ПРАВИЛНИК О ПРОГРАМУ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СЕДМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

1. ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ:

1) обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју ученика;

2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;

3) свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;

4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;

5) развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;

6) континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси;

7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;

8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;

9) развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;

10) развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;

11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;

12) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;

13) развијање позитивних људских вредности;

14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;

15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости;

16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

17) повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;

18) повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

2. ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за други циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај шестог разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се кључни појмови садржаја програма и препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом *Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма*.

Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика шестог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних, као и међупредметних.

Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја; метода, поступака и техника наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе стара се не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на посредан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и праћења и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања, разговор са колегама итд.

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датих програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

3. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	**СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ**
Циљ	**Циљеви** учења Српског језика и књижевности јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; да кроз читање и тумачење књижевних дела развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање; подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**144 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи књижевне термине и појмове обрађиване у претходним разредима и повезује их са новим делима која чита; – истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи; – чита са разумевањем различите врсте текстова и коментарише их, у складу са узрастом; – разликује народну од ауторске књижевности и одлике књижевних родова и основних књижевних врста; – разликује основне одлике стиха и строфе – укрштену, обгрљену и парну риму; слободни и везани стих; рефрен; – тумачи мотиве (према њиховом садејству или контрастивности) и песничке слике у одабраном лирском тексту; – локализује књижевна дела из обавезног школског програма; – разликује етапе драмске радње; – разликује аутора књижевноуметничког текста од наратора, драмског лица или лирског субјекта; – разликује облике казивања (форме приповедања); – идентификује језичко-стилска изражајна средства и разуме њихову функцију; – анализира идејни слој књижевног дела служећи се аргументима из текста; – уочи разлике у карактеризацији ликова према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким; – разликује хумористички од ироничног и сатиричног тона књижевног дела; – критички промишља о смислу књижевног текста и аргументовано образложи свој став; – доведе у везу значење пословица и изрека са идејним слојем текста;	**КЊИЖЕВНОСТ**	**ЛЕКТИРА** **ЛИРИКА** 1 Јован Дучић: *Подне* 2 Милан Ракић: *Божур* 3 Владислав Петковић Дис: *Међу својима* 4 Милутин Бојић: *Плава гробница* 5 Десанка Максимовић: *Крвава бајка* 6 Стеван Раичковић: *После кише* 7 Јован Јовановић Змај*: Јутутунска јухахаха* 8 Рабиндранат Тагоре: *Папирни бродови* 9 Вислава Шимборска: *Облаци* **ЕПИКА** 1 Народна бајка (једна по избору): *Међедовић / Чудотворни прстен / Златоруни ован* 2 Стефан Митров Љубиша: *Кањош Мацедоновић* (одломак) 3 Радоје Домановић: *Вођа* (одломак) 4 Петар Кочић: *Кроз мећаву* 5 Иво Андрић: *Јелена, жена које нема* (одломак) 6 Данило Киш: *Прича о печуркама / Еолска харфа* 7 Алфонс Доде: *Последњи час /* Владимир Набоков: *Лош дан* 8 *Дневник Ане Франк* (одломак) 9 Ефраим Кишон: *Код куће је најгоре* (једна прича по избору) 10 Афоризми (Душан Радовић и други) **ДРАМА** 1 Бранислав Нушић: *Власт* (одломак) 2 Вида Огњеновић: *Кањош Мацедоновић* (одломак о сусрету Кањоша и Фурлана)

– препозна националне вредности и негује културноисторијску баштину; – размотри аспекте родне равноправности у вези са ликовима књижевно-уметничких текстова; – препоручи књижевно дело уз кратко образложење; – упореди књижевно и филмско дело настало по истом предлошку, позоришну представу и драмски текст; – разликује глаголске начине и неличне глаголске облике и употреби их у складу са нормом; – одреди врсте непроменљивих речи у типичним случајевима; – уочи делове именичке синтагме; – разликује граматички и логички субјекат; – разликује сложени глаголски предикат од зависне реченице са везником да; – препозна врсте напоредних односа међу реченичним члановима и независним реченицама; – идентификује врсте зависних реченица; – искаже реченични члан речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом; – примени основна правила конгруенције у реченици; – доследно примени правописну норму; – разликује дугосилазни и дугоузлазни акценат; – говори на задату тему поштујући књижевнојезичку норму; – разликује књижевноуметнички од публицистичког функционалног стила; – састави кохерентан писани текст у складу са задатом темом наративног и дескриптивног типа; – напише једноставнији аргументативни текст позивајући се на чињенице; – користи технички и сугестивни опис у изражавању; – препозна цитат и фусноте и разуме њихову улогу; – пронађе потребне информације у нелинеарном тексту; – напише електронску (имејл, SMS) поруку поштујући нормативна правила; – примени различите стратегије читања (информативно, доживљајно, истраживачко и др); – састави текст репортажног типа (искуствени или фикционални); – правилно употреби фразеологизме и устаљене изразе који се јављају у литерарним и медијским текстовима намењеним младима		**НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ** **Обавезна дела** 1 Михајло Пупин: *Са пашњака до научењака* (одломак) 2 Јелена Димитријевић: *Седам мора и три океана* (одломак) / Милош Црњански: *Наша небеса* („Крф, плава гробница" – одломак) **Једно дело по избору** 1 Јован Цвијић: Охридско језеро (одломак) / Пеђа Милосављевић: *Потера за пејзажима* 2 Светлана Велмар Јанковић: *Српски Београд деспота Стефана (Капија Балкана)* 3 Уметнички и научнопопуларни текстови о природним лепотама и културноисторијским споменицима завичаја 4 Избор из енциклопедија и часописа за децу **ДОМАЋА ЛЕКТИРА** 1 Епске народне песме покосовског тематског круга (*Смрт војводе Пријездe, Диоба Јакшића* и песма по избору) *2.* Епске народне песме о хајдуцима и ускоцима (*Мали Радојица, Стари Вујадин, Старина Новак и кнез Богосав; Иво Сенковић и ага од Рибника, Ропство Јанковић Стојана)* 3 *Свети Сава у књижевности:* – одломак из *Житија Светог Симеона* (о опроштају оца од сина); – избор из народних прича и предања (на пример *Свети Сава и ђаво*, легенде о Светом Сави); – избор из ауторске поезије о Св Сави (на пример Матија Бећковић: *Прича о Светом Сави*) 4 Мирослав Антић: *Плави чуперак* и *Шашава књига* (избор) 5 Антоан де Сент Егзипери: *Мали Принц;* Момо Капор: *Мали Принц* 6 Јован Стерија Поповић: *Покондирена тиква* 7 Душан Ковачевић: *Свемирски змај* 8 Дејан Алексић: *Ципела на крају света* / Игор Коларов: *Дванаесто море* **ДОПУНСКИ ИЗБОР ЛЕКТИРЕ** (бирати 3 дела) 1 Милорад Павић: *Руски хрт* (одломак) 2 Тургењев: *Шума и степа* 3 Антон Павлович Чехов: *Чиновникова смрт* 4 Јанко Веселиновић*: Хајдук Станко* (одломак из првог дела романа) 5 Гордана Малетић: *Катарке Београда* (прича *Зебња* и друге) 6 Урош Петровић: *Загонетне приче* 7 Александар Манић: *У свитање света* 8 Јасминка Петровић: *Лето кад сам научила да летим* 9 Градимир Стојковић: *Хајдук у Београду* 10 Корнелија Функе*: Срце од мастила* 11 Душица Лукић: *Земља је у кварy* (избор) 12 Гордана Брајовић*:* из збирке песама *Индија, Индија (Пролази слон пун мириса, Пролази слон пун Хималаја)* 13 Душан Поп Ђурђев: *Лет лионског Икара* **КЊИЖЕВНИ ТЕРМИНИ И ПОЈМОВИ** Опкорачење Рефрен Цезура Везани и слободни стих ауторске лирске песме: рефлексивна и сатирична песма Језичко-стилска изражајна средства: метафора, алегорија, градација, словенска антитеза, фигуре понављања (асонанца и алитерација) Функција мотива у композицији лирске песме Песма у прози Фабула и сиже Статички и динамички мотиви Композиција Епизода Идејни слој књижевног текста Хумор, ирониј и сатира Врсте карактеризације књижевног лика Унутрашњи монолог Хронолошко и ретроспективно приповедање Дневник Путопис Аутобиографија Легендарна прича Предања о постанку бића, места и ствари Афоризам Пословице, изреке; питалице; загонетке Драмска радња; етапе драмске радње: увод, заплет, врхунац, перипетија, расплет Драмска ситуација Драма у ужем смислу

	ЈЕЗИК	**Граматика**	Грађење и основна значења глаголских облика: футур II, императив, потенцијал; трпни гл придев, гл прилог садашњи и гл прилог прошли Подела глаголских облика на просте и сложене и на личне (времена и начини) и неличне Непроменљиве врсте речи: везници, речце, узвици Појам синтагме (главни члан и зависни чланови); врсте синтагми: именичке, придевске, прилошке и глаголске Атрибут у оквиру синтагме Логички субјекат Сложени глаголски предикат Напоредни односи међу реченичним члановима – саставни, раставни и супротни Појам комуникативне и предикатске реченице Независне предикатске реченице – напоредни односи међу независним реченицама (саставни, раставни, супротни) Зависне предикатске реченице (изричне, односне, месне, временске, узрочне, условне, допусне, намерне, последичне и поредбене) Реченични чланови исказани речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом Конгруенција – основни појмови
		Правопис	Правописна решења у вези са обрађеним глаголским облицима Интерпункција у вези са зависним реченицама (запета, тачка и запета) Писање скраћеница, правописних знакова
		Ортоепија	Дугоузлазни и дугосилазни акценат
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА		Књижевни и остали типови текстова у функцији унапређивања језичке културе Књижевноуметнички и публицистички текстови Усмени и писмени састави према унапред задатим смерницама (ограничен број речи; задата лексика; одређени граматички модели и сл) Текст заснован на аргументима Технички и сугестивни опис Репортажа Цитати и фусноте из различитих књижевних и неуметничких текстова Нелинеарни текстови: табеле, легенде, графикони, мапе ума и друго Говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); вежба аргументовања (дебатни разговор) Правописне вежбе: диктат, исправљање правописних грешака у тексту; запета у зависносложеним реченицама; глаголски облици; електронске поруке Језичке вежбе: допуњавање текста различитим облицима променљивих речи; допуњавање текста непроменљивим речима; обележавање комуникативне реченице у тексту; исказивање реченичног члана на више начина (реч, синтагма, предлошко-падежна конструкција, реченица); фразеологизми (разумевање и употреба) и друге Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу Четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

Поједини наставни садржаји за које наставник процени да се током године не могу реализовати на редовним часовима, могу се планирати за обраду на часовима пројектне наставе, амбијенталне, као и на часовима додатног рада и рада у секцијама.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења *Српског језика и књижевности* чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик – 52 часа и Језичка култура – 38 часова. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

Назив предмета: МАТЕРЊИ ЈЕЗИК

АЛБАНСКИ ЈЕЗИК

Emërtimi i lëndës **Gjuha dhe Letërsia shqipe**

HYRJE

Nëpërmjet kësaj lënde, nxënësit pasurojnë fjalorin, mësojnë përdorimin e kategorive gramatikore, rregullat kryesore të saj dhe drejtshkrimin, mësojnë si të ndërtojnë dhe të vlerësojnë rrëfimin, përshkrimin, komentin, argumentin, informatën etj.,zhvillojnë imagjinatën dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar.
Në këtë klasë, nxënësit zhvillojnë aftësitë dhe shkathtësitë e përdorimit të gjuhës, njohin, analizojnë dhe shkruajnë tekste të ndryshme letrare dhe jo letrare, shprehen drejt dhe qartë me gojë dhe me shkrim në situata të ndryshme, krijojnë një tekst, tregojnë një ngjarje, argumentojnë një pikëpamje, hartojnë shkrime të argumentuara dhe të marrin pjesë rregullisht në debate, përdorin gjuhën në përputhje me situatat konkrete të komunikimit dhe zhvillojnë shkathtësitë e lexim-kuptimit. Thelbin e mësimit të Gjuhës shqipe në shkollë e përbën formimi i shprehive të përdorimit të gjuhës me gojë dhe me shkrim dhe njohja e modeleve kulturore e estetike të domosdoshme për formimin e tyre kulturor.

QËLLIMI

Qëllimi i mësimit të Gjuhës dhe Letërsisë shqipe në klasën e shtatë është që nxënësi të aftësohet të përdorë drejtë gjuhën shqipe në situata të ndryshme gjatë procesit të komunikimit, në të folur e në të shkruar; që me anë të leximit dhe shpjegimit të veprave letrare të zhvillojë kompetencat e leximit, të cilat krahas njohurive letrare përfshijnë fantazinë dhe emocionet, kujtimet, hulumtimet; nxitjen e imagjinatës dhe sensibilitetit artistik, përjetimit estetik dhe mendimin kritik, gjykimin moral dhe bashkim mendimesh, ideshë; që me leximin e llojeve të veprave adekuate të aftësohet që të ketë qasje të duhur ndaj veprës dhe gjatë komentimit të zbulojë shtresa dhe kuptime të ndryshme; të arrijë njohuri themelore për vendin, rolin dhe rëndësinë e gjuhës dhe letërsisë në kulturë, si dhe në arsimimin medial; të arrijë dhe zhvillojë njohuri të gjera humane dhe të mësojë si të lidhë në mënyrë funksionale përmbajtjet e fushave lëndore. përforcimin dhe zhvillimin e njohurive të përvetësuara më parë. Kjo nënkupton: zhvillimin e shkathtësive të komunikimit në situata të ndryshme, zhvillimin e kulturës gjuhësore dhe formimin kulturor, zhvillimin emocional, krijues, estetik dhe etik përmes shkathtësive të komunikimit, zhvillimin e vetëbesimit dhe të menduarit e pavarur, zhvillimin e përdorimit të gjuhës letrare si dhe përgatitjen e nxënësit për të mësuar gjatë gjithë jetës.

Klasa **E SHTATË**

Fondi vjetor i orëve **144 orë**

Lënda **Gjuha dhe Letërsia shqipe** **Klasa e VII-të**

Fondi i orëve **Javor** **Vjetor**

Numri i orëve **4** **144**

Temat dhe rezultatet e të nxënit

Nxënësit në klasën e gjashtë arrijnë rezultatet e të nxënit të lëndës, për temat e përcaktuara në tabelën e mëposhtme, të dala nga rezultatet e të nxënit të lëndës së Gjuhës dhe Letërsisë shqipe për arsimin fillor:

REZULTATET Pas mbarimit të temës/fushës së njohurive nxënësi të jetë në gjendje që:	**FUSHA/ TEMA**	**PËRMBAJTJA**
– Identifikon tipare të prozës dhe poezisë; – Dallon elemente të teksteve të ndryshme letrare e jo letrare si: poezi, prozë, tekst dramatik, artikuj – të gazetave apo revistave, tekstin biografik dhe autobiografik; – Lexon dhe krahason artikuj të ndryshëm që kanë të bëjnë me aktualitete nga shëndetësia, barazia gjinore, të drejtat e njeriut; – Shkruan sipas modeleve të teksteve jo letrare urime, informata lutje etj. – Shkruan ese të ndryshme letrare e jo letrare; – Njeh përshkrimin dhe rrëfimin; – Komenton dhe shkruan për tekste apo emisione të ndryshme nga mediet. – Përshkruan jetën në vendlindje dhe në mërgatë; – Identifikon shkaktarët rreziqeve nga natyra dhe njeriu;	Letërsia **Tekstet letrare dhe jo letrare** **Gjuha figurative dhe jofigurative** **Kritika, teoria, historia**	**Bota ime** (tregime, novela, romane me tema historike dhe nga realiteti); **Bota e fantastikes dhe heroikes** (përralla, legjenda, novela fantastike, romane fantastiko-shkencore etj.); **Faqja e poezisë** (poezi të llojeve e temave të ndryshme: atdhetare, peizazhi, të ndjesive e të imazheve artistike dhe njohuri stilistike); Drama Tekstet dramatike ndërthuren në rubrikat e mësipërme.
– Dallon kuptimin figurativ nga ai jo figurative (kuptimi i parë); – Dallon dhe përdor figurat kryesore stilistike në të folur dhe në të shkruar; – Identifikon tipare letrare dhe joletrare; – Dallon zhanret kryesore letrare; – Kupton tiparet e subjektit, kompozicionit dhe temës; – Zhvillon strategjinë e lexim-kuptimit dhe komentimit të teksteve; – Dallon kuptimin figurativ nga ai jo figurative (kuptimi i parë); – Dallon dhe përdor figurat kryesore stilistike në të folur dhe në të shkruar; – Identifikon tipare letrare dhe joletrare; – Dallon zhanret kryesore letrare; – Kupton tiparet e subjektit, kompozicionit dhe temës; – Zhvillon strategjinë e lexim-kuptimit dhe komentimit të teksteve; – Dallon format e gjuhës standarde nga ato dialektore; **– Dallon intonacionin e fjalisë**; – Dallon llojet e fjalisë sipas intonacionit; – Dallon **theksin e fjalisë.** – Dallon rrokjen, theksin, intonacionin; – Dallon zanoret dhe bashkëtingëlloret sipas shqiptimit; – Përcakton theksin e fjalës dhe fjalisë; – Pasuron fjalorin dhe njeh kuptimin e fjalës; – Dallon dhe përdor në fjali kuptimin e parë të fjalëve dhe kuptimin e figurshëm; – Dallon dhe përdor në fjali fjalët me shumë kuptime; – Dallon kryefjalën, kallëzuesorin e kryefjalës, kundrinorin e drejtë dhe të zhdrejtë, rrethanorin e vendit, të kohës, të shkakut si dhe përcaktorin e ndajshtimin; – Dallon emrin dhe kategoritë e tij; – Dallon mbiemrin dhe kategoritë e tij (shkallët); – Dallon dhe përdor drejt përemrat vetorë, pyetës, lidhorë, të pacaktuar; – Dallon dhe përdor përemrat sipas situatave; – Dallon foljen, kohët e thjeshta dhe të përbëra të saj; – Dallon dhe kupton foljen, mënyrat veprore dhe joveprore; – Dallon foljet sipas zgjedhimit nëpër mënyra dhe kohë; – Dallon fjalinë foljore nga ajo jo foljore;	**Gjuha** **Gramatika** **(Fonetika, Morfologjia, Sintaksa, Leksikologjia,Drejtëshkrim)**	NJOHURI PËR GJUHËN – Fonetikë/ fonologji: – Theksi – Grupet e zanoreve; – Leksikologji: Fusha leksikore; – Fjalë me kuptim të parë dhe të Figurshëm; FJALËFORMIM - Formimi i fjalëve - Fjalë të prejardhura - Fjalë të përbëra, të përngjitura LEKSIKOLOGJI - Fusha leksikore - Fjalë me kuptim të parë dhe të figurshëm MORFOLOGJI - Fjalë të ndryshueshme - Fjalë të pandryshueshme - Klasat e fjalëve SINTAKSË - Gjymtyrët kryesore - Gjymtyrët e dyta (me se shprehen) - Dallimi i llojeve të fjalisë së përbërë - Llojet e fjalisë së përbërë me bashkërenditje - Ligjërata e drejtë dhe e zhdrejtë

<table>
<tr>
<td rowspan="4">– Dallon dhe përdor lidhëzat në të folur në lexuar dhe shkruar;
– Identifikon dhe përdor parafjalët në të folur në lexuar dhe shkruar;
– Njeh strukturën e fjalisë së thjeshtë dhe të përbërë;
– Dallon dhe përdor llojet kryesore të fjalive në të lexuar dhe të shkruar, format pohore e mohore;
– Dallon fjalitë e pavarura, kryesore dhe të varura;
– Pasuron fjalorin dhe njeh kuptimin e fjalëve;
– Dallon fjalët për kah ndërtimi dhe përdor përbërësit e saj për formimin e tyre;
– Përdor dhe krijon fjalë të prejardhura, të përbëra dhe të përngjitura.
– Përdorimi i drejtë i shkronjës së madhe (titujt e librave, revistave, gazetave etj.);
– Dallon fjalët për kah ndërtimi dhe përdor përbërësit e saj për formimin e tyre;
– Përdor dhe krijon fjalë të prejardhura, të përbëra dhe të përngjitura;
– Përdorimi i drejtë i shkronjës së madhe (titujt e librave, revistave, gazetave etj.);
– Zgjedh formën e përshtatshme për të përcjellë informacionin, idetë, ndjenjat dhe pikëpamjet e tij;
– Merr pjesë në biseda shoqërore me moshatarët dhe të rriturit mbi tema të njohura duke pyetur dhe duke iu përgjigjur pyetjeve.Përdor forma të ndryshme të rrëfimit; për të dalluar Dalon elementet kryesore të subjektit të përrallës;
– Lexon për të nxjerrë temën dhe mesazhin e përrallës;
– Lexon për të dalluar veçoritë e dialektit gegërisht;
– Përshkruan peizazhin dhe portretin;
– Rrëfen në vetën e parë dhe të tretë;
– Merr pjesë në dialog;
– Di të veçojë pjesët themelore të tekstit dhe të organizojë kuptimin e tekstit;
– Dallon qëllimin e komunikimit;
– Di si transmetohet mesazhi ndërmjet dhënësit dhe marrësit.
– Harton tekstin e folur ose të shkruar rreth përjetimeve të tij për tekstin letrar dhe temave në jetën e përditshme si dhe botën e fantazisë, duke veçuar idetë kryesore dhe përcjelljen e zhvillimit të tyre;
– Gjeninformacioneeksplicitedheimplicitenëtekstin e thjeshtëletrardhejoletrar;
– Dallon filmin nga shfaqja teatrale, radion nga emisioni televiziv;
– Di të përdor tekstin e digjitalizuar;
– Përdor me sukses komjuterin dhe mjetet tjera tekniko – informative;</td>
<td>Kultura gjuhësore</td>
<td>TË FOLURIT
(për të mësuar; për të komunikuar)
Ritregimi, tregimi, përshkrimi, dallimi i ndryshimeve ndërmjet gjuhës së folur dhe asaj të shkruar;
TË LEXUARIT
Teksti letrar;
Teksti jo letrar;
Hartimi i letrës (private, e – mailit), shkrimi i lajmit, informacionit;
Pasurimi i fjalorit (sinonimet, antonimet;
Fjalët dialektore dhe huazimeve – zëvendësimi i tyre me fjalë të gjuhës letrare standarde;</td>
</tr>
<tr>
<td>Kulturë e të shkruarit</td>
<td>TË SHKRUARIT
(për qëllime vetjake; për qëllime praktike);
Teknika e hartimit të përmbajtjes me shkrim;
Katër hartime shkollore;
Katër korrigjime frontale;
Katër korrigjime me shkrim;</td>
</tr>
<tr>
<td>Kultura mediale</td>
<td>TË DËGJUARIT
(të dëgjuarit e teksteve të ndryshme gjatë komunikimit)
Filmi dhe teatri
Radio dhe TV emisionet
Tekstet e digjitalizuara
PUNË ME PROJEKT
1. Përgatitja e një feste
2. Teatri i shkollës</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="2">Lektyra shtëpiake
1. “Zemër”, Edmond De Amicis;
2. “Poliana”, Eleonor H. Porter;
3. “Nils Holgerson” , Selma Lagerlof;
4. “Më quajnë Tereza e Kalkutës”, Carmen Gil &Merce Gali;
5. “Malësorja”- Nzmi Rrahmani
6. “NITA”Josip Rela.

Lektyra shtëpiake – Zgjedhje plotësuese
1.“Më quajnë Aleksandër Moisiu”, L. Rama & Semela Mero;
2. “Më quajnë Gandi”, Lara Toro
3. “Mizëkapuçet”, Ferid Selimi
4. “Më quajnë Bethoven”, M.J. Costa, M. Morgado</td>
</tr>
</table>

Shprehjet dhe fjalët kyç të përmbajtjeve: Gjinitë letrare, mjetet stilistike shprehëse, rrëfimi dhe përshkrimi, klasat e fjalëve, rasat, gjinia, numri, trajta, shkalla, koha, veta, mënyra.

UDHËZIMET METODOLOGJIKE

Metodologjia e mësimdhënies zë vend kryesor në realizimin e përmbajtjes programore. Gjatë realizimit të procesit mësimor, mësimdhënësi duhet të ketë parasysh strategjitë më efektive, të cilat mundësojnë mësimin efektiv. Mësimdhënësi duhet të jetë model për nxënësit në mënyrën e përdorimit të shkathtësive gjuhësore dhe vëmendja e tij duhet të përqendrohet në disa parime bazë.

Përqendrimi në komunikimin(shkathtësitë e komunikimit) Mësimdhënësi duhet që sistemin gjuhësor ta realizoj nëpërmjet shkathtësive gjuhësore (të dëgjuarit dhe të folurit, të lexuarit dhe të shkruarit). Gramatika nuk mësohet si qëllim në vete, por si mjet i komunikimit korrekt dhe të kultivuar, brenda temave letrare e kulturore. Nxënësi duhet të jetë në qendër të procesit të të nxënit. Mësuesi duhet të bëjë përpjekje që ta njohë mirë karakterin e nxënësit, përparësitë dhe dobësitë e tij.

Mësimdhënësi duhet ta planifikojë mirë orën mësimore me qëllim të arritjes së rezultateve të caktuara dhe zhvillimit të kompetencave.

I. Udhëzime për zbatimin e çështjeve ndërprogramore

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët, mirëpo lidhje të drejtpërdrejta vihen me historiografinë, veçanërisht me historinë e kulturës, me Edukatën qytetare, me Artet etj. Disa tema nga këto lëndë do të ndikonin në zhvillimin e shkathtësive të komunikimit, në formimin kulturor dhe në krijimin e individualitetit të pavarur. Përveç çështjeve ndërlëndore, përmes Gjuhës shqipe do të mund të zhvillohen edhe disa çështje ndër-programore si: tema për shëndetësi, të drejtat e njeriut, çështjet gjinore, etj. Temat mund të zgjedhën nga mësimdhënësi, varësisht prej rëndësisë dhe aktualitetit që kanë (nga televizioni, revistat, gazetat apo nga rrethi).

II. Udhëzimet për vlerësim

Vlerësimi bëhet me qëllim që të verifikohet se në ç’shkallë i kanë zotëruar nxënësit rezultatet e përcaktuara, të identifikohen vështirësitë me të cilat ballafaqohen nxënësit, t’u mundësohet atyre që t’i identifikojnë përparësitë dhe pengesat, si dhe t’u ndihmohet nxënësve në përmirësimin e pikave të dobëta. Theks të veçantë gjatë vlerësimit duhet t’i kushtojmë të shprehurit gojor në vazhdimësi, të shprehurit gojor përmes ndërveprimit si dhe të shprehurit me shkrim. Kjo nënkupton të shprehurit gojor për ngjarje, tregime e shpjegime, pyetjet dhe përgjigjet, iniciativat, mendimet e pavarura, shqiptimin e fjalëve, aktivitetet brenda punës në grup, radhitjen e fjalëve në fjali dhe fjalorin.

III. Udhëzime për materialet dhe burimet mësimore

Nga mësimdhënësi mund të përdoren të gjitha burimet, mjetet dhe materialet të cila ndihmojnë arritjen e rezultateve të lëndës për këtë klasë dhe kompetencave të shkallës së tretë kurrikulare.

БОСАНСКИ ЈЕЗИК

Naziv predmeta	**Bosanski jezik i književnost**
Cilj	Cilj nastave i učenja *bosanskoga jezika i književnosti* je razvijanje sposobnosti i vještine upotrebe jezika u različitim životnim, svakodnevnim komunikacijskim situacijama, razvijanje čitalačke pismenosti i kulture, istraživanje iskustva i ideja književnosti, poticanje i vrednovanju vlastitoga stvaralaštva i stvaralaštva drugoga, te razumijevanje teksta u različitim kulturnim, međukulturnim i društvenim kontekstima.
Razred	**Sedmi**
Godišnji fond časova	**144 časa (sata)**

ISHODI Po završenoj temi / oblasti učenik će biti u stanju da:	**OBLAST / TEMA**	**SADRŽAJI**
- razlikuje usmenu od autorske književnosti; - razlikuje odlike književnih rodova i osnovnih književnih vrsta; - koristi književne termine i pojmove obrađivane u prethodnim razredima i povezuje ih sa novim djelima koja čita; - identificira osnovna obilježja lirskih i epskih narodnih pjesama; - ističe univerzalne vrijednosti književnog djela i poveže ih sa sopstvenim iskustvom i okolnostima u kojima živi; - čita sa razumijevanjem različite vrste tekstova i komentariše ih, u skladu sa uzrastom; - razlikuje osnovne odlike stiha i strofe –ukrštenu, obgrljenu i parnu rimu; slobodni i vezani stih; refren; - razumije sadržaj, parafrazira pročitano i iskazuje svoje dojmove o djelu; - tumači motive (prema njihovom sadejstvu ili kontrastivnosti) i pjesničke slike u odabranom lirskom tekstu; - odredi rod književnoga djela i književnu vrstu; - pravi razliku između djela lirskog, epskog i dramskog karaktera; - razlikuje autorsku pripovijetku od romana; - analizira strukturu lirske pjesme (strofa, stih, rima); - uočava osnovne elemente strukture književnoumjetničkog djela: tema, motiv, radnja, vrijeme i mjesto radnje; - razlikuje zaplet i rasplet kao etape dramske radnje; - razlikuje pojam pjesnika i pojam lirskoga subjekta; pojam pripovjedača u odnosu na autora; - uočava različite pozicije pripovjedača; - razlikuje oblike kazivanja; - razumije, zapaža i povezuje sa stvarnošću karakteristike likova; - odredi stilske figure i razumije njihovu ulogu u književnoumjetničkome tekstu; - analizira uzročno-posljedične odnose u tekstu i vrednuje istaknute ideje koje tekst nudi; - interpretira djelo vodeći računa o fabulativnoj i tematsko-idejnoj okosnici djela; - analizira postupke likova u književnoumjetničkome djelu, služeći se argumentima iz teksta; - obrazlaže svoje tvrdnje o djelu potkrepljujući ih citatima iz teksta; - uočava i interpretira elemente tradicije, vjerovanja, običaje, način života i događaje u prošlosti opisane u književnim djelima; - uvažava nacionalne vrijednosti i njeguje kulturnohistorijsku baštinu; - upoređuje književna djela sa djelima iz oblasti medijske kulture; - prepoznaje osobine drame kao književnoga roda; - prepoznaje odlike dramskih vrsta; - prepoznaje etape dramske radnje; poveže gramatičke pojmove obrađene u prethodnim razredima sa novim nastavnim sadržajima; - prepozna gramatičke kategorije promjenljivih vrsta riječi; – - odredi vrste nepromjenljivih riječi u tipičnim slučajevima; - razlikuje vrste glasovnih alternacija i primjenjuje književnojezičku normu; - prepoznaje značenje padeža i dosljedno ih primjenjuje; - prepoznaje i upotrebljava glagolske oblike; - klasificira glagolske oblike; - uočava tvorbu glagolskih oblika; - razlikuje glagolske načine i nelične glagolske oblike i upotrebi ih u skladu sa normom; - razlikuje rečenice po komunikativnoj funkciji i prema složenosti u vezi sa vrstama glagola; - razlikujue gramatički i logički subjekat; - razlikuje glagolski i imenski predikat; - razlikuje složeni glagolski predikat od zavisne rečenice sa veznikom da; - uoči dijelove sintagmi i njihove vrste; - iskaže rečenični član riječju, prijedloško-padežnom konstrukcijom, sintagmom i rečenicom; - prepozna vrste naporednih odnosa među rečeničnim članovima i nezavisnim rečenicama; - identificira vrste zavisnih rečenica; - primjenjuje osnovna pravila kongruencije u rečenici; - primjenjuje osnovna pravila akcentiranja; - prepoznaje i povezuje historijska dešavanja sa razvojem jezika; - nabrojati i vremenski odrediti faze razvoja bosanskog jezika; primjenjuje pravopisnu normu; - koristi pravopis (školsko izdanje); - primjenjuje interpunkcijske znake u složenoj rečenici; - razlikuje duge i kratke akcente, silazne i uzlazne; - pravilno izgovara riječi vodeći računa o dužini akcenta i intonaciji;	**KNJIŽEVNOST**	**LIRIKA** **Lektira** 1. Usmene lirske pjesme: *Dva su cvijeta u bostanu rasla* *Naša Bosno, naše vel'ko dobro* 2. Usmene lirske pjesme - sevdalinke: *Zaplakala Šećer Đula* *Zaljulja se mostarska munara* 3. Usmene balade i romanse: *Smrt Omera i Merime;* *Razbolje se gondže Mehmede* 4. Derviš-paša Bajezidagić: *Gazel o Mostaru (Upoznavanje sa književnim stvaralaštvom Bošnjaka na orijentalnim jezicima)* 5. Mehmed-aga Pruščanin: *Duvanjski arzuhal* (Upoznavanje sa odlikama alhamijado književnosti) 6. Hamza Humo: *U orašju* 7. Aleksandar Sergejevič Puškin: *Volio sam Vas* 8. Musa Ćazim Ćatić: *Zambak* 9. Mak Dizdar: *Blago* 10. Safvet-beg Bašagić: *Sjaj, Mjeseče* 11. Aleksa Šantić: *Ostajte ovdje* 12. Skender Kulenović: Stećak 13. Fridrih Šiler: *Oda radosti* **Književni termini i pojmovi** Književni rodovi i književne vrste. Vrste stihova u pjesmi. Vrsta strofe prema broju stihova u lirskoj pjesmi. Odlike lirske poezije: ritam i rima. Stilske figure: hiperbola, metafora, alegorija, epiteti, personifikacija. Vrste autorske i narodne lirske pjesme: ljubavne pjesme, sevdalinke, opisne, rodoljubive, socijalne, misaone. Vrste lirskonarativnih narodnih pjesama: romanse i balade. **EPIKA** **Lektira** 1. Usmene epske pjesme: *Kako je Mehmed đumruk ukinuo* 2. Usmena proza: *Titiz i Džomet, novela* *Mudri derviš, narodna priča* 3. Ezopove basne (izbor) 4. Fatima Pelesić Muminović: *Slatka duša* 5. Branko Ćopić: *U krađi* (odlomak) 6. Anton Pavlovič Čehov: *Činovnikova smrt* 7. Hasnija Muratagić-Tuna: *Sat* 8. Taha Husein: *Knjiga dana*, odlomak 9. Ivo Andrić: *Djeca* 10. Alija Isaković: *U pohode Sirriji* 11. Vilijem Sarojan : *Oh golubovi, oh ljudi, oh dječaci* **Književni termini i pojmovi** Odlike epskih narodnih pjesama. Tema i glavni motivi. Oblici pripovijedanja: naracija (hronološko pripovijedanje), opisivanje, dijalog, monolog. Fabula/radnja, redoslijed događaja. Vrste epskih djela: pripovjetka, novela, roman. Granični književni žanrovi. **DRAMA** **Lektira** 1. Muhamed Abdagić: *Ramiza* 2. Zlatko Topčić: *Kulin ban* **Književni termini i pojmovi** Dramske vrste: tragedija – osnovne karakteristike. Monolog i dijalog u drami. Drame sa historijskom tematikom. Didaskalije, replika. Kompozicija i etape dramske radnje. **NAUČNOPOPULARNI I INFORMATIVNI TEKSTOVI** 1. Izbor iz enciklopedija, antologija i časopisa za djecu 2. Alija Isaković: *Na Prokoškom jezeru* 3. Nijaz Abadžić: *Pčele i zdravlje*

- govori jasno poštujući književnojezičku normu; - tečno i jasno čita književne i neumjetničke tekstove; govori na zadatu temu poštujući književnojezičku normu; - razlikuje književnoumjetnički od publicističkog funkcionalnog stila; - sastavi koherentan pisani tekst u skladu sa zadatom temom narativnog i deskriptivnog tipa; - upotrebljava različite oblike usmenog i pismenog izražavanja: prepričavanje različitih tipova tekstova, bez sažimanja i sa sažimanjem, pričanje (o događajima i doživljajima) i opisivanje; - prepoznaje hronološki i retrospektivni slijed kazivanja, te na osnovu toga širi svoje sposobnosti učenja i čitanja uopće; - napiše jednostavniji argumentirani tekst pozivajući se na činjenice; - koristi tehnički i sugestivni opis u izražavanju; - sastavlja sažetak – rezime -prepozna citat i fusnote i razumije njihovu ulogu; - pronađe potrebne informacije u nelinearnom tekstu; -primjenjuje različite strategije čitanja (informativno, doživljajno, istraživačko i dr.); - pronalazi, povezuje i tumači eksplicitno i imlicitno sadržane informacije u kraćem, jednostavnijem književnom i neumjetničkom tekstu; - dramatizira odlomak odabranog književnoumjetničkog teksta; - izražajno čita obrađene književne tekstove; - uočava razliku između glume u pozorištu i glume pred kamerom; - prepoznaje izražajna sredstva u filmu; - prepoznaje i poveže izražajna sredstva u filmu i književnom djelu.			**DOMAĆA LEKTIRA**: 1. Izbor iz antologija usmene književnosti (*Gnijezdo vila ptica lastavica*, *Šta se čuje iza grada*, *Snijeg pade na behar na voće*) 2. Antoan de Sent Egziperi: *Mali princ* 3. *Dnevnik Ane Frank* 4. Isak Samokovlija: *Nosač Samuel* 5. Ernest Hemingvej: *Priče o Niku* 6. Alfons Dode: *Pisma iz moga mlina* (*Pisma iz moje vjetrenjače*) 7. Alija Nametak: *Tuturuza i Šeh Meco* (odlomak) 8. Ahmed Muradbegović: Izbor iz novela **Dopunski izbor lektire** (birati do pet djela) 1. Maksim Gorki: *Djetinjstvo* 2. Ivan Cankar: *Zastidio se majke* 3. Nikolaj Gogolj: *Taras Buljba* 4. Anton Pavlovič Čehov: *Mala šala* 5. Husein Bašić: *Kula / Kaput* 6. Zuko Džumhur: *Kao u staroj istočnjačkoj bajci* 7. Antun Gustav Matoš: *Notturno* 8. Žak Prever: *Za tebe ljubavi moja* 9. Sergej Jesenjin*: Breza* 10. Amenofis Ehnaton: *Himna Suncu* 11. Ćamil Sijarić: Izbor iz poezije
	JEZIK	Gramatika	Građenje i osnovna značenja glagolskih oblika. (Obnavljanje iz prethodnih razreda). Podjela glagolskih oblika na proste i složene i na lične (vremena i načini) i nelične. Promjenljive i nepromjenljive vrste riječi (sistematizacija i obnavljanje). Glasovne promjene (obnavljanje i sistematizacija). Pojam sintagme (glavni član i zavisni članovi); vrste sintagmi: imeničke, pridjevske, priloške i glagolske. Pojam atributa u okviru sintagme. Pojam i razlikovanje apozicije i apozitiva, atributa i atributiva. Gramatički i logički subjekt. Glagolski predikati. Rečenični članovi iskazani riječju, predloško-padežnom konstrukcijom, sintagmom i rečenicom. Naporedni odnosi među rečeničnim članovima – sastavni, rastavni i suprotni. Pojam komunikativne i predikatske rečenice.Pojam bezlične rečenice. Nezavisne predikatske rečenice – naporedni odnosi među nezavisnim rečenicama (sastavni, rastavni, suprotni). Zavisne predikatske rečenice (izrične, odnosne, mjesne, vremenske, uzročne, uvjetne, dopusne, namjerne, posljedične i poredbene). Kongruencija – osnovni pojmovi. Historijski razvoj bosanskoga jezika (Period Srednjovjekovne Bosne i Osmanski period)
		Pravopis	Provjeravanje i uvježbavanje sadržaja iz prethodnih razreda, Pravopisna rješenja u vezi sa obrađivanim glagolskim oblicima. Interpunkcija u složenoj rečenici (zapeta, tačka i zapeta; zapeta u navođenju skraćenica);Crta i crtica; zagrada.
		Ortoepija	Razlikovanje dugih i kratkih akcenata, dugouzlaznih i dugosilaznih. Vježbanje u izgovaranju kratkouzlaznih i kratkosilaznih akcenata.
	JEZIČKA KULTURA		Tekstovi u funkciji unapređivanja jezičke kulture. Govorne vježbe na unaprijed određenu temu. Tehnički i sugestivni opis i tehnička i sugestivna naracija. Prepričavanje teksta sa promjenom redoslijeda događaja (retrospektiva) po samostalno sačinjenom planu. Sažeto prepričavanje uz promjenu gramatičkog lica (u 1. i 3. licu). Pričanje o stvarnom i izmišljenom događaju uz korištenje pripovijedanja, opisivanja i dijaloga. Pisanje rezimea (sažetka); Vježbe u upotrebi različitih padeža. Bogaćenje rečnika: *leksičko-semantičke vježbe*. Pismene vježbe i domaći zadaci i njihova analiza na času. Četiri školska pismena zadatka – po dva u svakom polugodištu (jedan čas za izradu zadatka i dva za analizu i pisanje unaprijeđene verzije sastava). Film i pozorište. Idrizović: *Miris dunja* (odlomak) Čitanje djela i gledanje filma. Dž. K. Rouling: *Hari Poter i Kamen mudrosti*
	MEDIJSKA KULTURA		

Ključni pojmovi sadržaja: književnost, jezik, jezička kultura, medijska kultura.

UPUTSTVO ZA METODIČKO-DIDAKTIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Nastavni predmeti u drugome ciklusu zasnovani su na onim oblicima, metodama, sredstvima, pomagalima, medijima i tehnologiji koji su specifični za tzv. starije razrede, što znači da se oblici i metode nastavnoga rada prilagođavaju starijem uzrastu učenika, odnosno načelima tzv. predmetne nastave.

Bosanski jezik i književnost kao predmet predstavlja sintezu književnoga i jezičkoga znanja. Programsko-planska struktura ovog predmeta uključuje sadržaje nastave književnosti sa osnovama teorije književnosti, nastavu gramatike, ortografije, ortoepije, nastavu kulture izražavanja i nastavu medijske kulture. Sve ove sadržaje povezuje jezik, on ima obrazovnu, odgojnu, funkcionalnu i komunikacijsku dimenziju. Nastava bosanskoga jezika daje temeljna znanja iz jezika i književnosti i temeljnu pismenost. Ta znanja utječu na uspjeh u učenju i drugih nastavnih predmeta.

Osnovni ciljevi, zadaci, složenost i svrha nastave po pojedinim nastavnim područjima treba da budu zasnovani na usvajanju osnovnih pojmova iz gramatike, teorije i interpretacije književnosti, vježbi usmenog i pisanog izražavanja, stvaranju vlastitih tekstova (pisanih sastava), te ovladavanju osnovnim elementima i tehnikama iz filmske i scenske umjetnosti i medijske kulture. Prilikom izrade programske strukture vodilo se računa o estetskim, etičkim i nacionalnim kriterijima izbora književnih djela i pisaca što je uzrokovalo relativno veći broj obaveznih tekstova za čitanke. Zato je važno naglasiti da sami nastavnici mogu izvršiti selekciju tekstova u skladu sa brojem nastavnih sati, ali moramo stalno imati na umu reprezentativnost tekstova, kako bismo osposobili djecu za samostalan pristup interpretaciji umjetničkog djela (važno je uključiti djela koja predstavljaju različite vrste i rodove).

Priroda predmeta uvjetovala je i dominaciju određenih nastavnih metoda i sredstava, tako da se kod jezičkih, društvenih i humanističkih oblasti u pojedinim predmetima više preferiraju metode kao što su: metode razgovora, pisanja, tekstualna metoda i dr. Također, poželjna su i specifična sredstva, pomagala, mediji i tehnologija nastavnog rada, kao što su udžbenici, priručnici, radni kabineti, didaktičke učionice, digitalne učionice, školska biblioteka, fonolaboratorij i dr. Nastava predmeta Bosanski jezik i književnost, osim obrazovno-naučne uloge, ima i osobitu društvenu funkciju – formiranje humane, duhovno i radno osposobljene ličnosti učenika, odnosno čovjeka visoke etičke i kreativne kulture, kvalitetnog znanja i pravilnog mišljenja, spremnog da u skladu sa ovim principima bude aktivan faktor progresa u savremenoj društvenoj zajednici

Program nastave i učenja za predmet Bosanski jezik i književnost uspostavljen je po funkcionalnim principima, gdje su teme / oblasti i sadržaji programa usmjereni na ishode.

U programskim sadržajima središnje mjesto zauzimaju jezik i književnost Bošnjaka, u kontekstu izučavanja književno-jezičke tradicije evropskih naroda (njihovih vrhunskih dostignuća, književnih pojava, refleksa i procesa). U kontekstu historijskog razvoja književnosti prezentirani su najznačajniji predstavnici bošnjačke, bosanskohercegovačke, regionalne i evropske, odnosno svjetske, književnosti. Nastavni sadržaji iz oblasti teorije književnosti i stilistike obrađuju se sukcesivno, u toku interpretacije i analize književnih djela – njihovih estetskih, književno-historijskih, društvenih i jezičko-stilskih specifičnosti. U pristupu književnoumjetničkom tekstu, u skladu sa pedagoško-psihološkim zahtjevima, posvećuje se posebna pažnja kreativnom uvođenju učenika u tehnike interpretacije i njihovom osposobljavanju da razumiju književnoumjetničke pojave. Nastavnikove informacije su od osobitog značaja. One moraju biti potpune, sadržajne, konkretne i prilagođene toku i tipu časa. Obavezan je rad na odgovarajućim odabranim primjerima iz književnih djela (rad na tekstu).

Djela koja su predviđena za domaću lektiru interpretiraju se po istoj metodologiji kao djela iz obaveznih nastavnih sadržaja, na osnovu prethodnog čitanja i priprema učenika za samoradnju. Izbor djela za interpretaciju, iz korpusa predviđenog za lektiru, mogu da vrše sami učenici, uz konsultacije i planiranje sa nastavnikom. Interpretacija djela, kao i diskusija u vezi sa njom, može biti individualna i u grupama – razvrstana po temama ili drugim književnoumjetničkim kriterijima.

U proučavanju jezika i jezičkih sadržaja (jezika u upotrebi – komunikacija i jezika u književnom djelu – umjetnička funkcija jezika) posebna se pažnja posvećuje osposobljavanju učenika da razumiju fonološke, morfološke, leksičke, sintaksičke i stilske karakteristike, međukategorijske različitosti, tvorbene modele i mogućnosti, leksičku i sintaksičku metaforiku, slikovitost pjesničkoga jezika, višeznačnost riječi i jezičku kreaciju, kao i distinktivne i umjetnički funkcionalne odnose između narodnog i standardnog jezika odnosno njihove norme.

Za uspješnu obradu nastavnih sadržaja iz predmeta Bosanski jezik i književnost najproduktivniji je postupak rad na tekstu književnog djela, prilaženje djelu sa estetsko-umjetničkog i stilsko-jezičkog aspekta, ali i osposobljavanje učenika za samoradnju i stvaralačke navike.

Preporučena distribucija časova po predmetnim oblastima je sledeća: Književnost – 56 časova (sati), Jezik – 52 časa (sata), Jezička kultura – 32 časa (sata) i Medijska kultura – 4 časa (sata). Ukupan fond časova, na godišnjem nivou, iznosi 144 časa (sata). Sve tri oblasti programa nastave i učenja se prožimaju i nijedna se ne može izučavati izolovano i bez sadejstva sa drugim oblastima.

I. PLANIRANJE NASTAVE UČENJA

Program nastave i učenja orijentiran je na ishode. Učenje i poučavanje će, umjesto na sadržaje, biti usmjereno na ishode učenja koji upućuju na to koja će znanja i vještine učenik usvojiti na kraju školske godine. Zato će u središtu procesa nastave i učenja biti učenik, a ne nastavni sadržaji. Nastavnici će samostalno, ali i u dogovoru s učenicima, na temelju predloženih kriterija, načela, smjernica i preporuka, te svoga iskustva, analiza i procjene odabirati kako će i pomoću kojih tekstova i izvora njihovi učenici ostvariti ishode učenja. Učenici će istraživati i otkrivati koristeći prethodno usvojena znanja i iskustva. To omogućava individualizaciju nastave koja će tako biti učinkovitija i zanimljivija. Savremeni odgojno-obrazovni proces prepoznatljiv je po usmjerenosti na učenika. Pomoću ishoda učenja prilikom planiranja i programiranja aktivnosti poučavanja i učenja moguće je ostvariti takav pristup. Prednosti primjene ishoda učenja u osnovnom obrazovanju su brojne, vrednujemo ih u odnosu na to šta pružaju učenicima i nastavnicima. Učenicima pomažu da shvate šta je to što se od njih očekuje, doprinose racionalizaciji nastave i učenja i omogućavaju (samo)praćenje napredovanja. Daju im konkretnu predstavu o tome šta treba znati na kraju realizacije određene teme, cjeline, predmeta, razreda, pa i na kraju osnovne škole. Ishodi učenja mogu olakšati i pripreme učenika za pisane i usmene provjere. Predstavljaju osnov za izbor nastavnih sadržaja, što nastavniku daje slobodu da u nastavi koristi različite izvore i da učenike upućuje na to da tragaju za novim izvorima saznanja. Precizno definirani ishodi učenja omogućavaju i lakši izbor nastavih strategija, metoda i postupaka, čime se olakšava didaktičko-metodičko kreiranje procesa poučavanja i učenja. Osim toga što ishodi učenja impliciraju aktivnosti učenika u nastavi i učenju, njihovom primjenom mogu se diferencirati zadaci za vrednovanje učeničkog izraza.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

KNJIŽEVNOST

U okviru predmeta Bosanski jezik i književnost učenici stvaraju (govore, pišu), percipiraju (slušaju, čitaju) i analiziraju svojem uzrastu odgovarajuće umjetničke i neumjetničke tekstove. Radeći na tekstu, učenici razvijaju svoje saznajne i stvaralačke sposobnosti i sposobnosti sporazumijevanja, te upoznaju osnovne razlike u prihvatanju i stvaranju neumjetničkih i umjetničkih tekstova. Učenici se osposobljavaju za percipiranje i stvaranje usmenih i pisanih neumjetničkih tekstova. Prilikom slušanja čitanja usmjeravaju se na razmišljanje o onome što percipiraju, tj. na kritičko prihvatanje teksta. Također je važno da prilikom govora / pisanja utemelje svoje mišljenje o tekstu. Učenici treba da shvate da je stvaranje

teksta planirana aktivnost, tokom koje treba uzimati u obzir onoga/onu kome/kojoj je tekst namijenjen, mogućnosti i zakonitosti jezika koji se koristi, i dobro poznavati temu o kojoj se govori /piše. Kod obrade neumjetničkih tekstova jednako su važne, pa stoga i jednako zastupljene, sve četiri aktivnosti sporazumijevanja – kod rada u školi, posebno slušanje i govor (jer preovladava saradničko učenje), a zatim i čitanje kao polazna tačka za pragmatičnu, vrijednosnu i gramatičku analizu tekstova. Kad učenici savladaju tehniku čitanja, čitanje u školi se procentualno smanjuje, a povećava se broj aktivnosti u okviru kojih učenici sarađuju kroz rad, stvaraju nove proizvode, upoređuju mišljenja, o njima razgovaraju, otkrivaju razlike, traže uzroke... Kod domaćih zadataka preovladava čitanje, a posebno pisanje (aktivnosti prije i za vrijeme pisanja teza, a poslije toga prepisivanje ispravljenog teksta i priprema za govorni nastup). Rad na umjetničkim tekstovima i u sedmom razredu osnovne škole zasniva se na komunikacijskom modelu književnoga vaspitanja. Osnovni cilj jeste očuvati učenikovo/učeničino interesovanje za čitanje i slušanje umjetničkih tekstova i razvijati sposobnosti stvaralačkoga dijaloga s umjetničkim tekstom. Pošto u čitalačkom razvoju učenika u uzrastu između osme i dvanaeste godine veoma često dolazi do usmjeravanja literarnog interesovanja na proznu literaturu s napetom (često kriminalističkom, avanturističkom) pričom, dobro je birati takve tekstove i u školskoj nastavi književnosti. Uz to u drugom trogodištu sistematski se njeguje i razvija učenikovo/učeničino interesovanje za fantastičnu literaturu: narodnu bajku, autorsku bajku i fantastičnu priču. Istovremeno, učenike podstičemo na kreativno stvaranje umjetničkih tekstova i oblikovanje sopstvenih svjetova iz mašte.

Književni tekstovi u sedmome razredu razvrstani su po književnim rodovima – lirika, epika i drama. Izbor djela zasnovan je na principu prilagođenosti uzrastu.

Broj tekstova za domaću lektiru prilagođen je potrebama i obimu tekstova u školskoj lektiri. Popis predloženih književnih tekstova je okvirni i neobavezujući, a sastavljen je tako da nudi izbor antologijskih i savremenih djela različitih žanrova (poetski, prozni i dramski tekstovi) i tematike primjerene starosnoj i spoznajnoj recepciji učenika kojima je namijenjen; na popisu su i tekstovi koji su se i dosad čitali, no osvježen je dodatnom literaturom. Svaki nastavnik može odabrati i djelo koje nije na predloženom popisu ako smatra da pomoću njega učenici mogu ostvariti koji od ishoda. Učenik će tijekom školovanja izabrati najmanje jedan tekst kojega će moći predstaviti i obrazložiti razloge svoga izbora. Dopunski izbor tekstova dopušta nastavniku veću kreativnost u dostizanju ishoda. Sa ovoga popisa nastavnik bira tri djela. U programu su zastupljeni i naučnopopularni i informativni tekstovi.

Zbog toga što je proučavanje književnoumjetničkog djela složen proces, motiviranje učenika mora biti početni korak da bi se u što većoj mjeri primjenjivalo jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta.

Prilikom tumačenja teksta učenike treba navikavati da svoje utiske, stavove i sudove o književnom djelu potkrepljuju činjenicama iz samoga teksta. Tako će učenici biti osposobljeni za samostalni iskaz, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkih stavova.

JEZIK

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pisanu komunikaciju standardnim bosanskim jezikom. Otuda zahtjevi u ovom programu nisu usmereni samo na usvajanje jezičkih pravila i gramatičke norme, već i na razumijevanje njihove funkcije i pravilnu primjenu u usmenom i pismenom izražavanju.

Kada se u sadržajima programa navode nastavne jedinice koje su učenici već obrađivali u nižim razredima, podrazumijeva se da se stepen usvojenosti i sposobnost primjene ranije obrađenog gradiva provjerava, a ponavljanje i uvježbavanje na novim primjerima prethodi obradi novih sadržaja, čime se obezbjeđuje kontinuitet rada i sistematičnost u povezivanju novog gradiva sa postojećim znanjima.

Komunikacijsko-funkcionalni pristup poučavanju gramatike polazi od jezičnoga znanja koje svako dijete spontano usvaja, na temelju toga jezične se sposobnosti dovode do vještina, naprimjer da učenik može samostalno sastavljati tekstove: pisati ih i govoriti u skladu sa pravopisnim i ostalim gramatičkim pravilima. Jezična znanja usvajat će se na upotrebnoj razini (metajezična znanja poučavaju se na temelju jezičnih znanja), što znači da će se, naprimjer, učenik koristiti jednostavnim i složenim glagolskim oblicima i tačno pisati i govoriti glagolske oblike, a tek potom utvrditi pravila o tome. Provjeravat će se i vrjednovati pravilna upotreba, a ne definicije glagolskih oblika. Jezično se gradivo, dakle, ne uči izdvojeno iz konteksta da bi se vrste riječi, padežni ili glagolski oblici razvrstavali u tablice, ili da bi se u rečenici analizirala služba riječi, nego da učenik može stvoriti tekst na standardnome bosanskome jeziku. Pristup književnosti usmjeren je na razvijanje čitalačkih navika i kulture čitanja. Učenici će izražavati svoje stavove i mišljenja o književnome tekstu, a književnoteorijska znanja usvajat će s obzirom na odabrani književni tekst.

JEZIČKA KULTURA

Razvijanje i unapređivanje jezičke kulture učenika predstavlja jedan od najznačajnijih zadataka nastave maternjega jezika. Jedan od osnovnih zadataka nastave jezičke kulture odnosi se na usavršavanje jezičkoizražajnih sredstava kod učenika, a njen krajnji cilj je da učenici budu osposobljeni za uspostavljanje kvalitetne i svrsishodne komunikacije. Oblast *Jezička kultura* obuhvata usmeno i pismeno izražavanje. Nastavni rad u ovoj oblasti realizuje se u sadejstvu sa drugim oblastima predmeta.

Za oblikovanje govora bitno je da se učenici usmjere na vezani tekst. U ovom predmetnom području postoje tri temeljna tipa vezanog teksta. Za opisivanje kao tip vezanog teksta bitan je prostorni razvoj bez sižea. Za pripovijedanje je bitan vremenski razvoj i vremenski slijed događaja, a za raspravljanje logički razvoj misli i logički slijed.

Učenike je potrebno poučiti da je za opisivanje karakteristična paralelna veza među rečenicama i istorodnost predikata, za pripovijedanje važan vremenski suodnos predikata i lančana veza, a za raspravljanje lančana veza među rečenicama. Specifičnost ovih oblika izražavanja omogućava da se razviju i specifične sposobnosti. Uz ovo se veže moć posmatranja i zapažanja. Uz pripovijedanje, veže se sposobnost pamćenja, a uz raspravljanje veže se moć logičkog mišljenja, zaključivanja. Sve ove potrebno je prilagoditi uzrastu učenika. Razvijanje jezičke kulture jedan je od najvažnijih zadataka nastave maternjega jezika. Ova cjelina, iako je programski zamišljena kao zasebna, u neraskidivoj vezi je sa nastavnim cjelinama iz oblasti jezika i književnosti. Neophodno je da učenici uoče razliku između govornoga i pisanoga jezika. U govornome jeziku obično se upotrebljavaju kraće i stilski neuređene rečenice.

Nastava jezičke kulture upućuje učenike na kvalitetnu komunikaciju, u kojoj se poštuju pravila kulturnoga razgovora, te im omogućavaju spoznaju da je sloboda govora osnovno ljudsko pravo svake osobe. Učenike treba osposobiti u područjima govora, slušanja, čitanja i pisanja. Nastava izražavanja uglavnom se obrađuje u sklopu sadržaja nastave jezika i književnosti. Tako se ostvaruje korelacija unutar svih nastavnih područja unutar predmeta. Nastava je upotpunjena morfološkim, leksičkim i semantičkim vježbama koje su u korelaciji sa nastavnim sadržajima iz oblasti jezika i književnosti.Teme pismenih zadataka moraju pratiti sadržaje iz književnosti i jezičke kulture.

MEDIJSKA KULTURA

Sa pojedinim elementima medijske pismenosti učenike treba upoznati kroz povezivanje: pojam časopis upoznati na konkretnome tekstu iz časopisa po izboru; pojam radio upoznati kroz obradu predviđenog teksta. Važno je uspostaviti vezu između filma i književnih djela koja su bila inspiracija za stvaranje određenog filma. Oblast medijske kulture važno je povezati sa ostalim oblastima, kako sa jezikom i jezičkom kulturom, tako i sa književnošću kroz usporedbe i komparacije književnih djela sa njihovim medijskim prikazima.

II. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Program nastave i učenja za predmet *Bosanski jezik i književnost* za sedmi razred osnovne škole koncipiran je tako da svaka nastavna tema i sadržaji koji se nalaze u okviru nje budu usmjereni na ishode koje bi učenik trebalo usvojiti. Time se postiže indirektno povezivanje sa definiranim

obrazovnim standardima za ovaj predmet. Početna procjena nivoa znanja i dosadašnjeg napredovanja učenika vrši se uz pomoć inicijalnog testiranja, a svaka naredna procjena bit će zasnovana na stalnom praćenju i bilježenju aktivnosti i učeničkog napredovanja. Formativno vrednovanje predstavlja savremenu metodu procjene kvaliteta znanja koje je usvojeno tokom jednog perioda procesa nastave i učenja. Njegov rezultat daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koji dio gradiva je dobro naučen, a na kojem treba još raditi i koja metoda u procesu nastave i učenja je efikasna, a koju treba mijenjati. Ovakav vid vrednovanja predstavlja polaznu osnovu za koncipiranje dugoročnog planiranja nastave. Na osnovu formativnog vrednovanja, na kraju određene nastavne cjeline ili nastavnoga ciklusa, vrši se sumativno vrednovanje iskazano brojčanom ocjenom. Sumativno vrednovanje predstavlja procjenu ishoda učenja i pruža nam informacije o kvalitetu učenikovog znanja u toku i na kraju nastavnoga procesa.

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК

A tantárgy neve	**Magyar nyelv**
Cél	A *magyar nyelv* oktatásának és tanulásának **célja**, hogy a tanuló ápolja a magyar nyelvet, helyesen használja a különféle kommunikációs szituációkban, beszédben és írásban; az irodalmi művek olvasása és értelmezése révén fejlessze képzelőerejét, esztétikai-művészeti tudatosságát és kifejezőkészségét, kritikai és erkölcsi ítélőképességét; alapvető tájékozottságot szerezzen az irodalomtörténet és -elmélet, az általános és magyar nyelvészet, valamint a mediális írásbeliség terén; az interdiszciplinaritás jegyében összefüggésbe hozza a nyelvet és irodalmat más művészeti ágakkal és tudományterületekkel; bevezesse a tanulót a tudományos gondolkodásmódba; értékelje és becsülje a nemzeti értékeket és hagyományokat, fogadja el a különböző kultúrákat és fejlessze az interkulturális kommunikációt; alapozza meg és bővítse a kulcskompetenciákat, amelyek képessé teszik őt a minőségi életvitelre, a munkára, az önmegértésre és az élethosszig tartó tanulásra.
Osztály	**Hetedik**
Évi óraszám	**144 óra (4 óra hetente)**

KIMENET A tematikai egység/terület feldolgozását követően a diák képes lesz:	**TERÜLET/ TEMATIKAI EGYSÉG**	**TARTALOM**
– Felismeri a tantervben előírt alapművek címét és szerzőjét. – Felismeri az irodalmi mű jellemző vonásait. – Meghatározza az irodalmi mű témáját, fő motívumait és szereplőit; összefoglalja, reprodukálja a cselekményt. – Felismeri és megkülönbözteti a prózai és verses formákat, a műnemeket: líra, epika, dráma. – Az irodalmi művekben a szövegrészletek, a hősök és a helyzetek alapján felismeri a műnemet és a műfajt. – Megkülönbözteti a népköltészetet a műköltészettől, a szépirodalmi szöveget a nem szépirodalmi szövegektől. – Felismeri az epikai, drámai és lírai szövegek beszélőjét. Különbséget tesz szerző (költő, író) és a lírai én/elbeszélő között. – Különbséget tesz az epikus közlés alapformái, az elbeszélés (narráció), a leírás, az elbeszélői reflexió és a dialógus között. – Meg tudja állapítani az irodalmi művek cselekményének helyét és idejét, megnevezi a főszereplőket, a mellékszereplőket. – Felismeri az idézetet a szövegben. – Felismeri és megnevezi az ismétlés különböző formáit, a hasonlatot, szóhalmozást, felsorolást, ellentétet, fokozást, túlzást, iróniát, felkiáltást, költői kérdést, megszólítást, a szokatlan szórendet, az áthajlást, a költői jelzőt, az állandó jelzőt. – Felismeri és megnevezi a megszemélyesítést, a jelentésátvitelt, a metaforát, a szimbólumot, a toposzt, a szinesztéziát, az allegóriát. – Felismeri és megmagyarázza a hangutánzást és hangulatfestést, az impresszionista kifejezésmódot, a denotatív és konnotatív jelentést. – Ismeri és megnevezi a következő fogalmakat: versciklus, múzsa, hangulatkép, életkép, idill, látomás, (nép)dal, elégia, óda, himnusz, tájleíró költemény, a szonett. – Felismeri és megnevezi a rímfajtákat, a refrént, az alliterációt, az asszonáncot. – Megkülönbözteti a kötött és a szabad verset. – Felismeri a különböző verselési formákat: az ütemhangsúlyos verselést, az időmértékes verselés alapjait (rövid és hosszú szótag). – Ismeri és megnevezi a következő fogalmakat: ballada, novella, filmnovella, elbeszélés, interjú, riport, regény, napló, önarckép, rövidtörténet, karcolat, útleírás, tudományos-fantasztikus mű, tanulmány, esszé. – Meg tudja állapítani az elbeszélésmód sajátosságait (egyes szám harmadik személyű és én-elbeszélés). – Felismeri és megnevezi az epikai közlésformákat: elbeszélés, párbeszéd, monológ, leírások (táj-, személy-, környezet-, tárgyleírás). – Meg tudja fogalmazni az epikai művek szerkezeti egységeit (bevezetés, kibontakozás, bonyodalom, tetőpont, megoldás). – Felismeri, megnevezi a szereplők jellemzésének eszközeit: cselekmény, beszéd, külső tulajdonságok, írói közlés, környezetrajz. Belső történések. – Felismeri és megnevezi a paródiát, a komikum változatait, a groteszk ábrázolásmódot. – Felismeri és megmagyarázza a plánokat, az irodalmi és a technikai forgatókönyvet. – Ismeri és megmagyarázza a következő fogalmakat: színház, színművészet, katarzis, drámai műnem, drámai műfajok (tragédia, komédia, színmű), felvonás, jelenet, drámai szereplők, monológ, dialógus. – Felismeri és értelmezi a szövegek konfliktushelyzeteit, a hősök jellemvonásait, s velük kapcsolatban megállapít, véleményt formál. – Elhelyezi a tantervben előírt kötelező irodalmi műveket az alapvető irodalmi kontextusokban (magyar irodalom/világirodalom, régi/újabb/kortárs, szóbeli/szerzői). – Képes az irodalmi művek összehasonlító vizsgálatára. – Változatos olvasási stratégiákat alkalmaz.	**IRODALMI ISMERETEK**	• ÚT A) A szülőföldtől a nagyvilágig Kötelező szövegek *Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek...* (a népköltészet és jellegzetességei: szóbeliség, szájhagyomány, változatképződés, egyéni-közösségi szerzőség, fokozott hagyománytisztelet, népdal és popzene, újfolklór elemek: pl. Lokomotív GT: *Neked írom e dalt*). Johann Wolfgang Goethe: *Vándor éji dala* (műnem: líra, lírai én, dal, motívum, megszemélyesítés, metafora, toposz). Szabó T. Anna: *Útravaló* (népies motívumok, népiesség, jelentésátvitel, metafora). Szövegek és kapcsolódási pontok *Őszi harmat után…* (bújdosóének, búcsúének, kuruc költészet, változatok, népivé válás, népiesség: folklorizáció és folklorizmus). Nemes Nagy Ágnes: *Madarak* (A madár mint *toposz* a világ- és a magyar irodalomban. Holló. Albatrosz. Daru. Edgar Allan Poe, Samuel Taylor Coleridge, Charles Baudelaire; *Ballada, balladás dal*: Gulyás József: *Várakozás*. Fehér Ferenc: *Daru-ballada*). B) Idegen világok felfedezése Kötelező szövegek Amerika felfedezése: *Kolumbusz útinaplója/ Kolumbusz hajónaplója* (részletek) Szövegek és kapcsolódási pontok *Projektmunka vagy portfólió* (javaslatok): *Az Újvilág hajósai*. Kolumbusz, Vespucci, Magellán (ismeretterjesztő irodalom – részletek). *Kolumbusz az irodalomban és a filmművészetben* (pl. Radnóti Miklós: *Kolumbusz*; Nagy Abonyi Árpád *Kolumbusz és én;* Karinthy Frigyes: *A másik Kolumbusz stb.;* pl. *1492 – A Paradicsom meghódítása* (1992) és egyéb aktuális filmek (filmkultúra, filmnyelv, filmforgatókönyv, filmzene, életrajzi film, filmdráma). Kolumbusz tojása (szólás). *Utazók, felfedezők*. Kenneth Roberts: *Északnyugati átjáró* (regény és film*: Északnyugati átjáró*, 1940. Rendezte: King Vidor; a sarkkutatók története, dokumentumfilm: *James Cook kapitány utolsó utazása*). *Indiánregények és -történetek* (*James F. Cooper-regények*. A westernfilm: pl. *Farkasokkal táncoló*. 1990. Rendezte: Kevin Costner). Híres magyar utazók szövegei (Kőrösi Csoma Sándortól Székely Tiborig). Az indián mint metafora. *Vikingek az irodalomban és a filmművészetben.* pl. *Viking* (2016). Rendezte: Andrei Kravchuk. Mándy Iván: *A viking sisak*. *Párizs mint a művészvilág és a bohém életmód központja*. Ady Endre Párizs-versei. Radnóti Miklós Párizs-képe (Páris, Ikrek hava (részletek) stb.). C) Műfaj és műfajköziség Kötelező szövegek Orbán Ottó: *Óda a népdalhoz* (ódai műfajok, a klasszikus óda) Szövegek és kapcsolódási pontok

– A szépirodalmi művek tudatos, igényes olvasója. – Tiszteli a nemzeti irodalom és kultúra hagyományait. – Képes esztétikai élmény átélésére, befogadására. – Tudatosan gyűjt információkat (nyomtatott, audiovizuális, elektronikus forrásokból) iskolai feladataihoz. – Könyvtárba jár, és önállóan választ irodalmi alkotást, képes naplót vezetni vagy portfóliót összeállítani olvasmányairól.		Petőfi Sándor: Nemzeti dal – újraolvasás, újraértelmezés (műfaji értelmezés, rapszódia, szimbólumok, forradalmi líra, Petőfi utóélete. Petőfi-epigonok, -palimpszesztek. Parti Nagy Lajos: *Grafitnesz*. Orbán Ottó és Petri György Petőfi-versei). Kölcsey Ferenc: *Hymnus* (himnusz, a nemzeti himnusz, a *Marseillaise* története: *Allonsanfan*, 1974. Rendezte: Vittorio Taviani, Paolo Taviani; Friedrich Schiller: *Az örömhöz*/ Ludwig van Beethoven: *IX. szimfónia. Örömóda*. Vörösmarty Mihály: *Szózat*. A *Szózat* megzenésítése. Kölcsey- és Vörösmarty-átírások). *Projektmunka vagy portfólió* (javaslatok): Az *Amazing Grace* (*Csodálatos kegyelem*) története, kultusza, zenéje. Rabszolgakereskedelem az irodalomban és a filmkultúrában. Kultuszfilmek és filmsorozatok. Az *Amazing Grace* a mai zenei kultúrában. *Popzene és népköltészet*. Énekelt versek. Fesztiválok, fesztivalizáció. Freddie Mercury és a *Tavaszi szél vizet áraszt…*, *Bohém rapszódia* (*Bohemian Rhapsody*), 2018. Rendezte: Bryan Singer és más aktuális zeneszámok, énekelt versek. D) A Titanic-legenda Kötelező szövegek *A Titanic-történet.* Walter Lord: *A Titanic pusztulása* (*A Night to Remember*) – részlet. Munk Artúr: *Köszönöm addig is…* (a Titanic mentéséről szóló részletek). Szövegek és kapcsolódási pontok A Titanic-történet irodalmi és dokumentatív feldolgozásai: Beryl Bainbridge *Közelebb hozzád, Istenem* (*Every man for himself*). Robert Ballard és a Titanic megtalálásának története. A bestseller fogalma és sajátosságai: Danielle Steel: *Erősebb a szeretetnél*. Dékány András: *S.O.S. Titanic*. A *Titanic*-zene: James Horner/Selin Dion: *My Heart Will Go On*/*A szívem visz tovább.* *Közelebb, közelebb, Uram, hozzád!* (*Hadd menjek, Istenem, mindig feléd! /Nearer My God to Thee*) (zsoltárének, himnusz.). A *Mózes könyvé*n alapuló szöveg megzenésítésének története és a Titanic-legenda. *Projektmunka vagy portfólió* (javaslatok): A *Titanic*, 1997. Rendezte: James Cameron. A filmlegenda. *Titánok*. Mitológia. *A titánok harca*. 2010. Rendezte: Louis Leterrier. Ady Endre: *A tűz csiholója*. E) Égtenger, világtenger Kötelező szövegek Petőfi Sándor: *Föltámadott a tenger* (az allegória: fokozás és ellentét). Fenyvesi Ottó: *Blues az óceán felett* (zene és irodalom, a tenger/óceán mint toposz). Szövegek és kapcsolódási pontok Az utazás kellékei, tárgyai, utazó hősök. Szindbád az utazó. Jonathan Swift: *Gulliver utazásai* (ismétlés és újabb részletek). Jókai Mór: *A jövő század regénye* (részlet). Antoine De Saint-Exupéry: *A kis herceg*. Szenteleky Kornél: *Útitarisznya*. Weöres Sándor: *A teljesség felé* (részletek). Karinthy Frigyes: *Utazás a koponyám körül*. *Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek:* • utazás, vándor, kereső/archetipikus hős, hajózás és felfedezések, Argonauták, Odüsszeia, mitikus világkép; irodalmi térképek, útinapló, útleírás; műnem: epikus beszédmód, elbeszélés/elbeszélő, az elbeszélés változatai: regény, napló, filmfeldolgozások; • a líra, a líra nyelve, a lírai beszélő: népköltészet, népdal, ütemhangsúlyos verselés: felező tizenkettes, énekelt versek, vers és dallam, vers és ritmus; • valóság és fikció, regény és referenciális mozzanatok, a dokumentum változatai és megjelenési formái (dokumentumregény, -film), urbánus legendák, bestseller, szakirodalom. • KALAND A) Határok és határátlépések Kötelező szövegek Móricz Zsigmond: *Hét krajcár* (a novella és változatai, műfaji és szerkezeti sajátosságok, az elbeszélő és a hős; a játék és a valóság kettőssége). Szövegek és kapcsolódási pontok Szirmai Károly: *A holló* (a rövidtörténet, műfaji és szerkezeti sajátosságok, látomásosság, metaforikus elbeszélésmód, toposzok és szimbólumok). Juhász Erzsébet: *Határregény* (a regény egyik fejezete); (a novellai kiképzésű regény, műfajköziség; határ, idegenség, a vonat mint szimbólum, Közép-Európa és Monarchia-élmény).

		B) Kettős tükör Kötelező szövegek Kettős tükör: Dragomán György: *A fehér király* (részlet) (az elbeszélői látószög – fiú). Dragomán György: *Máglya* (részlet) (az elbeszélői látószög – lány). (A gyermek perspektívájából láttatott valóság, történelem: egy fiú és egy lány beszél a világról, a megélt traumákról. Lehetőség a párhuzamos és csoportmunkára; a többszólamúság, az eltérő látószög elfogadtatása, a hasonlóságok felismerése stb.). Szövegek és kapcsolódási pontok Kontra Ferenc: *Gimnazisták* (részlet) – iskolatörténet, iskolaregény, korkép, történelem. (Iskolaregények (részletek): A debreceni kollégium a magyar irodalomban: Jókai Mór: *És mégis mozog a föld…,* Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig*, Perjéssy-Horváth Barnabás: *Kollégium-blues* stb.; Kaffka Margit: *Hangyaboly*, Szabó Magda: *Abigél*, Ottlik Géza: *Iskola a határon*, *Buda*). Sirbik Attila: *St. Euphemia* (részlet) (kamaszkor, lázadás, kópé-öntudat). Legendák, összehasonlítás: Kontra Ferenc: *Angyalok regénye*. *Gion Nándor ifjúsági regényei* (bandázás, felnőtté válás). C) Az utazás-élmény megörökítése Kötelező szövegek Kosztolányi Dezső: *Apámmal utazunk a vonaton* (interpretációs gyakorlat). Szövegek és kapcsolódási pontok *Projektmunka vagy portfólió* (javaslatok): Kosztolányi Dezső: *A vonaton*. Esti Kornél mint utazó hős. Nagy Abonyi Árpád: *Budapest, retour*. Szirmai Károly: *Veszteglő vonatok a sötétben*. Juhász Erzsébet *Határregény*ének vonatkozó részletei. Agatha Christie: *Gyilkosság az Orient-expresszen* – a bűnügyi történet mint irodalmi műfaj, bestseller, a leghíresebb krimiíró és leghíresebb regénye – filmfeldolgozások (pl. *Gyilkosság az Orient-expresszen*, 2017, Rendezte: Kenneth Branagh, videojátékok (Agatha Christie: *Murder on the Orient Express*, 2006), sorozatok (pl. *Poirot*). Ismeretterjesztő szöveg az Orient Express útjáról. D) Ez is irodalom Kötelező szövegek A szórakoztató irodalom: Rejtő Jenő: *Piszkos Fred, a kapitány.* A Rejtő-kultusz: a kaland, a légiós és a háborús regény; Rejtő Jenő–Korcsmáros Pál: *Piszkos Fred, a kapitány* – képregényváltozat, hangoskönyv, társasjáték (pl. Aczél Zoltán–Árvai Péter, 2005). Szövegek és kapcsolódási pontok Charles Lorre: *Az ellopott legionista* (a légiós regény, a *Koczkás Pierre-történetek,* a digitális könyv). *Projektmunka vagy portfólió* (javaslatok): Regények és történetek filmen. A filmadaptáció. *Három testőr Afrikában*, filmvígjáték (1996). Rendezte: Bujtor István. *Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek:* • kaland, játék, utazás, vándorlás, küzdelem, harc, háború; elbeszélés, elbeszélő, az elbeszélés változatai, kisepikai prózaműfajok: klasszikus elbeszélés, novella, rövidtörténet (short story), karcolat, tárca/újságnovella; a kalandregény és típusai; kalózregény. • FANTASZTIKUM A) Fikció, fantasztikum és valóság Kötelező szövegek Karinthy Frigyes: *A fotografált gondolat*. Karinthy és a fantasztikum. Michael Crichton: *Őslénypark* (*Jurassic Park*) – részlet (a tudományos–fantasztikus irodalom/sci-fi, műfajalkotó sajátosságok, filmfeldolgozások / kultuszfilmek, -sorozatok, videojátékok; őstörténet). Szövegek és kapcsolódási pontok Hász Róbert: *Ígéretföld* – részlet (negatív utópia, világirodalmi összefüggések: Orwell, Huxley, westernfilm-áthallások, -utalások: *Délidő*, 1952. Rendezte: Fred Zinnemann; zenei áthallások a regényben: Yves Mondtand: *Hulló levelek* / *Lexfeuilles*; nagy filmzenék és -slágerek, slágerszövegek: pl. Dimitri Tiomkin, Ennio Morricone, Vangelis). A fantasztikum néhány aktuális filmművészeti alkotásban (pl. Suzanne Collins: *Az éhezők viadala* – részlet. *Az éhezők viadala*/ The Hunger Games, 2012. Rendezte: Garry Ross; küzdelem, áldozat, lehetetlen küldetés, rossz világ, igazságtalanság, kegyetlenség, horror stb.).

		B) Tudomány és fantasztikum Kötelező szövegek Tudomány és fantasztikum: Ottlik Géza: *A Valencia-rejtély* (részlet). *A csillagok háborúja* (*Star Wars*) 1977–, George Lucas at al. (ismeretterjesztő szöveg, részletek). (űropera/ űrodüsszeia, regény, filmforgatókönyv, filmtörténet, filmkritika, médiafranchise). Szövegek és kapcsolódási pontok Hősök és hősiesség a magyar irodalomban: Kinizsi Pál, Mátyás király, Zrínyi Miklós, Dobó István stb. Az egri hősök és az egri nők: Gárdonyi Géza: *Egri csillagok* (részlet). Hős és vándormotívum kapcsolata. Szuperhősök és szuperemberek: pl. *Terminátor 2. – Az ítélet napja* (*Terminator 2 – Judgent Day*), 1991. Rendezte: James Cameron (akciófilm, thrillerfilm, sci-fi film, posztapokaliptikus film, disztópikus film; a magányos hős: egy 14. századi terminátor, Toldi, westernhősök, revolverhősök: *Wyatt Earp, Doc Holliday* – filmfeldolgozások 1946-tól napjainkig); Góliát, Akhilleusz és a legújabb, a diákok által kedvelt szuperhősök az irodalomban és más művészeti ágakban. Jules Verne és a tudományos-fantasztikus regény. Virtuális valóság: *Ready Player One*, 2018. Rendezte: Steven Spielberg. (sci-film, disztópikus film; könyvadaptáció: Ernest Cline: *Ready Player One* – magyarul: Roboz Gábor fordítása, virtuális valóság). Számítógépes játék és irodalom: *Assassin's Crade-játékok*, Jade Raymond és Patrice Désilets (videojáték-sorozat, tudományos fantasztikum, sci-fi, film- és könyvfeldolgozások). *Halálos iramban* (*The Fast and the Furious*), 2001. Rendezte: Rob Cohen. Wiz Khalifa: *See you again* (*Újra látni foglak*) (thriller/ akciófilm, slágerszöveg). Kilépés a képregényből: Képregényhősök (szuperhősképregények). Marvel-képregények. A vajdaságban kiadott képregények. Publicisztikai szöveg egy tudományos felfedezésről, kiállításról, ismert tudósokról, kísérletekről (hír, interjú, riport vagy tárca). *Fogalmak/kulcsfogalmak és jelenségek:* • sci-fi irodalom: fantázia, utópia/negatív utópia (disztópia), virtuális valóság, katasztrófafilm, horror; abszurd, fantasztikum; interjú, riport. • A SZERELEM NYELVE A) Szerelem és szubjektum Kötelező szövegek *Szerelem, szerelem…* (szerelmi dal: a vágyakozás, a magány kifejezése, a metaforikus beszéd eszközei és alakzatai). Szövegek és kapcsolódási pontok *Projektmunka vagy portfólió* (javaslatok): A modern folklór jelenségei: népdalfeldolgozások, *Sebestyén Márta* és a *Deep Forest*; a *Csík zenekar*, a *Parno Graszt* és más folklór együttesek tevékenysége; a népies rockzene: *Bijelo Dugme*; a népies giccs: a műnépdal, a giccsparódia: MC Hawer és a Tekknő: *Utcára nyílik a kocsmaajtó* – rapzene, videoklip). B) A babonától a frivol történetig Kötelező szövegek *Sári bíróné (A halálra táncoltatott lány…)* – a népballada: lírai, epikai és drámai elemei, a ballada konstruktív jegyei. Szövegek és kapcsolódási pontok *Projektmunka vagy portfólió* (javaslatok): Arany János: *Tetemre hívás* (az értelmezés lehetőségei: a babonától a frivol történetig; műballada; Arany János megzenésített versei, a hangoskönyvek, az Arany János-év pályázatainak multimediális anyagai). A magyar film hőskora: *Körhinta,* 1956. Rendezte: Fábri Zoltán. Szövegalapja: Sarkadi Imre*: A kútban* (novella). C) Szerelem és intertextusok Kötelező szövegek Csokonai Vitéz Mihály*: Az éj és a csillagok* (jelentésátvitel, metafora, szimbólumok). Szövegek és kapcsolódási pontok *Projektmunka vagy portfólió* (javaslatok): *Csokonai-versek, -átírások*. Petőfi Sándortól a *Halott pén*zig. A *Red Bull Pilvaker – A Szavak Forradalma*-jelenség. D) Múzsa és magány Kötelező szövegek Juhász Gyula: *Milyen volt…* (az elégia: sajátosságai és nyelve, az Anna-versek története és jelentései, a ciklus, a múzsa stb.). Műfaji gazdagság József Attila szerelmi költészetében: József Attila: *Mikor az uccán átment a kedves…* (idill, életkép: pillanatok, mozzanatok, jelképek). József Attila: *Tedd a kezed…* Szövegek és kapcsolódási pontok

		A magány élményének megjelenítései a magyar költészetben. Három változat elemzése és értelmezése: József Attila: *Tél*. Tóth Árpád: *Lélektől lélekig*. Balázs Imre József: *Saját világok* (nyelvi jelenségek, mondattípusok, igeidők- és módok a jelentésalkotásban). E) Szonett és szonett-átírások Kötelező szövegek A szonett. Nemes Nagy Ágnes: *Rózsafa* (a szonett és változatai: petrarcai, shakespeare-i szonett, szonettkoszorú, mesterszonett; az idő-élmény) Szövegek és kapcsolódási pontok Varró Dániel: *Őszi szonett.* Lackfi János: *Szösz-szonett.* Kovács András Ferenc: *József Attila szonettje* stb. F) Sokszínű szerelem Kötelező szövegek Tolnai Ottó: *Mi volt kérded a legszebb Dániában?* (objektív líra, leíró vers, gondolatritmus). Grecsó Krisztián: *Megyek utánad* – részlet (szerelemtörténet és családregény). Szövegek és kapcsolódási pontok A tizenévesek szerelme az irodalomban és más művészeti ágakban (pl. Janikovszky Éva: *Milyen színű a Móni haja?*) Lovagi szerelem: Walter Scott: *Ivanhoe* (részlet) és más kapcsolódási pontok: *Ivanhoe*, 1958, Rendezte: Richard Thrope. *Fogalmak/kulcsfogalmak és jelenségek:* • szerelmi líra, képi és nyelvi alakzatok a versben, magány a szonett mint versforma; elégia, életkép, pillanatkép, a szerelem tematikája a balladában; szerelmes regény és film; a szubjektum magánya, az idő mint élmény; impressziók. • NAPLÓ A) Napló és önreprezentáció Kötelező szövegek Csáth Géza: *Egy gimnazista naplójából.* Karinthy Frigyes gyerekkori naplója (a napló mint átmeneti műfaj, rokon műfajai: önéletrajzi regény, emlékirat, úti jegyzet, irodalmi levél, vallomás). Szövegek és kapcsolódási pontok Anna Frank naplója és feldolgozásai: képregény, filmek, múzeum, új kutatások. Sue Townsend*: A 13 és 3/4-ed éves Adrian Mole titkos naplója* – részlet (a fiktív napló, a gyermeki látszószög és irodalmi beszédmód, humor és irónia). Kötelező szövegek Janikovszky Éva: *Kire ütött ez a gyerek?* (önarckép, a humor változatai: groteszk; az önjellemzés irodalmi változatai, a jellemábrázolás: jellemregény, jellemvígjáték stb.) Tini-írás: Békés Pál: *Vattacukor* (társadalombírálat a gyermek látószögén keresztül, utalások, allúziók irodalmi szövegekben, Garaczi László Lemúr-sorozata I–IV. Szövegek és kapcsolódási pontok Leiner Laura: *Szent Johanna gimi* (részlet) (szórakoztató irodalom, regénysorozat) és egyéb kortárs szövegek. B) Mozi és irodalom Kötelező szövegek Film, mozi, irodalom: Mándy Iván: *Csutak a mikrofon előtt* (részlet). A plánok (képsíkok), az irodalmi és a technikai forgatókönyv. Szövegek és kapcsolódási pontok Csutak a mikrofon előtt, 1977. Rendezte: Katkics Ilona (a filmfeldolgozások, filmek elektronikus hordozókon és interneten). Mándy Iván: *Régi idők mozija* (a film és a mozi hőskora: filmtörténet, mozitörténet, a filmművészet sajátosságai és elemei, mozifilm, kultuszfilm, a filmművészet és az irodalom együtt hatása, filmes eszköztár az irodalomban, filmcsillagok, Oscar-díj, Cannes stb.) Kötelező szövegek Babits Mihály: *Mozgófénykép* / *Vasárnapi impresszió, autón* (a rögzített pillanat, „filmkockák” versben, az „epikus váz” a versben, impresszió/impresszionizmus, szinesztézia). *Fogalmak/kulcsfogalmak és jelenségek:* • a naplóírás, a napló mint műforma: változatai, az irodalmi napló sajátosságai: naplóregény, napló és levél (episztola, fiktív levél, misszilis levél), konfesszió; dokumentum és fiktív napló, önarckép.

		• JÁTÉK A) Játék-narratívák Kötelező szövegek William Shakespeare: *Ahogy tetszik* (részlet) (műnem: a dráma, alapműfajai és műfajváltozatai, színháztörténet, színjátszás, színpad, színészek, sztárok stb.). Örkény István: *Tóték* (dobozolás). Beregi Tamás: *Gladiátorok a számítógépen* (ismeretterjesztő szöveg, esszé; virtuális valóság, cyberspace, számítógépes játékok). Szövegek és kapcsolódási pontok *Gladiátorok* (filmen, irodalomban és a képzőművészetben: *Spartacus,* 1960. Rendezte: Stanley Kubrick / Howard Fast azonos című könyve, *Spartacus-filmek* és -sorozatok (2004, 2010, 2016). A korhatáros film kérdése. Harc, vér, bosszú a filmen és a számítógépes játékok világában. Az internet és a közösségi oldalak helyes használata.). *Hálózati lények* (*Ananovától T-Babe*-ig, *Transformers*-sorozat. 2007 – Rendezte: Michael Bay, Travis Knight, képregények- és rajzfilmsorozat, videojátékok; *Mátrix*-filmek. 1999. Rendezte: Lilly Wachowski és Lana Wachowski). B) Labdarúgás és irodalom Kötelező szövegek Futballregények és filmek: Nick Hornby: *Fociláz* (részlet). Szövegek és kapcsolódási pontok Modern „gladiátorok”. Futball a magyar irodalomban. Futballregények: Esterházy Péter, Darvasi László, Kukorelly Endre. Az Aranycsapat legendája. Sport, irodalom és film kapcsolata: Válogatás Tarján Tamás *Tizenegy dressz (Focinovellák)* című kötetéből; *Régi idők focija*, 1973. Rendezte: Sándor Pál.; J. K. Rowling: *Harry Potter* (regény és filmadaptációk) A tudósítás mint műfaj. *Fogalmak/kulcsfogalmak és jelenségek:* • műnem: a dráma, alapműfajai és műfajváltozatai, színháztörténet, színjátszás, színpad, színészek, sztárok. • ismeretterjesztő szöveg, esszé; virtuális valóság, cyberspace, számítógépes játékok. • modern „gladiátorok”; futball a magyar irodalomban; futballregények. *HÁZI OLVASMÁNY* Ajánlott közös olvasmányok: Balladaválogatás Anne Frank naplója Csáth Géza ifjúkori naplóiból Fekete István egy regénye Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* Németh István: *Házioltár* Varró Dániel: *Bögre azúr* Krinthy Frigyes: *Tanár úr, kérem* Jókai Mór: *A jövő század regénye* Radnóti Miklós: *Ikrek hava* Grecsó Krisztián: *Harminc év napsütés* Garaczi László: *Pompásan buszozunk!* Tóth Krisztina: *Pixel* Tóth Krisztina: *Párducpompa* Az ajánlott olvasmányok közül a tanár kiválaszt 4 olvasmányt (differenciáltan is feladhatja a tanulók érdeklődésének és nemi összetételének megfelelően).
– Felismeri és megnevezi, rendszerezi a tanult szófajokat, megfelelően használja őket az írott és beszélt szövegben. – Felismeri és megnevezi a mondatfajtákat a beszélő szándéka és a logikai minőségük szerint. – Felismeri, megnevezi a mondatfajtákat szerkezetük szerint (egyszerű mondat: tőmondat, bővített, hiányos mondat, összetett mondat). – Mondatátalakítást végez a beszédhelyzetnek és a kommunikációs szándéknak megfelelően szóban és írásban. – Felismeri, megnevezi, jelölni tudja a szószerkezeteket: a hozzárendelő (alany-állítmányi), az alárendelő és a mellérendelő szószerkezetet. – Jelölni tudja a mondatrészeket, aláhúzással és szerkezeti ábrával/ágrajzzal tud bővített mondatot elemezni. Felismeri, megnevezi, ábrázolja a halmozott mondatrészeket. – Felismeri, megnevezi az igei, névszói, névszói-igei állítmányt, a határozott, határozatlan, általános alanyt, a megszólítást a mondatban, a tárgy fajtáit (jelölt, jelöletlen, határozott, határozatlan tárgy), a tárgyas szerkezetet, a határozós szerkezetet (hely-, idő-, mód-, eszköz-, társ-, állapot, ok-, cél-, állandó határozó), a jelzős szerkezetet (minőség-, mennyiség-, birtokos jelző), az értelmezőt, az alárendelő és a mellérendelő (halmozott) szintagmát.	**NYELVI ISMERETEK**	• A szófajok ismétlése: A 6. osztályban tanult nyelvtani tananyag ismétlése. • A MONDAT FOGALMA, FAJTÁI A mondatról tanultak ismétlése. A mondat fogalma, fajtái a kifejezett tartalom és a beszélő szándéka szerint. A kijelentő, a felkiáltó, a kérdő (kiegészítendő, eldöntendő), a felszólító és az óhajtó mondat. A mondatok logikai minősége. Az állító és a tagadó mondat. A mondatok osztályozása szerkezetük szerint. Az egyszerű és az összetett mondat. • A SZÓSZERKEZETEK A mondatrész és a szószerkezet (szintagma) fogalma. A mondatrészek jelölése. A halmozott mondatrészek. A szószerkezetek fajtái: a hozzárendelő (alany-állítmányi), az alárendelő és a mellérendelő szószerkezet.

– Ábrázolni tudja az egyszerű mondat szerkezetét. Tudja egyeztetni az alanyt és az állítmányt (számbeli, személybeli és értelmi egyeztetés). Helyesen használja a mutató névmási kijelölő jelzős és a mennyiségjelzős szószerkezeteket. – Érthető, nyelvtanilag kifogástalan mondatokat szerkeszt. A szövegben felfedezett hibákat képes kijavítani. – Felismeri a magyar és valamely tanult, ismert idegen nyelv szerkezete közötti hasonlóságokat és különbségeket.		• AZ EGYSZERŰ MONDAT SZERKEZETE *A mondat fő részei* Az állítmány és az alany. Az állítmány fogalma, fajtái (igei, névszói, névszói-igei állítmány), az állítmány szófaja. Az alany fogalma, fajtái (határozott, határozatlan, általános alany), a megszólítás a mondatban, az alany szófaja, kihagyása. Az alany és az állítmány egyeztetése (számbeli, személybeli és értelmi egyeztetés). *A bővítmények* A tárgy, a határozó és a jelző. A tárgy fogalma, fajtái (jelölt, jelöletlen, határozott, határozatlan tárgy), kifejezőeszközei. A tárgyas szószerkezet. A határozók fogalma és rendszere. A határozók leggyakoribb kifejezőeszközei: ragtalan névszó, ragos névszó, névutós névszó, határozószó. A határozós szószerkezet. A határozók fajtái: helyhatározó, időhatározó, módhatározó, állapothatározó, eszközhatározó, társhatározó, okhatározó, célhatározó, részeshatározó, állandó határozó mint vonzat. Vonzattévesztés. A jelzők fogalma és fajtái. A jelzők kifejezőeszközei. A jelzős szószerkezetek. A minőségjelző, kijelölő jelző, mennyiségjelző, birtokos jelző. Az értelmező. *Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek:* szófaj, mondat, mondatrész, alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző, szószerkezet, halmozott mondatrész, ágrajz, helyesírás, nyelvhelyesség
– Felismeri, megnevezi és következetesen alkalmazza a helyesírási alapelveket, valamint a helyesírási szabályok többségét. – Tudja helyesen használni az írásjeleket, az összetett mondatok írásakor jól központoz. – Megfigyeli, helyesen jelöli a hosszú és rövid hangokat a tőhangváltást mutató főnevek és igék esetében, a hangkapcsolatokat, helyesen írja a tulajdonneveket, a földrajzi nevek bonyolultabb eseteit, az -i képzős mellékneveket; az igekötős igék, a -t végű igék, a toldalékos igék, a névutós szerkezetek, az alanyos, tárgyas, határozós és birtokos szószerkezetek, összetételek, az értelmező, az ly-os szavak helyesírásában magabiztos. – Ismeri és alkalmazza a szótagolás és elválasztás, a betűrend, az egybeírás és a különírás szabályait. – Ismeri A magyar helyesírás szabályainak használati módját. – Alkalmazza a helyesírás-ellenőrző programot. – Felismeri és megnevezi a kommunikáció fajtáit, tényezőit és céljait. – Felismeri és megnevezi a nyomtatott és elektronikus média fajtáit. – Ismeri a korosztályának szánt fontosabb sajtótermékek fajtáit, formáit és szerkezeti jellemzőit. – Tájékozódik, információkat talál a különféle dokumentumtípusokban, korosztálynak szóló kézikönyvekben. – Képes nyelvileg kifejtett (explicit) és nem kifejtett (implicit) információkat kiszűrni a szövegből. – Képes az alapinformációk és eszmék összehasonlítására két vagy több rövid, egyszerű szövegben. – A rendelkezésére álló információkat értékeli, tárolja, rendszerezi. – Képes az interneten történő kommunikációra és interakcióra. – Felismeri és alkalmazza az állandósult szókapcsolatokat. – Képes olyan szövegeket létrehozni, amelyekben a téma, a kompozíció, a tartalom és a stílus megfelelnek a feladatnak, a szöveg rendeltetésének és a címzettnek (célközönségnek). – Egyszerű szerkezetű szóbeli vagy írásbeli szövegeket tud alkotni a leírás, az elbeszélés és a kifejtés eszközeit alkalmazva (és a célközönség összetételét szem előtt tartva). – Képes szöveget alkotni szóban vagy írásban, amelyben valamely irodalmi élményét írja le, vagy egy valós, hétköznapi, illetve képzeletbeli témát fejt ki, interjút készít valós vagy képzelt személyekkel. – Tud jellemzést, naplót, könyvismertetőt és más típusú szövegeket alkotni (pl. rövid önéletrajz, kérvény, meghívó). – Különböző céllal (pl. informálódás, tanulás, önfejlesztés, esztétikai élmény átélése, szórakozás) képes rövidebb, egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket (pl. egyszerű szakszövegeket, tudománynépszerűsítő ismeretterjesztő szövegeket stb.) olvasni és saját szavaival elmondani. – Meg tudja fogalmazni véleményét, értelmes és szabatos beszédre, helyes artikulációra törekszik, figyel a szöveg jó hangzására (beszédhangsúly, szórend, hanglejtés, beszédszünet). – Meg tudja különböztetni a nemzeti nyelv sztenderd változatát a regionális köznyelvtől és a nyelvjárástól. – Igényes nyelvhasználatra törekedve értelmes, nyelvtanilag helyes mondatokat alkot. Kódváltási képességéhez mérten a sztenderd nyelvváltozat – vagy legalább a regionális köznyelv – normájához igazodva nyilvános beszédhelyzetben (vita, hozzászólás) képes kifejteni gondolatait. – Ismeri és alkalmazza az írásbeli szövegalkotás követelményeit: az anyaggyűjtés módjait, a szerkesztést (vázlatkészítés), az általános szerkesztési elveket, a kidolgozást. – Írásban tudja a szöveget tagolni (cím, bekezdések) és makroszerkezeti egységekre osztani (bevezetés, tárgyalás, befejezés), illetve ezeket kreatív módon alkalmazni. – A szövegben felfedezett hibákat képes kijavítani.	**NYELVKULTÚRA**	• HELYESÍRÁS ÉS NYELVHELYESSÉG Az egyszerű mondat központozása, az írásjelek (vessző, kettőspont, idézőjel, gondolatjel, kötőjel) használata, szerepének részletesebb megismerése, gyakoroltatása. Az igekötős igék helyesírása. A -t végű igékkel kapcsolatos nyelvhelyességi tudnivalók. Az igék toldalékolása során előforduló teljes hasonulás gyakorlása. A tulajdonnevek helyesírási szabályainak felelevenítése és alkalmazása. A tanult helyesírási szabályok alkalmazása a határozós szószerkezetek körében; pl.: -ba, -be, -ban, -ben ragok használata; -val, -vel, -vá, -vé ragok hasonulása. A földrajzi nevekből, intézmény- és személynevekből alkotott jelzők/melléknevek helyesírása. A sorszámmal kifejezett jelzők/melléknevek helyesírása. Az értelmező és a vesszőhasználat. A különírás és az egybeírás. Az ly-os szavak helyesírása. A magyar nyelv szerkezetének összehasonlítása a tanult idegen nyelv hangtani, szótani szerkezetével (kontrasztív gyakorlatok). Információk gyűjtése, adatok elrendezése, lexikonhasználat. Helyesírási táblázatok, fürtábrák, folyamatábrák készítése stb. Nyelvi tudatosság és nyelvi tervezés. • KOMMUNIKÁCIÓ A kommunikáció fogalma és fajtái. Az írásbeli és a szóbeli közlésmód. A kommunikáció tényezői. Kommunikációs célok. Alkalmazkodás a kommunikáció tényezőihez: cél, alkalom, partnerek, a köztük lévő viszony előre tervezett és spontán helyzetekben. A nonverbális kommunikáció. • KÖNYV-, KÖNYVTÁR- ÉS INTERNETISMERET Nyomtatott és elektronikus médiumok (újságok, televízió, rádió, világháló – honlapok, hírportálok, blogok, vlogok). A hír fogalma és jelentősége. Közösségi média. Tájékozódás, információkeresés (betűrend, tartalomjegyzék, utalók használatával) a különféle dokumentumtípusokban (könyv, folyóirat, AV és online dokumentum), korosztálynak szóló kézikönyvekben (szótár, lexikon, enciklopédia), ismeretterjesztő forrásokban. A kézzel írt és a számítógépes szövegek különbözőségei és hasonlóságai. A számítógépes szövegszerkesztés néhány szabálya. Digitális írástudás, e-nyelvhelyesség: az e-dokumentumok létrehozásához szükséges nyelvi és szedési szabályrendszerek együttese, elektronikus szövegek létrehozása (pl. beszámolók, könyvismertetők, vázlatok, saját könyv, eseményre invitáló meghívók, listák, e-mail, egyszerűbb űrlapok kitöltése). Fórum, blogbejegyzés, komment írása. A helyesírást segítő kézikönyvek (helyesírási szabályzat, szótár, digitális szótárak stb.) és a helyesírási programok önálló használata.

– Tud levelet írni, s képes különféle űrlapokat és formanyomtatványokat kitölteni, amelyekkel a mindennapi életben találkozik. Ezek elektronikus és papír alapú változatait is elsajátítja. – Képes figyelemmel követni és megérteni a nyelv, az irodalom vagy valamely egyéb művelődési terület tárgyköréből tartott előadásokat, s tud jegyzetet készíteni. – Meghatározott műfajokban témának, kommunikációs alkalomnak megfelelő kritikus, egyéni szemléletű, nyelvi-stilisztikai szempontból példás szövegeket, beszámolót alkot. – Beszámolóját prezentációval/poszterrel teszi szemléletesebbé. – Valós vagy képzeletbeli tapasztalatokat, szereplőket, illetve eseményeket bemutató fogalmazást tud írni.		• SZÖVEGÉRTÉS, SZÖVEGALKOTÁS, SZÖVEGMONDÁS A szöveg fogalma. Szövegösszefüggés. A szöveg hangzása. Beszédhangsúly, szórend, hanglejtés, beszédszünet. Mondatrészek, tartalmak kiemelése szórenddel, hangsúllyal. Kifejező olvasás, próza- és versmondás (legalább 3–4 memoriter számonkérése). Anyaggyűjtés, szerkesztés (vázlatkészítés), általános szerkesztési elvek, kidolgozás. Közlésfajták (elbeszélő, leíró közlésfajta, párbeszéd). Szövegfajták (vita, riport, interjú, napló, könyvismertető). Különböző típusú fogalmazások (elbeszélés, leírás, jellemzés, napló, interjú, könyvismertető, meghívó, önéletrajz, kérvény). Rövidebb szövegek tartalmának összefoglalása szem előtt tartva az esemény időrendjét és mozzanatait. A cselekvés, történés lefolyásának módjához kötődő igék, határozók gyűjtése, párhuzamos történetek írása. A nyelvi-stilisztikai kifejezőeszközök a leíró jellegű részletekben (versben és prózában egyaránt). Kreatív írásgyakorlatok: Kortárs írókkal, művészekkel, tudósokkal készült interjúk elemzése. Interjúk íratása. Önálló vázlatkészítés elolvasott irodalmi vagy ismeretterjesztő szövegről. Kérdések és írásbeli válaszok megfogalmazása az olvasmányok, filmek, színházi előadások, zeneművek alapján. A szövegek és képek párhuzamba állítása. A jegyzetelési technika kialakítása (kulcsszavas vázlat, tételmondatos vázlat, grafikusan ábrázolt vázlat). Szóbeli elbeszélés a retorika elemeinek alkalmazásával: film, tévéadás, szabadon választott dinamikus jelenetek közlése. Vita. Az érvelés gyakorlása (személyes példán, mások tapasztalatán, oksági viszonyokon alapuló, a kritika és a humor eszközeit felhasználó érvelés). Az állandósult szókapcsolatok (szólások, közmondások, szállóigék) írásban és a beszédben. E-mail, SMS írása. Különféle nyomtatott és elektronikus űrlapok kitöltése. Nyolc házi írásbeli feladat a tanév folyamán és azok órán való elemzése, közös értékelése, elbírálása. Négy iskolai dolgozat – kettő félévente (az írásmű kidolgozása egy óra, elemzés és javítás két óra). *Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek:* beszédművelés, artikulált nyelvi magatartás, szóbeli és írásbeli szövegalkotás, szövegértés, szövegmondás, íráskészség, helyesírás, nyelvhelyesség, médiaismeret, kommunikáció.

Kulcsfogalmak: beszédművelés, artikulált nyelvi magatartás, irodalomolvasás, szövegértés, szóbeli és írásbeli szövegalkotás, ismeretek az anyanyelvről, helyesírás, íráskészség, médiaismeret, kommunikáció

ÚTMUTATÓ A PROGRAM DIDAKTIKAI-METODIKAI MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

I. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS TERVEZÉSE

A *Magyar nyelv és irodalom* tanításának és tanulásának hozzá kell járulnia az alkotói és a kutatói szellem kialakításához, valamint az elméleti tájékozódás gyakorlati alkalmazhatóságához. A tantárgy lehetővé teszi a tanulók anyanyelvi és identitástudatának fejlesztését, ismereteinek gyarapítását, funkcionális készségeik gazdagítását, mindezt pedig majd alkalmazni tudják a választott középiskolában és a mindennapi életben. A tanítási-tanulási folyamat során a hetedik osztályos tanulók kialakítják értékrendjüket, amely a nemzeti és a nemzetközi kulturális örökség megőrzéséhez szükséges, felkészülnek a többnyelvű és többkultúrájú társadalomban való életre, olyan általános és tantárgyközi kompetenciákra tesznek szert, amelyek hozzásegítik őket a pályaválasztáshoz, a későbbi állásinterjúkhoz, társas kapcsolataik kiterjesztéséhez és az élethosszig tartó tanuláshoz.

A tanulók tudásának, képességeinek, jártasságának és álláspontjainak minősége, illetve tartóssága nagymértékben függ a tanítási-tanulási folyamatban alkalmazott stratégiáktól, a választott módszerektől és eszközöktől. A megfelelő oktatási formák, módszerek, eljárások és eszközök kiválasztása elsősorban attól függ, hogy az oktatási folyamatban a magyartanárnak mely kimeneteket kell megvalósítania. A projektmódszer, a drámajátékok és a kiselőadások tudatos alkalmazása lehetővé teszi a tanulók önálló gondolkodásának és kreativitásának fejlesztését. A szövegértés és -alkotás, valamint a kortárs szemléletű irodalomtanítás központi helyet tölt be a hetedik osztályos magyartanításban.

A pedagógus igyekezzen szabadon kezelni a tantervet, olyan tanítási stratégiákat, módszereket, munkaformákat válasszon ki a nyelvtani és irodalmi tananyag tanításához, amelyekkel a szociális kompetenciát és együttműködési szokásokat, valamint a kritikai viszonyulásmódot is fejleszti!

Oktatási módszerek: előadás, magyarázat, elbeszélés, a tanulók kiselőadásai, megbeszélés, vita, szemléltetés, munkáltató módszer, projektmódszer, tanulási szerződés, kooperatív oktatási módszer, szimuláció, drámapedagógia és egyéb játékos módszerek, házi feladat, tanulmányi kirándulás.

Munkaformák: frontális munka, (differenciált) egyéni munka, párban folyó tanulás: páros munka (hasonló szinten levő tanulók oldanak meg közösen valamely feladatot) és tanulópár vagy tutorrendszerű tanulás (a különböző szinten levő tanulók közötti tanulmányi kapcsolat), csoportmunka.

A *Magyar nyelv és irodalom* oktatásában a hivatalosan jóváhagyott (akkreditált) tankönyvek és kézikönyvek használatosak, továbbá azok a könyvtári-információs és informatikai anyagok, amelyek a tanulók hatékony felkészítését szolgálják. Az oktatási folyamat célja, hogy a tanulók önállóan használják az ismeretszerzés különböző forrásait mind az iskolában, mind pedig életük más területein. A különböző nyomtatott és internetes források, információhordozók (kézikönyvek, szótárak, lexikonok, enciklopédiák, e-könyvek, internetes adatbázisok) használata az önálló ismeretszerzést és a tanulás képességét fejleszti. A könyvtárhasználat gyakorlatának (könyvtárhasználati órák, az iskolai könyvtár folyamatos használata, belépés a világhálón elérhető könyvtárakba, adatbázisokba) elmélyítésével lehetővé tesszük a diákok számára a segédeszközök magabiztos használatát.

A tantárgy oktatása és tanulása az erre a célra kialakított tanteremben, szertárban folyik, amelynek felszerelése összhangban áll a meghatározott követelményrendszerrel. Más tantermekben is tartható tanóra, ez a konkrét iskola körülményeitől függ (pl. osztályterem, iskolai könyvtár-médiatár, olvasóterem, audiovizuális terem, klubhelyiség, informatikaterem, ahol a közvetlen internet-hozzáférés megvalósulhat stb.). A nyílt oktatás (illetve ennek alapfeltétele, az adaptivitás) szintén hangsúlyozott szerepet kap a tanítási-tanulási folyamatban (pl. könyvtár, színház, múzeum, mozi, képtár, irodalmi kirándulás, a szakköri színhelyek változtatása stb.). A tanterv kidolgozása és megvalósítása során figyelembe kell vennünk a digitális világban megváltozott tanulási környezet tényezőit.

II. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS MEGVALÓSÍTÁSA

IRODALMI ISMERETEK

Az általános iskola hetedik osztályos tanterve hat irodalmi témakört tartalmaz, amely összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal, ugyanakkor befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítást irányoz elő. Ezek olyan témakörök, világértési modellek, összefüggések, szövevény-modellek, amelyekben az irodalmi szövegek összefüggésben állnak más művészetekkel, a populáris regiszterrel és egyéb interdiszciplináris utalásokkal. Az irodalmi anyag tehát feldolgozásra szánt szövegekből, kiegészítő szövegekből és kapcsolódási pontokból áll. Feldolgozásukhoz ötletként néhány projektfogalmat javasol a tanterv, a tanár szabadon döntheti el, hogy a felkínált szempontok közül, mely hálózati viszonyokat, lehetőségeket emel ki, ez lehetővé teszi számára, hogy a tanulók befogadási szintjét, érdeklődési körét és motiválhatóságát is figyelembe vegye. A tanár válassza ki, hogy egy-egy tematikus egység kötelező szövegeihez milyen kapcsolódási pontokat emelne ki a felkínáltak közül! Választhat a felsoroltakból, illetve aktuális szövegeket, filmeket, képzőművészeti alkotásokat stb. adhat hozzá az adott témakörhöz.

A tanterv kiegészítő részében szereplő szövegeket a tanár mind a nyelvtani tematikai egységek feldolgozásakor, mind pedig a nyelvkultúra tartalmainak feldolgozásakor felhasználhatja. Azokat a műveket, amelyeket nem fog feldolgozni, ajánlania kell a tanulóknak, hogy a szabadidejükben olvassák el.

Az új tanterv alapját a szépirodalmi és a nem szépirodalmi szövegek közötti különbség észrevétele képezi. A tanulónak képesnek kell lennie arra, hogy megkülönböztesse a szépirodalmi szöveg sajátosságait (konnotatív jelleg, poétikai műveletek, stíluseszközök, ritmikusság stb.) a nem szépirodalmi szövegekben fellelhető denotatív és ismeretterjesztő jellegtől, valamint a tényeken és adatokon alapuló közlésmódtól. A korrelációt a kötelező és a választható művek megfelelő kombinálása teszi lehetővé. Szövegfeldolgozáskor az analitikus és a szintetikus eljárások egyaránt érvényesülnek. A kimenetekkel összhangban a tanulókat arra kell szoktatni, hogy a szépirodalmi műről szerzett benyomásaikat, véleményüket és ítéletüket részletesebben támasszák alá a szövegből vett tényekkel, ily módon képessé tesszük őket az önálló érvelésre, kutatómunkára és kritikai nézeteik kialakítására. Szövegértelmezéskor arra kell szoktatni a tanulókat, hogy a szépirodalmi műről szerzett benyomásaikat, véleményüket és ítéletüket részletesebben támasszák alá a szövegből vett tényekkel (főként explicit, és nem implicit információkkal).

A tanulók szövegértését, szókincsük gyarapodását az ajánlott olvasmányokkal még inkább fejlesztjük. A tanár szabadon választhat a felkínált házi olvasmányra szánt szövegekből, ezek az olvasási kedv felébresztését, az olvasás iránti igény felkeltését és fenntartását szolgálják. Az irodalomórák során a tanulók elsajátítják az irodalmi szövegértéshez szükséges műfajelméleti és stilisztikai alapfogalmakat, illetve a mai irodalomtudomány néhány elméleti vonatkozását. A tanítás hermeneutikai szituációt teremt, amely lehetővé teszi, hogy a tanulók a szöveg megértésére, többféle interpretációjára, valamint önmegértésre törekedjenek. A tanulási stratégiák közül részesítsük előnyben az RJR-modellt! A régi és újabb szövegek/módszerek révén tudatosul a tanulókban, hogy az irodalom és a róla szóló beszéd folyamatosan változó jelentésrendszer. Legyenek nyitottak a változó irodalomértések, a szövegértelmezés új módszereinek befogadására, az intermediális és interdiszciplináris távlatnyitásra! Az oktatási folyamatban hangsúlyozott szerepet kap a szövegalkotás (kreatív írásgyakorlatok) és a memoriter is.

Azok a szépirodalmi művek, amelyeket színpadra vagy képernyőre alkalmaztak, felhasználhatók összehasonlító értelmezésre és arra, hogy a tanuló megfigyelje, mi a különbség az olvasott szépirodalmi szöveg és a színházi/filmbeli adaptáció, illetve kifejezésmód között. A tanuló levonhatja következtetését a média sajátosságairól, valamint fejlesztheti másodlagos írásbeliségét. Fel kell hívnunk a tanuló figyelmét az elolvasott szépirodalmi szövegekhez hasonló témájú filmekre, ezeket is bekapcsol(hat)juk az egyes tanítási egységek feldolgozásába.

A másodlagos írásbeliség egyes elemeit korreláció révén ismertetjük meg a tanulókkal. A gyermeksajtó és gyermekenciklopédia ismerete ugyancsak bekerül a tantervbe. A gyermeksajtó olvasásakor olyan szövegekre összpontosítunk, amelyek kapcsolódnak a feldolgozott tanítási egységekhez!

A tanárnak ismernie kell az általános iskola ötödik, hatodik és hetedik osztályában, más tantárgyak keretében tanított ismereteket, amelyek összefüggésben állnak a Magyar nyelv és irodalom tantárggyal. A magyartanár elsősorban a következő tantárgyakkal létesít korrelációt: történelem, képzőművészet, zenekultúra, hitoktatás és polgári nevelés.

Az irodalomtanítás legyen élményközpontú, a tanuló aktívan vegyen részt a szövegek értelmezésében, alakuljon ki valódi dialógus a szöveg és a befogadó között!

NYELVI ISMERETEK

Az általános iskola hetedik osztályos tanterve három nyelvtani témakört tartalmaz, és összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal. A tanterv új fogalmakat és korszerű nyelvészeti nézőpontokat von be a tanítási-tanulási folyamatba. A nyelvtani anyag célja a kompetencia alapú és kimenet-orientált nyelvtantanítás. A nyelvtani ismeretek nagyobb részét a mondattan alkotja, egy-egy fejezet tárgyalja a kommunikáció, a szöveg, a helyesírás és a szövegalkotás problematikáját. A mondatrészek közül néhánnyal már az alsó osztályokban, illetve ötödik osztályban megismerkedtek a tanulók. A szövegfajtákat feldolgozó rész többnyire az olvasókönyvi szövegek feldolgozásához köthető. A nyelvi nevelés, a személyiségformálás szempontjából kiemelkedik a kommunikatív kompetencia fejlesztése, a szótárak és kézikönyvek (e-szótárak, e-kézikönyvek) tudatos alkalmazása, a helyesírási szabályzat és a helyesírás-ellenőrző programok használata. A tanárnak az a feladata, hogy olyan

gyakorlatokat, szerepjátékokat alkalmazzon, illetve olyan helyzeteket teremtsen, amelyek felkészítik a diákokat a társas-társadalmi érintkezésre, a megfelelő kódváltásra, segítik őt a gátlások legyőzésében, korrigálják kommunikációs szokásait és elmélyítik nonverbális kommunikációs eszköztárának (tekintet, mimika, vokális kód, proxemika, gesztusok, kulturális szignálok stb.) alkalmazását. A hetedikes tanuló ismereteket szerez a másodlagos írásbeliség legfontosabb sajátosságairól, a digitális környezet nyelvi változásairól.

A nyelvtan oktatásában a tanterv alapvetően megköveteli, hogy a nyelvet mint rendszert mutassák be a tanulóknak és értelmezzék. Egyetlen nyelvi jelenséget sem kellene elszigetelten tanulmányozni, függetlenül a kontextustól, amelyben elnyeri funkcióját. A nyelvtantanításban központi szerepet kapnak azok a gyakorlatok, amelyek a nyelvtantanítást közelebb hozzák a hétköznapi kommunikációhoz. Ily módon tudatosodik a tanulókban a beszédkultúra/a nyelvhasználat fontossága, amelynek elsajátítása a műveltség részeként elengedhetetlenül szükséges a mindennapi életben, és nem a tanterv része csupán.

NYELVKULTÚRA

A helyesírás megfelelő szabályainak kialakítása elsősorban a nyelvtani ismeretek elsajátításával áll kapcsolatban. A tantervben előtérbe kerül a mondatalkotáshoz kapcsolódó helyesírási és nyelvhelyességi ismeretek magabiztos alkalmazása. Fontos feladat az egyszerű mondat központozása, az írásjelek (vessző, kettőspont, idézőjel, gondolatjel, kötőjel) használata, szerepének alaposabb megismerése, gyakoroltatása.

Igen fontos kompetencia – amely a szövegértés magasabb szintjeinek alapját képezi – az érvelés készsége. Tekintettel arra, hogy az érvelő gondolkodás fejlesztésének jelentős szerepe van az oktatásban, mivel pozitív hatással lehet az ismeretek elsajátítására, a nyelvkultúra oktatásának folyamán ellenőrizni kellene, milyen mértékben képesek a tanulók megérteni az érvelő szövegeket. Arra kell ösztönözni a tanulókat, hogy érvekkel alátámasztva indokolják meg a szépirodalmi műben található problémával összefüggő vagy más kérdés kapcsán felvállalt álláspontjukat. A különböző olvasási stratégiák alkalmazása összefügg az olvasott szövegek megértésével. Emiatt a nyelvkultúra oktatásában ösztönözni kell a tanulókat, hogy észrevegyék a különbségeket a különböző olvasástípusok között; hogy definiáljanak olyan szituációkat, amelyekben valamely konkrét olvasási stratégia alkalmazható; hogy ügyeljenek az olvasás tempójára, és törekedjenek az adott szövegből rövid idő alatt kiszűrhető információk megértésére.

A helyesírási gyakorlatok során a tanuló elsajátítja a helyesírási szabályokat, ellenőrizni is tudja ezeket, valamint igyekszik az észlelt hiányosságok kiküszöbölésére. A helyesírás tanításának módszerei a következők: tollbamondás, hibajavítás, helyesírási fogalmazás. A szabályok közül kiemeljük a vessző szerepét a mellérendelt mondatokban és az elektronikus üzenetek helyesírását.

A nyelvi gyakorlatok típusait a tanulók érdeklődésének függvényében vagy a tananyag kontextusában kell megválogatnunk.

A nyelvi ismeretek, irodalmi ismeretek és nyelvkultúra területe egységes tantárgyat képez, ezek a területek áthatják és kiegészítik egymást. Emiatt a javasolt óraszám csupán keretszám (a nyelvi ismeretek területéé 36, az irodalomé 72, a nyelvkultúráé pedig 36). A tanítási-tanulási folyamat körültekintő tervezésével el kell jutnunk mindhárom terület előirányzott kimeneteinek megvalósításához. A tanár a tanmenetben önállóan határozza meg az egyes tanítási egységek óraszámait, figyelembe veszi a tanulók eddigi eredményeit és képességeit.

A tanév során a tanulók négy iskolai dolgozatot és nyolc házi írásbeli feladatot írnak, amelyeket az órán közösen elemeznek, értékelnek. Félévente legalább két memoriter feladását javasoljuk. A tehetséges tanulók számára lehetővé kell tenni a szakköri és emelt szintű foglalkozásokat, a versenyekre és pályázatokra való felkészítést.

III. A TANÍTÁSI-TANULÁSI FOLYAMAT ELLENŐRZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A szummatív értékelés megvalósításához írásbeli és szóbeli tudásfelmérő, feladatlap, iskolai dolgozat, esszé, teszt alkalmazható. A korszerű didaktika és módszertan megköveteli más értékelési módok, például a formatív értékelés alkalmazását is. Az ilyen jellegű értékelés információt nyújt a tanárnak és tanulónak arról, hogy milyen kompetenciákat fejlesztett ki, illetve sajátított el, és melyeket kevésbé. A formatív értékelés révén a tanár (portfólió, feljegyzések, tanulói napló, visszajelzések, megbeszélések, kérdések, tanulói önértékelés, a társak értékelése, csoportmegbeszélések, példatárak alkalmazása, diagnosztikus teszt stb.) adatokat gyűjt a tanuló teljesítményéről. A szummatív osztályzatnak akkor van értelme, ha magában foglalja a tanuló minden teljesítményét.

A tervezés, megvalósítás, ellenőrzés és értékelés a tanári hivatás részét képezi. Fontos, hogy a tanuló teljesítményének figyelemmel kísérése mellett a tanár folyamatosan kövesse és értékelje a tanítási-tanulási folyamatot, valamint önértékelésre törekedjen. Az önértékelés a közoktatás minőségének javítását szolgálja.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК

Denumirea disciplinei	**Limba şi literatura română**
Scopul	**Scopul** învăţării Limbii şi literaturii române este ca elevii să-şi formeze deprinderea de folosire corectă a limbii române în diferite situaţii de comunicare, în vorbire şi în scris; prin citirea şi interpretarea operelor literare să-şi dezvolte competenţele de cititor care, pe lângă cunoştinţele literare, cuprind şi trăiri emoţionale şi dezvoltă fantezia, memoria, observarea, cercetarea; stimulează imaginaţia şi sensibilitatea artistică, percepţia estetică şi gândirea critică, judecata morală şi corelarea asociativă; prin diferite tipuri de citire să poată percepe opera şi în interpretarea operei literare să sesizeze diferite niveluri şi semnificaţii; să dobândească cunoştinţe de bază despre locul, rolul şi importanţa limbii şi literaturii în cultură, precum şi despre competenţa mediatică; să dobândească şi să dezvolte cunoştinţe umaniste şi să înveţe cum să coreleze funcţional conţinuturile din diferite domenii.
Clasa	**A şaptea**
Fondul anual de ore	**144 de ore**

FINALITĂŢI La sfârşitul clasei elevul va fi capabil:	**DOMENIU/TEMĂ**	**CONŢINUTURI**
– să folosească noţiunile literare abordate în clasele anterioare şi să facă o corelaţie cu noile opere literare pe care le citeşte – să evidenţieze valorile universale ale operei literare şi să le lege de experienţa proprie şi de împrejurările în care trăieşte – să citească cu înţelegere diferite tipuri de texte şi le comentează, în funcţie de vârstă; – să deosebească literatura populară de literatura cultă şi caracteristicile genurilor literare şi speciilor literare de bază – să deosebească caracteristicile de bază ale versului şi strofei; rima împerecheată, încrucişată şi îmbrăţişată; versul cu rimă şi versul liber; refrenul; – să interpreteze motivele (în funcţie de convergenţă sau divergenţă) şi imaginile poetice într-un anumit text liric;	**LITERATURA**	**Texte literare** **Lirica** 1. Mihai Eminescu: *Sara pe deal şi Dintre sute de catarge* 2. Vasile Alecsandri*: Miezul iernii şi Zilele Babei* 3. George Coşbuc*: Colindătorii* 4. Rabindranath Tagore*: Călătorul* 5. Miroslav Antić*: Dacă pernele ar vorbi* 6. Desanka Maksimović*: Basm sângeros* 7. George Creţeanu*: Cântecul străinătăţii* 8. Tudor Arghezi: *Lumină lină* 9. Marin Sorescu: *Foaie verde* 10. Felicia Marina Munteanu: *Dragostea vine şi bate la poartă*

– să localizeze operele literare din programa şcolară obligatorie; – să diferenţieze etapele unei acţiuni dramatice; – să facă deosebirea dintre autorul unui text literar-artistic şi povestitor, personaj dramatic sau eul liric; – să deosebească diferite forme de narațiune; – să identifice mijloacele de exprimare stilistic-lingvistice şi să înţeleagă funcţia lor; – să analizeze stratul ideatic al operei literare folosind textul pentru argumentare; – să observe diferenţele în caracterizarea personajelor pe baza trăsăturilor fizice, de limbaj, psihologice, sociale şi etice; – să deosebească tonul umoristic, ironic şi satiric într-o operă literară; – să aprecieze critic sensul textului literar şi să argumenteze propria atitudine prin exemple din text; – să pună în corelaţie semnificaţia proverbelor şi zicătorilor cu stratul ideatic al textului ; – să recunoască valorile naţionale şi să cultive patrimoniul cultural-istoric; – să analizeze aspectele egalităţii de gen cu privire la personajele dintr-u text literar-artistic; – să recomande o operă literară oferind argumentări scurte; – să compare o operă literară şi un film, o piesă de teatru sau un text dramatic realizat pe aceleaşi motive; – să diferenţieze modurile verbale personale şi impersonale şi să le folosească în conformitate cu normele gramaticale; – să determine părţile de vorbire neflexibile în situaţii tipice; – să observe părţi ale sintagmei nominale; să exprime părţi de propoziţie printr-un cuvânt, printr-o construcţie cazuală, printr-o sintagmă şi printr-o propoziţie; – să deosebească subiectul gramatical de subiectul logic; – să recunoască felurile de raporturi de coordonare între părţile de propoziţie şi propoziţiile coordonatoare; – să identifice felurile de propoziţii subordonatoare; – să aplice consecvent normele ortografice; – să aplice regulile ortoepice; – să vorbească pe tema dată respectând normele limbii literare; – să deosebească stilul literar-artistic de stilul publicistic; – să alcătuiască un text scris coerent, în conformitate cu tema dată de tip narativ şi descriptiv; – să scrie un text mai simplu de argumentare bazându-se pe fapte; –să folosească descrierea tehnică şi sugestivă în exprimare; – să recunoască citatele şi notiţele de subsol şi să înţeleagă rolul lor; – să găsească informaţiile necesae într-un text nelinear; – să scrie un mesaj electrolnic (e-mail, SMS) respectând normele ortografice; – să aplice diferite strategii de citire (informativă, expresivă, exploratoare etc.); – să alcătuiască un text de tip reportaj (bazat pe experiență, sau pe ficțiune).		11. *Naşterea Domnului* (*culegere din cântecele poporului)* de Ovid Densușianu 12. Creații populare, anecdote, proverbe, ghicitori **EPICA** 1. Basmul popular (una la alegere): *Busuioc şi siminică / Cuvântul ursitoarelor / Pipăruş Petru şi Florea-Înflorit* 2. Balada populară: *Mănăstirea Argeşului şi Zidirea cetăţii Skadar* 3. George Coşbuc: *Paşa Hassan(balada cultă)* 4. Octavian Goga: *Vinerea Patimilor* 5. Gheorghe Brăescu: *Un scos din pepeni* 6. Constantin Chiriță: *Cireşarii (fragment)* 7. Alphonse Daudet: *Piciul* 8. Ion Creangă: *Ion Roată şi Cuza Vodă* 10. I.L.Caragiale: *Un pedagog de şcoală nouă* 11. Mihail Sadoveanu: *Nada Florilor (fragment din capitolul III)* 13. Mihai Eminescu: *Împărat şi proletar* **DRAMATURGIA** 1. Ion Luca Caragiale: *Conul Leonida faţă cu reacţiunea* (fragment) 2. Jovan Sterija Popović: *Tigva fandosită* (fragment) 3. Lucian Blaga: *Meşterul Manole (fragment)* **TEXTE DE POPULARIZARE A ŞTIINŢEI ŞI TEXTE INFORMAŢIONALE** **Opere obligatorii** *1. Din monografia unei localităţi* 2. Mircea Măran: *Călători români în Serbia (*fragment*)* *3. Foaie verde lămâiță* şi *Foaie verde spic de grâu* - selecție din literatura populară din Voivodina **O operă la alegere** 1. Texte artistice şi popular-ştiinţifice despre frumuseţile naturii şi monumente cultural-istorice din ţinutul natal 2. Selecţie din enciclopediile şi revistele pentru copii (*Tinereţea*) **LECTURĂ ŞCOLARĂ** 1. Ion Creangă: *Amintiri din copilărie* 2. Ioan Slavici: *Moara cu noroc* 3.Miroslav Antić: *Şuviță blondă* *4.* Antoine de Saint-Exupery: *Micul Prinț* 5.Jovan Sterija Popović: *Tigva fandosită* 6.Ion Luca Caragiale: *Nuvele şi povestiri (Două loturi)* **LECTURĂ ŞCOLARĂ SUPLIMENTARĂ** (se vor alege trei opere) 1. Mihail Drumeș: *Elevul Dima dintr-a şaptea* 2. Alexandre Dumas: *Cei trei muschetari* 3. Mihai Eminescu: *Călin file din poveste* 4. George Coşbuc: *Poezii* şi George Topârceanu*: Poezii* 5. Branislav Nušić*: un individ suspect* 6. Mihail Sadoveanu: *Hanul Ancuței* 7. Ioan Slavici: *Budulea Taichii, Popa Tanda* **NOŢIUNI DE TEORIE LITERARĂ** Refrenul. Cezura. Versul tradiţional şi versul liber. Poeziile lirice şi epice culte: poezia reflexivă. Mijloace stilistice de exprimare: figurile de stil - metafora, alegoria, gradaţia, antiteza, repetiţia fonetică (asonanţa şi aliteraţia). Funcţia motivului în compoziţia poeziei lirice. Poemul. Povestirea şi subiectul. Motivele statice şi dinamice. Compoziţia. Episodul. Ideile dintr-o operă literară. Umorul, ironia şi satira. Felurile de caracterizare al personajelor literare. Monologul interior. Naraţiunea cronologică şi restrospectivă. Jurnalul. Note de călătorie. Autobiografia. Povestea legendară. Legende despre unele aşezări geografice, fiinţe, sau lucruri. Aforismele. Proverbe, zicători; ghicitori. Acţiunea dramatică; etapele acţiunii dramatice: expoziţiunea, intriga, desfăşurarea acţiunii, punctul culminant, deznodământul. Situaţia dramatică. Drama propriu-zisă.

	LIMBA	**Gramatica**	Formarea şi semnificaţia modurilor şi timpurilor verbelor. Clasificarea modurilor şi timpurilor verbului (modurile personale şi nepersonale). Verbele impersonale. Diateza- activă, pasivă, reflexivă. Părţile de vorbire neflexibile: adverbul, prepoziţia, conjuncţia, interjecţia. Noţiunea de sintagmă (elementul principal şi elementele secundare); Subiectul logic. Predicatul verbal şi nominal. Părţile de propoziţie: cuvântul, grupul de cuvinte, sintagma. Sintaxa frazei. Modalităţile de îmbinare a propoziţiilor în fraze. Raportul de coordonare şi subordonare în propoziţie şi în frază. Conjuncţiile coordonatoare pentru propoziţiile copulative, disjunctive, adversative şi conclusive. Propoziţiile după scopul comunicării: enunţiative, interogative, exclamative. Propoziţia principală. Propoziţia secundară. Propoziţiile în raport de subordonare: subiectivele, predicativele, atributivele, completivele directe, indirecte, circumstanţiale de mod, timp, loc, cauză, scop şi de agent.
		Ortografia	Regulile de scriere corectă a formelor verbale însuşite Semnele de punctuaţie: virgula, punctul, semnul întrebării, semnul exclamării şi regulile de folosire a lor în sintaxa propoziţiei şi a frazei. Scrierea corectă a abrevierilor.
		Ortoepia	Intonaţia corectă în citirea şi interpretarea unui text liric, epic sau dramatic. Accentuarea corectă a cuvintelor.
	CULTURA EXPRIMĂRII		Texte literare şi de alte feluri în funcţia avansării culturii exprimării. Texte literar-artistice şi publicistice. Compuneri orale şi scrise cu parametri daţi (număr limitat de cuvinte, lexică stabilită, anumite modele gramaticale etc.). Text bazat pe argumente. Descrieri tehnice şi sugestive. Reportajul. Citatele şi notiţele de subsol din diferite texte literare şi nonliterare. Texte nelineare: tabele, legende, grafice, scheme şi altele. Exerciţii orale: interpretativ-artistice (citire expresivă, recitare); exerciţii de argumentare (dispute). Exerciţii ortografice: dictat, corectarea greşelilor ortografice din text; folosirea virgulei în fraze; formele verbale; mesaje electronice. Exerciţii lingvistice: completarea textelor cu diferite forme ale părţilor de vorbire flexibile; completarea textelor cu părţi de vorbire neflexibile; marcarea propoziţiilor comunicative în text. Exerciţii lexical-semantice: exprimarea noţiunilor cu ajutorul diferitor unităţi sintactice (cuvânt, sintagmă, propoziţie); extinderea propoziţiilor cu atribute şi alte părţi de propoziţie. Lucrări scrise şi teme pentru acasă şi analiza lor la oră. Patru lucrări scrise – câte două în fiecare semestru.

Cuvinte-cheie ale conţinutului: literatura, limba, cultura exprimării.

Unele conţinuturi didactice pe care profesorul consideră că nu poate să le realizeze la ore în cursul anului şcolar nu poate să le realizeze la orele regulate, poate să le planifice pentru abordarea la orele de învăţare pe proiect, ambientale sau la orele suplimentare sau în cadrul secţiilor.

ÎNDRUMĂRI PENTRU REALIZAREA DIDACTICO-METODICĂ A PROGRAMEI

Programa de predare şi învăţare a Limbii şi literaturii române cuprinde trei domenii: Literatura, Limba şi Cultura exprimării. Repartizarea recomandată a orelor pe domenii tematice este următoarea: Literatura – 54 de ore, Limba - 52 de ore şi Cultura exprimării – 38 de ore. Fondul total de ore, la nivel anual, este de 144 de ore. Toate cele trei domenii ale programei de predare şi învăţare se întrepătrund şi nu pot fi studiate izolat, fără corelaţia cu celelalte domenii.

Programa de predare şi învăţare a Limbii şi literaturii române se bazează pe finalităţi, respectiv pe procesul de învăţare şi realizările elevilor. Finalităţile reprezintă descrierea cunoştinţelor, abilităţilor, atitudinilor şi valorilor integrate pe care elevul le obţine, le extinde şi aprofundează în cele trei domenii ale acestei discipline.

I. PLANIFICAREA PREDĂRII ŞI ÎNVĂŢĂRII

Programa şcolară orientată pe finalităţi oferă profesorului o libertate mai mare în crearea şi proiectarea predării şi învăţării. Profesorul are rolul de a adapta modalităţile de realizare a predării şi învăţării la necesităţile specifice ale elevilor dintr-o clasă, luând în considerare: componenţa clasei şi caracteristicile elevilor; manualele şi alte materiale didactice care vor fi utilizate; condiţiile tehnice, mijloacele didactice şi mediile de care dispune şcoala; resursele, posibilităţile şi necesităţile comunităţii locale în care şcoala funcţionează. Pornind de la finalităţile şi conţinuturile date, profesorul crează planul anual, respectiv global de muncă din care va dezvolta mai târziu planurile operaţionale. Finalităţile definite pe domenii facilitează profesorului operaţionalizarea în continuare a finalităţilor concrete la nivel de unităţi metodice. De la el se aşteaptă ca să conformeze fiecare unitate metodică, în faza planificării şi scrierii planului de lecţie cu finalităţile învăţării. Cu prilejul planificării, ar trebui, de asemenea, avut în vedere că unele finalităţi se pot realiza mai uşor şi mai rapid, dar pentru cele mai multe finalităţi (mai ales pentru domeniul Literatura) este

nevoie de mai mult timp, de o serie de activităţi diferite şi de lucru pe texte variate. Finalităţile recomandate nu sunt diferenţiate în funcţie de nivelurile de realizare ale elevilor. Ele reprezintă părţi obligatorii ale descrierii standardelor şi pot fi fragmentate sau extinse, în funcţie de posibilităţile individuale ale elevilor şi de alte necesităţi didactice.

În faza planificării predării şi învăţării este foarte important să se aibă în vedere faptul că manualul este instrumentul de predare şi că aceasta nu precizează conţinuturile disciplinei. De aceea, conţinuturile oferite în manual trebuie acceptate selectiv şi în funcţie de finalităţile care ar trebui realizate. Pe lângă faptul că elevii trebuie îndrumaţi să folosească manualele, ca una dintre sursele de învăţare, profesorul trebuie să-i îndrume pe elevi să folosească şi alte surse de învăţare.

II. REALIZAREA PREDĂRII ŞI ÎNVĂŢĂRII

LITERATURA

Programa pentru domeniu Literatura se bazează pe texte literare. Textele sunt clasificate pe genuri literare – liric, epic şi dramatic şi pe o serie de texte nonliterare, ştiinţifico-artistice şi informaţionale. Selecţia textelor va fi bazată în cea mai mare măsură pe principiul adaptării la vârsta elevilor.

Pe lângă textele care trebuie abordate la oră este dată şi o listă de lectură şcolară. Scopul abordării textelor literare din lectura şcolară este formarea, dezvoltarea şi cultivarea deprinderilor de citire ale elevilor. Elevii pot în timpul vacanţei să citească operele mai vaste, ceea ce contribuie la continuitatea deprinderii de citire.

Pe lângă operele obligatorii care trebuie abordate, este adăugată şi o listă cu texte suplimentare, care permit profesorului o creativitate mai mare în atingerea finalităţilor.

Corpusul dominant de texte ale scriitorilor consacraţi prin care se influenţează asupra formării gustului estetic al elevilor, edifică şi îmbogăţeşte conştiinţa despre natura literaturii naţionale (şi valorile literaturii clasice universale), dar şi despre cultura şi identitatea naţională. Scopul introducerii operelor literare contemporane, care nu au devenit încă parte din canon, este stabilirea unei corelaţii între tematica şi motivele prezentate în aceste opere şi temele şi motivele din operele literare prevăzute prin Programă şi prin astfel de exemple să se arate că şi scriitorii contemporani reflectă asupra tradiţiei populare epice sau a altor teme - prietenia, etica, dezvoltarea imaginaţiei şi empatiei, prin care se va îmbogăţi experienţa de citire pe verticală a elevilor şi se va moderniza procesul de predare. Prin abordarea unui număr de opere literare ale scriitorilor contemporani, elevii vor avea ocazia să compare poetica acelor opere cu valoarea literaturii canonice.

Textele alese vor permite aplicarea abordării comparative a creaţiilor literare însuşite, cu o posibilitate largă de alegere a diferitor niveluri de analiză: interpretare, prezentare sau comentare. Diferenţele în valoarea totală artistică şi informativă a textelor influenţează asupra soluţiilor metodice adecvate (adaptarea cititului la tipul de text, interpretarea variată a textului în funcţie de complexitatea structurii sale, corelarea şi gruparea lor cu conţinuturile corespunzătoare din alte domenii - gramatică, ortografie şi cultura exprimării etc.).

Textele din partea suplimentară a Programei trebuie să servească profesorului şi la predarea unităţilor metodice din gramatică, precum şi la predarea şi consolidarea conţinutului din cultura exprimării. Profesorul trebuie să recomande elevilor să citească în timpul lor liber operele pe care nu le-a abordat la ore.

Noua programă este bazată pe observarea naturii şi rolului operelor literare şi sesizarea diferenţelor dintre textele literare şi nonliterare, respectiv a corelaţiei mai mari dintre ele. Elevii trebuie să fie capabili să distingă caracteristicile textului literar (conotaţie, procedee literare, imagini, ritmuri etc.) în raport cu denotativitatea, natura informativă şi naraţiunea bazată pe fapte şi date precise oferite în diverse forme de texte nonliterare. Corelaţia este asigurată prin combinarea adecvată a textelor obligatorii şi opţionale.

Acelaşi text poate fi corelat cu alte texte în moduri diferite, în funcţie de diferite motive sau tonul narativ, în contextul predării pe proiecte, care se bazează pe finalităţi, nu pe conţinuturile de învăţare.

Textele obligatorii, literare, ştiinţifico-artistice şi informative, precum şi conţinuturile lecturii şcolare obligatorii, ca şi exemplele din textele suplimentare pot fi legate tematic atunci cu prilejul întocmirii planului anual şi apoi la întocmirea planurilor operaţionale lunare. Pe lângă aceasta, este necesar să se stabilească o distribuţie echilibrată a unităţilor metodice legate de toate subcategoriile disciplinei şcolare, să se coreleze în mod funcţional conţinuturile din limbă şi literatură (oriunde este posibil) şi să lase ore suficiente pentru consolidarea şi sistematizarea materiei.

Din lista de texte suplimentare profesorul alege acele opere care vor alcătui cu textele obligatorii o unitate motiv-tematică. Profesorul poate grupa şi lega după asemănare operele din partea obligatorie a Programei şi lectura suplimentară, în diverse moduri. Exemplele posibile de corelaţie funcţională a unităţilor de învăţământ pot fi următoarele (dar în niciun caz unicele).

Eroi/luptători: Desanka Maksimović*: Basm sângeros;* Ion Creangă: *Ion Roată şi Cuza Vodă* ; Mihai Eminescu: *Împărat şi proletar;* George Coşbuc: *Paşa Hassan(balada cultă).*

Eroine (personaje feminine în diferice perioade): Balada populară: *Mănăstirea Argeşului şi Zidirea cetăţii Skadar;* Jovan Sterija Popović: *Tigva fandosită.*

Soarta dascălilor şi a elevilor – чувара језика и културе: Alphonse Daudet: *Piciul*; Constantin Chiriţă: *Cireşarii*;.L.Caragiale: *Un pedagog de şcoală nouă.* Ioan Slavici: *Budulea Taichii, Popa Tanda.*

Perioada de adolescenţă în diferite culturi: Felicia Marina Munteanu: *Dragostea vine şi bate la poartă;* Miroslav Antić*: Dacă pernele ar vorbi*; Ion Creangă: *Amintiri din copilărie;* Mihail Drumeş: *Elevul Dima dintr-a şaptea;* Rabindranath Tagore*: Călătorul;* Miroslav Antić: *Şuviţă blondă;* Antoine de Saint-Exupery: *Micul Prinţ.*

Copilul şi familia: George Coşbuc*: Colindătorii;* Ion Creangă: *Amintiri din copilărie;* Mihail Drumeş: *Elevul Dima dintr-a şaptea;* Alphonse Daudet: *Piciul;* Constantin Chiriţă: *Cireşarii (fragment).*

Descrierea în diferite perioade: Mihai Eminescu: *Sara pe deal /Miezul iernii;* Mihail Sadoveanu: *Nada Florilor (fragment din capitolul III);* Ioan Slavici: *Moara cu noroc;* Branislav Nušić*: Un individ suspect.*

Umorul, ironia şi satira; Creaţii populare, anecdote, proverbe, ghicitori.I.L.Caragiale: *Un pedagog de şcoală nouă;* Gheorghe Brăescu: *Un scos din pepeni;* Ion Luca Caragiale: *Conul Leonida faţă cu reacţiunea*; Jovan Sterija Popović: *Tigva fandosită*; Ion Luca Caragiale: *Nuvele şi povestiri (Două loturi).*

Operele literare ecranizate sau jucate pe scenă pot servi pentru analiza comparativă şi observarea diferenţelor dintre creaţiile literare şi film/piesă de teatru (adaptări sau alte schimbări de conţinut) în redarea firului narativ şi expresiilor, ca de exemplu în operele autorilor: Constantin Chiriţă: *Cireşarii;* Ioan Slavici: *Moara cu noroc;* Ion Luca Caragiale: *Două loturi* Ion Creangă: *Amintiri din copilărie*, sau piesele de teatru ale lui Ion Luca Caragiale: *Conul Leonida faţă cu reacţiunea;* Jovan Sterija Popović: *Tigva fandosită*; Branislav Nušić*: Un individ suspect* oferind elevilor posibilitatea de a ajunge la o concluzie cu privire la natura celor două medii şi de a-şi dezvolta exprimarea mediatică. Elevilor li se pot sugera şi

alte filme cu tematică similară textelor literare citite prin care vor lega în mod suplimentar unitatea motiv-tematică. Prin analiza paralelă a filmului şi operei literare, elevii trebuie să înţeleagă că filmul este o realizare artistică independentă şi nu o repovestire a cărţii, iar cartea este doar model pentru realizarea unei opere artistice noi şi originale.

Orele prevăzute în subdomeniul Cultura exprimării sunt într-o oarecare măsură egalate cu orele de consolidare a conţinutului din subdomeniul Literatura, ceea ce contribuie la corelarea funcţională a materiei didactice.

Despre unele elemente ale competenţei mediatice, elevii trebuie de asemenea, să fie informaţi prin intermediul corelaţiei: noţiunea de revistă sau enciclopedie pentru copii trebuie însuşită pe un text concret dintr-o revistă / enciclopedie la alegere (conţinutul textului trebuie să corespundă celor din lista de texte obligatorii).

Pe lângă corelaţia dintre texte, este necesar ca profesorul să stabilească o corelaţie verticală. Profesorul trebuie să cunoască în prealabil conţinuturile Limbii şi literaturii române din clasele anterioare, pentru a stabili principiile gradualităţii şi sistematicităţii.

Profesorul trebuie să cunoască conţinutul programei la alte discipline şcolare care se învaţă în clasele a cincea, a şasea şi a şaptea, care sunt în corelaţie cu disciplina şcolară Limba şi literatura română. O corelaţie orizontală profesorul o poate stabili în primul rând cu materia de istorie, cultură plastică, cultura muzicală, religie, educaţia civică şi limba sârbă ca limbă nematernă.

Elevii trebuie să înţeleagă natura fictivă a operei literare şi autonomia ei (adică să facă distincţia dintre eul liric şi poet, narator şi scriitor), precum şi faptul că opera literară modelează o imagine posibilă a realităţii. În clasa a şaptea sunt introduse câteva genuri non-fictive: jurnalul, notele de călătorii şi autobiografia, astfel încât elevii trebuie să înţeleagă că şi în textele literare bazate pe experienţa reală se aplică procedee literare.

Cu ocazia analizei textului se va aplica într-o măsură mai mare unitatea dintre procedeele analitice şi sintetice şi impresii. În conformitate cu finalităţile, elevii trebuie obişnuiţi ca impresiile, atitudinile şi gândurile proprii cu privire la opera literară să le argumenteze prin exemple din text şi astfel să li se dezvolte capacitatea de exprimare independentă, activitate de explorare şi luare a unui punct de vedere critic.

Analiza operelor literare ar trebui să fie întreţesută de rezolvarea problemelor care sunt stimulate de text şi trăirile artistice. Multe texte, în special fragmente din opere în timp, necesită o localizare adecvată, deseori multiplă. Amplasarea textului într-un cadru temporal, spaţial şi socio-istoric şi informarea cu privire la conţinuturile importante care preced fragmentului – reprezintă condiţii fără de care deseori textul nu poate fi trăit intens şi înţeles corect.

În interpretarea textului elevii trebuie să se obişnuiască ca să argumenteze impresiile, atitudinile şi reflexiile asupra textului literar cu fapte din text (care conţin informaţii explicite şi implicite) şi astfel să li se dezvolte capacitatea de exprimare independentă, activităţi de explorare şi edificare a atitudinii critice, respectând în acelaşi timp exprimarea opiniilor diferite cu privire la text şi atitudinea individuală în înţelegerea semnificaţiei textului literar. La această vârstă elevii trebuie să fie stimulaţi să actualizeze lumea operelor literare, adică să stabilească o corelaţie cu propria experienţă şi reflectările lor asupra lumii în care trăiesc (în mod aparte la poeziile de reflexie şi operele satirice).

În interpretarea didactică a operei literar-artistice, factorii unificatori şi de sinteză pot fi: experienţele artistice, unităţile textuale, elementele structurale importante (temă, motive, imaginea poetică, povestirea, adică subiectul, personajele literare, sensul şi semnificaţia textului, procedeele motivaţionale, compoziţia) formele narative, procedeele stilistic-lingvistice şi probleme literare (literar-artistice).

Elevii vor însuşi noţiunile de teorie literară cu ocazia abordării textelor corespunzătoare şi utilizând experienţa anterioară cu privire la lectură. Programul nu conţine toate noţiunile şi speciile operelor literare destinate însuşirii în clasele anterioare, dar este de aşteptat ca profesorul să se bazeze cunoştinţele anterioare ale elevilor să le actualizeze, să le aprofundeze prin exemple, în conformitate cu vârsta elevilor. Recapitularea şi conectarea noţiunilor literare abordate în clasele anterioare cu operele noi, care se abordează în această clasă este obligatorie. În ceea ce priveşte înţelegerea operelor literare lirice, la cunoştinţele existente despre felurile de versuri, strofe şi rime se adaugă noţiunea de cenzură, observarea diferenţelor dintre versul tradiţional şi liber, şi poeme în versuri şi proză. Se recapitulează şi extind cunoştinţele despre poezia de glorie, se aprofundează sensul motivelor sociale în poeziile sau povestirile propuse, se însuşesc specii noi de poezii lirice (reflexivă). Cunoştinţele despre figurile de stil se completează cu contrastul, hiperbola, metafora, alegoria, antiteza, asonanţa şi aliteraţia.

Cunoştinţele obţinute în prealabil despre opera epică (noţiunile de motiv, diferenţa dintre poveste şi subiect), despre compoziţie şi formele de naraţiune se ridică la un nivel puţin mai complex şi mai aprofundat (se introduc noţiunile de motive statice şi dinamice, episod, monologul interior, diferenţierea naraţiunii cronologice şi retrospective). Cunoştinţele din epica populară se extinde prin introducerea legendei şi a tradiţiilor cultural-istorice şi etiologice (care nu trebuie să fie numită terminologic, ci doar descriptiv menţionată în programă).

În clasele anterioare elevul a fost stimulat să observe latura comicului şi umorului în exemplele de lectură, precum şi să se facă distincţia între tonul umoristic sau optimist, ditirambic şi elegic în recitare/naraţiune/acţiunea dramatică.

Aceste abilităţi trebuie să fie aprofundate prin observarea diferenţelor dintre tonul umoristic, ironic şi satiric în recitarea / interpretarea şi conformarea tonului de bază al recitării / naraţiunii cu stratul ideatic al textului. De asemenea, după însuşirea noţiunii de motivaţie, elevii trebuie să-şi dezvolte capacitatea de a distinge motivaţia realistă şi supranaturală (şi diferitele sale aspecte: motivaţii miraculoase în basmele populare, şi operele fantastice şi ştiinţifico-fantastice din literatura artistică) pe exemple selectate din textele literare.

Mijloacele expresive lingvistic-stilice se percep din aspectul trăirii artistice a operelor literare; pornind mai întâi de la impresiile artistice şi sugestiile estetice pe care le lasă, iar apoi va fi explorată condiţionarea lingvistico-stilistică. În cursul abordării operei literare, precum şi în exerciţiile orale şi scrise, se va insista ca elevii să poată să creeze diferite tipuri de caracterizări ale personajelor: să dezvăluie cât mai multe trăsături, sentimente şi stări psihice ale personajelor literare (în funcţie de trăsăturile fizice, de limbaj, psihologice, sociale şi etice), să-şi exprime opiniile despre acţiunilor acestora şi să încerce să le observe din perspective diferite.

Finalităţile legate de domeniul literaturii se bazează pe citire. Prin citirea şi interpretarea operelor literare elevul dezvoltă competenţe de citire care implică nu numai accesul explorator şi dobândirea cunoştinţelor despre literatură, ci şi stimularea şi dezvoltarea trăirilor emoţionale şi fantastice, a imaginaţiei, a percepţiei estetice, a puterilor asociative bogate, a sensibilităţii artistice, a gândirii critice şi a formării judecăţii morale. Diferitele forme de citire reprezintă condiţia de bază pentru ca elevii să dobândească cunoştinţe şi să continue să fie introduşi cu succes în lumea operelor literare. Pe lângă citirea emoţională elevii trebuie direcţionaţi spre lectura exploratorie (citirea după exerciţii exploratorii, citirea din diferite perspective etc.) şi să li se dezvolte capacitatea de exprimare a propriei experienţe a operei literare, să sesizeze elementele din care este alcătuită opera şi să înţeleagă rolul lor în edificarea operei.

Numărul crescut de lectură suplimentară oferă posibilitatea abordării anumitor conţinuturi propuse (opere literare) la orele suplimentare.

Se recomandă ca elevii din clasă să utilizeze un supliment electronic la manual, pe măsura posibilităţilor.

LIMBA

În predarea limbii, elevii sunt pregătiţi pentru comunicarea orală şi scrisă în limba română literară. De aceea cerinţele în această programă nu au ca scop doar însuşirea normelor de limbă şi a celor gramaticale, ci şi înţelegerea funcţiilor lor şi aplicarea corectă în exprimare orală şi scrisă.

În cazul în care conţinut programei prevede unităţi didactice pe care elevii deja le-au însuşit în clasele precedente, se subînţelege că va fi verificat nivelul de însuşire şi capacitatea de aplicare a materiei învăţate anterior, iar recapitularea şi exersarea pe exemple noi va fi realizată îna-

inte de abordarea noilor conţinuturi. Prin aceasta se asigură o continuitate în activitate şi o muncă sistematică în corelarea dintre materia nouă şi cunoştinţele existente.

Gramatica

Cerinţele de bază ale programei în predarea gramaticii este ca limba să fie prezentată şi interpretată elevilor ca un sistem. Niciun fenomen lingvistic nu ar trebui să fie studiat în mod izolat, în afara contextului în care îşi realizează funcţia (în orice situaţie potrivită cunoştinţele de gramatică pot fi puse în funcţia interpretării textului artistic şi ştiinţifico-literar). Una dintre procedeele extrem de funcţionale în predarea gramaticii sunt exerciţiile care se bazează pe utilizarea exemplelor din practica nemijlocită a vorbirii, fapt care apropie materia din gramatică de necesităţile vieţii în care limba este aplicată ca o activitatea umană generală. În felul acesta la elev se dezvoltă conştiinţa despre importanţa culturii vorbirii, care este necesară pentru viaţa de zi cu zi ca parte a culturii generale, nu numai ca parte a programei de predare şi învăţare.

Predarea morfologiei implică completarea cunoştinţelor despre formarea unor moduri şi timpuri verbale, a verbelor impersonale şi a diatezelor. Este necesară corelaţia conţinuturilor noi cu materia abordată în clasele precedente şi prin recapitularea tuturor formelor verbale abordate să se facă sinteza şi clasificarea verbelor după moduri şi timpuri.

Trebuie acordată atenție modurilor nepersonale, sau nepredicative în analiza sintactică, dar trebuie ținut cont și de ortografia verbelor la gerunziu la diateza reflexivă, precum și la condițional-optativși indicativ, perfect compus, împreună cu pronumele personal. Trebuie exercitate și formele verbale la diateza pasivă și complementul de agent. Părțile de vorbire trebuie sistematizate și aplicate în analiza sintactică (analiza morfosintactică).

Învăţarea sintaxei subînțelege introducerea noţiunii de propoziție și frază și a identificării elementului principal şi secundar al acesteia. Pe exemple clare şi precise, elevii disting elementul principal de cele secundare prin exerciţii, identificând şi felurile propozițiilor. Este important să se indice care părţi de vorbire pot apărea ca atribut. În clasele precedente a fost abordat subiectul gramatical, iar acum este introdusă noţiunea de subiect logic. Este necesară corelarea cu materia abordată anterior şi în exemple să se arate diferenţa dintre subiectul logic şi gramatical. Noile conţinuturi din sintaxă pot fi sistematizate şi exprimate prin părţi de vorbire simple, construcţii morfologice sub formă de locuţiuni, sintagme şi propoziții. Trebuie să fie făcută distincţia dintre sintagmă şi o construcţie morfologică în formă de locuţiune. Se introduce noţiunea de propoziții după scopul comunicării, iar în cadrul propozițiilor coordonate, vor fi abordate propozițiile copulative, disjunctive, adversative și conclusive.

Se menţionează de asemenea şi raportul dintre propoziții la nivel comunicativ diferit, în care una este principală iar celelalte sunt subordonate acesteia şi se explică noţiunea de subordonare a propoziţiilor în frază. În cadrul relaţiilor de subordonare se vor aborda propoziţiile subiective, predicative, atributive, completive directe, indirecte, circumstanţiale de timp, loc, mod cauză, scop și agent Însuşirea raportului de subordonare se asociază cu materia din morfologie prin actualizarea părţilor de vorbire care participă ca şi cuvinte de legătură între propoziţiile din frază. Se vor menţiona conjuncţiile coordonatoare şi conjuncţiile, prepoziţiile și adverbele cu valoare copulativă.

Ortografia

Conținuturile de ortografie trebuie corelate cu temele corespunzătoare de la orele de gramatică și literatură. De exemplu, când se face verbul, trebuie făcute exerciții de ortografie legate de scrierea corectă a lor. Aceasta subînțelege repetarea celor învățate deja, dar și abordarea cunoștințelor noi. Când se abordează felurile propozițiilor, trebuie exercitate semnele de punctuație. Trebuie precizat când se pune și unde se pune virgula, dacă este obligatorie, sau este o caracteristică a stilului de exprimare. Legătura dintre gramatică și literatură se face prin analiza întrebuințării virgulei în anumite enunțuri și în conotarea ei în operele literare. În linii generale, trebuie menționate specificurile stilului literar-artistic; drept rezultat al creativității artistice ale autorului, nu sunt aplicate normele ortografice (mai ales în poezie).

Normele ortografice vor fi însuşite prin intermediul exerciţiilor sistematice (dictări ortografice, corectarea greşelilor dintr-un text dat, testele cu exerciții din ortografie etc.). De asemenea, elevii trebuie încurajaţi ca singuri să observe şi corecteze greşelile de ortografie în comunicarea SMS şi în alte tipuri de comunicare prin intermediul Internetului. În plus, elevii trebuie îndemnaţi să folosească îndrumătoarele şi dicţionarele ortografice (ediţiile şcolare). Este de dorit ca profesorul să aducă un exemplar de Dicţionar ortografic la oră de fiecare dată când se abordează teme de ortografie (în acest fel ar putea de la fiecare elev în mod individual să ceară ca acesta să găsească un cuvânt în dicţionarul ortografie şi să determine forma corectă sau scrierea corectă)

Ortoepia

Exerciţiile ortoepice nu trebuie realizate ca unităţi metodice aparte, ci în cadrul temelor corespunzătoare din gramatică, dar şi la orele de literatură. La acest nivel elevii trebuie să identifice, reproducă şi însuşească vorbirea cu o intonaţie corespunzătoare. Dacă există posibilitatea, profesorul ar trebui să utilizeze înregistrări audio cu pronunţarea corectă a cuvintelor în limba română literară. Elevii trebuie obişnuiţi să recunoască, reproducă şi însuşească pronunţarea corectă, iar în cazurile în care apar abateri de la normele ortoepice privind pronunţarea corectă a sunetelor limbii române literare să observe deosebirea dintre pronunţarea sunetelor în varianta literară şi varianta dialectală a limbii române.

CULTURA EXPRIMĂRII

Una dintre sarcinile de bază ale predării culturii exprimării se referă la îmbunătăţirea mijloacelor lingvistice de exprimare la elevi, iar scopul final este ca la elevi să se dezvolte capacitatea de stabilire a unei comunicări calitative. Deşi cultura exprimării este concepută ca un domeniu aparte în Programă, se prevede ca în întreaga predare a limbii şi literaturii române să fie integrate şi elementele care ţin de cultura exprimării. Domeniul Cultura exprimării se referă şi la exprimarea orală şi la cea scrisă. De aceea ar trebui acordată o atenţie egală ambelor forme de exprimare.

La această vârstă ar trebui luate în considerare specificul a două stiluri funcţionale: literar-artistic şi publicistic. Elevii trebuie să fie încurajaţi ca într-un text special alcătuit pentru astfel de exersări, să identifice propozițiile care aparţin stilului literar-artistic, respectiv celui publicist. Apoi, să găsească o propoziţie scrisă în stil publicistic într-un text scris în stil literar şi invers. Elevii trebuie să găsească asemănările şi diferenţele dintre aceste două stiluri funcţionale, să recunoască şi să explice elementele ambelor stiluri în texte alese pentru astfel de exerciţii, dezvoltând astfel capacitatea de a sesiza particularităţile acestor stiluri.

Coerenţa este o trăsătură importantă în structurarea textului şi arată continuitatea în expunerea informaţiilor într-un text. De aceea, în predarea culturii exprimării, elevilor trebuie să li se dezvolte deprinderea de concepere a unui discurs, oral sau în scris, respectând îndrumările care le sunt date. De exemplu, ei ar trebui să alcătuiască un text logic, pe baza cuvintelor date, cu utilizarea obligatorie a acestor cuvinte; să alcătuiască texte a căror lungime este limitată (număr limitat de cuvinte); să folosească doar anumite modele gramaticale sau anumite elemente lexicale în textul pe care îl compun. De asemenea, elevii ar trebui să fie încurajaţi să conceapă mai multe începuturi diferite ale textului pe aceeaşi temă dată sau să redea mai multe sfârşituri diferite ale textului care a fost pregătit în mod special pentru această cerinţă ca text neterminat; să schimbe sfârşitul (sau alte părţi) ale unui model literar; să restabilească ordinea cronologică sau semnificativă a textului dat şi altele.

O competenţă foarte importantă – care stă la baza nivelurilor mai avansate de înţelegere a textului este abilitatea argumentării. Având în vedere că dezvoltarea gândirii argumentate are un rol important în învăţământ deoarece poate să influenţeze pozitiv asupra însuşirii cunoştinţelor, în cursul predării culturii exprimării ar trebui să se verifice în ce măsură sunt elevii capabili să înţeleagă textele argumentative. Elevii ar trebui stimulaţi să explice argumentat atitudinea lor faţă de o situaţie din opera literară, să explice cu argumente atitudinea lor explicită faţă de o proble-

mă importantă pentru ei, ca într-un şir de explicaţii să scoată în evidenţă argumentele prin care vor confirma atitudinea lor, ca în mod argumentat să arate de ce nu sunt de acord cu argumentele altora. De asemenea, ar trebuie să-şi formeze deprinderi de interpretare a acţiunilor eroilor dintr-o operă literară, făcând apel la argumentele care reies din textul operei literare.

Una dintre principalele forme de exprimare orală şi scrisă - descrierea, reprezintă un conţinut de bază în programă menit îmbunătăţirii şi cultivării culturii exprimării la elevi. La această vârstă, elevii ar trebui să folosească ambele tipuri de descrieri: tehnică şi sugestivă, care ar trebui să le dezvolte capacitatea de descriere un anumit obiect, noţiune sau fiinţă mai întâi obiectiv (descriere tehnică), şi apoi prin exprimarea propriilor impresii (descriere sugestivă). De asemenea, ar trebui să-i încurajeze să facă în paralel ambele tipuri de descrieri ale aceluiaşi obiect de descriere; să găsească elementele ambelor descrieri într-un text mixt; să descopere „intrusul“ (descrierea tehnică inclusă în cea sugestivă şi invers); să identifice situaţiile în care trebuie folosit un tip sau altul de descriere şi să-şi argumenteze opinia; pe baza unei descrieri tehnice şi sugestive complete, să recunoască caracteristicile unui tip sau al celuilalt tip de descriere.

Una din formele exprimării care este în funcția dezvoltării capacității elevului de a-și îmbogăți propria exprimare și de adaptare la o anumită situație de comunicare, poate fi și reportajul. Elevii trebuie să fie îndrumați în caracteristicile de bază al acestui stil jurnalistic pentru a fi capabili să scrie un text de gen reportaj (de exemplu reportaj despre școală, excursie și altele).

În cursul predării culturii exprimării la această vârstă, elevilor ar trebui să li se prezinte, printre altele, şi metodele de reprezentare a surselor şi ideilor, dar şi explicaţiile suplimentare utilizate în text. Ei trebuie încurajaţi să explice motivele şi funcţiile de citare; să interpreteze problemele întâlnite în textele literare şi în alte texte cu ajutorul citatelor; să interpreteze semnificaţia şi importanţa notiţelor de subsol utilizate în exemplul dat; să distingă citatele şi parafrazele din exemplele date.

Dezvoltarea capacităţii elevilor pentru citirea, utilizarea şi înţelegerea textului neliniar este una dintre sarcinile de predare a culturii exprimării la această vârstă. Elevii ar trebui să creeze tabele simple bazate pe un text dat care să conţină date potrivite pentru prezentarea în tabel; să citească datele din tabel şi să le interpreteze; să facă diagrame simple bazate pe informaţiile date, dar şi să tragă concluzii din aceste date. Ei ar trebui să prezinte în mod tabelar conţinutul unităţilor de gramatică şi, pe baza datelor din textul nelinear, să alcătuiască un text linear şi altele.

Având în vedere influenţa tehnologiilor mediatice asupra limbii, cu prilejul predării culturii exprimării elevii ar trebui să fie încurajaţi să aplice o normă explicită şi atunci când comunică prin intermediul tehnologiilor moderne de informare şi comunicare. Elevii ar trebui să fie încurajaţi, de exemplu, să analizeze mesajele e-mail / SMS, să observe încălcări ale normelor lingvistice, să transforme mesajele e-mail / SMS în care regulile limbii nu sunt respectate în cele în care acestea sunt respectate şi, pe baza unor texte mai scurte să scrie un e-mail sau mesaj SMS.

Aplicarea diferitor strategii de citire, este strâns legată cu înțelegerea textului citit și cu citirea reușită a textului. De aceea, în învățarea culturii exprimării, ar trebui încurajați elevii, de exemplu, să observe diferențele dintre scopul și calitatea diferitor tipuri de citire; să definească situațiile în care ar trebui să folosească vreo strategie de citire; să exerseze ca repede, într-un timp limitat să găsească informațiile din textul dat; să analizeze trăirile în textul citit; să facă diferența dintre fapte și comentarii în cadrul citirii de cercetare; să argumenteze trăirile citirii.

Pentru ca un exerciţiu de vorbire să-şi îndeplinească pe deplin rolul în predarea culturii exprimării, trebuie să fie planificat, pregătit şi detaliat organizat. Prin intermediul exerciţiilor de vorbire, trebuie evidenţiate caracteristicile de bază ale discursului corect şi bun (nu este important doar ce se spune, ci şi cum se spune), precum şi cele mai frecvente greşeli, cum ar fi, de exemplu, utilizarea cuvintelor de argou. La această vârstă, cele mai potrivite pot fi următoarele exerciţii orale: exerciţii interpretativ-artistice (citirea expresivă, recitarea); exerciţii de argumentare (dezbaterea).

Exerciţiile de ortografie sunt cel mai bun mod de învăţare a regulilor de ortografie, de verificare şi de înlăturare a greşelilor observate. La această vârstă, este mai bine să se aplice exerciţii de ortografie simple şi complexe care sunt potrivite pentru însuşirea unei singure reguli de ortografie dintr-un singur domeniu ortografic, dar şi a mai multor reguli de ortografie din mai multe domenii ortografice. Următoarele exerciţii de ortografie pot fi adecvate: dictare, corectarea greşelilor ortografice în text; virgula în fraze; formele verbale; mesaje electronice.

Tipurile de exerciţii lingvistice trebuie selectate în funcţie de interesele elevilor sau în contextul conţinutului didactic. Aceasta poate fi: completarea textelor cu diferite forme de părţi de vorbire flexibile; completarea textului cu părţi de vorbire neflexibile; marcarea propoziţiilor în text.

Prin aplicarea exerciţiilor lexical-semantice la elevi se creează obişnuinţa de gândire şi căutare a unei expresii lingvistice adecvate pentru ceea ce doresc să spună (în funcţie de situaţia comunicativă) şi se măreşte numărul de expresii în vocabularul lor. La această vârstă, pot fi potrivite următoarele exerciţii lexical-semantice: exprimarea noţiunilor prin folosirea diferitelor unităţi sintactice extinderea propoziţiilor cu atribute şi altele.

În fiecare semestru se fac câte două lucrări scrise (în total patru lucrări scrise anual). Se recomandă să se facă opt teme pentru acasă (compuneri în scris).

III. MONITORIZAREA ŞI EVALUAREA PREDĂRII ŞI ÎNVĂŢĂRII

Monitorizarea şi evaluarea rezultatelor progresului elevilor este în funcţia realizării finalităţilor, şi începe cu o evaluare iniţială a nivelului la care se găseşte elevul şi în raport cu aceea ce se va evalua în viitorul lui progres şi cu notele. Fiecare oră în clasă şi activitate a elevilor este o oportunitate bună pentru evaluarea formativă, respectiv înregistrarea progresului elevilor şi îndrumarea spre activităţile viitoare.

Evaluarea formativă este o parte integrantă a abordărilor de predare modernă şi subînţelege evaluarea cunoştinţelor, abilităţilor, atitudinilor şi comportamentelor, precum şi dezvoltarea competenţelor adecvate în timpul predării şi învăţării. Măsurarea formativă implică colectarea de date cu privire la realizările elevilor, dar cele mai frecvente tehnici sunt: realizarea sarcinilor practice, observarea şi înregistrarea activităţii elevilor în timpul orelor, comunicarea nemijlocită dintre elevi şi profesori, registru pentru fiecare elev (harta progresării) etc. Rezultatele evaluării formative la sfârşitul ciclului didactic trebuie să fie prezentate şi cumulativ – prin notă numerică.

Munca fiecărui profesor este formată din planificare, realizare, monitorizare şi evaluare. Este important ca profesorul, pe lângă realizările elevilor, să monitorizeze şi evalueze continuu munca sa. Tot ce se dovedeşte a fi bun şi eficient, profesorul trebuie să folosească şi în continuare în practica sa didactică, iar aceea ce s-a arătat a fi ineficient, să modifice.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК

Назва предмета **Руски язик и кнїжовносц**

Циль Циль воспитно-образовней роботи то овладованє з руским литературним язиком; преучованє кнїжовносци на тим язику; оспособйованє школярох за усне и писмене висловйованє, комуникацию и творенє, а тиж так доживйованє, спознаванє обачованє вредносних кнїжовних, уметнїцких и других витвореньох културы; здобуване основних поняцох о язикох кнїжовносцох и културох народох и народносцох; упознаванє репрезентативних дїлох шветовей кнїжовносци примераних возросту школярох; будованє свидомосци о улоги язика и кнїжовносци у повязованю народох и їх културох; розвиванє и пестованє позитивного становиска школярох гу язиком, културному скарбу, шлєбодолюбивим традицийом свойого и других народох, розвиванє свидомосци о повязаносци, сотрудньцтву и заєднїцким животу рижних народох и народносцох; розвиване свидомосци о язику и язичней толеранциї; ширенє духовних горизонтох и розвиванє критицкого думаня и творчих способносцох; розвиванє тирвацого интересованя за язик и кнїжовносц; воспитованє школярох за живот, роботу и медзилюдски одношеня у духу гуманизма, солидарносци и толеранциї.

Класа Седма

Рочни фонд годзинох 144 годзини

ВИХОДИ **По законченю класи школяр годзен:**	**ОБЛАСЦ\ТЕМА**	**ЗМИСТИ**
– повязац кнїжовни термини и поняца котри обрабяни у предходних класох з новима творами котри чита; – визначиц универзални вредносци кнїжовного дїла и повязац их зоз власним искуствийом и околносцами у котрих жиє – читац з розуменьом розлични файти текстох и коментаровац их у складзе зоз возростом; – розликовац народну од авторске кнїжовносци и прикмети кнїжовних родох и основних кнїжовних файтох – розликовац основни характеристики стиха и строфи: крижану, облапену и парну риму; шлєбодни и вязани стих; рефрен – толмачиц мотиви (спрам їх содїйствованю або контрастивносци) и поетични слики у вибраним лирским тексту – локализовац кнїжовни дїла зоз обовязней школскей програми – розликовац етапи драмского дїла – розликовац автора кнїжовноуметнїцкого тексту од наратора, драмскей подоби або лирского субєкту – розликовац форми приповеданя – идентификовац язично-стилски виразни средства и розуми їх функцию – анализовац идейни слой кнїжовного дїла хаснуюци аргументи зоз тексту – замерковац розлики при гаактеризациї подобох спрам їх гаактеристикох: физичних, бешедних, психологийних, дружтвених и етичних – розликовац гумористични од иронїчного и сатиричного тону кнїжовного дїла – критично роздумовац о змислу кнїжовного тексту и аргументовано обгрунтовац свойо становиско – повязовац значенє присловкох и вирекнуцох зоз идейним пасмом тексту – препознац национални вредносци и пестовац културноисторийне нашлїдство – розпатриц аспекти родней ровноправносци у вязи подобох зоз кнїжовно-уметнїцких текстох – препоручиц кнїжовне дїло зоз кратким обгрунтованьом – поровнац кнїжовне и филмске дїло котре настало по истим моделу, театралну представу и драмски текст – розликовац дїєсловни способи и безособово дїєсловни форми и похасновац их у складзе зоз норму – одредзиц файту нєпременлївих словох у типичних случайох – замерковац часци меновнїцкей синтагми – висловиц виреченьов член зоз словом, применовнїцко-припадкову конструкцию, синтагму и виреченьом: – розликовац граматични и логични субєкт – розликовац зложени дїсловни предикат од зависного виречења зоз злучнїком най/же би – препознац файти взаємних одношеньох медзи членами виречења и нєзависнима виреченями – идентификовац файти зависних виреченьох – применїц основни правила конгруенциї у виреченю – дошлїдно применьовац правописну норму – препознац акцент на предостатнїм складу – приповедац на задату тему почитуюци кнїжовноязичну норму – розликовац кнїжовноуметнїцки од публицистичного функционалного стилу – составиц кохерентни писани текст у складзе зоз задату тему наративного и дескриптивного типу – написац єдноставнєйши аргументовани текст поволуюци ше на факти – хасновац технїчне и сугестивне описованє при виражованю – препознац цитат и фусноту и похопиц їх улогу – пренайсц нєобходни информациї у нєлинеарним тексту – написац електронске (имейл, смс) поручєнє почитуюци нормативни правила – применїц розлични стратегийни читаня (информативне, зоз дожицом, виглєдовацке, и др.) – составиц текст репортажного типу (искуствийни або функционални)	КНЇЖОВНОСЦ	**ЛИРИКА** **Лектира** Андри Гуздер Билянски, Ноцни дубонь на нєбе Агнета Бучко, Кед розквитли кайси Стєпан Гостиняк, Виступ кловна Владимир Кирда Болхорвес, Врацанє до завичаю Михал Ковач, Нє будзце птицу вечар Ирина Г. Ковачевич, Уж зме нє дзеци Гавриїл Костельник, Идилски венєц Мирон Колошняї, Нам вше тельо зродзи Гавриїл Надь, Преходза ми ровно думки; Дюра Папгаргаї, Ту, такой при шерцу; Бимбора, бимбора Михал Рамач, Врацим ше на Селище Ромска народна писня, Колїсанка Звонко Сабо, Косидба Єлена Солонар, Желєни гори Юлиян Тамаш, Хусточка; О ровнїни Любка Фалц, Осаменосц Микола Шанта, Красни дзень Гавриїл Надь, Лєтнї вечар у полю Борис Олїйник, Мац шала сон Мирослав Стрибер, Збор любови **ЕПИКА** **Лектира** Иво Андрич, Приповедка о кметови Симанови Штефан Гудак, Приказанє Гавриїл Костельник Агафия, старого попа дзивка Владимир Кочиш, Иштванова драга;Чи щешлїви видумани особи скрити у тирваню Йован С. Попович, Поконди́рена тиква Андрий Лаврик, Флаута Руска народна приповедка, Чаловка Петро Руска народна приповедка, Чия робота чежша Силвестер Саламон, Сторочни дубе при драги Любомир Сопка, Рядошлїд часу; Процив нєпознатого терора НАУКОВОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТИ (вибрац 2 тексти) Обробок стила и словнїка Интервю ДОМАШНЯ ЛЕКТИРА Мирослав Антич, Била канджурка Марк Твен, Том Соєр Антология поезиї за дзеци, Хмара на верху тополї **Кнїжовни термини и поняца** Обкрочованє. Рефрен. Цезура. Вязани и шлєбодни стих. Авторки лирски писнї:рефлексивна и сатирична писня. Язично- стилски виразни средства: епитет, метафора, алегория, персофикация, контраст, гипербола, ґрадация Функция мотиву у композициї лирскей писнї. Писня у прози. Фабула и сиже. Статични и динамични мотиви. Композиция. Епизода. Идейне пасмо кїжовного тексту. Гумор, ирония и сатира. Файти гаактеризованя кїжовней подоби. Нукашнї монолог. Хронологийне и ретроспективне приповеданє.

			Дньовнїк. Драгопис. Автобиография. Приповеданє о постанку єства, места и стварох. Афоризем. Присловки, вирекнуца, опитованки, загадки. Драмска дїя. Етапи драмскей дїї:увод, заплєт, вершина, перипетия, роюплєт. Драмска ситуация. Драма у узшим змислу.
	ЯЗИК	Ґраматика	Синтакса. Просте и преширене виреченє (повторйованє з пиятей класи). Модални слова и дополнююци толкованя. Зложене виреченє. Зависне и нєзависне одношенє у зложеним виреченю. Нєзависно-зложени виреченя: составни, заключни, процивни, виключни, роздзельни; сербски уплїв у нєзависно-зложених виреченьох. Зависно-зложени виреченя: субєктово, атрибутово, обєктово; додатково виреченя: местово, часово, причиново, пошлїдково, намирни, условни, допусни, способово, поровнуюци виреченя; сербски уплїв у зависно-зложених виреченьох. Инверзия. Основни значеня припадкох. Номинатив; ґенитив без применовнїкох и з применовнїками; датив без применовнїкох и з применовнїками; акузатив без применовнїкох и з применовнїками; инструментал, локатив. Конструкциї (при шицких припадкох) характеристични за народни язик. Сербски уплїв у хасноваю припадкох. Правопис. Преверйованє, повторйованє и вежбанє змистох зоз предходних класох. Смуга, смужка, точка зоз запяту, заградзенє, наводнїки, апостроф. Интерпункция у зложеним виреченю. Робота зоз правописом и правописним словнїком.
		Правопис	Преверйованє, повторйованє и вежбанє змистох зоз предходних класох Смуга, смужка, точка зоз запяту, заградзенє, наводнїки, апостроф. Интерпункция у зложеним виреченю. Робота зоз правописом и правописним словнїком.
		Ортоепия	Правилне вигварянє гласох дь, ть. Стаємна наглашка на предостатнїм складу.
	ЯЗИЧНА КУЛТУРА		Приповеданє о правдивих и задуманих подїйох зоз описами и диялогами (тематска унапряменосц, динамичносц и примераносц диялога ґу характеру подоби и контексту). Анализа вибраних текстох у котрих преважно бешеда подоби же би ше цо лєпше похопели елементи и функция диялогу. Описованє: - зложеншого роботного поступка, - вонкашнього и нукашнього простору з наглашованьом виразних характеристикох простору, - портретованє (подоба з кнїжовного дїла на основи фабули, диялогох и коментара писателя), - кнїжовно-уметнїцки опис и технїчни опис, - наукови и административни стил у комуникациї и сообщованю. Информованє и елементи репортажи. Интервю. Приповеданє з пременку рядошлїду, интервенциї у композициї. Розправянє о пречитаней кнїжки, теат. представи, филму, РТВ емисиї, концерту, спорт. змаганю - з одредзованьом тезох за розправу. Розправянє з боку школярох на самостойно вибрану тему - полемика, аґументация, єдностраносц, всестраносц. Дискусия на актуалну тему у школи, фамилиї, дружтве - по вибору школярох. Комуникация: Праве и пренєшене значенє словох. Символи. Пременка значеня и поручуваня виражена зоз иронию и интонацию. Схопносц згваряня: Обачованє и препознаванє прикметох и одношеньох (доброта, любов, скромносц, товаришство, бриґа, зависц, лукавство). Препознаванє и виражованє пригварки, нагваряня, прешвечованя, подозривосци. Виражованє прикметох, їх ниянсох и розликох (щиросц, лукавосц, сцерпезлївосц, твардоглавосц, упартосц, витирвалосц, лєнївосц, вредносц, роботносц). Анализа текстох розличних стилох. Писане висловйованє Описованє природного зявеня (по плану). Портретованє подоби з кнїжовного дїла (на основи фабули, характеризациї з боку писателя, писательового коментара, свойого дожица и розуменя). Розправянє о актуалних дружтвених проблемох на основи текстох з новинох и других медийох - по вибору школярох дзе ше напредок одредзи опонентох. Приказ, критика. Синтаксично-семантични вежби, лексични вежби. Писанє дньовнїка, приватнє и урядово писмо. Писанє молби, жалби, телеграми, винчованки, плакати, протесту, подзекованя. Стандарди и култура електронскей комуникациї. Пополньованє рижних формуларох (анкети, тести, питалнїки, поштански, банковни и подобни образци, формулари и подобне). Домашнї задатки и писмени вежби и їх анализа на годзинох. Штири писмени задатки (єдна годзина за писанє, два за виправок).

Ключни поняца змисту: кнїжовносц, язик, язична култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНЕ ВИТВОРЙОВАНЄ ПРОГРАМИ

Програму настави и ученя Руского язика и кнїжовносци творя три предметни обласци: Кнїжовносц, Язик и Язична култура. Дистрибуция годзинох по предметних обласцох шлїдуюца: Кнїжовносц - 54 годзини, Язик – 52 годзини и Язична култура – 38 годзини. Вкупни фонд годзинох на рочним уровню виноши 144 годзини. Шицки три обласци ше преплєтаю медзи собу и анї єдна обласц ше нє виучує изоловано без упліву з другима обласцами.

Програма настави и ученя Руского язика и кнїжовносци заснована на виходох, односно на процесу ученя и школярових посцигнуцох. Виходи (исходи) представяю опис интеґрованих знаньох, схопносцох, становискох и вредносцох котри школяр будує, преширює през шицки три предметни обласци того предмету.

І. ПЛАНОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

Програма настави и ученя ориєнтована на виходи наставнїкови дава векшу шлєбоду у креированю и обдумованю настави и ученя. Улога наставнїка у тим же би способи витворйованя прилагодзел потребом каждого оддзелєня маюци у оглядзе: состав оддзелєня и характеристики школярох; учебнїки и други наставни материяли котри ма и сце их хасновац, наставни средства и медиї котри школа ма. Рушаюци од датих виходох и змистох, наставнїк креирує свой рочни, тє. ґлобални план роботи, зоз чого будзе познєйше розвивац свойо оперативни плани. Виходи дефиновани по обласцох олєгчую дальшу операционализацию виходох на уровню конкретних наставних єдинкох. Од наставнїка ше очекує же кажду наставну єдинку прилагодзи виходом ученя. У фази планованя важне мац у оглядзе же учебнїк то наставне средство и вон нє одредзує змисти предмета.

ІІ. ВИТВОРЙОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

КНЇЖОВНОСЦ

Главну часц програма у подручу Кнїжовносц творя наслови подруча Лектира. Лектира подзелєна на кнїжовни роди – *лирика, епика, драма.* Вибор дїлох з найвекшей часци засновани на принципу прилагодзеносци возросту. Вибор правени спрам антологийох поезиї и прози на руским язику та су у тим смислу репрезентативни. Продукция кнїжовних творох на руским язику барз мала а ище є и нє доминантно обрацена на дзецински возрост. Прето наставнїкови дата шлєбода же би уведол до обробку и нови твори котри мотивую школяра. За ткв. домашню лектиру предвидзени два *вибори. То значи же ше очекує же видаватель направи таки вибор и предложи го як кнїжку домашнєй лектири.* З тим ше лєгчейше провадзи сучасна продукция кед єй єст. Терашнї вибор насловох лектири ма заступени вибор творительох котри би требали буц познати рускей популациї. Основа шицкого, заш лєм, у тим же би лектира витворела основну функцию дїла котре положене до лектири, а медзи иншим то и же би ше спатрело початки кнїжовносци на руским язику, главни теми и вредносци котри понука сучасна кнїжовносц. Таки вибор оможлївює поровнованє и основни прегляд литерарней творчосци од початку по нєшка. Тиж так, на прикладох кнїжовних текстох обрабяю ше и поняца з подруча язика и култури висловйованя. Нїтка котра шицко повязує то «уводзенє школяра до розуменя кнїжовного дїла». Наставнїк зоз своїм планом може ґруповац наслови спрам тематики або спрам идеї котру мож замерковац на прикладу вецей творох. У часци Програма под назву «Драма» нє предложени вецей твори алє ше подрозумює же школяре з наставнїком пойду на драмски представи у рамикох Драмского фестивалу «Дядя» и же потим буду мац розгварки о видзеним и дожитим. Препоручує ше и же би школяр пречитал голєм єден драмски твор у цалосци. Часопис за дзеци «Заградка» може порядньє служиц як наставне средство.

У наставней интерпретациї треба мац у огляду же важне дожице цалосци текста и замерковац структурни елементи (тема, мотив, поетска слика, фабула, рядошлїд подїйох, кнїжовни подоби, смисел и значенє текста, стилски поступки, композиция, стилски фиґури, елементи драмскей дії итд. Повязованє знаньох зоз пиятей и шестей класи обовязне.

У цеку обробку кнїжовних творох, як и у рамикох бешедних вежбох намагац ше же би школяре замерковали цо вецей прикмети, чувства поєдиних подобох як и же би виражовали свойо становиска о поступкох подобох.

ЯЗИК

У настави язика школяре ше оспособюю за правилну усну и писану комуникацию на стандардним руским язику. За ученє язика барз важне стайомне повторйованє и преверйованє. Погришне хасновање даєдних конструкцийох треба нєпреривно и у каждей нагоди виправяц. Наш язик у нєпреривним окруженю з другима язиками у бешедней и медийней комуникациї та очиглядни уплїв других язикох, першенствено сербского, а вше вецей и английского. Бешедни язик нам и кнїжовни та нам важне знанє и вежба руского язика у шицких условийох. Вежбанє состойна часц каждого ученя.

Ґраматика

Основне програмске поглєдованє настави ґраматики то же би ше язик спознало як систем. Анї єдно зявенє ше нє преучує як изоловане звонка контексту у котрим ше видзи його функция. Єден з функционалних поступкох то вежбанє з хаснованьом прикладох з нєпостредней бешедней пракси.

Настава твореня словох за наставу руского язика барз важна бо зме у каждодньовей бешедней пракси положени до ситуациї же пребераме слова з других язикох и прилагодзуєме их конструкциї руского язика. Школяре треба же би научели як наставаю нови слова або як странски слова поставаю часц фонду руского язика, а окреме важне знац же странски слова прилагодзуєме зоз суфиксами, префиксами и зоз складаньом та школяр треба же би знал основу, корень и префикси и суфикси. Настава морфологиї за цалу основну школу концентрована у шестей класи та то наставнїк треба же би мал у огляду понеже ше у познєйших класох будзе подрозумйовац же школяр морфологию дефинитивно упознал

Правопис

Правописни правила ше усвоюю систематично, нєпреривно преверюю и указує на гришки. Правопис руского язика засновани на фонетично-морфологийни принципу цо значи же ше чува основа слова. Окреме важне же би ше мерковало на писанє двозначних вокалских буквох (я, є, ї, ю) и мегкого знака. Хаснованє мобилних телефонох приводзи до «прескакованя» правописних правилох та о тим треба окреме водзиц старосц. Правопис ше вежба з писаньом, окреме з диктатом бо є так препознатлїве и лєгко ше виправя.

ЯЗИЧНА КУЛТУРА (УСНЕ И ПИСМЕНЕ ВИСЛОВЙОВАНЄ)

Язична култура и домеркованосц у хасноваю припада ґу найважнєйшим часцом роботи. Замерковане же ше найвецей траци хасноване синонимох и других конструкцийох та ше з тим руски язик зводзи на слова котри єст и у сербским язику а богатство руского язика и можлївосци висловйованя ше траца и у усним и у писаним висловйованю. Настава ше унапредзує зоз системом язичних вежбох у котрих ше обачує хасноване иншаких словних можлївосцох же би ше виражело свойо або цудзе думане на найлєпши способ та же би ше медзи собешеднїками витворела комуникация без завадзаньох у розуменю. Вежбане комуникациї припада ґу найважнєйшим поступком же би ше при школярови розвило чувство за ниянси у бешеди. Лексично-семантични вежби маю окреме вельке значенє прето же доприноша очуваню велїх формох висловйованя.

III. ПРОВАДЗЕНЄ И ВРЕДНОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

Провадзенє и вредноване резултатох напредованя школяра находзи ше у функциї витворйованя виходох. Започина зоз иницияльним преверйованьом досцигнутого уровня знаня та ше у одношеню на тото будзе познєйше мерац напредованє. Кажда нагода добра и же би ше вредновало досцигнуте знанє школяра. Кажда наставна годзина то и нагода за формативне оценьованє и регистроване напредованя та и плановане дальшей роботи.

Робота каждого наставнїка составена зоз планованя, витворйованя, провадзеня и вреднованя. Важне же би наставнїк, окрем посцигнуца школярох, континуовано провадзел и вредновал и власну роботу. Шицко цо ше укаже як добре и ефикасне, наставнїк будзе и далєй хасновац, а тото цо будзе нєдостаточно дїлотворне треба меняц и унапредзиц.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК

Názov predmetu	**Slovenský jazyk a literatúra**
Cieľ	**Cieľ** učenia slovenského jazyka a literatúry je uschopniť žiaka, aby správne používal slovenský jazyk v rôznych komunikačných situáciách v ústnom a písomnom vyjadrovaní; aby prostredníctvom čítania a interpretácie literárnych diel rozvíjal svoje čitateľské kompetencie, ktoré spolu s vedomosťami z literatúry zahŕňajú emocionálne a fantastické vžívanie sa, živú pamäť, bádateľské pozorovanie; podnecujú predstavivosť a umelecké cítenie, estetické vnímanie a kritické myslenie, mravný úsudok a asociatívne prepojenie; aby vhodnými spôsobmi čítania bol schopný cieľuprimerane pristupovať k dielu a prostredníctvom interpretácie odhaľoval rôzne druhy a významy; aby nadobúdal základné vedomosti o mieste, úlohe a význame jazyka a literatúry v kultúre, ako aj o mediálnej gramotnosti; aby nadobúdal a rozvíjal najširšie humánne poznatky a naučil sa, ako funkčne prepájať obsahy oblastí jednotlivých predmetov.
Ročník	**Siedmy**
Ročný fond hodín	**144 hodín**

VÝKONY Po skončení ročníka žiak bude schopný:	**OBLASŤ/ TÉMA**	**OBSAH**
– používať literárne termíny a pojmy spracované v predošlých ročníkoch a spájať ich s novými dielami, ktoré číta; – zdôrazniť všeobecné hodnoty literárneho diela a prepojiť ich s vlastnými skúsenosťami a okolnosťami, v ktorých žije; – čítať s porozumením rôzne druhy textov a komentovať ich podľa vlastného veku; – odlíšiť ľudovú od autorskej literatúry a charakteristiky literárnych druhov a základných literárnych žánrov; – poznať základné vlastnosti verša a strofy – striedavý, obkročný a združený rým; voľný a viazaný verš; refrén; – interpretovať motívy (podľa ich interakcie alebo kontrastu) a básnické obrazy vo vybranom lyrickom texte; – lokalizovať literárne diela z povinného školského programu; – odlišovať fázy dramatického deja; – odlišovať autora literárnoumeleckého textu od rozprávača, dramatického hrdinu alebo lyrického subjektu; – rozlíšiť formy rozprávania (príbehové formy); – identifikovať jazykové a štylistické vyjadrovacie prostriedky a chápať ich funkciu; – analyzovať koncepciu literárneho diela pomocou argumentov z textu; – všímať si rozdiely v charakterizácii osôb podľa vlastností: fyzických, rečových, psychologických, sociálnych a etických; – odlíšiť humoristický od ironického a satirického tónu literárneho diela; – kriticky sa zmieniť o význame literárneho textu a prostredníctvom argumentov odôvodniť svoj postoj; – prepojiť význam frazeologizmov s koncepčným významom textu; – rozpoznať národné hodnoty a pestovať kultúrne a historické dedičstvo; – zvážiť aspekty rodovej rovnosti vo vťahu k literárnym postavám v literárnoumeleckých textoch; – odporučiť literárne dielo s krátkym odôvodnením; – porovnať literárne a filmové dielo vytvorené podľa tej istej predlohy, divadelné predstavenie a dramatický text; – rozlišovať slovesné tvary; – určiť druhy neohybných slov v typických príkladoch; – poznať a určiť druhy skladov (syntagiem) a ich časti; – určiť a utvoriť vetný člen slovom, predložkovým pádom slovného druhu, skladom (syntagmou) a vetou; – rozlíšiť jednočlenné a dvojčlenné vety; – rozlíšiť druhy priraďovacieho súvetia; – rozlíšiť a určiť druhy vedľajších viet; – uplatniť základné pravidlá zhody medzi vetnými členmi vo vete; – dôsledne uplatniť pravopisnú normu; – Správne vyslovovať d, t, l, n v cudzích slovách – hovoriť o danej téme rešpektujúc normu spisovného jazyka; – rozlíšiť umelecký od publicistického štýlu; – zložiť súvislý písaný text podľa danej témy rozprávačským a opisným slohovým postupom;	**LITERAÚRA**	**LEKTÚRA** **LYRIKA** 13. Ivan Krasko: *Otcova roľa* 14. Milan Rúfus: *Príhody* 15. Pavel Mučaji: *Dva sonety o jednom stretnutí* Básnická skladba 16. Andrej Sládkovič: *Detvan* 17. Ján Botto: *Smrť Jánošíkova* (úryvok) Balada 18. Janko Kráľ: *Zakliata panna vo Váhu a divný Janko* 19. Samo Chalupka: *Turčín Poničan* 20. Martin Rázus: *Matka* Texty populárnej piesne 21. Jozef Urban: *Voda čo ma drží nad vodou* **EPIKA** 9. Ľudová rozprávka (jedna podľa výberu): *Smelý šuhaj/ Čert slúži* 10. Ján Kalinčiak: *Púť lásky* (úryvok) 11. Božena Slančíková Timrava: *Ťapákovci* (úryvok) 12. Klára Jarunková: *Potopa* 13. Rudo Moric: *Šampiónka* (úryvok) 14. Juraj Tušiak: *Obrat Samka Zlocha* 15. Tomáš Čelovský: *Ako Samo Bažaľa stretol paniu, ktorú nikto nepozná/* Mária Kotvášová-Jonášová: *Môjmu bratovi sa čosi stalo* 16. Lucy Maud Montgomeryová: *Anna zo Zeleného domu* (úryvok podľa výberu) 17. Aforizmy (Daniel Hevier a iní) **DRÁMA** 1. VHV: *Zem* (úryvok) 2. Jana Bodnárová: *Starec a počítačový chlapec* (úryvok) **VEDECKOPOPULÁRNE A INFORMAČNÉ TEXTY** **Povinné diela** 1. Andrej Čipkár: *Kumarí – dievča, ktoré nechodí po zemi* (úryvok) 2. Margita Figuli: *Babylon* / Vladimír Dorča: *Turek pod Novými Zámkami*

– napísať jednoduchší argumentačný text podľa faktov; – používať technický a sugestívny opis vo vyjadrovaní; – poznať citát a poznámky pod čiarou a rozumieť ich funkciu; – nájsť potrebné informácie v nelineárnom texte; – napísať elektronickú správu (e-mail, SMS) v súlade s normatívnymi pravidlami; – uplatňovať rôzne stratégie čítania (informačné, zážitkové, výskumné atď.; – zostaviť text vo forme reportáže (zážitková alebo fiktívna).			**Jedno dielo podľa výberu** 1. Viera Benková: *Vlasatí predkovia* / Miroslav Demák: *Od hradov k zámkom* (úryvok) 2. Monografie slovenských osád 3. Umelecké a vedecko populárne texty o prírodných krásach a kultúrno-historických pamiatkach 4. Výber z encyklopédií a detských časopisov **DOMÁCA LEKTÚRA** 1. Vejú vetry, povievajú – Výber z literatúry slovenského romantizmu *2.* Ľudo Ondrejov: *Zbojnícka mladosť* 3. Peter Stoličný: *Šimpanzy zo siedmej C* 4. Miroslav Antić: *Plavé kučery* 5. Prameň a počiatok (výber z prózy juhoslovanských Slovákov) 6. Ján Čajak ml.: *Zypa Cupák* 7. Viera Benková a Etela Farkašová: *Jednozubý úsmev* 8. Mária Kotvášová-Jonášová: *Otec drak, mama dračica* **DOPLNKOVÁ LEKTÚRA** (výber 3 diel) 1. Jozef Gregor Tajovský: *Prvé hodinky* (одломак) 2. Ivan Sergejevič Turgenev: *Keď prelietajú sluky* 3. Martin Kukučín: *Rysavá jalovica* 4. Milan Ferko: *Svätopluk* (úryvok z románu) 5. Helena Šmahelová: *Ja a moji drahí* 6. Gabriela Futová: *Poškoláci* 7. Peter Gibey: *Všetky pekné baby sú blondínky* 8. Martin Prebudila: *O prvom bozku a o prvom živom škorpióne* 9. Maroš Andrejčík: *Izba snov* 10. Zuzka Šulajová: *Džínsový denník* (úryvok) 11. Juraj Takáč: *Kaskadéri v hmle* 12. Peter Gajdošík: *Princ a čerešňa* (*Z denníka počítačového hráča*) 13. Tomas Brezina (výber) **LITERÁRNE TERMÍNY A POJMY** Obkročný rým. Refrén. Viazaný a voľný verš. Autorské lyrické básne (reflexívna, prírodná, …). Jazykovo-štylistické výrazové prostriedky: metafora, alegória, gradácia, slovanská antitéza, figúry opakovania (asonancia a aliterácia). Funkcia motívu v kompozícii lyrickej básne. Báseň v próze. Fabula a sujet. Statické a dynamické motívy. Kompozícia. Epizóda. Konceptuálny druh literárneho textu. Humor, irónia a satira. Druhy charakterizácie literárnej postavy. Vnútorný monológ. Chronologické a retrospektívne rozprávanie. Denník. Cestopis. Autobiografia. Legenda. Rozprávanie o vzniku bytostí, miest a vecí. Aforizmus. Porekadlá a príslovia, frazeologizmy; hádanky. Dej drámy; fázy deja v dráme: úvod, zauzlenie, vyvrcholenie, peripetia, rozuzlenie. Dramatická situácia. Dráma v užšom zmysle.
	JAZYK	**Gramatika**	Rozdelenie slovesných tvarov na jednoduché a zložené (časy a spôsoby; určité a neurčité). Neohybné slovné druhy: spojky, častice, citoslovcia. Pojem sklad (syntagma) – nadradený, podradený a rovnocenný člen skladu (syntagmy); druhy skladov (syntagiem): prisudzovací, určovací a priraďovací. Vetné členy vyjadrené slovom, predložkovým pádom slovného druhu, skladom (syntagmou) a vetou. Druhy priraďovacích súvetí (zlučovacie, vylučovacie, odporovacie). Vedľajšie vety v podraďovacom súvetí (podmetové, prívlastkové, predmetové, príslovkové – miestne, časové, spôsobové, príčinné). Kongruencia (zhoda) – základné pojmy.
		Pravopis	Interpunkcia. Čiarka v podraďovacom súvetí. Písanie skratiek.
		Ortoepia	Výslovnosť d, t, l, n v cudzích slovách (v jednoduchých príkladoch).

	JAZYKOVÁ KULTÚRA	Literárne a iné typy textov vo funkcii zdokonaľovania jazykovej kultúry. Literárnoumelecké a publicistické texty. Ústne a písomné texty podľa vopred daných kritérií (obmedzený počet slov; daná zásoba slov; určité gramatické modely a pod.). Text založený na argumentoch. Technický a sugestívny opis. Reportáž. Citáty a poznámky pod čiarou z rôznych literárnych a neumeleckých textov. Nelineárne texty: tabuľky, legendy, grafy, myšlienkové mapy a iné. Hovorové cvičenia: interpretačné umelecké (expresívne čítanie, recitácia); cvičenie argumentácie (debata, rozprava). Pravopisné cvičenia: diktát, opravovanie pravopisných chýb v texte; čiarka v podraďovacom súvetí; slovesné tvary; elektronické správy. Jazykové cvičenia: dopĺňanie textu rôznymi formami ohybných slov; doplňanie textu neohybnými slovami; označenie komunikatívnej vety v texte. Lexikálno-sémantické cvičenia: vyjadrovanie pojmov pomocou rôznych syntaktických jednotiek (slovo, syntagma, veta); rozšírenie viet prívlastkami a iné. Písomné cvičenia a domáce úlohy a ich analýza na hodine. Štyri školské písomné úlohy – po dve v každom polroku.

Kľúčové pojmy obsahu: literatúra, jazyk, jazyková kultúra.

Niektoré učebné obsahy, pre ktoré učiteľ odhaduje, že v priebehu školského roka ich nemožno realizovať v bežnej výučbe, môžu byť naplánované na spracovanie na hodinách projektového vyučovania, v prostredí mimo školy, ako aj na hodinách dodatkovej práce a práce v sekciách.

POKYNY NA DIDAKTICKO-METODICKÚ REALIZÁCIU PROGRAMU

Program vyučovania a učenia *Slovenského jazyka a literatúry* tvoria tri predmetové oblasti: Literatúra, Jazyk a Jazyková kultúra. Odporúčaný počet hodín predmetových oblastí je nasledovný: Literatúra – 54 hodín, Jazyk – 52 hodín a Jazyková kultúra – 38 hodín. Úhrnný počet hodín počas roka je 144. Všetky tri oblasti programu vyučovania a učenia sú prepojené a žiadnu z nich nemožno vyučovať izolovane a bez prepojenia s inými oblasťami.

Program vyučovania a učenia *Slovenského jazyka a literatúry* je založený na výkonoch, totiž na procese učenia a výsledkoch žiakov. Výsledky sú opisom integrovaných vedomostí, zručností, postojov a hodnôt, ktoré si žiak buduje, rozširuje a prehlbuje vo všetkých troch oblastiach tohto predmetu.

II. PLÁNOVANIE VYUČOVANIA A UČENIA

Program vyučovania a učenia orientovaný na výkony ponecháva učiteľovi väčšiu voľnosť pri plánovaní spôsobu realizácie vyučovania a učenia. Úlohou učiteľa je prispôsobiť metódy výučby a učenia potrebám každej triedy, pričom treba mať na pamäti zloženie triedy a charakteristiky žiakov; učebnice a iné vyučovacie materiály, ktoré bude používať; technické podmienky, vyučovacie prostriedky a médiá, ktorými škola disponuje; zdroje, schopnosti, ako aj potreby lokálneho prostredia, v ktorom sa škola nachádza. Vychádzajúc z daných výkonov a obsahu, učiteľ najprv vytvorí svoj ročný, t. j. globálny plán práce, z ktorého bude neskôr rozvíjať svoje operačné plány. Výkony definované v oblastiach uľahčujú učiteľovi ďalšiu operacionalizáciu výkonov na úrovni konkrétnych vyučovacích jednotiek. Od učiteľa sa očakáva, že sa vo fáze plánovania a písania prípravy pre každú vyučovaciu jednotku na hodinu prispôsobí výkonom. Pri plánovaní je tiež potrebné mať na pamäti, že sa niektoré výkony dosahujú rýchlejšie a ľahšie, ale pre väčšinu výsledkov (najmä pre predmetovú oblasť Literatúra) to vyžaduje viac času, viac rôznych aktivít a prácu na rôznych textoch. Odporúčané výkony nie sú diferencované podľa úrovní žiackych výsledkov. Predstavujú povinné časti opisu štandardov a môžu sa rozložiť alebo rozšíriť v závislosti od individuálnych možností žiaka a iných vzdelávacích potrieb.

V procese plánovania vyučovania a učenia je dôležité mať na zreteli, že učebnica je učebná pomôcka a neurčuje obsah predmetu. Preto je nevyhnutné pristupovať k obsahu v učebnici selektívne a vo vzťahu k plánovaným výkonom, ktoré sa majú dosiahnuť. Okrem toho, že žiakov uschopní používať učebnice ako jeden zo zdrojov poznania, učiteľ by ich mal usmerňovať na spôsoby a formy využívania iných zdrojov poznatkov.

II. REALIZÁCIA VYUČOVANIA A UČENIA

LITERATÚRA

Základom programu literatúry sú texty z lektúry. Lektúra je rozdelená na *lyriku*, *epiku*, *drámu* a obohatená je výberom vecných, vedeckopopulárnych a informačných textov. Výber diel je zložený z vekuprimeraných textov.

Ku textom, ktoré treba spracovať na hodine, je uvedený zoznam domácej lektúry. Cieľom spracovania domácej lektúry je vytvárať, rozvíjať alebo podporovať čitateľské návyky medzi žiakmi. Žiaci môžu prečítať rozsiahlejšie diela počas prázdnin, čím sa podporuje získavanie čitateľského návyku.

Zoznam povinných diel je doplnený doplnkovým výberom textov. Výberová časť umožňuje učiteľovi väčšiu kreativitu pri dosahovaní výkonov.

S dominantným korpusom textov známych spisovateľov, ktoré vplývajú na estetický vkus žiakov, čím sa buduje a obohacuje povedomie o hodnote národnej literatúry (a hodnotách klasikov svetovej literatúry) a zároveň aj povedomie o kultúrnej a národnej identite. Cieľom zaradenia súčasných literárnych diel, ktoré ešte nie sú súčasťou už známej literatúry, ale sú svojou motivačnou alebo tematickou afinitou prepojené s určenými témami a motívmi v rámci učebného programu a že sa takými príkladmi poukazuje na to, ako súčasní spisovatelia uvažujú o národnej tradícii alebo témach priateľstva, etiky, rozvíjajú predstavivosť a empatiu, čo obohacuje žiacku vertikálnu čitateľskú skúsenosť a modernizuje prístup k učeniu. Prostredníctvom určitého počtu literárnych diel súčasných spisovateľov žiaci budú mať príležitosť kriticky hodnotiť poetiku súčasných diel s hodnotami klasickej literatúry.

Výber diel umožňuje uplatnenie porovnávacieho prístupu k štúdiu literárnej tvorbe prostredníctvom rôznych úrovní spracovania: interpretácie, prezentácie alebo posudku. Rozdiely v celkovej umeleckej a informačnej hodnote jednotlivých textov vplývajú na výber vhodných metodických riešení (prispôsobenie čítania textu, rozsah interpretácie textu v závislosti od zložitosti jeho štruktúry, prepojenie a zoskupovanie s príslušnými obsahmi z iných oblastí – gramatiky, pravopisu a jazykovej kultúry atď.).

Texty z doplnkovej časti programu by mali slúžiť učiteľovi ako pri spracovaní vyučovacích jednotiek z gramatiky, tak aj pri spracovaní a určovaní náplne jazykovej kultúry. Diela, ktoré nebude spacovať učiteľ, by sa mali odporúčať na čítanie žiakom vo voľnom čase.

Nový program je založený na interpretácii charakteristiky a úlohy literárneho diela, ako aj na rozpoznávaní rozdielu medzi literárnymi a vecnými textami, totiž na ich obsiahlejšej korelácii. Žiaci majú byť uschopnení, aby rozlišovali špecifickosti literárneho textu (konotácie, literárne postupy, obraznosť, rytmus a pod.) vzhľadom na denotáciu, informatívnosť a rozprávanie založené na faktoch a údajoch v rozličných tvaroch neliterárnych textov. Korelácia je umožnená adekvátnou kombináciou povinných a vybraných diel.

Ten istý text sa môže spájať s inými textami na rôzne spôsoby: podľa rôznych motívov alebo spôsobu rozprávania, v rámci projektového vyučovania na základe výkonov a nie na obsahoch učenia.

Navrhnuté povinné literárne, náučno-populárne a informatívne texty a obsah povinnej domácej lektúry, ako aj príklady z doplnkového výberu, pri zostavovaní ročného plánu práce a zároveň vypracovaní orientačných, mesačných plánov práce môžu sa tematicky spájať. Okrem toho nevyhnutné je nadviazať aj vyváženú distribúciu vyučovacích jednotiek, ktoré sa vzťahujú na všetky oblasti predmetu, funkčne spojiť obsah z jazyka a literatúry (kdekoľvek je to možné) a nechať dostatočný počet hodín na upevňovanie a systemazizáciu učiva.

Zo zoznamu doplnkovej lektúry učiteľ volí diela, ktoré spolu s povinnou lektúrou tvoria celky k určitým témam a motívom. Učiteľ môže zoskupiť a prepojiť podľa obsahu diela z povinného a doplnkového programu mnohými spôsobmi. Možné príklady funkčného prepojenia vyučovacích jednotiek môžu byť nasledujúce (ale nie aj jediné).

Zbojníci – ochrancovia poddaných: Ján Botto: *Smrť Jánošíkova*; Andrej Sládkovič: *Detvan*; Samo Chalupka: *Turčín Poničan/Likavský väzeň*; Martin Rázus: *Matka*; Milan Rúfus: *Príhody*.

Hrdinky (významné ženské postavy v rôznych obdobiach): Samo Chalupka: *Turčín Poničan*; Božena Slančíková Timrava: *Ťapákovci*; *Denník Anny Frankovej*; Martin Kukučín: *Rysavá jalovica*; Rudo Moric: *Šampiónka.*

Vzťahy medzi deťmi a dospelými: Klára Jarunková: *Potopa*; Rudo Moric: *Šampiónka*; Juraj Tušiak: *Obrat Samka Zlocha*; Lucy Maud Montgomeryová: *Anna zo Zeleného domu*; Tomáš Čelovský: *Ako Samo Bažaľa stretol paniu, ktorú takmer nikto nepozná;* Jana Bodnárová*: Starec a počítačový chlapec*; Mária Kotvášová-Jonášová: *Môjmu bratovi sa čosi stalo*; *Denník Anny Frankovej*.

Uvažovanie o sebe a o živote: Janko Kráľ: *Zakliata panna vo Váhu a divný Janko*; Ivan Krasko: *Otcova roľa*; Božena Slančíková Timrava: *Ťapákovci; Denník Anny Frankovej;* Juraj Tušiak: *Obrat Samka Zlocha;* Klára Jarunková: *Potopa*; Daniel Hevier – *aforizmy.*

Dospievanie v rôznych obdobiach a kultúrach. Jozef Gregor-Tajovský: *Prvé hodinky*; Branko Čopić: Čudesná sprava; *Denník Anny Frankovej*; Lucy Maud Montgomeryová: *Anna zo Zeleného domu;* Juraj Tušiak: *Obrat Samka Zlocha*; Rudo Moric: *Šampiónka*; Miroslav Antić*: Plavé* kučery; Andrej Čipkár: *Kumarí – dievča, ktoré nechodí po* zemi; Mária Kotvášová-Jonášová: *Môjmu bratovi sa čosi stalo*; Tomáš Čelovský: *Ako Samo Bažaľa stretol paniu, ktorú takmer nikto nepozná.*

Dieťa a rodina. Jozef Gregor-Tajovský: Prvé hodinky; Branko Čopić: *Čudesná sprava*; Lucy Maud Montgomeryová: *Anna zo Zeleného domu;* Klára Jarunková: *Potopa*; Tomáš Čelovský: *Ako Samo Bažaľa stretol paniu, ktorú takmer nikto nepozná*; Mária Kotvášová-Jonášová: *Otec rytier a mať dračica*.

Opis prostredia v rôznych časových podmienkach – Ivan Sergejevič Turgenev: *Keď prelietajú sluky*; Janko Kráľ: *Zakliata panna vo Váhu a divný Janko*; Andrej Sládkovič: *Detvan*; Martin Rázus: *Matka*; Klára Jarunková: *Potopa*; Rudo Moric: *Šampiónka*; Martin Prebudila: *O prvom bozku a o prvom živom škorpióne*.

Humor, irónia a satira: Božena Slančíková Timrava: *Ťapákovci;* Jozef Gregor-Tajovský: *Prvé hodinky*; Ján Čajak: *Zypa Cupák*; Mária Kotvášová-Jonášová: *Otec rytier a mať dračica*. Literárne diela, ktoré sú zdramatizované alebo sfilmované môžu poslúžiť na komparatívnu analýzu a určovanie rozdielov medzi literárnou a divadelnou/filmovou (prispôsobené a pozmenené) fabulou a slovnou zásobou (na príklade poviedky Boženy Slančíkovej Timravy *Ťapákovci,* Martina Kukučína *Rysavá jalovica*; románu Jána Čajaka ml. *Zypa Cupák,* Lucy Maud Montgomeryovej *Anna zo Zeleného domu, Denník Anny Frankovej,* Ľudo Ondrejov*: Zbojnícka mladosť,* podľa ktorých je nakrútený film/TV seriál/predvedené ako divadelné predstavenei) na základe čoho žiaci môžu dospieť k záveru o možnostiach rôznych médií a rozvíjať svoju mediálnu gramotnosť. Žiakov treba usmerniť na filmy s podobnou tematikou, aká je v prečítaných literárnych textoch a dodatočne prepojiť spracovanie jedného tematicko-motívového celku.

Prostredníctvom komparatívnej analýzy filmu a literárneho diela by žiaci mali pochopiť, že film je skôr nezávislým umeleckým výtvorom než obyčajná reprodukcia knihy, totiž že kniha je len predlohou pre nové, originálne umelecké dielo.

Počet hodín v rámci *Jazykovej kultúry* je takmer rovnaký s počtom hodín upevňovania učiva z oblasti *Literatúry*, čo prispieva k funkčnému prepojeniu učebnej látky.

S jednotlivými prvkami mediálnej gramotnosti žiakov treba zoznámiť cez koreláciu: pojem detský časopis alebo encyklopédia pre deti spracovať na konkrétnom texte z časopisu/encyklopédie podľa výberu (obsah textu sa má vzťahovať na lektúru).

Okrem korelácie medzi textami učiteľ má umožniť vertikálnu koreláciu. Tiež sa má oboznámiť s obsahmi slovenského jazyka a literatúry z predchádzajúcich ročníkov, čo umožňuje dodrdžiavať princípy postupnosti a systematickosti.

Učiteľ má tiež poznať obsahy iných predmetov, ktoré boli spracované v nižších ročníkoch, v piatom a šiestom ročníku základnej školy, ktoré sú v korelácii s predmetom slovenský jazyk a literatúra. Horizontálnu koreláciu učiteľ tak realizuje predovšetkým s vyučovaním dejepisu, výtvarnej kultúry, hudobnej kultúry, náboženstva a občianskej výchovy.

Žiaci by mali pochopiť fiktívny charakter literárneho diela a jeho autonómiu (t. j. rozlišovať lyrický subjekt od básnika, rozprávača od autora), ako aj fakt, že literárne dielo vytvára jeden možný obraz reality.

Porovnanie literárneho a vedeckopopulárneho textu o tej istej téme (napr. hry a záujmy detí v textoch Andreja Čipkára a Ľuda Ondrejova; v balade Sama Chalupku a v reportáži Vladimíra Dorču) umožňuje žiakovi, aby ľahšie zistil rozdiel. V siedmom ročníku sa uvádzajú niektoré hraničné, nefiktívne žánre: denník, cestopis a autobiografia, a tak žiaci majú pochopiť, ako sa literárne postupy uplatňujú v textoch založených na skutočných skúsenostiach.

Pri spracovaní textu bude sa uplatňovať vo väčšej miere jednota analytických a syntetických postupov a stanovísk. V súlade s výkonmi žiakov treba zvykať, aby svoje dojmy, postoje a posudky o literárnom diele podrobnejšie podporovali faktami zo samého textu, a tak ich uschopňovať pre samostatné posudzovanie, bádateľskú činnosť a vyjadrenie kritického postoja.

Spracovanie literárneho diela má byť poprelínané riešením *problémových otázok*, ktoré sú podnietené textom a umeleckým zážitkom. Mnohé texty a najmä úryvky z diela vo vyučovacom procese si vyžadujú priliehavú *lokalozáciu*, často rôznorodú. Umiestnenie textu do časových priestorových a spoločensko-historických rámcov, ako aj informácie o dôležitých obsahoch, ktoré sú pred úryvkom – všetko sú to podmienky, bez ktorých v početných prípadoch text nemožno intenzívne zažiť a správne pochopiť.

Pri *hodnotení textu* žiakov treba zvykať, aby svoje dojmy, postoje a posudky o literárnom diele podrobnejšie podporili faktami zo samého textu, a tak ich uschopňovať pre samostatné vyjadrovanie, bádateľskú činnosť a vyjadrenie kritických postojov, rešpektujúc individuálne chápanie zmyslu literárneho textu. Žiakov v tomto veku treba podnecovať k tomu, aby aktualizovali literárne dielo, alebo aby ho prepojili so svojimi vlastnými skúsenosťami, úvahami a svetom, v ktorom žijú (najmä so zreteľom na reflexívne básne a satirické diela).

Vo vyučovacej interpretácii literárno-umeleckých diel prepájajúc aj syntetické činitele môžu byť: umelecké zážitky, textové celky, dôležité štruktúrne prvky (téma, motívy, básnické obrazy, fabula – totiž sujet, literárne postavy, zmysel a význam textu, motivačné postupy, kompozícia), formy rozprávania (spôsoby interpretácie), jazykovo-štylistické postupy a literárne (literárno-umelecké) problémy.

S literárno-teoretickými pojmami sa žiaci zoznámia pri spracovaní zodpovedajúcich textov a na základe predchadzajúcich čitateľských skúseností. V programe nie sú uvedené všetky pojmy a druhy literárnych diel, ktoré boli určené na osvojenie v predchádzajúcich ročníkoch, ale sa očakáva, že sa učiteľ bude opierať o získané vedomosti žiakov, zopakuje ich a upevní na príkladoch vzhľadom na starší vek. Opakovanie a spájanie literárnych pojmov a pojmov spacovaných v predchádzajúcich ročníkoch v nových literárnych dielach, ktoré sa spracúvajú v tomto ročníku, je povinné.

Pokiaľ ide o pochopenie lyrických literárnych diel podľa vedomostí o druhoch veršov, strof a rýmov, pridáva sa termín obkročný rým, rozlišovanie rozdielu medzi viazaným a voľným veršom a básne vo verši a próze.

Upevňujú sa a rozširujú poznatky o vlasteneckej poézii, pochopenie významu sociálnych motívov v navrhnutých básňach alebo príbehoch, spracúvajú sa nové typy lyrických básní (reflexíve).

Poznatky o štylistických figúrach sa dopĺňajú kontrastom, hyperbolou, metaforou, alegóriou, slovanskou antitézou, asonanciou a aliteráciou. Nadobudnuté poznatky o prvkoch epického diela (pojem motívu, rozdiel medzi fabulou a sujetom), o kompozícii a formách rozprávania postupne sa stávajú zložitejšími a rozširujú sa (zaraďovanie pojmov o statických a dynamických motívoch, o epizóde, vnútornom monológu, rozlišovanie chronologického a retrospektívneho rozprávania – *Potopa* Kláry Jarunkovej).

V predošlých ročníkoch žiakov sa podnecovalo, aby si všímali zmysel smiešneho a humoristického na príkladoch z lektúry a zároveň, aby rozlišovali humoristický alebo optimistický, dytirambický tón pri spievaní/rozprávaní/dramatickom deji od elegického tónu. Tieto zručnosti by sa mali prehĺbiť určovaním rozdielu medzi humorným, ironickým a satirickým tónom spevu/rozprávania a uvádzania základného tónu spevu/rozprávania v prepojení s koncepčným druhom textu.

Keď už zvládli pojem motivácie, žiaci by mali zároveň rozvíjať schopnosť rozlišovať realistickú a nadprirodzenú motiváciu (a jej rôzne aspekty: zázračné motivácie v ľudových rozprávkach, predstavivosť a sci-fi v umeleckej literatúre) na vybraných príkladoch z lektúry.

Jazykovo-štylistickými výrazovými prostriedkami pristupuje sa zo zážitkového postoja; vychádza sa z vyvolaných umeleckých dojmov a estetickej sugescie, a len potom sa bude skúmať jazykovo-štylistická podmienenosť.

Pri spracovaní literárnych diel, ako aj pri ústnych a písomných cvičeniach žiaduce je, aby žiaci boli schopní vytvárať rôzne typy charakterizácie postáv: odhaľovať čoraz viac vlastností, pocitov a vnútorného stavu jednotlivých literárnych postáv (podľa vlastností: fyzických, rečových, psychologických, sociálnych a etických), vyjadriť svoj postoj o ich konaní a pokúsiť sa ich vidieť z rôznych perspektív.

Výkony, ktoré sa vzťahujú na oblasť literatúry, založené sú na čítaní. Prostredníctvom čítania a tlmočenia literárnych diel žiak rozvíja čitateľské kompetencie, pod ktorými sa rozumie nielen, bádateľské pozorovanie a získavanie vedomostí o literatúre, ale sa aj podporuje a rozvíja emocionálne fantastické vžívanie, imagináciu, estetický zážitok, bohaté asociatívne prvky, umelecká senzibilita, kritické myslenie a buduje sa morálne hodnotenie. Rôzne spôsoby čítania sú základným predpokladom, aby žiaci vo vyučovaní získavali poznatky a aby sa úspešne uvádzali do sveta literárneho diela. Okrem zážitkového čítania žiaci sa postupne uvádzajú do bádateľského čítania (čítanie podľa bádateľských úloh, čítanie z rozličných perspektív a pod.) a uschopňujú sa vyjadriť svoj zážitok umeleckého diela, poznajú prvky, z ktorých je dielo utvorené a chápu ich úlohu v budovaní diela.

Zvýšený počet diel v doplnkovom výbere lektúry sa poukazuje na možnosť spracovania jednotlivývh navrhnutých obsahov (lietrárnych diel) na hodinách dodatkového vyučovania.

Odporúča sa, aby žiaci vo vyučovaní používali elektronický dodatok k učebnici, ak na to jestvuje možnosť v škole.

JAZYK

Vo vyučovaní jazyka žiaci sa uschopňujú na správnu ústnu a písomnú komunikáciu spisovným slovenským jazykom. Kvôli tomu požiadavky v tomto programe nie sú usmernené iba na osvojovanie jazykových pravidiel a gramatické normy, ale aj na chápanie ich funkcie a správne uplatnenie v ústnom a písomnom vyjadrovaní.

Keď sa v obsahoch programu uvádzajú vyučovacie jednotky, ktoré žiaci už spracovali v predošlých ročníkoch, rozumie sa, že sa stupeň osvojenosti a schopnosť uplatňovania skorej spracovaného učiva preveruje a opakovanie a precvičovanie na nových príkladoch predchádza spracovaniu nových obsahov, čím sa zabezpečuje kontitnuita práce a systematickosť spájania nového učiva s už získanými vedomosťami.

Gramatika

Základná programová požiadavka vo vyučovaní gramatiky je, že sa žiakom jazyk vysvetľuje ako systém. Ani jeden jazykový jav by sa nemal učiť izolovane, mimo kontextu, v ktorom sa uskutočňuje jeho funkcia (v každej priliehavej príležitosti môžu sa vedomosti z gramatiky dať do funkcie interpretácie textu, ako umeleckého tak aj náučno-populárneho). Jedným z dôležitých funkcionálnych postupov vo vyučovaní gramatiky sú cvičenia, v ktorých sa využívajú príklady z priamej hovorovej praxe, čo vyučovanie gramatiky približuje životným potrebám, v ktorých sa jazyk javí ako všestranne motivovaná ľudská aktivita.

Týmto spôsobom si žiaci uvedomujú dôležitosť jazykovej kultúry, ktorá je nevyhnutná pre každodenný život ako súčasť všeobecnej kultúry, a nie iba ako súčasť učebného programu.

Vyučovanie morfológie sa vzťahuje na upevňovanie a rozširovanie učiva o slovesných tvaroch. Nevyhnutné je spojiť nové učivo s učivom spracovaným v predchádzajúcich ročníkoch, urobiť syntézu všetkých slovesných tvarov, rozdeliť slovesné tvary na určité a neurčité, jednoduché a zložené. Poukázať na tvary budúceho času, ktorý môže byť aj jednoduchý aj zložený. Trpný rod a príčastia spracovať na jednoduchých a typických príkladoch. Systematizovať rozdelenie slovných druhov upevňovaním a rozširovaním učiva o spojkách, časticiach a citoslovciach.

Výučba skladby (syntaxe) zahŕňa pojem sklad (syntagma) a vnímanie nadradeného, podradeného a rovnocenného člena v rámci neho. Prostredníctvom cvičení v typických a jednoduchých príkladoch žiaci určujú nadradený a podradený člen syntagmy. Rozšíriť poznatky o zhodnom a nezhodnom prívlastku a poukázať na to, ktoré slovné druhy môžu byť vo funkcii prívlastku. Upevniť vedomosti o vyjadrenom a nevyjadrenom podmete (na základe gramatických kategórií slovesa vo funkcii prísudku). Upevniť a rozšíriť vedomosti o slovesnom a slovesno-mennom prísudku; o jednočlenných a dvojčlenných vetách; o priraďovacom a podraďovacom súvetí (jednoduché a zložené súvetie). Keď ide o priraďovacie súvetie, treba spracovať zlučovacie, odporovacie a vylučovacie súvetie. Pri spracovaní podraďovacieho súvetia treba dať dôraz na spojky. Uvádza sa pojem zhody (kongruencie) v jednoduchých a typických príkladoch.

Pravopis

Obsahy z pravopisu treba spojiť s vhodnými témami na hodinách gramatiky a aj na na hodinách literatúry. V súvislosti so spracovaním rôznych druhov viet potrebné je spracovať interpunkciu, najmä čiarku ako najdôležitejšie interpunkčné znamienko. Prepojenie obsahu z gramatiky a literatúry prebieha prostredníctvom analýzy používania čiarky vo vyčlenených vetách a zisťovaním používania čiarky v literárnych dielach. V základných črtách treba poukázať na osobitosť literárneho umeleckého štýlu, kde sa niekedy v dôsledku tvorivosti spisovateľa pravopisné pravidlá zámerne nedodržiavajú (najmä v poézii). Kombinácia pravopisných znakov sa osvojuje už v nižších ročníkoch v súvislosti s priamou rečou, ale teraz poukazuje na iné druhy kombinácií pravopisných znakov, predovšetkým na použitie čiarky za skratkami a radovými číslami. Písanie skratiek sa vzťahuje na opakovania poznatkov v súvislosti so skratkami, ale aj na rozšírenia druhov skratiek uvedených v platnom pravopise (písanie skratky t. j. s medzerou a i.).

Pravopisné pravidlá sa osvojujú v systematických cvičeniach (pravopisné diktáty, opravovanie chýb v určitom texte, texty s otázkami pravopisu atď.) Zároveň treba podnecovať žiakov, aby sami zisťovali a opravovali pravopisné chyby v SMS komunikácii, ako aj v rozličných typoch komunikácie cez internet.

Okrem toho žiakov treba usmerňovať, aby používali *Pravidlá slovenského pravopisu*. Žiaduce je, aby učiteľ *Pravidlá slovenského pravopisu* prinášal na hodinu zakaždým, keď sa spracúvajú pravopisné témy (tak by mohol žiakom dať na úlohu, aby vyhľadali slovo v pravidlách a určili jeho správny tvar alebo správne písanie).

Ortoepia

Učiteľ má nepretržite poukazovať na dôležitosť správnej výslovnosti, ktorá sa pestuje realzáciou určitých ortoepických cvičení. Ortoepické cvičenia netreba realizovať ako osobitné vyučovacie jednotky, ale so zodpovedajúcimi témami z gramatiky a na hodinách literatúry. Pri používaní audio snímok (CD k čítanke) žiakov treba usmerňovať na správnu výslovnosť.

JAZYKOVÁ KULTÚRA

Rozvíjanie a zdokonaľovanie jazykovej kultúry žiakov je jednou z najvýznamnejších úloh vyučovania slovenského jazyka. Jednou zo základných úloh vyučovania jazykovej kultúry sa vzťahuje na zdokonaľovanie jazykových výrazových prostriedkov u žiakov a jej konečným cieľom je, aby žiaci boli uschopnení na kvalitnú a účelovú komunikáciu. Hoci je oblasť jazykovej kultúry programovo vytvorená ako osobitná oblasť, predpokladá sa, že je v celkovom vyučovaní slovenského jazyka a literatúry prepojená s ostatnými dvoma oblasťami: s literatúrou a jazykom. Rovnaká pozornosť by sa mala venovať ústnemu a písomnému vyjadrovaniu.

V tomto veku by sa mali brať do úvahy špecifiká dvoch funkčných štýlov: umeleckého a publicistického. Žiakov treba podporovať, aby v danom úmyselne vytvorenom zmiešanom texte hľadali a klasifikovali vety, či už patria umeleckému alebo publicistickému štýlu. Potom by mali v umeleckom texte nájsť vetu, ktorá je napísaná publicistickým štýlom a to isté urobiť aj opačne. Mali by vysvetliť podobnosti a rozdiely medzi týmito dvoma funkčnými štýlmi, rozpoznať a vysvetliť prvky oboch štýlov v adekvátne vybraných textoch, rozvíjať schopnosť porozumieť ich zvláštnostiam.

Koherencia je významnou črtou štruktúry textu a indikuje na súvislý charakter určitého textu. Preto vo vyučovaní jazykovej kultúry treba žiakov uschopňovať, aby v ústnej a písomnej forme vypracovali úlohy podľa daných pokynov. Mali by napríklad tvoriť logicky zmysluplné texty založené na vopred daných slovách, ktoré sú povinní použiť; skladať texty, ktorých dĺžka bude obmedzená (obmedzený počet slov); aby v texte, ktorý tvoria, použili iba určité gramatické modely alebo určitú lexiku. Malo by sa ich tiež povzbudzovať k tomu, aby navrhli viac rôznorodých začiatkov toho istého textu alebo aby navrhli rôzne konce podľa požiadaviek vopred pripraveného prispôsobeného nedokončeného textu; aby zmenili koniec (alebo iné vhodné časti) literárnej predlohy; aby usporiadali porušené chronologické alebo zmysluplné poradie v danom texte a podobne.

Veľmi dôležitá kompetencia, ktorá je základom vyšších úrovní pochopenia textu, je zručnosť argumentácie. Vzhľadom na to, že rozvoj argumentatívneho myslenia zohráva dôležitú úlohu vo vzdelávaní, pretože môže pozitívne ovplyvniť získavanie poznatkov počas výučby jazykovej kultúry, malo by sa skontrolovať, do akej miery sú žiaci schopní porozumieť argumentatívnym textom. Žiakov treba povzbudzovať, aby argumentovali svoj postoj k problémovej situácii v literárnom diele; aby argumentovali svoj explicitný názor na niekoho; aby v rade opodstatnení postoja vyčlenili argumenty, ktorými je ten postoj odôvodnený a odmietli časti textu, ktoré nesúvisia s argumentáciou; aby argumentovali, prečo nesúhlasia s argumentmi ostatných. Zároveň ich treba uschopňovať, aby interpretovali konanie hrdinov v literárnom diele s odkazom na argumenty, ktoré vyplývajú z textu.

Jednou zo základných foriem ústneho a písomného vyjadrovania – opis, je základným programovým obsahom pre zdokonaľovanie a pestovanie primeranej jazykovej kultúry žiakov. V tomto veku by žiaci mali používať oba typy opisov: technický a sugestívny, totiž treba ich uschopniť, aby opísali určitý predmet, jav alebo bytosť, najprv objektívne (technický opis) a potom vyjadriť svoje vlastné dojmy (sugestívny opis). Zároveň ich treba povzbudzovať, aby navrhovali paralelne oba typy opisov toho istého predmetu; nájsť prvky oboch opisov v zmiešanom texte; aby objavili „votrelca“ (technický opis *zablúdil* v sugestívnom a naopak); aby rozpoznali situácie, v ktorých by sa mal použiť jeden alebo druhý typ opisu, a vysvetlili svoj názor; aby na základe úplného technického a sugestívneho opisu rozpoznali vlastnosti jedného a druhého typu opisu.

Jednou z foriem vyjadrovania, ktorá je vo funkcii výcviku žiakov, aby si svoje jazykové vyjadrovanie obohatili a zlepšili a tým sa prispôsobili konkrétnej komunikačnej situácii, môže byť reportáž. Žiakov treba usmerňovať na základné charakteristiky tohto žurnalistického žánru, aby mohli napísať sloh vo forme reportáže (napríklad reportáž o škole, exkurzii atď.).

V tomto veku by sa malo počas vyučovania jazykovej kultúry žiakom okrem iného poukázať na metódy zobrazovania zdrojov a myšlienok, ako aj na iné vysvetlenia, ktoré sa používajú v texte. Zároveň ich treba podnecovať, aby vysvetlili dôvody a funkcie citácie; aby interpretovali problémové situácie vyskytujúce sa v literárnych a iných textoch pomocou citácií; tiež aby interpretovali význam a zmysel použitej poznámky pod čiarou v zadanom príklade; aby rozlišovali citát od parafrázy v zadaných príkladoch. Malo by sa tiež poukázať na pravidlá týkajúce sa písania exponovaných čísel na konci vety, ktorými sú označené poznámky pod čiarou.

Uschopňovanie žiakov pre úspešné čítanie, používanie a porozumenie nelineárneho textu je jednou z úloh vyučovania jazykovej kultúry v tomto veku. Žiaci by mali vytvoriť jednoduché tabuľky podľa daného textu, ktorý bude obsahovať údaje vhodné pre tabuľkové zobrazenie; čítať údaje z tabuľky a interpretovať ich; vytvárať jednoduché diagramy založené na daných údajoch, ako aj interpretovať údaje z jednoduchších diagramov a vyvodiť z týchto údajov závery. Mali by zhrnúť obsahy vhodných gramatických jednotiek do tabuliek a na základe nelineárneho textu vytvoriť lineárny text a iné.

Vzhľadom na vplyv mediálnych technológií na jazyk počas vyučovania jazykovej kultúry žiakov treba podnecovať, aby uplatňovali explicitnú normu aj pri komunikácii prostredníctvom moderných informačných a komunikačných technológií.Žiakov treba podnecovať, napríklad aby analyzovali e-mailové/SMS správy, aby si všimli porušenia normatívnych pravidiel, aby zmenili e-mail/SMS správy, v ktorých sa nerešpektujú normatívne pravidlá na také, v ktorých sa pravidlá budú dodržiavať, a aby napísali e-mail alebo SMS na základe zadaných kratších textov.

Uplatňovanie rôznych stratégií čítania je prepojené s porozumením prečítaného textu a s úspešným čítaním textu. Preto by vo vyučovaní jazykovej kultúry bolo treba povzbudiť žiakov, aby si napríklad všimli rozdiely vo funkcii a kvalite rôznych typov čítania; aby definovali situácie, v ktorých by bolo treba použiť niektorú stratégiu čítania; aby precvičovali rýchlo a v časovo obmedzenom úseku vyhľadať informáciu v zadanom texte; aby vysvetlili pocity z prečítaného textu; aby rozlišovali fakty od komentárov v kontexte bádateľského čítania; aby s pomocou argumentov vysvetlili pocity pri čítaní.

Aby hovorové cvičenie mohlo naplno splniť svoju úlohu vo vyučovaní jazykovej kultúry, musí byť presne naplánované, dobre pripravené a dopodrobna organizované. Prostredníctvom hovorových cvičení by sa malo poukázať na základné charakteristiky správnej a dobrej reči (nezáleží len na tom, čo sa hovorí ale aj ako sa hovorí), ako aj na najčastejších chybách, ako je používanie nevhodných bezvýznamných slov, nevhodnej lexiky a pod. V tomto veku najvhodnejšie môžu byť nasledujúce hovorové cvičenia: interpretačno-umelecké (výrazné čítanie, recitovanie); precvičovanie argumentácie (debatný rozhovor).

Pravopisné cvičenia predstavujú najpriliehavejší spôsob, aby sa pravopisné pravidlá naučili, preverili a zároveň, aby sa niektoré nedostatky eliminovali. V tomto veku žiakov najlepšie je uplatňovať jednoduché a zložité pravopisné cvičenia, ktoré sú priliehavé na osvojovanie ako jedného pravopisného pravidla z jednej pravopisnej oblasti, tak aj viac pravopisných pravidiel z niekoľkých oblastí pravopisu. Adekvátne môžu byť nasledujúce pravopisné cvičenia: diktát, opravovanie pravopisných chýb v texte; čiarka v podraďovacom súvetí; slovesné tvary; elektronické správy. Typy jazykových cvičení by sa mali vyberať podľa žiackych záujmov alebo v kontexte obsahu vyučovacej látky. Môže to byť: doplnenie textov rôznymi tvarmi ohybných slov; doplnenie textu neohybnými slovami; označenie komunikatívnej vety v texte.

Uplatnením lexikálno-sémantických cvičení u žiakov sa vyvíja schopnosť, aby rozmýšľali a hľadali adekvátny jazykový výraz na to, čo chcú vyjadriť (v súlade s komunikatívnou situáciou) a zvyšuje sa fond takých výrazov v ich slovnej zásobe. V tomto veku sa môžu uplatniť nasledujúce lexikálno-sémantické cvičenia: vyjadrovanie pojmov pomocou rôznych sytaktických jednotiek; rozvíjanie viet pomocou rozvíjacích vetných členov.

V každom polroku sa píšu po dve písomné práce (úhrnne štyri ročne). Odporúča sa písať osem domácich slohových úloh.

III. SLEDOVANIE A HODNOTENIE VYUČOVANIA A UČENIA

Sledovanie a hodnotenie výsledkov napredovania žiaka je vo funkcii dosiahnutia výkonov a začína sa základným hodnotením úrovne, na ktorej sa žiak nachádza podľa toho, čo sa bude brať do ohľadu pri hodnotení procesu jeho napredovania, ako aj známka. Každá vyučovacia hodina a aktivita je dobrou príležitosťou na hodnotenie napredovania žiaka a usmerňovanie na ďalšie aktivity.

Formatívne hodnotenie je zložkou súčasného prístupu vyučovaniu a znamená hodnotenie vedomostí, zručností, postojov a správania, ako aj rozvíjania zodpovedajúcej kompetencie počas vyučovacích hodín a v priebehu vyučovania a učenia. Ako formatívne hodnotenie sa chápe zbieranie údajov o dosiahnutých výsledkoch žiaka a najčastejšie techniky sú: realizácia praktických úloh, sledovanie a zapisovanie aktivít žiaka v priebehu vyučovania, priama komunikácia medzi žiakom a učiteľom, evidencia pre každého žiaka, (mapa napredovania) atď. Výsledky formatívneho hodnotenia na konci vyučovacieho cyklu majú byť vyjadrené číslenou známkou.

Práca každého učiteľa je zložená z plánovania, realizácie, sledovania a hodnotenia. Dôležité je, aby učiteľ sústavne sledoval a hodnotil okrem dosahov žiakov aj proces vyučovacích hodín a učenia, ako aj seba a svoju vlastnú prácu. Všetko, čo sa ukáže ako dobré a užitočné, učiteľ bude aj naďalej využívať vo svojej praxi vyučovania, a všetko to, čo sa ukáže ako nedostatočne účinné a efektívne, malo by sa zdokonaliť.

1. ХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Naziv predmeta	**HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**
Cilj	Cilj je učenja *Hrvatskoga jezika i književnosti* njegovanje hrvatskoga jezika pravilnim korištenjem u raznim komunikacijskim situacijama; ovladavanje temeljnim jezičnim djelatnostima slušanja, govorenja, čitanja, pisanja; razvijanje imaginacije i umjetničkoga senzibiliteta, estetske i čitalačke kompetencije, kritičkoga i moralnoga prosuđivanja, istraživačkoga promatranja te asocijativnoga povezivanja čitanjem i tumačenjem književnih djela; stjecanje osnovnih znanja o mjestu, ulozi i značaju jezika i književnosti u kulturi i medijskoj pismenosti; stjecanje i razvijanje humanističkih znanja; funkcionalno povezivanje sadržaja iz predmetnih područja nastavnoga predmeta Hrvatski jezik i književnost.
Razred	**Sedmi**
Godišnji fond sati	**144 sata**

ISHODI Po završenoj temi/području učenik će biti sposoban:	**PODRUČJE/TEMA**	**SADRŽAJI**
– uočiti obilježja misaone lirske pjesme – razlikovati osnovno i preneseno značenje – analizirati vanjsku kompoziciju lirske pjesme (strofa, stih, rima); – razlikovati pjesničke slike (vizualne, auditivne, olfaktivne, gustativne, taktilne) – prepoznati i imenovati stilska izražajna sredstva (simbol, metaforu, ponavljanje, opkoračenje, prebacivanje, hiperbolu, gradaciju) – razlikovati slobodni stih od vezanoga stiha – prepoznati ritmotvorne elemente – navesti obilježja misaone pjesme – uočiti obilježja dijalektalne poezije – prepoznati i razlikovati socijalnu, ljubavnu, domoljubnu, religioznu pjesmu, pjesmu u prozi i baladu te navesti njihova obilježja – uočiti obilježja i strukturu soneta, razlikovati vrste strofa u sonetu – uočiti obilježja proznoga teksta i objasniti ideju – uočiti vremenski slijed u proznome tekstu, razlikovati kronološki slijed od retrospekcije – imenovati dijelove fabule (uvod, zaplet, vrhunac, rasplet) – prepoznati i navesti obilježja pripovijednih tehnika (pripovijedanje, opisivanje, dijalog, monolog) – razlikovati vrste karakterizacija likova (psihološka, moralna, sociološka, govorna) – uočiti i navesti obilježja crtice – prepoznati i navesti obilježja mita i legende – razlikovati kriminalističku priču od kriminalističkoga romana – razlikovati kronološki i retrospektivni slijed fabule – uočiti osnovne elemente strukture književnoga djela (tema, motiv, mjesto i vrijeme radnje, karakterizacija likova); – razlikovati obilježja komedije, tragedije i drame u užem smislu – uočiti obilježja i razlikovati autobiografiju od biografije – povezati književne termine i pojmove naučene u prethodnim razredima s novim pročitanim djelima – čitati s razumijevanjem – parafrazirati pročitano – razlikovati književni i neknjiževni tekst – prepoznati uzročno-posljedične veze u tekstu – kritički procijeniti književno djelo u svrhu preporuke – usporediti književno i filmsko djelo, kazališnu predstavu i dramski tekst; – usmjereno čitati tekst i samostalno rješavati zadatke vezane uz tekst – navesti primjere osobne koristi čitanja – međusobno razlikovati istoznačnice, bliskoznačnice i suprotnice – pravilno koristiti naglasne znakove – razlikovati vrste zamjenica i sklanjati ih – točno koristiti zamjenice u govoru i pismu – razlikovati upitne i odnosne zamjenice prema ulozi u rečenici – razlikovati neodređene zamjenice od drugih vrsta zamjenica i prepoznati ih u rečenici – raščlaniti upitne i odnosne zamjenice na temelju oblika i obilježja – povezati obilježja upitno-odnosnih s neodređenim zamjenicama – razlikovati upitno-odnosne od neodređenih zamjenica – analizirati jednostavnu rečenicu s obzirom na njezine sintaktičke elemente – objasniti osnovno gramatičko ustrojstvo rečenice i mjesto objekta u odnosu na predikat. – razlikovati vrste objekta (izravni i neizravni), predikata i priložnih oznaka	KNJIŽEVNOST	**LIRIKA** **Lektira** 1. Dobriša Cesarić: *Pjesme* 2. Dragutin Tadijanović: Srebrne svirale 3. Tin Ujević: *Hrvatska mlada lirika*/*Izbor pjesama* (antologijske pjesme) 4. Antun Branko Šimić: *Sabrane pjesme* 5. Antun Gustav Matoš: *Pjesme* 6. Slavko Mađer: *Izabrane pjesme* 7. Josip Pupačić: *Izabrane pjesme* 8. Vjekoslav Majer: *Pjesme* 9. Vesna Krmpotić: *Izbor iz pjesama* 10. Miroslav Krleža: *Pjesme* 11. Zvonimir Golob: *Izabrane pjesme* 12. Nikola Šop: *Pjesme siromašnog sina/Isus je moja sjena* 13. Ivan Goran Kovačić: *Lirika* 14. Dragutin Domjanić: *Kipci i popevke* **Književni termini i pojmovi** Tema, motivi i pjesničke slike kao elementi kompozicije lirske pjesme. Vrsta strofe prema broju stihova u lirskoj pjesmi. Vrste stiha (vezani i slobodni, stih prema broju slogova). Vrste rime. Obilježja ritma u lirskoj poeziji. Obilježja lirske poezije: slikovitost, ritmičnost, osjećajnost. Stilska izražajna sredstva: simbol, metafora, gradacija, opkoračenje, prebacivanje, hiperbola, usporedba, personifikacija, epitet, onomatopeja, aliteracija, asonanca, kontrast, ponavljanje. Dijalektalna lirika. Vrste autorske (socijalna, domoljubna, duhovna, misaona, ljubavna) i narodne lirske pjesme. Sonet. **EPIKA** **Lektira** 1. Sunčana Škrinjarić: *Čarobni prosjak* 2. August Šenoa: *Zlatarevo zlato* 3. Dinko Šimunović: *Duga* 4. Vjenceslav Novak: *Iz velegradskog podzemlja* 5. Charles Dickens: *Oliver Twist* 6. Gustav Schwab: *Najljepše priče klasične starine* 7. Pavao Pavličić: *Dobri duh Zagreba* 8. Agatha Christie: *Ubiti je lako* 9. Arthur Conan Doyle: *Scherlock Holmes* 10. Zlatko Krilić: *Prvi sudar/Početak plovidbe/Veliki zavodnik/Zagonetno pismo* 11. Deborah Ellis: *Djevojčica iz Afganistana* 12. Sue Townsend: *Tajni dnevnik Adriana Molea* 13. Hrvoje Hitrec: *Smogovci* 14. Vjekoslav Majer: *Dnevnik malog Perice* **Književni termini i pojmovi** Pisac i pripovjedač, pripovjedač u prvoj i trećoj osobi. Oblici kazivanja: opisivanje, pripovijedanje u prvom i trećem licu; dijalog, monolog. Fabula: uvod, zaplet, vrhunac, rasplet; nizanje događaja; epizoda; poglavlje. Kronološki i retrospektivni slijed događaja. Karakterizacija likova: psihološka, sociološka, moralna, govorna). Vrste epskih djela u stihu i prozi: epska narodna pjesma (balada), socijalna pripovijetka, mit, legenda, dnevnik, crtica, kriminalistička priča. Vrste romana: kriminalistički, pustolovni, znanstveno-fantastični, povijesni.

– uočiti atribut, odrediti vrstu atributa, razlikovati imenski i pridjevski atribut, uočiti dijelove atributnoga skupa – uočiti imenice u službi apozicije, prepoznati apoziciju u gramatičkome ustroju rečenice, razlikovati apoziciju od imeničkoga atributa, uočiti dijelove apozicijskoga skupa – odrediti atribut i apoziciju u rečenici, imenovati vrste atributa, odrediti članove atributnoga i apozicijskoga skup – generirati rečenice u apozicijske i atributne skupove – razlikovati jednostavne i složene rečenice – poznavati i objasniti načine sklapanja jednostavnih rečenica u složenu – razložiti složenu rečenicu s obzirom na odnos surečenica i veznika u njoj – razlikovati nezavisno složene rečenice na temelju veznika – razvrstati zavisno složene rečenice s obzirom na redoslijed surečenica – utvrditi vrstu zavisno složene rečenice na temelju službe riječi u rečenici – primjenjivati pravila u pisanju velikoga početnog slova u imenima društava, organizacija, udruga, pokreta, javnih skupova, kratica i naslova – točno naglašavati riječi u skladu s naglasnim sustavom hrvatskoga standardnog jezika – prosuđivati o pravilnoj uporabi upitno-odnosnih zamjenica – točno pisati neodređene zamjenice s prijedlozima i česticama – primijeniti znanje o velikome slovu i zarezima u pisanju nadnevka i mjesta – razlikovati atribut i apoziciju, kao i njihove skupove, s obzirom na položaj u rečenici i njihovu sročnost s imenicom kraj koje stoje – zapisivati zarez u rečeničnome nizu te u određenim vrstama nezavisno složenih rečenica – uvrštavati zarez u inverziji, umetanju, nabrajanju te u skladu s intonacijom zavisne rečenice – primijeniti rečenične znakove u sporazumijevanju – izvještavati o prvome tiskanom rječniku i gramatici te o Gajevim slovnim rješenjima – uočiti značenje sporazumijevanja i neverbalne komunikacije, navesti načine sporazumijvanja i vrednote govorenoga jezika – odrediti svrhu govorenja: osobna i javna komunikacija – povezivati izgovorene cjeline u veće cjeline i rečenice vodeći računa o rečeničnome naglasku – pisati upravni govor u rečenicama s različitim odnosima navođenja i objašnjenja, razlikovati rečenične znakove i točno ih koristiti – preoblikovati upravni govor u neupravni i obrnuto – raspravljati spontano i prema unaprijed dogovorenoj temi – vrednovati pravogovorna pravila pri konstruiranju debate – pripovijedati prema planu – prepoznati ulogu opisa u pripovijedanju (statičan i dinamičan opis, usporavanje radnje) – analizirati biografske, autobiografske i novinarske žanrove prema njihovim obilježjima – organizirati i sažimati slušani tekst u bilješke, pisati natuknice o pročitanome tekstu – osmisliti vlastiti pisani zadatak na zadanu temu – imenovati dijelove referentne zbirke (leksikon, enciklopedija, rječnik, priručnik...), služiti se knjigama i pretražvati je – uočiti obilježja vijesti, napisati vijest – navesti obilježja i razlikovati vrste radijskih i televizijskih emisija – navesti povijesni razvoj radija i televizije – imenovati radijska i filmska izražajna sredstva – razlikovati radijske i filmske žanrove – prepoznati obilježja igranoga, animiranoga i dokumentarnoga filma – razlikovati filmski i književni predložak – prepoznati obilježja televizijske serije, analizirati odnose među likovima			**DRAMA** **Lektira** 1. Miro Gavran: *Traži se novi suprug* 2. Ivana Marinić: *To nisam ja* 3. Dubravko Jelačić Bužimski: *Noćna igra s Jesenjinom* **Književni termini i pojmovi** Dijelovi dramskoga teksta: čin, prizor, slika. Dramska osoba, dramski sukob i dramska situacija. Dramski dijalog, monolog. Didaskalije. Improvizacija. **POPULARNOZNANSTVENI I INFORMATIVNI TEKSTOVI** 1. Daniel Pennac: *Od korica do korica* 2. HSUTI: *Bonton u svakodnevnoj komunikaciji s osobama s invaliditetom* 3. http://www.prs.hr/ (vrste diskriminacije po spolu) 4. https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/ (publikacija *Nasilje preko interneta*) 5. *Pronađena špilja Romula i Rema* (novinski članak) 6. Pam Brown: *Ljudi koji su pomogli svijet* 7. Sanja Lovrenčić: *U potrazi za Ivanom* 8. Autobiografije i biografije hrvatskih književnika 9. *Konvencija o pravima djeteta* 10. Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za djecu **Dopunski izbor lektire** 1. Božidar Prosenjak: *Divlji konj* 2. Vladimir Nazor: *Pripovijetke* 3. Damir Miloš: *Bijeli klaun* 4. Zoran Pongrašić: *Gumi-gumi* 5. Branka Primorac: *Maturalac* 6. Ićan Ramljak: *Povratnik/San bez uzglavlja* 7. Pero Zlatar: *Otključani globus* 8. Zvonko Todorovski: *Prozor zelenog bljeska/Mirakul od mora* 9. Branka Kalauz: *Čuj, Pigi, zaljubila sam se* 10. Jadranka Klepac: *Miris knjige* 11. Bernard Jan: *Potraži me ispod duge* 12. Daniel Defoe: *Robinson Crusoe*
	JEZIK	Gramatika	Odnosi među riječima – istoznačnice, bliskoznačnice i suprotnice Upitne i odnosne zamjenice – obilježja, vrste, uporaba, promjena i pravilno pisanje upitnih i odnosnih zamjenica Neodređene zamjenice – obilježja, vrste, uporaba, promjena i pravilno pisanje neodređenih zamjenica Jednostavne rečenice – jednostavna, neproširena, proširena, neoglagoljena i besubjektna rečenica Objekt – izravni i neizravni objekt Priložne oznake – mjesta, vremena i načina Atribut i apozicija – pridjevni i imenički, atributni skup, apozicija i apozicijski skup Složena rečenica – nezavisno složena, zavisno složena, surečenica, rečenični niz, povezivanje, uvrštavanje, vezničke sredstva, vezničke i nevezničke rečenice Nezavisno složene rečenice – sastavna, suprotna, rastavna, isključna i zaključna Zavisno složene rečenice – predikatna, subjektna, objektna, atributna, priložne rečenice (mjesne, vremenske, načinske)
		Ortoepija	Naglašene i nenaglašene riječi – naglasnice, nenaglasnice, prednaglasnice i zanaglasnice, vrste naglaska i pravila naglašavanja
		Pravopis	Veliko početno slovo – u imenima društava, organizacija, udruga, pokreta, javnih skupova, pisanje kratica Upravni i neupravni govor – navođenje i objašnjenje, upravni i neupravni govor u pisanju Pisanje naslova i pokreta Pisanje rečeničnih znakova s obzirom na intonaciju Pravilna uporaba naglasnih znakova Pisanje latinskih naziva biljaka, pravilna uporaba upitnih i odnosnih zamjenica u pisanim i govornim oblicima Uporaba velikoga početnog slova u vlastitim imenima; pisanje neodređenih zamjenica s prijedlogom i bez njega Pravilna uporaba rečeničnih znakova Pravilna uporaba prijedloga s(a), sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, odjeljivanje priložnih oznaka zarezom, pisanje mjesta i nadnevka Pravilna uporaba prijedložnih atributa (prijedloga uz genitiv), odjeljivanje atributa zarezom Pisanje apozicija i apozicijskoga skupa u položaju iza imenice Pravilno pisanje zareza u nezavisno složenim rečenicama Pravilno pisanje zareza u zavisno složenim rečenicama; uporaba zareza u inverziji i umetanju
		Povijest jezika	Povijest hrvatskoga književnog jezika – prvi tiskani rječnik, gramatika, Gajeva reforma, gajica

	JEZIČNA I MEDIJSKA KULTURA	Jezična i nejezična sredstva izražavanja – sporazumijevanje, jezične vrednote govorenoga jezika, nejezična sredstva sporazumijevanja Samoznačne i suznačne riječi – strukturiranje govora za debatu Opis i dijalog u pripovijedanju – pripovijedanje prema planu, statičan i dinamičan opis, usporavanje radnje Biografija, autobiografija, vijest, bilješka, natuknica, komentar – čitanje, slušanje, raščlanjivanje, komentiranje, izvještavanje, raspravljanje, istraživanje, pisanje bilježaka i natuknica, vrednovanje Upravni i neupravni govor Četiri školske zadaće – dvije u svakome polugodištu (dva sata za pisanje zadaće i jedan za analizu i pisanje poboljšane verzije sastavka). **Termini i pojmovi** Igrani film. Vrste igranoga filma. Obilježja igranoga filma. Televizijske emisije. Vrste televizijskih emisija (prema namjeni). Radio. Zvuk kao izražajno sredstvo radija. Vrste radijskih emisija. Knjižna građa. Referentna zbirka: rječnik, enciklopedija, pravopis. **Popis medijskih sadržaja:** 1. Što je film: Igrani film; 2. Što je film: Gluma u filmu; 3. Filmovi C. Chaplina; 4. K. Golik: *Tko pjeva, zlo ne misli*; 5. S. Daldry: *Billy Elliot* (ili drugi suvremeni film po izboru koji ima dobre kritike/značajne nagrade) *6. Smogovci* (televizijska serija) 7. Radijska ili televizijska emisija

Ključni pojmovi sadržaja: služba riječi, rečenice, književnost, jezik, jezično i medijsko izražavanje.

UPUTE ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja *Hrvatskoga jezika i književnosti* čine tri predmetna područja: Književnost, Jezik, Jezična i medijska kultura. Preporučena podjela sati po predmetnim područjima je sljedeća: Književnost – 52 sati, Jezik – 54 sati i Jezična i medijska kultura – 38 sati, ukupan broj sati u nastavnoj godini iznosi 144 sata. Sva se tri područja prožimaju i nijedno se područje ne može proučavati izolirano.

Program nastave i učenja *Hrvatskoga jezika i književnosti* utemeljen je na ishodima, odnosno na procesu učenja i učeničkim postignućima. Ishodi predstavljaju opis integriranih znanja, vještina, stavova i vrijednosti koje učenik gradi, proširuje i produbljuje trima predmetnim područjima ovoga programa.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program nastave i učenja usmjeren na ishode daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Nastavnik kontekstualizira program potrebama određenoga odjela imajući na umu: sastav odjela i karakteristike učenika; udžbenike i druge nastavne materijale; tehničke uvjete, nastavna i medijska sredstva kojima škola raspolaže; izvore podrške, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine. Polazeći od danih ishoda i sadržaja stvara se godišnji – globalni plan rada iz kojega se razvijaju mjesečni – operativni planovi. Ishodi definirani po područjima olakšavaju daljnju operacionalizaciju ishoda na razinu određene nastavne jedinice. Sada nastavnik za svako područje ima određene ishode. U etapi planiranja i pisanja pripreme za sat, od nastavnika se očekuje da svaku nastavnu jedinicu prilagodi ishodima učenja. Tijekom planiranja treba imati u vidu da se neki ishodi ostvaruju brže i lakše, ali je za većinu ishoda (posebno za predmetno područje Književnost) potrebno više vremena, više raznih aktivnosti i rad na raznim tekstovima.

U etapi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo i da on ne određuje sadržaje predmeta. Zato je potrebno sadržajima danim u udžbeniku pristupiti selektivno i u odnosu na predviđene ishode koje treba dostići. Pored toga što učenike treba osposobiti za korištenje udžbenika, kao jednoga od izvora znanja, nastavnik ih treba uputiti u načine i oblike upotrebe drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

KNJIŽEVNOST

Okosnicu programa književnosti čine tekstovi iz lektire. Lektira je razvrstana po književnim rodovima – lirika, epika, drama i obogaćena izborom nefikcionalnih, popularnoznanstvenih i informativnih tekstova. Izbor djela u najvećoj mjeri temeljen je na načelu prilagođenosti dobi učenika. Uz tekstove koje je potrebno obraditi na satu, dan je i popis domaće lektire. Ciljevi su uvođenja domaće lektire oblikovanje, razvijanje i njegovanje čitalačkih navika učenika. Opsežnija djela učenici mogu čitati tijekom školskih praznika, čime se potiče razvijanje navike kontinuiranoga čitanja.

Obveznomu popisu djela za obradu dodan je popis izbornih tekstova. Izborni dio dopušta nastavniku veću kreativnost u ostvarivanju ishoda.

Uz korpus tekstova kanonskih pisaca kojim se utječe na oblikovanje estetskoga ukusa učenika, izgrađuje i bogati svijest o prirodi nacionalne književnosti (i vrijednostima klasika svjetske književnosti), ali i kulturnome i nacionalnome identitetu, u izboru lektire i dopunskome izboru nastavnicima dana je mogućnost odabira i određenoga broja književnih djela suvremenih pisaca. Time se učenici upoznaju s reprezentativnim primjerima suvremene književnosti i u prilici su kritički procjenjivati poetiku njihovih djela s kanonskim vrijednostima. Cilj uvođenja suvremenih književnih djela jest da se po svojoj motivskoj ili tematskoj srodnosti vežu za postojeće teme i motive u okviru programa i da se takvim primjerima pokaže kako i suvremeni pisci promišljaju o temama prijateljstva, etičnosti, razvijaju imaginaciju i empatiju. Time će se bogatiti vertikalno čitalačko iskustvo učenika i osuvremeniti pristup nastavi.

Takav izbor djela omogućava primjenu komparativnoga pristupa proučavanju literarnoga stvaralaštva, uz odabir raznih razina obrade: interpretacije, prikaza ili osvrta. Izbor djela treba biti usklađen s mogućnostima, potrebama i zanimanjima konkretnoga odjela. Razlike u ukupnoj umjetničkoj i informativnoj vrijednosti pojedinih tekstova utječu na odgovarajuća metodička rješenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta ovisno o složenosti njegove strukture, povezivanje i grupiranje s odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja – gramatike, pravopisa i jezične i medijske kulture i sl.).

Tekstovi iz dopunskoga dijela programa trebaju poslužiti nastavniku i pri obradi nastavnih jedinica iz gramatike, kao i za obradu i utvrđivanje sadržaja iz jezične i medijske kulture. Djela koja neće obrađivati, nastavnik treba preporučiti učenicima za čitanje u slobodno vrijeme. Novi program utemeljen je na uočavanju prirode i uloge književnoga djela, kao i uočavanju razlike književnih i neknjiževnih tekstova. Učenici trebaju biti osposobljeni razlikovati obilježja književnoga teksta (konotativnost, književne postupke, slikovitost, ritmičnost i sl.) u odnosu na denotativnost, informativnost i kazivanje utemeljeno na činjenicama i podatcima u različitim oblicima neknjiževnih tekstova. Korelativnost je omogućena primjerenim kombiniranjem obaveznih i izbornih djela.

S popisa dopunskoga izbora nastavnik bira ona djela koja će, uz obvezni dio lektire, činiti tematsko-motivske cjeline. Nastavnik može

grupirati i povezivati djela po srodnosti iz obveznoga i dopunskoga programa na mnogo načina. Mogući primjeri funkcionalnoga povezivanja nastavnih jedinica mogu biti sljedeći (nikako i jedini):

Čitati, čitati: Daniel Pennac, *Deset prava čitatelja (Od korica do korica)*; Dobriša Cesarić, Pjesma mrtvog pjesnika (Pjesme); Rudyard Kipling, *Ako*; Jadranka Klepac, *Miris knjige*;

Uvod u književnost za velike: Ivan Goran Kovačić, *Mrak na svijetlim stazama*; August Šenoa, *Zlatarevo zlato*; Dinko Šimunović, *Duga*; Vjenceslav Novak, *Iz velegradskog podzemlja*; *Konvencija o pravima djeteta*;

Duboka povezanost: Slavko Mađer, *U ljetne večeri postaju mreže mog djeda srebrne*; Vjekoslav Majer, *Moj otac i ja*; Josip Pupačić, *Tri moja brata*; Vesna Krmpotić, *Što sam ja tebi more*; Zvonko Todorovski, *Mirakul od mora*;

O vrstama raznim: Dobriša Cesarić, *Vagonaši*; Antun Branko Šimić, *Siromasi koji jedu od podne do podne*; Charles Dickens, *Oliver Twist*; Pavao Pavličić, *Dobri duh Zagreba*; Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes*; Miljenko Hajdarović, *Legenda o Romulu i Remu*; Gustav Schwab, *Orfej i Euridika*;

Zlatni ljudi: Miroslav Krleža, *Čežnja*; Zlatko Krilić, *Susret s jeseni*; Jure Kaštelan, *Volio bih da me voliš*; Narodna balada, *Hasanaginica*; Branka Kalauz, *Čuj, Pigi, zaljubila sam se*;

Vjera i domovina: Charlotte Gray, *Majka Tereza*; Antun Branko Šimić, *Nađeni Bog*; Cesareo Gabarain, *Ribar ljudi*; Nikola Šop, *Kuda bih vodio Isusa*; Zvonimir Golob, *Kako se piše pjesma o domovini*; Petar Preradović, *Rodu o jeziku*;

Drukčiji od drugih: Deborah Ellis, *Djevojčica iz Afganistana*; Sue Townsend, *Tajni dnevnik Adriana Molea*, Vjekoslav Majer, *Dnevnik malog Perice*; Hrvoje Hitrec, *Smogovci*; Miro Gavran, *Traži se novi suprug*;

Svjetla svijeta: Ivana Brlić-Mažuranić, *Autobiografija*; Eduard Slavoljub Penkala, *Životopis*; Ivana Marinić, *To nisam ja*; Dubravko Jelačić Bužimski, *Noćna igra s Jesenjinom*;

Mala škola medijske kulture: Igrani film (Krešo Golik, *Tko pjeva, zlo ne misli*; Stephen Daldry, *Billy Elliot*); Televizijske emisije; TV serija (*Smogovci*); Radio; Referentna zbirka

Međupredmetne korelacije – nastavu je moguće dopuniti znanjima iz povijesti, geografije, vjeronauka, likovne i glazbene umjetnosti...

Isti tekst može se povezivati s drugima na različite načine, prema raznim motivima ili tonu pripovijedanja, u okviru projektne nastave, koja se temelji na ishodima, a ne na sadržajima učenja.

Predloženi obvezni, književni, popularnoznanstveni i informativni tekstovi i sadržaj obvezne domaće lektire, kao i primjeri iz dopunskoga izbora, pri osmišljavanju godišnjega plana rada, a potom i pri oblikovanju mjesečnih planova rada, mogu se tematski povezivati. Pored toga, neophodno je uspostaviti i uravnoteženu raspodjelu nastavnih jedinica vezanih za sva područja predmeta, funkcionalno povezati sadržaje iz jezika i književnosti (gdje god je to moguće) i planirati dovoljno sati za utvrđivanje i usustavljivanje nastavnih sadržaja.

Poželjno je da nastavnik četiri nastavna sata tijekom školske godine posveti obradi književnih tekstova po izboru iz zavičajne književnosti vojvođanskih Hrvata primjerenih dobi učenika.

Književna djela, koja su doživjela kazališnu izvedbu ili ekranizaciju, mogu poslužiti za komparativnu analizu i uočavanje razlika između književne i kazališne/filmske (adaptirane, izmijenjene) fabule i izraza (na primjeru ulomka *Smogovci* Hrvoja Hitreca povezati sličnosti i razlike u odnosu na televizijsku seriju te proučiti odnos mašte u književnosti i u samoj seriji), čime učenici mogu doći do zaključka o prirodi raznih medija i razvijati svoju medijsku pismenost. Preporučuje se čitanje jednoga cjelovitog dramskog teksta. Učenici se mogu uputiti i na filmove s tematikom sličnom pročitanim književnim tekstovima (siromaštvo, zapuštena djeca, položaj osoba s invaliditetom i sl.) i dodatno povezati obradu jedne tematsko-motivske cjeline.

Pojedine sadržaje medijske pismenosti treba obraditi u korelaciji s obrađenim tekstovima. Na primjer, pojam „dječji časopis ili enciklopedija" učenici trebaju upoznati tako što će čitati konkretne tekstove iz časopisa/enciklopedije koji su u izravnoj vezi s pročitanom lektirom.

Osim korelacije među tekstovima, nužno je da nastavnik uspostavi vertikalnu korelaciju. Nastavnik se prethodno obvezno upoznaje sa sadržajima Hrvatskoga jezika i književnosti iz prethodnih razreda, radi uspostavljanja načela postupnosti i sustavnosti.

Nastavnik, također, treba poznavati sadržaje drugih predmeta koji koreliraju s predmetom Hrvatski jezik i književnost. Tako, horizontalnu korelaciju nastavnik uspostavlja, prije svega, s nastavom povijesti, likovne kulture, glazbene kulture, vjerske nastave i građanskoga odgoja.

Uvođenje učenika u svijet književnosti, ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih), predstavlja izuzetno složen nastavni zadatak. Upravo na tome stupnju školovanja stječu se osnovna i vrlo značajna znanja, umijeća i navike o kojima će ovisiti učenička književna kultura, ali i estetske kompetencije. Učenici trebaju razumjeti fikcionalnu prirodu književnoga djela i njegovu autonomnost (odnosno razlikovati lirskoga subjekta i pjesnika, pripovjedača i pisca), kao i činjenicu da književno djelo oblikuje jednu moguću sliku stvarnosti.

Pri obradi teksta, treba primjenjivati jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka. U skladu s ishodima, učenike treba navikavati da svoje dojmove, stavove i sudove o književnome djelu podrobnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkih stavova.

Poželjno je da obrada književnoga djela bude protkana rješavanjem problemskih pitanja koja su potaknuta tekstom i umjetničkim doživljavanjem. Mnogi tekstovi, a pogotovo odlomci iz djela, u nastavnom postupku zahtijevaju odgovarajuću lokalizaciju, često i višestruku. Da bi učenici intenzivno doživjeli i pravilno shvatili tekst, potrebno ga je smjestiti u vremenske, prostorne i društveno-povijesne okvire, kao i dati informacije o važnim sadržajima koji prethode odlomku.

Pri tumačenju teksta, učenike treba navikavati da svoje dojmove, stavove i sudove o književnome djelu dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkih stavova, uz uvažavanje individualnoga razumijevanja smisla književnoga teksta i iskazivanje različitih stavova.

U nastavnoj interpretaciji književnoumjetničkoga djela, sintetički čimbenici mogu biti: umjetnički doživljaji, tekstne cjeline, važni strukturni elementi (tema, motivi, pjesničke slike, fabula, odnosno siže, književni likovi, smisao i značenje teksta, motivacija, kompozicija), oblici pripovijedanja (oblici izlaganja), jezično-stilski postupci i literarni (književnoumjetnički) problemi.

Književnoteorijske pojmove učenici trebaju upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i osvrte na prethodno čitalačko iskustvo. U programu nisu navedeni svi pojmovi i vrste književnih djela predviđeni za usvajanje u prethodnim razredima, ali očekuje se da će se nastavnik nasloniti na stečeno znanje učenika, obnoviti ga i produbiti na primjerima. Potrebno je ponoviti ranije naučena stilska sredstva (usporedbu/komparaciju, personifikaciju, epitet, onomatopeju, kontrast, ponavljanje), a potom obraditi i simbol, metaforu, opkoračenje, prebacivanje, hiperbolu i gradaciju; vrste karakterizacija likova (psihološka, socijalna, moralna karakterizacija); socijalnu pripovijetku i socijalni roman; kronološki slijed fabule i retrospektivni slijed fabule; obilježja tragedije, komedije i drame u užem smislu. Obnavljanje i povezivanje znanja iz petoga i šestoga razreda osnovne škole obvezno je.

Pri određivanju jezično-stilskih izražajnih sredstava treba uzeti u obzir umjetničke dojmove, i potom istražiti njihovu jezično-stilsku uvjetovanost.

Tijekom obrade književnih djela, kao i u okviru govornih i pisanih vježbi, učenici trebaju otkriti što više osobina, osjećaja i duševnih stanja pojedinih likova, te oblikovati svoje mišljenje o postupcima likova.

Učenik se potiče da uočava motive socijalne pjesme, pripovijetke i romana na primjerima iz lektire te da razlikuje mit i legendu. Na primjeru *Hasanaginice* učenik ponavlja elemente i uočava obilježja narodne pjesme. Obnavljaju se i proširuju znanja o domoljubnoj i duhovnoj poeziji, ovladava se primjenom književnoteorijskih znanja na konkretnim književnim predlošcima, tj. u predloženim pjesmama ili pričama.

Ishodi vezani za nastavno područje Književnost temelje se na čitanju i interpretaciji književnih tekstova. Čitanjem i tumačenjem književnih djela učenik razvija čitalačke kompetencije koje podrazumijevaju ne samo istraživačko promatranje i stjecanje znanja o knji-

ževnosti, već potiču i razvijaju emocionalno i fantazijsko uživljavanje, imaginaciju, estetsko doživljavanje, bogate asocijativne moći, umjetnički senzibilitet, kritičko mišljenje i izgrađuju prosuđivanje o moralu. Razni oblici čitanja temeljni su preduvjet da učenici u nastavi stječu znanja i da se uspješno uvode u svijet književnoga djela. I u sedmome razredu njeguje se, prije svega, doživljajno čitanje, a učenici se postupno uvode u istraživačko čitanje (čitanje prema istraživačkim zadatcima, čitanje iz raznih perspektiva i sl.) i osposobljavaju se iskazati svoj doživljaj umjetničkoga djela, uvidjeti elemente od kojih je djelo sačinjeno i razumjeti njihovu ulogu u izgradnji svijeta djela.

Povećan broj dopunskoga izbora lektire ukazuje na mogućnost obrade pojedinih predloženih sadržaja (književnih djela) na satima dodatne nastave.

Preporučuje se da se učenici u nastavi koriste elektroničkim dodacima uz udžbenik, ako za to postoji mogućnost u školi.

JEZIK

Nastava jezika osposobljava za pravilnu usmenu i pisanu komunikaciju hrvatskim standardnim jezikom, stoga zahtjevi ovoga programa nisu usmjereni isključivo na usvajanje jezičnih pravila i gramatičke norme već i na razumijevanje njihove svrhe i pravilnu primjenu u usmenome i pisanome izražavanju.

Pri navođenju nastavnih jedinica obrađenih u nižim razredima, provjerava se stupanj usvojenosti i sposobnost primjene prethodno obrađenoga nastavnog sadržaja, a ponavljanje i uvježbavanje na novim primjerima prethodi obradi novoga sadržaja. Time se osigurava kontinuitet rada i sustavnost u povezivanju novoga nastavnog sadržaja s postojećim znanjima.

U usvajanju novoga nastavnog sadržaja presudnu ulogu imaju prikladne i sustavne vježbe te su obvezni dio obrade nastavnoga sadržaja, primjene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Gramatika

Osnovni je programski zahtjev u nastavi gramatike predstaviti i tumačiti jezik kao sustav. Jezične pojave ne proučavaju se izolirano, izvan konteksta u kojem se ostvaruju njihove funkcije. U odgovarajućoj prilici znanja iz gramatike stavljaju se u svrhu tumačenja teksta, kako umjetničkoga tako i popularnoznanstvenoga. Iznimno su funkcionalan postupak vježbe na primjerima iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primijenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivirana ljudska aktivnost.

Jezične se pojave navode i prikazuju u kontekstu, odnosno smještaju se u govorne situacije u kojima se mogu jasno prepoznati, izdvojiti i objasniti njihove karakteristike i funkcije.

Nastava morfologije podrazumijeva proširivanja znanja o zamjenicama (u petome i šestome razredu obrađene su osobne, posvojne, pokazne, povratna, povratno-posvojna). Sada se obrađuju sljedeće vrste zamjenica: upitno-odnosne i neodređene zamjenice. Također, treba ukazati i na gramatičke kategorije zamjenica: rod, broj, padež i lice.

Znanja o sintaksi učenici proširuju učenjem o izravnome i neizravnome objektu, povezujući s glagolima po predmetu radnje. Uče o atributu, apoziciji i njihovim skupovima, tako što se prisjećaju vrsta riječi. Učenici proširuju svoje znanje o rečenici podjelom na jednostavne i složene. Jednostavne rečenice učenici razlikuju prema tome jesu li neoglagoljene, besubjektne, proširene ili neproširene, u skladu s nastavnim sadržajem petoga i šestoga razreda kada su usvojili gradivo o glagolima te o službama riječi. U sedmome razredu učenici povezuju da barem dvije jednostavne rečenice tvore jednu složenu rečenicu, što temelje na znanju o predikatu o kojemu su učili prethodnih godina. Složenu rečenicu učenici dijele na nezavisno složenu i zavisno složenu, pri tome vodeći računa o pisanju redoslijeda surečenica, zareza i veznika.

Učenici se uvode i u nastavu semantike, tako što uče razliku između istoznačnica, bliskoznačnica i suprotnica na učestalim primjerima.

Pravopis

Pravopisna pravila usvajaju se sustavnim uvježbavanjem (pravopisni diktati, ispravak pogrešaka u tekstu, pisane provjere znanja iz pravopisa itd.). U okviru pravopisnih vježba poželjno je povremeno uključiti i pitanja kojima se provjerava grafija. Učenici se potiču na samostalno uočavanje i ispravljanje pravopisnih pogrešaka u komunikaciji putem SMS-a, kao i u raznim načinima komunikacije putem interneta. Upućuju se i na korištenje pravopisa i pravopisnoga rječnika (školsko izdanje). Preporučuje se donošenje pravopisa na sat obrade pravopisnih tema (učenicima se pojedinačno daje zadatak pronaći riječi u pravopisnome rječniku). Pravila o pisanju velikoga i maloga početnoga slova potrebno je učiti na učenicima bliskim primjerima te uvježbavati na učestalim primjerima u hrvatskome jeziku. Učenici proširuju znanja o rečeničnim i pravopisnim znakovima, upravnome i neupravnome govoru, pisanju zareza u nezavisno složenim i zavisno složenim rečenicama i pisanju zareza kod atributnih i apozicijskih skupova.

Ortoepija

Pravilan izgovor njeguje se provođenjem ortoepskih vježba. U sedmome razredu realiziraju se ortoepske vježbe u okviru nastavne jedinice Naglašene i nenaglašene riječi. Neke ortoepske vježbe ne realiziraju se kao posebne nastavne jedinice, već uz odgovarajuće teme iz gramatike. Npr. mjesto naglaska povezuje se s padežima (imenice *vrijeme, rame, tjeme* i sl. u genitivu jednine i nominativu množine nemaju naglasak na istom slogu itd.); rečenična intonacija povezuje se s pravopisom i sintaksom itd. Uz korištenje audiosnimaka stvara se navika prepoznavanja, reproduciranja i usvajanja naglasaka hrvatskoga standardnog jezika te uočava odstupanje i razlikovanje vlastite dijalektalne akcentuacije od standardnojezične norme.

Ortoepske vježbe provode se i uz odgovarajuće teme iz književnosti. Npr. naglasak riječi, tempo, ritam, rečenična intonacija i stanke vježbaju se govorenjem naglas odabranih dijelova iz izborne lektire (po izboru nastavnika i učenika) itd. Kao ortoepska vježba provodi se i krasnoslov napamet naučenih ulomaka u stihu i u prozi (uz pomoć auditivnih nastavnih sredstava).

Povijest jezika

U ovome se dijelu i učenici upoznaju s početcima hrvatske pismenosti. U obrazovnome razdoblju, učenici sedmoga razreda usvajaju znanja o prvome rječniku i gramatici te o Gajevoj reformi i gajici. Na taj način učenici produbljuju svoja znanja i upotpunjuju sliku o prethodno naučenim sadržajima o razvoju hrvatskoga jezika. Produbljivanjem znanja o hrvatskome kulturnom identitetu učenici razvijaju pozitivan odnos prema vlastitome kulturnom naslijeđu.

JEZIČNA I MEDIJSKA KULTURA

Razvijanje i unapređivanje jezične kulture učenika predstavlja jedan od najznačajnijih zadataka nastave Hrvatskoga jezika i književnosti. Jedan od osnovnih zadataka nastave jezične kulture odnosi se na usavršavanje jezičnoizražajnih sredstava kod učenika, a njezin je krajnji cilj osposobljenost učenika za uspostavljanje kvalitetne i funkcionalne komunikacije. Područje Jezično izražavanje obuhvaća usmeno i pisano izražavanje. Nastavni rad u ovome području ostvaruje se u drugim područjima predmeta Hrvatski jezik i književnost, kao i u samostalnim nastavnim jedinicama. Obrada književnoga teksta i rad na gramatici moraju uključivati i sadržaje za njegovanje kulture usmenoga i pisano izražavanja učenika. Na nastavi se mogu analizirati i snimljena kazivanja i čitanja. Pri realizaciji nastavnih sadržaja poželjno je koristiti se i suvremenim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama (pametnom pločom, računalom, projektorom, mobitelom i sl.). Svaka od programskih vježba (govorne, pravopisne, leksičko-semantičke, stilske vježbe) planira se i ostvaruje u nastavnome kontekstu u kojemu postoji potreba za funkcionalnim usvajanjem i primjenom gramatičkih pravila i pojava u novim komunikativnim situacijama, kao i potreba za utvrđivanjem, obnavljanjem ili usustavljivanjem znanja stečenoga tijekom nastave jezika i nastave književnosti. Sve vrste vježba, čiji je cilj razvijanje jezičnoga mišljenja, izvode se na tekstu ili tijekom govornih vježba s namjerom razvijanja kulture usmenoga izražavanja. Detaljna organizacija, vješto osmišljene sadržajne strukture i motiviranje učenika za razgovor vodit će pravilnosti, lakoći, jasnoći, jednostavnosti, preciznosti i tečnosti u usmenome izlaganju učenika. Ove bi vježbe trebale približiti učenikov govor standardnojezičnome izgovoru.

Tečni standardnojezični govor učenici vježbaju i u debati. Pravopisne vježbe upotrebljavat će i u pisanju dijaloga, opisivanju prema planu, statičnome i dinamičnome opisu.

Pravopisne vježbe omogućavaju učenicima obraćanje pozornosti na pravopisne zahtjeve i njihovu ulogu u tekstu. Sustavna primjena adekvatnih pravopisnih vježbi omogućava da teorijsko pravopisno znanje pravovremeno prijeđe u umijeće, kao i da se stečena navika primjene pravopisnih pravila iskaže u praktičnoj i spontanoj namjeni. Pravopisne vježbe predstavljaju najpogodniji način da se pravopisna pravila nauče, provjere, kao i da se uočeni nedostatci otklone. Najbolje je primjenjivati i jednostavne i složene pravopisne vježbe koje su pogodne za ovladavanje kako samo jednoga pravopisnog pravila iz jednoga pravopisnog područja tako i više pravopisnih pravila iz nekoliko pravopisnih područja. Pri pripremi pravopisnih vježbi treba poštovati načelo postupnosti, sustavnosti, jedinstva teorije i prakse. Pri ovladavanju pravopisnim načelima, pogodne mogu biti sljedeće pravopisne vježbe: diktat, samostalno pisanje, dopunjavanje teksta. Može biti poticajno i organiziranje kviza na satima posvećenima usustavljivanju nastavnoga sadržaja iz pravopisa (npr. prepoznaj pravopisno područje, pronađi pogrešku, jesu li tvrdnje o upotrebi, npr. velikoga slova, točne i sl.), a trebalo bi i provjeravati mogu li učenici objasniti naučena pravopisna pravila u određenome tekstu.

Cilj je primjenjivanja leksičko-semantičkih vježba obogaćivanje učeničkoga rječnika i upućivanje na razne mogućnosti pri izboru riječi i izraza te ukazivanje na njihovu prikladniju uporabu. Primjenom leksičko-semantičkih vježba u učenika se stvara navika promišljanja i traženja odgovarajućega jezičnoga izraza za ono što žele iskazati (ovisno o komunikacijskoj situaciji) i povećava se fond takvih izraza u njihovu rječniku. Vrste tih vježba treba usuglasiti sa zanimanjima učenika i nastavnim sadržajima. Razvijanju smisla za precizno izražavanje i poticanju učenika na razmišljanje o riječima i o njihovim značenjima doprinose vježbe kojima se učenici upućuju na izbjegavanje suvišnih riječi, poštapalica i tuđica. Poticajne su i vježbe koje se odnose na figurativna značenja riječi, kao i vježba pronalaženje izostavljenih rečeničnih dijelova koja potiče učenike na pronalaženje odgovarajuće riječi, ali i da u skladu s kontekstom prošire skup dozvoljenih značenjskih i leksičkih mogućnosti.

Primjenom stilskih vježba, učenici se upućuju na to da na drukčiji način od uobičajenoga povezuju riječi i izraze i da istražuju njihove semantičke mogućnosti. Njihov cilj nije samo otklon učinjene pogreške već stjecanje navike primjerenoga govora i pisanja, odnosno primjene stvaralačkih postupaka u jeziku. Znanja o stilu i izražajnim mogućnostima jezika učenici uglavnom stječu uvidom u književnoumjetničke tekstove, zbog čega je nužna povezanost s nastavom književnosti, ali se ne smije poistovjetiti s jezično-stilskom analizom ovih tekstova. Stilske je vježbe potrebno što izravnije povezivati i s nastavom gramatike. Može se stvoriti situacijski predložak za razvijanje i unapređivanje jezično-stilskoga znanja učenika u skladu s uzrastom i načelom sustavnosti i uvjetovanosti. Stvaralački oblik rada na razvijanju stilskoga umijeća učenika može se, naprimjer, temeljiti na tekstu kao poticaju za slikovito kazivanje, s obzirom na to da se na različitim književnoumjetničkim tekstovima lako uviđa izražajnost stilskoga postupka koji može biti primijenjen pri oblikovanju jezične građe u novim komunikacijskim situacijama. Isto se može postići i u neknjiževnim tekstovima, poput biografije, autobiografije, vijesti, bilješke, natuknice i komentara.

Područje Medijska kultura osposobljava učenike za prepoznavanje i tumačenje poruka u medijskom i multimedijskom okruženju (radijska emisija, televizijska emisija, film, kazališna predstava, hipertekst i sl.). Želi se potaknuti učenike na tumačenje konteksta nastanka poruke u medijskome okruženju te njihova karaktera i svrhe. Također, potiče se i razvoj znanja o sebi i drugima, uvažavanje različitih uvjerenja i vrijednosti te se omogućuje djelovanje u društvenoj zajednici. Učenici se osposobljavaju za kritički pristup medijskim tekstovima i kritičko vrednovanje dostupnih informacija te pretraživanje raznih izvora radi rješavanja problema i donošenja odluka. Učenicima se treba objasniti društvena uloga medija da bi mogli razumjeti utjecaj medijske poruke na društvo i pojedinca. Pri kreiranju medijskih tekstova važno je u učenika osvijestiti moć javne komunikacije (u mrežnom i drugim medijskim okružjima) te važnost odgovornoga i pravilnoga komuniciranja u javnim kontekstima.

U okviru ovoga područja uspostavlja se i korelacija s nastavom književnosti povezivanjem ovih nastavnih sadržaja njihovim stripskim, radijskim, filmskim i kazališnim prilagodbama. Učenici trebaju usvojiti znanja specifičnostim i izražajnim sredstvima svakoga od ovih medija kako bi mogli uočiti i kritički vrednovati sadržaje prilagodbe pročitanih književnih djela. Osim prilagođenih književnih djela, u području medijske kulture učenike treba upoznati i s izvornim recentnim naslovima primjernima njihovoj dobi i odgovarajuće odgojno-obrazovne vrijednosti. Time učenici stječu naviku odabira kvalitetnih radova dostupnih u medijskome prostoru i razvijaju kritički stav prema njima. Odabir medijskih sadržaja utječe na oblikovanje učenikova kulturnoga identiteta pa ga se poticanjem na vlastiti odabir u skladu s izgrađenim kritičkim stavom uči odgovornosti u javnoj i medijskoj komunikaciji. Učenik će tako razlikovati glavne karakteristike filmskih žanrova te će poznavati primjere svakoga od njih; upoznat će obilježja i vrste televizijskih emisija, televizijskih serija, ali i povijesni razvoj televizije općenito; upoznat će povijesni razvoj radija; poznavat će vrste radijskih emisija i radijska izražajna sredstva; upoznat će djela referente zbirke, ali i njihova obilježja te razlike; razlikovat će filmski i književni predložak.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

U svrhu dostizanja ishoda prate se i vrednuju rezultati napredovanja učenika. Počinje se inicijalnom provjerom znanja u odnosu na koju će se procjenjivati napredovanje te određivati ocjena. Svaka aktivnost prilika je za procjenu, bilježenje napredovanja, davanje povratne informacije, kao i za formativno ocjenjivanje i upućivanje na daljnje aktivnosti.

Formativno vrednovanje dio je suvremenoga pristupa nastavi i podrazumijeva procjenu znanja, vještina, stavova i ponašanja, kao i razvijanje odgovarajuće kompetencije tijekom nastave i učenja. Rezultat ovakva vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o dostizanju kompetencija, kao i o učinkovitosti primijenjenih metoda. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje aktivnosti tijekom nastave, neposredna komunikacija učenika i nastavnika, dosje učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnoga vrednovanja na kraju nastavnoga ciklusa iskazuju se i sumativno – brojčanom ocjenom.

Rad nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Osim postignuća učenika, nastavnik kontinuirano prati i vrednuje proces nastave i učenja te vlastiti rad. Sve što se u nastavnoj praksi pokaže dobrim i korisnim treba koristi i dalje, a nedovoljno učinkovito i djelotvorno treba unaprijediti.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења.

Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час прилагоди исходима учења. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. Препоручени исходи нису диференцирани према нивоима ученичких постигнућа. Они представљају обавезне делове описа стандарда и могу се уситњавати или ширити, у зависности од ученичких индивидуалних могућности и других наставних потреба.

У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упути у начине и облике употребе других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – *лирика, епика, драма* и обогаћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту.

Уз текстове које је потребно обрадити на часу дат је и списак домаће лектире. Циљ обраде дела у оквиру домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања.

Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода.

Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика, изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету. Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру наставног програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременити приступ настави. Преко извесног броја књижевних дела савремених писаца, ученици ће бити у прилици да критички сагледавају поетику њихових дела са канонским вредностима.

Избор дела омогућава примену компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време.

Нови програм заснован је на уочавању природе и улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела.

Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења.

Предложени обавезни, књижевни, научнопопуларни и информативни текстови и садржај обавезне домаће лектире, као и примери из допунског избора, приликом осмишљавања годишњег плана рада, а потом и при обликовању оријентационих, месечних планова рада, могу се тематски повезивати. Поред тога, неопходно је успоставити и уравнотежену дистрибуцију наставних јединица везаних за све подобласти предмета, функционално повезати садржаје из језика и књижевности (где год је то могуће) и оставити довољно часова за утврђивање и систематизацију градива.

Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематско-мотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини).

Јунаци/хероји, борци за слободу (хајдуци и ускоци): народне епске песме; С. Митров Љубиша, *Кањош Мацедоновић*; В. Огњеновић, *Кањош Мацедоновић*; Ј. Веселиновић, *Хајдук Станко*; М. Бојић, *Плава гробница*; М. Црњански, *Наша небеса* („Крф, плава гробница" – одломак); Д. Максимовић, *Крвава бајка*.

Хероине (истакнути женски ликови у различитим епохама): *Смрт војводе Пријезде, Диоба Јакшића;* В. Петковић Дис, *Међу својима; Дневник Ане Франк;* лик мајке у Пупиновом делу *Са пашњака до научењака*; путописна перспектива путнице у *Седам мора и три океана.*

Судбине наставника и ђака – чувара језика и културе: А. Доде, *Последњи час*; Д. Максимовић, *Крвава бајка; Дневник Ане Франк;* М. Пупин, *Са пашњака до научењака.*

Размишљање о себи и свету: С. Раичковић, *После кише;* Р. Тагоре, *Папирни бродови;* В. Шимборска, *Облаци;* песме у прози Г. Брајовић*; Дневник Ане Франк;* Д. Киш*, Еолска харфа;* И. Андрић: *Јелена, жена које нема*; афоризми.

Одрастање у различитим временима и културама: А. Манић, *У свитање света;* Г. Малетић, *Зебња* и др.*;* М. Пупин, *Са пашњака до научењака;* В. Петковић Дис, *Међу својима; Дневник Ане Франк;* Е. Кишон, *Код куће је најгоре*; Д. Киш*, Прича о печуркама, Еолска харфа;* В. Набоков: *Лош дан;* М. Антић: *Плави чуперак / Шашава књига;* Г. Стојковић, *Хајдук у Београду;* Д. Ковачевић, *Свемирски змај;* Ј. Петровић, *Лето кад сам научила да летим;* М. Капор, *Мали принц*.

Дете и породица: М. Пупин, *Са пашњака до научењака;* П. Кочић, *Кроз мећаву;* В. Петковић Дис, *Међу својима; Дневник Ане Франк;* М. Антић: *Плави чуперак / Шашава књига;* Г. Стојковић, *Хајдук у Београду;* Д. Киш, *Прича о печуркама, Еолска харфа;* В. Набоков, *Лош дан;* Е. Кишон, *Код куће је најгоре*; Ј. Петровић, *Лето кад сам научила да летим.*

Описивање простора у различитим временским условима: Ј. Дучић, *Подне;* М. Ракић, *Божур;* С. Раичковић, *После кише;* П. Кочић, *Кроз мећаву;* П. Милосављевић: *Потера за пејзажима;* М. Павић, *Руски хрт,* Тургењев, *Шума и степа;* Ј. Димитријевић, *Седам мора и три океана;* Ј. Цвијић, *Охридско језеро;* Г. Малетић, *Катарке Београда;* Г. Брајовић*, Пролази слон пун мириса.*

Хумор, иронија и сатира: афоризми; Д. Ковачевић, *Свемирски змај;* Ј. Јовановић Змај, *Јутутунска јухахаха;* Б. Нушић, *Власт;* Р. Домановић, *Воћа;* Ј. Стерија Поповић, П*окондирена тиква,* А. Павлович Чехов, *Чиновникова смрт;* Д. Алексић: *Ципела на крају света.*

Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза (у случају драматизације Кочићеве приче, драме Б. Нушића, В. Огњеновић, Д. Ковачевића, *Дневника Ане Франк* или екранизације Егзиперијевог *Малог принца* / романа Корнелије Функе), чиме ученици могу доћи до закључка о природи различитих медија и развијати своју медијску писменост. Ученици се могу упутити и на филмове са тематиком сличном прочитаним књижевним текстовима и додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Кроз упоредну анализу филма и књижевног дела, ученици треба да разумеју да је филм независно уметничко остварење а не препичавање књиге, односно да је књига само предложак за ново, оригинално уметничко дело.

Предвиђени часови у оквиру подобласти *Језичка култура* у одређеном обиму изједначени су са часовима утврђивања садржаја из подобласти *Књижевност*, што доприноси функционалном повезивању наставног градива.

Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође кроз корелацију: са појмом дечји часопис или енциклопедија за децу упознати се на конкретном тексту из часописа / енциклопедије по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром).

Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник се претходно обавезно упознаје са садржајима Српског језика и књижевности из претходних разреда ради успостављања принципа поступности и систематичности.

Наставник, такође, треба да познаје садржаје других предмета који се обрађују у петом, шестом и седмом разреду основне школе, који корелирају с предметом Српски језик и књижевност. Хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања.

Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лирског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности. Поређење књижевног и научнопопуларног текста о истој теми (нпр. средњовековни начин живота у Београду за време Деспота Стефана Лазаревића у књижевном тексту Гордане Малетић и научнопопуларном тексту Светлане Велмар Јанковић) омогућава ученику да лакше уочи ту врсту разлике. У седмом разреду уводе се и неки гранични, нефикционални жанрови: дневник, путопис и аутобиографија, па ученици треба да разумеју како се и у текстовима који почивају на стварносном искуству примењују књижевни поступци.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова.

Обрада књижевног дела пожељно је да буде проткана решавањем *проблемских питања* која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити.

Приликом *тумачења текста* ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста (и то експлицитно и имлицитно садржане информације) и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, с посебном пажњом на заузимање различитих позиција у односу на текст и уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста. Ученике у овом узрасту треба подстицати да актуелизују свет књижевног дела, односно да га доведу у везу са сопственим искуством, размишљањима и светом у којем живе (посебно у вези са рефлексивним песмама и сатиричним делима).

У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми.

Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени сви појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима, али се очекује ће се наставник наслонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Обнављање и повезивање књижевних термина и појмова обрађиваних у претходним разредима са новим делима која се обрађују у овом разреду је обавезно. У погледу разумевања лирских књижевних дела на постојеће знање о врстама стихова, строфа и риме надовезују се појмови цезуре и опкорачења, уочавање разлике између везаног и слободног стиха, и песме у стиху и прози. Обнављају се и проширују знања о родољубивој поезији, савладава се смисао социјалних мотива у предложеним песмама или причама, усвајају се нове врсте лирских песама (рефлексивна и сатирична). Знање о стилским фигурама допуњава се контрастом, хиперболом, метафором, алегоријом, словенском антитезом, асонанцом и алитерацијом. Постојећа знања о елементима епског дела (појам мотива, разлика фабуле и сижеа), о композицији и облицима казивања / приповедања благо се усложњавају и продубљују (увођење појмова о статичким и динамичким мотивима, о епизоди,унутрашњем монологу, разликовање хронолошког и ретроспективног приповедања). Знање о народној епици проширује се увођењем легендарне приче и етиолошких и културно-историјских предања (која не треба терминолошки именовати, због тога су само описно назначена у програму).

У претходним разредима ученик је подстицан да уочава смисао смешног и хумористичног на примерима из лектире и да разликује хумористички, дитирамбски и елегични тон у певању/ приповедању/драмској радњи. Та умења треба продубити уочавањем разлика између хумористичког, иронијског и сатиричног тона у певању / приповедању и довођењем основног тона певања / приповедања у везу са идејним слојем текста. Такође, пошто овладају појмом мотивације, ученици треба да развију способност разликовања реалистичке и натприродне мотивације (и њених различитих видова: чудесне мотивације у народној бајци, фантастике и научне фантастике у уметничкој књижевности) на одабраним примерима из лектире.

Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици буду у стању да начине различите врсте карактеризације ликова: откривају што више особина, осећања и душевних стања књижевних ликова (према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким), да изражавају своје ставове о њиховим поступцима и да покушају да их сагледају из различитих перспектива.

Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности, већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. Осим доживљајног читања ученике све више треба усмеравати на истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да искажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела.

Повећан број допунског избора лектире указује на могућност обраде појединих предложених садржаја (књижевних дела) на часовима додатне наставе.

Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању.

Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у претходним разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима.

Граматика

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодној прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. На овај начин се код ученика развија и свест о важности културе говора, која је неопходна за свакодневни живот као део опште културе, а не само као део наставног програма.

Настава морфологије подразумева заокруживање знања о грађењу глаголских облика. Као нови садржаји усвајају се: грађење и значење футура II, императива и потенцијала; трпног глаголског придева, глаголског прилога садашњег и глаголског прилога прошлог. Неопходно је повезати нове садржаје са градивом обрађеним у претходним разредима, па прегледом свих обрађених глаголских облика направити синтезу и поделити све глаголске облике најпре на личне и неличне, а потом личне глаголске облике на времена и начине. Такође, потребно је указати и на поделу свих глаголских облика на просте и сложене. Посебно треба обратити пажњу на футур I као сложени глаголски облик, који се само због правописног решења јавља у облику једне речи. Футур II треба првенствено сврставати у начине, али треба напоменути да се њиме могу изразити и временска значења (о чему ће више учити у средњој школи). Употребу трпног глаголског придева треба објаснити најтипичнијим примерима пасивних конструкција. Систематизовати поделу врста речи усвајањем нових садржаја: везника, речци и узвика.

Настава синтаксе подразумева увођење појма синтагме и уочавање главног и зависног члана у оквиру ње. На јасним и неспорним примерима ученици кроз вежбања уочавају главни и зависни члан, као и врсту синтагме. Уводи се атрибут и то као синтагматски, а не реченични члан. Важно је указати на то које врсте речи се јављају у оквиру атрибута. У ранијим разредима обрађен је граматички субјекат, а сада се уводи и појам логичког субјекта. Неопходно је повезивање са раније обрађеним градивом и на примерима показати разлику између граматичког и логичког субјекта. Прости глаголски предикат је усвојен у ранијим разредима, а сада се уводи и сложени глаголски предикат. Потребно је да ученици уоче разлику између сложеног предиката и зависних реченица са везником *да*. Уводи се појам комуникативне и предикатске реченице. Мора се указати на надређени појам (комуникативна реченица) и показати однос ова два типа реченица (једна комуникативна реченица може садржати више предикатских реченица). У оквиру напоредних односа међу независним реченицама и реченичним члановима обрађују се само саставни, раставни и супротни однос. Усвајају се основни типови зависних реченица у једноставним примерима, а то се повезује са морфолошким знањима о везницима, с једне стране, а с друге са правописним решењима у вези са запетом. Нови садржаји из синтаксе могу да се систематизују и исказивањем реченичних чланова речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом. Потребно је указати на разлику између синтагме и предлошко-падежне конструкције. Уводи се појам конгруенције који се илуструје једноставним примерима. На овом нивоу само се уводи појам, а типови конгруенције и друга сложена питања остају за обраду у средњој школи.

Правопис

Садржаје из правописа неопходно је повезивати са одговарајућим темама и на часовима граматике и на часовима књижевности. На пример, када се обрађује грађење глаголских облика, треба обрадити и правописна решења у вези са писањем глаголских облика. То подразумева и обнављање наученог и усвајање нових садржаја (нпр. писање негације уз глаголе, писање облика у футуру I, облици помоћног глагола у потенцијалу, облици императива и сл.). У вези са усвајањем типова реченица неопходно је обрадити интерпункцију, првенствено, запету као најважнији интерпункцијски знак. Потребно је јасно навести правила када се запета мора писати, а када је запета необавезни знак или одлика стила. Повезивање садржаја из граматике и књижевности врши се анализирањем употребе запете у издвојеним реченицама и уочавањем употребе запете у књижевним делима. У основним цртама потребно је указати на специфичност књижевноуметничког стила, где се понекад, као резултат пишчеве креативности, намерно не примењују правописна правила (нарочито у поезији). Комбиновање правописних знакова усваја се још у млађим разредима у вези са управним говором, али се сада указује на остале типове комбиновања правописних знакова, пре свега на употребу запете иза скраћеница и редних бројева. Писање скраћеница односи се на обнављање наученог у вези са скраћеницама, али и на проширивање типова скраћеница које се наводе у важећем правопису.

Правописна правила се усвајају путем систематских вежбања (правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами уочавају и исправљају правописне грешке у SMS комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак *Правописа* на час кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање).

Ортоепија

Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике, али и на часовима из књижевности. На овом нивоу ученици треба да уоче разлику између дугосилазног и дугоузлазног акцента и да правилно обележе ове акценте у типичним случајевима. Уколико за то постоје могућности, наставник би требало да пушта снимке правилног изговора и указује на разлике у изговору. Ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акцентован говор, а у местима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Један од основних задатака наставе језичке културе односи се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, а њен крајњи циљ је да ученици буду оспособљени за успостављање квалитетне и сврсисходне комуникације. Иако је област језичке културе програмски конституисана као посебно подручје, предвиђено је да се у целокупној настави српског језика и књижевности повезује са другим двема областима: са књижевношћу и са језиком. Област *Језичка култура* обухвата усмено и писмено изражавање. Притом, једнаку пажњу би требало посветити усменом и писаном изражавању.

На овом узрасту требало би разматрати специфичности два функционална стила: књижевноуметничког и публицистичког. Ученике би требало подстицати да у задатом наменски креираном мешовитом тексту проналазе и разврставају реченице с обзиром на то да ли припадају књижевноуметничком или публицистичком стилу. Потом, да пронађу реченицу написану публицистичким стилом у тексту који је написан књижевноуметничким стилом и обрнуто. Требало би да објасне сличности и разлике између ова два функционална стила, да препознају и образложе елементе оба стила у адекватно одабраним текстовима, развијајући способност разумевања њихових особености.

Кохерентност представља значајно обележје текстуалне структуре и упућује на континуални карактер неког текста. Стога би у настави језичке културе требало оспособљавати ученике да у усменој и писменој форми конципирају саставе према смерницама које ће им бити задате. На пример, требало би да састављају логички смислене текстове на основу задатих речи уз обавезну

употребу ових речи; да састављају текстове чија ће дужина бити ограничена (ограничен број речи); да у тексту који састављају употребљавају искључиво одређене граматичке моделе или одређену лексику. Такође, требало би их подстицати да осмисле више различитих почетака текста на исту задату тему или да осмисле више различитих завршетака наменски припремљеног и према захтеву прилагођеног недовршеног текста; да мењају крај (или друге погодне делове) литерарног предлошка; да успостављају нарушен хронолошки или смислени поредак у задатом тексту и слично.

Веома важна компетенција – која се налази у основи виших нивоа разумевања текста, јесте вештина аргументације. Имајући у виду да развој аргументованог мишљења има значајну улогу у образовању јер може позитивно да утиче на усвајање знања, током наставе језичке културе требало би проверавати у којој мери су ученици у стању да разумеју аргументативне текстове. Требало би подстицати ученике да аргументовано образлажу свој став везан за проблемску ситуацију у књижевном делу; да аргументовано образлажу свој експлицитно изнети став о неком, за њих, значајном питању; да у низу образложења неког/нечијег става издвајају аргументе којима је тај став образложен и одбацују делове текста који нису повезани са аргументацијом; да аргументима искажу зашто се не слаже са аргументима других. Такође, требало би их оспособити да тумаче поступке јунака у књижевном делу, позивајући се на аргументе који проистичу из текста.

Један од основних облика усменог и писменог изражавања – описивање, представља темељан програмски садржај за усавршавање и неговање ваљане језичке културе ученика. На овом узрасту ученици би требало да користе обе врсте описа: технички и сугестивни, односно требало би их оспособити да описују одређени предмет, појам или биће, најпре објективно (технички опис), а потом изражавајући сопствене утиске (сугестивни опис). Такође, требало би их подстицати да смишљају паралелно обе врсте описа истог предмета описивања; да проналазе елементе оба описа у мешовитом тексту; да открију „уљеза” (технички опис *залутао* у сугестивни и обрнуто); да препознају ситуације у којима би требало употребити једну или другу врсту описа и да образложе своје мишљење; да на основу готовог техничког и сугестивног описа уочавају одлике једног и другог начина описивања.

Једна од форми изражавања која је у функцији оспособљавања ученика да свој језички израз унапреде, обогате и прилагоде одређеној комуникативној ситуацији може бити и репортажа. Ученике би требало упутити у основне карактеристике овог новинарског жанра како би могли да напишу састав репортажног типа (на пример, репортажа о школи, екскурзији и слично).

Током наставе језичке културе на овом узрасту требало би указати ученицима, између осталог, и на методе приказивања извора и идеја, као и додатних појашњења која се користе у тексту. Требало би их подстицати да објашњавају разлоге и функције цитирања; да тумаче проблемске ситуације уочене у књижевним и другим текстовима помоћу цитата; да тумаче значај и смисао употребљене фусноте на задатом примеру; да разликују цитате и парафразе у задатим примерима. Такође, требало би има указати на правила која се тичу писања експонираних бројева којима се означавају фусноте на крају реченице.

Оспособљавање ученика за успешно читање, коришћење и разумевање нелинеарног текста један је од задатака наставе језичке културе на овом узрасту. Ученици би требало да направе једноставне табеле на основу задатог текста који садржи податке погодне за табеларни приказ; да читају податке из табеле и тумаче их; да праве једноставне дијаграме на основу задатих података, као и да тумаче податке из једноставнијих дијаграма и да изводе закључке на основу тих података. Требало би да смештају садржаје погодних граматичких јединица у табеларне приказе и да на основу података из нелинеарног текста саставе линеарни текст и друго.

Имајући у виду утицај медијских технологија на језик, током наставе језичке културе требало би подстицати ученике да примењују експлицитну норму и када комуницирају посредством савремених информационо-комуникационих технологија. Ученике би требало подстицати, на пример, да анализирају имејл/SMS поруке, уочавајући у њима огрешења о нормативна правила, да претварају имејл/SMS поруке у којима нису испоштована нормативна правила у оне у којима ће бити поштована, као и да на основу крајих задатих текстова пишу имејл или SMS поруку.

Примењивање различитих стратегија читања повезано је са разумевањем прочитаног и са успешним читањем текста. Стога би у настави језичке културе требало подстицати ученике, на пример, да уочавају разлике у функцији и квалитету различитих типова читања; да дефинишу ситуације у којима би требало употребити неку стратегију читања; да вежбају да брзо, временски ограничено пронађу информације у задатом тексту; да тумаче доживљај прочитаног текста; да разликују чињенице од коментара у склопу истраживачког читања; да аргументовано образлажу читалачки доживљај.

Да би говорна вежба у потпуности остварила своју улогу у настави језичке културе, потребно је да буде прецизно испланирана, ваљано припремљена и детаљно организована. Кроз говорне вежбе треба указивати и на основне особине правилног и доброг говора (није важно само шта се каже већ и како се каже), као и на најчешћа огрешења као што су употреба поштапалица, непримерене лексике и сл. На овом узрасту најпогодније могу бити следеће говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); вежба аргументовања (дебатни разговор).

Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. На овом узрасту најбоље је примењивати и просте и сложене правописне вежбе које су погодне за савлађивање како само једног правописног правила из једне правописне области, тако и више правописних правила из неколико правописних области. Адекватне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, исправљање правописних грешака у тексту; запета у зависносложеним реченицама; глаголски облици; електронске поруке.

Врсте језичких вежби потребно је одабрати према интересовањима ученика или у контексту наставног садржаја. То могу бити: допуњавање текста различитим облицима променљивих речи; допуњавање текста непроменљивим речима; обележавање комуникативне реченице у тексту; исказивање реченичног члана на више начина. Применом језичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику, са нарочитим нагласком на фразеологизме и устаљене изразе (примере узимати из обрађених текстова).

У сваком полугодишту раде се по два писмена задатка (укупно четири годишње). Препоручује се да се ради осам домаћих задатака (писаних састава).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Назив предмета **СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК**

ПРОГРАМ А
ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА
(основни ниво стандарда)

Циљ **Циљ** учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **108**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; – користи нове граматичке моделе и лексичке јединице у функцији одредби и допуна; – саставља синтагме с конгруентним атрибутом у новим граматичким моделима; – савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима и користи их у њиховом тумачењу; – искаже сопствени доживљај књижевног дела; – одреди тему, главни мотив, време и место дешавања радње; – разуме односе међу ликовима у тексту; – драматизује (уз помоћ наставника) одломак прозног текста у кратким дијалозима; – уочи кључне појединости у песми; – објасни/каже зашто му се неко књижевно дело свиђа или не; – препозна сличне мотиве у књижевним делима на матерњем језику; – разуме уобичајене информације у вези са свакодневним животним потребама и активностима; – разуме суштину кратког континуираног говореног и писаног текста (до 10 реченица) са познатом лексичком и граматичком структуром изговореног разговетно спорим темпом; – усмено или писмено продукује краћи текст (око 5 реченица), исприча догађај, дâ налоге или саопшти своје намере, жеље и потребе; – чита споријим темпом краће текстове, писане ћирилицом или латиницом који садрже познату граматичку структуру и лексику; – на основу познатог текста изводи једноставне закључке; – пише кратке и једноставне текстове у вези са предвиђеним темама и садржајима	**ЈЕЗИК**	Око 100 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Именице у генитиву с предлозима *са*, *из*, *око*, *између* у функцији одредбе за место; Именице у генитиву с предлозима *пре* и *после* у функцији одредбе за време; Локатив у функцији неправог објекта уз глаголе говорења и мишљења; Именичке, бројне и прилошке синтагме са значењем количине; Конгруенција атрибута и именице у дативу, инструменталу и локативу; Најфреквентније збирне именице изведене суфиксом *-је*; Творба именица за означавање места (простора и просторија) на којем се врши радња изведених суфиксима *-иште*/*-лиште*, *-оница*; Етници (у окружењу);
	КЊИЖЕВНОСТ	Доситеј Обрадовић: „Лав и лисица” Народно предање: „Свети Сава открива прозоре” Народна лирска љубавна песма по избору; Народна епска песма по избору (адаптирани одломак); Избор загонетки и пословица; Душан Радовић: „Зашто људи раде” Воја Цариħ: „Физика” Бранислав Нушиħ: „Час географије” (одломак) Милован Данојлиħ: „Љубавна песма” Јованка Јоргачевиħ: „Радна навика” Љубивоје Ршумовиħ: „Домовина се брани лепотом” Слободан Станишиħ: „Волео сам школу и у школи” Алек Марјано: „На крају крајева дође и крај школске године” Избор из часописа за децу **По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи.** **Наставник бира 8 текстова за обраду.**

	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	**I. Лично представљање:** основне информације о себи – национална или етничка припадност **II. Породица и људи**: односи међу члановима породице и пријатељима **III. Живот у кући**: опис простора у којем се проводи највише времена (лични кутак) – његово одржавање и уређење **IV. Храна и пиће:** храна биљног и животињског порекла **V. Одећа и обућа**: материјали од којих се прави одећа и обућа; облачење младих **VI. Здравље**: здрав начин живота **VII. Образовање**: специјализоване учионице; писмени задаци, контролни задаци; основни појмови из математике и физике **VIII. Природа**: разноврсност биљног и животињског света; описивање временских прилика **IX. Спорт:** тимски и индивидуални спортови, познати спортисти **X. Куповина**: куповина у тржним центрима **XI. Насеља, саобраћај, јавни и услужни објекти:** значајни грађевински објекти – културноисторијски споменици; позориште, биоскоп **XII. Време**: временски распоред дневних активности **XIII. Култура, уметност, медији:** филм, телевизијска и радио емисија за децу; основни музички инструменти, концерт **XIV. Комуникативни модели:** пријатност/непријатност; физичке тегобе
Обавезна су два писмена задатка у току школске године (у другом и у четвртом класификационом периоду).		

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

ПРОГРАМ Б
ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ВИШЕНАЦИОНАЛНИМ СРЕДИНАМА
(средњи – напредни ниво стандарда)

Циљ **Циљ** учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **108**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; – разуме значај глаголског вида за разликовање значења у типичним случајевима; – савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима и користи их у њиховом тумачењу; – искаже сопствени доживљај књижевног дела уз образложење; – одреди тему, мотиве и ликове, главни догађај, време и место дешавања радње; – тумачи односе међу ликовима у тексту; – разуме улогу хумора у делу; – разликује приповедање у првом и трећем лицу; – драматизује (уз помоћ наставника) одломак прозног текста у кратким дијалозима; – изнесе један аргумент због чега би књижевно дело препоручио другу; – препозна сличне мотиве у књижевним делима на матерњем језику; – разуме информације битне за задовољење свакодневних животних потреба; – разуме садржај кратког говореног или писаног текста; прати главну идеју у свакодневној комуникацији и повезује узрок и последицу; – у неколико континуираних реченица опише себе и људе из окружења; исприча неки догађај; саопшти своје намере, жеље и потребе; – адекватно користи комуникативне моделе за најчешће говорне чинове; – писмено или усмено пренесе кратке информације добијене од других;	**ЈЕЗИК**	Око 100–150 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Глаголски вид најфреквентнијих глагола у типичним ситуацијама; Збирне именице изведене суфиксом *-је*; Деминутиви именица изведени суфиксима *-ица*, *-ић*/*-чић*, *-це*; Творба именица за означавање места (простора и просторија) на којем се врши радња изведених суфиксима *-иште*/*-лиште*, *-оница*; Етници (у окружењу); Творба перфективних глагола фреквентним префиксима: *у-*, *о-*, *на-*, *по-*, *из-*, *про-*, *с*(*а*)-, *по-*, *до-*, *за-*, *у-*, *од-*, *пре-*; Творба имперфективних глагола суфиксима: *-а*, *-ава*/*-ева*, *-ива*/*-ија*;

– нормалним темпом чита и разуме лексички и граматички познат текст писан ћирилицом или латиницом, а појединачне непознате речи одређује на основу контекста; – пише краће текстове у складу са ортографском нормом на задате теме и организује их у смисаоне целине	**КЊИЖЕВНОСТ**	Доситеј Обрадовић: „Лав и лисица” Народно предање: „Свети Сава открива прозоре” Народна лирска љубавна песма по избору Народна епска песма по избору (адаптирани одломак) Избор загонетки и пословица Народна прича: „У цара Тројана козје уши” Душан Радовић: „Зашто људи раде” Воја Царић: „Физика” Бранислав Нушић: „Час географије” (одломак) Милован Данојлић: „Љубавна песма” Мирослав Антић: „Плава звезда” Јованка Јоргачевић: „Радна навика” Љубивоје Ршумовић: „Домовина се брани лепотом” Стеван Раичковић: „Небо” Слободан Станишић: „Волео сам школу и у школи” Алек Марјано: „На крају крајева дође и крај школске године” Иво Андрић: „Мостови” (одломак) Јован Дучић: „Подне” Бранко Ћопић: „Изокренута прича” Избор из часописа за децу **По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи.** **Наставник бира 12 текстова за обраду.**
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	**I. Лично представљање:** основне информације о себи – национална или етничка припадност **II. Породица и људи у окружењу:** односи међу члановима породице и пријатељима **III. Живот у кући**: опис простора у којем се проводи највише времена (лични кутак – детаљи) и његово одржавање **IV. Храна и пиће:** карактеристике националне кухиње **V. Одећа и обућа**: облачење младих, стил **VI. Здравље**: здрав начин живота **VII. Образовање**: специјализоване учионице; писмени задаци, контролни задаци; основни појмови из математике и физике **VIII. Природа**: разноврсност биљног и животињског света; описивање временских прилика, временска прогноза **XI. Спорт:** тимски и индивидуални спортови, познати спортисти, физичка активност и здравље **X. Куповина**: куповина на једном месту – тржни центри (повољности) **XI. Насеља, саобраћај, јавни и услужни објекти:** културноисторијски споменици; позориште, биоскоп **XII. Време:** временски распоред дневних активности **XIII. Култура, уметност, медији:** значајни догађаји из културне прошлости; позоришна представа; интернет и друштвене мреже (предности и мане) **XIV. Комуникативни модели:** пријатност/непријатност; физичке тегобе
Обавезна су два писмена задатка у току школске године (у другом и у четвртом класификационом периоду).		

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет *српски као нематерњи језик* похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет *српски као нематерњи језик* сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Други програм (Б) предвиђен је за ученике који живе у језички мешовитим срединама, који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Оба програма за предмет *српски као нематерњи језик* садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Уло-

га наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно богатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЈЕЗИК

Област **Језик** обухвата лексику и граматичке моделе српског језика. У садржајима и исходима ове области налазе се оквирни број речи и граматички елементи којима ученик треба да овлада у сваком разреду. У овој области програма тежиште је на постепеном усвајању система српског језика почев од 1. разреда. Језик почиње да се усваја помоћу минималног броја речи употребљених у основним реченичним моделима с јасним комуникативним контекстом. Односно, речи и њихови облици не усвајају се изоловано, већ у реченичном, односно комуникативном контексту. За продуктивну употребу језика нефункционално је ванконтекстуално учење парадигми (учење самих облика речи).

Усвајање граматике српског језика у почетним фазама на млађем узрасту претежно је несвесно – у разноврсним активностима ученици слушају исказе на српском језику, понављају их и комбинују у одговарајућим познатим и блиским контекстима. У наредним фазама наставник помаже ученицима да уоче језичка правила и почну да их примењују.

Да би ученик овладао одређеним фондом речи и граматичким елементима, неопходно је да их разуме и дуготрајно увежбава. На тај начин стварају се предуслови да их примени у одговарајућој комуникативној ситуацији. Формално познавање граматичких правила не подразумева и способност њихове примене, те је такво знање корисно само уколико помаже бољем разумевању неких правилности система. Односно, савладавање граматичких правила није само себи циљ. Објашњење граматичких правила, уколико наставник процени да је корисно, треба да буде усклађено с узрастом ученика, његовим когнитивним способностима, предзнањима у матерњем језику и сведено на кључне информације неопходне за примену. Учениково познавање граматичких правила процењује се и оцењује на основу употребе у контексту, без инсистирања на њиховом експлицитном опису.

На нижем нивоу владања језиком (средине у којима се реализује А програм) важно је да се код ученика развије способност разумевања и конструисања исказа који садрже елементе одређене програмом. При том је у продукцији (састављању и казивању исказа) на овом нивоу битно да значење поруке буде разумљиво, док се граматичка исправност постиже постепено. На том нивоу очекују се типичне грешке изазване интерференцијом и недовољном савладаношћу материје. Грешке нису само знак непознавања градива, већ су управо показатељ да је ученик спреман да се упусти у комуникацију, што наставник треба да подстиче. То не значи да грешке уопште не треба исправљати. Наставник одлучује о томе када ће, на који начин и које грешке исправљати, водећи рачуна истовремено и томе да ученика мотивише за комуникацију и о томе да се грешке постепено редукују.

Управо су часови из области Језик погодни за усмерено, циљано усвајање појединих сегмената, граматичких елемената српског језика. Током ових часова препоручује се динамичко смењивање различитих активности: различити типови вежби слушања, провера разумевања слушаног, понављање, граматичко и лексичко варирање модела, допуњавање, преобликовање потврдних у упитне и негиране форме и сл.

Реализација наставе *српског као нематерњег језика* према Б програму подразумева одређено владање српским језиком од почетка школовања, односно могућност бржег напредовања у току школовања. У таквим околностима очекује се мања заступљеност грешака и њихово брже исправљање. Примена Б програма подразумева овладаност садржајима А програма и подизање језичке компетенције на виши ниво, те је настава језика у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим стандардним српским језиком у складу с језичким и ванјезичким контекстом.

Будући да ученици који похађају наставу *српског као нематерњег језика,* похађају и наставу матерњег језика, сврсисходно је у одговарајућим приликама користити трансфер знања стечених на матерњем језику и о матерњем језику. Настава *српског као нематерњег* језика треба да буде у корелацији с наставом матерњег језика.

Језичка грађа се из разреда у разред постепено проширује и усложњава, она је кумулативна и надовезује се на претходну. Увођење новог елемента подразумева овладаност претходним, што значи да се нова грађа ослања на претходну која се континуирано увежбава. Следећи примери краћих текстова илуструју примену језичке материје поштујући поступност и увођење нових језичких садржаја у сваком разреду у А програму:[1]

1. разред (презент глагола у 1, 2. и 3. лицу једнине (потврдни и одрични облик); проста реченица с именским делом предиката; личне заменице 1, 2. и 3. лица једнине у функцији субјекта; проста реченица с глаголским предикатом; именице у локативу једнине с предлозима *у* и *на* уз глагол *јесам*): *Здраво! Ја се зовем Марија. Ја сам у школи. Ово је учионица. Ученик је у учионици. Он црта. То је учитељица. Она седи на столици.*

2. разред (проста реченица с придевом у именском делу предиката; акузатив именица без предлога; локатив с предлозима *у* и *на*; акузатив с предлозима *у* и *на* са глаголом *ићи*; презент глагола за сва три лица и оба броја; личне заменице 1, 2. и 3. лица множине у функцији субјекта; присвојне заменице за 1. и 2. лице једнине сва три рода у функцији атрибута и именског дела предиката): *Ово је моја школа. Ми смо ученици. Идемо у школу. Имамо торбе. Торбе су велике. Дечаци се играју у дворишту. Они имају лопту. Они воле фудбал.*

3. разред (перфекат глагола (сва три лица и оба броја); присвојне заменице за треће лице једнине сва три рода; прилози *сада, данас* и *јуче*): *Марија данас слави рођендан. Ово је њена мама. Она је јуче правила торту. Ово је њен тата. Тата је правио сендвиче. Дошли су гости. Марија је весела.*

4. разред (футур I глагола (сва три лица и оба броја)); императив (2. лице једнине и множине најфреквентнијих глагола); именица у дативу у функцији неправог објекта уз глаголе давања и говорења; присвојне заменице за сва три лица једнине и множине – слагање с именицом у једнини; прилози *сутра*, *ујутру*, *увече*; узрочна реченица с везницима *јер* и *зато што*; фреквентни прилози за начин (*брзо*, *полако*, *лепо)*; творба именица са значењем вршиоца радње, имаоца занимања изведених суфиксима: *-ар*, *-ац*, *-ач*; именице које означавају женску особу изведене суфиксима: *-ица*; *-ка*): *Мој разред ће сутра ујутру ићи на излет. Ја ћу устати у седам сати. Направићу сендвич. Учитељица је рекла ученицима: „Понесите воду јер ће бити топло”. Брзо ћу се спаковати. Возач Иван ће возити аутобус.*

1 У загради су наведени садржаји области Језик за сваки разред

5. разред (узрочна реченица с везницима *јер* и *зато што*; одредбе за начин исказане фреквентним начинским прилозима; сложени глаголски предикат с модалним глаголима: *требати*, *морати*, *моћи*, *смети*, *желети*; именице у генитиву с предлозима *испред*, *иза*, *изнад*, *испод*, *поред* у функцији одредбе за место; конгруенција атрибута и именице у номинативу и акузативу; творба именица којима се означавају називи спортиста; творба прилога од придева): *Ја желим да играм кошарку. Треба много тренирати. Једног дана бићу кошаркаш. Поред моје куће је кошаркашки клуб. Уписују нове чланове. Моја старија сестра тренира пливање. Она је добра пливачица и вредно тренира.*

6. разред (именице у генитиву с предлозима *од* и *до* у функцији одредби за место и време; прилози *рано*, *касно*, *увек*, *никад*, *понекад, често*, *ретко*, *цео* (дан), *дуго*, *зими*, *лети*; конгруенција атрибута и именице у номинативу и акузативу; именица у инструменталу са значењем средства и друштва; компаратив и суперлатив придева и прилога; присвојни придеви на *-ов*/*ев*, *-ин* (у номинативу); називи земаља и регија изведени суфиксима: *-ија*, *-ска*): *Имам дванаест година и идем у шести разред. Волим модерну музику. Свирам гитару од четвртог разреда. У јуну ћу ићи на такмичење у Италију. Имам добре другове и другарице. С њима идем у школу аутобусом јер је школа далеко. Увек се добро забављамо. Лети често идемо на базен бициклима. Мој најбољи друг се зове Марко. Он је нижи од мене и бољи је ученик јер више учи. Маркова сестра се зове Мирјана.*

7. разред (именице у генитиву с предлозима *са*, *из*, *око*, *између* у функцији одредбе за место; именице у генитиву с предлозима *пре* и *после* у функцији одредбе за време; локатив у функцији неправог објекта уз глаголе говорења и мишљења; именичке, бројне и прилошке синтагме са значењем количине; конгруенција атрибута и именице у дативу, инструменталу и локативу; најфреквентније збирне именице са суфиксом *-је*; творба именица за означавање места (простора и просторија) на којем се врши радња: *-иште*/*-лиште*, *-оница*); творба именица са значењем етника (примери из окружења): *Моја породица живи у кући. Око куће имамо цвеће. Наш сусед је Мађар. Између наше и његове куће налази се мало игралиште. С друговима често идем тамо после школе. Понекад купимо флашу сока и неколико кесица семенки, седимо на дрвеним клупама и разговарамо о новим филмовима, строгим наставницима, музици и разним другим стварима. Прошле недеље смо помагали нашем старом суседу да поправи љуљашке и клацкалице. Тако ће и млађој деци бити лепше.*

8. разред (зависне реченице: временска (с везником *кад*), намерна (с предикатом у презенту), изрична (с везником *да*) и односна (са заменицом *који* у функцији субјекта); творба придева суфиксима *-ски* и *-(и)ји*): *Луче сам имала много домаћих задатака. Кад сам их завршила, укључила сам телевизор. После пола сата у собу је ушао мој брат и променио канал. Хтео је да гледа утакмицу. Рекла сам му да ја желим да гледам омиљену серију која почиње за пет минута. Он је рекао да је утакмица веома важна, јер играју српска и мађарска репрезентација. Нисмо хтели да се свађамо. Договорили смо се да он иде у дневну собу и тамо гледа утакмицу.*

КЊИЖЕВНОСТ

Програм А предмета *српски као нематерњи језик* намењен је хомогеној средини, ученицима који веома ретко имају контаката са говорницима чији је матерњи језик српски. Познавање језика је на основном (елементарном) нивоу, комуникација на српском језику се тешко остварује, граматички модели су неувежбани пошто ученици немају прилике да користе српски језик, њихов речник не садржи велики број речи, речи веома лако из активног фонда прелазе у пасивни и буду заборављене, лексика се усваја спорије него код ученика хетерогене средине, интерференцијске грешке се често појављују у толиком обиму да ометају разумевање реченице; из ових разлога би акценат требало да буде на лексици и језичким обрасцима (моделима) који ће им обезбедити темељ за једноставну комуникацију на српском језику.

У сваком разреду ученицима је понуђено више текстова од броја који је обавезујући. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика. Поред одабраних текстова, обрађују се и текстови по слободном избору, при чему се води рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. Уз оригиналне књижевне текстове планирана је и обрада конструисаних текстова који треба да буду у функцији обогаћивања лексике неопходне за свакодневну комуникацију на основном нивоу. Предлаже се да наставник планира најмање три часа за обраду једног текста кроз теме. Песме које се певају не захтевају обавезно обраду, граматичка и лексичка објашњења језичких појава.

Област наставног програма Књижевност доприноси постизању комуникативне функције језика. Основна функција књижевноуметничких текстова, односно адаптација, поред оспособљавања ученика за комуникативну употребу језика, јесте и упознавање ученика са културом, историјом и традицијом српског народа, као и с књижевним делима значајним за српску књижевност.

Функције адаптираног књижевног текста у А програму:

– усвајање лексике одређеног тематског круга потребне за свакодневну комуникацију;

– читање, односно слушање текста у функцији увежбавања разумевања писаног и говорног језика – увежбава се читање у себи и читање са разумевањем;

– задаци у вези са текстом развијају умење разумевања текста, увежбава се вештина писања, састављање и писање реченица које садрже познату лексику уз увежбавање основних језичких образаца, као и развијање способности састављања реченица говорног језика (приликом писаних и говорних вежби толеришу се интерференцијске грешке које не ометају разумевање реченице);

– одговори на питања (усмено и писмено) помажу ученику да развије механизме састављања реченица на српском језику, односно излагање на српском језику уз видно присуство интерференцијских грешака – упутно је да наставник врши корекције указујући на правилне облике;

– репродукција текста или препричавање развијају способност употребе језика – ученик треба да се изрази користећи више реченица, да формира и развија говорне способности.

Књижевноуметнички, адаптирани и конструисани текстови погодни су за тумачење, при чему се узимају у обзир узраст и предзнања ученика. Текстови су уједно и полазна основа за увежбавање нових речи и израза, језичких модела, читања, писања, говора; стога три часа намењена једном тексту представљају истовремено и обраду и увежбавање градива.

Рад на тексту обухвата:

1. Семантизацију непознатих речи: семантизација може да се изведе помоћу синонима који су познати ученицима, визуелним приказивањем речи, постављањем речи у контрастне парове (*мали-велики*), описивањем речи једноставним реченицама. Наставник мора да води рачуна да реченица којом описује непознату реч садржи ученицима познате речи. Превод је оправдан само у случају када не постоје друга средства за објашњење значења речи. Препоручује се употреба речника на часу.

2. Слушање или читање текста: саветује се да наставник први пут прочита текст – на овај начин ученици чују правилан изговор речи, пошто ученици хомогене средине ретко имају прилике да чују српски језик, наставниково гласно читање је од изузетне важности. Препоручује се употреба аудио-визуелних средстава. Захтеви који се у програму тичу учења одломака из поезије и прозе напамет подстичу усвајање модела говорења, као и интонацију речи и реченица.

Драматизација текстова везује се и за јавни наступ, али и за разговор о књижевном делу пошто представља вид његове интерпретације. Саживљавањем са ликовима дела, ученици могу испољити осећања која препознају у понашању јунака и о којима закључују.

3. Контекстуализација нове лексике: неопходно је да ученици нове речи поставе у реченични контекст како би се лексика увежбавала паралелно са конструисањем реченица. Реченице треба да буду једноставне да би се избегао велики број грешака које неминовно настају у сложенијим конструкцијама. Уколико реченица садржи превише грешака, постаје неразумљива слушаоцу. Контек-

стуализација нових речи је битан елемент функционалне употребе језика пошто наводи ученика да саставља реченице и активира речнички фонд и језичке моделе.

4. Питања у вези с текстом (у писаној форми и усмено): процес разумевања текста има више етапа. Тек када се нова лексика усвоји и примени у реченицама може да се пређе на ниво разумевања текста. Ниво на којем је ученик разумео текст може да се утврди постављањем питања у вези с текстом. Питања треба да се заснивају на лексици коју су раније усвојили уз употребу нових речи обрађених у тексту. Упутно је да питања буду кратка (*Шта је у Весниној торби?* – текст *Весна и торба*). Корисно је да део питања буде у писаној, а део у говорној форми. Значајно је да се примарно увежбава говор, а затим и писање.

5. Питања поводом текста (у писаној форми и усмено): ученици увежбавају и остварују комуникацију на српском језику засновану на познатој лексици, уз толерисање грешака које не ометају разумевање. Питања треба да буду у складу с лексичким фондом којим ученици располажу (на пример: *Ко је јунак приче?*; *Где се одиграва радња?*; *Како изгледа јунак приче?*; *Шта осећа девојчица у песми?*). Ово је следећи ниво у процесу усвајања језичких вештина чији је циљ навођење ученика да остваре комуникацију на српском језику. Овај циљ је често веома тешко постићи код ученика хомогене средине, али је неопходно навести ученика да усмено, а потом и у писаној форми употреби одређене речи или изразе на српском језику.

6. Разговор о тексту: у складу са лексиком којом ученици располажу разговор се заснива на препознавању главних ликова, активностима које се везују уз њих, на истицању особина ликова из текста. Као део процеса увођења ученика у употребу језика упутно је да се ученици, према моделима из текстова подстичу да састављају реченице потребне у говорним ситуацијама. На пример, драматизација текста *Весна и торба – Весна*: Моја торба је стара. *Оловка*: Шта радиш, Весна? Зашто стављаш пуно ствари у торбу? У торби нема места. *Тата*: Весна, треба да купим нову торбу. *Весна*: Тата, молим те, купи ми нову торбу. Ученици се подстичу да поводом текста закључују о идејама препознатим у тексту (Шта текст казује о Весниним особинама?).

Приликом обраде поезије не инсистира се на књижевној теорији, већ на доживљају лирске песме. Подстицање ученика да разуме мотиве, песничке слике и језичкостилска изражајна средства доводи се у везу са илустровањем значајних појединости, као и с увежбавањем интонације стиха и уочавањем риме у песми.

7. Компаративни приступ: наставник планира укључивање текстова матерњег језика који се пореде са предложеним делима српске књижевности (уколико је то могуће) и са примерима везаним за филм, позоришну представу, различите аудио-визуелне записе; у обраду књижевног дела укључује и садржаје из ликовне и музичке културе, стрип и различите врсте игара (осмосмерке, ребуси, укрштене речи, асоцијације...).

Приликом уочавања битних поетских елемената у структури књижевноуметничког текста, користећи знање стечено на часовима матерњег језика, наставник се труди да код ученика (у складу са њиховим могућностима) објасни основне облике приповедања (нарација, дескрипција, дијалог); појам сижеа и фабуле, функцију песничке слике; улогу језичкостилских средстава и друге основне поетичке одлике текста.

8. Обликовање кратког текста у писменој форми или усмено на основу адаптираног књижевног текста: овај ниво употребе српског језика у говорној или писаној форми представља главни циљ области Књижевност у А програму. Покушај самосталног састављања краћег текста од пет или шест реченица (у пару или у групи) представља виши ниво у остваривању комуникативне функције језика. Ученици развијају механизам употребе језичке грађе и језичких модела; спајају речи у реченице уз поштовање граматичких структура, затим спајају више реченица у краћи текст. Процес се односи и на говорени и на писани текст.

Програм Б:

Књижевноуметнички текстови у настави *српског као нематерњег језика* имају вишеструку функцију. Читајући и тумачећи књижевноуметничка дела и изабране одломке најзначајнијих дела српских писаца, ученици ће имати прилику да се упознају са српском културном баштином и тако боље разумеју сличности и разлике које постоје између културе народа којем припадају и културе народа чији језик уче. Текстови истовремено представљају извор нове лексике и полазну основу за даљи рад – разговоре, читање, интерпретацију, различите врсте говорних и писмених вежби и друге активности.

У области наставног програма Књижевност наведени текстови усклађени су с узрасним карактеристикама и језичким могућностима ученика. Дати предлог дела наставник ће прилагођавати потребама својих ученика. Од предложених дела, наставник самостално бира она која ће обрађивати, као и дела којима ће проширити списак. За сваки текст је предвиђено по три часа.

За ученике који *српски као нематерњи језик* буду савлађивали по програму који је намењен онима који уче и живе у хетерогеним језичким срединама или им је матерњи језик један од словенских језика, предложени су аутентични књижевноуметнички текстови или одломци из њих. Ипак, постоје значајне разлике између ученика који живе у хетерогеној средини, а чији је матерњи језик несловенски, и ученика чији је матерњи језик словенски. Ове разлике је неопходно узети у обзир приликом избора текстова за обраду и при изради уџбеника. Стога се препоручује ауторима уџбеника и наставницима да нека од предложених дела адаптирају, скрате и прилагоде језичком знању и могућностима ученика чији је матерњи језик несловенски. Наставници који раде с ученицима чији матерњи језик припада групи словенских језика, могу се опредељивати за аутентична дела.

Бављење књижевноуметничким текстом подразумева различите методичке поступке који ће бити усмерени на његово што боље разумевање и тумачење. Рад на тексту састоји се из неколико етапа: уводног разговора са семантизацијом мање познатих речи и израза (ова етапа је посебно важна за ученике чији језик није словенски); просторне и временске локализације текста; изражајног читања; кратке провере уметничког доживљаја и разумевања текста; разговора о тексту и његовог тумачења (различитих аналитичко-синтетичких поступака којима ће се откривати естетске вредности дела, важне појединости у њему и места с посебном експресивношћу); повезивања дела с личним доживљајима и искуствима ученика. Свака од наведених етапа зависи од природе текста као и од предзнања и могућности ученика.

Уводни разговор и семантизација мање познатих речи и израза биће за неке ученике од изузетне важности за разумевање дела и стога им је потребно посветити посебну пажњу. О избору речи за семантизацију одлучује наставник уважавајући предзнања својих ученика. Лексику је најбоље семантизовати током уводног разговора и пре првог читања текста како би се обезбедило разумевање садржаја текста након првог читања. Речи се могу семантизовати на различите начине – визуелним наставним средствима, демонстрацијом, посредством синонима и антонима, различитим описним дефиницијама и, уколико је то неопходно, реч се може и превести на матерњи језик ученика. Није потребно да све речи које се семантизују уђу у активан лексички фонд ученика, поједине могу остати у пасивном фонду. Лексика за коју се процени да треба да уђе у активан лексички фонд ученика, треба да буде заступљена током разговора о тексту и његове интерпретације, а корисно је осмислити и различите лексичке вежбе које ће допринети остваривању овог циља. Ученике овог узраста треба уводити и у коришћење речника јер је оно саставни део читања. Важно је да се служе и двојезичним и једнојезичним речницима и да овладају техником проналажења речи и значења које реч остварује у датом контексту. Речници представљају велику помоћ за читање и разумевање текстова различитих жанрова, нарочито су корисни приликом самосталног читања.

Многи текстови, посебно одломци из обимнијих књижевних дела, захтеваће и локализацију како би били правилно схваћени и доживљени. Локализација ће у неким случајевима подразумевати препричавање садржаја који претходе одломку који се обрађује или, на пример, давање података о аутору. Некад ће бити неопход-

но дело сместити у просторне и временске оквире и протумачити друштвене, историјске и друге околности у којима се радња одвија.

Читање текста је од велике важности за његово разумевање и доживљавање. У настави књижевности јављају се различити облици читања. Разумевање, доживљавање и тумачење текста условљено је квалитетом читања. Важно је да прво интерпретативно читање текста обави наставник или да ученици послушају квалитетан звучни запис. Овако ће се обезбедити правилно разумевање и бољи уметнички доживљај текста. Многа дела захтеваће једно или више поновљених читања наглас или у себи, усмерених ка одређеном циљу. Потребно је да ученици овладају техникама гласног читања и читања у себи. Читање у себи може бити у функцији бољег разумевања текста и оно увек треба да буде усмерено од стране наставника, истраживачко. Ученици ће, читајући у себи, проналазити у тексту различите информације којима ће поткрепљивати и своје мишљење и ставове, увежбаваће брзо читање и оспособљаваће се за самостално учење. Циљ читања наглас јесте овладање техником читања и савлађивање важних чинилаца гласног читања (изговора и интонације речи и реченице, јачине гласа, пауза). Овим путем ученици се постепено уводе у изражајно читање. Оно се увежбава на пажљиво одабраним епским, лирским и драмским текстовима. Изражајно читање увежбава се на претходно обрађеним текстовима, плански и уз добру припрему. Наставник треба да оспособи ученике да ускладе јачину гласа, интонацију, ритам, темпо, паузе с природом и садржином текста како би изражајно читање било што успешније.

Један од важних облика рада јесте учење напамет и изражајно казивање кратких одломака из одабраних књижевноуметничких текстова у стиху и прози (лирских песама, одломака из прозних и драмских текстова). Ученике треба постепено водити од гласног читања ка изражајном читању и казивању напамет научених одломака.

Тумачење текста умногоме ће зависити од средине у којој се настава реализује, предзнања ученика и њиховог матерњег језика. С ученицима који савлађују програм за средњи ниво, тумачење текста имаће више обележја разговора о важним појединостима у њему – догађајима, ликовима, месту и времену одвијања радње. Разговори о тексту треба да обезбеде правилно разумевање догађаја, уочавање веза између догађаја и ликова, тумачење поступака главних јунака и њихових особина. Без обзира на то што за ове разговоре није нужно да ученици знају стручну терминологију (основни мотив, епитет, описна лирска песма), они се не смеју свести на пуко препричавање садржаја текста. Разговор о тексту наставник треба да води тако да омогући ученицима да у њему испоље што већу креативност, да им поставља проблемске задатке, наводи их да размишљају о узрочно-последичним везама у делу, подстиче их да слободно маштају и износе своје утиске о уметничким сликама у делу.

С напреднијим ученицима наставник може остварити комплекснију анализу и интерпретацију дела током које ће ученици изводити сложеније закључке о догађајима и ликовима, откривати експресивна места у делу и износити своје утиске о њима служећи се основном терминологијом теорије књижевности. У настави *српског као нематерњег језика* наставник треба да се ослања на књижевнотеоријска знања које су ученици стекли на свом матерњем језику и да их активира кад год је то могуће. Тако, на пример, приликом обраде књижевних дела и одломака, треба рачунати на то да су ученици у матерњем језику усвојили основне књижевнотеоријске појмове: тема, мотив, главни лик и др. У складу са Општим стандардима постигнућа за Српски као нематерњи језик; познавање терминологије из теорије књижевности очекује се само од ученика напредног нивоа. Они ће, на примерима изабраних дела и одломака из српске књижевности, проширивати сазнања која су стекли на свом матерњем језику и богатити их новом примерима.

Након разговора о садржају дела и његове интерпретације, потребно је с ученицима разговарати и о личним доживљајима који су изазвани делом – подстицати их да доводе у везу дело са својим личним искуствима, допустити им да постављају питања, створити у учионици услове у којима ће се развијати дијалог и дискусија.

Веома је важно да ученици активно учествују у свим етапама рада, да износе своја осећања, запажања, мишљења, закључке и да их образлажу. Ученичке активности не смеју бити ограничене само на рад на часу. У обраду текста ученике треба уводити задавањем различитих припремних задатка, које ће они решавати код куће. Након обраде текста важно је да ученици стечена знања функционално примењују у даљем раду – приликом израде домаћих задатака, самосталног читања и усвајања знања из других наставних предмета. Наставнику и ученицима ће стечена знања и вештине бити драгоцена за интерпретацију нових књижевних дела.

Кад год је то могуће, наставу књижевности потребно је повезивати с наставом језика, успостављати унутарпредметну и међупредметну корелацију. Она ће допринети свестранијем сагледавању садржаја, а ученици ће стећи квалитетнија и трајнија знања.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Реализација наставних садржаја *српског као нематерњег језика* подразумева континуитет у богаћењу ученичке језичке културе. То је једна од примарних методичких обавеза наставника. Наставник треба да процени способности сваког ученика за одговарајући ниво комуникативне компетенције и у складу са тим прилагоди језички материјал. Ово треба да доведе до функционалне употребе језика у настави, али и у свим осталим животним околностима, у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Језичка комуникација подразумева владање рецептивним и продуктивним језичким вештинама, а то су: слушање, читање, писање и говорење. Основно обележје савременог методичког приступа настави језика и језичке културе јесте развијање ученичких способности у све четири активности упоредо и њихово прилагођавање когнитивним способностима и језичком окружењу ученика. Исходи у области Језичка култура конципирани су тако да, с једне стране, обезбеде остваривање минимума језичких компетенција, али и да, с друге стране, не ограниче ученике који су у могућности да остваре већи напредак. Због специфичности ове наставе, предвиђене исходе (пре свега када су у питању хомогене језичке средине) потребно је остваривати кроз језичке активности (компетенције) које су, с методичког аспекта, сличније настави страног него матерњег језика.

Слушање је прва језичка активност с којом се ученици сусрећу у настави *српског као нематерњег* језика. Она омогућава ученику да упозна мелодију језика, а затим и његов гласовни систем, интонацију речи и реченице. Коначни циљ слушања треба да буде разумевање, као предуслов за вербалну продукцију, односно – комуникацију.

Говорење је најсложенија језичка вештина, која подразумева владање свим елементима језика (фонетско-фонолошким, морфолошким, синтаксичким и лексичким). Говорење се најчешће реализује у дијалошкој форми, те према томе подразумева разумевање (саговорника). Поред тога, говорење је вештина која захтева одређену брзину и правовремену реакцију. Као продуктивна вештина, заједно са писањем, омогућава ученику да се изрази на српском језику, постави питање, интерпретира неки садржај и учествује у комуникацији са другима.

Читање је језичка активност која подразумева познавање графијског система језика (слова), њихове гласовне реализације, повезивање гласова у речи и спајање речи у реченицу, уз поштовање одговарајућих ритмичких и прозодијских правила. Циљ читања мора да буде разумевање прочитаног јер само тако оно представља језичку компетенцију, а не пуку вербализацију словних карактера.

Писање је продуктивна језичка вештина која подразумева исказивање језичког садржаја писаним путем, употребом одговарајућих словних карактера и поштовањем правописних правила. Посебну пажњу потребно је посветити графемама за које не постоје еквиваленти у матерњим језицима ученика. Такође је важно обратити пажњу на правила фонетског правописа (писање личних имена страног порекла итд.). Поред тога, српски језик има два писма – ћирилицу и латиницу, а ученик, још у првом циклусу образовања, треба да усвоји оба. Циљ писања је језично изражавање писаним путем, те, према томе, подразумева разумевање.

Ове четири вештине су кроз исходе два програма вертикално повезане тако да јасно описују градацију постигнућа ученика у области Језичка култура.

Садржаји по темама представљају лексичко-семантички оквир унутар кога се функционално реализују језички садржаји. Тематске јединице презентују реалне, свакодневне околности у којима се остварује комуникација. За сваку тематску јединицу предложене су тематске групе које треба да се попуне одговарајућом лексиком, у оквиру препорученог броја нових речи.

Нпр. у другој тематској јединици, *Породица и људи у окружењу,* у садржају А програма предвиђено је да ученици у првом разреду овладају речима којима се именују чланови уже породице и употребе их у одговарајућој комуникативној ситуацији. У сваком следећем разреду ова тематска јединица се проширује новом лексиком и новим комуникативним ситуацијама. Тако у следећим разредима ученици овладавају називима за чланове шире породице, дају основне информације о њима, њиховим физичким и карактерним особинама, занимањима, међусобним односима итд.

Оваква хоризонтална врста градације примењена је у свим тематским јединицама.

Избор лексике је делимично условљен садржајем из области Језик и Књижевност, али зависи и од процене наставника о потребности одговарајућих лексема и њихове фреквентности, ради постизања информативности и природности у комуникацији. Многе речи нису везане само за једну тематску јединицу већ се преклапају и повезују у нове семантичке низове, што наставник треба да подстиче добро осмишљеним говорним и писменим вежбама.

Тематске јединице се углавном понављају у свим разредима, али се у сваком следећем разреду број лексема у оквиру тематских група понавља и проширује. Поред селективног приступа лексици, треба водити рачуна и о броју лексема које се усвајају у једној наставној јединици. На једном часу не би требало уводити више од пет нових речи, чије значење ће се објаснити и провежбати у типичним реализацијама унутар реченице (контекстуализација лексике). Најефикасније би било да за нову реч сваки ученик осмисли (минимални) контекст, односно реченицу. На овај начин наставник има увид у учениково разумевање значења речи, поред нових садржаја подстиче употребу и раније стечених знања из лексике и граматике, а ученици стичу самопоуздање јер могу да изговоре или напишу реченице на српском језику.

Поред датих тематских јединица, у прва четири разреда основне школе наводи се и нетематизована лексика која је потребна за комуникацију, независно од теме. У свакодневној комуникацији велики значај имају устаљене комуникативне форме којима ученици постепено и континуирано треба да овладавају од првог разреда основне школе. Оне су издвојене у посебну област језичке културе и усклађене су потребама и узрастом ученика. Тако у првом разреду ученици усвајају моделе за поздрављање и представљање, затим се даље усвајају модели за честитање, захваљивање, исказивање жеље, молбе итд. до најсложенијих модела као што су исказивање психолошког стања и расположења и давање савета.

Функционално и економично повезивање подобласти предмета *српски као нематерњи језик* (Језик, Књижевност и Језичка култура) омогућава савладавање њихових садржаја и остваривање предвиђених исхода на природан и спонтан начин, чинећи да једни садржаји произлазе из других, допуњују се и преклапају. На одабраним деловима књижевноуметничких, неуметничких и конструисаних текстова могу се развијати различите комуникативне вештине; говорним вежбама се дефинишу смернице за израду писмених састава; креативне активности у настави доприносе развоју усменог и писменог изражавања, читање с разумевањем утиче на богаћење лексике и флуентност говора, итд. Усклађеност исхода с језичким компетенцијама омогућава наставнику не само кумулативно праћење напретка сваког ученика него и уочавање проблема у развијању појединих компетенција, што умногоме олакшава процес наставе и учења језика.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета **СТРАНИ ЈЕЗИК**

Циљ **Циљ** учења Страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ** (у комуникативним функцијама)
– разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства; – размени једноставније информације личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; – разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих; – упути уобичајене молбе и захтеве; – честита, захвали и извини се користећи мање сложена језичка средства; – разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – пружи једноставнија упутства у вези са уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости; – разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; – опише неки историјски догађај, историјску личност и сл ; – разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих; – размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; – саопшти шта он/она или неко други планира, намерава, предвиђа; – разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осећањима и реагује на њих; – изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/положај предмета, бића и места у простору и правац кретања и одговори на њих; – затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају предмета, бића и места у простору и правцу кретања; – опише правац кретања и просторне односе једноставнијим, везаним исказима; – разуме једноставније исказе који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих; – размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту; – разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – формулише питања и једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих; – изрази допадање и недопадање уз једноставније образложење; – разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих; – изражава мишљење, слагање/неслагање и даје кратко образложење;	**ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА**	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на поздрављање и представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл); реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл) и иницирање и проширивање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима (подаци о личности, приватним и школским активностима, друштвеним улогама и сл)
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се описују бића, предмети, места, појаве, радње, стања и збивања; усмено и писано описивање/ поређење живих бића, предмета, појава, местâ, из искуственог света и фикционалног спектра
	ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге; усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу/ журку или имејла/ СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање/одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања/изговора; образложење спремности за прихватање предлога, уз исказивање емотивних и експресивних реакција (радости, усхићености и сл)
	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност; усмено и писано честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/услугу и реаговање на њу, изражавање извињења и захвалности
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр за израду задатака, пројеката и сличних наставних и ваннаставних активности), с визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање упутстава
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Слушање и читање описа и размењивање исказа у вези са сталним, уобичајеним и тренутним догађајима/ активностима и способностима; усмено и писано описивање активности, радњи и способности у садашњости
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези с личним искуствима, догађајима, активностима, способностима и особеностима у прошлости; усмено и писано описивање искустава, активности и способности у прошлости, историјских догађаја и личности
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; усмено и писано договарање/ извештавање о одлукама, плановима, намерама и предвиђањима
	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осећањима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са смером кретања и специфичнијим просторним односима; усмено и писано размењивање информација у вези са смером кретања и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа
	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	Слушање и читање једноставнијих исказа у којима се изражавају дозволе, упозорења, правила понашања и обавезе; постављање питања у вези са забранама, дозволама, упозорењима, правилима понашања и обавезама и одговарање на њих; усмено и писано саопштавање забрана, дозвола, упозорења, правила понашања и обавеза
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова, у којима се говори о томе шта неко има/нема или чије је нешто; постављање питања у вези са припадањем и одговарање на њих
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова којима се изражава допадање/не допадање; усмено и писано изражавање допадања/ недопадања
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се тражи и износи мишљење и изражава слагање/неслагање; усмено и писано тражење изношење мишљења и изражавање слагања и неслагања

– разуме једноставније исказе који се односе на количину, димензије и цене; – размени информације у вези са количином, димензијама и ценама	**ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА**	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се наводе количине, димензије и цене; размењивање информација у вези с количином, димензијама и ценама, усмено и писано

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика.

1. Лични идентитет
2. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
3. Географске особености
4. Србија – моја домовина
5. Становање – форме, навике
6. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7. Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8. Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
9. Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10. Млади – деца и омладина
11. Животни циклуси
12. Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13. Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14. Транспорт и превозна средства
15. Клима и временске прилике
16. Наука и истраживања
17. Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика, визуелне и драмске уметности)
18. Етички принципи; ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
19. Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
20. Слободно време – забава, разонода, хобији
21. Исхрана и гастрономске навике
22. Путовања
23. Мода и облачење
24. Спорт
25. Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26. Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27. Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Hi Sophie, how are you/ have you been? Fine!/ Pretty good!/Great!/ Never been better!/Not bad!/As usual./A little busy actually!/I've been busy studying, how about you?/Thanks for asking, and you?* *It was nice meeting you. It was nice/a pleasure meeting you as well/too./You as well/too./I hope to see you again./I look forward to meeting/seeing you again. Say hello/hi to your family.* *Is Dorian your first name? No, it's my middle name. My first name is David. What's your first/middle/last name/family name/surname? I was named after my great-grandfather, who was Russian. Who were you named after? My godparents chose this name for me.* *I grew up/was raised in Serbia, but my parents moved to Australia when I was ten. My paternal grandparents are still alive, but my maternal grandparents died when I was a child.* *These are my classmates, Vasilije and Neda; we've been friends for years. We belong to the the Drama Club, and we meet once a week/every Thursday afternoon. Which school club do you belong to?* *Who's that girl on the right/left – the one in the leather jacket and plain T-shirt? The picture was taken a few years ago, but it must be Elena, a girl from my class. She plays the guitar in the school orchestra. What instrument do you play?* *Luka and I go to the same school, but we aren't in the same class. We get on/along very well, although we don't always agree about everything. He doesn't live in my street; however, he lives very close to me, just round the corner. Who do you get on/along (well) in your class/school/family?* *Phillip's quite brainy, and he's really good with computers, but he's been really bad-tempered since his parents got divorced. Who has he lived with since then?* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Past Simple Tense* глагола *to be* и осталих глагола (правилних и неправилних) *The Past Continuous Tense* *The Present Perfect Tense* учесталијих глагола (правилних и неправилних) Питања са *Who/What/Which/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима *(go to school/by car/on foot...),* са основним географским појмовима (називима улица, градова, држава) Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Past Simple, Future Simple*) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе Већи градови у земљама циљне културе

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*What's he/she like? He's smart and confident, but he's slightly irresponsible at times. What does he/she look like? She's of medium height/build and she's got medium length straight/wavy/curly hair. She usually wears sporty clothes – she must love sports!* *My sister's too young to take the driving test. My brother isn't tall enough to play basketball.* *Fast food is unhealthy, isn't it? These potatoes are too salty, aren't they?* *Our results look great compared to theirs. We can't be worse than them.* *The lamp is broken! The news is fascinating/unbelievable.* *What an enormous fish! What a lovely drawing! What lovely weather! How interesting/boring!* *You can see/There's a church in the middle/in the background/in front of the picture.* *I didn't enjoy the amusement park – it was too scary!* *It was -10 degrees on the mountain – it was freezing cold and snowy.* *It rained/ snowed more heavily than last night.* *What's the title of the book/film?It's a novel/film entitled...* *Serbia is situated at the crossroads of Central and Southeast Europe. Belgrade is located at the confluence of the Danube and Sava Rivers.* *The United Kingdom consists of four countries: England, Wales, Scotland and Northern Ireland.* *The UK national anthem is called "God Save the Queen", while the US national anthem is called "The Star Spangled Banner". What's Serbian national anthem called? It's "God of Justice".* *What is/are the most endangered animal species in the world?* *What is/are the most popular teen TV series in your country?* *In Serbian tradition godparents are usually given the responsibility for naming a newborn child.* *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, *The Past Simple Tense* и *The Past Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости Поређење прилога Придеви са наставцима *–ed* и *–ing* *Too (adjective) to... / (not) enough (adjective) to...* Творба и употреба прилога за начин *(beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...)* Употреба одређеног члана код поређења придева/прилога Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река) Релативне заменице *who, which, that, whose, where...* Неодређене заменице *(somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything…).* Питања са *What…like, How, Why…* Негативни префикси *un-, im-, ir-...* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Past Simple, Future Simple*) *What (a/an) + adjective + noun* *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Have a slice of bread!* *Help yourself/yourselves to the sandwiches!* *Less/More, please!* *He should cut down on sweets, shouldn't he?* *If you experience any form of bullying, you should immediately report it to the teachers.* *What should/shall I do if my Facebook account gets hacked?* *Are we meeting Pavle and Dorotea in front of the cinema?* *Let's go sightseeing, shall we?* *We'll play in the garden if the weather gets better, won't we?* *I'm on the team, aren't I?* *I'll keep my fingers crossed for you!* *Why don't we download some music from the Internet?* *Let me show you.* *It's lesson/break/quiz time!* *The game is over!* *They asked me to join their team.* *The doctor told me to stay in bed and drink plenty of fluids.* *She advised us to take a bus downtown/not to drink the water.* *Should* за давање савета Изрази: *How about…*? *What about…? Why don't we…? Would you like…? Do you want…? Shall we…? Let's...* Модални глаголи за изражавање предлога – *can/could/may/might* Заповедни начин *The Present Continuous Tense* за унапред договорене радње *Question tags* Индиректни предлози и савети Први кондиционал Повратне заменице **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве

ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Can I have my magazine back?* *Can/Could we have some advice/information about the trip?* *Could you speak a bit more slowly/speak up, please?* *Mother told the children to stop arguing/fighting.* *The flight attendant told the passangers to fasten their seat belts.* *The librarian asked us not to make noise in the library.* *Will you leave me alone, please? He asked me to leave him alone.* *She promised/refused to let me use her laptop/dictionary.* *I'm sorry for your loss!/I'm sorry to hear that! Thank you for your sympathy/kindness!* *He thanked me for my help/support.* *Sorry for being late. Thanks for coming. Thank you in advance!* *I'll put it down so that I don't make the same mistake again!* Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – *can/could/may/will* Индиректне наредбе и молбе *Gerund/Infinitive* **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*If you want to help the charity, email... or call...* *If you want to recycle, sort out/separate different materials and put them in recycling containers.* *You can set up your account in just a few steps.* *Once you have finished, you can save your work and share the link.* *Make sure you check your essay for spelling mistakes before you hand it in!* *Make/ Do a class survey on their reading habits/ media preferences. Compare/ Present the results.* *The form must be completed in ink.* *Write your name and address in block capitals.* *Fill in the blanks.* *Don't let go of the handlebar on that bike!* *Keep your dog on a leash!* *Hold on! Hold the line!* *When a challenge is given don't step back. Step up!* Први кондиционал Заповедни начин Пасивни облик модалних глагола **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*How long does it take you to get to school?It takes me half an hour if I go by bus, but this week Dad's driving me to school, so it's taking me only half the time.* *Who's the teacher telling off?* *What are the police looking for?* *She's getting dressed for the party, isn't she? The children are dressed up for the celebration, aren't they?* *My parents have been married since 2002.* *Can you do a handstand/ a cartwheel/ a forward/backward roll/ a split/ a bridge?* *We've been able to use the application for over a year now.* *Teenagers don't watch TV as often as they used to.* *My neighbours have got a very big house with a swimming pool – they must be rich!* *Pavle can't be on holiday – I've just seen him!* *In Serbian tradition, if you hiccup, someone is talking about you.* *Plants die if they don't get enough water.* *The novel/film is based on an oral folk story/a historic fact.* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Present Continuous Tense* за изражавање тренутних и привремених радњи Разлике у употреби глаголских облика *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* *The Present Perfect Simple Tense* за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају Нулти кондиционал Питања са препозиционим глаголима *Can* за изражавање способности у садашњости Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји

ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*It was very nice/kind of Nadja to help me with my homework.* *Nicholas did very well in his test – better than in the previous one!* *Lara was born in Canada, but her family moved to the USA two years ago. Which US state did they move to?* *Have you ever read this book? No, but I'd like to.* *Has Marco finished his exams yet?* *She has already had supper, hasn't she?* *It's been ages since we last met, hasn't it?* *Everybody enjoyed themselves, didn't they?* *We've won! They've lost!* *Have the police been able to find the criminals who robbed the bank?* *When we looked up we could see the stars.* *I broke my glasses so I couldn't see the board at school.* *It was raining when I left home this morning.* *While we were watching TV, I fell asleep.* *Who were you talking to when I saw you at the party?* *What was Isaac Newton doing when he discovered the law of gravity? He was sitting in his garden when an apple fell on his head.* *I didn't use to like animals, but I do now.* *What kind of TV programmes did you use to watch when you were a child?* *Robin Hood used to take from the rich and give to the poor.* *The Indians didn't use to hunt with guns, they used to hunt with bows and arrows.* *The plane was late so we had to wait for ages.* *It was very warm so we didn't have to wear jumpers.* *Did you have to study hard for your maths test?* *I was given a lot of useful advice/information about the project.* *How many people were killed in the hurricane/flood/earthquake?* *How many homes were destroyed by the hurricane/flood/earthquake?* *What was the deadliest hurricane/flood/earthquake?* *America was discoverd in 1492. When was George Washington elected the first president of the United States?* *Peter I reigned as the last King of Serbia and as the first King of the Serbs, Croats and Slovenes. When was he proclaimed King of Serbia?* *Queen Elizabeth II has ruled Britain since 1952, when her father, King George VI, died. When was she crowned?* *"The Bridge on the Drina"was written by Ivo Andrić. Who was "Oliver Twist" written by?* *The Past Simple Tense* правилних и неправилних глагола, све употребе *The Past Continuous Tense,* све употребе Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense* и *The Past Continuous Tense* *The Present Perfect Simple Tense* за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са *ever, never, just, already, yet…* Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense* и *The Present Perfect Simple Tense* *Used to* *Could* и *was/were able to* за изражавање способности у прошлости Питања са *Who/What/Which/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима Пасивни облик глагола у простим временима *(Past Simple*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*I'm going to the dentist's/doctor's tomorrow morning.* *Anja is spending the weekend at her grandparents'.* *My auntie Sara is getting married next month.* *My mum's flying to Rome this afternoon. What time does her plane leave?* *The project will/could/may/might be finished by the end of the month.* *Will you be able to hand in your project in time?* *I hope the rain will stop soon!* *Look at the bright sky – it's going to be a lovely day today!* *The car's going to hit the child! We're going to miss the train!* *Mina's going to take the final exam at the end of term – I'm sure she'll pass it.* *I'll let you know as soon as I get the results!* *Let's cross that bridge when we come to it!* *The teacher will get angry if we don't finish our homework, won't he?* *If Nenad doesn't do any revision for his exam, he will get bad marks and fail it.* *I haven't heard from my cousins for ages – I'll text them to check if they're OK.* *What will happen if we don't stop polluting our planet?* *In Serbian tradition, if your left palm is itching, you will get money, but if it's the right one then you will give money.* *The Present Continuous Tense* за изражавање унапред договорених/испланираних радњи *The Present Simple Tense* за изражавање будућих радњи које су део утврђених распореда/програма *The Future Simple Tense* за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања Модални глаголи за изражавање вероватноће: *could/may/might* *Going to* за изражавање планова, намера и предвиђања на основу чулних опажања Временске зависне реченице за изражавање будућности и одговарајући везници (*when, after, before, as soon as*) *Stative verbs (promise, believe, think, hope...)* Пасивни облик глагола у простим временима (*Future Simple*) *Question tags* *Will be able to* за изражавање способности у будућности **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*What's wrong/the matter with you? My knee/ankle hurts! / I've got a sore throat and a runny nose. That must be the flu. You need some medicine. Get well/better soon!* *What do you want to talk about?* *She's been very lonely since her best friend moved house last year.* *Why's Sara angry with me? She might be jealous of you!* *He's disappointed with his test results.* *I'm (very) happy for you/about visiting my aunt in Dublin.* *My heart sank/ I was over the moon when I heard the news.* *My parents were very proud of me when I won the first prize.* *The cake smells/tastes delicious. Can I taste your pie?* *Teenagers aren't interested in reading the news.* *The children are not hungry enough to eat a whole pizza.* *I'm too tired to go out tonight.* *Stative verbs (be, want, need, have, hurt, feel, smell, taste…)* *Why don't we/you* + инфинитивна основа глагола *Would like* + именица/инфинитив глагола Употреба придевско-предлошких израза *tired of / sick of / fed up with / bored with / disappointed with/by / happy for/about / angry with / proud of / interested in...* *The Present Simple / Past Simple / Presen Perfect Simple Tense* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple*) Заповедни начин Gerund/Infinitive *too (adjective) to/(not) enough (adjective) to* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Could you tell me the way to a nearby/the nearest station?* *The city hall is closer to/nearer the city centre than the cathedral.* *The Modern Art Museum is the farthest from the centre.* *They built their home in a forest on a mountain, among pine trees.* *We put up our tent on a campsite by the lake, and we slept under the stars.* *They went sledging down the steep hills.* *We often go for long walks along the river bank.* *You mustn't go across this road here.* *The children were running past/through/around the park.* *The plane was flying high above the clouds.* *I placed the speakers right against the wall.* *Can you wait outside/inside?* *The cat jumped onto/off the roof/over the wall and into the garden.* *Yuri Gagarin was the first human being to travel into space.* *How can I find these places on the map?* *Canada is north of, and Mexico is south of the United States.* *The UK is bordered to the south by the English Channel, which separates it from continental Europe, to the east by the North Sea and to the west by the Irish Sea and the Atlantic Ocean.* *Tara Mountain is located in western Serbia, while the Djerdap Gorge is situated in eastern Serbia.* *It's on the tip of my tongue!* *I wrote off the top of my head.* Предлози за изражавање положаја и просторних односа: *in front of, behind, between, opposite, along, above, against...* Предлози са глаголима кретања: onto, into Предлошки изрази са именицама за означавање страна света: *north of, south of, to the south, to the west...* Придеви изведени од именица за означавање страна света: western, eastern Компаратив и суперлатив придева Заповедни начин Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple*) Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река, планина, мора, океана) **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза

ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*The head teacher ordered us not to use our mobile phones in class.* *They must be put away before the beginning of class. What are the rules about using cell phones in your school?* *The local council warned the people not to pollute the river.* *My parents told me not to leave the house without their permission.* *The animals mustn't be disturbed. Don't let the children feed them!* *The teams cannot have more than 11 players on the field during a match.* *The new Spiderman film is rated 12. This means we're allowed to watch it.* *We're not allowed to talk during the performance.* *Don't go near Ljubica. She's got chicken pox.* Look out! There's a car coming! Watch out! *The floor/staircase/pavement is slippery.* *Be careful. You could burn yourself.* *Take care in the sun. You may/might get sunburnt.* *Keep off the grass!* *No entry!* *We should say good-bye now!* Заповедни начин Модални глаголи и глаголски облици за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе: *can/ can't, must/mustn't, should/shouldn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, (not to) be allowed to* Модални глаголи за изражавање вероватноће: *could/may/might* *Let/Make* + инфинитивна основа глагола Индиректне наредбе и молбе Пасивни облик глагола у комбинацији са модалним глаголима **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*That's your parents' car, isn't it?* *These are my sunglasses, aren't they?* *Is that Lazar's phone? I'm not sure, it could be Sanja's.* *This can't be my book, it must be yours; I left mine at home.* Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – *my friend's/ friends'/ children's books* Присвојне заменице *mine, yours…* Питања са *Whose* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*My most/least favourite outdoor/indoor acivity is...* *Masha enjoys outdoor swimming, doesn't she?* *She can't be keen on skiing, she doesn't like winter sports.* *My sister prefers vanilla to chocolate ice-cream / traditional shopping to online shopping / downloading music to buying CDs.* *Which one do you prefer?* *It's not my cup of tea!* Придевско-предлошке фразе – *interested in, good/bad at, crazy about, keen on…* Глаголи *like/love/hate/enjoy/prefer/can't stand* + глаголска именица Питања са *What, Who, Why, Which…* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*I don't think that mobile phones should be banned in schools. / In my opinion, students should be allowed to use cell phones in school for safety reasons. What do you think? What's your opinion?* *Who do you think will win/lose the match?* *What do you mean by that?* *They must/can't be rich/poor/famous...* *I agree/disagree with you on that!* *Stative verbs (think, like, agree, believe, mean…)* Питања са *What, Why, How…* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Past Simple, Future Simple*) Пасивни облик модалних глагола **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима

ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*What's the population of Belgrade? It's nearly 1.7 million people. It lies 116.75 metres above sea level.* *The Dead Sea is the world's lowest point of land at 423 metres below sea level.* *What's the height of the world's tallest building? It's a skyscraper in Dubai that reaches 829.8 m.* *My mum works on the 15th floor of a 29-storey building.* *What's the length of the world's longest river? It's the Nile in Africa, and it's 6,853 km (4,258 miles) long.* *What's the weight of the world's heaviest animal? It's the blue whale, and it weighs about 200 tonnes.* *What are the length, width and depth of the pool? It's 6 metres long, 4 metres wide and 2 metres deep. What's its size? Its area is 24 square metres.* *What's the size of the image? It's 29.6 KB.* *How much do these apples weigh? They're almost two and a half kilos/five and a half pounds.* *We need only 2 loaves of bread for the party.* *That's a bargain!* *This costs a lot!* *They gave us a lot of useful advice/information.* *I heard some amazing news this morning.* *How much homework did you have last night?* *We've got fewer subjects/ less homework this year.* *Neda got full marks in her test – ten out of ten!* Основни бројеви преко 1000 Небројиве именице: *information, advice, news, homework...* Грађење именица за изражавање димензија: *high-height, long-length, deep-depth, wide-width...* **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Come stai? Come sta?Come va?Bene, grazie./ A presto!/ A domani!/ Buona notte!* *Di dove sei? Sono di... Sono della Serbia. Come ti chiami?/Come si chiama?/Mi chiamo…/Sono…Piacere. Questo/a è il mio amico/la mia amica... Si chiama.../ Questo è il signor.../la signora...Lui/lei è di Verona. È nato/a Padova, ma vive a Torino./ Questa è mia cugina Marta. Lei vive in Italia. Suo padre è ingegnere e lavora in Fiat.* *Io sono figlia unica,e tu?/ Hai fratelli o sorelle?/Questi sono i miei compagni di classe (mostrando la foto).* *Quanti anni hai? / Ho 12 anni./ Dove abiti? Dove vivi?/ Abito a ..., in Via .../Qual è il tuo/il Suo indirizzo?/Il mio indirizzo è..../Nome, cognome, indirizzo, nazionalità, data di nascita.../Quando sei nato/a? Sono nato/a il/l'....nel ..../Quando è il tuo compleanno?* *Cosa fai nel tempo libero? Nel tempo libero gioco a pallavolo/ suono la chitarra.* *Che lavoro fa tua madre?Lei è commessa.* *Cosa hai fatto ieri dopo la scuola? Sono andata al cinema con mio fratello maggiore, e tu?* *Perchè non sei venuto alla festa di Mirko?* Презент индикатива Прошло време (Passato prossimo): најфреквентнији правилни и неправилни глаголи Личне заменице Упитне речи: *come, di dove, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi, perché.* Показна заменица *(questo/a/e/, quello/a/e/i).* Бројеви **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе Већи градови у земљама циљне културе
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Andrea ha i capelli/ gli occhi/ neri. È alto/a, magro/a... ha gli occhi azzurri / È più alto di Luigi./ I capelli di Anna sono più corti dei miei. La bici è meno costosa della macchina.* *Lei è la mia migliore amica. È generosa, simpatica, sincera, buona, ma un po' timida./ Perché sei triste?* *Per me questa è la più buona pizza di Napoli./ Questa rosa è la più bella del nostro giardino.* *Siamo felici perché andiamo insieme in gita.* *Questa è la mia camera. È piccola, ma mi piace molto. È molto ordinata/disordinata. C'è/ Ci sono....* *Lui/lei porta i pantaloni neri/la gonna rossa.* *Questa è la mia famiglia.../ Nikola è il mio fratello minore/maggiore. Lui suona il violino molto bene.* *Non ti capisco, parla piano, per favore.* *Oggi mi sento male./ Paolo è stanco perché non ha dormito bene.* *Il ghepardo è un animale molto veloce/velocissimo* *Roma è più grande di Firenze./ Napoli è meno tranquilla di Macerata. /Il nostro albero è alto come il vostro.* Личне заменице Упитне речи (*quanto, dove, come/chi, che cosa*) Придеви Род, број и слагање с именицама Одређени и неодређени члан Прилози за начин Поређење придева са *più/meno* Апсолутни суперлатив Релативни суперлатив Поређење придева по једнакости **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)

ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Facciamo una gita domani? Perché no? È un'ottima idea! Perché non chiamiamo anche Marco? Dove ci troviamo? Dai, andiamo! A che ora partiamo? Alle sette, va bene? Prendiamo il treno alle otto. Perfetto! Portiamo anche i panini? Ci sentiamo stasera.* *Ti invito a venire alla mia festa di compleanno! Vorrei invitarti alla mia festa. /Grazie, ci vengo volentieri!/ Mi dispiace, ma non posso perché non mi sento bene...* *Va'dal medico! Perché non vai dal medico? Dovresti andare dal medico!/ Sta'tranquillo!* *Se fa freddo, non uscire! Se piove, portiamo l'ombrello!* *Non mangiare troppi dolci!/ Bevi tanta acqua!* *Facciamo i compiti insieme!* Презент индикатива повратних глагола Садашње време у значењу будућег Императив фреквентних глагола *(andare, prendere, fare, venire, stare ...)* Кондиционал садашњи-модални глаголи *(potere, dovere, volere)* **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Potresti aprire la finestra, per favore? Grazie. Prego.* *Posso aiutarti (darti una mano)? Sì, grazie, sei molto gentile. No, grazie./Posso fare una domanda? / Prego.* *Vorrei un bicchiere di acqua, pre favore.* *Mi dispiace, ma non posso.* *Permesso, posso entrare? / Scusa! Scusi!/ Un momento/un attimo, per favore.* *Scusi signora, che ore sono?Mi aiuti, per favore. Prenda questa medicina due volte alla settimana.* *Posso provare queste scarpe, per favore? Che numero porti?* *Quale libro ti piace?Questo qui? Quello lì?* *Pronto! Sono Anna, vorrei parlare con Luca, per favore.* *Grazie del regalo! È bellissimo!* */A che ora parte il treno per Palermo? Alle 20. / Dov'è la fermata dell'autobus numero 71?* Модални глаголи (*potere, dovere, volere*) Кондиционал учтивости Упитни придеви: *quale/i; che*; Показне заменице: *quello/a/i/e; questo/a/i/e* Императив за формално обраћање: најфреквентнији облици **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Ascolta e rispondi alle seguenti domande. Scegli la risposta giusta. Sottolinea le parole che non capisci. Presentate in classe il vostro progetto. Create il poster. Completa la tabella. Usa le parole date./* *La scuola è vicino. Deve prendere il tram numero 7./ Va'dritto! Vada dritto!/ Il centro è un po'lontano.* *Mi dispiace, ma non lo so.* *Pulire le patate. Tagliare (tagliate) le cipolle. Cuocere a fuoco lento.* Императив **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Vivo in campagna. Abito al settimo piano di un grattacielo.* *La mattina si alza presto e fa colazione al bar. / Di solito pranziamo verso le due./ Non va a letto mai prima delle dieci. / Qualche volta vado dai nonni dopo la scuola./ Siamo a scuola dalle 8 alle 14.* *In questo film si tratta di una ragazza che descrive la sua infanzia.* *Cosa stai facendo? Sto guardando la TV.* *Suo fratello è ancora piccolo e non sa nuotare.* *Nel mio paese di solito pranziamo alle 3.* Садашње време Повратни и прелазни глаголи Глагол *sapere.* Прилози и прилошки изрази за време: *oggi, domani, qualche volta, sempre, mai, ancora, di solito…* Предлози *Stare* + *gerundio* (најфреквентнији глаголи) **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*A che ora ti sei alzata stamattina? Mi sono alzata presto. / Ci siamo vestite in fretta. Prima siamo andate da Lusia e poi siamo andate insieme in piscina./Cosa hai fatto ieri pomeriggio? Ho letto un libro interessante.* *Da piccola andavo spesso dai nonni in campagna. Di solito andavamo con i nostri cugini al mare./ Ogni inverno andavano in montagna./ Quando era giovane mia nonna aveva i capelli lunghi e biondi. Era alta e molto bella./ La camera era piccola, ma con tanta luce.* *Cosa avete fatto il sabato scorso? Siamo andati in campagna, e voi? Abbiamo fatto un giro in centro./ L'anno scorso non siamo andati in vacanza. Siamo rimasti a Belgrado.* *Galileo Galilei ha scoperto il cannocchiale. Antonio Vivaldi è nato/nasce a Venezia. È stato un compositore e violinista italiano.* Прошло време (*Passato prossimo*): помоћни глаголи essere/avere; повратни глаголи Прошло несвршено време, имперфекат (*Imperfetto*): најфреквентнији глаголи за исказивање учестале радње у прошлости и описивања бића, предмета и места Упитне речи: *come, a che ora, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi, perché.* Прилози и прилошки изрази за време: *prima, poi, dopo, ieri, due settimane fa, un anno fa; di solito, ogni settimana/mese/ anno...* **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости

ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Da grande vorrei diventare una scienziata./ Da grande vorrei fare il meccanico.* *Cosa farai domani?/Ti va di venire in piscina con me? Certo! Chiediamo anche a Paolo? Lo chiami tu?* *Quanto spesso vai in piscina? Ci vado due volta alla settimana.* *Quando sarà la tua festa di compleanno?/ Domani avrò lezione di ballo.* *Stasera finisco il mio compito./Devo studiare molto perché domani abbiamo il test di italiano.* Заменице за директни објекат (*Pronomi diretti*) Будуће време (*Futuro semplice*): најфреквентнији глаголи Употреба садашњег времена за будућу радњу Прилошка употреба речце *ci* Прилози и прилошки изрази за време: *domani, sabato prossimo, la settimana prossima...* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Ho caldo/freddo/fame/sete.../Ti faccio un panino? Vuoi un po' di acqua? Sì, grazie!* *Mi piace leggere e dipingere./ Ragazzi, cosa vi piace fare nel tempo libero?* *Non mi sento bene. Ho mal di testa/gola/stomaco./ Sono molto stanca. Vorrei andara a casa./ Ho paura. Sono nervoso.* *Prendi una medicina. Va' dal dottore. Riposati!/ Alzati!/ Fa' un po' di sport! Sta' all'aria aperta!/ Non ti preoccupare! Tutto andrà bene!* *Andiamo al cinema!/Perché non facciamo una pausa?/* *State attenti! Non parlate! Fate i compiti!* *Che peccato! Che bello! Mi dispiace tanto!* *Императив (друго лице једнине и множине).* *Глагол piacere.* *Повратни глаголи у императиву (најфреквентнији).* *Прилози за начин (molto, tanto, bene, male).* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Scusa, sai dov'è la libreria? Devi andare dritto e girare a destra dopo il semaforo./ È a destra, dietro l'angolo/accanto alla posta.* *Attraversa la piazza e vedrai la libreria. / Gira a destra e va' sempre dritto.* *Scusi, sa dov'è la stazione ferroviaria?È di fronte al cinema.* *Dove sono i miei quaderni? Sono sul banco./Sotto la sedia c'è un gatto. Fra il tavolo e la sedia c'è lo zaino.* *Vado in biblioteca./ Sono da Paolo./ La borsa è sul tavol.* Императив Прилози за место *(qui, lì, là, giù, su).* Предлози за изражавање положаја и просторних односа *(in, su, da, tra/fra, dietro, davanti, lontano, vicino, di fronte a...).* Упитни прилог: *dove.* *C'è/ci sono.* **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Spingere. Tirare./ Spegnere il cellulare. È vietato parcheggiare! Si prega di non buttare carte e rifiuti per terra!* *Dovresti studiare di più!* *Permesso, posso entrare?/ Posso uscire?/Potresti chiudere la porta, per favore?/ Puoi/Può ripetere, per favore!/ Come, scusi?/ È libero questo posto?Mi dispiace, è occupato.* *Ragazzi, fate silenzio!* *Vietato l'accesso! Vietato fumare! Divieto di pesca.* *Non posso uscire perché devo finire il compito di casa. / Gino non può venire perché non si sente bene.* Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и обавезе. Императив Кондиционал модалних глагола за изражавање дозволе, забране, правила понашања и сл **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Di chi è questa bici? È di Laura./ È tuo questo libro? No, è di Marco./ Questo zaino è mio.* *Hai un dizionario?Sì, ce l'ho. No, non ce l'ho.* *Luigi non ha il biglietto per il concerto.* Конструкција за исказивање припадности Питања са *di chi.* Речца *ci* у изразима *ce l'ho, ce l'abbiamo*… Присвојни придеви и заменице Показни придеви Одређени и неодређени члан Негација Упитна интонација **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Che cosa ti piace fare nel tempo libero? Nel tempo libero mi piace/preferisco....perché..../Il mio film preferito è.../* *Ti piace il nuoto?/Ti piace nuotare?/ Mi piacciono i libri gialli perché....* *Non mi piace/piacciono... perché...* *A chi piace/piacciono...* Глагол *piacere.* Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта *(pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli).* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт

ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Secondo me/Per me/ è importante avere un animale a casa. Secondo me/Per me/dobbiamo aiutare Marco.* *È vero. / È sbagliato.* *Hai ragione./ Non è vero. Sbagli. (Non) sono d'accordo con te. Non ci credo.* *Mi piace la pizza Margherita. Anche a me. A me invece no.* Изражавање мишљења индикативом *(Secondo me/Per me...).* Глагол *piacere.* Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта *(pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli).* **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*Quante persone ci sono (al parco)? Ci sono tre persone che leggono il giornale. Ci sono dei bambini che giocano a calcio...* *Belgrado ha quasi 2 milioni di abitanti.* *Quanto costa un chilo di mele?* *Vorrei due etti di prosciutto cotto, grazie./ Vorrei un po' di pane, grazie.* *Compriamo del pane, delle patate e dell'uva./ Quante mele vuole, signora? Ne prendo due chili, grazie./ Quanta frutta mangi? Ne mango poca.* *Scusi? Possiamo ordinare? Per me una pizza Napoletana e per la ragazza una cotoletta con le patatine.* *Che numero porta? Che taglia porti?* *Il grattacielo è alto più di 500 metri.* *Oggi è il 9 novembre 2018.* Упитни придев /прилог*: quanto/i/a/e.* Партитиван члан *Ne* partitivo Прилози за количину: poco/molto/tanto;un po' Основни бројеви преко 1 000 **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Hallo Sarah, wie geht es dir? Guten Tag, Frau Bauer, wie geht es Ihnen? Danke, (mir geht es) sehr gut/prima/ nicht schlecht. Leider schlecht. Es geht.* *Ich freue mich. Freut mich!* *Es war schön. Ich hoffe, dich wiederzusehen.* *Bis bald! Bis dann!* *Ist Marion dein Vor- oder Nachname? – Mein Vorname.* *Und wie ist dein Nachname? – Kruggel.* *Vesna, woher kommst du? – Ich bin in Deutschland geboren, aber meine Eltern kommen aus Serbien. Sie sind vor 20 Jahren nach Deutschland gekommen./ Sie leben seit 20 Jahren hier in Bamberg.* *Das ist meine Oma Maria. – Ist sie deine Oma mütterlicherseits oder väterlicherseits? – Sie ist die Mutter von meinem Vater. Meine Großeltern väterlicherseits sind gestorben, als ich 10 Jahre alt war.* *Meine Großeltern väterlicherseits leben nicht mehr.* *Das sind meine Schulfreunde Maja und Philip. Wir trainieren jeden Tag/ zweimal pro Woche/ montags und freitags zusammen Judo im Sportverein „Spartak". Maja und ich sind auch Mitglieder der Drama AG. – Bist auch in einem Verein/ in einer AG? Treibst du Sport? Spielst du ein Instrumet?* *Das ist Herr Baumgartner, mein neuer Nachbar. Er ist Ingenieur und arbeitet bei Bosch. Er kommt aus Stuttgart. Jetzt wohnt er aber in Serbien. Er ist geschieden und hat zwei Kinder. Als Programierer entwickelt er Programme in seiner Firma.* Личне заменице Упитне речи (*wer, woher, wo, wohin, wie…*) Одређени и неодређени члан Прилози за време, место и начин Правилно и неправилно поређење придева и прилога (*gern, gut, viel*) Садашње и прошло време (перфект и претерит помоћних и модалних глагола) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе Особености градова и области у земљама немачког говорног подручја

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Wie sieht er/sie aus? – Er ist groß und schlank, seine Haare sind blond und glatt. Sie ist etwas kleiner als er. Sie hat lange, lockige Haare und ist sehr hübsch.* *Wie ist er? – Fleißig, zuverlässig, ordentlich, humorvoll und hilfsbereit.* *Sie ist eine gute Schauspielerin, wie geboren für die Bühne.* *Fast food ist ungesund. Pommes sind zu fett und zu salzig. Warum isst du sie dann?* *Dein Zimmer ist aber schön gemütlich. Es ist groß und hell, modern eingerichtet. Das Sofa ist sehr bequem. Am besten gefällt mir der Balkon und der Blick von hier oben.* *Das Fenster ist gebrochen! Das Wetter ist aber wunderschön/ furchtbar. Der Film ist ziemlich/ sehr/ total langweilig, das habe ich nicht erwartet.* *Meine Stadt ist klein, sie liegt am See und ist von Bergen umgeben. Alles ist niedlich und es ist schön, hier zu leben.* *Serbien befindet sich an der Kreuzung von Zentral- und Südosteuropa. Belgrad und Novi Sad liegen and der Donau.* *Deutschland besteht aus 16 Bundesländern, Österreich aus neun und die Schweiz aus 26 Kantonen.* *Was sind die Wahrzeichen von Belgrad? Was muss man in Belgrad besichtigen?* Именице Личне заменице Упитне речи (*wer, woher, wo, wohin, wie, welcher, welche, welches, was für ein…*) Одређени и неодређени члан – употреба Прилози за време, место и начин и појачавање особина (*ganz, ziemlich, total, furchtbar, schrecklich…*) Правилно и неправилно поређење придева и прилога (*gern, gut, viel*) Придевска промена са чланом Садашње и прошло време (перфект и претерит) **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља немачког говорног подручја (знаменитости, географске карактеристике и сл)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Um wieviel Uhr treffen wir uns heute vor dem Kino? Um halb acht oder? Kommst du mit?* *Nehmen Sie/ Nimm den Bus Nummer 78 um Viertel nach sieben. Er fährt direkt zum Kino. Dann sehen wir uns, bis dann.* *Ich ziehe nach Deutschland um, deshalb lade ich dich zu meiner Abschiedsparty ein. Sag bitte Bescheid, wenn du nicht kommen kannst.* *Danke für die Einladung. Leider kann ich nicht kommen, denn ich bin am Samstag bei meinen Großeltern. Sie feiern ihren Hochzeitstag.* *Danke für die Einladung, ich komme gerne.* *Wir gehen morgen ins Konzert. Hast du Lust mitzukommen?/ Hast du Lust auf das Konzert? – Natürlich. Super Idee. Ich bin nicht daran interessiert.* *Du bist dick geworden. Du solltest deine Ernährung umstellen und dich mehr bewegen. Vielleicht solltest du nach 18 Uhr nichts essen. Vergiss alle Süßigkeiten! Iss mehr Obst und Gemüse!* *Sollte* за давање савета Модални и помоћни глаголи за изражавање предлога *(möcht-, können/ könnt-, wollen, dürfen/dürft-, würd-)* Заповедни начин Прилози *(deshalb, darum, deswegen)* Везници за изражавање узрока *(weil, da, denn)* **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Kannst du/Könntest du etwas langsamer/leiser sprechen?* *Könnten Sie das Radio ausmachen, ich kann mich nicht konzentireren.* *Ich bitte dich um Hilfe. Ich bitte dich mir zu helfen.* *Lass mich in Ruhe! Lass mich ausreden!* *Der Leher teilte mit, dass der Unterricht morgen wegen seiner Krankheit ausfällt.* *Entschldigung! Vezeihung! Entschuldige für Verspätung! Tut mir leid, aber ich habe den Bus verpasst.* *Ich gratuliere zum Jubiläum. Alles Gute! Herzlichen Glückwunsch! Danke schön. Ich bedanke mich für die Geschenke.* Модални глаголи и глагол *lassen* за изражавање молбе и захтева (облици индикатива и конјуктива) **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Ergänze die Sätze! Antwortet auf die Fragen! Ordne die Texte den Fotos zu. Die Flaschen gehören in diesen Container. Diese Tabletten solltest du dreimal täglich einnehmen. Füllen Sie dieses Formular aus. Du solltest weniger Süßigkeiten essen und viel Wasser trinken.* *Wenn es stark regnet, musst du alle Fenster zumachen.* Реалне кондиционалне реченице Заповедни начин **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Wie lange brauchst du bis zur Schule? Ich brauche eine halbe Stunde zu Fuß. Aber wenn ich mit dem Bus fahre, (dann) brauche nur 10 Minuten.* *Die Schüler in Indien tragen Uniformen wie die Schüler in England, nicht wahr?* *Wenn du dich nicht regelmäßig bewegst, kannst du nicht gesund bleiben.* *Mein Vater geht montags ins Schwimmbad und freitags ins Fitnesstudio.* *Ich komme in 10 Minuten, bitte warte auf mich.* *Wir leben seit 5 Jahren in dieser Wohnung.* *Er fährt für drei Wochen nach Berlin.* Презент за изражавање сталних и уобичајених радњи Везници (*wenn, während*) Предлози за изражавање времена *(in, an, um, seit, für).* **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем друштвеном окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји

ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Es war nett von dir, dass du auf meinen Hund aufgepasst hast, während ich beim Arzt war.* *Wo hast du gewohnt, als du Kind warst?* *Hast du dieses Buch schon gelesen? – Ja, vor 3 Jahren.* *Nach 8 Jahren hat er aufgehört Basketball zu trainieren.* *Wie hast du deine Ferien verbracht? – Zuerst bin ich mit meinen Eltern ans Meer gefahren und danach habe ich eine Sprachreise nach London gemacht. Es war super.* *Der Erste Weltkrieg ist 1914 ausgebrochen und hat vier Jahre gedauert.* *Mileva Maric war mit Albert Einstein verheiratet. Sie hat ihm viel bei der Forschung geholfen und zu seinem Erfolg beigetragen.* Перфект и претерит правилних и неправилних глагола Везници *wenn, als, während, bis.* **Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Ich gehe morgen zum Zahnarzt, denn ich habe heftige Zahnschmerzen.* *Unsere Tante Maria kommt in zwei Stunden zu uns.* *Nach dem Studium wirst du bestimmt bei deinem Vater in der Firma arbeiten.* *Ich vermute, dass er im Ausland studieren wird.* *Ich glaube, der Regen hört bald auf. Ich hoffe, dass der Regen bald aufhört.* *Was hast du am Sonntagnachmittag vor? – Nichts, ich möchte mich ein bisschen erholen.* *Was wirst du Hans in Belgrad zeigen, wenn er zu Besuch kommt?* Презент и футур Везници (*wenn, sobald).* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Wie fühlst du dich? Mein Bauch tut weh und ich habe Fieber. – Du musst zum Arzt gehen. Gute Besserung* *Ich fühle mich ziemlich einsam, seitdem wir hierher umgezogen sind.* *Warum ärgert er sich über seine Kinder? Vielleicht haben sie schlechte Noten, oder?* *Ich bin von unserem Spiel enttäuscht. Das war nicht unser glücklicher Tag.* *Er hat sich so gefreut, als er dieses Stipendium bekommen hat.* *Wofür interessiert sich deine Schwester? Sie ist interessiert an Mode. Sie kauft ständig Klamotten und Modemagazine.* *Unser Sportlehrer war sehr stolz auf uns, als wir die Medaille gewonnen haben.* *Warum hast du das nicht aufgegessen? – Ich habe keinen Hunger, ich bin satt.* Глаголи са предложним објектом **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Können/Könnten Sie mir sagen, wie ich zum Stadion komme?* *Entschuldigung, wo ist die nächste Bushaltestelle? – Gehen Sie nur geradeaus und dann die zweite Straße links.* *Was ist dieses weiße Gebäude gegenüber dem Rathaus?* *Wir sind an der Donau vorbeigefahren.* *Mein Haus ist nicht weit weg von der Bushaltestelle (entfernt).* *Wo ist der Fahrkartenautomat? – Da drüben.* *Das Wetter ist schön, geh raus und verbringe nicht die ganze Zeit drinnen vor dem Computer.* *Kommt er aus Süddeutschland? – Ja, sein Ort ist liegt im Südwesten. Er liegt an einem wunderschönen See.* Предлози за изражавање положаја и просторних односа Прилози за изражавање просторних односа Компаратив и суперлатив придева Заповедни начин **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Der Schulleiter hat Handyverbot eingeführt. Wir müssen unsere Handys vor dem Unterricht ausschalten und auf dem Tisch liegen lassen. Wie sind die Regeln an deiner Schule?* *Du darfst diese Grünfläche nicht betreten. Das ist nicht gestattet. An Regeln muss man sich halten.* *Meine Eltern haben mir verboten, ins Konzert zu gehen, weil ich morgen einen Mathetest schreibe.* *In Deutschland wird der Müll getrennt und das muss du berücksichtigen, solange du in Deutschland lebst.* *Rauchen verboten. Tiere füttern ist nicht erlaubt! Eintritt gesperrt! Lass mich schlafen! Lass uns in Ruhe!* Заповедни начин Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе *Lassen* + инфинитив **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Gehört das Auto Marions Vater? Gehört das Auto dem Vater von Marion?* *Das ist meine Sonnenbrille.* *Er is der Onkel meines besten Freundes/ von meinem besten Freund. Ist das dein Fahrrad? – Ja, (es ist) meins. Du kannst es haben und fahren.* *Der Pulli gefällt mir sehr, ich muss ihn haben.* *Mir passt die Größe dieser Bluse nicht. Wie ist der Name des Autors?* *Wessen Hund ist das? Das ist der Hund meiner Freundin Martha/ Marthas Hund.* Саксонски генитив са именицом у једнини и множини Присвојни детерминативи Генитив Питања са *Wessen?* **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини

ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Was ist deine Lieblingsfreizeitbeschäftigung? – Skaten.* *Mir gefällt dieser Film sehr. Er ist einfach Spitze. Die Schauspieler waren total gut.* *Ich finde Schwimmen sehr gesund.* *Er mag Skilaufen, darüber hat er sich immer gefreut.* *Ich liebe Tiere.* *Basteln macht mir Spaß.* *Sie genießt, wenn sie ihren Morgenkaffee auf der Terrasse trinkt. Meine Schwester mag lieber Cola als Fanta. Was magst du lieber? Was bevorzugst du? Hörbücher oder gedruckte Bücher?* Придевска промена Питања са *Wie? Welcher, welche, welches? Was für ein?* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Ich denke/miene/glaube/vermute, dass Fast Food der Gesundheit schaden kann. Ich finde, Fast Food kann auch schmecken.* *Ich teile auch deine Meinung. Meiner Meinung/Ansicht nach haben die Deutschen das beste Brot.* *Ich fnde ihren Rock zu kurz. Findest du auch?* *Wer gewinnt das Spiel, was denkst du?* *Ich finde das Kleid nicht so schön, obwohl es so teuer ist.* *Er sagt, dass ihm der neue Mathelehrer gut gefällt. Nur weiß er noch nicht, ob er streng ist.* Везници *dass, w?, ob, obwohl* **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*Wie viele Einwohner hat Belgrad? Etwa 1.7 Millionen.* *Der Rhein ist mehr als 1200m lang.* *Wie hoch ist das höchste Gebäude der Welt? – 829 Meter, das ist ein Wolkenkratzer in Dubai.* *Wie groß bist du? – 1,87.* *Er wohnt im fünften Stock.* *Wie weit ist Novi Sad von Belgrad entfernt? – Ich denke, 80 km.* *Wieviel wiegt ein Elephant? – Keine Ahnung.* *Wie groß ist deine Wohnung? – Die Fläche beträgt 76 Quadratmeter.* *Was brauchst du für diesen Kuchen? – 250 Gramm Mehl, 10 Eier, eine Tafel Schokolade.* Основни бројеви преко 1 000 Мерне јединице **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; метрички и неметрички систем мерних јединица

РУСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Как вас/тебя зовут? Как ваша/ твоя фамилия? Меня зовут Виктор Петрович Иванов.* *Разрешите/ позвольте вам представить...Это мой друг Саша. Привет, Саша! Добро пожаловать! Мы будем вместе учиться. Очень приятно. Рад/рада с тобой познакомиться.* *А кто это? Это моя родственница Света. Она занимается музыкой. Мне кажется, что она хочет стать известной пианисткой.* *Где ты живёшь? На улице Гагарина, дом 5, квартира 10. На втором этаже, а ты? Я живу на улице Ленина, в доме номер 13, в квартире 17, на четвёртом этаже.* *Ты знаешь мою соседку Лену? Мне кажется, что вы вместе учились в восьмилтеней школе имени Бранислава Нушича.* *Это его родители. Его папа работает инженером, а его мама медсестрой.* *У тебя есть братья/сёстры? Да, у меня есть брат. Он моложе меня. Ему 7 лет. Нет, у меня нет сестры.* *Ты интересуешься музыкой? Нет, не очень, я люблю спорт.* *У моего папы есть сестра, её зовут Марина. Марина – моя тётя. Её муж, дядя Стефан – немец. У них есть сын, мой двоюродный брат Иван. Ему три года. Он родился в Германии, но сейчас живёт в России, в Москве.* *Это мой дядя Иван. Он очень интересный человек, художник. Он живёт и работает в деревне Иваново.* *Как дела? Нормально. Всё в порядке.* *Спасибо за имейл (электронное письмо). Большое вам спасибо. Не за что.* Номинатив множине именица мушког рода са наставком *-á/ -я (дом –домá, город – городá, учитель – учителя)* Упитне реченице с упитним заменицама и прилозима (*кто, где, как...*). Изражавање посесивности (потврдне и одричне конструкције): у+ ген личних заменица и именица (*у меня есть, у меня нет*) Личне заменице за 3 лице са и без предлога (*к ней, ей*) Присвојне заменице *(мой, твой, его, её, их...)* Глаголи *заниматься, интересоваться, стать* + инструментал Кратак облик придева *рад/рада; рады.* Одричне заменице (*никто, ничто*) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтивости; имена, патроними, презимена и надимци; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; нумерисање спратова, називи већих градова, познатијих држава и њихових становника, родно место

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Какой Миша? Как Миша выглядит? Я в первый раз с ним встречаюсь, опиши его. Миша невысокий, стройный.* *Какая Маша? Маша высокая, полная.* *Какой у него рост?* *Какие у неё глаза? Глаза – карие, волосы – каштановые.* *В чём она? На ней блузка в полоску.* *Миша хорошо знает математику и помагает Маше. Маша очень хорошо плавает. Она живёт в центре Екатеринбурга в многоэтажном доме. Её квартира небольшая. Её комната маленькая.* *У меня в комнате большая удобная кровать.* *Какой это город/ деревня? Это мой родной город.* *В центре Белграда – памятник Князю Михаилу. Рядом улица Князя Михаила, пешеходная улица.* *Это – памятник Петру Первому. Какой большой и красивый! Тебе нравится больше памятник Пушкину или Петру Первому? Этот памятник мне известен.* *Мы жили в спортивном лагере прошлым летом. Он спал в большой палатке.* *Идёт дождь, дует ветер, холодно очень. Завтра будет солнечная погода, без дождя. Ночью поднялся сильный ветер и пошел дождь.* *Я очень плохо себя чувствую. Болит голова и глотать больно. У меня температура. У него сильно болит живот. У неё грипп/ ангина.* Именице треће деклинације Придеви Слагање с именицама у роду, броју и падежу Кратки придеви у предикативној функцији *Башня видна издали. Я рад, что вы приехали.* Прилози за начин, место, време Фреквентне временске конструкције (*прошлым летом, в прошлую среду, на следующей неделе, в прошлом году)* Садашње време Прошло време Будуће време (просто и сложено) Прости облици компаратива придева/прилога Повратна заменица *себя.* Неодређеноличне реченице без субјекта са предикатом у неодређеноличном глаголском облику (треће лице множине) *Здесь продают билеты. Говорят, что это было давно.* Безличне реченице *Меня тошнит.* **(Интер)културни садржаји**: карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Уберите вещи!* *А давайте посмотрим с вами, что там лежит.* *Разложим книги по местам. Помогите мне пожалуйста, давайте все вместе!* *Я иду в бассейн. Петя, пойдёшь со мной? Я обожаю плавать. Сегодня мы с вами сделали очень много. Какие молодцы!* *Чем тебя угостить? Ты будешь чай? Нет, спасибо.* *Что ты будешь делать на следующей неделе?* *Придёшь ко мне на вечеринку? У меня день рождения. Во сколько? В семь часов в субботу. Внимание! Срочно отправляемся на прогулку!* *Будем в восекресенье играть в футбол? Когда? В пять. Нет, к сожалению, я еду с родителями к бабушке.* *Пойдём в кино вечером? Давай! Где встречаемся? У входа в метро.* *Нажмите здесь и зарегистрируйтесь! Не переживай! В следующий раз получится лучше! Давайте решать вместе! Дорогие ученики! Приглашаем вас принять участие в творческом проекте «Как хорошо любить читать». Мне понравилось, как вы справились с заданием. Наша работа сегодня была очень полезной.* Промена именица женског рода треће деклинације чија се основа завршава на *–чь, -щь ; -жь, -шь.* Заповедни начин (позив на заједничку активност) Безличне модалне конструкције с предикативима *(мне нужно, мне надо, мне необходимо).* Упитни искази без упитне речи Интонација Садашње време у значењу будућег Будуће време Прилози за време *утром, вчера, завтра, сейчас, опять ...* Прилози за количину (меру) *очень, совсем, слишком ...* **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Давайте споём эту песню. Пусть они читают.Скажите, как вы справились с текстом и вопросами?* *Не забудьте, что у каждого ученика своя роль.* *Не ешьте гамбугеры на завтрак. Составьте здоровое меню на день рождения с друзьями.* *Занимайтесь спортом каждый день.* *Вам помочь? Да, спасибо, возьмите эту сумку, пожалуйста. Спасибо. Благодарю вас. Не за что. Ничего.* *Дай мне, пожалуйста, тетрадь. Минуточку. Вот она.* *Можно я подойду? Можно. Мне кажется, что ... Это для меня (не)важно. По-моему ... Я считаю, что ... Я хотела бы танцевать с тобой..* *Извините, можно вопрос? Можно.* *Приезжайте к нам в Сочи!* *Вы не скажете, как дойти до Красной площади? Конечно, скажу.* *Простите за беспокойство. Извините за опоздание.* *С днём рождения!* *Скачай, пожалуйста, из интернета этот ролик.* Заповедни начин (позив на заједничку активност) *Давай/те петь; Давай/те споём* Конјугација глагола *есть, дать; хотеть, бежать*; Предикативи *можно, нужно, надо.* Упитни искази без упитне речи Интонација Безличне реченице *Мне кажется...* Прошло време глагола са суфиксом -чь (*мочь, лечь, печь*) Кондиционал за изражавање предлога, жеља (у простој реченици): *Я хотел/хотела бы* **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања

РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Обрати внимание! Составьте предложения! Вы всё поняли?* *Постарайтесь угадать! Закрой/те глаза! Правильно или нет?* *Помните, вам надо прочитать текст всего лишь раз. Вставьте слово в нужном месте.* *Ответьте на те вопросы, которые кажутся вам наиболее лёгкими. Не обязательно придерживаться того порядка, в котором приведены вопросы.* *Из чего состоит он-лайн тестирование?* *Прочитай внимательно вопросы к тексту и обведи кружком букву правильного ответа.* *Открой рот и скажи «А-а-а». Это лекарство тебе надо принимать три раза в день. Надо лежать в постели пять дней.* *Отметь правильный ответ. Проверьте свои ответы.* *Сделайте проект-плакат/ презентацию на тему „Мой любимый город". Найдите ошибки в тексте! Встаньте!* *Нарежь картошку кубиками, положи в салатницу.* *Один раз топни ногой, подойди к двери и похлопай в ладоши!* Заповедни начин фреквентних глагола на нулти суфикс: *встань/те, составь/те, не забудь/те, проверь/те* **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Моя семья любит по праздникам собираться с близкими родственниками. В выходные мы ходим в кино или ездим на дачу.* *Я живу в Москве. Моя бабушка живёт в деревне Азово, недалеко от города Омска.* *Летом мы ходим купаться на пруд.* *В Новгороде есть кремль.* *Я учусь в седьмом классе. В школу я езжу на автобусе. Каждый день я встречаюсь с друзьями. Мы играем в футбол или в волейбол на школьной спортплощадке. В свободное время я играю в компьютерные игры. Я ищу МП4-плеер.* *Ты играешь на пианино? Нет, не играю, я пою в хоре.* *Какие книги ты любишь? А я как раз сейчас читаю Андрича. Если хочешь, можешь взять почитать.* *Я каждый день примерно пять часов сижу в интернете.* *Обычно я встаю в шесть часов. Сначала я включаю ноутбук и читаю электронную почту.* *Вечером мама и папа смотрят телевизор. Псоле школы я делаю уроки.* *Зимой мы катаемся на лыжах.* *Пётр часто ездит на озеро ловить рыбу.* *Самолёт летит в Белград.* Глаголски вид, разлике у употреби глаголског вида у руском и српском језику (*обещать, завтракать...*) Садашње време Повратни глаголи, разлике у употреби повратних глагола у руском и српском језику (*играть, отдыхать, загорать, учиться....*) Глаголи кретања: *идти/ ходить, ехать/ ездить, лететь/ летать, плыть/ плавать, бежать/ бегать, нести/ носить.* Употреба глагола *играть* (*во что, на чём).* Употреба глагола *есть.* Прилози за време, начин Упитне заменице: *какой, который* **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем друштвеном окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Где он родился? В каком городе он жил?* *На прошлой неделе мы смотрели хороший фильм.* *Что ты делал/делала вчера вечером?* *Мама нашла свой мобильник.* *Он помог мне выучить урок.* *Сегодня мама пришла с работы в семь часов.* *Саша ушёл в свою комнату. Когда твоя семья переехала на новую квартиру?* *Мы прилетели вчера вечером. Когда вылетает твой самолёт?* *Мы в прошлом году ездили на машине на море. Я нашла в Интернете информацию о Максиме Горьком. Александр Сергеевич Пушкин родился 6 июня 1799 года в Москве. Название «Сибирь» появилось на карте в 14в. Белград был основан кельтами в IV–III вв. до н.э, поселение называлось Сингидунум. В 1521 году город захватили турки.* *Открытия Николы Теслы навсегда изменили мир.* *Бранислав Нушич умер 19 января 1938 г.* Прошло време повратних глагола Глаголи кретања с префиксима Употреба глагола кретања у прошлом времену Прошло време глагола с суфиксима -*чь* (мочь), -*ти* (идти) Употреба речи *тысяча* Временске конструкције с именицом *год*: *в 1978 году*; *в сентябре 1978-го года).* Редни бројеви преко 10 Фреквентне временске конструкције (*прошлым летом, в прошлую среду, в прошлом году)* Садашње време Прилози и прилошке одредбе за време **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости

ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Завтра утром я пойду к врачу.* *Майя проведёт летние каникулы у бабушки в деревне.* *На следующей неделе моя старшая сестра выходит замуж.* *Мой брат улетает в Рим сегодня вечером. Во сколько его самолёт вылетает?* *Мы закончим проект до конца недели.* *Я надеюсь, что завтра будет хорошая погода.* *Сегодня солнце светит, будет прекрасная погода!* *Завтра моя сестра сдаёт экзамен по русскому языку на факультете.* *Если мы не сделаем домашнее задание, наш учитель рассердится.* *Что будет в будущем, если человек продолжит загрязнять планету?* Глаголски вид Просто и сложено будуће време Прилози и прилошке одредбе за време Фреквентне временске конструкције (*на следующей неделе, в следующую среду)* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Что с тобой? Как ты себя чувствуешь? У меня сильный насморк и голова очень болит. И температура повышена. У тебя, наверное, грипп. Тебе нужно лекарство. Выздоравливай быстро!* *Почему Володя сердится на меня?* *Желаю тебе счастья и успехов! Удачи тебе!* *Ой, я очень волнуюсь! Я так переживаю за тебя!* *Моя тётя приезжает завтра в Москву. Я так радуюсь!* *Это пирожное так вкусно пахнет. Можно я попробую?* *Так есть хочется! Я проголодался/ проголодалась. Хочу пить! Дайте мне, пожалуйста, стакан воды.* *Я так устал/а! Так спать хочется!* *Я очень интересуюсь историей. А я увлекаюсь пением.* Безличне реченице. Глагол *хотеть.* Глагол *хотеться (безлична употреба: мне хочется).* Глагол *чувствовать себя.* Модалне конструкције (личне и безличне*) с нужно и должен* Заповедни начин. Упитни искази без упитне речи Интонација Глаголи *интересоваться, увлекаться чем.* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Простите, вы не скажете, где находится ближайшая остновка автобуса? Да, конечно. Идите прямо до конца улицы. За углом – остановка.* *Извините, остановка одиннадцатого автобуса напротив?* *Мы гуляли весь день по набережной.* *У моих родителей дача в горах.* *Национальный музей находится в центре города.* *Дети весь день бегали по парку.* *Подожди, пожалуйста, за дверью.* *Первым человеком в космосе был Юрий Гагарин.* *Сибирь находится в центральных и восточных районах России.* *Гора Златар находится на западе Сербии. Ущелье Джердап находится в восточной Сербии. На юге Россия граничит с Китаем и Монголией.* Предлошко-падежне конструкције за изражавање места и правца (*за дверью, в космосе, на юге, в центре...*) Прилози за место и правац Глаголи кретања Префиксални глаголи кретања **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*По газонам ходить нельзя!* *Можно сесть рядом с вами? Можно, конечно. Нет, нельзя, к сожалению. Можно воспользоваться твоим мобильником, пожалуйста?* *Вы должны отключить свои мобильники на уроке.* *Мы должны носить школьную форму.* *Он не может прийти, потому что у него много работы.* *Осторожно! Двери закрываются!* *Животных кормить запрещено!* *Курить запрещено!* Заповедни начин Безличне модалне реченице с предикативима *можно, нельзя, надо, нужно* Модална конструкција с речима *должен/должна/должны* Управни и неуправни говор **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Это родители моего друга Саши.* *Чьи это очки? Мои или его?* *У неё нет чемодана, потеряла.* *Это твой пенал? Нет, не мой.* Питања с присвојном упитном заменицом *Чей.* Конструкције за изражавање посесивности Општа и посебна негација Присвојне заменице Упитни искази без упитне речи Интонација **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини

ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Когда у меня есть свободное время, я хожу/ езжу...* *Мне нравится смотреть в интернете фильмы, слушать музыку. Вчера я скачал/ скачала из интернета новую песню ДДТ.* *Мне нравятся зимние виды спорта. Люблю кататься на санках. Не люблю кататься на лыжах.* *Мой любимый спорт – теннис. Мне интересно смотреть теннис.* *Мне не очень нравится новый сериал.* *Я занимаюсь баскетболом. У меня тренировки каждый день.* Глаголи *заниматься, интересоваться (чем).* Безлична употреба глагола *нравиться* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Я думаю, что в школах нужны мобильники. На уроке их можно использовать.Что ты думаешь на эту тему?* *Пожалуйста, расскажи мне об этой книге. Тебе нравится книга?* *Как тебе кажется, кто выиграет? Что ты думаешь по этому поводу?* *Да, я согласен/согласна. Нет, мы не согласны.* *Кратки облици придева согласен.* *Безлична употреба глагола казаться. Мне кажется.* **(Интер)културни садржаји:** *поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.*
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*Сколько жителей в Белграде? Почти два миллиона.* *Самое высокое здание в «Москва-Сити» − Башня Восток. Её высота – 348 метров.* *Моя мама работает на 16-ом этаже Башни Восток в «Москва-Сити».* *Самая длинная река в России – Лена (4.400 километров).* *Сколько весит яблоко? 200 грамм.* *Сколько весят эти яблоки? Три с половиной килограмма.* *У тебя было много домашеного задания?* *Это дорого!* *У нас больше/ меньше предметов в этом году.* *Я получил пятёрку по биологии.* Основни бројеви преко 1 000 Употреба бројних именица *тысяча*, *миллион, половина* Употреба прилога за количину *много, мало, несколько* уз генитив множине именица Редни бројеви преко 10 Питања са *Сколько.* **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; метрички и неметрички систем мерних јединица

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Tu connais Michel ? Il vient de Poitiers.* *Je vous présente Monsieur Dupont. Tiens, je te présente Valérie, c'est ma meilleure amie. Moi, c'est René. Bonjour. Enchanté. Salut.* *C'est ton grand-père sur cette photo, n'est-ce pas? Oui, c'est mon papi, je m'appelle comme lui. Maintenant il a 73 ans. Melheureusement, ma grand-mère est morte.* *Le grand garçon blond aux yeux verts, avec un pull bleu, c'est Louis. Il s'intéresse à la musique. Qui est cette petite fille à côté de lui ? C'est sa sœur, elle s'appelle Hélène, elle est très gentille.* *Lucas et moi, nous habitons dans la même rue, mais nous ne sommes pas dans la même classe. Nous nous rencontrons souvent devant l'école.* Презентативи (*c'est, ce sont*) Питања интонацијом Упитна морфема *n'est-ce pas?* Описни придеви Презент повратних глагола Наглашене личне заменице **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Yves est le garçon le plus grand dans ma classe. Il joue au basket.* *Elle est médecin. Il est boulanger.* *Elle est très nerveuse ; elle voudrait être plus calme.* *Tu regardes quel animal ? Je regarde ce cheval blanc avec la queue longue.* *Quel est ce livre sur ta table ? C'est le livre de français.* *Dans cette revue pour adolescents il y a plusieurs rubriques intéressantes : stars, mode, cinéma, musique, jeux, horoscope…* *Ce portable ne fait pas de photos et on ne peut pas recevoir des e-mails. Celui-là est meilleur, mais il est plus cher aussi.* *La Serbie se trouve au sud-est de l'Europe. Les plus grandes villes sont Belgrade, Novi Sad et Niš.* *On parle français en France, mais aussi en Suisse, au Luxembourg et en Belgique. Le drapeau français est tricolore, le drapeau serbe aussi.* Поређење придева (компаратив, суперлатив) Показни придеви Негација (*ne/ n'... pas*) Предлози испред назива земаља Презент фреквентних глагола Изостављање одређеног члана (испред назива занимања) **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)

ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Je te propose de voir ce film, toi aussi.* *Si elle a mal à la dent, elle doit aller chez le dentiste.* *On peut aller chez moi si tu es libre après l'école. Si tu es libre, je t'invite. Oui, d'accord, et on va jouer aux jeux vidéo.* *Voulez-vous essayer? Oui, pourquoi pas ?* *On ira voir le match si tu finis tes devoirs. J'aimerais bien y aller.* *Sois patiente. N'ayez pas peur.* *Et si on allait à la piscine? C'est une bonne idée.* Модални глаголи Хипотетичка реченица *Futur simple.* *Futur proche* Субјунктив/ императив глагола *avoir* и *être* у устаљеним изразима **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Excusez-moi, est-ce que je peux parler à Louise ?* *Bien, merci et au revoir !* *Je peux m'asseoir à côté de vous?* *Je voudrais savoir si le centre est ouvert cet après-midi. Est-ce que vous avez l'adresse du Centre ? Bonjour Madame, vous pouvez me dire à quelle heure ouvre le Centre cet après-midi ?* *Je voudrais cette revue pour adolescents. Laquelle? Celle-là, son titre est Okapi.* *Regarde-moi! Ouvre-lui! Téléphonez-leur!* *Je suis vraiment désolé, Monsieur. Je vous demande pardon. Ne t'inquiète pas !* *Je suis fier de toi. Toutes mes félicitations ! Je vous remercie beaucoup, Madame !* Кондиционал модалних глагола Упитна реченица са конструкцијом *est-ce que* Упитне заменице (*lequel, laquelle*) Показне заменице (*celui, celle, ceux, celles*) Императив Узвичне реченице Индиректна питања **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Il faut que tu racontes ça à ton frère.* *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives.* *Avez-vous compris?* *Pour apprendre, il faut bien écouter.* *Tu devrais aller à la pharmacie.* *Tu dois faire les courses aujourd'hui.* *Tu peux écrire au courrier des lecteurs de ce magazine. Ils vont te répondre.* Конструкција *il faut* + субјунктив (у устаљеним изразима) Конструкција *il faut* + инфинитив Модални глаголи **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Tu vas à Nice? Non, j'en viens. Tu vas souvent à la campagne? J'y vais chaque été.* *On est ici depuis lundi.* *Le mercredi, je fais du tennis.* *Je sais danser et chanter. Je peux aussi jouer avec les enfants.* *Les jeunes passent beaucoup de temps à l'ordinateur. Les parents préfèrent regarder les films à la télé.* *Nous avons de nouveaux voisins. Ils ont acheté une maison à coté de chez nous.* *Les filles se préparent pour la fête. Elles mettent leurs nouvelles jupes.* Прилошке заменице (*en, y*) Презент фреквентних глагола Предлози и предлошки изрази (*à côté de, chez, depuis*) Прилози Прилози за место (*ici, là*) **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Nous sommes arrivés il y a trois jours.* *Je n'ai jamais été chez eux.* *Ce jour-là il est venu me dire qu'il partait; il m'a dit qu'il allait déménager; il a promis qu'il nous écrirait.* *Hier c'était dimanche, je me suis réveillé à 10 heures.* *Elle a écouté le dernier disque de ce chanteur et elle a décidé d'aller à son concert.* *J'ai découvert Paris il y a deux ans.* *Il est né à Genève, mais il a grandi à Lyon parce que ses parents ont déménagé.* *Les frères Lumière ont inventé le cinéma.* *Napoléon Bonaparte était le premier empereur des Français. Il est né en Corse.* *Astérix et Obélix ont vécu dans un petit village gaulois et ils ont lutté contre les Romains.* Перфекат (*passé composé*) Имперфекат Исказивање будућности у односу на прошлу радњу (рецептивно) Редни бројеви **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости

ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Quand est-ce qu'on part? Il demande quand on part. Je pars dans deux jours.* *Si mes parents me laissent partir, je viendrai avec toi!* *S'il fait beau demain, on va à la piscine.* *Qui va jouer les personnages ? Qui va participer à ce spectacle ?* *C'est Pierre qui va le faire.* *Cette année je vais faire plus de sport et je vais aller à un atelier de peinture.* *Nous finirons notre projet dans dix jours.* *Je crois que demain il va neiger.* *Je suis sûr que tu réuissiras.* *Futur simple.* *Futur proche.* Кондиционална реченица **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Bonne chance! Bon appétit !* *Tu as envie de quoi ? J'ai envie d'aller au cinéma. Moi, je n'ai pas envie.* *Je trouve ça intéressant. Je ne trouve pas ça intéressant.* *J'espère qu'il viendra.* *Ça me fait plaisir de te revoir !* *Tout va bien maintenant.* *Je n'aime pas l'odeur du café.* *Tu as réussi, je suis très content ! Elle n'est pas venue, c'est dommage !* Узвична реченица Негација Презент фреквентних глагола **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Où sont mes affaires? Elle demande où sont ses affaires.* *Vous ne pouvez pas traverser la rue ici.* *Au-dessous de mon appartement il y a un parc où je peux voir les enfants qui jouent.* *Pouvez-vous me montrer la gare sur le plan, s'il vous plaît ?* *Ma ville est située à 75km au nord de Belgrade.* *Le Musée national se trouve dans le centre-ville, en face du Théâtre national.* *Subotica se trouve au nord de la Serbie, à la frontière avec la Hongrie. En Serbie il y a cinq parcs nationaux: Djerdap, Kopaonik, Tara, Šar, Fruška Gora.* *Le tunnel du Mont-Blanc relie Chamonix en France et Courmayeur en Italie. La Côte d'Azur comprend plusieurs lieux qui attirent les touristes du monde entier; ce sont Nice, Cannes, Saint-Tropez, etc.* Индиректно питање Релативне заменице (*qui, que, où*) Основни бројеви Присвојни придеви **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Maman me dit que je peux inviter tous mes copains à mon anniversaire.* *Tous mes amis vont au cinéma, mais pas moi. Mon papa ne me permet pas.* *C'est toi qui as jeté la bouteille dans l'herbe ? Non, ce n'est pas moi, je respecte la nature. Cherche une poubelle pour jeter ce papier !* *N'ouvrez pas le livre pour le moment ! Ne pas ouvrir les fenêtres. Ne pas se pencher. Assez ! Ça suffit ! On ne mange pas avec ses mains.* Личне заменице у функцији индиректног објекта Негација Узвичне реченице Императив **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Cette moto? C'est celle de mon grand frère.* *C'est à moi. Ils sont à vous.* *Il est à toi, ce portable rouge, n'est-ce pas ?Non, pas du tout, il est à cette dame-là. J'ai laissé le mien à la maison.* Презентативи (*c'est, ce sont*) Присвојне заменице Показне заменице Негација **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*C'est toi que j'aime. Je l'aime comme un frère.* *Les enfants aiment les jeux de société. Le frère de Mia aime jouer au Scrabble.* *Comme c'est joli ! Comme sa poupée est belle !* *J'aime les pommes, mais je préfère les bananes.* *Tu as aimé le film ? Non, il ne me plaît pas.* Конструкција за наглашавање (*c'est... que*) Узвичне реченице **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт

ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Je suis d'accord avec lui. Je pense que non. Je crois que tu n'as pas raison.* *Qu'est-ce que vous pensez ? Je ne suis pas sûr, mais je pense qu'il faut attendre encore un peu.* *Qu'est-ce que tu en penses ? Je crois que Marc n'est pas coupable* *Ce n'est pas juste! Ce n'est pas bien !* *À ton avis, quelle équipe a mieux joué?* Питања са упитним речима Објекатска реченица Негација **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*Novi Sad est une grande ville? C'est la plus grande ville de la Voïvodine, avec presque 300.000 habitants.* *Ça coûte combien ? Les gants coûtent combien ? Ils coûtent 24 euros.* *Je voudrais un kilo de pommes et un litre de lait. Voilà ! C'est combien ? 11 euros. 11 euros ? C'est cher!* *La Seine est un fleuve français long de 776,6 kilomètres. Sa source se situe à 446 m d'altitude.* *La baleine bleue est le plus grand animal sur la planète, elle pèse jusqu'à 200 tonnes et elle peut être longue de 7 mètres.* *Nous habitons au cinquième étage. Cette année je suis en 7ème.* Основни бројеви преко 1 000 Редни бројеви Поређење придева (суперлатив) Презентативи (*voilà, c'est*) **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Hola, Buenos días, Buenas tardes / noches, Adiós, Hasta luego* *Hola, ¿qué tal? –(Muy) bien. Y tú, ¿qué tal?* *Hola, ¿cómo estás? –(Muy) bien, gracias, ¿y tú?* *Buenos días, ¿cómo está? –(Muy) bien, ¿y usted?* lengua escrita: Querido/a + nombre *Querido Pedro: Soy un futbolista de Belgrado... Saludos, Manolo* Te presento a + *Te presento a mi hermano Paco.* *Te presento a Elena. Es mi amiga. Nos conocemos desde el primer grado y vamos juntas al aula de teatro de nuestra escuela.* *Te presento al señor Meza. Es nuestro profesor de español.* ¿Cómo te llamas? ¿Cuántos años…? ¿Con quién ? ¿Dónde…? ¿De dónde eres? ¿Qué haces? ¿A qué te dedicas? *Me llamo Mónica. Tengo trece años y vivo con mi padre. Él es de Grecia. Se mudó a Serbia cuando tenía veinte años. Ahora trabaja en el sector de informática de una compañía local.* Поздрави (*¡Hola¡ ¡Buenos días! ¡Buenas tardes! ¡Buenas noches! ¡Hasta luego! ¡Adiós! ¡Chao! ¿Qué tal? ¿Cómo está(s)?*) Индикатив презента фреквентних глагола Питања (*qué, quién/es, con quién, cómo, dónde, de dónde, cuándo, cuánto, cómo, alguna vez*) Личне заменице, наглашене и ненаглашене Показне заменице (*este/a/os/as*) Присвојни придеви Бројеви **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе Већи градови у земљама циљне културе
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*¡Qué divertido / aburrido / bonito / interesante…!* *¿De qué color es?* *¿Cómo es? –Es igual / diferente / parecido / típico / regular.* *La blusa es azul. Es de algodón.* *El libro es más interesante que la película.* *La paella está muy rica.* Глагол ser за трајну карактеристику; estar за опис стања; најфреквентнији придеви који мењају значење уз ser/estar (aburrido, cansado, rico) ¡Qué + adjetivo! Придеви – род, број и слагање са именицама; положај придева joven, viejo, mayor; adulto (edad) bonito, feo, bueno, malo, fuerte, débil colores; color claro/oscuro; redondo, cuadrado de madera / piel / plástico / metal / tela / papel / cristal (material) rico, bueno, malo (comida) Компаратив придева (*más…que, menos…que, tan...como*); компаратив најчешћих неправилних придева (*mejor, peor, mayor, menor*) **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл); храна

ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*¿Vamos a salir? –Sí, vale. / Vale, ¿por qué no?* *¿Vienes al club? ¿Quedamos el miércoles? ¿Quedamos en mi casa? –Sí, vale, de acuerdo.* *¿Por qué no jugamos al fútbol?* *Te invito a mi fiestra.* *¿Vienes a mi casa? –Sí, pero más tarde. / Bueno, vale, pero más tarde. / No, lo siento. Me siento mal. Otro día.* *¿Quieres zumo? –Sí, gracias. / Gracias, está muy rico pero no quiero más.* ir a + inf invitar, quedar Супротне реченице (pero…) Узрочне реченице (porque…) **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве; норме учтивости (нпр приликом посета и сл)
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*¿Puedes darme un vaso de agua? / ¿Me das un vaso de agua?* *Tengo sed. –Aquí tienes. –(Muchas) gracias. – De nada.* *¿Te puedo pedir un favor? –Sí, sí, claro. / Vale. / Bueno, vale.* *Perdona, ¿puedes ayudarme? –Sí, con mucho gusto. / Bueno, no sé. / Lo siento, no puedo.* *Perdón, ¿me puede ayudar?* *Lo siento mucho. / Perdona. / Siento llegar tarde.* *¡Enhorabuena! / ¡Muy bien!* *¡Feliz cumpleaños!* *¡Felices fiestas!* *Suerte. Buen viaje. Felices vacaciones. Buen provecho.* poder + inf Индиректно упућивање молбе *No entiendo la tarea* (=можете ли да ми објасните?) Интонација Año Nuevo, Nochevieja, Navidad, Pascua **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Por favor, abrid el libro por la página 67. Vamos a hacer la actividad tres. Organizad grupos de tres personas y analizad el primer diagrama.* *Tienes que llevar esto a la directora. Llévalo ahora. Está en su oficina.* *Dale el libro.* *¿Dónde está el taller de pintura? –Baja las escaleras y luego coge el pasillo de la izquierda. Allí está.* Заповедни начин у потврдном облику Заповедни начин у потврдном облику уз ненаглашене заменице **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Vivo aquí desde hace tres años. Mi escuela está muy cerca y necesito solo cinco minutos para llegar de casa. Sin embargo, a veces llego tarde porque no me despierto a tiempo…* *¿Haces deporte? –Sí, tres veces por semana. Practico natación. / No, nunca.* *¿Qué hace Manolo? –Hace las tareas. –Hm, no las hace; está hablando por teléfono.* Презент индикатива фреквентних глагола estar + gerundio desde… hasta; antes de… después de; en este momento; durante desde hace todos los meses/años/fines de semana; todo el tiempo despertarse, levantarse, acostarse; hacer deporte; quedarse; tener tiempo Одсуство члана (*Escribe libros. Bebe agua.*) Личне заменице – COD (*me, te, lo, la, nos, os, los, las*) **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*¿Has estado en España alguna vez? –No, nunca. / Sí, fui a España cuando tenía cinco años. / No, todavía no.* *El jueves hubo un taller de escultura.* *¿Qué tal el viaje? –Muy bien. Fuimos a Nis y visitamos la fortaleza. Hizo buen tiempo y paseamos mucho. La comida fue estupenda.* *Cristóbal Colón llegó a América en 1942. Su viaje duró varios meses…* *El 15 de febrero salió de la ciudad.* Сложени перфекат (*pretérito perfecto*): партицип правилних глагола и најфреквентнијих неправилних глагола esta mañana / tarde / noche / semana, este mes, este año; ya; todavía no; alguna vez Имперфекат за описивање прошлих радњи Временска реченица *cuando era / cuando tenía … años* Прости перфекат (pretérito indefinido) правилних глагола и најфреквентнијих неправилних глагола (*ser, ir, ver, dar, tener, hacer, estar*) у основном значењу hace … días/semanas/meses/años; hace mucho tiempo fecha, en + año **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*¿Qué vais a hacer el sábado? –Vamos a celebrar el cumpleaños de nuestra amiga.* *Este fin de semana vamos a preparar una sopresa para mi mejor amigo.* *El año que viene viajaré a Madrid. Estaré ahí hasta septiembre.* Глаголска перифраза ir a + inf Будуће време (*futuro simple*) *esta tarde/noche/semana, este mes/año* *la semana/el mes/el año que viene* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; слободно време

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*¿Quieres comer / salir / descansar? ¿Te gustaría comer / salir / descansar? –Me gustaría quedarme en casa.* *Estoy (muy) bien / mal / enfermo / cansado…* *Me duele el estómago… Me duelen los pies.* *Tengo dolor de cabeza… Necesito descansar.* *Estoy contento / preocupado / nervioso / (bastante/muy) enfadado / triste…* Одређени члан (*me duele la cabeza vs. tengo dolor de cabeza*) Личне заменице – COID (*me, te, le, nos, os, les*) me/te/le/nos/os/les gustaría за учтиво упућивање питања/ молбе querer, necesitar ser / estar **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*¿Dónde está tu casa? –Cerca del museo.* *Para ir al zoo, hay que seguir todo recto. Cruza la calle y coge la primera calle a la derecha. Allí está.* *El centro comercial está en las afueras de la ciudad.* *Hay 100 metros desde la escuela hasta mi casa.* *Para llegar al museo, hay que andar dos o tres kilómetros.* *Había cuatro sillas alrededor de la mesa. Encima de la mesa había una botella de plástico y cuatro vasos.* dentro (de), fuera (de), debajo (de), encima (de), delante (de), detrás (de), alrededor (de), en/a las afueras (de) desde, hasta subir, bajar, andar, caminar, pasear, correr, pasar por, seguir Одређени члан; члан *el* испред наглашеног *a-* (el aula / las aulas) **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и неких земаља говорног подручја циљног језика
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*¿Podemos acampar aquí? –Sí, podéis. / No, está prohibido.* *Hay que comprar los billetes antes de subir al autobús.* *Tienes que hacer los deberes a tiempo.* *Tienes que estudiar. –Hoy no tenemos que estudiar.* *Cuidado, hace mucho calor. Tienes que ponerte crema solar.* tener que + inf hay que + inf **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*¿De quién es este perro? –Es mío.* *¿De quién son esos libros? –Son de mi padre.* ¿de quién es / son…? Присвојни придеви Присвојне заменице **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*¿Qué te gusta / interesa? –Me interesa mucho la historia. / (A mí) me gusta mucho viajar en tren.* *¿Qué tipo de música te gusta? –Odio la música… / Me encanta la música…* *¿Qué estación del año prefieres, verano o invierno? –Me gusta más el verano que el invierno.* *Me gusta más jugar al tenis que verlo en televisión.* *¿Cuál es tu comida preferida?* *¿Quiénes son tus escritores preferidos?* *¿Qué prefieres: ir al parque o quedarte en casa?* gustar, encantar, interesar, preferir Одређени члан **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*¿Te parece…? ¿En tu opinión…?* *Para mí, es muy importante pasar tiempo en la naturaleza. ¿Y para ti? ¿Qué crees?* *¿Qué tal la prueba? –Es demasiado fácil/difícil.* *¿Qué tal la novela? –No está mal. –Para mí está muy bien. Me gustan los personajes, son muy interesantes.* *La película es estupenda. –Sí, para mí también. / Sí, estoy de acuerdo. / Sí, es verdad, pero dura mucho.* creer, parecerle, (no) estar de acuerdo, (no) tener razón Изражавање мишљења индикативом Наглашене личне заменице после предлога **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*¿Hay alguna farmacia en esta calle? –Sí, hay una. / No, no hay ninguna.* *¿Hay leche? –No, no hay. No hay nada en la nevera.* *¿Cuántas personas vinieron? –Había más de diez personas.* *Necesito 200 gramos de jamón. –Aquí tiene. –Muchas gracias. Y ¿cuánto vale, por favor?* *Quiero cambiar dinares por euros.* Бројеви преко 1 000 Редни бројеви до десет todo el mundo botella de, vaso de, barra de, paquete de talla grande/pequeña/mediana centímetro(s), metro(s), kilómetro(s); gramo(s), kilo(s); litro(s) **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; храна; мерне јединице; новац

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава **језик** сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода преко комуникативне функције као области до **препоручених језичких активности и садржаја** у комуникативним функцијама које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним ***релативним*** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „проблем-ситуација” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење” исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика:

– уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);

– одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;

– извршавање прочитаних упутстава и наредби;

– рађање чињеница логичким или хронолошким редоследом.

Писмено изражавање:

– проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично);

– повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;

– попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);

– писање честитки и разгледница;

– писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда **два** писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко активности језичке комуникације, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),

– референцијалну (о темама о којима је реч) и

– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

– од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,

– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,

– од особина онога ко говори,

– од намера с којима говори,

– од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,

– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста;

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично.

Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домен);

– степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији *монолошког излагања*, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији *интеракције*, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);

– излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

– читањем писаног текста пред публиком;

– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.

– реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

– размену информација,

– спонтану конверзацију,

– неформалну или формалну дискусију, дебату,

– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компе-

тентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља *интеркултурна компетенција*, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује остварености исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

Назив предмета	**ЛИКОВНА КУЛТУРА**
Циљ	**Циљ** учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**36**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи традиционалне технике и одабрана савремена средства за ликовна истраживања; – изражава, одабраним ликовним елементима, емоције, стање или имагинацију; – обликује композиције примењујући основна знања о пропорцијама и перспективи; – користи, сам или у сарадњи са другима, одабране изворе, податке и информације као подстицај за стваралачки рад; – разговара о одабраним идејама, темама или мотивима у уметничким остварењима различитих култура и епоха; – уважава себе и друге када снима, обрађује и дели дигиталне фотографије; – учествује у заједничком креативном раду који обједињује различите уметности и/или уметност и технологију; – прави, самостално или у тиму, презентације о одабраним темама повезујући кључне текстуалне податке и визуелне информације; – представи своје и радове других, кратко, аргументовано и афирмативно; – предлаже идеје за уметничку рециклажу, хуманитарне акције кроз ликовно стваралаштво или обилазак места и установа културе; – разматра своја интересовања и могућности у односу на занимања у визуелним уметностима	**ПРОСТОР И КОМПОЗИЦИЈА**	Композиција Боје и емоције, стилизација облика Композиција линија, композиција боја, композиција облика Равнотежа, контраст, понављање и степеновање облика, варијације Орнамент и арабеска Пропорције Пропорције главе и тела Перспектива Колористичка, ваздушна, линеарна перспектива
	КОМУНИКАЦИЈА	Теме Историјска, религијска и митолошка тема Оригинал, копија и плагијат Дигитална фотографија Кадар, селфи и аутопортрет Анимација Процес креирања, стори борд Сцена Обједињавање покрета, игре и звука Презентације
	УМЕТНОСТ ОКО НАС	Уметност и технологија Уметничка занимања и продукти Савремена технологија и уметност Уметност око нас Уметничка рециклажа, уметнички пројекти, хуманитарне акције Наслеђе

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура, светлина.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У седмом разреду их има шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина. Понављање истих кључних појмова из разреда у разред не подразумева понављање истих садржаја и активности. У сваком разреду кључни појмови се разматрају из другог угла и надограђују новим појмовима и подпојмовима.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Треба имати у виду да предложени садржаји нису предлози наставних тема и наставних јединица.

У новом моделу наставе и учења фокус није на садржајима. Наставник креира програм на основу компетенција, предметног циља, исхода и кључних појмова. Једна наставна тема траје најмање четири часа. У оквиру теме се повезују појмови које наставник бира из свих целина. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају сложени задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање, истраживање и развијање креативних идеја.

Имајући у виду недовољан фонд часова и опремљеност кабинета/учионица у којима се одржава настава Ликовне културе, пожељно је да се настава планира тимски. Поједини задаци/активности могу да се реализују у кабинету за информатику, у интегрисаној настави, у настави других предмета, ван школе (на екскурзији, у музеју...) или као домаћи задатак (индивидуални или тимски пројекти).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРОСТОР И КОМПОЗИЦИЈА

Наставник бира оне појмове и ликовне проблеме које ће ученици истраживати кроз стваралачки (ликовни) рад. Затим, планира теме и појмове које ученици могу да истраже сами (код куће), а према сопственим интересовањима.

Композиција

Када ученици сликају, наставник може да постави ликовни проблем који се односи на повезивање емоција и боја (изражавање сопственог расположења или планско коришћење боја да би се изазвале одређене емоције код посматрача). Ученици, ако желе, могу да одаберу и истраживачке теме везане за пигментну боју (на пример, по чему боје добијају називе, занимљивости о производњи боје током историје, психолошко дејство боје, боје и амбалажа производа, комбиновање боја приликом уређења просторије и утисак који комбинација оставља на посматраче...). Одабрану тему могу да истраже тако што ће истраживати податке код куће и/или кроз ликовни рад на часу. Када је реч о стилизовању облика, предлог се односи на то да ученици науче како да максимално поједноставе сложени облик, да га кроз фазе, поступно, сведу на знак. Потребно је да уоче по чему је облик препознатљив, да разликују његову битну карактеристику од мање важних детаља. Затим, да испробају неке поступке који ће им помоћи да стилизују облик (брисање детаља сложеног цртежа белом бојом, свођење сложеног облика на геометријске фигуре, оцртавање контуре, цртање контуре, истицање/преувеличавање карактеристичног детаља...). Могу даураде више нацрта на мањем формату папира. Касније, када буду стварали сложеније радове (на пример, портрет) могу да примењују поступак или поступке који им највише одговарају. Потребно је и да ученици разумеју разлику између тродимензионалног објекта и илузије тродимензионалности (која се постиже на дводимензионалној подлози традиционалним техникама или у

апликативном програму). Ако процени да су ученици заинтересовани, наставник може да планира и креирање илузија (оп-арт или друге илузије), у супротном илузије могу да се планирају за осми разред.

Предвиђено је да се о принципима компоновања више учи у осмом разреду. У седмом разреду фокус је на оригиналности. Једнако је важно да, када наставник постави ликовни проблем, ученици плански примене онај принцип или принципе компоновања о којима су учили, као и да искуствено и спонтано откривају оне о којима нису учили. Наставник повезује одабране појмове и ликовне проблеме са другим одабраним садржајима. На пример, композиција боја може да се повеже са колористичком перспективом, бојом и емоцијама, наслеђем, одабраним принципом компоновања на коме ће бити фокус (на пример, равнотежа или доминанта)... Орнамент и арабеска могу да се повежу са ритмом, наслеђем, уметничким занимањима...

Цртежи и текстуре се креирају традиционалним техникама, на часу. Мобилни уређаји могу да се користе за истраживање линија тако што ће ученици прво обликовати жичану скулптуру, затим је осветлити мобилним уређајем тако да сенка пада на папир, оловком пратити траг бачене сенке, а затим довршити апстрактни цртеж комбинованом техником.

Пропорције

Наставник нуди само основне податке о пропорцијама људске главе и тела, ученици уче кроз практични рад (златни пресек и ергономија могу да се помену у осмом разреду). Када обликују фигуре од меког материјала, могу и да користе жичану конструкцију. Ако приказују фигуре и предмете у простору, потребно је да обрате пажњу на однос величина више облика (на пример, људска фигура-пас-зграда или бокал-сто-јабука...) и на положај облика.

Перспектива

Наставник може да покаже графички приказ/приказе тродимензионалног објекта у отвореном простору и да говори о стајалишту, односно месту са кога посматрамо објекат или призор, о линији хоризонта и тачки нестајања/недогледа (прво једној). Ученици могу прво да вежбају приказивање једноставних облика (коцка, квадар, слово) у перспективи, на папиру мањег формата (могу да користе и папир на квадратиће). Међутим, треба имати у виду да се не ради о садржају из нацртне геометрије и пројектовања. Циљ је да ученици развијају визуелно мишљење и да примењују перспективу без мерења, без лењира, без помоћних линија... Најважније је да их наставник научи како да опажају. Наставник показује и очигледне примере перспективе у уметничким делима. Треба водити рачуна о томе да се учење одвија постепено. Перспектива ће се учити и у осмом разреду, па наставник не треба да покаже ученицима све врсте перспектива.

КОМУНИКАЦИЈА

У овој целини су груписани садржаји који се односе на комуникацију – тумачење садржаја и изражавање (визуелно, вербално, писано и невербално). Ученици треба да до краја седмог разреда науче како да кратко, афирмативно и аргументовано говоре о својим радовима, радовима својих вршњака и о наслеђу, а до краја осмог разреда како да на прихватљив начин изразе критику или неслагање. Одабрани појмови/теме се повезују са одговарајућим појмовима других целина.

Садржај уметничког дела

Теме и мотиви које су ученици постепено упознавали претходних година (пејзаж, портрет, аутопортрет, мртва природа...) могу, према процени наставника, да се систематизују пре него што се покажу примери историјских, религијских и митолошких композиција. У разговору је неопходно повезати појмове/теме са садашњим временом и искуством ученика. Ученици се, постепено, уводе у разговор о намери уметника, о значају и утицају одабраних уметника и уметничких остварења у прошлости и данас, почев од примера из националног наслеђа. Ученици треба да разумеју и чему служе копије уметничких дела, шта је плагијат и какав је однос друштва (и закона) према плагирању, шта је оригиналност и због чега је важна. Када ученици обликују ликовне радове, фокус је на изражавању емоција, стања и/или имагинације.

Дигитална фотографија

О фотографији и филму ће се више учити у осмом разреду, а у седмом разреду је предвиђено да се ученици кроз практични рад и мотив близак њиховом искуству постепено уводе у начин комуницирања фотографијом. Елементарне податке о организацији композиције и основну терминологију потребно је повезати са одговарајућим садржајима прве целине и обезбедити да ученици прво изграде неопходну основу да би могли да се фокусирају на комуникацију – изражавање емоција, стања, порука... и утисак који фотографија оставља на посматрача. Разговор може да почне поређењем аутопортрета урађених традиционалним техникама, процењивањем како је уметник намеравао да се представи. У практичном раду, предлог је да ученици уче како даураде занимљив селфи примењујући основна знања о кадрирању, а без обраде у фото едиторима. Важно је и да науче како да направе избор, односно да се фокусирају на то да ли су успешно приказали оно што је договорено, уместо на то да ли су „лепо испали". Уколико немају сви ученици фото апарате/мобилне уређаје, наставник планира рад у групи и коришћење школског фото апарата. Фотографије могу да се користе на часу за анализу, али се не излажу/објављују без дозволе ученика и родитеља/старатеља. Потребно је упозорити ученике да не фотографишу једни друге, мењају и објављују те фотографије без знања и дозволе.

Анимација

Предложени садржаји се односе на кратко упознавање ученика са начином креирања анимираних остварења. Довољно је рећи да је креирање анимације сложени посао који подразумева планирање, продукцију и продају. У току продукције (израде) анимације припрема се књига снимања и стори борд (често и аниматик). Наставник кратко објашњава функцију стори борда и истиче да се стори борд битно разликује од стрипа који је целовито остварење (о стрипу ће се више учити у осмом разреду). Ученици могу да скицирају на часу стори борд користећи традиционалну цртачку технику. Циљ је да ученици сазнају да у креирању појединих уметничких остварења учествује више тимова који међусобно сарађују, да се рад на таквим делима унапред планира, да се идеје разрађују на различите начине и да науче како да скицирају своју замисао у форми стори борда. Они ученици који су заинтересовани за индивидуални пројекат (домаћи рад) могу даураде и дизајн карактера (изглед и особине јунака), затим причу или синопсис који су сами осмислили (индивидуални пројекат који се планира у договору са наставником Српског језика и књижевности), или могу да анимирају лик који су осмислили (индивидуални пројекат који се планира у договору са наставником Информатике и рачунарства).

Сцена

Предложени садржај се односи на обједињене уметности. Овај садржај се до сада у пракси реализовао различито. Предлог је да наставник прво покаже одабрана уметничка остварења (мултимедијално позориште, интерактивно позориште, сценски дизајн...), а затим да заједно са ученицима договори активност у којој ће сви ученици учествовати према својим афинитетима и способностима.

Презентације

Ученици треба да почну да уче како да из текста издвоје најбитније садржаје, највише десет теза (број теза је потребно постепено смањивати). Када раде дигиталну презентацију, наставник треба да поставља јасне захтеве. На пример, да презентација нема више од седам слајдова, да су текст и слика у равнотежи, да контраст између боје подлоге и боје слова не замара очи... Затим, да

су визуелне информације релевантне. Такође, потребно је разговарати о томе коме је презентација намењена и како држи пажњу публици. Потребно је водити рачуна о постепеном повећавању захтева (презентације ће се радити и у осмом разреду).

УМЕТНОСТ ОКО НАС

У овој целини су груписани садржаји који се односе на укључивање ученика у културне и уметничке активности у заједници и на развијање позитивних ставова према наслеђу свог и других народа.

Уметност и технологија

До краја седмог разреда ученици треба да упознају сва уметничка занимања за која се могу оспособити у средњим уметничким школама (остала занимања су предвиђена за осми разред). Ученици треба да размотре своја интересовања и могућности и да на време почну са припремањем за пријемни испит, уколико планирају да упишу уметничку школу.

Циљ разговора о новој технологији је да се ученици упознају са технологијом која се тренутно користи и да размотре на који начин технологија утиче на рад уметника. Наставник нуди минимум података, само онолико колико је потребно да се објасне основни појмови. На пример, израз „виртуелна реалност" (VR) се односи на симулације облика и простора које су створене различитим технологијама (израз се не везује за традиционалне ликовне технике). Компјутерски генерисане слике (CGI) се користе у филму, анимираном филму, рекламама, игрицама. Апликативни програми омогућавају вајарима да за краће време обликују скулптуре, које остају као трајни записи, а не морају да се изведу у материјалу. Холограми су слике направљене помоћу ласерске технологије. У овом тренутку, 7D облици су холограми у реалном простору које видимо и без специјалних наочара. Јапански научници су произвели холограм који можемо и да додирнемо. Дигиталном оловком „Phree" могуће је цртати скоро на свакој површини. Осим за фотографисање, дронови могу да се користе и за сликање. 3D штампа омогућава да се за кратко време „одштампа" било шта: кућа, аутомобил, вештачки органи, скулптуре... Познате дизајнерске куће (Levi's, Nike, Ralph Lauren...) сарађују са великим корпорацијама које производе рачунаре и електронику, као што је Мајкрософт. Неким уметничким дисциплинама нова технологија пружа више могућности, док друге ограничава. Наставник планира како ће подстаћи ученике да развијају ставове.

Уметност око нас

Први предлог се односи на развијање позитивних ставова према себи, другима и друштву у целини, а кроз ангажовање у ликовном раду за хуманитарне активности, у уметничким пројектима (рециклажа), у програмима у музејима, у културно-уметничким манифестацијама у свом месту. Уколико нема могућности да се ученици непосредно укључе у културно уметнички живот заједнице, могу да смишљају и предлажу пројекте, да се повежу са музејима путем видео конференције, да користе предности дигитализованог наслеђа.

Наставник прави избор садржаја из националног наслеђа. Имајући у виду фонд часова, одабрани садржаји се могу користити као пример за ликовне проблеме који се истражују, као подстицај (мотивација) за стварање, као истраживачке теме (креирање презентација), могу се реализовати у корелацији са другим програмима, у интегрисаној тематској настави. Наставник објашњава и зашто су одабрани примери значајно наслеђе, зашто су важни за развој културног туризма и на који начин су повезани са животом ученика. Препорука је да школа у току године најмање једном реализује учење у сарадњи са установом културе, по могућности у самој установи културе. Садржаји који се односе на промоцију наслеђа и на установе за заштиту наслеђа предвиђени су за осми разред.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

– однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);

– однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...);

– однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...);

– разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...);

– повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...);

– оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...);

– организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...);

– вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...);

– употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму).

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/задатка или да осмисли другачије чек-листе.

Назив предмета	**МУЗИЧКА КУЛТУРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Музичка култура је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**36**

ИСХОДИ У оквиру области/теме ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна врсту жичаних инструмента по изгледу и звуку; – опише начин добијања тона код жичаних инструмената; – повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-историјским амбијентом у коме су настали; – наведе изражајна средстава музичке уметности карактеристична за период барока и класицизма; – уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у бароку и класицизму; – препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила; – објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената; – разликује музичке форме барока и класицизма; – идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника барока и класицизма; – идентификује елементе музике барока и класицизма као инспирацију у музици савременог доба; – изводи музичке примере користећи глас, покрет и инструменте, самостално и у групи; – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; – учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката; – изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); – учествује у школским приредбама и манифестацијама; – примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању; – понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама; – критички просуђује утицај музике на здравље; – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво	**ЧОВЕК И МУЗИКА**	Барок Рођење опере Клаудио Монтеверди Облици вокално-инструменталне музике (ораторијум, кантата) Инструментална музика: солистичко, камерно и оркестарско музицирање Инструментални облици: свита, кончерто гросо Антонио Вивалди, Јохан Себастијан Бах и Георг Фридрих Хендл Класицизам Појам сонате и симфоније Жанрови класичне музике –опера, црквени жанрови, симфонијска, концертантна, камерна (посебно гудачки квартет), солистичка музика Јозеф Хајдн, Волфганг Амадеус Моцарт и Лудвиг ван Бетовен Развој српске црквене музике
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Жичани: трзалачки и гудачки Градитељске школе Појам симфонијског оркестра Српски народни музички инструменти
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената Слушање световне и духовне музике барока и класицизма Слушање вокалних, вокално-инструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних композитора Слушање дела традиционалне народне музике
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) самостално и у групи Певање песама у комбинацији са покретом Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских репрезентативних примера (одломака/тема) у стилу музике барока, класицизма
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Креирање покрета уз музику коју ученици изводе Креирање ритмичке пратње Реконструкција музичких догађаја у стилу барока и класицизма

Кључни појмови садржаја: барок, ораторијум, кантата, свита, кончерто гросо, класицизам, соната, симфонија, камерна музика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Настава усмерена на остваривање исхода даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном утиску, по принципу *од звука ка нотној слици и тумачењу*.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:
– Човек и музика.
– Музички инструменти.
– Слушање музике.
– Извођење музике.
– Музичко стваралаштво.

Да би постигао очекиване исходе образовног-васпитног процеса, наставник користи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања информацијама и њиховог коришћења (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересо-

вањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Важно је стално указивати на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Упућивање ученика на правила понашања при слушању музике и извођењу музике чини део васпитног утицаја који наставник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел понашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички материјал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на перцепцији најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући сазнајно-емоционални доживљај.

Човек и музика

Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго.

Информације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у датом духу времена. Хронолошки аспект Музичке културе за седми разред доприноси корелацији знања и треба имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немузичким аспектима барока и класицизма на детаљнији и специфичнији начин.

Музички инструменти

Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, значајно средство музичког изражавања човека, информације о музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског и стваралачког контекста. У том смислу треба посебно обратити пажњу на везу између избора инструмената и догађаја, односно прилика када се и на који начин музика изводила.

Као и све друге, жичане инструменте треба обрадити кроз одговарајуће слушне примере који на упечатљив начин презентују њихове основне карактеристике. Информације о жичаним инструментима (трзалачким и гудачким) треба да буду сведене и усмерене на начин добијања тона, тонску боју, изражајне и основне техничке могућности и примену.

Инструменте барока и класицима потребно је аудитивно и визуелно приказати кроз најосновније информације у оквиру предвиђеног наставног садржаја.

Карактеристичне народне инструменте, од севера до југа Србије, представити слушно и визуелно. Неопходно је наставне садржаје међусобно интегрисати – географско подручје повезати са народном песмом, игром, ношњом и обичајима обрађиваног локалитета.

До знања о инструментима ученици треба да дођу из непосредног искуства путем слушања и опажања, а не фактографским набрајањем, односно меморисањем података.

Слушање музике

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају „константа" у процесу ученичке перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. У контексту барока и класицизма, посебно треба обратити пажњу на везу између природе музичког тока и намене слушаног дела – описати специфичност одређених елемената музичког дела и звучни и карактерни ефекат који је њима постигнут, потом повезати са контекстом настанка дела и намене.

Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав, изражајне могућности инструмената и врсте вишегласја. Елементи музичке писмености су у служби горе наведеног. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела, подстичући код ученика креативност и критичко мишљење. Слушање дела инспирисаних фолклором, свог и других народа и народности треба представити у контексту разумевања различитог садржаја, облика и расположења слушаних композиција.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

Химне
Државна химна
Химна Светом Сави
Химна школе

Народне песме и игре

Сјајна месечина мила нане (Бела Паланка)

Горанине, Ћафанине

Ваљевска подвала

Уродиле жуте крушке

Човек и музика

Барок

Марк Антоан Шарпантје, *Те Деум*

Георг Фридрих Хендл, *Алелуја*, ораторијум *Месија*

Жан Жозеф Муре, *Рондо* из *Симфоније фанфара*

Јохан Себастијан Бах, *Бранденбуршки концерт бр. 3*, финале

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга, де-мол*

Јохан Себастијан Бах, *Токата, Це-дур*

Јохан Себастијан Бах, *Ваздух*

Антонио Вивалди, *Четири годишња доба* (избор)

Антонио Вивалди, Арија *Agitata da due venti*

Георг Фридрих Хендл: Арија *Lascia ch'io pianga*, опера *Риналдо*

Георг Фридрих Хендл: Музика за ватромет

Јохан Пахелбел, *Канон у Де-дуру*

Класицизам

Волфганг Амадеус Моцарт, *Мала ноћна музика*

Волфганг Амадеус Моцарт, *Турски марш*

Волфганг Амадеус Моцарт, *Lacrimosa* из *Реквијема*

Волфганг Амадеус Моцарт, *Клавирски концерт бр. 21 Елвира Мадиган*, 2. став

Лудвиг ван Бетовен, *За Елизу*

Лудвиг ван Бетовен, *Месечева соната*, 1. став

Лудвиг ван Бетовен, *V симфонија*, 1. став

Лудвиг ван Бетовен, *IX симфонија*, 4. став, финале

Франц Јозеф Хајдн, *Симфонија изненађења*

Волфганг Амадеус Моцарт, *Арија краљице ноћи*, опера *Чаробна фрула*

Композиције инспирисане музиком барока и класицизма и савремене обраде

Томазо Албинони, *Адађо, ге-мол*

Тони Британ, *Химна Лиге шампиона*

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга, де-мол*, изводи Ванеса Ме

Музички инструменти

Гудачки

Антонио Вивалди, *Четири годишња доба* (избор)

Антоњин Дворжак, *„Амерички квартет"* оп. 96, бр.12, Еф-дур

Антоњин Дворжак, *Багателе за гудачки трио и хармонијум*, 5. став

Бенџамин Бритн, *Simple Symphony for String Quartet Op. 4*

Хауард Шор, *Господар прстенова (The Shire)*

Стив Јаблонски, тема из филма *Трансформери: The Score – Arrival To Earth*

Виолина:

Јохан Себастијан Бах: *Партита бр.3, Гавота, BWV 1006*

Јохан Себастијан Бах: *Партита, Е-дур*, *Прелудијум,* BWV 1006

Ђузепе Тартини, *Ђавољи трилер*, 3. став

Франц Шуберт, *Пчела*

Феликс Менделсон, *Виолински концерт, е-мол*, оп. 64, 3. став

Николо Паганини, *Ла кампанела*, 3. став

Џон Вилијамс, тема из филма *Шиндлерова листа*

Виола:

Јохан Кристиан Бах, *Концерт за виолу, це-мол*

Јоханес Брамс, *Соната за , еф-мол*, оп. 120, бр. 1

Ребека Кларк, *Соната за виолу*, *Импетуозо*

Виолончело:

Јохан Себастијан Бах, *Свита за виолончело бр.1, Прелудијум*

Лудвиг ван Бетовен, *V симфонија*, 2. став

Енио Мориконе, тема из филма *Габриелова обоа*, изводи Jo Jo Ma

Контрабас:

Камиј Сен Санс, *Слон*

Јохан Баптист Ванхал, *Концерт за контрабас*, *Де-дур*

Трзалачки

Харфа:

Георг Фридрих Хендл, *Концерт за харфу и оркестар*

Михаил Глинка, *Варијације на Моцартову тему*

Мануел де Фаља, *Шпански плес*

Вера Миланковић, *Ноктурно*

Гитара:

Франциско Тарега, *Сећање на Алхамбру*

Јохан Себастијан Бах, *Бранденбуршки концерт бр. 3, Алегро*, изводи Чет Еткинс

Ерик Клептон, *Лејла*, инструментал

Волфганг Амадеус Моцарт, *Турски марш*, изводи Ингвие Малмстен

Тамбура:

Јаника Балаж и Тамбурашки оркестар, *Осам тамбураша*

Тамбураши, *Вратиће се роде*

Народна песма, *Саградићу шајку,* изводе Звонко Богдан и Тамбурашки оркестар Јанике Балажа

Мандолина:

Енио Мориконе и Нино Рота, *Тема љубави* из филма *Кум*

Лудвиг ван Бетовен, *Сонатина за мандолину и фортепиано, Це-дур*

Лаута:

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга де-мол*, изводи Ванеса Ме

Јохан Георг Конради, *Свита за лауту*

Душан Богдановић, *Псалм, Пасакаља и Ричеркар, на тему старе босанске песме*, изводи Един Карамазов

Цитра:

Антонио Вивалди, *Концерт за лауту, Де-дур*

Роналд Бинге, *Елизабетанска серенада*

Балалајка:

Руска традиционална песма, *Каљинка*

Морис Жар, *Ларина тема* из филма *Ларина песма*

Видео примери

Барок:

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга, де-мол* https://www.youtube.com/watch?v=Nnuq9PXbywA

Антонио Вивалди, Арија *Agitata da due venti*, Ћећилиа Бартоли https://www.youtube.com/watch?v=6czLBVqo_zw

Георг Фридрих Хендл, *Музика на води* https://www.youtube.com/watch?v=C6dHO2F2OHc

Хенри Пурсел, *Abdelazer* https://www.youtube.com/watch?v=TUxbcJIOHNY

Жан Батист Лили, арија из опере *Изис* https://www.youtube.com/watch?v=bPnNA8yTD8E

Франсоа Купрен, *Les Coucous Benevoles*, на харпсикорду изводи Клаудио ди Вероли https://www.youtube.com/watch?v=xFlX2XSGCIQ

Луи Клод Дакен, *Le Coucou* https://www.youtube.com/watch?v=e28jSNgr4c4

Ђироламо Фрескобалди, *L`Amoroso* – https://www.youtube.com/watch?v=QEbuVWAbkZo Ђироламо Фрескобалди, *Aria detta la Frescobala* https://www.youtube.com/watch?v=InSbiGcUp34

Барокни плес https://www.youtube.com/watch?v=-3-N3qtib24

Yanni, *The Storm* https://www.youtube.com/watch?v=BNi9fO-jXx-Y

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга де-мол,* изводи Ванеса Ме https://www.youtube.com/watch?v=Hg8Fa_EUQqY

Класицизам:

Инсерт из филма *Амадеус* https://www.youtube.com/watch?v=--ciFTP_KRy4

MozART Group, *Eine Kleine World Music* https://www.youtube.com/watch?v=fAO9LR9gZB0

2 Cellos, *Whole Lotta Love vs. Beethoven 5th Symphony* https://www.youtube.com/watch?v=x8yymm3DtVA

Line Riders – Beethoven's 5th https://www.youtube.com/watch?v=vcBn04IyELc

Инсерт из филма *Coping Beethoven* https://www.youtube.com/watch?v=qXlsrzLUq1I

The Muppets, *Ode To Joy* https://www.youtube.com/watch?v=VnT7pT6zCcA

Гудачки инструменти:

Виторио Монти, *Csárdás,* изводи Немања Радуловић https://www.youtube.com/watch?v=XIJM2kZgYiI

2 CELLOS, *Thunderstruck* https://www.youtube.com/watch?v=uT3SBzmDxGk

Камиј Сен Санс, *Лабуд* https://www.youtube.com/watch?v=F-Z8X2HS_low

Николај Римски Корсаков, *Бумбаров лет,* за два контрабаса https://www.youtube.com/watch?v=kLvC1046t7w

Трзалачки инструменти:

Ане Вансхоторс, *A bird came flying* https://www.youtube.com/watch?v=BBrSypv7y_E

Петар Ильич Чајковски, каденца из балета *Лабудово језеро* https://www.youtube.com/watch?v=v53lusUi088

Харолд Арлен, *Over The Rainbow*, изводи Томи Емануел *https://www.youtube.com/watch?v=0cHeNscKZN0*

Пако де Лусиа, *Flamenco – Alegrias* https://www.youtube.com/watch?v=jGfx_e4Dhk8

Стивен Ворбек, *Palegia's Song* из филма *Мандолина капетана Корелија*, https://www.youtube.com/watch?v=IOMmwyfPEio&t=18s

Антонио Вивалди, *Концерт за лауту, Де-дур https://www.youtube.com/watch?v=hyHd4rDUd5g*

Роналд Бинге*, Елизабетанска серенада https://www.youtube.com/watch?v=sMOt05cG_mc*

Морис Жар, *Ларина тема из филма Ларина песма https://www.youtube.com/watch?v=bWh3aAodUJk*

Савремене обраде традиционалне музике:

Yanni, *World Dance* https://www.youtube.com/watch?v=Fn8lod-DV4Zw

Традиционална из Македоније, *Зајди, зајди* (извођење Тошета Проеског) https://www.youtube.com/watch?v=vM9WWE-6YXTg

Традиционална из Македоније, *Јовано, Јованке* https://www.youtube.com/watch?v=beh-bnTHxcw

Извођење музике

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и фине моторичке радње. Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова изражавања. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања.

С обзиром на то да ће певање и свирање произилазити и из историјског контекста, начин извођења треба прилагодити у односу на дати контекст. Посебну пажњу треба усмеравати на покрете који имају одговарајуће значење у музичком чину.

Певање

Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Посебну пажњу треба обратити на тонски опсег композиција за певање због физиолошких промена певачког апарата (мутирање). Приликом извођења песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволити природним бојама гласа да дођу до изражаја.

Песме се обрађују по слуху и из нотног текста. Приликом обраде песама из нотног текста након текстуалне, следи анализа нотног текста, савладавање ритма, певање солмизацијом и на крају певање са литерарним текстом. Са ученицима је неопходно постићи изражајно певање.

Свирање

Узвођење свирањем треба реализовати на ритмичким и мелодијским инструментима. Свирање на мелодијским инструментима је олакшано чињеницом да су ученици музички описмењени те могу користити нотне примере појединих песама које су најпре анализиране и солмизационо обрађене. Свирањем се поред осталог развијају моторичке вештине, координација и опажајне способности.

Елементи музичке писмености

Елементе музичке писмености треба обрађивати кроз одговарајуће музичке примере и композиције, од нотне слике и тумачења према звуку. Елементима који су обрађени у претходним разредима додати обраду Де-дур лествице кроз одговарајуће музичке примере.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне

Државна химна
Химна Светом Сави
Химна школе

Човек и музика:

Марк Антоан Шарпантје, *Те Деум*
Волфганг Амадеус Моцарт, *Мала ноћна музика*
Лудвиг ван Бетовен, *Ода радости*, *IX симфонија*

Елементи музичке писмености:

Народна песма из *Србије, Дуње ранке*
Харолд Арлен, *Изнад дуге*
Волфганг Амадеус Моцарт, *Чежња за пролећем*
Александар Јорговић, *Цицӣ*.
Георг Фридрих Хендл, канон *Игра коло весело*
Јохан Себастијан Бах, *Радост и весеља сласт*, из кантате *О селу*
Јозеф Хајдн, *Јесење лишће* из 3. става ораторијума *Годишња доба*
Волфганг Амадеус Моцарт, *Арија Папагена* из опере *Чаробна фрула*
Лудвиг ван Бетовен, *Птич'ја туга*
Лудвиг ван Бетовен, *Ода радости*, тема из IV става *Симфоније бр. 9*

Народне песме и игре

Чије је оно девојче (Ђурђеле)
Вита јела до неба
Врбо, врбице
Дум дага дум
Фатише коло врањске девојке
Оj, голубе, мој голубе
,Ајде Јано, коло да играмо
Море, изгрејала, нане, сјајна месечина
Жубор вода жуборила
Пуче пушка
Играле се делије
Чај горо, лане моје, причувај ми овце
Ти момо, ти девојко
Руска народна песма, *Каљинка*

Староградѐске песме

Диван је кићени Срем
Оj, јесенске дуге ноћи
Пред Сенкином кућом
Не лудуј лело, чуће те село
Ти једина

Духовне песме

Везак је везла Дјева Марија
Божићу, наша радости
Стеван Стојановић Мокрањац, *Тебе појем*
Тропар за Божић
Тропар Светом Сави
Помози нам вишњи Боже
Корнелије Станковић, *Многаја љета*

Песме из балканских ратова и Првог светског рата

Креће се лађа француска
Тамо далеко

Канони
Михаел Преторијус, *Живела музика*
Михаел Преторијус *Освану дан*
Георг Фридрих Хендл, *Игра коло весело* (канон)
Јозеф Хајдн, *Интервали*
Лудвиг ван Бетовен, *Скала*

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких вештина и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

– музичка питања и одговоре;

– компоновање мелодије на задати текст;

– састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива;

– импровизација игре/покрета на одређену музику;

– илустрацију доживљаја музике;

– израду музичких инструмената (функционалних или нефункционалних);

– музичко-истраживачки рад;

– осмишљавање музичких догађаја, програма и пројеката;

– осмишљавање музичких квизова;

– осмишљавање музичких дидактичких игара, игара са певањем, игара уз инструменталну пратњу или музичких драматизација;

– креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони...

Уколико има могућности, могу се осмислити и реализовати тематски пројекти на нивоу одељења или разреда.

Пројектна настава се остварује реализацијом пројекта и тимским радом ученика. Тема пројекта се састоји од подтема које ученици могу да реализују у тиму, тандему или појединачно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави музичке културе за исте образовне-васпитног задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима.

Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је *начин ученичке партиципације у музичком догађају*, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање.

У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су:

– допринос ученика за време групног рада;

– израда креативних задатака на одређену тему;

– рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе);

– специфичне вештине.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета/перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању.

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, *из ученикове перспективе*, оне могу превродити.

Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане.

Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у ученичковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати ни задавати.

IV. ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМУ МУЗИЧКА КУЛТУРА КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

1. ХРВАТСКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

Препоручене песме за певање у 7. разреду:
Традиционална музика
− Oj, Стојане, Стојадине (коледарска, југоисточна Србија)
− Алај нане (Буњевачка песма)

Старограда глазба
− ’Ајде Като, ’ајде злато (старограда песма)
− У том Сомбору (Б. Марковић)
− О, јесенске дуге ноћи (старограда песма)

Компонована музика у народном духу
− Што се боре мисли моје (К. Станковић)
− Не жалите жице тамбураши (А. Габрић)
− Мила моја Панонија (Н. Скендеровић)

Други жанрови
− Summertime (G. Gershwin)
− Музика из филма Ратови звезда (J. Williams)

Препоручене композиције за слушање у 7. разреду:
Уметничка музика
− J. *Mouquet – La Flute De Pan, други стават*
− *M. Glinka – A Life for the Tsar*
− *J. Demersseman – The Carnival of Venice, извођење Bob Mc Chesney*
− *W. A. Mozart – Концерт за хорну бр. 3 KV. 447*
− *J. S. Bach – Виолончело свита бр. 1, у Г-дуру, извођење Моника Лесковар*
− *Isaac Albéniz – Asturias, извођење Ана Видовић*
− *G. Rossini – Севиљски берберин, извођење Суботички тамбурашки оркестар*
− *M. Ravel – Болеро ар. Зоран Мулић, у извођењу 100 тамбураша*
− *B. Bártok – Седам комада из микрокосмоса за два клавира, извођење Клавирски дуо сестре Görög*
− *J. S. Bach – Дорска токата и фуга BWV 538, извођење Саша Грунчић*
− *E. Séjourné – Концерт за маримбу и гудаче, извођење Филип Мерчеп и Загребачки солисти*
− *Bruno Brun – Четири минијатуре*
https://www.youtube.com/watch?v=aTlYxhhk1OY
https://www.youtube.com/watch?v=inBKFMB-yPg
https://www.youtube.com/watch?v=suF-xcNl1kY
https://www.youtube.com/watch?v=VwnMpxZcWhs
https://www.youtube.com/watch?v=Q20wNMJLxCk
https://www.youtube.com/watch?v=i6GUOUoWvQU
https://www.youtube.com/watch?v=j84R7utiUj4 2
https://www.youtube.com/watch?v=FPY4fyAzwa4

Традиционална музика
− *Szlama László (цитра) – Варијација и импровизација на једну народну песму*
− *Miklós Lukács (цимбал) – Зелена је шума, традиционална песма*
− *Ravi Shankar – Raag Khamaj*
https://www.youtube.com/watch?v=JOTJE6oTVEM
https://www.youtube.com/watch?v=tiZhxaIm-sg
https://www.youtube.com/watch?v=S78BMtMPg64

Назив предмета **ИСТОРИЈА**

Циљ **Циљ** учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– доводи у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима; – изводи закључак о повезаности националне историје са регионалном и европском, на основу датих примера; – уочава везу између развоја српске државности током новог века и савремене српске државе;	**ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ**	Основне одлике, хронолошки и просторни оквири периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата Историјски извори за изучавање периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио и визуелни)
– сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група насталих у новом веку; – препознаје основне карактеристике различитих идеологија; – анализира процес настанка модерних нација и наводи њихове основне карактеристике; – уочава утицај и улогу књижевних и уметничких дела на формирање националног идентитета у прошлости; – уочава утицај историјских догађаја, појава и процеса на прилике у савременом друштву; – препознаје историјску подлогу савремених институција и друштвених појава (грађанска права, парламентаризам, уставност); – анализирајући дате примере, уочава утицај научно-технолошког развоја на промене у друштвеним и привредним односима и природном окружењу; – пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених слојева и група у индустријско доба; – приказује на историјској карти динамику различитих историјских појава и промена у новом веку; – уочава историјске промене, поређењем политичке карте савременог света са историјским картама других епоха; – пореди информације приказане на историјској карти са информацијама датим у другим симболичким модалитетима; – повеже визуелне и текстуалне информације са одговарајућим историјским контекстом (хронолошки, политички, друштвени, културни); – пореди различите историјске изворе и класификује их на основу њихове сазнајне вредности; – анализира и процени ближе хронолошко порекло извора на основу садржаја; – уочава специфичности у тумачењу одређених историјских догађаја и појава на основу поређења извора различитог порекла; – уочи пристрасност, пропаганду и стереотипе у садржајима историјских извора; – употреби податке из графикона и табела у елементарном истраживању; – презентује, самостално или у групи, резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе, користећи ИКТ; – упоређује, анализира и уочава разлике између својих и ставова других; – раздваја битно од небитног у историјској нарацији; – препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва; – идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања	**ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА (до средине XIX века)**	Индустријска револуција (парна машина и њена примена; промене у друштву – јачање грађанске и појава радничке класе) Политичке револуције (узроци, последице и обележја, европске монархије уочи револуција, просветитељске идеје, примери америчке и француске револуције; појмови уставности и поделе власти, Декларација о правима човека и грађанина, укидање феудализма) Наполеоново доба (Наполеонова владавина, ратови, тековине, Бечки конгрес) Свакодневни живот и култура (промене у начину живота) Источно питање и балкански народи (политика великих сила, борба балканских народа за ослобођење) Живот Срба под османском и хабзбуршком влашћу Српска револуција 1804–1835 (основна обележја, ток Првог и Другог српског устанка, последице и значај) Развој модерне српске државе (аутономија Кнежевине Србије, успостава државе, оснивање образовних и културних установа) Црна Гора у доба владичанства (основна обележја државног и друштвеног уређења) Истакнуте личности: Џејмс Ват, Волтер, Катарина II, Марија Терезија, Робеспјер, Наполеон Бонапарта, вожд Карађорђе, кнез Милош, кнегиња Љубица, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, прота Матеја Ненадовић, Петар I и Петар II Петровић Његош, Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић
	ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА	Рађање модерних држава, међународни односи и кризе (револуције 1848/49 – „пролеће народа”, политичке идеје, настанак модерне Италије и Немачке, успон САД и грађански рат, борба за колоније у Африци и Азији, Персија, Индија, Кина, опадање Османског царства) Промене у привреди, друштву и култури (Друга индустријска револуција, људска права и слободе – право гласа, укидање робовласништва, положај деце и жена; култура, наука, образовање, свакодневни живот) Кнежевина и Краљевина Србија и њено окружење (развој државних установа и политичког живота, унутрашња и спољна политика, међународно признање – Берлински конгрес; културна и просветна политика, свакодневни живот; положај Срба под хабзбуршком и османском влашћу) Истакнуте личности: Ђузепе Гарибалди, Ото фон Бизмарк, Наполеон III, краљица Викторија, Абрахам Линколн, Карл Маркс, браћа Лимијер, Алфред Нобел, кнез Александар Карађорђевић, кнез Михаило, краљ Милан, краљица Наталија и краљ Александар Обреновић, књаз Никола Петровић, Илија Гарашанин, Јован Ристић, Никола Пашић, Стојан Новаковић, патријарх Јосиф Рајачић, Катарина Ивановић, Светозар Милетић, Бењамин Калај, Алекса Шантић
	ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА	Међународни односи и кризе (формирање савеза, сукоби око колонија, Руско-јапански рат, Мароканска криза, Анексиона криза, Либијски рат, балкански ратови) Култура, наука и свакодневни живот (Светска изложба у Паризу, примена научних достигнућа, положај жена) Краљевина Србија и њено окружење (Мајски преврат, политички живот, унутрашња и спољна политика; појава југословенства, наука, култура, свакодневни живот, положај Срба под аустроугарском и османском влашћу, Црна Гора – доношење устава, проглашење краљевине; учешће Србије и Црне Горе у балканским ратовима) Велики рат (узроци и повод, савезништва и фронтови, Србија и Црна Гора у рату; преломнице, ток и последице рата; аспекти рата – технологија рата, пропаганда, губици и жртве, глад и епидемије; човек у рату – живот у позадини и на фронту; живот под окупацијом и у избеглиштву; Велики рат у сећању) Истакнуте личности: Алберт Ајнштајн, Пјер и Марија Кири, Сигмунд Фројд, Михајло Пупин, Никола Тесла, Хенри Форд, Вилхелм II, Николај II Романов, Вудро Вилсон, краљ Петар и престолонаследник Александар Карађорђевић, Јован Цвијић, Надежда Петровић, Арчибалд Рајс, Милунка Савић, Флора Сендс, Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, Јанко Вукотић, Драгутин Димитријевић Апис

Кључни појмови садржаја: револуција, индустријско доба, Источно питање, људска права, уставност, Сретењски устав, уставна и парламентарна монархија, република, Кнежевина Србија, Краљевина Србија, Велики рат, либерализам, национализам, социјализам, империјализам, колонијализам, расизам.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове, за сваку од четири тематске целине (ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ; ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА – до средине XIX века; ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА и ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА), дати и садржаји.

Приступ настави заснован на процесу и исходима учења подразумева да ученици развијају не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм наставе и учења, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или да одговарају њиховим интересовањима (про-

грам се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржаји су дефинисани тако да буду у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Наставник има значајан простор за избор и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика.

Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи:

– *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета;

– *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

– *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

– *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

– *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у седми разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности.

Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја.

Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича" богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави Историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем.

Учење историје би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било", већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму", у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору.

Треба искористити и утицај наставе Историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију Историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета, прављење презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

IV. ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМУ ИСТОРИЈА КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

1. ХРВАТСКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

1. Хрватска и хрватски народ у Новом веку (16–18. век)

− Хрватске земље у борби против Турака Османлија, Војна крајна, Дубровачка република, Хрватска у доба Хуманизма и ренесансе и Барока

2. Хрватска и хрватски народ у првој половини 19. века

− Илирске провинције, почетак буђења националне свести (Илирски покрет), Хрватска у Револуцији 1848/49. (Бан Јосип Јелачић)

Назив предмета **ГЕОГРАФИЈА**

Циљ Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма

Разред **седми**

Годишњи фонд часова **72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– дефинише границе континента и показује на карти океане и мора којима је проучавани континент окружен и лоцира највећа острва, полуострва, мореузе, земљоузе, пролазе, ртове; – проналази на карти државе проучаване регије и именује их; – приказује на немој карти: континенте, океане, мора, облике разуђености обала, низије, планине, реке, језера, државе, градове; – класификује облике рељефа, водне објекте и живи свет карактеристичан за наведену територију; – анализира утицај географске ширине, рељефа, односа копна и мора, морских струја, вегетације и човека на климу; – објашњава настанак пустиња на територији проучаваног континента; – проналази податке о бројном стању становништва по континентима, регијама и одабраним државама и издваја просторне целине са највећом концентрацијом становништва у свету; – укаже на узроке и последице кретања броја становника, густине насељености, природног прираштаја, миграција и специфичних структура становништва по континентима, регијама и у одабраним државама; – тумачи и израђује тематске карте становништва по континентима, регијама и одабраним државама; – описује узроке и последице урбанизације на различитим континентима, регијама и у одабраним државама; – доведе у везу природне ресурсе са степеном економске развијености појединих регија и одабраних држава; – уз помоћ географске карте објашњава специфичности појединих просторних целина и описује различите начине издвајања регија; – објасни формирање политичке карте света; – објашњава узроке и последице глобалних феномена као што су сиромаштво, унутрашње и спољашње миграције, демографска експлозија и пренасељеност, болести и епидемије, политичка нестабилност; – доводе у везу квалитет живота становништва са природним, демографским, економским и политичко-географским одликама простора; – препознаје негативне утицаје човека на животну средину настале услед специфичности развоја пољопривреде, рударства, енергетике, индустрије, саобраћаја и туризма на проучаваним континентима, регијама и у одабраним државама; – анализира примере позитивног утицаја човека на животну средину у државама које улажу напоре на очувању природе и упоређује их са сличним примерима у нашој земљи; – изводи закључак о могућим решењима за коришћење чистих извора енергије у државама чија се привреда заснива највише на експлоатацији нафте и угља; – истражује утицај Европске уније на демографске, економске и политичке процесе у Европи и свету; – описује улогу међународних организација у свету	**РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА**	Регионална географија, принципи регионализације Хомогеност и хетерогеност географског простора
	ГЕОГРАФСКЕ РЕГИЈЕ ЕВРОПЕ	Јужна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, туризам, политичка подела Државе Јужне Европе: државе бивше СФРЈ, Италија, Шпанија и Грчка – основне географске карактеристике Средња Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела Немачка – основне географске карактеристике Западна Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела Француска и Уједињено Краљевство – основне географске карактеристике Северна Европа – природни ресурси и економски развој, народи, политичка подела Норвешка – основне географске карактеристике Источна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, политичка подела Руска Федерација – основне географске карактеристике Европска унија – пример интеграционих процеса
	АЗИЈА	Географски положај, границе и величина Азије Природне одлике Азије Становништво Азије Насеља Азије Привреда Азије Политичка и регионална подела Југозападна Азија – природни ресурси и економски развој, културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, урбанизација, политичка подела Јужна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, урбанизација, политичка подела Југоисточна Азија – природни ресурси и економски развој, политичка подела Источна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела Централна Азија – природни ресурси, политичка подела, насеља и становништво
	АФРИКА	Географски положај, границе и величина Африке Природне одлике Африке Становништво Африке Насеља Африке Привреда Африке Политичка и регионална подела Афрички Медитеран и Сахарска Африка Подсахарска Африка.
	СЕВЕРНА АМЕРИКА	Географски положај, границе, величина и регионална подела Северне Америке Природне одлике Северне Америке Становништво Северне Америке Насеља Северне Америке Привреда Северне Америке Политичка подела
	ЈУЖНА АМЕРИКА	Географски положај, границе и величина Јужне Америке Природне одлике Јужне Америке Становништво Јужне Америке Насеља Јужне Америке Привреда Јужне Америке Политичка подела
	АУСТРАЛИЈА И ОКЕАНИЈА	Географски положај, границе и величина Аустралије и Океаније Природне одлике Аустралије Колонијални период и становништво Аустралије Насеља Аустралије Привреда Аустралије Океанија – основна географска обележја Политичка и регионална подела

	ПОЛАРНЕ ОБЛАСТИ	Основне географске одлике Антарктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и научна истраживања Основне географске одлике Арктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и савремена научна истраживања

Кључни појмови садржаја: регије Европе, Азија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Океанија, поларне области.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција, наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану.

Предметни исходи су дефинисани на нивоу разреда у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дати садржаји су препоручени и распоређени у осам тематских целина: *Регионална географија, Географске регије Европе, Азија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Океанија, Поларне области.*

У раду са ученицима препоручује се наставнику да на почетку школске године упути ученике на самостални рад тако што ће ученици приликом обраде нове тематске целине добити задатке да обраде по једну или више репрезентативних држава. Ученици ће уз помоћ наставника, расположивих статистичких извора, картографских и средстава информационо комуникационих технологија обрађивати појединачне државе света (географски положај, границе, величину, основне природно-географске и друштвено-економске одлике). До краја школске године, сви ученици ће имати регионално-географске приказе одабраних држава. На овај начин ученици ће бити у могућности да сагледају синтезни карактер регионалне географије у односу на појединачне дисциплине опште (физичке и друштвене) географије које карактерише примена аналитичких научних метода.

Регионална географија

На првим часовима наставник ће упознати ученике са предметом и задацима проучавања, као и поделом регионалне географије, ослањајући се на њихова већ стечена географска знања из 6. разреда о појму географске регије, а са циљем разумевања комплексних односа и веза између географских објеката, појава и процеса у географској средини. У обради садржаја о регионалној географији, требало би указати на то да светско копно није једноличан или хомоген географски простор, већ да га одликује заступљеност различитих физичко-географских и друштвено-географских елемената, које га чине хетерогеним. Објаснити да се регионална географија изучава са циљем да би ученици сазнали какви су односи и везе између природе и људи, као и да би постали свесни да опстанак живота на Земљи зависи од њиховог међусобног односа. Објаснити ученицима да су принципи регионализације (физичко-географски и друштвено-географски) правила на основу којих се врши подела хетерогене Земљине површине на хомогене географске регије, као нпр. геоморфолошке, климатске, хидрографске, педолошке, биогеографске, економске (рударске, аграрне, индустријске, туристичке), урбане, културне, историјске, политичке и друге регије. На крају обраде наставне теме *Регионална географија*, указати на то да одређене регије карактерише сличан географски изглед (физиономске регије), а да друге поседују једну или неколико функција (фунционалне регије).

Обраду наставних јединица о континентима вршити по Керовом систему, који подразумева следећи редослед излагања: географски положај, границе и величина, рељеф, клима, воде, живи свет, становништво, насеља, привреда, политичка и регионална подела континента. Истим редоследом анализирати и одабране државе.

При обради наставних јединица о географским регијама избећи Керов систем, јер се на тај начин непотребно, два пута понављају већ обрађени садржаји у оквиру континената (иста наставна тема). С обзиром на то да су друштвено-географски процеси знатно динамичнији од физичко-географских, као и то да утичу на различите начине на трансформацију географског простора и на укупан развој, њима је приликом обраде географских регија дат посебан значај.

У табеларном прегледу програма, у колони *Садржаји*, за сваку географску регију предложени су они географски садржаји који их чине специфичним, али то није коначни нити обавезујући попис садржаја за те географске регије.

Географске регије Европе

Реализацијом исхода друге теме *Географске регије Европе* ученици ће стећи знања о географским целинама Европе – Јужна, Средња, Западна, Северна и Источна Европа, као и њиховим географским специфичностима и развојним карактеристикама које их издвајају у односу на суседне географске регије, политичком поделом и одабраним државама. Избегавати понављање географских садржаја из теме *Географија Европе*, који су анализирани у шестом разреду.

При одбради Јужне Европе истаћи културно-цивилизацијске тековине регије (нпр. колевка европске цивилизације, период географских открића, хуманизам, ренесанса...), етно-лингвистичку хетерогеност (романски, јужнословенски и изоловане групе народа), привредне одлике кроз везу са природним условима и ресурсима, са освртом на туризам (позната туристичка регија света / краљица туризма) и политичку поделу. У оквиру Јужне Европе препоручује се обрада држава бивше СФР Југославије, Италија, Шпанија и Грчка. У оквиру Средње Европе обрадити културно-цивилизацијске тековине регије (процват науке, културе и технологије захваљујући хуманизму и ренесанси, културно-уметнички правци, традиција народних фестивала, филмска индустрија и сл.), савремене демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој, урбанизацију (велики градови, агломерације, конурбације и мегалополиси) и политичку поделу. Препоручује се обрада Савезне Републике Немачке у оквиру регије. Западну Европу обрадити кроз културно-цивилизацијске тековине регије (велика колонијална царства, индустријске револуције...), демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој (најразвијенија европска регија), урбанизацију (индустријски градови, конурбације нпр. Ран-

штад, Велики Лондон, Париз, Фламански дијамант...), политичку поделу, као и географска обележја Републике Француске и Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске. У оквиру Северне Европе посебно анализирати везу природних ресурса (енергенти, руде, минералне сировине) са привредним развојем (специјализована индустрија, висок животни стандард становништва) и анализирати етничка обележја, политичку поделу и основне географске карактеристике Норвешке. При обради Источне Европе истаћи културно-цивилизацијске тековине, етничку хетерогеност (Руси, Татари, Украјинци, Белоруси, Казаси, Јермени,..), природне услове и ресурсе, привредне карактеристике и политичку поделу. Обрадити Руску Федерацију, трансконтиненталну државу, која чини највећи део Источне Европе и Северне Азије. На крају наставне теме *Географске регије Европе* објаснити значај Европске уније у свету, као пример интеграционих процеса.

За цртање тематских карата о географским регијама Европе користити неме карте, на којима се могу издвојити карактеристичне регије и њихови географски садржаји. При цртању и тумачењу тематских карата долази до изражаја самосталност у раду ученика и усавршава се вештина практичне примене географске карте у настави. Уколико постоје техничке могућности, ученици могу припремити презентације, чиме се оспособљавају да кроз визуелизацију садржаја самостално анализирају и доносе закључке о одређеним специфичностима географских регија Европе.

Кроз читаву тему важно је нагласити да се временом географске регије Европе развијају и мењају функције. Важно је искористити велике могућности које географија као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Географске регије Европе би требало да буду представљене као географска прича, богата информацијама и занимљивостима, како би географске појаве и процеси били предочени јасно, детаљно и динамично.

Ученике не оптерећивати квантитативним вредностима, већ инсистирати на појаве и процесе који утичу на развој европских регија. У циљу подстицања толеранције и солидарности код ученика, указати на постајање различитих социјалних, етничких и културних група у Европи.

Азија

На почетку наставне теме Азија обрађују општегеографске одлике овог континента, и то: географски положај, границе и величина, природне одлике, становништво, насеља, привреда и политичка и регионална подела, након чега се прелази на регионалне целине: југозападну, јужну, југоисточну, источну и централну Азију.

Приликом обраде положаја, границе и величине Азије, кључно је да се истакне да је Азија саставни део јединствене копнене целине Евроазија, да се овај континент разграничи од Европе и од Африке, да ученици увиде да се Азија простире и на северној и на јужној, као и на источној и западној Земљиној полулопти. Даље, важно је да се ученицима објасни шта значи да је Азија део Старог света и да ова знања повежу са знањима која стичу на часовима историје (Велика географска открића). Код приказивања величине Азије важно је да ученици стекну представу о односима површине и броја становника у поређењу са осталим континентима, а посебно са Европом.

Разумевање природних одлика Азије кључно је за касније схватање просторне дистрибуције становништва, размештаја природних ресурса, развоја и размештаја појединих привредних грана (пољопривреде, индустрије, саобраћаја и туризма) на континенту. Као посебно значајне садржаје у овој области истичемо: настанак набраних планина и острвских архипелага, тумачење појава вулканизма и трусова у светлу теорија литосферних плоча, различите узроке постанка пустиња у југозападној, јужној и централној Азији, климатску и мозаичност живог света Азије, и др.

Приликом обраде становништва Азије пажњу би требало усмерити на разумевање просторне дистрибуције становништва, поларизованог демографског развоја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава према Европи) и структуре становништва (групе народа, најмногољуднији народи). Адекватно коришћење статистичких извора овде је јако важно. Ученици не треба да памте податке из области демографске статистике, они треба да разумеју односе величина, без фактографског памћења података. У школама које су технички опремљене (постојање интернет прикључка, рачунара, таблет уређаја, паметних телефона), ученици треба на часовима да користе релевантне статистичке изворе, да их тумаче и сами или уз помоћ наставника представљају графиконима и тематским картама.

Насеља Азије представљају прави мозаик људских насеобина што је условљено факторима природне средине, специфичностима привреде и културно-цивилизацијског развоја. Ученицима овде треба приказати контрасте руралних насеља (нпр. у пустињама Југозападне Азије, у Индији, на Тибету, рибарска насеља у Југоисточној Азији, итд.) и вишемилионских градова, центара глобалних политичких и економских процеса (нпр. Сингапур, Токио, Шангај...). Пажњи наставника и ученика препоручујемо и специфичности процеса урбанизације (сјај Токија са једне и псеудоурбанизација у Индији, сампани у Кини, итд. са друге стране).

Привредне одлике Азије могу се обрадити на различите начине: кроз приказ територијалног размештаја привредних грана, сагледавање утицаја природних и друштвених фактора на развој привреде или кроз истицање регионалних специфичности развоја и размештаја привреде.

У програму наставе и учења дата регионална подела Азије је препоручена. Наставници, ученици и аутори уџбеника могу Азију да поделе и на друге начине, али је важно да ученици разумеју критеријуме просторне диференцијације.

Како би се остварио принцип очигледности и знања која се стичу на часовима географије учинила трајним, наставници у обради опште- и регионалногеографских садржаја треба да користе зидне географске карте, а ученици атласе и неме карте. Коришћење ових наставних средстава није само себи сврха, тачније њихова употреба не завршава се лоцирањем географских објеката на картама већ представља основу за даље тумачење каузалних и функционалних односа између проучаваних географских објеката, појава и процеса. То, на пример, значи да ученик треба да буде у стању да пошто покаже на карти Индијски океан, Хиндустанску низију, Хималаје и Тибет закључи зашто је на Тибету хладна и сува клима.

Употреба средстава информационо-комуникационих технологија у настави (нпр. организација виртуелне шетње Забрањеним градом помоћу апликације Google Maps, коришћење програма за израду квизова за утврђивање градива, итд.) додатно ће допринети реализацији принципа очигледности и учвршћивању трајности ученичких знања.

Африка

Приликом обраде положаја, границе и величине Африке важно је истаћи да се она пружа меридијански што за последицу има јасну диференцираност континента на природне зоне од екватора према југу и северу. Указати на границу Африке према Азији као и на припадајућа острва овом континенту.

Знања која ученици стичу изучавањем климе, хидрографије и рељефа Африке важна су за разумевање просторне дистрибуције становништва, положаја насеља, размештаја природних ресурса, развоја и размештаја пољопривреде, рударства и туризма на континенту. Значајно је истаћи хидрографске карактеристике Нила, Нигера и реке Конго и језера Викторија, Њаса и Тангањика, као места значајне концентрације становништва, насеља и пољопривреде. Приликом обраде флористичких и зоогеографских карактеристика континента указати и на географске факторе ендемизма фауне Мадагаскара.

Приликом обраде наставних садржаја о становништву Африке битно је разумевање просторне дистрибуције становништва (пренасељени, густо, ретко и ненасељени простори), природног прираштаја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава према Европи) и структуре становништва.

У оквиру политичко-географских одлика Африке посебно се треба осврнути на процесе колонизације и деколонизације као и

на ефекте ових процеса у савременим економско-политичким односима афричких држава (неоколонијализам). Регионалну поделу Африке иницијално би требало посматрати кроз физичко-географску и културно-цивилизацијску поларизацију континента на Афрички Медитеран и Сахарску Африку на северу и Подсахарску Африку на југу. Поред климе као главног физичко-географског фактора други значајан фактор поларизације је Арапско-исламска цивилизација на северу и Негро-афричка цивилизација на југу. Као последица етничке и демографске хетерогености Подсахарске Африке, треба указати на одређене друштвено-политичке разлике унутар ње. Приликом обраде ове теме треба се осврнути на савремене географске проблеме Африке као што су дезертификација, екстремно високи природни прираштај, несташица хране, интензивне миграције ка Европи, прекомерну експлоатацију природних ресурса, итд. Обрада ових садржаја би требало да допринесе формирању ставова код ученика, према овим актуелним географским темама.

Северна Америка

За достизање исхода у оквиру ове теме важно је указати на положај овог континента између Атлантског и Тихог океана као и на повезаност/раздвојеност са суседним континентима. Ово је посебно значајно у контексту саобраћајно-географског положаја, економске повезаности са обалама других континената. У реализацији исхода који се односе на издвајање регија, потребно је нагласити постојање две културне целине на територији Северне Америке: Англоамерике (САД и Канада) и Латинске Америке (Средња Америка) и кроз корелацију са садржајима историје објаснити значај насељавања Америка.

При обради природних одлика Северне Америке битно је указати на генезу рељефа континента и издвојити карактеристичне рељефне целине. Овде треба објаснити настанак Канадског штита, Кордиљера, Апалача, Средишњих низија и других особених целина. Познавање рељефа овог континента веома је значајно и за разумевање његове климе и распореда природних зона. У том смислу потребно је нагласити меридијанску циркулацију ваздуха и морске струје. У регионализацији простора овог континента важно је применити и физичко-географски принцип регионализације.

При обради наставне јединице становништва Северне Америке потребно је указати на етапе насељавања континента (присуство староседелаца, утицај европских досељеника, тзв. претапање у једну нацију и сл.). У реализацији исхода који се односе на објашњења демографских процеса значајно је сагледати разлике у популационом развоју средњеамеричких и англоамеричких народа, последичне миграције према САД и Канади, разлике у структурама становништва и слично.

За достизање исхода који се односи на разумевање процеса урбанизације препоручује се указивање на разлике у друштвено-економском развоју и културном наслеђу Англоамерике и Латинске Америке, степену урбанизације, физиономији села и градова, разликама између планског и стихијског развоја, миграцијама из села у градове, начину живота и слично.

Исходи који се односе на разумевања и објашњења економских процеса такође могу да се реализују кроз анализу диспаритета развоја између Англо и Латинске Америке. Они се могу обрадити анализом природних и друштвених фактора привредног развоја, анализом привредних сектора, посматрањем просторног размештаја делатности и сл. У остваривању исхода који се односе на утицаје човека на животну средину сврсисходно је указати на везу између експлоатације природних ресурса, квалитета живота, потрошње и утицаја на животну средину.

Исходи који се односе на регионалну поделу овог простора могу да се реализују применом различитих начина издвајања карактеристичних регија (физичко-географске или друштвено-економске регије). У погледу политичке поделе, такође је могуће препознати разлике између политичко-географске уситњености средњеамеричког простора с једне стране и постојање две популационо и територијално велике, а истовремено високоразвијене државе Англоамерике.

Јужна Америка

За достизање исхода који се односе на дефинисање географског положаја потребно је нагласити у којим топлотним појасевима се простире Јужна Америка, затим повољност положаја између Тихог и Атлантског океана, као и велику удаљеност од осталих континената. У погледу друштвено-географске компоненте положаја важно је истаћи колонизацију, латиноамеричко наслеђе, поделу на интересне сфере између Шпаније и Португалије и сл.

Природне одлике Јужне Америке могу се систематично обрадити почев од генетских типова рељефа и редоследа постанка појединих целина. Препоручује се да се климатске одлике континента анализирају кроз утицај климатских фактора, чиме се уједно објашњавају и типови климе. На тај начин се реализују исходи о утицају климатских фактора на климу и распоред природних зона. Исход који се односи на препознавање негативних утицаја човека на животну средину може да се реализује анализом значаја и неконтролисане сече амазонских селваса.

При обради садржаја Становништво Јужне Америке потребно је истаћи културно-цивилизацијске узроке велике етничке и расне разноликости. У остваривању исхода који се односе на развој насеља Јужне Америке препорука је да се акценат стави на узроке стихијских процеса урбанизације и на последично велики јаз који постоји између развоја милионских градова с једне стране и бројних сеоских насеља у Андима, Амазонији и слично. Важно је нагласити везу између рурално-урбаних миграција и великих контраста који постоје у простору јужноамеричких градова.

Препоручује се да се привреда Јужне Америке сагледа кроз анализу утицаја природних и друшвених фактора привредног развоја. У привредној структури потребно је указати на значај делатности примарног и секундарног сектора. У објашњењу политичке поделе простора Јужне Америке битно је указати на културно-цивилизацијске узроке поделе. Достизање исхода је могуће кроз практичне активности у оквиру самосталних или групних задатака, тако да ученици сами проуче и представе одлике одабраних регионалних целина или држава.

Аустралија и Океанија

За достизање исхода, наставник у оквиру географског положаја ученицима треба да укаже на димензије континента као и на просторни обухват Океаније (припадајућа острва Меланезији, Микронезији и Полинезији). Важно је указати на факторе географске изолованости Аустралијског континента у односу на остале континенте као и последице које се огледају у специфичним биогеографским и антропогеографским одликама. Физичко-географски садржаји треба да укажу на геотектонску еволуцију Аустралије (Пангеа, Гондвана), постанак планина као и на постанак острва Океаније (вулканска острва, атоли). Истаћи факторе који су довели до формирања пустиња, великог коралног гребена као и аутентичне аустралијске флористичке и зоогеографске области. Приликом обраде становништва Аустралије и Океаније указати на домицилно становништво (Аборицини, Маори) и придошло европско и азијско становништво. Извршити периодизацију етно-демографског развоја Аустралије и Океаније на предколонијални и колонијални период. Указати на савремене демографске процесе (природни прираштај, миграције) и насељеност континента (насељени и ненасељени простори). У политичко-географској анализи указати на процесе колонизације, деколонизације и формирања независних држава. Истаћи значај саобраћајно-географског и политичко-географског положаја острва Океаније у контексту савремених економских, политичких и војних процеса. Приликом обраде насеља Аустралије указати на природне факторе формирања савремене мреже насеља.

Поларне области

За достизање исхода у оквиру наставне теме *Поларне области* препоручени садржај чине карактеристичне одлике ових простора. У том смислу, пажњу треба посветити специфичностима оријентације на половима (нпр. помоћу звезда, компаса, Сунца),

дужини обданице и ноћи, висини Сунца над хоризонтом, односима копна и мора, историјату истраживања, садашњим истраживањима, као и међународној подели ових простора.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета.

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање на тај начин постаје мотивациони фактор за ученике. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте...).

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано спроводи евалуацију и самоевалуацију процеса наставе и учења.

Назив предмета	**ФИЗИКА**
Циљ	**Циљ** учења Физике јесте да ученици стекну базичну језичку и научну писменост, оспособе се да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, образложе своје мишљење у оквиру дискусије, упознају природне појаве и основне природне законе и њихову примену у свакодневном животу, развију мотивисаност за учење и напредују ка достизању одговарајућих образовних стандарда
Разред	**седми**
Годишњи фонд часова	**72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује скаларне и векторске физичке величине; – користи и анализира резултате мерења различитих физичких величина и приказује их табеларно и графички; – анализира зависност брзине и пређеног пута од времена код праволинијских кретања са сталним убрзањем; – примени Њутнове законе динамике на кретање тела из окружења; – покаже од чега зависи сила трења и на основу тога процени како може променити њено деловање; – демонстрира појаве: инерције тела, убрзаног кретања, кретање тела под дејством сталне силе, силе трења и сила акције и реакције на примерима из окружења; – самостално изведе експеримент из области кинематике и динамике, прикупи податке мерењем, одреди тражену физичку величину и објасни резултате експеримента; – покаже врсте и услове равнотеже чврстих тела на примеру из окружења; – наводи примере простих машина које се користе у свакодневном животу; – прикаже како сила потиска утиче на понашање тела потопљених у течност и наведе услове пливања тела на води; – повеже појмове механички рад, енергија и снага и израчуна рад силе теже и рад силе трења; – разликује кинетичку и потенцијалну енергију тела и повеже њихове промене са извршеним радом; – демонстрира важење закона одржања енергије на примерима из окружења; – решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке (кинематика и динамика кретања тела, трење, равнотежа полуге, сила потиска, закони одржања); – разликује појмове температуре и количине топлоте и прикаже различите механизме преноса топлоте са једног тела на друго; – анализира промене стања тела (димензија, запремине и агрегатног стања) приликом грејања или хлађења; – наведе методе добијања топлотне енергије и укаже на примере њеног рационалног коришћења	**СИЛА И КРЕТАЊЕ**	Сила као узрок промене брзине тела Појам убрзања Успостављање везе између силе, масе тела и убрзања Други Њутнов закон Динамичко мерење силе Међусобно деловање два тела – силе акције и реакције Трећи Њутнов закон Примери Равномерно променљиво праволинијско кретање Интензитет, правац и смер брзине и убрзања Тренутна и средња брзина тела Зависност брзине и пута од времена при равномерно променљивом праволинијском кретању Графичко представљање зависности брзине тела од времена код равномерно променљивог праволинијског кретања *Демонстрациони огледи*: – Илустровање инерције тела помоћу папира и тега – Кретање куглице низ Галилејев жљеб – Кретање тела под дејством сталне силе – Мерење силе динамометром – Илустровање закона акције и реакције помоћу динамометара и колица, колица са опругом и других огледа (реактивно кретање балона и пластичне боце) ***Лабораторијске вежбе*** **1.** Одређивање сталног убрзања при кретању куглице низ жљеб **2.** Провера Другог Њутновог закона помоћу покретног тела (колица) или помоћу Атвудове машине
	КРЕТАЊЕ ТЕЛА ПОД ДЕЈСТВОМ СИЛЕ ТЕЖЕ. СИЛЕ ТРЕЊА	Убрзање при кретању тела под дејством силе теже Галилејев оглед Слободно падање тела, бестежинско стање Хитац навише и хитац наниже Силе трења и силе отпора средине (трење мировања, клизања и котрљања) Утицај ових сила на кретање тела *Демонстрациони огледи*: – Слободно падање тела различитих облика и маса (Њутнова цев, слободан пад везаних новчића…) – Падање тела у разним срединама – Бестежинско стање тела (огледи са динамометром, с два тега и папиром између њих, са пластичном чашом која има отвор на дну и напуњена је водом) – Трење на столу, косој подлози и сл – Мерење силе трења помоћу динамометра ***Лабораторијске вежбе*** **1.** Одређивање убрзања тела које слободно пада **2.** Одређивање коефицијента трења клизања

	РАВНОТЕЖА ТЕЛА	Деловање две силе на тело, појам резултујуће силе кроз различите примере слагања сила Разлагање сила Појам и врсте равнотеже тела Полуга, момент силе Равнотежа полуге и њена примена Сила потиска у течности и гасу Архимедов закон и његова примена Пливање и тоњење тела *Демонстрациони огледи*: – Врсте равнотеже помоћу лењира или штапа – Равнотежа полуге – Услови пливања тела (тегови и стаклена посуда на води, Картезијански гњурац, суво грожђе у минералној води, свеже јаје у води и воденом раствору соли, мандарина са кором и без коре у води, пливање коцке леда на води…) ***Лабораторијске вежбе*** **1.** Одређивање густине чврстог тела применом Архимедовог закона
	МЕХАНИЧКИ РАД И ЕНЕРГИЈА. СНАГА	Механички рад Рад силе Рад силе теже и силе трења Квалитативно увођење појма механичке енергије тела Кинетичка енергија тела Потенцијална енергија Гравитациона потенцијална енергија тела Веза између промене механичке енергије тела и извршеног рада Закон о одржању механичке енергије Снага Коефицијент корисног дејства *Демонстрациони огледи*: – Илустровање рада утрошеног на савладавање силе трења при клизању тела по различитим подлогама, уз коришћење динамометра – Коришћење потенцијалне енергије воде или енергије надуваног балона за вршење механичког рада – Примери механичке енергије тела Закон о одржању механичке енергије (Галилејев жљеб; математичко клатно; тег са опругом) ***Лабораторијске вежбе*** **1** Одређивање рада силе под чијим дејством се тело креће по различитим подлогама **2.** Провера закона одржања механичке енергије помоћу колица
	ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ	Честични састав супстанције: молекули и њихово хаотично кретање Топлотно ширење тела Појам и мерење температуре Унутрашња енергија и температура Количина топлоте Специфични топлотни капацитет Топлотна равнотежа Агрегатна стања супстанције *Демонстрациони огледи*: – Дифузија и Брауново кретање – Ширење чврстих тела, течности и гасова (надувани балон на стакленој посуди – флаши и две посуде са хладном и топлом водом, Гравесандов прстен, издужење жице, капилара)
		Лабораторијске вежбе **1.** Мерење температуре мешавине топле и хладне воде после успостављања топлотне равнотеже

Кључни појмови садржаја: кретање, сила, убрзање, Њутнови закони, сила теже, трење, равнотежа тела, механички рад, енергија, снага, топлотне појве, температура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма физике били су усвојени Стандарди образовних постигнућа ученика у основној школи.

Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина и ставова које ученик стиче у процесу остваривања наставе у пет области предмета: *Сила и кретање, Кретање тела под дејством силе теже. Силе трења, Равнотежа тела, Механички рад и енергија. Снага, Топлотне појаве.*

Обнављање дела градива из шестог разреда, које се односи на равномерно праволинијско кретање, силу као узрок промене стања тела и инертност тела, треба да послужи као увод и обезбеди континуитет.

Ученици седмог разреда треба да наставе са учењем основних појмова и закона физике на основу којих ће разумети појаве у природи и значај физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну основу за праћење програма физике у следећим разредима.

Полазна опредељења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе.

Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви ученици седмог разреда.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета, исхода и образовних стандарда, самостално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења физике) прерасподелити садржаје према својој процени.

Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета за физику, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију истих на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за остале исходе потребно више времена и више различитих активности.

Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање

по аналогији итд.), ученицима седмог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ у природним наукама. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота. Одређени садржаји и тематске целине се могу реализовати и преко пројектне наставе.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програмски садржаји седмог разреда доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:

– *Поступност* (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

– *Очигледност* при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и видео симулације).

– *Повезаност наставних садржаја* са појавама у свакодневном животу.

Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати:

1. излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем – ситуација;
3. лабораторијским вежбама;
4. домаћим задацима;
5. коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (пројекти, допунска настава, додатни рад...);
6. систематским праћењем рада сваког ученика.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

Методска упутства за предавања

Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише законе. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, ученикоv опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми.

Методска упутства за решавање рачунских задатака

При решавању већине квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. У циљу развијања природно-научне писмености наставник треба да инстистира на систематском коришћењу јединица мере физичких величина SI (међународни систем јединица).

Методска упутства за извођење лабораторијских вежби

Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за лабораторијске вежбе умножена је у више комплета, тако да на једној вежби (радном месту) може да ради три до четири ученика. Час експерименталних вежби састоји се из: уводног дела, мерења и записивања података добијених мерењима, анализе и дискусије добијених резултата, извођења закључака.

У уводном делу часа наставник:

– обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила),

– обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе,

– упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром,

– указује ученицима на мере предострожности, којих се морају придржавати ради сопствене сигурности.

Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава им и помаже. При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине, а не и за величине које се посредно одређују. Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе.

Методска упутства за друге облике рада

При одабиру домаћих задатака наставник треба да води рачуна о нивоу сложености задатака, али и о њиховој мотивационој функцији. С обзиром на то да кроз израду домаћег задатка ученици проверавају степен разумевања усвојеног садржаја, коректност урађеног задатог домаћег задатка треба да буде проверена на наредном часу.

Пројектна настава, као један од облика рада, обухвата припрему, израду пројекта, презентацију и дискусију. Пројекат изводе ученици по групама уз асистенцију наставника. Овакав начин рада подразумева активно учешће сваког ученика у групи у оквиру прикупљања података, извођење експеримената, мерења, обраде резултата, припрема презентације и презентовање. Резултат оваквог начина рада је активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање.

У оквиру израде пројеката могуће је обухватити неке од следећих тема:

– Улога физике у заштити човекове околине.
– Енергетска ефикасност.
– Климатске промене.
– Својства воде – физичка, хемијска, значај воде за живи свет.

Праћење рада ученика

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз проверу његових усвојених знања, стечених путем организовања различитих облика наставе. Такође је у обавези да уредно води евиденцију о раду и напредовању сваког ученика. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао при реализацији само једног облика наставе није добро. Неопходно је да наставник од ученика не тражи само формално знање већ да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију и развија способност да своје мисли јасно формулише.

Будући да је програм, како по садржају, тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика седмог разреда, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност разних области физике.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у основној школи из 2013. године).

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака, лабораторијских вежби, и пројеката...

У сваком разреду треба континуирано проверавати и вредновати компетенције (знања, вештине и ставове) ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних вежби и провером експерименталних вештина. Наставник физике треба да омогући ученицима да искажу сопствена размишљања о неким физичким појавама и да то адекватно вреднује.

На почетку школске године потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика и степен остварености образовних исхода.

ПРИЛОГ: Оријентациони број часова по темама и број часова предвиђених за израду лабораторијских вежби.

Редни број теме	Наслов теме	Број часова	Број часова за лабораторијске вежбе	Укупан број часова за наставну тему
1	Сила и кретање	22	3	25
2	Кретање тела под дејством силе теже Силе трења	10	2	12
3	Равнотежа тела	10	1	11
4	Механички рад и енергија Снага	13	2	15
5	Топлотне појаве	8	1	9
Укупно		63	9	72

Назив предмета	**МАТЕМАТИКА**
Циљ	**Циљ** учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**144 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– израчуна степен реалног броја и квадратни корен потпуног квадрата и примени одговарајућа својства операција; – одреди бројевну вредност једноставнијег израза са реалним бројевима; – на основу реалног проблема састави и израчуна вредност једноставнијег бројевног израза са реалним бројевима; – одреди приближну вредност реалног броја и процени апсолутну грешку; – нацрта график функције $y = kx$, $k \in R\setminus\{0\}$; – примени продужену пропорцију у реалним ситуацијама; – примени Питагорину теорему у рачунским и конструктивним задацима; – трансформише збир, разлику и производ полинома; – примени формуле за разлику квадрата и квадрат бинома; – растави полином на чиниоце (користећи дистрибутивни закон и формуле за квадрат бинома и разлику квадрата); – примени трансформације полинома на решавање једначина; – примени својства страница, углова и дијагонала многоугла; – израчуна површину многоугла користећи обрасце или разложиву једнакост; – конструише ортоцентар и тежиште троугла; – примени ставове подударности при доказивању једноставнијих тврђења и у конструктивним задацима; – примени својства централног и периферијског угла у кругу; – израчуна обим и површину круга и његових делова; – преслика дати геометријски објекат ротацијом; – одређује средњу вредност, медијану и мод	**РЕАЛНИ БРОЈЕВИ**	Квадрат рационалног броја Решавање једначине $x^2 = a$, $a \geq 0$; постојање ирационалних бројева (на пример решења једначине $x^2 = 2$) Реални бројеви и бројевна права Квадратни корен, једнакост $\sqrt{a^2} = \lvert a \rvert$ Децимални запис реалног броја; приближна вредност реалног броја; апсолутна грешка Основна својства операција с реалним бројевима Функција директне пропорционалности $y = kx$, $k \in R\setminus\{0\}$ Продужена пропорција
	ПИТАГОРИНА ТЕОРЕМА	Питагорина теорема (директна и обратна) Важније примене Питагорине теореме Конструкције тачака на бројевној правој које одговарају бројевима $\sqrt{2}, \sqrt{3}, \sqrt{5}$, итд Растојање између две тачке у координатном систему
	ЦЕЛИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ	Први део Степен чији је изложилац природан број; степен декадне јединице чији је изложилац цео број; операције са степенима; степен производа, количника и степена Други део Алгебарски изрази Полиноми и операције (мономи, сређени облик, трансформације збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома) Квадрат бинома и разлика квадрата Растављање полинома на чиниоце коришћењем дистрибутивног закона, формуле за квадрат бинома и разлику квадрата Примене
	МНОГОУГАО	Појам многоугла Врсте многоуглова Збир углова многоугла Број дијагонала многоугла Правилни многоуглови (појам, својства, конструкције) Обим и површина многоугла Тежишна дуж троугла Ортоцентар и тежиште троугла Сложеније примене ставова подударности
	КРУГ	Централни и периферијски угао у кругу Обим круга, број π Дужина кружног лука Површина круга, кружног исечка и кружног прстена Ротација
	ОБРАДА ПОДАТАКА	Средња вредност, медијана и мод

Кључни појмови садржаја: реални број, степен, квадратни корен, Питагорина теорема, полином, многоугао, ортоцентар и тежиште, круг, број π, ротација и средња вредност.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Реални бројеви (21; 8 + 13)
Питагорина теорема (19; 6 + 13)
Цели алгебарски изрази (48; 19 + 29)
Многоугао (21; 9 + 12)
Круг (18; 7 + 11)
Обрада података (5)

У програму је садржај теме Цели алгебарски изрази подељен на два дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Предложени редослед реализације тема:

1. Реални бројеви;
2. Питагорина теорема;
3. Цели алгебарски изрази – први део;
4. Многоугао;
5. Цели алгебарски изрази – други део;
6. Круг;
7. Обрада података.

Предложена подела теме и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела.

Напомена: За обнављање градива, иницијални тест и анализу резултата иницијалног теста, планирана су 4 часа, а за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Реални бројеви – Увести појам квадрата рационалног броја p/q и илустровати га површином квадрата чија је страница управо p/q, на основу чега ученици треба да закључе да је квадрат произвољног рационалног броја ненегативан број.

При израчунавању квадрата рационалних бројева равноправан статус треба дати квадрирању бројева у запису p/q и у децималном запису.

Код решавања једначина облика $x^2 = a$, ученици уз наставникову помоћ изводе следеће закључке: дата једначина се може свести на једначину $x^2 = a = b^2$ и може имати једно ($a = 0$) или два решења ($a > 0$), али може бити и без решења ($a < 0$). Приликом увођења ознаке за квадратни корен нагласити разлику између, на пример, вредности $\sqrt{4}$ и решења једначине $x^2 = 4$.

У даљем раду показати да неке једначине облика $x^2 = a$ (на пример $x^2 = 2$) немају решења у скупу рационалних бројева, тј. да се у скупу рационалних мерних бројева не може израчунати мерни број странице квадрата чија је површина 2 (не инсистирати да ученици репродукују одговарајући доказ). На тај начин мотивисати увођење ирационалних бројева, јер из претходног следи да осим рационалних бројева треба имати на располагању и неке друге бројеве (на пример оне чији квадратни корен није рационалан број). Тада се уводи скуп реалних бројева као унија два дисјунктна скупа – скупа рационалних и скупа ирационалних бројева. Сада је природно и да се „рационална" права прошири у реалну праву и покаже како на таквој реалној правој постоје рационалне и ирационалне тачке. Нагласити, међутим, да скуп (позитивних) ирационалних бројева, осим квадратних корена рационалних бројева, садржи и многе друге елементе, од којих ће неки бити поменути касније (рецимо број π).

На конкретним примерима ученици треба да уоче да сваки рационалан број има коначну или бесконачну периодичну децималну репрезентацију, а ирационални бројеви бесконачну непериодичну репрезентацију и обратно (ове чињенице не треба доказивати у општем случају). При израчунавању вредности корена и рачунања са кореним, када су њихове вредности ирационални бројеви, користити калкулатор или расположиве софтвере.

За све реалне бројеве без обзира да ли имају коначну или бесконачну децималну репрезентацију увести појам приближне вредности и појам апсолутне грешке. Правила заокругљивања реалних бројева увести на следећи начин: на конкретним примерима, посматрањем могућих граница (интервала) у зависности од прецизности, ученици бирају приближне вредности тако да се при заокругљивању бира вредност са мањом апсолутном грешком, након чега се формулишу правила.

Основна својства операција сабирања и множења реалних бројева посматрати и анализирати у поређењу с одговарајућим својствима у скупу рационалних бројева. Основна својства операције кореновања у R^+ треба такође реализовати на примерима при чему се посебно третирају збир, разлика, производ и количник корена и њихови односи са кореном збира, разлике, производа и количника. При том посебну пажњу обратити на једнакост $\sqrt{a^2} = |a|$ и њено тумачење.

У оквиру ове теме се обрађује и функција директне пропорционалности $y = kx$ коју треба увести на конкретним примерима блиским искуству ученика (раст дужине пута са временом путовања при константној брзини, смањење водостаја реке ако је дневни пад протока константан ...). У почетним примерима ученици цртају тачкасти график којим се приказује функција за дискретне вредности промењиве, након чега се долази до конструкције графичког приказа у координатном систему. Тематску јединицу

продужена пропорција треба, такође, реализовати на конкретним примерима (подела дате суме у датој размери, одређивање углова троугла ако је дат њихов однос, присуство метала у легурама ...). Посебну пажњу поклонити вези продужене пропорције са класичном двојном пропорцијом.

Питагорина теорема – Питагорина теорема је од великог значаја за даље математичко образовање и потребно је пажљиво методички и дидактички обрадити. Као мотивација за тему могу се користити историјски подаци најпре о потреби човека за употребом и конструкцијом правоуглих троуглова током изградње различитих објеката у укупном напретку цивилизације, а чије је законитости Питагора уочио и математички уобличио и формулисао. На примеру египатског троугла експериментом са конопцем, цртежом или симулацијом на неком од динамичких софтвера упознати ученике са теоремом, а затим је и исказати и дати комплетан доказ. Потребно је да ученици схвате концепт Питагорине теореме, а не да напамет науче исказ. У том циљу током вежбања инсистирати на различитим ознакама катета и хипотенузе, као и различитим положајима самог правоуглог троугла, како би се ученици оспособили да Питагорину теорему користе касније у образовању у различитим задацима из планиметрије, стереометрије и тригонометрије. Упознати ученике са карактеристичним Питагориним тројкама кроз примере и напоменути да таквих тројки има бесконачно много. Формулисати обрат Питагорине теореме и применити га у задацима.

У другом делу теме пажњу је потребно усмерити на примену Питагорине теореме на конструкције дужи чији је мерни број дужине ирационалан број и примену на квадрат, правоугаоник, једнакокраки и једнакостранични троугао, ромб и правоугли и једнакокраки трапез. Ученици треба да примењују Питагорину теорему и на једнакокрако правоугли троугао, правоугли троугао са углом од 30° и одређивање растојања двеју тачака у координатном систему.

Уколико наставник има техничких могућности у учионици, након усвајања Питагорине теореме на традиционалан начин, део ове теме може обрадити коришћењем неког од бесплатних динамичких софтвера који ученицима може још очигледније дочарати Питагорину теорему и примену теореме у различитим геометријским задацима и проблемима из свакодневног живота.

Цели алгебарски изрази – У првом делу ове теме уводи се појам степена променљиве природним бројем и изводе се основна својства те операције (множење и дељење степена једнаких основа, степеновање степена, као и правила за степен производа и количника). Ученици треба у потпуности да овладају одговарајућим трансформацијама да би, између осталог, били припремљени за упознавање са операцијама са полиномима које следе. Такође, уводи се појам степена са изложиоцем који је нула или негативан цео број, али само у случају основе која је декадна јединица. Примери обухватају краће записивање врло малих рационалних бројева (примене у физици), као и канонско представљање рационалних бројева у децималном запису.

Други део теме обухвата операције с целим алгебарским изразима (полиномима). Најпре се уводи појам полинома и увежбава израчунавање вредности таквог израза за конкретне вредности променљивих који у њему учествују. Затим се дефинишу основне операције са полиномима (сабирање, одузимање и множење) и увежбава довођење полинома на сређени облик. Притом се, по потреби, користи дистрибутивни закон (у облику $(a + b)(x + y) = ax + ay + bx + by$) и формула за квадрат бинома (у облику $(a + b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$).

У наставку ове теме ученици треба да, на погодним примерима, уоче потребу растављања полинома на чиниоце (посебно у циљу решавања једначина). Затим треба увежбати то растављање коришћењем претходно наведених формула (али сада записаних у облику $ax + ay + bx + by = (a + b)(x + y)$, односно $a^2 + 2ab + b^2 = (a + b)^2$), као и формуле за разлику квадрата. Примере растављања тзв. непотпуног квадратног тринома обрађивати само на додатној настави. Сем поменуте примене на решавање једначина (на пример, облика $ax^2 + bx = 0$ и $x^2 – c^2 = 0$), овде се могу приказати примери решавања геометријских проблема за које је потребно познавање операција са полиномима.

Многоугао – Многоугао увести као део равни ограничен многоугаоном линијом. Нагласити разлику између конвексних и неконвексних многоуглова, али даља разматрања ограничити само на конвексне многоуглове. Ученике треба наводити да уоче зависност броја дијагонала, као и зависност збира унутрашњих углова од броја темена многоугла. Приликом увођења правилних многоуглова, ученици треба да уоче да постоје многоуглови који нису правилни иако су све њихове странице једнаке, као и да постоје многоуглови који нису правилни иако су сви њихови углови једнаки. Посебно истаћи осну симетричност правилног многоугла и број оса симетрије, као и чињенице да се око правилног многоугла може описати круг и да се у њега може уписати круг. Из одговарајућих формула за једнакостранични троугао, ученици, уз помоћ наставника ако је потребно, изводе формуле којима се у правилном шестоуглу успостављају везе између странице, дуже дијагонале, краће дијагонале, полупречника уписаног и описаног круга.

Кроз разноврсне примере и задатке (који се односе на троуглове, четвороуглове и правилне многоуглове) истицати примену ставова подударности троуглова и поступно развијати код ученика вештину доказивања. Доказати најважније особине троуглова и паралелограма. Увести појмове ортоцентар, тежишна дуж и тежиште троугла, и навести њихове особине. Примену ставова подударности и њихових последица проширити и на конструктивне задатке. Истаћи разлику између цртања и конструкције. Посебно треба издвојити 1) конструкције троуглова које поред датих страница/углова одређује и једна висина, односно тежишна дуж; 2) конструкције паралелограма и трапеза које поред датих страница/углова одређује и висина; 3) конструкције делтоида; 4) конструкције правилних многоуглова са 3, 4, 6, 8 или 12 темена које одређује страница, односно полупречник описаног/уписаног круга. На примерима илустровати ситуације када конструктивни задатак има више решења или нема решења, али не инсистирати на оваквим задацима. Израчунавање обима и површине многоугла илустровати разноврсним примерима и задацима.

Приликом израчунавања површине користити разлагање многоуглова на троуглове и четвороуглове. Посебну пажњу посветити израчунавању површине правилног шестоугла. Важно је укључити и одређени број практичних примена рачунања површина.

Круг – Полазећи од раније стечених знања и дефиниција кружне линије и кружне површи, треба размотрити могуће положаје и односе круга и праве, а такође и два круга у равни. Ученике треба подсетити на дефиниције тангенте и тетиве круга и искористити Питагорину терему за успостављање везе између полупречника круга, тетиве и централног одстојања тетиве. Централне теме су увођење појмова централног и периферијског угла, уочавање и доказивање тврђења о њиховом међусобном односу, као и одређивање обима и површине круга. Ученици би требало да експериментално утврде сталност односа обима и пречника кружнице. Када се уведе број π, ученике треба информативно упознати са његовом ирационалном природом. После обраде обима и површине круга, треба извести формуле за дужину кружног лука, површину кружног исечка и кружног прстена. У практичним израчунавањима користити приближну вредност 3,14 али повремено радити и са проценама 3,142; 22/7; 3,1.

У оквиру дела теме који се односи на ротацију, треба се ограничити на ротације једноставнијих фигура око задате тачке и за задати угао. Објаснити ученицима позитиван и негативан смер ротације и урадити неколико примера ротације у координатном систему. Важно је да ученици уоче да се дужине дужи и величине углова не мењају при ротацији.

Обрада података – Ову тему реализовати као пројектни задатак. Циљ пројектног задатка је да ученици овладају појмовима средња вредност, медијана и мод и истовремено се увере у применљивост обраде података у свакодневној пракси. Препорука је да се пројектни задатак реализује на конкретним примерима и предлог је да у седмом разреду то буде прикупљање, обрада и анализа података добијених анкетом. Теме се могу одабрати из

животног окружења и њихов садржај би требало да буде близак узрасту ученика (на пример: коришћење ИКТ од стране ученика, расподела слободног времена ученика, еколошка свест младих ...). Број питања у анкети не мора бити велики, највише 5-6, а истраживање треба реализовати тако да узорак не буде премали, али ни превелик и да се може реализовати у најближем окружењу (школа, породица, комшилук ...). Предлог је да се пет расположивих часова реализује по следећем плану:

РЕДНИ БРОЈ ЧАСА	САДРЖАЈ РАДА	АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА
1	– Избор теме истраживања – Конструкција анкетних питања	Наставник објашњава пројектни задатак, а ученици предлажу теме за истраживање и 5–6 анкетних питања
2	– Упутство за анкетирање – Спровођење истраживања анкетирањем	Сваки ученик добија по 4–5 анкетних листића
3	– Обнављање и доградња појмова: узорак, нумеричка и процентуална расподела, графички приказ – Увођење нових појмова: средња вредност, медијана и мод	На једном (нумерички потпуно припремљеном) примеру се илуструју сви наведени – познати и нови појмови
4	– Подела ученика на групе – Упућивање у начин обраде података добијених анкетирањем – Обрада резултата анкете	Формирају се нехомогене истраживачке групе Свака група обрађује једно питање за које је задужена (може се користити и Excel) и припрема презентацију резултата
5	– Презентација резултата анкете	Групе приказују резултате свог истраживања (таблични приказ резултата обраде питања из анкете, процентуалну расподелу, графички приказ, израчунавање средње вредности, медијане и мода), тумаче добијене резултате и изводе закључке

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	**БИОЛОГИЈА**
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, разуме значај биолошке разноврсности и потребу за одрживим развојем и развије одговоран однос према себи и природи
Разред	**седми**
Годишњи фонд часова	**72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ** ПРЕПОРУЧЕНИ
– прикупи и анализира податке о животним циклусима почевши од оплођења; – упореди бесполно и полно размножавање; – идентификује разлике између митозе и мејозе на основну промене броја хромозома и њихове улоге у развићу и репродукцији; – одреди однос између гена и хромозома и основну улогу генетичког материјала у ћелији; – шематски прикаже наслеђивање пола и других особина према првом Менделовом правилу; – одреди положај организма на дрвету живота на основу прикупљених и анализираних информација о његовој грађи; – упореди организме на различитим позицијама на „дрвету живота” према начину на који обављају животне процесе; – користи микроскоп за посматрање грађе гљива, биљних и животињскихткива; – разврста организме према задатим критеријумима применом дихотомих кључева; – повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основу данашњих и изумрлих врста – фосила; – идентификује основне односе у биоценози на задатим примерима; – илуструје примерима однос између еколошких фактора и ефеката природне селекције; – упореди прикупљене податке о изабраној врсти и њеној бројности на различитим стаништима; – повеже утицај абиотичких чинилаца у одређеној животној области – биому са животним формама које га насељавају; – анализира разлику између сличности и сродности организама на примерима конвергенције и дивергенције; – идентификује трофички ниво организма у мрежи исхране; – предложи акције заштите биодиверзитета и учествује у њима; – анализира задати јеловник са аспекта уравнотежене и разноврсне исхране; – идентификује поремећаје исхране на основу типичних симптома (гојазност, анорексија, булимија); – планира време за рад, одмор и рекреацију; – доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци; – аргументује предности вакцинације; – примени поступке збрињавања лакших облика крварења; – расправља о различитости међу људима са аспекта генетичке варијабилности, толеранције и прихватања различитости	**НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА**	Улога и значај једра у метаболизму ћелије Деоба ћелије (хромозоми, настајање телесних и полних ћелија) ДНК и појам гена (алел, генотип, фенотип) Прво Менделово правило, крвне групе, трансфузија и трансплантација Наслеђивање пола Наследне болести Животни циклуси биљака и животиња Смена генерација Једнополни и двополни организми Значај и улога полног размножавања
	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	Основни принципи организације живих бића Појам симетрије – типични примери код једноћелијских и вишећелијских организама; биолошки значај Симетрија, цефализација и сегментација код животиња Присуство/одсуство биљних органа, (симетрија и сегментација код биљака) Ћелије са специфичном функцијом: мишићне, крвне, нервне, ћелије затварачице Грађа и улога ткива, органа, органских система и значај за функционисање организма Компаративни преглед грађе главних група биљака, гљива и животиња – сличности и разлике у обављању основних животних процеса на методски одабраним представницима
	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Основни принципи систематике (Карл Лине, биномна номенклатура) Приказ разноврсности живота кроз основне систематске категорије до нивоа кола и класе Докази еволуције, фосили и тумачење филогенетских низова (предачке и потомачке форме, прелазни фосили)
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Састав и структура популација Популациона динамика (природни прираштај и миграције) Абиотички фактори и биотички односи као чиниоци природне селекције (адаптације) Мреже исхране Животне области Конвергенција и дивергенција животних форми Заштита природе Заштита биодиверзитета

	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Примери наследних болести Особине и грађа вируса Болести изазване вирусима Имунитет, вакцине Пулс и крвни притисак Прва помоћ: повреде крвних судова (практичан рад) Принципи уравнотежене исхране и поремећаји у исхрани Значај правилног чувања, припреме и хигијене намирница; тровање храном Промене у адолесценцији Здрави стилови живота (сан, кондиција, итд) Последице болести зависности – наркоманија

Кључни појмови садржаја: правила наслеђивања особина, принципи грађе и функције, систематика, докази еволуције, структура популације, адаптације, мреже исхране, вируси, уравнотежена исхрана, прва помоћ, адолесценција, животне области, заштита биодиверзитета.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије за седми разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода.

Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходним разредима и знањем стеченим неформалним образовањем, уз постепено подизање захтева. На тај начин се знања постепено проширују и продубљују, односно граде.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију и друге предмете. Исходи се односе на пет области предмета: *наслеђивање и еволуција*, *јединство грађе и функције као основа живота*, *порекло и разноврсност живота*, *живот у екосистему* и *човек и здравље*. (Исходи за шесту област *посматрање, мерење и експеримент* у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.)

Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних и општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму.

Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи:

– *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета;

– *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

– *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

– *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

– *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима, уважавање и прихватање различитости. Препоручује се максимално коришћење ИКТ решења јер се могу превазићи материјална, просторна и друга ограничења (платформе за групни рад нпр. Pbworks, платформа Moodle, сарадња у „облаку" као Гугл, Офис 365...; за јавне презентације могу се користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова – Weebly, Wordpress...; рачунарске симулације као нпр. https://phet.colorado.edu/sr/ и апликације за андроид уређаје; домаћи и међународни сајтови и портали, нпр. www.cpn.rs, www.scientix.eu, www.go-lab-project.eu, www.scienceinschool.org, www.science-on-stage.eu и други).

Током рада ученици би требало да користе лабораторијски прибор (пинцете, капаљке, лабораторијске чаше, сахатно стакло и сл.) и опрему за теренски рад у мери у којој је школа опремљена. У случају да прибор не постоји, може се надоместити предметима за свакодневну употребу (пинцете, капалице са флашице за лек...). Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењем закључака, би требало практиковати увек када се прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета Информатика и рачунарство и Техника и технологија.

У настави оријентисаној на постизање исхода користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решевања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове

идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи *WebQuest*, *project-based learning*, *thematic units*, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити.

Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности.

Област: Наслеђивање и еволуција

У остваривању исхода *увиђа везу између гена и хромозома и основну улогу генетичког материјала у ћелији*, треба повезати знања ученика о појмовима гена и ДНК и њиховом положају у ћелији прокариота и еукариота. У овом разреду треба увести појам хромозома, (од чега се састоје, како изгледају у деоби и ван ње, улога хромозома у контроли метаболизма ћелије, при чему је појам метаболизма познат из претходног разреда). На примеру људског кариограма, објаснити парове хромозома и да хромозоми једног пара се називају хомологни хромозоми (навести њихово порекло – од оца и мајке). Последњи пар хромозома на кариограму чине полни хромозоми и да су код жена исти а код мушкараца различити. Остали хромозоми, осим полних, се називају телесни.

У остваривању исхода и*дентификује разлике митозе и мејозе на основу промене броја хромозома и њихове улоге у развићу и репродукцији* је најприкладније користити моделе деоба које ученици могу самостално да направе (https://www.youtube.com/watch?v=SdZfa5HyEUs). На основу модела ученик може да опише ток сваке деобе, да их упореди и да направи табелу разлика митозе и мејозе (расподела наследног материјала, генетичка различитост и број ћелија које настају по завршетку деобе). Приликом описа ћелијских деоба не треба наводити имена појединачних фаза у деобама, већ је потребно фокусирати се на сам процес и његов резултат. Модел може да прикаже чак и комбиновање хромозома на почетку мејозе (што је важно за разумевање стварања разноврсних комбинација гена код потомака као извора варијабилности), што је суштински значај мејозе (и полног размножавања).

У остваривању исхода *разматра предности и недостатке бесполног у односу на полно размножавање,* важно је надовезати садржај о размножавању на садржај који се односи на ћелијске деобе. Бесполно размножавање треба повезати са митозом и настанком идентичних ћелија, због чега су и потомци генетички идентични свом јединог родитељу. Потребно је дати примере бесполног размножавања код биљака и животиња. Полно размножавање треба повезати са мејозом, деобом у којој настају гамети, чијим спајањем ће се гени родитеља искомбиновати, у јединствену комбинацију коју свака јединка (настала полним размножавањем) носи. Ученици би требало да на примерима уоче предности и недостатке бесполног размножавања. На пример, у случају гајења биљних култура је боље да нема варијација, јер се гаје на одређеним местима за која биљке морају бити добро адаптиране, али у случају промене услова средине све јединке би биле елиминисане.

Варијабилност која се постиже полним размножавањем, треба повезати са еволуционим механизмом – природном селекцијом и са еволуционим предностима које има популација организама која је генетички разноврсна, у смислу већег потенцијала за адаптирање на промене у животној средини. То се може односити, на пример, на отпорност према новим болестима.

У остваривању исхода *прикупља и анализира податке о животним циклусима почевши од оплођења* треба се надовезати на процес настајања гамета у мејози, чиме се количина наследног материјала преполови, а оплођењем се поново успоставља диплоидност код организама. Ток развића вишећелијских организама треба објаснити на моделу човека, а ученици самосталним истраживањем треба да дођу до података о животним циклусима животиња из непосредног окружења или да анализирају податке сакупљене на интернету (веза са области *Јединство грађе и функције као основа живота*).

У остваривању исхода *шематски прикаже наслеђивање пола и других особина према првом Менделовом правилу* потребно је објаснити појам генског алела и дати примере на особинама које се алтернативно испољавају у којима су алели или доминантни или рецесивни (слободна ушна ресица, способност кружног савијања језика). Објаснити појам генотипа кроз постојање два алела за један ген (генски локус) на хомологним хромозомима (један наслеђен од маме, други од тате), а фенотипа на видљивим особинама организама.

Треба дати шему наслеђивања неке особине (светле очи/тамне очи) у једној генерацији и на њој објаснити Менделово правило (Правило растављања и слободног комбиновања на једном генском локусу). За анализу резултата користити знања о пропорцијама из математике. Сличном шемом се може приказати и наслеђивање пола, кроз комбинацију полних хромозома који се налазе у јајној ћелији и сперматозоиду приликом оплођења.

Као примере промена стања организма или наследних болести могу се навести болести које зависе: само од наслеђених гена (срасли прсти, једна врста патуљастог раста), од наслеђених гена и начина живота (дијабетес), оне које су везане за полне хромозоме (хемофилија), болести које су одређене већим бројем гена и такође зависне од начина живота (шизофренија), или су последица промене у броју хромозома (Даунов синдром).

Препоручен број часова је 8, по 3 за обраду и утврђивање и 2 за вежбе.

Област: Јединство грађе и функције као основа живота

За достизање исхода: *одреди положај организма на дрвету живота на основу прикупљених информација о његовој грађи, пореди организме на различитим позицијама на „дрвету живота" према начину на који обављају животне процесе, користи микроскоп за посматрање грађе гљива, биљних и животињских ткива*, акценат треба да буде на ученичком истраживању основних принципа организације живих бића и значају ткива, органа и органских система и за функционисање организма. Симетричност тела треба обрадити као особину која се јавља у свим групама живих организама (једноћелијских и вишећелијских), са типичним примерима радијалне (зрачне), билатералне (двобочне) симетрије, и асимерије. Код обраде симетрије/асиметрије једноћелијских организама користити примере познатих врста које су обрађиване у претходним разредима. Посебну пажњу треба обратити на појаву симетрије/асиметрије код биљака (симетрија цвета, листа...), као и на облике симетрије код животиња, како би се разумео значај симетрије тела за живот у воденој и копненој средини. Цефализацију код животиња (овај стручни појам не треба користити) би требало описати као груписање главних органа за пријем и спровођење информација у предњем делу тела, јер овај део тела први ступа у контакт са спољашњом средином (крађи пут/бржа реакција). Сегментираност тела треба обрадити на типичним, методски одабраним примерима биљака и животиња, са нагласком на биолошки значај појве сегментације за живот у воденој и копненој средини. Важно је да ученик кроз вежбање на различитим примерима што више самостално успоставља везу између типа симетрије и начина живота (брзина, покретљивост...) одређене јединке у датим условима спољашње средине. Тип симетрије, присуство/одсуство цефализације, као и присуство/тип сегментације треба такође користити и као важан критеријум за разврставање организама применом дихотомих кључева у оквиру области *Порекло и разноврсност живог света*. Појам телесне дупље, као и (ембриоланих) телесних слојева не треба помињати, јер ученици немају довољно знања о развићу на овом узрасту. Код обраде ткива треба се бавити морфологијом (изгледом) појединих типова ћелија и њихове улоге, док ће њихова детаљнија унутрашња грађа бити обрађивана у наредном разреду. Такође, у оквиру одговарајућих наставних јединица, треба обрадити и ћелије са специфичним функцијама, нпр. мишићне, крвне, нервне, ћелије затварачице и др. За изучавање грађе ћелија и ткива треба користити школски микроскоп. У складу са могућностима, потребно је фаворизовати индивидуални ангажман ученика у изради микроскопских препарата и микроскопирању.

Главне групе једноћелијских еукариотских организама треба обрадити кроз упоредни преглед грађе и сличности/разлике основних животних функција код једноћелијске алге, амебе, бичара, трепљара. Не ићи у детаљније систематске поделе у оквиру групе Протиста.

Паралелно са компаративним прегледом грађе на методски одабраним представницима који су познати ученицима из ранијег

образовања или непосредног окружења, треба обрадити и сличности и разлике у грађи и обављању основних животних процеса главних група биљака, гљива и животиња. Сличности и разлике у грађи ткива и органа значајних за обављање основних вегетативних процеса (исхране, дисања и излучивања) биљака обрадити паралелно, тј. компаративним прегледом грађе методски одабраних представника (вишећелијска алга, маховина, папрат, голосеменица, скривеносеменица). При обради теме транспорта воде и супстанци кроз биљку, обрадити и појам ћелија затварачица, као пример ћелија са специфичном функцијом у биљци. Сличности и разлике у грађи репродуктивних органа и размножавању биљака такође обрадити на методски одабраним представницима (вишећелијска алга, маховина, папрат, голосеменица, скривеносеменица) и повезати са значајем и улогом полног размножавања код биљака (исходи из области *Наслеђивање и еволуција*). Овде се може обрадити и тема животни циклуси биљака (такође из области *Наслеђивање и еволуција)*, без улажења у детаље смене генерација сваке појединачне групе биљака. Потребно је ставити акценат на биолошки значај разноврсности цвета и цвасти у функцији размножавања (без детаљнијег улажења у типове цвасти): једнополни и двополни цветови и цвасти, симетрија, боја, мирис, нектар, анатомија цвета у функцији опрашивања итд. Раст биљака (нагласити да је заснован на митотичким деобама, које су обрађиване у оквиру области *Наслеђивање и еволуција*) треба обрадити на примерима код вишећелијске алге, зељасте и дрвенасте биљке). Изучавање покретљивости (покрета) биљака, као једне од заједничких особина живих бића по могућности обрадити кроз огледе, наслањајући се на већ познате примере помињане у претходним разредима у оквиру обраде међусобних утицаја живих бића и животне средине, или на новим примерима из сопственог окружења.

Компаративни преглед грађе и функције животиња треба реализовати кроз обраду на методски одабраним представницима, који су од раније били познати ученицима: 1) Заштита тела (кроз упоредни преглед грађе и функције телесног покривача (интегумент, кожа) на методски одабраним представницима главних група животиња. Овде се могу обрадити и неке ћелије са специфичном функцијом, нпр. жарне ћелије. 2) Потпора и покретљивост – упоредни преглед телесних структура које обезбеђују потпору и покретљивост главних група животиња на методски одабраним представницима. Обрадити спољашњи и унутрашњи скелет животиња. Поменути да код животиња (нарочито оних без присуства чврстог скелета) и течност у телу може играти улогу скелета (хидроскелет). Обрадити мишићне ћелије као ћелије са специфичном функцијом, које својим радом делују на скелет, односно заједно са скелетом омогућавају покретљивост појединих делова тела/целог организма. 3) Пријем дражи и реаговање на дражи обрадити на посебним часовима, кроз упоредни преглед главних чула и упоредни преглед нервног система на методски одабраним представницима главних група животиња. При обради нервног система треба обрадити ћелије са специфичном грађом и функцијом – нервне ћелије, које омогућавају реаговање на дражи из спољашње и унутрашње средине. Такође, ученицима скренути пажњу да се код већине група животиња врши груписање нервних ћелија у појединим деловима тела (ганглије, мозак – повезати са предностима оваквог груписања и са цефализацијом), док се ређе појединачне нервне ћелије повезују у мреже (нпр. код медузе, што има везе са симетријом). 3) Обезбеђивање енергије за организам – врши се захваљујући исхрани и дисању. Иако се, због обимности, исхрана и дисање обрађују на посебним часовима, треба нагласити њихову нераскидиву улогу у обезбеђивању енергије за све животне функције. Кроз упоредни преглед треба обрадити разноврсност грађе органа за варење главних група животиња, у односу на њихов начин исхране (нпр. дужина црева код типичног карнивора/хербивора/омнивора, грађа кљуна, вољка и бубац, слепо црево...). Органе за дисање обрадити на типичним примерима водених и копнених животиња, као и кроз израду различитих модела/шема/стрипа... 4) Транспорт супстанци кроз тело приказати кроз упоредни преглед грађе и функције система органа за циркулацију главних група животиња, на методски одабраним представницима. Напоменути да и спољашња средина (вода) може бити у функцији транспортног медијума, као и да постоје посебне телесне течности (крв, лимфа, хемолимфа). Потребно је поменути постојање отвореног и затвореног транспортног система, као и да у оквиру затвореног транспортног система циркулише течно ткиво – крв са крвним ћелијама, које имају одређене специфичне функције. Нагласити да се управо на крвним ћелијама налазе фактори важни за одређивање крвних група, које ученици треба да савладају кроз вежбања о наслеђивању АВО система крвних група. Осврнути се на значај поклапања крвних група при трансфузији и трансплантацији (веза са *Наслеђивање и еволуција*). У оквиру обраде затвореног транспортног (крвног) система кичмењака (човека) кроз практичне вежбе обрадити пулс и крвни притисак, као и демонстрацију/вежбу пружања прве помоћи у случају повреде крвних судова (из области *Човек и здравље*). 5) Излучивање треба обрадиту кроз упоредни преглед грађе и функције органа за излучивање, у контексту живота у води/на копну (проблем/решење), главних група животиња, на методски одабраним представницима водених и копнених организама. 6) Размножавање треба обрадити кроз упоредни преглед начина размножавања главних група животиња на методски одабраним представницима, са примерима животиња одвојених полова и хермафродита. Треба обрадити значај и улогу полног размножавања и поређење животних циклуса (потпуно и непотпуно развиће, спољашње и унутрашње оплођење, појам ларве) само на примерима инсеката и водоземаца (веза са оквиру области *Наслеђивање и еволуција)*. Не треба обрађивати ендокрини систем, пошто ће његова грађа и функције бити обрађена у наредном разреду.

Компаративни преглед грађе главних група гљива: плесни, квасци, печурке треба обрадити кроз преглед сличности и разлика у обављању основних животних процеса на методски одабраним представницима. Са гљивама треба обрадити и лишајеве, као пример обострано корисне заједнице организама (нпр. једноћелијске алге и гљиве). Ученици би могли да буду укључени у реализацију мини истраживачког пројекта *Гљиве и лишајеви мога краја*. Препоручује се истраживање у непосредном окружењу и одређивање типичних врста гљива и лишајева уз употребу једноставних кључева и прављење забелешки на терену (веза са остваривањем исхода из области *Порекло и разноврсност живог света*). Ове активности треба изводити искључиво уз присуство наставника, као и родитеља – волонтера. Потребно је упозорити ученике да кидање и брање јединки није дозвољено због заштите диверзитета и сигурности ученика. Компаративни преглед главних група гљива може се повезати и са облашћу *Човек и здравље*, у оквиру обраде *Значај правилног чувања, припреме и хигијене намирница; тровање храном*. Уколико се приликом обраде теме о гљивама планира демонстрација/посматрање плесни (у петри шољи, на хлебу и сл.), обратити пажњу да ли у одељењу има ученика који могу бити алергични на ове агенсе.

Уз одговарајуће примере упоредне грађе главних група биљака, гљива и животиња треба увести појмове конвергенције и дивергенције, као везу са исходима из области *Живот у екосистему.*

Препоручени број часова за реализацију ове области је 31:13 часова за обраду, 10 за утврђивања, 5 за вежбе и 1 за обраду са вежбама, и 2 за утврђивање са вежбама.

Област: Порекло и разноврсност живог света

У достизању исхода *разврста организме према задатим критеријумима применом дихотомих кључева* и *повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основу данашњих и изумрлих врста – фосила* неопходно је ослањати се на област *Јединство грађе и функције*, будући да ученици треба да се баве системом класификације живих бића, који је заснован на еволуционом пореклу, односно сличностима и разликама између припадника различитих таксономских група. Увод у систематику би требало засновати на приказу основних принципа систематике, навођењем основних систематских категорија, као и спомињањем биномне номенклатуре (иако деца у овом узрасту не треба да уче латинска имена). На основу биномне номенклатуре може се демонстрирати принцип – врсте унутар једног рода, а затим се по истом принципу може појаснити припадност родова једној фами-

лији, фамилија реду, итд. Крупну слику разноврсности живота, на нивоу кола и класе, треба представити дрветом живота. Имајући у виду да су ученици са дрветом живота упознати у ранијим разредима, увођење употребе дихотомих кључева може се засновати на ранијим знањима (кроз вежбу). На пример, критеријум „има/нема једро" је прва дихотомија коју могу да уоче на дрвету живота (прокариоти-еукариоти), затим, „једноћеличност/вишећеличност" (код еукариота), „аутотрофија/хетеротрофија" (код еукариота – алге, биљке, гљиве, животиње), „има/нема диференцирана ткива" (код еукариота), „тип симетрије" (код еукариота), итд.

Знања из упоредне грађе/телесне организације главних група биљака, гљива и животиња (из области *Јединство грађе и функције*), треба да представљају основ за разврставање организама према задатим критеријумима, применом дихотомих кључева, након обраде сваке од ових група. Дакле, систематику треба обрадити мање детаљно, а инсистирати на правилима примене, односно практичној примени дихотомог кључа, чиме би ученици, након демонстрације одговарајућих примера од стране наставника, били оспособљени да сами разврставају жива бића и на основу задатих критеријума одреде њихову позицију на дрвету живота. На пример, ученици могу кроз вежбу на часу да групишу организме приказане на фотографијама, према задатим критеријумима (до нивоа кола/класе). Груписање треба да иде само до нивоа главних група уз истицање карактеристика на основу којих ће ученик моћи да неки организам из сопственог окружења (нпр. паука, птицу, инсекта, голосеменицу, скривеносеменицу...) сврста у одређену групу. Будући да би обрада систематике унутар сваке групе требало да укључује активно учешће ученика под вођством наставника, ови часови представљају и обраду и вежбе. У оквиру ових часова треба представити и примере конвергенције (насупрот дивергенцији), као очигледно одступање од принципа „сличност = сродност" (нпр. крила инсеката и крила кичмењака, пераја китова и риба, млечике и кактуси, итд). Ове теме надовезују се на стечено знање о адаптацијама.

Основне принципе систематике, кроз порекло и диверзификацију група организама од заједничког претка, треба илустровати приказом прелазних фосила. На овај начин, ученици ће стећи увид у променљивост живог света, као и у чињеницу да садашња флора и фауна, које могу проучавати и класификовати, представљају резултат еволуције живог света током милијарди година на планети Земљи. Другим речима, живи свет пре више милиона година није изгледао као данас, нити живи свет пре 500 милиона година, итд. Ова знања су важна и за сагледавање будућности биодиверзитета на Земљи – последица антропогеног деловања, климатских промена, тектонских промена, и других процеса.

Област: Живот у екосистему

За достизање исхода ове области акценат је на односима организама у биоценози и популацијама (природни прираштај и миграције) и еколошким факторима као факторима природне селекције.

У достизању исхода *пореди прикупљене податке о изабраној врсти и њеној бројности на различитим стаништима,* препорука је да се користе теренска истраживања у паровима/групи. Ученици треба да прикупе податке о различитим врстама које живе на различитим стаништима. Није непоходно да знају назив врсте, довољно је да их разликују (пар/група прикупља податке о једној врсти). Податке могу да представе графички нпр. зависност бројности од неког еколошког фактора (рецимо осветљености). Иако на станишту делује комплекс фактора, треба изабрати онај који је у том тренутку ограничавајући. Сумирањем резултата свих парова/група ученици стичу целовиту слику о утицају одређеног еколошког фактора на бројност различитих врста.

Исход – *илуструје примерима однос између еколошких фактора и ефеката природне селекције* се ослања на област *Наслеђивање и еволуција*. Знања о еколошким факторима треба да повежу са природном селекцијом. Посебну пажњу треба обратити на везу грађе опрашивача (не само инсеката) и грађе цветова. На пример дужина кљуна колибрија је у вези са „дубином" на којој се налази нектар, облик цвета орхидеје изгледом и мирисом подсећа на женку бумбара, формирање цвасти повећава могућност опрашивања, облик кљуна зеба зависи од доступне хране... Деловање абиотичких фактора се може илустровати на примеру кактуса: адаптације на високе температуре и малу, неравномерно распоређену количину падавина.

Исход – *идентификује трофички ниво организма у мрежи исхране* представља проширивање и продубљивање знања о трофичким односима и ланцима исхране. Обрада треба да буде рађена радионичарским, односно групним радом, нпр. од ланаца исхране ученици треба да направе мреже или обрнуто, на основу задатог текста који описује биоценозу треба да направе мреже исхране и слично. Не препоручује се обрада кружења супстанце и преноса енергије.

За достизање исхода *повезује утицај абиотичких чинилаца у одређеној животној области – биому са животним формама које га насељавају* потребно је обрадити комплекс еколошких фактора који одређују распрострањење 8 основних животних области на копну (тундре, тајге, лишћарске листопадне шуме, медитеранске шуме и макије, саване, кишне тропске шуме степе, пустиње) и обрадити комплекс еколошких фактора који одређују услове живота у воденим биомима (морима и океанима). Препорука је да час утврђивања буде истовремено и вежба. Ученицима се могу понудити слике организама које треба да групишу по задатим критеријумима и повежу како еколошки фактори делују на животну форму, на пример мајмуни који насељавају кишне тропске шуме имају дуг реп који им служи за прихватање, животиње које живе у хладним пределима морају имати скраћене периферне делове како не би одавали превише топлоте...

Исход – *на примерима конвергенције и дивергенције анализира разлику између сличности и сродности организама* је у вези са исходима области *Порекло и разноврсност* и *Наслеђивање и еволуција*. Ученици се могу и у оквиру тих тема упознати са појмовима конвергенције и дивергенције, а на карактеристичним примерима увиде да сличност не подразумева увек и сродност и обрнуто.

Грађа органа за варење/начин исхране може се повезати са актерима ланаца исхране/ мреже исхране. Слично је и са подударношћу грађе опрашивача и цветова, у оквиру исте области.Препорука је да ученици самостално траже примере конвергенције и дивергенције а да им се понуде материјали са упоредним прегледом бињних органа, упоредним прегледом скелета кичмењака, крила инсеката и крила кичмењака и слично. Добар пример је разноврсност грађе глодара у зависности од станишта (слепо куче, дабар, капибара...).

За достизање исхода *предлаже акције заштите биодиверзитета и учествује у њима*, на основу позитивних примера деловања човека на животну средину, ученици треба да осмисле предлоге (који се односе на стање у свих 8 копнених животних области, као и у воденим биомима), уз напомену да није свака акција истовремено и добра акција. Пре планирања акција препорука је да се ученици упознају са примерима уништавања кишних тропских шума где је често видљив само губитак кисеоника а не и губитак врста и чињеница да се ове шуме много теже обнављају од неких других екосистема, да истраже како прехрамбени производ Нутела уништава лемуре (веза употребе палминог уља у производњи прехрамбених производа и претварање станишта лемура у плантаже палми).

Ученицима се могу дати задаци да израчунају колико пластике поједу животиње или колико угљен-диоксида емитује један аутомобил са возачем а колико аутобус пун путника. Једна од активности може бити пројекат Планета инсеката у оквиру кога ученици могу да истраже биодиверзитет инсеката, угроженост опрашивача и значај инсеката за екосистеме.

Препоручени број часова је 11:4 часа за обраду, 4 (6) за вежбе и 3 за утврђивање и систематизацију. Као и у другим областима подразумева се да ученици активно уче уз усмеравање (вођење) од стране наставника и да су часови обраде или утврђивања истовремено и вежбе.

Област: Човек и здравље

За достизање исхода *аргументује предности вакцинације* требало би обрадити особине и грађу вируса, као и начине пре-

ношења и превенције најчешћих вирусних болести. Пожељно је да то буду болести против којих постоји вакцина, било да су у обавезном или у препорученом програму имунизације. Истовремено, то је прилика да се ученици подсете путева преношења и начина превенције најчешћих бактеријских болести (6. разред). При обради имунитета и вакцинације требало би се задржати на основном објашњењу настанка имунитета без дубљег залажења у механизме настанка антитела (једна врста белих крвних зрнаца учествује у стварању имунитета, повезати са раније обрађиваним ћелијама крви у *Јединство грађе и функције*). Наставник би требало да на једноставан начин ученицима објасни разлике између урођеног/стеченог и пасивног/активног имунитета, као и да пасивни вештачки имунитет обради на информативном нивоу. Током објашњавања значаја вакцина пожељно је користити званичне статистичке податке и упутити ученике где те податке могу и сами да пронађу (Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут", Удружење педијатара Србије...).

Током обраде правила чувања и припремања намирница наставник би требало да упути ученике да повежу сазнања са оним што им је познато о бактеријама (6. разред) и гљивама (раније, током 7. разреда). Током увежбавања анализирања задатог јеловника са аспекта уравнотежене и разноврсне исхране ученици ће допунити знања о правилној исхрани стечена у 5. разреду, делом у настави биологије, а делом кроз предмет Физичко и здравствено васпитање. Када ученици стекну знања о поремећајима исхране, моћи ће, у складу са тим, да процене сопствене животне навике. Стицање умења прављења плана дневних и недељних активности које ће посветити раду, одмору и рекреацији, а које се може обрађивати и кроз вршњачку едукацију, допринеће бољем процењивању сопствених животних навика. (Биолошки смисао адолесценције треба обрадити уз подсећање на промене кроз које пролази човек током одрастања, разлике међу људима у погледу изгледа, понашања. Отворена дискусија са ученицима у којем они излажу своје мишљење, ставове и животно искуство, могао би бити један од начина обраде градива.)

Потребно је да ученик зна да коришћење психоактивних супстанци доводи до физичке и психичке зависности, у којој мери је то штетно за појединца, породицу и друштво, као и да зна коме се треба обратити за помоћ и лечење од зависности. Могући начини за достизање исхода *доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци* су емитовање едукативних филмова, позивање бившег наркомана да исприча своје животно искуство или да ученци направе кратке драматизације/скечеве на ову тему.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања,

Ниво исхода	Одговарајући начин оцењивања
Памћење (навести, препознати, идентификовати)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова
Разумевање (навести пример, упоредити, објаснити, препричати)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји
Примена (употребити, спровести, демонстрирати)	Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације
Анализирање (систематизовати, приписати, разликовати	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирање (проценити, критиковати, проверити)	Дневници рада ученика, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци
Креирање (поставити хипотезу, конструисати, планирати)	Експерименти, истраживачки пројекти

као и оцењивање са његовом сврхом:

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дневници рада ученика, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе

За сумативно оцењивање знања и вештина научног истраживања ученици би требало да решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, да садрже новине тако да ученици могу да примене стечена знања и вештине, а не само да се присете информација и процедура које су запамтили, да садрже захтеве за предвиђањем, планирањем, реализацијом неког истраживања и интерпретацијом задатих података. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи *outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical)*, могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.

У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично), може се применити чек листа у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености, а наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематско праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији и поузданији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика и процес наставе и учења, себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасно требало би унапредити.

Назив предмета **ХЕМИЈА**

Циљ **Циљ** учења Хемије је да ученик развије систем основних хемијских појмова и вештине за правилно руковање лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, да се оспособи за примену стеченог знања и вештина за решавање проблема у свакодневном животу и наставку образовања, да развије способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу и тимски рад, и одговоран однос према себи, другима и животној средини

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– идентификује и објашњава појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, и принципима одрживог развоја; – правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини; – експериментално појединачно и у групи испита, опише и објасни физичка и хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци; – повезује физичка и хемијска својства супстанци са применом у свакодневно животу и различитим професијама; – налази потребне информације у различитим изворима користећи основну хемијску терминологију и симболику; – објашњава основну разлику између хемијских елемената и једињења, и препознаје примере хемијских елемената и једињења у свакодневном животу; – објашњава по чему се разликују чисте супстанце од смеша и илуструје то примерима; – разликује хомогене и хетерогене смеше, наводи примере из свакодневног живота и раздваја састојке смеша; – представља структуру атома, молекула и јона помоћу модела, хемијских симбола и формула; – повезује распоред електрона у атому елемента с положајем елемента у Периодном систему елемената и својствима елемента; – разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула; – разликује типове хемијских веза, препознаје тип хемијске везе у супстанцама и повезује са својствима тих супстанци; – објасни процес растварања супстанце и квантитативно значење растворљивости супстанце; – изводи израчунавања у вези с масеним процентним саставом раствора; – напише једначине хемијских реакција и објасни њихово квалитативно и квантитативно значење; – квантитативно тумачи хемијске симболе и формуле користећи појмове релативна атомска и молекулска маса, количина супстанце и моларна маса; – опише и објасни физичка и хемијска својства водоника и кисеоника; – разликује оксиде, киселине, хидроксиде и соли на основу хемијске формуле и назива, и опише основна својства ових класа једињења; – индикаторима испита и на pH скали процени киселост раствора; – тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа	**ХЕМИЈА КАО ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА НАУКА И ХЕМИЈА У СВЕТУ ОКО НАС**	Предмет изучавања хемије Везе између хемије и других наука Примена хемије у различитим делатностима и свакодневном животу Супстанца Врсте супстанци: хемијски елементи, хемијска једињења и смеше **Демонстрациони огледи:** демонстрирање узорака елемената, једињења и смеша
	ХЕМИЈСКА ЛАБОРАТОРИЈА	Хемијска лабораторија и експеримент Лабораторијско посуђе и прибор Физичка и хемијска својства супстанци Физичке и хемијске промене супстанци **Демонстрациони огледи:** демонстрирање правилног руковања лабораторијским посуђем и прибором, и правилног извођења основних лабораторијских техника рада; испитивање физичких и хемијских својстава и промена супстанци **Лабораторијска вежба I:** основне лабораторијске технике рада: мешање, уситњавање и загревање супстанци **Лабораторијска вежба II:** физичка својства супстанци, мерење масе, запремине и температуре супстанце **Лабораторијска вежба III**: физичке и хемијске промене супстанци
	АТОМИ И ХЕМИЈСКИ ЕЛЕМЕНТИ	Атоми хемијских елемената Хемијски симболи Грађа атома: атомско језгро и електронски омотач Атомски и масени број, изотопи Распоред електрона по нивоима у атомима елемената Периодни систем елемената (ПСЕ), закон периодичности и веза између броја и распореда електрона по нивоима у атомима елемената и положаја елемената у ПСЕ Племенити гасови Својства и примена **Демонстрациони огледи:** формулисање претпоставке о честичној грађи супстанци **Вежба IV:** одређивање валентног нивоа и броја валентних електрона
	МОЛЕКУЛИ ЕЛЕМЕНАТА И ЈЕДИЊЕЊА, ЈОНИ И ЈОНСКА ЈЕДИЊЕЊА	Ковалентна веза: молекули елемената и молекули једињења Атомска и молекулска кристална решетка Јонска веза и јонска кристална решетка Валенца Хемијске формуле и називи **Демонстрациони огледи:** својства супстанци са ковалентном и јонском везом **Лабораторијска вежба V:** упоређивање својстава супстанци са јонском и супстанци са ковалентном везом
	ХОМОГЕНЕ И ХЕТЕРОГЕНЕ СМЕШЕ	Смеше: хомогене и хетерогене Раствори – хомогене смеше Растварање и растворљивост Вода и ваздух – хомогене смеше у природи Масени процентни састав смеша Раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета **Демонстрациони огледи:** састав и својства смеша; раствори и њихова својства; растворљивост; незасићени, засићени и презасићени раствори; раздвајање састојака смеша **Лабораторијска вежба VI:** испитивање растворљивости супстанци **Лабораторијска вежба VII:** раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета
	ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ХЕМИЈСКЕ ЈЕДНАЧИНЕ	Хемијске реакције Закон о одржању масе Хемијске једначине **Демонстрациони огледи:** мерење и упоређивање укупне масе супстанци пре и после хемијске реакције у отвореном и затвореном реакционом систему **Вежба VIII:** састављање једначина хемијских реакција
	ИЗРАЧУНАВАЊА У ХЕМИЈИ	Релативна атомска и релативна молекулска маса Количина супстанце и мол Моларна маса Закон сталних односа маса Масени процентни састав једињења Израчунавања на основу једначина хемијских реакција **Лабораторијска вежба IX:** мерење масе супстанце и израчунавање моларне масе и количине супстанце

	ВОДОНИК И КИСЕОНИК И ЊИХОВА ЈЕДИЊЕЊА. СОЛИ	Водоник Кисеоник Оксидација, сагоревање и корозија Оксиди: хемијске формуле, називи и основна својства Киселине: хемијске формуле, називи и основна својства Хидроксиди (базе): хемијске формуле, називи и основна својства Мера киселости раствора: pH-скала Неутрализација – хемијска реакција киселина и хидроксида (база) Соли: формуле и називи **Демонстрациони огледи:** испитивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора; реакција неутрализације **Лабораторијска вежба X:** испитивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора

Кључни појмови садржаја: хемија, супстанца, елемент, једињење, смеша, хемијска лабораторија, оглед, хемијско својство, хемијска промена/хемијска реакција, атом, молекул, јон, ковалентна веза, јонска веза, хемијски симбол, хемијска формула, хемијска једначина, Периодни систем елемената, масени процентни састав, количина супстанце, оксид, киселина, хидроксид, со, pH вредност.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водиља наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски конципиран. За сваку област/тему предложени су садржаји, а ради лакшег планирања наставе предлаже се оријентациони број часова по темама.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Хемије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

– *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из хемије и других предмета;

– *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

– *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

– *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

– *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. При планирању наставе и учења важно је имати у виду да се исходи разликују по потребном времену за њихово постизање. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација са предметима. У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Препоручен је број часова за реализацију сваке теме који укључује и предвиђене лабораторијске вежбе, вежбе и демонстрационе огледе. Формирање појмова треба базирати на демонстрационим огледима и лабораторијским вежбама. Ако у школи не постоје супстанце предложене за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, огледи се могу извести са доступним супстанцама.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас

Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас је тема у којој ученици идентификују појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, кроз различите примере из савременог живота (на пример, производња и прерада хране, производња лекова, нових врста грађевинских и изолационих материјала, козметичких производа, средстава за хигијену, конзерванаса, боја, лакова). Ученици би требало да уоче да је развијеност хемијске производње значајан показатељ нивоа развијености друштва, да хемијски производи представљају стално окружење савременог човека, са свим добитима и ризицима. Хемија као природна наука, заједно са физиком и биологијом, пружа могућност комплексног сагледавања природе и доприноси да ученици формирају позитиван став према њеном очувању.

У оквиру теме ученици идентификују да је предмет изучавања хемије супстанца. На основу претходног знања разликују супстанцу и физичко тело, класификују супстанце према сложености састава на хемијске елементе и хемијска једињења, и сазнају да се елементи и једињења у природи могу наћи као чисте супстанце и као састојци смеша. Зато је важно да у оквиру демонстрације ученици посматрају узорке хемијских елемената, једињења и смеша, познатих из свакодневног живота. У овом периоду од њих се не може очекивати да прецизирају разлику у саставу различитих једињења.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 3.

Хемијска лабораторија

У оквиру ове теме ученици уочавају улогу експеримента у хемији, усвајају основна правила понашања у хемијској лабораторији, мере опреза при руковању супстанцама, лабораторијским посуђем и прибором, мере заштите себе и других, заштите животне и радне средине, и мере прве помоћи у случају повреде при раду. Ученици започињу учење о правилима понашања и мерама опреза у раду, а она се даље разрађују на садржајима наредних тема. Знања и вештине које ученици стичу на овим часовима неопходна су и за задовољавање свакодневних животних потреба.

Почев од ове теме, ученици се упознају са основним техникама рада у лабораторији (мешање, уситњавање и загревање супстанци), као и техникама: посматрања, мерења, бележења и уочавања правилности међу прикупљеним подацима, формулисања објашњења, извођења закључака.

Ученици експериментално испитују и описују физичка и нека хемијска својства супстанци, на пример, запаљивост, као и физичке и хемијске промене супстанци и повезују их са применом у свакодневном животу и различитим професијама.

У *демонстрационим огледима* ученици уочавају које се лабораторијско посуђе и прибор користи у експерименталном раду, како се правилно њиме рукује, уочавају и разликују физичка и

хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци. Да би ученици препознали када је дошло до хемијске реакције, могу се демонстрирати огледи: издвајање гаса (реакција између цинка и хлороводоничне киселине, реакција између натријум-хидрогенкарбоната и етанске киселине), издвајање талога (реакција између раствора олово(II)-нитрата и калијум-јодида, бакар(II)-сулфата и натријум-хидроксида), промена боје реактаната (сагоревање хартије и сахарозе, разлагање амонијум-дихромата), појава светлости (сагоревање траке магнезијума). У овом периоду учења хемије важно је да ученици само уоче шта указује на хемијску промену (хемијску реакцију). У оквиру ове теме ученици први пут изводе лабораторијске вежбе. Потребно је да они претходно виде како се правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама и зато је важно да посматрају демонстрације огледа пре сваке вежбе. То важи и за све остале теме.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 7 и три лабораторијске вежбе.

Атоми и хемијски елементи

Учење шта је атом, о структури атома и субатомским честицама (протони, електрони, неутрони), ученици би требало да започну на примеру атома хелијума (с обзиром на то да атом најзаступљенијег изотопа водоника нема неутроне). Потребно је да ученици упореде наелектрисање и масу протона, неутрона и електрона, а потом наелектрисање, масу и величину атомског језгра и електронског омотача. Ученици би требало да примењују појмове атомски и масени број у описивању структуре атома. У овом периоду учења хемије ученици би требало да прошире дифиницију хемијског елемента тиме да хемијски елемент изграђује једна врста атома, тј. да сви атоми хемијског елемента имају исти број протона, односно атомски број.

Учећи о структури атома ученици би требало да користе различите моделе атома (слике, тродимензионалне и анимиране моделе атома доступне преко савремених информационо комуникационих технологија, ИКТ). При томе је важно да ученици критички посматрају моделе, уочавају информације о структури атома које модели пружају, као и њихова ограничења.

Учећи о изотопима важно је да ученици уоче да атоми једне врсте, тј. једног хемијског елемента, могу да се разликују према броју неутрона. Уз то, потребно је да уоче различиту заступљеност изотопа у природи и да познају каква је њихова практична примена.

У оквиру ове теме ученици први пут разликују врсте хемијских елемената: метале, неметале, металоиде и племените гасове. Они би требало да уоче: када је максимално попуњен валентни ниво, распоред електрона у атомима племенитих гасова, да шематски представљају распоред електрона по енергетским нивоима, и да повезују распоред електрона у атому елемената са положајем елемента у Периодном систему елемената.

Учећи о племенитим гасовима ученици би требало да повезују структуру атома са својствима елемената, применом, као и са заступљеношћу њихових слободних атома у природи.

Демонстрациони огледи: демонстрирање огледа за постављање претпоставке о честичној структури супстанце: растварање калијум-перманганата у води и разблаживање раствора калијум-перманганата.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 10 и једна вежба.

Молекули елемената и једињења, јони и јонска једињења

Током учења садржаја ове теме, ученици би требало да наставе повезивање својстава и структуре супстанци. При томе, важно је да уоче веома малу заступљеност слободних атома у природи, тј. да су само атоми племенитих гасова слободни. Удруживање атома у стабилне молекуле, односно грађење ковалентне везе, ученици би требало да уче на примерима: водоника, хлора, кисеоника, азота, хлороводоника, воде и амонијака, а о јонској хемијској вези на примерима: натријум-хлорида, натријум-оксида и магнезијум-хлорида. Ученици би требало да пишу формуле и називе супстанци користећи појам валенце. Учећи о хемијској вези могу користити моделе атома, молекула, јона, кристалних решетки доступних преко савремених ИКТ.

Посматрањем *демонстрационих огледа* ученици би требало да уоче разлике својстава супстанци са поларном и неполарном ковалентном везом – скретање млаза поларне супстанце у електричном пољу; поларност воде и етанола. Такође, као и да уоче разлике својстава супстанци са јонском и ковалентном везом: растворљивост, температура топљења, и агрегатно стање при стандардним условима.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 9 и једна лабораторијска вежба.

Хомогене и хетерогене смеше

Током учења садржаја теме ученици формирају појмове: хетерогена и хомогена смеша, раствори и растворљивост, разликују квалитативни и кванитативни састав смеша и представљају квантитативни састав смеша преко масеног процентног састава.

Ученици треба да овладају основним техникама раздвајања састојака смеша и да их самостално изводе: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета. (Могу се информисати и о осталим техникама раздвајања састојака смеша).

Требало би да препознају воду за пиће, ваздух, али и речну воду или морску воду, као примере хомогених смеша. Упоређујући различите узорке вода у природи и разматрајући различите природне или деловањем човека изазване промене у њиховом саставу, треба да уоче када вода и ваздух представљају хомогене, а када хетерогене смеше. При томе, важно је да разликују воду као једињење (чиста супстанца), од примера вода у природи које су смеше (изворска, морска, речна, језерска, подземна, минерална вода, атмосферска и отпадна вода). Ученици би требало да објасне шта се раствара у води, да схвате значај воде за живот, и да је чувају од загађења. Важно је да знају су неке супстанце загађујуће за ваздух, али и да се могу предузети мере у циљу спречавања загађивања ваздуха.

Израчунавања у вези са масеним процентним саставом смеша ученици би требало да у највећој мери повезују са саставом комерцијалних производа (на пример, медицинска средства, прехрамбени производи, средства за одржавање хигијене).

У *демонстрационим огледима* ученици би требало да уоче да је састав смеша произвољан, да састојци смеша не мењају својства у смешама и да својства смеша зависе од заступљености састојака у смешама. Они би требало да виде како се припремају раствори, на пример припремање презасићеног раствора натријум-ацетата и кристализацију растворене супстанце. Препоручује се и демонстрирање огледа којим се показује да у води има растореног кисеоника, растварање калијум-перманганата и јода у води и неполарним растварачима („хемијски коктел”). Поред наведеног, пре лабораторијске вежбе намењене раздвајању састојака смеша, потребно је да наставник демонстрационим огледима покаже како се изводе поједини поступци.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 11 и две лабораторијске вежбе.

Хемијске реакције и хемијске једначине

У оквиру теме ученици треба да граде квалитативно и квантитативно значење хемијске једначине којом се представља одређена хемијска промена, да примењују значење коефицијента и да разликују коефицијент од индекса. Закон о одржању масе ученици треба да разумеју са становишта честичне структуре супстанце, тј. да је маса супстанце пре и после хемијске реакције иста, јер је број атома пре и после хемијске реакције исти.

Ученици би требало да усмене и текстуалне описе хемијских реакција преводе у симболички запис, тј. да записују једначине хемијских реакција, разликују реактанте од производа хемијске реакције и одређују коефицијенте у хемијској једначини. Ученици би требало да уоче топлотне ефекте при физичким и хемијским променама супстанци, тј. да се током промена ослобађа или троши

топлота на пример, при растварању натријум-хидроксида и растварању амонијум-хлорида у води.

При писању хемијских формула супстанци и записивању једначина хемијских реакција ученици уче и како се пишу хемијске формуле у програмима за обраду текста и посебним програмима креираним за ту сврху.

Велики значај у усвајању нових појмова у овој теми имају *демонстрациони огледи*: сагоревање свеће, реакција између натријум-хидрогенкарбоната и сирћетне киселине, реакција између натријум-хлорида и сребро-нитрата, и баријум-хлорида и натријум-сулфата.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 8 и једна вежба.

Израчунавања у хемији

У оквиру ове теме ученици формирају појмове: релативна атомска маса, релативна молекулска маса, количина супстанце, мол, моларна маса. Ученици на основу назива или хемијске формуле супстанце израчунавају релативне молекулске масе задатих супстанци користећи таблицу ПСЕ. Лабораторијска вежба предвиђа да ученици на техничкој ваги измере масу одређене супстанце, а затим да израчунају количину супстанце, и обрнуто, да за задату количину супстанце израчунају масу те супстанце, а онда и да је измере помоћу ваге. Важно је да током израчунавања ученици успостављају везе између масе супстанце, количине супстанце и броја честица, да изводе израчунавања на основу хемијских формула – израчунавање масеног елементарног процентног састава једињења, израчунавања на основу хемијских једначина, на основу односа количине, масе и броја честица учесника у хемијској реакцији.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 12 и једна лабораторијска вежба.

Водоник и кисеоник, и њихова једињења. соли

У последњој теми у 7. разреду ученици уче о водонику и кисеонику, и класама неорганских једињења (оксиди, киселине, хидроксиди/базе и соли). У оквиру теме ученици детаљније сазнају о својствима и практичној примени ова два елемента, као и о њиховим једињењима учећи у наставку о класама неорганских једињења. Тако ученици сазнају о заступљености водоника у природи, својствима водоника и повезују својства и примену водоника. Примењују Закон о одржању масе приликом писања хемијских једначина добијања водоника електролизом воде и сагоревања водоника. На тим примерима, ученици могу уочити разлику између хемијске реакције анализе и синтезе.

Заступљеност кисеоника у природи ученици повезују са значајем кисеоника за живи свет – дисање. Они би требало да знају да су својства O_2 и O_3 различита, и значај озона за заштиту живог света од зрачења из космоса.

Ученици треба да формирају појмове оксидација, сагоревање и корозија, и да уоче улогу кисеоника у овим процесима. Ученици треба да уоче да оксидација може бити бурна или тиха, и да се производи оксидације разликују по својим својствима. При томе могу се користити примери хемијских једначина реакције оксидације из теме ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ХЕМИЈСКЕ ЈЕДНАЧИНЕ, и формуле оксида (писање на основу валенце кисеоника), из теме МОЛЕКУЛИ, ЈОНИ И ХЕМИЈСКА ЈЕДИЊЕЊА.

Потребно је да ученици кроз демонстрационе огледе и лабораторијску вежбу повежу састав и својства киселина, база и соли, да уоче шта је заједничко у саставу киселина (на пример, HCl, H_2SO_4, CH_3COOH), и у саставу хидроксида/база (NaOH, $Ca(OH)_2$). Промену боје индикатора у растворима различитих киселина и база требало би да повежу с постојањем H^+, односно OH^- јона у воденим растворима, што одређује и остала хемијска својства ових једињења. Важно је да то знање повежу са примерима из свакодневног живота.

Важно је да ученици испитују кисело-базна својстава комерцијалних производа (за уклањање каменца, одмашћивање рерни, чишћење сливника) и тако уоче везу између својстава и примене киселина и хидроксида.

Ученици уче о киселости раствора и pH-скали на примерима из свакодневног живота (на пример, средства за одржавање хигијене, козметички препарати, прехрамбени производи, телесне течности), што им помаже у разумевању информација о pH вредности на етикетама тих производа.

Ученици на крају теме систематизују знање о киселинама, хидроксидима/базама и солима кроз *демонстрациони оглед*, испитивање електропроводљивости дестиловане воде, хлороводоничне киселине, раствора натријум-хидроксида и раствора натријум-хлорида, и разматрање зашто неке течности проводе електричну струју, а неке не проводе.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 12 и једна лабораторијска вежба.

I. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднује се процес и продукти учења. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша учење и резултат. Свака активност је прилика за процену напредовања и давања повратне информације (формативно проверавање), а ученике треба оспособљавати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета. Тако, на пример, питања у вези с демонстрацијом огледа, ученичка запажања, објашњења и закључци, могу бити један од начина формативног проверавања. Анализа ученичких одговора пружа увид у то како они примају информације из огледа и издвајају битне, анализирају ситуације, повезују хемијске појмове и појмове формиране у настави других предмета у формулисању објашњења и извођењу закључака о својствима и променама супстанци. Таква пракса праћења напредовања ученика поставља их у позицију да повезују и примењују научне појмове у контекстима обухваћеним демонстрираним огледима, доприноси развоју концептуалног разумевања и критичког мишљења, и припрема ученике да на тај начин разматрају својства и промене супстанци с којима су у контакту у свакодневном животу.

Праћење напредовања ученика требало би да обухвати све нивое презентовања хемијских садржаја: макроскопски, честични и симболички ниво. Питањима би требало подстицати ученике да предвиде шта ће се десити, да оправдају избор, објасне зашто се нешто десило и како се десило, повежу различите области садржаја, препознају питања постављена на нови начин, извуку корисне податке, али и да процењују шта нису разумели. Ученике би требало охрабривати да презентују, објашњавају и бране стратегије које користе у решавању проблема. Тиме се они подстичу да реструктуирају и организују садржај на нов начин, издвајају релевантан део садржаја за решавање проблема, цртају дијаграме, анализирају везе између компоненти, објашњавају како су решили проблем или трагају за различитим начинима решавања проблема. Улога наставника је да води питањима или сугестијама резоновање ученика, као и да пружа повратне информације. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења.

Оцењивање (сумативно проверавање) је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања циља, исхода и стандарда постигнућа. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Важно је да активности ученика у процесу наставе и учења буду усаглашени са очекиваним исходима, и да се од ученика не очекују знања и вештине које у настави нису имали прилике да развију.

Наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Преиспитивање наставе према резултатима које постижу ученици је важна активност наставника и подразумева промену у методама наставе и учења, активностима и задацима ученика, изворима за учење, наставним средствима, тако да се ученицима обезбеди напредовање ка бољим постигнућима.

Назив предмета	**ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА**
Циљ	**Циљ** наставе и учења *Технике и технологије* је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– повеже развој машина и њихов допринос подизању квалитета живота и рада; – повеже ергономију са здрављем и конфором људи при употреби техничких средстава; – анализира да ли је коришћење одређене познате технике и технологије у складу са очувањем животне средине; – истражи могућности смањења трошкова енергије у домаћинству; – повеже занимања у области производних техника и технологија са сопственим интересовањем; – разликује врсте транспортних машина; – повеже подсистеме код возила друмског саобраћаја са њиховом улогом; – провери техничку исправност бицикла; – демонстрира поступке одржавања бицикла или мопеда; – самостално црта скицом и техничким цртежом предмете користећи ортогонално и просторно приказивање; – користи CAD технологију за креирање техничке документације; – образложи предности употребе 3D штампе у изради тродимензионалних модела и макета; – управља моделима користећи рачунар; – објасни улогу основних компоненти рачунара, таблета, паметних телефона и осталих савремених ИКТ уређаја; – објасни улогу и значај вештачке интелигенције и примену у свакодневном животу; – аргументује значај рационалног коришћења расположивих ресурса на Земљи; – идентификује материјале који се користе у машинству и на основу њихових својстава процењује могућност примене; – користи прибор за мерење у машинству водећи рачуна о прецизности мерења; – врши операције обраде материјала који се користе у машинству, помоћу одговарајућих алата, прибора и машина и примени одговарајуће мере заштите на раду; – објасни улогу одређених елемената машина и механизама на једноставном примеру; – образложи значај примене савремених машина у машинској индустрији и предности роботизације производних процеса; – објасни основе конструкције робота; – класификује погонске машине – моторе и повеже их са њиховом применом; – самостално/тимски истражи и реши задати проблем у оквиру пројекта; – изради производ у складу са принципима безбедности на раду; – тимски представи идеју, поступак израде и производ; – креира рекламу за израђен производ; – врши е-кореспонденцију у складу са правилима и препорукама са циљем унапређења продаје; – процењује свој рад и рад других на основу постављених критеријума (прецизност, педантност и сл.).	**ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ**	Појам, улога и развој машина и механизама. Потрошња енергије у домаћинству и могућности уштеде. Утицај дизајна и правилне употребе техничких средстава на здравље људи. Зависност очувања животне средине од технологије. Професије (занимања) у области производних техника и технологија.
	САОБРАЋАЈ	Машине спољашњег и унутрашњег транспорта. Подсистеми код возила друмског саобраћаја (погонски, преносни, управљачки, кочиони). Исправан бицикл/мопед као битан предуслов безбедног учешћа у саобраћају.
	ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Специфичности техничких цртежа у машинству. Ортогонално и просторно приказивање предмета. Коришћење функција и алата програма за CAD. Употреба 3D штампе у изради тродимензионалних модела и макета. Основне компоненте ИКТ уређаја. Управљање и контрола коришћењем рачунарске технике и интерфејса. Вештачка интелигенција – појмови; примери технологија управљаних вештачком интелигенцијом.
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	Рационално коришћење ресурса на Земљи и очување и заштита животне средине. Материјали у машинству (пластика, метали, легуре и др.). Мерење и контрола – појам и примена мерних средстава (мерила). Технологија обраде материјала у машинству (обрада материјала са и без скидања струготине, савремене технологије обраде). Елементи машина и механизама (елементи за везу, елементи за пренос снаге и кретања, специјални елементи). Производне машине: врсте, принцип рада, појединачна и серијска производња. Појам, врсте, намена и конструкција робота (механика, погон и управљање). Погонске машине – мотори (хидраулични, пнеуматски, топлотни). Моделовање погонских машина и/или школског мини робота.
	КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ	Проналажење информација, стварање идеје и дефинисање задатка. Самосталан/тимски рад на пројекту. Израда техничке документације изабраног модела ручно или уз помоћ рачунарских апликација. Реализација пројекта – израда модела коришћењем алата и машина у складу са принципима безбедности на раду. Представљање идеје, поступака израде и производа. Процена сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума. Употреба електронске кореспонденције са циљем унапређења производа. Одређивање оквирне цене трошкова и вредност израђеног модела. Креирање рекламе за израђен производ.

Кључни појмови садржаја: машинство, саобраћај, техничка документација, енергетика, заштита личне безбедности и животне средине, предузимљивост и иницијатива.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет *Техника и технологија* намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја.

Програм наставе и учења за седми разред оријентисан је на остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет *Техника и технологија*. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: *животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња и конструкторско моделовање*.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Настава се не планира према структури уџбеника, јер ученици не треба да уче лекције по реду, већ да истражују уџбеник као један од извора података и информација како би развијали међупредметне компетенције. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то по-

стоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика.

С обзиром да је настава Технике и технологије теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе, уколико одељење има више од 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у седмом разред долазе са извесним знањем из области технике и технологије која су стекли у претходним разредима, као и са одређеним животним искуствима у коришћењу различитих уређаја и учествовања у саобраћају. На томе треба градити даље стицање знања, овладавање вештинама водећи рачуна да су изузетно важни исходи овог предмета формирање правилних ставова према техници и технологији где је човек лично одговоран за њихову употребу и злоупотребу, као и за заштиту животне средине. Реализацијом вежби ученици откривају и решавају једноставне техничке и технолошке проблеме, упознају примену природних законитости у пракси, формирају свест о томе како се применом технике и технологије мења свет у коме живе. Они уочавају како на околину техника утиче позитивно, а како понекад нарушава природни склад и како се могу смањити штетни утицаји на природно окружење чиме развијају свест о потреби, значају и начинима заштите животне средине.

Животно и радно окружење

Да би се достигли исходи за ову област потребно је повезивати садржаје осталих области са примерима са којима се ученици готово свакодневно срећу, стимулисати их да препознају утицај технологије на живот и рад у свом окружењу као и да стекну знања о томе како су људи до сада решавали проблеме у борби за преживљавање.

Појам и улогу машина и механизама и њихово коришћење у окружењу треба представити ученицима што је могуће више на практичним примерима користећи доступна наставна средства и мултимедије. Потребно је упутити ученике да проналазе и откривају предности и противречности убрзаног развоја технологије методом истраживачког рада у групама.

Посебну пажњу треба обратити утицају технологије на животну средину, а нарочито на експлоатацију сировина, загађење ваздуха производњу токсичних отпада и њихов утицај на климатске промене. Препорука је да се што више користе мултимедијални материјали, како готови, тако и они које су ученици израдили.

На животну средину веома утиче и енергетска ефикасност. Да би ученици што лакше усвојили појам уштеде енергије, потребно је упутити их да на примеру свог домаћинства истраже колика је потрошња енергије, који су највећи потрошачи и шта би било најбоље учинити да би се потрошња смањила. Ово је потребно остварити задајући ученицима да прикупе и обраде податке о потрошњи појединих доступних уређаја и укупној количини потрошене енергије на месечном нивоу. У зависности од средине, може се истраживати и потрошња горива (грејање, самостални превоз, пољопривредне машине) и могућности уштеде.

У оквиру активности у којима користе машине и алате ученици су готово свакодневно изложени утицају дизајна на конфорно и безбедно руковање машинама и уређајима. Без дубљег задирања у појам ергономије објаснити ученицима како је добар дизајн предуслов за квалитетнији и безбеднији рад, као и на који начин се треба прилагодити (став, правилно држање, безбедна растојања од машина, екрана) ради постизања конфора и очувања здравља.

Препоручени број часова је 6.

Саобраћај

Област која се односи на саобраћај се реализује у континуитету као важна компонента саобраћајног васпитања. На почетку реализације ове области подсетити ученике да су у претходним разредима учили о саобраћајним системима, намени, функционисању и организацији саобраћаја у оквиру саобраћајних објеката, као и о правилима и прописима за регулисање друмског саобраћаја која се, пре свега, односе на пешаке и бициклисте као учеснике у саобраћају. Посебно нагласити да је тежиште исхода у претходна два разреда било на безбедном понашању и преузимању личне одговорности ученика за понашање у саобраћају.

У седмом разреду тежиште је на саобраћајним средствима која се користе и њиховим најважнијим подсистемима (погонски, преносни, управљачки и кочиони). У складу са исходима ову област треба реализовати у два корака. У првом кораку фокус је на основним деловима саобраћајних средстава и њиховим најважнијим подсистемима друмског саобраћаја са безбедносног аспекта. Други део треба реализовати у области Ресурси и производња са аспекта елемената машина и механизама (елементи за пренос снаге и кретања, елементи за везу, специјални елементи) и са енергетског аспекта (погонске машине и мотори).

Уз помоћ мултимедије упознати ученике са машинама и њиховим главним карактеристикама спољашњег (бицикли, мопеди/мотоцикли, аутомобили, камиони, аутобуси, возови, бродови, авиони) и унутрашњег транспорта (дизалице, виљушкари, транспортери, лифтови).

При реализацији ових садржаја посебно назначити наведене подсистеме код бицикла, мопеда и аутомобила.

Оспособити ученике да самостално провере и подесе техничку исправност бицикла (управљачки, преносни и кочиони систем, пнеуматике, висину седишта, осветљење и др.) и демонстрирају поступке одржавања бицикла или мопеда. За остваривање ових исхода користити школски бицикл и постер мопеда.

Препоручени број часова је 6.

Техничка и дигитална писменост

Ова област се ослања на усвојена знања ученика из техничког цртања у претходним разредима. Потребно је упознати и оспособити ученике за ортогонално и просторно представљање предмета и коришћење рачунарских апликација за CAD. У оквиру апликације ученици најпре креирају модел користећи 2D приказ на основу података које читају са техничког цртежа. Коришћењем 3D модела ученици активирају основне технике дизајна са циљем самосталног креирања техничког цртежа у складу са стандардима. Креирати вежбу у оквиру које ученици анализирају елемент сложеније геометрије, израђују модел користећи CAD и рендерују га.

Ученике треба упознати са наменом основних електронских компоненти рачунара и осталих ИКТ уређаја. Уколико временски оквир дозвољава, ученике упознати и са начином функционисања појединих компоненти, али на елементарном нивоу препоручено коришћењем рачунарских симулација и анимација. Код ученика треба развити свест о значају коришћења рачунарске технике у апаратима, уређајима и производним процесима и објаснити појам и улогу интерфејса у управљању и контроли. Уколико школа поседује одговарајућу опрему, реализовати вежбе у којима ће ученици управљати моделом користећи рачунар и интерфејс или исту активност реализујте коришћењем рачунарских симулација.

Како је за реализацију садржаја везаних за *вештачку интелигенцију*, у овом разреду предвиђена два часа, неопходна је добра организација часа како би ученике упознали са појмом и применом *вештачке интелигенције*. То подразумева да излагање наставника треба подкрепити унапред припремљеним мултимедијалним садржајима, пре свега када је у питању примена *вештачке интелигенције*.

Разговор са ученицима о овој теми почети са питањима која подстичу ученике на размишљање о појму „*интелигенција*”, а затим и „*вештачка интелигенција*” (машинска интелигенција коју везујемо за рачунаре, роботику итд.).

Кроз неколико питања навести ученике на размишљање и дискусију о томе колико су упознати са појмом *вештачке интелигенције* кроз коришћење „*паметних*” уређаја, као што су паметни

телефони, таблети, прегледом интернета, гледањем научно-фантастичних филмова или долажењем до других информација путем различитих медија.

При објашњењу појма *вештачке интелигенције* не треба инсистирати на учењу дефиниције (јер дефиниција има више) већ ученицима представити *вештачку интелигенцију* као подобласт рачунарства чији је задатак развијање програма (софтвера) који ће омогућити рачунарима да размишљају и да се понашају интелигентно, на сличан начин као што се понаша и размишља човек.

Ученицима објаснити да се почетак развоја вештачке интелигенције везује за прве рачунаре и роботизоване машине. Каснијим усавршавањем ИКТ-а, роботике, мехатронике и других наука, све више се развијала и област вештачке интелигенције.

Објаснити ученицима термин – „машинско учење" (*machine learning*) који се везује за вештачку интелигенцију. Машинско учење је подобласт вештачке интелигенције чији је циљ конструисање алгоритама и рачунарских система који су способни да се адаптирају на нове ситуације и уче на бази искуства.

Навести примере примене вештачке интелигенције, са акцентом на области које се изучавају у оквиру Програма наставе и учења из Технике и технологије, као што су: роботика (хуманоидни, индустријски роботи и др.), саобраћај (прототипови првих аутономних аутомобила, интелигентни саобраћајни системи), паметни градови (паметне куће, паметни уређаји), IOT технологија, пољопривреда (паметни системи за наводњавање и др.), здравство (дијагностиковање болести пацијената, „паметни болнички кревети" и др.), интернет (лакши и бржи одабир садржаја код претрага на интернету, код филтрирања нежељене поште, код разних сервиса за превођење (нпр. *Гугл преводиоца* итд.), бизнис, економија и трговина (боље пословање привредних субјеката) итд.

Препорука је да се наставна тема о *вештачкој интелигенцији* реализује после наставне теме *Управљање и контрола коришћењем рачунарске технике и интерфејса* или после наставне теме *Појам, врсте, намена и конструкција робота*, јер ће ученици најлакше моћи да разумеју појам вештачке интелигенције кроз садржаје из роботике у којој је највише и заступљена.

Препоручен број часова за реализацију ове области је 18.

Ресурси и производња

Упознати ученике са значајем рационалног коришћења ресурса и принципима очувања животне средине. Уколико има могућности, организовати посету установи или погону чија је делатност директно или индиректно везана за наведене принципе. Поставити ученицима задатак за самосталан рад у оквиру кога ће у свом домаћинству истражити у којој мери и на који начин се они остварују.

Уз практичне примере и реалне моделе навести ученике да закључе који се материјали најчешће користе у машинству и због којих њихових својстава. Демонстрирати правилно коришћење прибора за мерење и контролу у машинству и реализовати практичне вежбе са истима. Објаснити улогу елемената машина и механизама и демонстрирати њихов рад на моделу или путем рачунарске симулације. Потребно је увести ученике у карактеристике обраде материјала који се користе у машинству, практично демонстрирати операције и реализовати једноставну вежбу водећи рачуна о безбедности ученика. Илустровати савремене технологије обраде материјала и по могућности организовати посету производном погону који их користи. Упознати ученике са савременим производним машинама у машинској индустрији и значајем њихове примене у појединачној и серијској производњи.

Увести појам роботике и објаснити њен значај у савременој индустрији. Уколико постоји могућност, демонстрирати рад школског робота или користити рачунарску симулацију. Упознати ученике са основама конструкције робота и улогом појединих делова. Роботику повезати са наставним садржајима као што су информатичка технологија, машине и механизми, енергетика и технологија обраде материјала. Реализацију ових садржаја урадити уз корелацију са наставом Информатике и рачунарства.

Ученицима представити класификацију погонских машина – мотора и илустровати њихову примену на практичним примерима из ученикове околине.

Препоручен број часова за реализацију ове области је 20.

Конструкторско моделовање

У овом делу програма ученици кроз практичан рад примењују претходно стечена знања и вештине. Садржаје треба реализовати кроз ученичке пројекте, од графичког представљања замисли, преко планирања, извршавања радних операција, маркетинга до процене и вредновања. Наставити са алгоритамским приступом у конструкторском моделовању посебно у приступу развоја техничког стваралаштва – од идеје до реализације.

Ова тема се односи на израду модела разних машина и уређаја који су засновани на основним елементима и принципима рада машина и механизама (елементима за везу, за пренос снаге и кретања, специјални елементи). То се односи на моделовање производних машина, саобраћајних средстава, транспортних машина и уређаја, претварача енергије и др.

Један од аспекта употребе рачунара и периферних уређаја је и у функцији управљања техничким системима и процесима (интерфејс – систем веза са рачунаром) и конструкцијом робота. Реализацију ових садржаја урадити уз корелацију са наставом Информатике и рачунарства.

Пошто се ученици слободно опредељују за одређену активност у оквиру дате теме, један од корака ка дефинисању свога пројекта, је проналажење информација, стварање идеје и дефинисање задатка. Потребно је да ученици користе податке из различитих извора, самостално проналазе информације о условима, потребама и начину реализације макете/модела користећи ИКТ и адекватну литературу. Исто тако, мора се водити рачуна о принципу економичног искоришћења материјала и рационалног одабира алата и машина примењујући процедуре у складу са принципима безбедности на раду. У пројект се може укључити и више ученика (тимски рад) уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. У сврху боље координације чланова тима треба упутити ученике на употребу електронске кореспонденције са циљем унапређења рада на реализацији пројекта.

Избор модула активности прилагодити постојећим условима рада тј. опремљености кабинета за Технику и технологију алатима и материјалом.

Приликом израде техничке документације изабраног модела, ручно или уз помоћ рачунарских апликација, примењивати научено: просторно приказивање предмета, ортогонално пројектовање као и специфичности техничког цртања у области машинства. Треба настојати да се остварује континуитет информатичке писмености с циљем да ученици науче да користе рачунар за цртање и израду презентација.

По завршетку радова треба организовати представљање идеје од које се пошло, поступака израде и готовог производа. У овој етапи се врши и процена сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.).

На основу утрошеног материјала, енергије и рада реализатори (појединац или тим) треба да искажу оквирне цене трошкова и вредност израђеног модела. У складу са предузетничким аспектима, реализатори треба да израде и одговарајуће материјале за рекламе за израђени производ.

Препоручен број часова за реализацију ове области је 22.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења.

У процесу оцењивања потребно је узети у обзир све активности ученика (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.).

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, потребно је обавити са групом тако да се од сваког члана тра-

жи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу. На тај начин ученици ће бити подстакнути да промишљају о квалитету свог рада и начинима како га унапредити. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Назив предмета	**ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО**
Циљ	**Циљ** учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, креирање дигиталних садржаја и рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења
Разред	**седми**
Годишњи фонд часова	**36 часова**

– разликује визуелну презентацију и логичку структуру текста; – користи алате за стилско обликовање документа и креирање прегледа садржаја у програму за обраду текста; – објасни принципе растерске и векторске графике и модела приказа боја; – креира растерску слику у изабраном програму; – креира векторску слику у изабраном програму; – користи алате за уређивање и трансформацију слике; – креира гиф анимацију; – креира видео-запис коришћењем алата за снимање екрана; – разликује појмове URL, DNS, IP адреса; – објасни појмове хипервеза и хипертекст; – креира, форматира и шаље електронску пошту;	**ИКТ**	Обележавање логичке структуре и генерисање прегледа садржаја текстуалног документа Карактеристике рачунарске графике (пиксел, резолуција, RGB и CMYK модели приказа боја, растерска и векторска графика) Рад у програму за растерску графику Рад у програму за векторску графику Израда гиф анимација Коришћење алата за снимање екрана
	ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	URL, DNS, IP адреса Хипервеза и хипертекст Електронска пошта, креирање налога, слање и пријем поште Електронска пошта (контакти, безбедност, нежељена пошта) Рад на дељеним документима (текстуалним документима / презентацијама /упитницима) у облаку

– обавља електронску комуникацију на сигуран, етички одговоран и безбедан начин водећи рачуна о приватности; – препозна непримерени садржај, нежељене контакте и адекватно се заштити; – сараднички креира и дели документе у облаку водећи рачуна о одговарајућим нивоима приступа; – подешава хипервезе према делу садржаја, другом документу или веб локацији; – уз помоћ програмске библиотеке текстуалног програмског језика исцртава елементе 2Д графике; – употребљава петље и генератор насумичних бројева за исцртавање сложенијих облика; – планира, опише и имплементира решење једноставног проблема; – проналази и отклања грешке у програму; – сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка: – креира, уређује и структурира дигиталне садржаје који комбинују текст, слике, линкове, табеле и анимације; – креира рачунарске програме који доприносе решавању пројектног задатка; – поставља резултат свог рада на Интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника; – вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен	**РАЧУНАРСТВО**	Рад са изабраним текстуалним програмским језиком у области 2Д графике Основне карактеристике изабране графичке библиотеке Методе за исцртавање основних геометријских облика Подешавање боја и положаја објеката Примена петљи и случајно генерисаних вредности на исцртавање геометријских облика
	ПРОЈЕКТНИ ЗАДАТАК	Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима Вредновање резултата пројектног задатака

Кључни појмови садржаја: логичка структура и садржај документа, пиксел, резолуција, растерска и векторска графика, RGB и CMYK палете боја, гиф анимација, хипервеза, URL, електронска пошта, текстуални програмски језик, 2Д графика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна да уради и вредносно процени по завршетку процеса учења. Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр. ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство.

Да би сви ученици остварили предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и других предмета. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.

Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу се наћи примери добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу.

С обзиром на то да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе. Подсетити ученике на значај поштовања правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом, кроз демонстрацију и личну активност ученика (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара).

Наставницима се препоручује да у току седмог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који обухватају област изабране теме. При избору тема, понудити неколико пројектних тема и омогућити тимовима ученика да одаберу ону која највише одговара њиховим интересовањима.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива, плус број часова за утврђивање и систематизацију градива).

Информационо-комуникационе технологије (10)
Дигитална писменост (4)
Рачунарство (14)
Пројектни задатак за теме ИКТ и Дигитална писменост (4)
Пројектни задатак за теме Рачунарство (4)

Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да оствари исходе, које методе и технике да примени, као и које активности ће за то одабрати. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање који одговарају активностима планираним за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за друге потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљ коме се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да, осим уџбеника, користе и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса,

подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Информационо-комуникационе технологије

Наставну тему Информационо-комуникационе технологије започети радом на документу који представља својеврсну рекапитулацију онога што су ученици учили у претходна два разреда. Наставник припрема текстуални документ, даје инструкције о даљем раду и локацији на којој је документ постављен (Припремљени документ треба да се састоји од насловне и највише још 5 страница текста са сликама и табелама и треба да садржи најважније појмове и технике изучаване у претходна два разреда.). Ученици треба да пронађу и отворе овај документ у изабраном текст процесору, да прочитају текст и логички га уреде, доделе му одговарајуће стилове, идеално до 3 нивоа дубине (нпр. *Heading 1*, *Heading 2*, *Heading 3*). Наставник треба да представи технику израде прегледа садржаја текстуалног документа, а ученици да је примене на документу који су логички структурирали. На овај начин, ученици се осврћу на раније научено смислено користећи нову технику израде прегледа садржаја текстуалног документа.

У сегменту креирања и обраде дигиталне слике, ученицима треба објаснити карактеристике векторског и растерског представљања слике на рачунару. Представити *RGB* и *CMYK* палете боја, указати на везу избора палете у односу на намену: *RGB* – за приказивање на дигиталном уређају или на интернету, односно *CMYK* палете боја за припрему за штампање. На овом месту погодно је увести и питање одговарајуће резолуције (квалитета) графичке датотеке у контексту конкретне потребе – штампање или коришћење на дигиталном уређају, односно постављање на интернет. Код помињања резолуције слике, још једном подсетити ученике на појам пиксел, те однос квалитета слике и резолуције. Коментарисати количину меморијског простора који заузима иста дигитална слика припремљена за штампу и припремљена за приказивање на вебу или слање електронском поштом. Повезати са претрагом слика у оквиру интернет прегледача (претрага по „величини" слике). Објаснити појам битмапе и најчешће технике компресије података (компресија редуковањем величине, компресија без губитка података и компресија са губитком квалитета слике), без уласка у техничке детаље самих алгоритама компресије.

Наставити рад на креирању растерске графике у програму који су ученици користили у претходним разредима. Увести појам и сврху слојева. Приказати слику која садржи више слојева, од којих је један текст. Објаснити да је у неким програмима за растерску графику текст векторски слој у растерској слици. Демонстрирати увећавање слова док је слој векторски. Трансформисати слој са текстом у растер и увећати га. Тражити од ученика да уоче разлике. Показати технике: додавања и брисања слоја, видљивости и сакривања слоја, подешавања провидности, закључавања слоја за измену и стапања слојева…

Представити алате за селекцију и основне корекције дигиталних слика и фотографија као што су промена нивоа осветљености, контраста и обојености. Увести могућност примене *Филтера*. Издвојити филтере попот *Blur* (замућеност) и *Sharpen* (оштрина) и позвати ученике да осмисле ситуације у којима је пожељно користити један, односно други филтер (нпр. поштовање права приватности особа које сликамо...). Показати основне геометријске трансформације над сликом (опсецање, ротирање, смицање и превратање слике у целини...). Ученици могу на својим фотографијама да увежбавају технике основних корекција и обраде фотографије. Приказати могућности аутоматске обраде већег броја дигиталних слика (нпр. аутоматско смањење величине свих слика преузетих са дигиталног фото-апарата).

Упознати ученике са карактеристикама радног окружења одабраног програма (инсталираног локално на рачунару или у „облаку") за креирање и обраду векторске графике. Посебну пажњу посветити: алатима за селекцију, пројектовању цртежа (подели на нивое, уочавању симетрије, објеката који се добијају померањем, ротацијом, трансформацијом или модификацијом и комбиновањем других објеката...), као и припреми за цртање (избор величине и оријентације папира, постављање јединица мере, размере, помоћних линија и мреже...).

Код цртања основних графичких елемената (дуж, изломљена линија, правоугаоник, квадрат, круг, елипса) објаснити принцип коришћења основних алата (означавање, брисање, копирање, груписање и разлагање, премештање, ротирање, симетрично пресликавање, поравнање…).

Поновити поступак векторизације, применити га на изабрану растерску слику. У договору са наставником ликовне културе, креирати текстуалне задатке који ће навести ученике да трагају за уметником, пронађу описано дело и векторизују га.

Разговарати са ученицима о појму „покретна слика". Нагласити да покрет заиста не постоји. Објаснити да је филмска уметност настала захваљујући недостатку „спорости људског ока". Увести појам „фрејм" и дефинисати потребан број фрејмова који се смењују у једној секунди за стварање илузије непрекидног кретања. Разговарати са ученицима о видео камери – да ли камера снима покрет или је у питању изузето брз фото-апарат. Упоредити традиционалан начин креирања анимираних слика са рачунарском анимацијом. У одабраном програму, демонстрирати поступак израде 2Д анимације. Представити катрактеристике формата слике gif. Објаснити поступак чувања и приказа анимација (није их могуће прегледати у традиционалним програмима за преглед слика). Демонстрирати њихово уграђивање у мултимедијалну презентацију.

У одабраном алату за израду 2Д анимација, на већ припремљеној групи слика сачуваној у *gif* формату, омогућити ученицима да направе анимирану слику.

Разговарати са ученицима о изворима информација које користе док уче. Поред уџбеника, охрабрити их да испричају лична искуства везана за интернет као извор информација, видео-туторијале, разговоре са одраслим особама... Утврдити каква су искуства ученика када је учење коришћењем видео-туторијала у питању (формално и неформално). Коришћењем одабраног програма за снимање екрана демонстрирати снимање кратког видео-туторијала, приказати резултат ове активности и задати смернице за израду кратког видео-туторијала, који ученици треба самостално да сниме и сачувају (на пример: приказати поступак уметања прегледа садржаја у текстуални документ или креирања растерске или векторске слике). Уколико услови у учионици (шум, бука, слаба чујност) утичу на квалитет снимљеног звука, могуће је уз помоћ програма за обраду звука отклонити недостатке (на пример, преузети програм Audacity и приказати технике уклањања недостатака) или организовати снимање звука у бољим условима. Нагласити ученицима да звук може бити додат у видео-туторијал накнадно или чак замењен одговарајућим титлом.

Дигитална писменост

Подсетити ученике на значење појмова који су у претходним разредима представљени скраћеницама *URL* и *IP* адреса, затим појмова клијент и сервер у мрежном окружењу, као и на значење појмова: *домен*, *назив интернет домена*, *веб-адреса* и њихову узајамну везу. Укратко представити значење појмова: *DNS сервис* (на пример *DNS – Domain Name System* – као базни интернет сервис, који омогућава превођење текстуалних у нумеричке ознаке и обратно) и *DNS сервер* (на пример *DNS Server* – уређај који омогућава да се за тражене услуге на одређеном интернет домену добију одговарајуће *IP* адресе неопходне за комуникацију и размену података у мрежи) и објаснити њихову улогу у комуникацији између клијента и сервера у мрежном окружењу (на пример у ком су односу *DNS сервис*, *URL* и *IP* адреса у оквиру веб сервиса (*World Wide Web*). Објаснити појам хипервезе (*hyperlink*) и хипертекста (*hypertext*). Приказати хипертекст и хиперлинк у интернет прегледачу, а затим, у програмима за обраду текста и израду мулти-

медијалних презентација демонстрирати додавање и подешавање хипервезе према делу текста у документу, другом документу или према неком садржају на инернету.

Представити интернет сервис *електронска пошта* (*е-маил*). Објаснити значење појма адреса електронске поште, описати и по потреби демонстрирати поступак креирања налога за електронску пошту. Представити поступак креирања и форматирања електронске поште, поступак уметања прилога и хипервеза. Нагласити важност форме саме поруке, проверу правописа и садржаја поруке пре слања. Објаснити одељке који се односе на: наслов поруке, адресе примаоца (коме, копија, скривена копија). Објаснити значење функција: *проследи*, *одговори* и *одговори свима* на већ примљену поруку, нагласити дејство сваке од њих. Представити организацију и начин складиштења порука за изабрани сервис у виду фасцикли (ако се ради о *Gmail*-у, напоменути да нема фасцикле, него ознаке – *лабеле*) у којима се чувају примљене поруке, послате поруке, недовршене, нежељена пошта, отпад, као и могућности изабраног сервиса за електронску пошту за архивирање, означавање порука по важности и сл. Посебну пажњу посветити правилима која важе у писаној електронској комуникацији а која подстичу стицање добрих навика код ученика, као што су: правилна примена традиционалног и дигиталног правописа и форми које важе у писаној комуникацији, подсетити на правила нетикеције у писаној електронској комуникацији (на пример да не треба писати све великим словима, да не треба прослеђивати примљену поруку без дозволе аутора, да треба водити рачуна о величини и броју прилога које шаљемо и сл.), на важност заштите личних података и контаката, питања безбедности, начинима заштите од нежељене поште и уобичајених поступака које треба применити у те сврхе.

Подсетити ученике на примере дељења садржаја који су описани и примењивани у претходним разредима и представити могућности које нуди рачунарство у облаку (*Cloud Computing*) путем дељеног диска за чување података, употребу апликација и алата доступних уз изабрани е-маил налог. Представити концепт рада изабраног дељеног диска (на пример: *OneDrive*, *Google Drive*...) за организацију података, демонстрирати рад у апликацијама и направити аналогију са офлајн апликацијама исте намене (процесор текста, програм за рад са слајд-презентацијама…). Представити поступак дељења и подешавање опција дељења садржаја (на пример, путем линка на конкретне мејл адресе). Описати и демонстрирати рад на дељеном тексту, презентацији или упитнику кроз активности на конкретном садржају. Указати на бројне предности и могуће недостатке сарадничког рада. Описати и приказати поступке рада на документу, преузимање и чување у одговарајућим форматима намењеним за даљи рад, штампање или друге потребе. Објаснити поступак креирања, додавања (отпремања са уређаја на дељени диск) и преузимања садржаја (са дељеног дика на уређај). Приликом представљања концепта приступа дељеним садржајима по нивоима (уређивање, преглед и коментарисање) указати на важност поштовања правила безбедности, заштите података и ауторских права, која чланови групе треба да усвоје током рада на заједничком документу.

Ученицима задати да испробају креирање, дељење и сарадднички рад на смисленим документима – текстовима, графици, презентацијама, упитницима. Иницирати дискусију о сличностима и разликама, предностима и недостацима у раду са апликацијама у офлајн у односу на онлајн варијанту (дискусија о овим питањима може се водити и у односу на организацију података и њихову безбедност на дељеном, преносивом и чврстом диску.

Пројектни задатак за теме ИКТ и Дигитална писменост

При реализацији првог пројектног задатка, наставник планира фазе пројектног задатка у складу са временом, сложеношћу теме, расположивим ресурсима (знања, вештине и ставови које су ученици усвојили након тематских целина *ИКТ* и *Дигитална писменост*, техничке опремљености школе и других релевантних фактора). Ученици заједно са наставником пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему наставник наглашава сваки корак, објашњава, иницира дискусију и предлаже решења.

Посебну пажњу посветити развоју међупредметних компетенција, подстицању иницијативе и креативности, успостављању сарадничких и вредносних ставова код ученика.

При представљању фаза пројекта (на начин већ описан у претходним разредима) понудити ученицима пројектне задатке који се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. Циљ пројектног задатка је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа.

Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима:

– *Објаснићу ти* (Истраживање потреба вршњака када је вршњачко учење у питању (онлајн упитник) и анализа резултата; У складу са резултатима истраживања, израда видео-упутстава којима се демонстрира решавање задатака (математика, физика, хемија), објашњавају научни принципи, представљају уметнички правци (књижевност, музика, сликарство, дизајн) демонстрира правилно извођење вежби (колут, шпага, трокорак...), појашњава програмирање у текстуалном програмском језику, описују поступци рада у изабраним апликацијама...; Постављање креираних видео-упутстава на youtube канал школе, обезбеђивање видљивости на школском сајту и промоција урађеног као аутентичног дидактичког средства намењеног свим ученицима школе);

– *Школа је наша* (Истраживање потреба вршњака када је школски живот у питању – шта нам недостаје: ученички клуб за вршњачко учење, секција, интерно такмичење… (онлајн упитник) и анализа резултата; У складу са резултатима истраживања, сарадднички рад на дефинисању циља недостајуће школске активности, дефинисање годишњег програма рада, као и месечних активности, креирање логоа, избор потенцијалног простора у оквиру школе за реализацију предвиђеног програма, мапирање наставника–сарадника; Представљање идејног решења Ученичком парламенту и управи школе);

– *Музеј који недостаје* (Школа је део шире друштвене заједнице и као таква може да допринесе њеној научно-културној сцени. Сарадднички рад на дефинисању циља пројекта; Испитивање потреба ученика и мештана (онлајн анкета објављена на сајту школе и сајту локалне самоуправе; Анализа резултата анкете; Дефинисање годишњег програма рада, као и месечних активности (ученици описују активности детаљно – ако је тема хемија наводе научнике, научне концепте…), креирање логоа, избор потенцијалног простора у оквиру школе за реализацију предвиђеног програма, мапирање наставника–сарадника; Израда графичког рекламног материјала; Представљање идејног решења Ученичком парламенту и управи школе; Комуникација са локалном заједницом у циљу заједничке промоције школе као научно-културног чворишта);

– *Зато што смо одговорни* (Истраживање о ставовима вршњака када је квалитет живота у локалној средини у питању (онлајн упитник о еколошким, културним, образовним потребама), анализа резултата и одабир проблема који вршњаци начешће наводе; Сарадднички рад на изради предлога решења одабраног проблема, дефинисање плана акције; Представљање плана акције на нивоу школа (израђена мултимедијална презентација, постер и лого) и одабир особа (ученика и наставника) које ће бити задужене за његово спровођење; Представљање плана акције на нивоу локалне заједнице (комуникација путем електронске поште са јединицом локалне самоуправе, домом културе…); Спровођење акције.

Добар пример сумирања научених поступака је израда пратеће документације у виду фајлова различитог типа, као што су: текстуални фајлови, слике, видео материјали и сл. који су настали сарадничким радом у облаку.

У сарадњи са адиминстратором школског сајта, идеје и продукте радове пројектних активности промовисати на сајту школе. Размотрити могућност учешћа на националним и међународним конкурсима.

Рачунарство

Креирање програма који користе графику обрађивати у истом програмском језику и окружењу које је коришћено за учење про-

грамирања током 6. разреда. Пре преласка на обраду нових тема обновити технике програмирања у текстуалном програмском језику у 6. разреду (бар 4 школска часа).

Укратко упознати ученике са библиотеком за 2Д графику која ће бити коришћена у настави и, ако је то потребно, са начином њене инсталације. Подцртати везу између програмирања графичких апликација и програма за векторску графику (сваки цртеж се састоји од скупа геометријских облика описаних својим нумеричким параметрима).

Описати основну структуру графичког програма и потрудити се да се током наставе та структура што мање варира. Уколико графичка библиотека захтева нетривијалан програмски код за иницијализацију и деиницијализацију, ученицима понудити готову мустру од које могу да крену програмирање својих апликација, са што мање когнитивног оптерећења у вези са техничким детаљима одабране графичке библиотеке и са централним фокусом на технике заједничке већини графичких библиотека.

Увести појам координатног система прозора, описати сличности и разлике у односу на традиционални координатни систем који се користи у математици. Увести начине задавања боја (именоване боје, боје задате помоћу три броја у RGB систему).

Објаснити и демонстрирати исцртавање следећих основних примитива:

– дуж,

– испуњен и уоквирен правоугаоник,

– круг и кружница.

Описати и демонстрирати поступак цртања сложенијих облика састављених од ових примитива (нпр. кућица, глава робота, чича Глиша, сладолед, ...). Објаснити појмове апсолутне и релативне вредности координата. Описати и приказати поступак цртања помоћу задавања апсолутних вредности координата, али и помоћу задавања релативних координата у односу на неку истакнуту тачку и величине одређене у размери према некој датој мери (на пример нацртати чича Глишу, ако ми се центар главе налази у тачки чије су координате (x, y) и полупречник јој је r, при чему се величина и положај тела одређују у пропорцији са датим величинама). У корелацији са наставом математике цртати облике са интересантним математичким својствима (нпр. једнакостранични и једнакокраки троугао, средња линија троугла, тежиште троугла, описана кружница око троугла, кругови који се додирују споља и изнутра, концентричне кружнице, цветови од шест кругова, итд.).

Уколико их одабрана графичка библиотека подржава, приказати и следеће, мало компликованије примитиве:

– испуњена и уоквирена елипса,

– кружни лук,

– испуњени и уоквирени многоугао (полигон).

Описати и демонстрирати поступак примене ових облика у цртању мало сложенијих цртежа, као и технику исписа текста на екрану, на датој позицији и са одабраним словним ликом (фонтом).

Приказати технике учитавања и приказа слика, ако их одабрана графичка библиотека подржава и илустровати их кроз низ примера (слике могу да буду унапред припремљене од стране наставника, а ученицима се може задати да са интернета преузму одговарајуће слике, обраде их у програму за обраду слика и онда их увезу у своју апликацију).

Могуће је ученицима приказати и увоз и пуштање звука коришћењем одабране библиотеке.

Оставити ученицима дозу креативне слободе приликом избора цртежа који се програмски генерише.

У циљу вежбања итерације и алгоритамског начина размишљања приказати ученицима низ задатака у којима се цртају правилни облици уз помоћ петљи (низ подједнако размакнутих концентричних кружница, низ подједнако размакнутих паралелних линија, низ кружница истог пречника које се додирују, градијент боја, итд.). Подцртати корелацију са појмом линеарне функције који се обрађује у математици.

Приказати генерисање насумичних бројева и употребу насумично генерисаних бројева на цртање насумично распоређених облика и насумични избор боја.

Ако наставник процени да је могуће са одређеним ученицима урадити амбициозније пројекте (попут програмирања анимација и једноставних рачунарских игара), то може урадити било током додатне, пројектне наставе или редовне наставе тако да ти талентовани ученици раде групно или самостално по прилагођеном програму.

Приказати ученицима могућност употребе референтних приручника, туторијала, видео-туторијала и интернет форума у циљу налажења потребних информација о примени библиотечких функција, алгоритама и релевантних делова програмског кода.

Пројектни задатак из области *Рачунарство*

Пројектна настава у области Рачунарства је комплексан приступ настави и учењу који најчешће користи методе као што су проблемска настава и учење засновано на истрази (питањима).

Проблемска настава поставља пред ученике стварни проблем из живота који треба истражити и за који треба предложити могућа решења. Све врсте реалних животних проблема могу бити повод за проблемску наставу. Пронађена решења се могу тестирати и о њима се може расправљати.

Истрагу можемо да дефинишемо као „потрагу за истином, информацијама или знањем". Учење засновано на истрази почиње постављањем питања, наставља са истраживањем и завршава се проналажењем решења, доношењем разумних закључака, одговарајућих одлука, или применом нових знања или вештина.

Обе наставне методе се фокусирају на развијање вештина за решавања проблема, критичко мишљење и обраду информација. Оне дају најбоље резултате када су почетна питања/проблеми довољно отворени (одговор није могуће наћи једноставним укуцавањем у претраживач) и када ученици раде у малим тимовима или групама. Ове две методе су уско повезане и често се преклапају. Изузетно је важно имати на уму да у оба приступа нема нужно тачних и нетачних одговора. Свако решење може имати мане и врлине, а ученици морају да их анализирају и процењују.

Наставни пројекат подразумева програмирање у текстуалном програмском језику или адаптацију унапред датог програма у циљу решавања пројектног задатка. За реализацију наставног пројекта могуће је користити рачунар или други програмабилни физички уређај.

Теме наставног пројекта треба осмислити тако да подржавају функционализацију знања ученика стечених учењем различитих предмета.

Могуће теме наставног пројекта:

– *Да ли живим здраво?* (Истраживање концепта „здрав начин живота", утврђивање у којој мери лични начин живота ученика одговара овом концепту на основу података добијених програмирањем физичког уређаја да врши функцију бројача корака, креирањем програма за израчунавање индекса телесне масе...);

– *Дигитална башта* (Истраживање услова за узгој зачинског биља у затвореном простору, креирање дигитализоване баште – програмирање физичког уређаја да мери влажност земљишта и сигнализира да ли је заливање потребно или програмирање физичког уређаја да, на основу очитане влажности земљишта, покреће мотор који омогућава аутоматско заливање; програмирање физичког уређаја да мери ниво осветљености места на коме се башта налази и сигнализира да башту треба поставити на друго место...);

– *Бицикл са сигнализацијом* (Истраживање концепта „безбедност у саобраћају" у контексту визуелне сигнализације, програмирање физичког уређаја да симулира рад мигаваца и других визуелних облежја бицикла);

– *Интерактивни албум* (израда програма у виду албума са: делима познатог уметника, архитектуре једне епохе, седам чуда Античког света... које се након клика увеличавају, неко време остају увећане а затим смањују на своје почетне димензије);

– *Ово је кретање* (креирање анимираних модела који приказују промене физичких величина, као на пример: брзина, убрзање, потенцијална и кинетичка енергија, а при задатом кретању објекта – вертикални хитац, кретање тела низ стрму раван).

Сви елементи пројектног задатка морају бити реални.

Напомена: На првом часу, заједно са ученицима, формирати листу критеријума на основу којих ће се процењивати квалитет решења проблемских задатака. На овај начин, ученицима ће бити потпуно јасно шта квалитетно решење подразумева. Листа мора бити свеобухватна – не сме да се односи само на квалитет креираних програма, већ и на квалитет представљања и образлагања предложених решења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења.

Будући да предмет *информатика и рачунарство* у седмом разреду треба, првенствено да развије вештине, навике, вредносне ставове и стилове понашања, требало би и вредновање више усмерити ка праћењу и вредновању практичних радова и вежбања, а мање ка тестовима знања.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије.

Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити првенствено за увежбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, а мање за формирање коначних оцена. Креирање таквих инструмената за утврђивање градива, кад год је могуће, препустити самим ученицима, чиме се постиже вишеструки ефекат на усвајање знања и вештина.

Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да промени део своје наставне праксе. Када је промени, потребно је да прикупи нове податке да би могао да види колико су те промене ефикасне.

У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији изврши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима. Теме као што су израда и одржавање школског сајта, блога или неке друге школске веб странице, креирање и израда школског електронског часописа или летописа школе могу бити добре почетне идеје које ће повезати знања и вештине стечене у овом предмету са другим знањима, уз активно учешће у животу школе.

Назив предмета	**ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**108 часова**

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**		**САДРЖАЈИ**
– примени комплексе простих и општеприпремних вежби одговарајућег обима и интензитета у самосталном вежбању; – сврсисходно користи научене вежбе у спорту, рекреацији и различитим ситуацијама; – упоређује и анализира сопствене резултате са тестирања уз помоћ наставника са вредностима за свој узраст; – примени достигнути ниво усвојене технике кретања у игри, спорту и свакодневном животу;	**ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ**		**Основни садржаји** Вежбе за развој снаге Вежбе за развој гипкости Вежбе за развој аеробне издржљивости Вежбе за развој брзине Вежбе за развој координације Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности
– примени атлетске дисциплине у складу са правилима; – развија своје моторичке способности применом вежбања из атлетике; – одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; – примени вежбања из гимнастике за развој моторичких способности; – изведе елементе одбојкашке технике; – примени основна правила одбојке; – користи елементе технике у игри; – примени основне тактичке елементе спротских игара; – учествује на такмичењима између одељења; – изведе кретања у различитом ритму; – игра народно коло; – изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; – изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; – преплива 25 m техником краула, леђног краула и прсном техником; – процени своје способности и вештине у води; – скочи у воду на ноге и на главу; – рони у дужину у складу са својим могућностима; – поштује правила понашања у води, и око водене средине; – уочи ризичне ситуације у води и око ње;	**МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ**	**Атлетика**	**Основни садржаји** Техника спринтерског трчања Истрајно трчање – припрема за крос Техника штафетног трчања Скок удаљ Бацања кугле Скок увис Бацање „вортекс-а” **Проширени садржаји** Скок увис (леђна техника) Тробој
		Спортска гимнастика	**Основни садржаји:** Вежбе и комбинације вежби карактеристичних за поједине справе: Тло Прескок Трамполина Вратило Двовисински разбој Паралелни разбој Кругови Коњ са хватаљкама Греда **Проширени садржаји:** На тлу и справама сложеније вежбе и комбинације вежби

– вреднује утицај примењених вежби на организам; – процени ниво сопствене дневне физичке активности; – користи различите вежбе за побољшање својих физичких способности; – процени последице недовољне физичке активности; – примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама; – примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима; – решава конфликте на друштвено прихватљив начин; – пронађе и користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекративних активности; – прихвати победу и пораз; – уважи различите спортове без обзира на лично интересовање; – примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама; – повеже значај вежбања за одређене професије; – вреднује лепоту покрета у физичком вежбању и спорту; – подстиче породицу на редовно вежбање; – повеже врсте вежби, игара и спорта са њиховим утицајем на здравље; – координује дневни ритам рада, исхране и одмора у складу са својим потребама; – користи здраве намирнице у исхрани; – разликује корисне и штетне додатке исхрани; – примењује здравствено-хигијенске мере у вежбању; – правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда; – чува животну средину током вежбања; – препозна последице конзумирања дувана, алкохола и штетних енергетских напитака; – води рачуна о репродуктивним огранима приликом вежбања		**Основе тимских и спортских игара**	**Одбојка:** Основни елементи технике, тактике и правила игре **Футсал:** Игра уз примену правила **Рукомет:** Игра уз примену правила **Кошарка:** Сложенији елементи технике, тактике и правила игре **Активност по избору.**
		Плес и ритимика	**Основни садржаји** Вежбе са вијачом Вежбе са обручем Вежбе са лоптом Народно коло „Моравац” Народно коло из краја у којем се школа налази Енглески валцер **Проширени садржаји** Састав са обручем Састав са лоптом Састав са вијачом Основни кораци rock n roll
		Пливање и ватерполо	**Основни садржаји** **Пливање** Техника краула Техника прсног пливања Одржавање на води на разне начине и самопомоћ Роњење у дужину до 10 m Пливање 25 m одабраном техником на време **Проширени садржаји** Мешовито пливање (две технике) **Ватерполо** Пливање са лоптом Хватање и додавање Шут на гол **Проширени садржаји** **Пливање** Мешовито пливање Игре у води **Ватерполо** Основни елементи тактике и игра
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	**Физичко вежбање и спорт**	**Основни садржаји** Основна подела вежби Функција скелетно-мишићног система Основна правила одбојке Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе) Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању Облици насиља у физичком васпитању и спорту Навијање, победа, пораз решавање спорних ситуација Писани и електронски извори информација из области физчког васпитања и спорта Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама Значај вежбања за одбрамбено-безбедносне потребе Повезаност физичког вежбања и естетике Породица и вежбање Планирање вежбања
		Здравствено васпитање	**Основни садржаји** Утицај аеробног вежбања (ходања, трчања и др) на кардио-респираторни систем Здравствено-хигијенске мере пре и после вежбања Значај употребе воћа и поврћа и градивних материја (протеини и беланчевине) у исхрани Подела енергетских напитака и последице њиховог прекомерног конзумирања Прва помоћ након површинских повреда (посекотина и одеротина) Вежбање у различитим временским условима Чување околине при вежбању Последице конзумирања дувана и алкохола Додаци исхрани – суплементи Вежбање и менструални циклус Значај заштите репродуктивних органа приликом вежбања

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, плес, одбојка, здравље, васпитање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Циљ и исходи предмета се остварују кроз јединство наставе Физичког и здравственог васпитања, ваннаставних и ваншколских активности у складу са програмом. Програм седмог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходних разреда.

Настава Физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или прошире-

не садржаје у часовној, ваннаставној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје је потребно реализовати према полу.

Организациони облици рада

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

А. Часови физичког и здравственог васпитања.

Б. Секције.

В. Недеља школског спорта.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање – камповање...).

Д. Школска и ваншколска такмичења.

Ђ. Корективно-педагошки рад.

НАСТАВНЕ АКТИВНОСИ

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

I. Физичке способности

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

– развијање физичких способности које се континуирано реализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;

– подстицање ученика на самостално вежбање;

– правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу ***Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања,*** (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

II. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и ватерпола, примењујући основне дидактичко- методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.

Усвојена знања, умења и навика треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним ситуацијама.

Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са њиховим психофизичким способностима.

Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе.

Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.

Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.).

У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове.

III. Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.

Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у Физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су основни и незаобилазни елементи процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током школске године.

Облици наставе

Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:
– теоријска настава (до 5 часова);
– практична настава (103–108 часова).

Теоријска настава

Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темема Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима.

При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције).

Практична настава

Број часова по темама планира се на основу: процене сложености садржаја за ученике и услова за реализацију наставе. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама:

1. Атлетика (14);
2. Гимнастика (14);
3. Основе тимских и спортских игара:
Одбојка (16)
Футсал (10)
Рукомет (10)
Кошарка (10)
Активност по избору ученика (10);
4. Ритмика и плес (4);
5. Пливање и ватерполо (10);
6. Полигони (5);
7. Тестирање и мерење (5).

Програм Физичког и здравственог васпитања остварује се достизањем предвиђених исхода реализацијом основних и проширених садржаја.

Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.

Проширени садржаји су они који се бирају и реализују у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутости исхода, потребе ученика и услове за рад.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Физичке способности

При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг, и др.), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговрајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања задају се групама ученика или појединцма у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и нтензитета рада. Акценат се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге:

– без и са реквизитима,

– на справама и уз помоћ справа.

2. Развој покретљивости:

– без и са реквизитима,

– уз коришћење справа,

– уз помоћ сувежбача.

3. Развој аеробне издржљивости:

– истрајно и интервално трчање,

– вежбање уз музику – аеробик,

– тимске и спортске игре,

– пешачење у дужини од 10 km (организовати у оквиру недеље школског спорта или активности у природи – излет);

– други модели вежбања.

4. Развој координације:

– извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у више равни).

5. Развој брзине и експлозивне снаге:

– једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.),

– штафетне игре,

– извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре).

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање, а за оне са којима се програм реализује по индивидуално образовном програму (ИОП-у), неопходно је обезбедити одговарајуће услове, узимајући у обзир њихове могућности.

Моторичке вештине, спортови и спортске дисциплине

1. Атлетика

Препорука је да се садржаји атлетике реализују у јесењем и пролећном периоду, у складу са условима.

Основни садржаји

– Усавршавање технике спринтерског трчања и ниског старта. Трчање деоница до 60 m. Техника штафетног трчања (4 x 60 m).

– Усавршавање технике истрајног трчања и високог старта.

– Скок удаљ техника „увинуће" и предвежбе за корачну технику.

– Скок увис опкорачном техником.

– Бацања кугле 3 kg девојчице, 4 kg дечаци – бочна техника.

– Бацање „вортекс-а" у даљ.

Проширени садржаји:

Четворобој – кроз унутародељенско такмичење применити четири дисциплине које су ученици савладали (спринтерско трчање 60 m, бацање вортекса или кугле, скокови увис или удаљ, истрајно трчање 600 m ученице, 800 m ученици).

2. Спортска гимнастика

Препорука је да се садржаји реализују у оба полугодишта.

Основни садржаји

Ученике је неопходно поделити у радне групе према полу, према нивоу усвојености вежби из претходних разреда и њиховим способностима. Са ученицима, који нису савладали поједине вежбе из програма до шестог разреда, раде се оне предвежбе и вежбе које ће им омогућити њихово усвајање. Усвојене вежбе из шестог разреда надограђују се новим садржајима предвиђеним овим програмом. Поставити више радних места. На сваком часу увести нови задатак уз понављање претходних. Док једна група обрађује нови садржај, остале групе понављају усвојене садржаје, при чему је могуће организовати чување и помагање ангажовањем ученика. Промена радих места врши се након одређеног броја понављања. Група које није прошла неки задатак на часу, исти ће реализовати на следећем часу. Ученику који не може да изведе задату вежбу даје се олакшани задатак.

Проширени садржаји

Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују основни садржаји програмом који је диференциран према способностима ученика – за напредне ученике. Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике. Гимнастички полигон осмислити према степену усвојености обрађених садржаја и претходих знања.

1. Тло (ученице и ученици):

Основни садржаји

– став на шакама, колут напред уз помоћ,

– два повезана премета странце упором („звезде"),

– предножењем премет странце упором са окретом за 180^0 до става на једној нози, другом заножити,

– колут летећи из места и залетом.

Састав на тлу комбинован од вежби из петог, шестог и усвојених вежби из седмог разреда. За ученице унети вежбе из ритмике (види вежбе на греди).

Проширени садржаји

– став на шакама, колут напред,

– залетом премет странце упором са окретом за 180^0 до става на једној нози и припремне вежбе за рондат.

2. Прескок (ученице и ученици):

Основни садржаји

коњ у ширину висине 110 cm (уз квалитетну даску висина коња 120 cm):

– згрчка и разношка – усавршавање фазе првог и фазе другог лета.

Проширени садржаји

коњ у ширину (120 за ученице и 125 cm за ученике);

– припремне вежбе за прескоке са заножењем.

3. Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):

Основни садржаји

– скокови: пруженим телом; скок са згрченим предножењем.

Проширени садржаји

– скокови пруженим телом са окретом око уздужне осе за 180^0; скок са предножним разножењем.

4. Вратило

Основни садржаји

– дочелно вратило: упор предњи, премаах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи,

– дохватно вратило: из упора предњег саскок подметно,

– доскочно вратило: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у замаху саскок.

Проширени садржаји

– комбинација: узмак из виса стојећег, коврtљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу.

5. Двовисински разбој

Основни садржаји

– комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху.

Проширени садржаји

– комбинација: узмак из виса стојећег, коврtљај назад у упору, саскок замахом ногама уназад (зањихом), до става на тлу.

6. Паралелни разбој

Основни садржаји

– комбинација**:** (из положаја бочно): наскок у упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (180^0) према притци до става на тлу.

Проширени садржаји

– комбинација: из положаја бочно наскок у упор и спојено предњих и зањих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама, прехват кроз узручење до упора седећег за рукама, заножењем сножити; њихање и саскок предњихом предношка са окретом за 180^0 или зањихом заношка.

7. Кругови

Основни садржаји

дохватни кругови (ученици и ученице):

– комбинација: из виса стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ).

Проширени садржаји

доскочни кругови (ученици):

– комбинација: вис, из замаха предњихом вис узнето, вис стрмоглави – издржај, вис узнето, вис стражњи и сп. саскок (уз помоћ).

8. Коњ са хватаљкама

Основни садржаји

– комбинација: из упора предњег на хватаљкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хватаљки саскок напред.

Проширени садржаји

– метања: премаси одножно у сва три упора: предњи, јашући, стражњи, коло одножно, саскок: одношка премахом одножно из упора јашућег; заношка (или одбочка) из упора јашућег ван.

9. Греда

Вежбе прво научити на тлу, шведској клупи и ниској греди и на крају на високој греди.

Основни садржаји

ниска греда – поновити и допунити садржаје из претходног разреда (ниска греда):

– боком поред греде; суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге),

– различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем,

– окрет у успону на средини греде;

– суножним одскоком скок пружено и доскок на једну ногу, друга је у предножењу,

– вага претклоном и заножењем,

– саскок згрчено.

Висока греда – комбинација вежби: (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 90^0 у упор клечећи на одножној нози, заножити слободном ногом (вага у у упору клечећем „мала вага”); клек искораком заножне и спојено усправ, одручити, лагано трчање или ходање на прстима, ходање докорацима, скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом 90^0 или 180^0 .

Проширени садржаји

Висока греда:

– наскоци (у упор чучећи; у упор предњи одножно; сед „амазон”);

– различити начини ходања и трчања;

– „галоп”; „дечији” поскоци, „мачији” скок;

– окрети за 180^0 на једној нози;

– саскоци (предножно разножни; са окретом за 360^0);

– комбинације вежби најмање две дужине греде.

3. Основе тимских и спортских игара

Садржаји одбојке, футсала, рукомета, кошарке и активности по избору ученика реализују се на часовима Физичког и здравственог васпитања.

3.1. Одбојка

Усвојене елементе технике треба применити у игри на часу. Континуитет у усвајању садржаја могуће је постићи тако што се претходно усвојени садржаји користе као уводни или специфично припремни на наредном часу.

Основни садржаји

– основни положај – техника одигравања лопте прстима,

– основни положај – техника одигравања лопте „чекићем”,

– игра преко мреже у три контакта – прстима и „чекићем”,

– доњи (школски) сервис,

– техника смечирања у олакшаним условима (нижа мрежа, подбацивање лопте и сл.),

– индивидуални блок,

– горњи сервис,

– елементи одбојкашке игре.

Проширени садржаји

– „лелујави” сервис,

– групни блок (двојни и тројни),

– игра са задатком – тактика.

3.2. Футсал

– Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.

– Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.

– Игра уз примену правила.

3.3. Рукомет

– Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.

– Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.

– Игра уз примену правила.

3.4. Кошарка

Са ученицима поновити усвојене основне елементе технике и тактике и реализовати неке од наведених елемената, као и њихову примену у диригованој игри и игри уз примену правила:

– дриблинг (сложеније варијанте);

– повезивање елемената технике у акционе целине (хватање лопте, дриблинг, шутирање и др.);

– финтирање;

– демаркирање;

– ситуациона игра 1:1;

– сарадња два и три играча у позиционој игри и контранападу (обука кроз игру);

– игра 3:3; 4:4 (игра на један кош);

– финте (продор, шут);

– игра „2:2 – pick and roll”;

– игра „2:2” по на принципу „додај и утрчи – back door”;

– позициона игра 3:3 и 5:5;

– игра са применом правила.

3.5. Активности по избору

У складу са просторно-техничким могућностима школе наставник у договору са учницима реализује неке од наведених активности:

– кондиционо вежбање (кружни тренинг, аеробик, елементи фитнеса и др.);

– обучавање, увежбавање и усавршавање елемената предвиђених проширеним наставним садржајима;

– пливање и ватерполо;

– скијање;

– клизање;

– бадминтон;
– стони тенис;
– оријентиринг;
– јацент;
– основни елементи борилачких спортова и самоодбране;
– друге активности по избору Стручног већа школе;
– активности од значаја за локалну заједницу.

4. Плес и ритмика

Основни садржаји

Њихања и кружења са вијачом у фронталној и сагиталној равни у месту и кретању (вежбе по избору наставника). Дупли провак кружењем вијаче унапред.

Коло „Моравац" четири варијанте, савладати 5. варијанту. Основни кораци енглеског валцера.

Проширени садржаји

– Састав са вијачом.
– Дупли провлак кружењем вијаче уназад.
– Састав са обручем састављен од елемената обрађених у петом и шестом разреду.
– Састав са лоптом састављен од елемената обрађених у петом и шестом разреду.
– Усавршити коло из краја у коме се школа налази, усвојено у претходном разреду.
– Енглески Валцер – мешовити парови.

5. Пливање и ватерполо

Наставна тема Пливање и ватерполо реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе.

Школе које се определе за реализацију програмских садржаја пливања и ватерпола на објектима изван школе, часове организују по посебном распореду.

Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама предвиђених програмом, па се самим тим исходи за ову тему не могу достићи у овом разреду.

5.1. Пливање

Приликом реализације садржаја Пливања формирати групе пливача и непливача.

Основни садржаји

Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), техника прсног пливања, скок на главу и изрон.

Пливање техником краула или леђног краула; Пливање 25 m на време одабраном техником; Роњење по дужини у складу са способностима ученика до 10 m.

Проширени садржаји

Мешовито пливање техникама прсног и краул пливања

5.2. Ватерполо

Садржаји ватерпола реализују се са ученицима који припадају групи „пливача":
– пливање са лоптом;
– хватање и додавање;
– шут на гол.

Основни садржаји

– одржавање на води;
– пливање са лоптом (вођење лопте);
– хватање и додавање лопте.

Проширени садржаји

– основни елементи тактике;
– дириговања игра.

6. Полигони

Наставник након једне или више обрађених наставних тема може реализовати полигон у складу са усвојеним моторичким садржајима из:
– спортских игара;
– гимнастике и
– полигон са препрекама који садржи:

колутања и пузања, провлачења, промене правца, савладавања препреке одбочком, прескакања препрека увис и удаљ, прелажење високе греде, узмак на вратилу, пењање на шведске лествe и саскок, пењање уз шипку или конопац

7. Тестирање и мерење

Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардио-респираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гипкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави Физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику.

Физичка и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање.*

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова:
– јасноћа наставног процеса;
– оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
– избор рационалних облика и метода рада;
– избор вежби оптималне образовне вредности;
– функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме.

Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице.

Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка.

Избор дидактичих облика рада треба да буде функцији рационалне организације и интензификације часа, као и достизања постављених исхода.

Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:
– суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу;
– направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја;
– прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији часовних, ваннаставних и ваншколских активности.

Неки од исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
– наведе основна правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања;
– дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања;
– презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји физичке културе, актуелним спортским подацима итд.);
– учествује у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења.

Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика.

У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

1. Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата:

– вежбање у адекватној спортској опреми;

– редовно присуствовање часовима Физичког и здравственог васпитања;

– учествовање у ваннаставним и ваншколским активностима и др.

2. Приказ три комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), са и без реквизита.

3. Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике):

Атлетика:

Техника измене штафете; скока увис опкорачна техника;

Спринтерско трчање 60 m на време, бацање вортекса. Истрајно трчање у трајању од 8 минута. Техника бацања „вортекса".

Трчање школског кроса.

Спортска гимнастика:

Вежбе на тлу:

– став на шакама, колут напред уз помоћ,

– летећи колут,

– два премета странце „звезде" спојено,

– мост заклоном (ученице); мост из лежања на леђима (ученици).

Састав на тлу комбинован од елемената из петог, шестог и усвојених елемената из седмог разреда.

Прескок:

. разношка, згрчка (висина справе до 120 cm).

Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):

– скокови: пруженим телом; скок са згрченим предножењем.

Вратило:

– дочелно вратило: упор предњи, премаах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи;

– комбинација: узмак из виса стојећег, коврtљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу;

– доскочно вратило: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у зањиху саскок.

Двовисински разбој

– комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху (уколико нема двовисинског разбоја саскок замахом ногама унапред – предношка).

Паралелни разбој

– комбинација**:** (из положаја бочно): наскок у упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (180^0) према притци до става на тлу.

Кругови

дохватни кругови (ученици и ученице):

– комбинација: из виса стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ).

Коњ са хватаљкама

– комбинација: из упора предњег на хватаљкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хватаљки саскок напред.

Греда

Ниска греда – поновити и допунити садржаје из претходног разреда (ниска греда):

комбинација вежби из основног програма (ученице саме комбинују две дужине ниске греде – обавезно са наскоком и саскоком).

Висока греда – комбинација вежби: (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 90^0 у упор клечећи на одножној нози, заножити слободном ногом (вага у у упору клечећем „мала вага"); клек искораком заножне и спојено усправ, одручити, лагано трчање или ходање на прстима, ходање докорацима, скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом 90^0 или 180^0.

Одбојка:

– одигравање лопте техникама прстима и „чекићем";

– доњи сервис;

– смечирање у олакшаним условима;

– индивидуални блок;

– игра преко мреже.

Рукомет:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Кошарка:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Плес и ритимка:

– Вежба са вијачом, лоптом или обручем. Дупли провак кружењем вијаче унапред;

– народно „Моравац" коло уз музику (трећа, четврта и пета варијанта);

– енглески валцер.

Пливање и ватерполо:

– техника прсног пливања;

– пливање са лоптом.

4. Индивидуални напредак моторичких способности

Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов иднивидуални напредак у односу на претходна достугнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује:

– познавање основних правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања, ватерпола и основних здравствено-хигијенских правила вежбања;

– учешће у организацији ваннаставних активности.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем.

Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Секције

Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

– такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;

– културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);

– ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју", последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

– пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће);

– излет са пешачењем (7 km)

– зимовање – организује се у току зимског периода у трајању од седам дана. Активности на зимовању обухватају обука скијања, клизања, краће излете са пешачењем или на санкама, и друге активности;

– летовање – организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана и обухвата боравак у природи са организованим образовним и физичким активностима.

Д. Школска и ваншколска тамичења

Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у:

– спортској гимнастици (у зимском периоду);

– атлетици (у пролећном периоду),

– најмање једној спортској игри (у току године).

Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.).

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом наставе и учења Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту или спортској дисциплини током школске године.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

– потешкоће у савладавању градива;

– смањене физичке способности;

– лоше држање тела;

– здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности.

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

– уочавање постуралних поремећаја код ученика;

– саветовање ученика и родитеља;

– организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;

– организивање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења.

Педагошка документација

– Дневник рада за Физичко и здравствено васпитање.

– Планови рада Физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

– Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се ралазују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа.

– Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичостима ученика и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

4. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив програма **ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ**

Циљ **Циљ** учења Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе других и спреман да активно делује у заједници

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **36 часова**

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ /ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– наведе и опише основне карактеристике људских права; – својим речима опише везу између права појединца и општег добра; – дискутује о односу права и правде и о сукобу права; – образложи личну одговорност у заштити свог здравља; – штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права; – образложи сврху постојања политичких странака; – аргументује потребу ограничења и контролу власти; – наведе кораке од предлагања до усвајања закона; – образложи на примеру могућност утицаја грађана на одлуке Народне скупштине; – препозна и одупре се различитим облицима вршњачког притиска; – препозна опасност када се нађе у великој групи људи и заштити се; – учествује у организацији, реализацији и евалуацији симулације Народне скупштине; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора	**ЉУДСКА ПРАВА**	Карактеристике људских права – урођеност, универзалност, неотуђивост, недељивост Опште добро Права појединца и опште добро Сукоб појединачних права и општег добра Права и правда Социјална правда
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО	Политичке странке у вишепартијском систему –владајуће и опозиционе Народна скупштина – сврха и надлежности Народни посланици, посланичке групе Процедуре у раду Народне скупштине Скупштинске дебате Предлагање и доношење закона
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ	Припадност групи Групни идентитет као део идентитета младих Односи у вршњачкој групи и њен утицај на појединца Вршњачки притисак Конформизам Приватност – обим и границе Понашање људи у маси и угроженост права појединца
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ	**Симулација Народне скупштине** Одређивање улога и процедура у скупштини Формирање посланичких група Избор председника скупштине Формулисање предлога закона Скупштинска дебата Гласање Евалуација симулације

Кључни појмови садржаја: социјална правда, Народна скупштина, конформизам, вршњачки притисак.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за седми разред организован је, као и претходни програми, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету* и *Грађански активизам)* али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика и да су мерљиви, проверљиви, односно наставник може, пратећи активности ученика, да утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су исходи дати на нивоу примене што значи да се знање и разумевање подразумевају јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развој међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада током дужег временског периода, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима и за претходне разреде.

Посебност Грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и уопште етосом школе. Садржај овог програма у великој мери корелира са предметом Историја у оквиру ког се проучава развој уставности, парламентаризма, грађанских права и слобода. У оквиру Српског језика и књижевности ученици имају прилику да упознају више књижевних дела која се односе на развој политичког живота у модерној српској држави што омогућава повезивање са садржајима Грађанског васпитања. Погодна књижевна дела из програма су: сатирична поезија Јована Јовановића Змаја *Лутутунска јухахаха*, сатирично иронична проза Радоја Домановића *Вођа*, драма Бранислава Нушића *Власт*. Овако богата корелација између ова три предмета пружа одличне могућности за тематско планирање.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, превасходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом осмишљавања активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да свака од њих се може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос достизању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, емпатичност, улогу медија и др. То значи, да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово остваривање одвија се постепено и спонтано са тенденцијом да ученици аутентично развијају пожељне облике понашања.

У оквиру прве области ученици проширују своја знања о правима, а фокус је на њиховим карактеристикама (урођеност, универзалност, неотуђивост, недељивост) и вези са општим добро које има за циљ да осигура права појединца, као и добробит заједнице. За очекивати је да ученицима седмог разреда буде интересантно да промишљају и разговарају о односу између права и правде јер је то узраст појачане осетљивости на неправду. Тај садржај, као уосталом и све друге, треба ученицима приближити кроз конкретне примере из свакодневног живот као што су нпр. дилема да ли је праведно казнити особу која нема карту за превоз у аутобусу (то право има контролор јер превоз није бесплатан), а која за свој рад у предузећу није добила последња три месеца плату. Ученици овог узраста сасвим добро могу да износе своје ставове и да дискутују када се ставе у позицију супротстављених података, само је важно да наставник добро води активност и да је поентира на крају.

Како је концепција програма да се из разреда у разред проширује листа права, у седмом разреду ученици се упознају са социјалним правима што се логично надовезује на дискусију о правима и правди. Према Универзалној декларацији о људским правима и Пакту о економским, социјалним и културним правима, социјална права се третирају као елемент животног стандарда. Према таквој оријентацији, свако има право на стандард живота који обезбеђује здравље и благостање појединца и његове породице. У раду са ученицима требало би посебну пажњу посветити здрављу младих и то са становишта права и обавеза државе, родитеља али и самих ученика да сачувају своје здравље. Из тог разлога, програм садржи само један исход који је повезан са социјалним правима и односи се на личну одговорност ученика у заштити сопственог здравља јер су други аспекти овог права ученицима још увек недовољно блиски.

Садржаји из друге области програма обезбеђују наставак увођења ученика у функционисање демократског друштва са фокусом на парламент, његову функцију и надлежности, организацију и процедуре, а на примеру Народне скупштине Републике Србије. Ученицима треба приближити појмове са којима су се они свакако сусрели али им нису довољно познати као што су политичке странке, посланици, посланичке групе, опозиција. О овим појмовима ученици треба да стекну само основна знања, а њихова дубина и ширина одређена је исходима којих је само неколико из ове области и омогућавају даље разумевање функционисања демократског друштва. Ученике треба упознати са скупштинском расправом, њеним циљевима и процедурама (ко даје реч, колико дуго се може говорити, реплике) јер ће им то требати за активност у оквиру четврте области овог програма. Осим тога, ученицима треба предочити кораке од предлагања закона до његовог усвајања и објављивања. За овај програм најважније је представити могућност да предлоге закона дају грађани својим потписима. У ту сврху могу се користити подаци из реалног политичког живота наше земље као што је на пример, гласање посланика у Народној скупштини о тзв. Тијанином закону који је резултат акције коју су грађани водили заједно са оцем отете, а затим убијене девојчице од 15 година. У питању је закон који прецизира процедуре за ангажовање полицијских снага у случају пријаве да је особа нестала чиме се повећава правна сигурност грађана. На том примеру може се видети како изгледа грађански активизам, коришћење друштвених мрежа за покретање акција и увођење захтева грађана у парламентарну процедуру.

Како је социјални живот ученика седмог разреда сваким даном све богатији садржај треће области се односи на вршњачке групе, конформизам и вршњачки притисак. Вршњаци утичу на вредности које ће млади настојати да остваре, на ставове које ће развити, на тежњу за самосталношћу, прихватање друштвених норми. Повезано са тим је и дилема где су границе између укључености у заједницу и приватности. За активности у оквиру ове области добро је консултовати психологе и педагоге у школи, односно користити њихове већ развијене радионице чији је циљ оснаживање ученика да се одупру конформизму и различитим врстама притиска вршњака. Понашање људи у маси добило је место у садржају јер се ученици овог узраста све чешће налазе у таквим ситуацијама (концерти, спортски догађаји) и могу бити угрожени. Зато је одговарајући исход дат на нивоу понашања.

Област Грађански активизам логично се надовезује на садржај и активности из друге области. Уз помоћ наставника ученици треба да припреме и спроведу симулацију рада Народне скупштине. Она би требала да садржи неке од постојећих процедура у раду скупштине, с тим да је њихов избор на самој групи. На пример, може се симулирати цео ток активности од предлагања до усвајања закона или симулација једним делом може да садржи процедуру посланичких питања премијеру и министрима у Влади. Да би се таква симулација остварила, ученици који ће бити у улози посланика треба да припреме питања која се тичу актуелних догађаја у нашој држави (најбоље би било унапред дефинисати тему нпр. повећање плата и пензија, обавезна средња школа и др.), што је само по себи вредан исход. Са друге стране, ученици који буду у улози премијера и министра такође треба да буду спремни да дају одговоре. Симулације се могу на различите начине организовати, а могу се допунити још неким аспектима као што је информисање грађана о раду скупштине. На пример, неколико ученика може добити задатак да буду у улози новинара и да припреме извештај о симулацији рада Народне скупштине који ће презентовати. Остали ученици процењиваће извештаје са становишта веродостојности, тачности. Активност се може учинити богатијом и самим тим занимљивијом ако се на пример, унапред наложи појединим „новинарима" у ком правцу треба да пишу извештај (сензационалистички, негативистички, оптимистички, објективно, увредљиво...) што остали учесници симулације неће знати. Након тога, треба пратити да ли су остали ученици у групи то препознали и како су реаговали.

Поред симулације у раду са ученицима садржаји програма и дефинисани исходи пружају велике могућности за примену и других интерактивних облика рада као што су: радионице, играње улога, студије случаја, дебате, дискусије, истраживања, промоције.

И у овом програму Грађанског васпитања, као и код претходних, продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте, с тим да је посебно пригодано да продукт буде снимак симулације рада скупштине који се може касније користити у различите сврхе. Драгоцен је у евалуацији урађене симулације али и у интеграцији и рекапитулацији обрађених садржаја.

За остваривање овог програма, као и свих претходних, наставник је врло важан. Он је модел који својим понашањем и организацијом рада на часу даје пример и доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима; он је тај који даје почетни подстицај за садржај који се обрађује, ко и повратне информације о активности. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник је тај који обезбеђује равноправну укљученост сваког ученика (уважавајући различитост у типу личности и стиловима учења). Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима интерактивних односа (активне, проблемске и истраживачке наставе), са сталним рефлексијама на одговарајуће појаве из друштвеног контекста (прошлости и још више садашњости). Посебан захтев за наставнике представља потреба за припремом нових, актуелних материјала који најбоље одговарају садржају и исходима. Они се могу наћи у различитим изворима информација. За реализацију појединих тема могу се користити филмови јер активирају когнитивну и афективну страну личности и подстицајно делују на ученике да искажу мисли, осећања и ставове. Не треба занемарити ни интернет и различите социјалне мреже јер су то облици комуникације који су блиски младима и на којима се могу препознати и анализирати многи проблеми живота у савременом свету, али и разговарати о говору мржње, нетолеранцији, облицима кршења права (на пример у самој Народној скупштини). Подразумева се да наставник има потпуни увид у материјале који се користе у раду са ученицима (филмови, видео клипови, текстови из новина и сл.) како би се заштитили од неодговарајућих садржаја.

Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости, уз обавезу да поштује и уважи друге и другачије погледе и мишљења.

Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода, посебно оних који су кумулативни и који се не наводе у програму за седми разред, већ су у претходним програмима, али се подразумева да се они и даље подржавају и развијају. Како се ближи крај основног образовања и другог циклуса у оквиру њега, потребно је што чешће повезивати све оно што је рађено. Највећи број ученика похађа Грађанско васпитање континуирано током циклуса, многи од њих и свих осам разреда и зато је важан процес интегрисања обрађиваних садржаја и провера остварености исхода. Кључни показатељи напредовања у овом изборном програму, из разреда у разред, су све правилнија употреба термина који се односе на демократске појаве и процесе, исказивање ставова аргументацијом, ненасилна комуникација, прихватање различитости, емпатија, све чешће испољавање иницијативе, већа сарадљивост.

Назив предмета **ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК**

Циљ **Циљ** учења Другог страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу**.**

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ** (у комуникативним функцијама)
– разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/ давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства; – размени једноставније информације личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; – разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих; – упути уобичајене молбе и захтеве; – честита, захвали и извини се користећи једноставнија језичка средства; – разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – пружи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости; – разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; – опише неки историјски догађај, историјску личност и сл – разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих; – размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; – саопшти шта он/ она или неко други планира, намерава, предвиђа; – разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/ положај предмета и бића у простору и правац кретања и одговори на њих; – затражи и разуме обавештења о оријентацији/ положају предмета и бића у простору и правцу кретања; – опише правац кретања и просторне односе једноставним, везаним исказима; – разуме једноставније забране, правила понашања, своје и туђе обавезе и реагује на њих; – размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту; – разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадност; – формулише једноставније исказе који се односе на поседовање и припадност; – пита и каже шта неко има/ нема и чије је нешто; – разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих; – изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење; – разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих;	**ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА**	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на поздрављање и представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл Реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл) и иницирање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; усмено и писано описивање/ поређење бића, предмета, појава и места
	ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге Усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу/ журку или имејла/ СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање/ одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања/ изговора
	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/ нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност Усмено и писано честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/ услугу и реаговање на њу, изражавање извињења и захвалности
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр за израду задатака, пројеката и сл), с визуелном подршком и без ње Усмено и писано давање упутстава
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Слушање и читање описа и размењивање мишљења у вези са сталним, уобичајеним или актуелним догађајима/ активностима и способностима Усмено и писано описивање сталних, уобичајених или актуелних догађаја/ активности и способности
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање мишљења у вези са искуствима, догађајима/ активностима и способностима у прошлости; усмено и писано описивање искустава, догађаја/ активности и способности у прошлости; израда и презентација пројеката о историјским догађајима, личностима и сл
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Слушање и читање краћих текстова у вези са одлукама, плановима, намерама и предвиђањима Усмено и писано договарање/ извештавање о одлукама, плановима, намерама и предвиђањима
	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање и читање исказа у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима Усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са сналажењем и оријентацијом у простору и специфичнијим просторним односима Усмено и писано размењивање информација у вези са сналажењем и оријентацијом у простору и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа
	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	Слушање и читање једноставнијих исказа у вези са забранама, правилима понашања и обавезама Постављање питања у вези са забранама, правилима понашања и обавезама и одговарање на њих; усмено и писано саопштавање забрана, правила понашања и обавеза
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова с исказима у којима се говори шта неко има/ нема или чије је нешто; постављање питања у вези са припадањем и одговарање на њих
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на изражавање допадања/ недопадања Усмено и писано изражавање допадања/ недопадања
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са тражењем мишљења и изражавањем слагања/ неслагања Усмено и писано тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања
	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ЦЕНА	Слушање и читање једноставнијих текстова који говоре о количини и цени; слушање и читање текстова на теме поруџбине у ресторану, куповине Постављање питања у вези с количином и ценом и одговарање на њих, усмено и писано; играње улога (у ресторану, у продавници, у кухињи …); записивање и рачунање цена

– изражава мишљење, слагање/ неслагање и даје кратко образложење; – разуме једноставније изразе који се односе на количину и цену; – пита и саопшти колико нечега има/ нема, користећи једноставнија језичка средства; – пита/ каже/ израчуна колико нешто кошта		

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језик.

1. Лични идентитет
2. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
3. Географске особености
4. Србија – моја домовина
5. Становање – форме, навике
6. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7. Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8. Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
9. Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10. Млади – деца и омладина
11. Животни циклус
12. Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13. Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14. Транспорт и превозна средства
15. Клима и временске прилике
16. Наука и истраживања
17. Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика, визуелне и драмске уметности итд.)
18. Етички принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
19. Обичаји и традиција,фолклор, прославе (рођендани, празници)
20. Слободно време – забава, разонода, хобији
21. Исхрана и гастрономске навике
22. Путовања
23. Мода и облачење
24. Спорт
25. Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26. Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27. Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*What's your first/last name/surname?* *Jack, this is Andrew. He's the new boy in our class. Hi Andrew. Nice to meet you. I'm glad to meet you too. What's your nickname? It's Andy. Where do you live? I live in Sunny Street. How do you go to school? I walk there/take the bus…* *What does your father do? He's a science teacher. Have you got/Do you have any brothers or sisters? No, I'm an only child, but my mum's got two sisters, Sophia and Lily. Aunt Lily is the eldest. She says I am her favourite nephew.* *This is my cousin, Bob. Where does he come from? He lives in Brisbane now, but he was born in London. Where were you born? When did you move there? We moved there when I was four.* *Where were you living when you started school?* *Who do you usually go out with? How long have you known Susan? For one year. Since last year.* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Past Simple Tense* глагола *to be* и осталих глагола (правилних и неправилних) *The Past Continuous Tense* *The Present Perfect Tense* учесталијих глагола (правилних и неправилних) Питања са *Who/What/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима *(go to school/by car/on foot...),* са основним географским појмовима (називима улица, градова, држава) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе; већи градови у земљама циљне културе

ОПИСИВАЊЕ КАРАКТЕРИСТИКА БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*What does Emma look like? She looks gorgeous. She's the prettiest girl in our class.* *What's he like? He's smart and hard-working.* *Noah doesn't care about anyone. He's selfish. My friend is sporty and good-looking, but he is very shy.* *Her clothes are cool!* *Samuel is as tall as his brother/not as(so) tall as his father.* *This laptop is less expensive than that one. It's the least expensive laptop in the shop.* *Jacob's room is usually tidy, but Michael's is often untidy/messy. You can find his clothes everywhere.* *Why is he exhausted? Because the trip was exhausting.* *The party was really exciting. Everybody was excited.* *She looks really unhappy.* *How does he swim? He swims well.* *We worked hard. He was running fast.* *It is raining heavily.* *Are they listening carefully?* *Ten minutes from here is the biggest wheel of its kind in the world – the London Eye.* *The buildings are amazing /fantastic.* *That's the cafe where my sister works.* *Is that the message which/that Tom sent?* *There's somebody/nobody/no one in the street.* *There was nothing strange in his voice. Everything was OK.* *This chair's uncomfortable. That's impossible!* *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, *The Past Simple Tense* и *The Past Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости Поређење придева по једнакости *as…as, not so/as…as* Поређење придева са *less* и *the least* Придеви са наставцима *–ed* и *–ing* Творба и употреба прилога за начин *(beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...)* Употреба одређеног члана уз суперлатив придева Употреба/изостављање одређеног члана уз називе места (споменици, музеји, улице, паркови…) Релативне заменице *who, which, that, whose, where...* Неодређене заменице *(somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything…)* Питања са *What…like, How, Why…* Негативни префикси *un-, im-...* **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*I'm going to the swimming pool. Would you like to come? Yes, please. I like swimming.* *Would you like a cup of tea? No, thank you/thanks.* *What are you doing next weekend? Do you want to come to my party? Yes, I'd love to. When is it? At 7.30 on Saturday.* *Do you fancy/How about a game of tennis this afternoon? Sorry. I can't. I've got a dance class.* *Shall we go to the sports centre today? Good idea. See you there at 6.00 pm. That's no good for me. What about 5.30? Yes, sure. How about trying my new computer game this morning? I'm afraid I can't. I'm looking after my little sister.* *Why don't we go to the park?* *Let's get out of here. That sounds good. The music is too loud.* *We could/ may/might stay here and watch DVDs. That's boring.* *If it is cold, put on your jacket. If you hurry, you won't miss the bus.* *If you don't feel well, you should see a doctor.* *I've got the flu. You must stay in bed and drink lots of hot drinks.* *If you don't stay up late, you won't feel tired.* *You shouldn't eat too much chocolate.* *Don't give your real name on the Internet.* *The Present Continuous Tense* за унапред договорене радње Заповедни начин Изрази: *How about…? What about…? Why don't we…? Would you like…? Do you want…? Shall we…? Let's...* Модални глаголи за изражавање предлога – *can/could/may/might* Модални глаголи *should* за давање савета Први кондиционал **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Can/Could you help me with these bags, please? They're too heavy.* *Could I have a glass of water, please?* *Could I see your exercise book, please? Yes, just a minute. Oh, no. I can't find it.* *May I see your tickets, please? Here you are, sir. Thank you.* *Will you open the door for me? Sure.* *I'm so sorry for… It's all my fault. Sorry, it was an accident. I didn't mean to (break your skateboard). That's all right/OK. Never mind. It doesn't matter.* *Thank you for (your help). Thank you from the bottom of my heart. That's very kind of you.* *That means a lot to me. Don't mention it. It's nothing. You're welcome.* *Well done. Congratulations! Happy (festival).* *When does the train for Glasgow leave? It leaves at 7.38. School starts at 8.45.* *Which book do you want? The red one. Can I try on those trousers, please? Which ones? The blue ones.* Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – *can/could/may* *Would you like…?* *Will* за изражавање молби *The Present Simple Tense* за изражавање утврђених програма, реда вожње, распореда и сл Заменице *one, ones* **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања

РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Read the explanation and circle the correct words.* *State your problem and describe how you feel about it.* *Use the expressions below.* *Make a project about an important city in your town. Make a map and label the important places.* *To end the call, tap the „end call" button (typically a red button on the left side of your cell phone) or close your phone.* *Do not touch the adapter with wet hands.* Заповедни начин **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*She rarely takes the bus to school.* *They usually play games in their free time.* *Does James play any musical instruments? Yes, he does. No, he doesn't.* *How many languages do you speak? What time do you usually wake up on school days?* *My sister doesn't eat fish.* *Water freezes at zero degrees Celsius. If /When you heat ice, it melts. What are you looking for? I am looking for my glasses. I can't find them.* *Shhh! I am trying to concentrate. What are you thinking about? Who are you talking to?* *Sorry, she can't come to the phone right now. She's having a shower. She is studying French in Paris.* *We are very busy these days. We are decorating the school hall. Look! It's raining. It doesn't usually rain here in summer. Does it rain a lot in your hometown?* *We normally grow vegetables, but this year we aren't growing any.* *I can't see anybody/anyone.* *How long has he played the guitar? For five years. / Since last summer.* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Present Continuous Tense* за изражавање тренутних и привремених радњи Разлике у употреби глаголских облика *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* *The Present Perfect Simple Tense* за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају Нулти кондиционал Питања са препозиционим глаголима Модални глагол *can* за изражавање способности **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*When did Columbus discover America? Who invented the telephone? People lived in caves a long time ago.* *We saw a good film last week.* *She used to wear glasses.* *Did he use to drink tea every morning? No, he didn't. What did you do when you heard the noise? First, I called the police.* *What were you doing when you heard the noise? I was watching TV.* *At ten o'clock yesterday morning, I was cycling to school. I fell off my bike and hurt my knee. I couldn't stand up. Was there anyone to help? No, there wasn't.* *I was walking down the lane when I saw a beautiful lady.* *She was wearing a red dress and a big red hat.* *While I was sleeping, my brother was helping our father in the garden.* *She was sleeping when we came in.* *As soon as I saw them, I started to run.* *They have finished their project. They finished it yesterday.* *Who did you get the letter from?* *Have you ever been to London? Yes, I have. I was there last year./ No, I haven't. I have never been to London.* *He has just arrived.* *I've already learnt to use that program.* *Have they arrived yet?* *They haven't finished their dinner yet.* *The Past Simple Tense* правилних и неправилних глагола, све употребе *The Past Continuous Tense,* све употребе *Used to* Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense* *The Present Perfect Simple Tense* за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са *ever, never, just, already, yet…* Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense и The Present Perfect Simple Tense* Модални глагол *could за изражавање способности у прошлости* *Linking words and phrases (first, then, next, as soon as, after that, finally...)* Питања са *Who/What/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима (**Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*When I grow up, I would like/I'm going to be a web designer. What about you? I really want to be a programmer.* *I can't find my keys anywhere. I'll/I will help you look for them. I'll take it, please. I'll leave it, thanks.* *I promise I won't be late.* *I believe he will be a great pianist. I don't think he will make it.* *It will be rainy tomorrow.* *Why are you putting on your coat? I'm going to take my dog for a walk.* *It's my birthday next Saturday. I'm going to have a big party.* *Look at those cars! They're going to crash!* *What are you doing tonight? We're playing football with friends.* *Would like* + именица/инфинитив глагола *Stative verbs (want, promise, believe, think...)* *The Future Simple Tense* за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања *Going to* за изражавање планова, намера и предвиђања на основу чулних опажања *The Present Continuous Tense* за изражавање унапред договорених/испланираних радњи **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*I'd like to try bungee jumping. I'm interested in swimming. What sports are you interested in?* *My hobby is collecting badges. What's your hobby?* *I'm starving. Shall I make a sandwich for you? Yes, please. I'm thirsty. Would you like some lemonade?* *What's wrong/the matter? I'm tired of/sick of/fed up with/bored with playing this game.* *Are you tired? I'm exhausted.* *I'm cold/hot. I don't feel well. I feel sick. Why don't you go to bed? I'm nervous / frightened /upset /scared… Don't worry. Everything will be all right/just fine. It's going to be all right.* *Are you happy with your new friends? Oh, yes. I am so glad/happy to hear that.* *I've got/ I have a terrible headache. Take a painkiller.* *My ear hurts. I'm sorry to hear that.* *Oh dear! My finger is bleeding. Why don't you put a plaster on it? I've sprained my ankle. Put some ice on it.* *I'm in trouble. I don't know what to do.* *Stative verbs (be, want, hurt, have, feel, know…)* Заповедни начин *Why don't we/you* + инфинитивна основа глагола *Would like* + именица/инфинитив глагола Употреба придевско-предлошких израза *tired of / sick of / fed up with / bored with* *The Present Perfect Simple Tense* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Excuse me. How do I get to…? What's the best way to…? Could you tell me the way to…? Go straight on until you get to (a bridge). Cross (the bridge). Turn back. Go back. Turn left/right into… Take the first/second turning on the right/left. Go along… It's on the left/ right. It's opposite/behind/between/in front of/near/next to/at the corner/just around the corner…* Заповедни начин Предлози за изражавање положаја и просторних односа – *in front of, behind, between, opposite...* **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Don't throw litter around. Save energy. Turn off lights when not in use.* *You can/can't sit here. The seat is/isn't free.* *Can I use your mobile phone? Sure.* *You mustn't use calculators during the exam.* *Students must turn off their phones in the classroom.* *Do you have to wear a uniform at your school?* *John can't come because he has to work.* *I must get up early tomorrow morning.* *I don't have to take my dog for a walk every day/tomorrow.* *My parents let me go out at weekends.* *They won't let us feed the animals.* *Our head teacher made us clean our classroom last Friday.* *John couldn't come because he had to work.* *He didn't have to come early yesterday.* *You should slow down, you shouldn't run down the corridor.* Заповедни начин Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе – *can/can't, must/mustn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, shoud/shouldn't* *Let/Make* + инфинитивна основа глагола **(Интер)културни садржаји**: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Is this your dog? No, it's Steve's dog. Whose house is this? It's Jane and Sally's house.* *They're Jane's and Sally's bags. These are the children's toys. That's my parents' car.* *This is my blanket. This blanket is mine.* *This isn't your card. It's hers.* *I've got/I have a ruler. Have you got/Do you have a pen? Sally hasn't got /doesn't have an umbrella.* Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – *my friend's/ friends'/ children's books* Присвојне заменице *mine, yours…* Питања са *Whose* **(Интер)културни садржаји**: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*I love working with people. I don't like skiing. I'm bad at it. What do/don't you like doing?* *Peter hates watching horror films. He enjoys playing video games. I can't/couldn't stand the heat.* *My favourite sport is tennis. What's your favourite sport?* *What are your hobbies and interests?* *Fifteen out of thirty people like tennis – eight boys and seven girls.* Придевско-предлошке фразе – *interested in, good/bad at, crazy about…* Глаголи *like/love/hate/enjoy/can't stand* + глаголска именица Питања са *What, Who, Why …* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Tea is better than coffee. Of course. That's true. You are right.* *The food was great! I disagree/don't agree with you. It was awful.* *I think we should help him. Yes, I agree with you. He always helps his friends.* *I enjoy skiing. Me too.* *I don't think he will win the race. Well, I do. No chance! I don't believe it! That's right! That's wrong!* *Stative verbs (think, like, agree, believe…)* Питања са *What, Why, How …* **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима

ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	*How many people are there (in the park)? There are two men/women and three children (in the park).* *How much fruit do we have? There isn't much fruit in the bowl. There aren't many books on the shelves.* *A lot of/Lots of people went to the match.* *A lot of/Lots of snow falls in winter.* *There were loads of apples on the table.* *There is a little lemonade in the bottle. There are a few apples. How much is this? It's € 2,365 (two thousand, three hundred and sixty--five euros). That's £ 245 (two hundred and forty-five pounds)/ $300 (three hundred dollars).* *In my school, 60% of children eat junk food.* Основни бројеви преко 1 000 Правилна множина именица Множина именица које се завршавају на -y, -f/fe: *strawberries, shelves, knives...* Множина именица које се завршавају на –o: *kilos, potatoes…* Синкретизам једнине и множине: *sheep, fish...* Најчешћи облици неправилне множине *(men, women, children, people, feet, teeth, mice....)* Бројиве и небројиве именице – pounds, money Квантификатори – *much, many, a lot of, lots of, loads of, a few, a little* Питања са *How much / many* **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Come stai? Come sta?Come va?Bene, grazie./ A presto!/ A domani!/ Buona notte!* *Di dove sei? Sono di... Sono della Serbia. Come ti chiami?/Come si chiama?/Mi chiamo…/Sono…Piacere. Questo/a è il mio amico/la mia amica... Si chiama.../ Questo è il signor.../la signora...Lui/lei è di Verona. È nato/a Padova, ma vive a Torino./ Questa è mia cugina Marta. Lei vive in Italia. Suo padre è ingegnere e lavora in Fiat.* *Io sono figlia unica,e tu?/ Hai fratelli o sorelle?/Questi sono i miei compagni di classe (mostrando la foto).* *Quanti anni hai? / Ho 12 anni./ Dove abiti? Dove vivi?/ Abito a ..., in Via .../Qual è il tuo/il Suo indirizzo?/Il mio indirizzo è..../Nome, cognome, indirizzo, nazionalità, data di nascita.../Quando sei nato/a? Sono nato/a il/l'....nel ..../Quando è il tuo compleanno?* *Cosa fai nel tempo libero? Nel tempo libero gioco a pallavolo/ suono la chitarra.* *Che lavoro fa tua madre?Lei è commessa.* *Cosa hai fatto ieri dopo la scuola? Sono andata al cinema con mio fratello maggiore, e tu?* *Perchè non sei venuto alla festa di Mirko?* Презент индикатива Прошло време (Passato prossimo): најфреквентнији правилни и неправилни глаголи Личне заменице Упитне речи: *come, di dove, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi, perché.* Показна заменица *(questo/a/e/, quello/a/e/i).* Бројеви **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе Већи градови у земљама циљне културе
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Andrea ha i capelli/ gli occhi/ neri. È alto/a, magro/a... ha gli occhi azzurri / È più alto di Luigi./ I capelli di Anna sono più corti dei miei. La bici è meno costosa della macchina.* *Lei è la mia migliore amica. È generosa, simpatica, sincera, buona, ma un po' timida./ Perché sei triste?* *Per me questa è la più buona pizza di Napoli./ Questa rosa è la più bella del nostro giardino.* *Siamo felici perché andiamo insieme in gita.* *Questa è la mia camera. È piccola, ma mi piace molto. È molto ordinata/disordinata. C'è/ Ci sono....* *Lui/lei porta i pantaloni neri/la gonna rossa.* *Questa è la mia famiglia.../ Nikola è il mio fratello minore/maggiore. Lui suona il violino molto bene.* *Non ti capisco, parla piano, per favore.* *Oggi mi sento male./ Paolo è stanco perché non ha dormito bene.* *Il ghepardo è un animale molto veloce/velocissimo* *Roma è più grande di Firenze./ Napoli è meno tranquilla di Macerata. /Il nostro albero è alto come il vostro.* Личне заменице Упитне речи (*quanto, dove, come/chi, che cosa*) Придеви Род, број и слагање с именицама Одређени и неодређени члан Прилози за начин Поређење придева са *più/meno* Апсолутни суперлатив Релативни суперлатив Поређење придева по једнакости **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Facciamo una gita domani? Perché no? È un'ottima idea! Perché non chiamiamo anche Marco? Dove ci troviamo? Dai, andiamo! A che ora partiamo? Alle sette, va bene? Prendiamo il treno alle otto. Perfetto! Portiamo anche i panini? Ci sentiamo stasera.* *Ti invito a venire alla mia festa di compleanno! Vorrei invitarti alla mia festa. /Grazie, ci vengo volentieri!/ Mi dispiace, ma non posso perché non mi sento bene...* *Va' dal medico! Perché non vai dal medico? Dovresti andare dal medico!/ Sta' tranquillo!* *Se fa freddo, non uscire! Se piove, portiamo l'ombrello!* *Non mangiare troppi dolci!/ Bevi tanta acqua!* *Facciamo i compiti insieme!* Презент индикатива повратних глагола Садашње време у значењу будућег Императив фреквентних глагола *(andare, prendere, fare, venire, stare ...)* Кондиционал садашњи-модални глаголи *(potere, dovere, volere)* **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве

ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Potresti aprire la finestra, per favore? Grazie. Prego.* *Posso aiutarti (darti una mano)? Sì, grazie, sei molto gentile. No, grazie./Posso fare una domanda? / Prego.* *Vorrei un bicchiere di acqua, pre favore.* *Mi dispiace, ma non posso.* *Permesso, posso entrare? / Scusa! Scusi!/ Un momento/un attimo, per favore.* *Scusi signora, che ore sono?Mi aiuti, per favore. Prenda questa medicina due volte alla settimana.* *Posso provare queste scarpe, per favore? Che numero porti?* *Quale libro ti piace?Questo qui? Quello lì?* *Pronto! Sono Anna, vorrei parlare con Luca, per favore.* *Grazie del regalo! È bellissimo!* */A che ora parte il treno per Palermo? Alle 20. / Dov'è la fermata dell'autobus numero 71?* Модални глаголи (*potere, dovere, volere*) Кондиционал учтивости Упитни придеви: *quale/i; che*; Показне заменице: *quello/a/i/e; questo/a/i/e* Императив за формално обраћање: најфреквентнији облици **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Ascolta e rispondi alle seguenti domande. Scegli la risposta giusta. Sottolinea le parole che non capisci. Presentate in classe il vostro progetto. Create il poster. Completa la tabella. Usa le parole date./* *La scuola è vicino. Deve prendere il tram numero 7./ Va' dritto! Vada dritto!/ Il centro è un po' lontano.* *Mi dispiace, ma non lo so.* *Pulire le patate. Tagliare (tagliate) le cipolle. Cuocere a fuoco lento.* Императив **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Vivo in campagna. Abito al settimo piano di un grattacielo.* *La mattina si alza presto e fa colazione al bar. / Di solito pranziamo verso le due./ Non va a letto mai prima delle dieci. / Qualche volta vado dai nonni dopo la scuola./ Siamo a scuola dalle 8 alle 14.* *In questo film si tratta di una ragazza che descrive la sua infanzia.* *Cosa stai facendo? Sto guardando la TV.* *Suo fratello è ancora piccolo e non sa nuotare.* *Nel mio paese di solito pranziamo alle 3.* Садашње време Повратни и прелазни глаголи Глагол sapere Прилози и прилошки изрази за време*: oggi, domani, qualche volta, sempre, mai, ancora, di solito…* Предлози. *Stare + gerundio (најфреквентнији глаголи).* **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*A che ora ti sei alzata stamattina? Mi sono alzata presto. / Ci siamo vestite in fretta. Prima siamo andate da Lusia e poi siamo andate insieme in piscina./Cosa hai fatto ieri pomeriggio? Ho letto un libro interessante.* *Da piccola andavo spesso dai nonni in campagna. Di solito andavamo con i nostri cugini al mare./ Ogni inverno andavano in montagna./ Quando era giovane mia nonna aveva i capelli lunghi e biondi. Era alta e molto bella./ La camera era piccola, ma con tanta luce.* *Cosa avete fatto il sabato scorso? Siamo andati in campagna, e voi? Abbiamo fatto un giro in centro./ L'anno scorso non siamo andati in vacanza. Siamo rimasti a Belgrado.* *Galileo Galilei ha scoperto il cannocchiale. Antonio Vivaldi è nato/nasce a Venezia. È stato un compositore e violinista italiano.* Прошло време (*Passato prossimo*): помоћни глаголи essere/avere; повратни глаголи Прошло несвршено време, имперфекат (*Imperfetto*): најфреквентнији глаголи за исказивање учестале радње у прошлости и описивања бића, предмета и места Упитне речи: *come, a che ora, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi, perché.* Прилози и прилошки изрази за време: *prima, poi, dopo, ieri, due settimane fa, un anno fa; di solito, ogni settimana/mese/ anno...* **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Da grande vorrei diventare una scienziata./ Da grande vorrei fare il meccanico.* *Cosa farai domani?/Ti va di venire in piscina con me? Certo! Chiediamo anche a Paolo? Lo chiami tu?* *Quanto spesso vai in piscina? Ci vado due volta alla settimana.* *Quando sarà la tua festa di compleanno?/ Domani avrò lezione di ballo.* *Stasera finisco il mio compito./Devo studiare molto perché domani abbiamo il test di italiano.* Заменице за директни објекат (*Pronomi diretti*) Будуће време (*Futuro semplice*): најфреквентнији глаголи Употреба садашњег времена за будућу радњу Прилошка употреба речце *ci* Прилози и прилошки изрази за време: *domani, sabato prossimo, la settimana prossima...* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Ho caldo/freddo/fame/sete.../Ti faccio un panino? Vuoi un po' di acqua? Sì, grazie!* *Mi piace leggere e dipingere./ Ragazzi, cosa vi piace fare nel tempo libero?* *Non mi sento bene. Ho mal di testa/gola/stomaco./ Sono molto stanca. Vorrei andara a casa./ Ho paura. Sono nervoso.* *Prendi una medicina. Va' dal dottore. Riposati!/ Alzati!/ Fa' un po' di sport! Sta' all'aria aperta!/ Non ti preoccupare! Tutto andrà bene!* *Andiamo al cinema!/Perché non facciamo una pausa?/* *State attenti! Non parlate! Fate i compiti!* *Che peccato! Che bello! Mi dispiace tanto!* Императив (друго лице једнине и множине) Глагол *piacere* Повратни глаголи у императиву (најфреквентнији) Прилози за начин *(molto, tanto, bene, male).* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Scusa, sai dov'è la libreria? Devi andare dritto e girare a destra dopo il semaforo./ È a destra, dietro l'angolo/accanto alla posta.* *Attraversa la piazza e vedrai la libreria. / Gira a destra e va' sempre dritto.* *Scusi, sa dov'è la stazione ferroviaria?È di fronte al cinema.* *Dove sono i miei quaderni? Sono sul banco./Sotto la sedia c'è un gatto. Fra il tavolo e la sedia c'è lo zaino.* *Vado in biblioteca./ Sono da Paolo./ La borsa è sul tavol.* Императив Прилози за место *(qui, lì, là, giù, su).* Предлози за изражавање положаја и просторних односа *(in, su, da, tra/fra, dietro, davanti, lontano, vicino, di fronte a...).* Упитни прилог: *dove.* *C'è/ci sono.* **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Spingere. Tirare./ Spegnere il cellulare. È vietato parcheggiare! Si prega di non buttare carte e rifiuti per terra!* *Dovresti studiare di più!* *Permesso, posso entrare?/ Posso uscire?/Potresti chiudere la porta, per favore?/ Puoi/Può ripetere, per favore!/ Come, scusi?/ È libero questo posto?Mi dispiace, è occupato.* *Ragazzi, fate silenzio!* *Vietato l'accesso! Vietato fumare! Divieto di pesca.* *Non posso uscire perché devo finire il compito di casa. / Gino non può venire perché non si sente bene.* Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и обавезе. Императив Кондиционал модалних глагола за изражавање дозволе, забране, правила понашања и сл **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Di chi è questa bici? È di Laura./ È tuo questo libro? No, è di Marco./ Questo zaino è mio.* *Hai un dizionario?Sì, ce l'ho. No, non ce l'ho.* *Luigi non ha il biglietto per il concerto.* Конструкција за исказивање припадности Питања са *di chi.* Речца *ci* у изразима *ce l'ho, ce l'abbiamo…* Присвојни придеви и заменице Показни придеви Одређени и неодређени члан Негација Упитна интонација **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Che cosa ti piace fare nel tempo libero? Nel tempo libero mi piace/preferisco....perché..../Il mio film preferito è.../* *Ti piace il nuoto?/Ti piace nuotare?/ Mi piacciono i libri gialli perché....* *Non mi piace/piacciono... perché...* *A chi piace/piacciono...* Глагол *piacere.* Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта *(pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli).* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Secondo me/Per me/ è importante avere un animale a casa. Secondo me/Per me/dobbiamo aiutare Marco.* *È vero. / È sbagliato.* *Hai ragione./ Non è vero. Sbagli. (Non) sono d'accordo con te. Non ci credo.* *Mi piace la pizza Margherita. Anche a me. A me invece no.* Изражавање мишљења индикативом *(Secondo me/Per me...).* Глагол *piacere.* Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта *(pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli).* **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима

ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*Quante persone ci sono (al parco)? Ci sono tre persone che leggono il giornale. Ci sono dei bambini che giocano a calcio...* *Belgrado ha quasi 2 milioni di abitanti.* *Quanto costa un chilo di mele?* *Vorrei due etti di prosciutto cotto, grazie./ Vorrei un po' di pane, grazie.* *Compriamo del pane, delle patate e dell'uva./ Quante mele vuole, signora? Ne prendo due chili, grazie./ Quanta frutta mangi? Ne mango poca.* *Scusi? Possiamo ordinare? Per me una pizza Napoletana e per la ragazza una cotoletta con le patatine.* *Che numero porta? Che taglia porti?* *Il grattacielo è alto più di 500 metri.* *Oggi è il 9 novembre 2018.* Упитни придев /прилог*: quanto/i/a/e.* Партитиван члан *Ne* partitivo Прилози за количину: poco/molto/tanto;un po' Основни бројеви преко 1 000 **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Wie ist dein/Ihr Name/Vorname/Nachname? Das ist Herr/Frau...* *Ich möchte dir/Ihnen meine Mutter vorstellen. Darf ich ..... vorstellen? Das ist Robert, der neue Schüler in unserer Klasse. – Willkommen.* *Wo wohnst du? Ich wohne in der Goethestraße 34. Ist das ein Einfamilienhaus oder ein Mehrfamilienhaus? – Eigentlich ein Reihenhaus.* *Was ist deine Mutter von Beruf? Sie ist Ärztin.* *Hast du Geschwister? – Ja, einen älteren Bruder. Er heißt Martin und ist verheiratet/ studiert Geografie/ wohnt in Wien.* Презент јаких и слабих, помоћних и модалних глагола Упитне реченице Личне заменице Присвојни придеви Бројеви (основни и редни) **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтиве комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; већи градови у земљама циљне културе
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Freiburg ist eine wunderschöne Stadt in Baden-Württemberg. Es liegt an der Grenze zu Frankreich. Freiburg ist eine Studentenstadt, weil dort sehr viele Studenten aus der ganzen Welt studieren.* *Wie sieht deine Schwester aus? Sie ist ein hübsches Mädchen mit grünen Augen und roten, lockigen Haaren. Sie sieht wie eine Irin aus.* *Elefanten sind die größten Tiere der Welt. Die können mehrere Tonnen wiegen, obwohl sie nur Pflanzen fressen.* Описни придеви Поређење придева Придевска деклинација – основни облици слабе и мешовите деклинације (уз конкретне именице) Презент **(Интер)културни садржаји:** особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Möchtest du mit mir morgen ins Konzert gehen? Es beginnt um 20 Uhr. Ich weiß, dass du diese Sängerin magst. Komm zu mir und bring deine CDs mit.* *Du solltest mehr Obst und Gemüse essen, wenn du fit bleiben möchtest. Sport ist wichtig.* *Ich gehe morgen einkaufen. Kommst du mit ? – Ja, gerne./ Einverstanden./ Abgemacht. Leider kann ich nicht. Ich muss meiner Mutter helfen.* *Kommst du nicht mit? – Doch, das habe ich dir schon gesagt.* Питање се негацијом и афирмативан одговор *Doch* Императив Облик *sollte* за давање савета и препорука Презент **(Интер)културни садржаји:** прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Guten Tag, kann ich Ihnen helfen ? – Ja, ich suche ein T-Shirt aus Baumwolle in Größe XL./* *Enschuldigung, wann fährt der ICE nach Hamburg ab? Um 23.45 von Gleis 5. – Danke schön. Wie komme ich zum Gleis 5? – Gehen Sie drüben und dann noch etwa 50 Meter geradeaus, da ist der Gles 5.* *Liebe Fahrgäste, wir machen eine Pause an der Tankstelle, steigen Sie bitte in 15 Minuten wieder in den Bus ein.* *Ich habe gehört, dass du an der Deutscholympiade den ersten Preis gewonnen hast. Ich gratuliere dir zum Erfolg. – Danke schön. Ich bedanke mich.* Упитне реченице Прилози за место Предлози за правац Основни бројеви **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања

РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Lest den Text und macht dann die Übung 3!* *Während der Klassenarbeit darf man kein Wörterbuch benutzen. Wähle die richtige Antwort aus und kreuze sie an.* *Du sollst alle Geräte vor der Reise ausschalten.* *Glasmüll kommt hier rein, in den Glascontainer. In Deutschland trennt man den Müll.* Императив Презент **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Ich trainiere Basketball seit 5 Jahren. Ich gehe zum Training jeden Abend von 20 bis 22 Uhr.* *Ich sehe jeden Morgen fern und zwar nur den Wetterbericht.* *Maria schwimmt gern, deshalb geht sie freitags ins Schwimmbad.* *Er fastet mittwochs und freitags.* Предлози за време Прилози за време Презент **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Wie hast du deine Ferien verbracht? Wohin bist du gereist?* *Als ich klein war, hatte ich Angst vor Hunden, aber vor zwei Monaten habe ich einen Hund zum Geburtstag bekommen.* *Habt ihr eure Hausaufgaben gemacht?* *Ich wollte mit Sophie telefonieren, aber niemand hat auf meinen Anruf geantwortet.* Перфект Претерит помоћних и модалних глагола Временске реченице са везником *als/wenn* Прилози за време **(Интер)културни садржаји:** историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Was möchtest du werden?* *Heute Nachmittag gehe ich mit Anna aus.* *Nächste Woche werde ich nach Berlin fahren.* *Am Sonntag werde ich 15. Dann organisiere/mache ich eine Partiy.* Презент Футур Упитне реченице **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Ich habe starke Halsschmerzen. – Schade. Tut mir leid.* *Bist du müde? – Ja, ich muss jetzt ins Bett gehen.* *Meine Schwester interessiert sich für Musik/ hat Interesse an Musik.* *Sei/Seid vorsichtig.* *Das macht mir Spaß.* Императив Презент **(Интер)културни садржаји:** мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Ich bin bei Marcus.* *Peter wohnt direkt gegenüber meinem Haus.* *Wenn du zu mir kommen willst, musst du die U-Bahn nehmen. Die U-Bahn Station heßt „Tiergarten" und ist nicht weit von meinem Haus (entfernt). Von da aus gehst du nur geradeaus, nach der Ampel die dritte Straße links.* *Wo ist sie? – Ich denke, sie ist in der Apotheke. – In welcher ? – In der Apotheke zwischen der Post und dem Museum.* Упитне реченице Употреба придева и предлога који описују просторне односе Презент **(Интер)културни садржаји:** јавни простор; типичан изглед места
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Ist der Platz hier frei? – Ja, nehmen Sie Platz, bitte./ Ja, setz dich bitte hin.* *Diese Strasse ist gesperrt. Sie müssen einen Umweg machen.* *Darf ich denn meinen Koffer bis zur Abreise an der Rezeption stehen/liegen lassen?* *In der Klinik muss man das Handy ausmachen.* *Wenn du in die Kirche gehst, musst du eine lange Hose anziehen.* Упитне реченице Презент модалних глагола Императив **(Интер)културни садржаји:** понашање на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Unsere Nachbarn leben in der Schweiz.* *Wir haben viele Poster in unserem Klassenzimmer.* *Susis Hund ist ein Rottweiler.* *Wessen Regenschirm ist das, deiner oder von deiner Mutter?* Присвојни детерминативи Присвојни придеви Конструкције за изражавање припадања *(*ein *Freund von mir*) **(Интер)културни садржаји:** породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини

ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Was ist deine Lieblingsfreizeitbeschäftigung? Was machst du in deiner Freizeit am liebsten?* *Was trinkst du lieber, Apfelsaft oder Orangensaft? – Orangensaft trinke ich am liebsten.* *London gefällt mir nicht, weil es zu viele Menschen auf den Straßen gibt. Ich finde das Leben in Wien sehr sicher.* *Ich verbringe meinen Urlaub am liebsten am Meer, denn ich mag Wasser und Schwimmen.* Компарација придева Деклинација именица **(Интер)културни садржаји:** уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Ich denke, wir müssen ihm helfen. – Du hast recht. Natürlich. Selbstverständlich.* *Meiner Meinung nach ist diese Reise zu teuer. Bist du auch dieser Meinung? Denkst du auch so? Was denkst du darüber? Was hältst du davon? Bist du damit einverstanden? – Ich denke/meine, ...* Презент Глаголи с предложном допуном (најфреквентнији за ову комуникативну функцију) Зависно-сложене реченице (*dass, ob, w-?, weil*) **(Интер)културни садржаји:** поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*Wieviele Schüler sind in deiner Klasse? Es gibt 12 Schülerinnen und 15 Schüler.* *Diese Jacke kostet jetzt 45 Euro, aber ihr Preis war 98,50 Euro. Jetzt ist sie stark reduziert, mehr als 50%.* *Er wohnt im dritten Stock. Sein Gebäude hat 12 Stockwerke.* *Columbus hat 1492 Amerika entdeckt.* *Mein Vater ist 1978 geboren und ich 2009.* *Für diese Torte brauche ich 5 Eier und 250 Gramm Butter.* Основни бројеви преко 1 000 Редни бројеви до 100 Изражавање година до 2000 и касније Употреба члана **(Интер)културни садржаји:** друштвено окружење; валуте циљних култура

РУСКИ ЈЕЗИК

Редни бр. ком. функ.	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Как вас/ тебя зовут? Как ваша/ твоя фамилия? Меня зовут Виктор Петрович Иванов.* *Как дела? Нормально.* *Это Саша. Привет, Саша! Добро пожаловать! Мы будем вместе учиться.* *Очень приятно. Рад/рада с тобой познакомиться. Где ты живёшь? На улице Гагарина, дом 5, квартира 10. Второй этаж.* *Кем твой папа / твоя мама работает? Папа – учитель. Моя мама – медсестра.* *У тебя есть братья/сёстры? Да, у меня есть брат. Нет, у меня нет сестры.* *Ты интересуешься музыкой? Нет, не очень, я люблю спорт.* *У моего папы есть сестра, её зовут Марина. Марина – моя тётя. Её муж, дядя Стефан – немец. У них есть сын, мой двоюродный брат Иван. Ему три года. Он родился в Германии, но сейчас живёт в России, в Москве.* Питања с упитним речима (*кто, где, куда, как*) Конструкције за изражавање посесивности (потврдне и одричне): у+ ген личних заменица и именица (*у меня есть, у меня нет*) Присвојне заменице (*мой, твой, его, её, их*) Глагол *интересоваться* (чем) с инструменталом Кратак облик придева *рад/рада* Именице на *-ия* (*Сербия, Россия, Германия*) **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтивости; имена, патроними, презимена и надимци; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; нумерисање спратова, називи већих градова и познатијих држава и њихових становника, родно место
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Какой Миша? Как Миша выглядит, я в первый раз с ним встречаюсь, опиши его. Миша невысокий, стройный.* *Какая Маша? Маша высокая, полная.* *Какой у него рост?* *Какие у неё глаза? Глаза – карие, волосы – каштановые.* *В чём она? В куртке и джинсах.* *Миша хорошо знает математику и помагает Маше.* *Маша очень хорошо плавает.* *Идёт дождь, дует ветер, холодно очень.* *Завтра будет солнечная погода, без дождя.* *Мы очень плохо себя чувствуем сегодня.* *Мы жили в спортивном лагере прошлым летом. Он спал в большой палатке.* *Это – памятник Петру Первому.* *Какой большой и красивый!* *Тебе нравится больше памятник Пушкину или Петру Первому? Слева от моего дома находится супермаркет.* Придеви Промена придева Слагање с именицама у роду, броју и падежу Прилози за начин, место, време Фреквентне временске конструкције (*прошлым летом, в прошлую среду, на следующей неделе, в прошлом году*) Садашње време фреквентних глагола Прошло време фреквентних глагола Будуће време (просто и сложено) Прости облици компаратива придева/прилога *больше, меньше, лучше* **(Интер)културни садржаји:** особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)

ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Я иду в бассейн. Петя, пойдёшь со мной?* *Я обожаю плавать.* *Чем тебя угостить? Ты будешь чай? Нет, спасибо.* *Что ты будешь делать на следующей неделе?* *Придёшь ко мне на вечеринку? У меня день рождения.* *Во сколько? В семь часов в субботу.* *Будем в воскресенье играть в футбол?Когда? В пять. Нет, к сожалению, я еду с родителями к бабушке.* *Пойдём в кино вечером? Давай! Где встречаемся? У входа в метро.* *Маша, давай пойдём к Лене вечером, она болеет вторую неделю.* *Вечером мне надо на тренировку, не смогу.* *Может, пойдём завтра вечером? Хорошо. завтра пойдём.* *Мне нужно сейчас присмотреть за братом, только вечером буду свободен.* Заповедни начин (позив на заједничку активност) Безличне модалне конструкције с предикативима (*мне нужно, мне надо, мне необходимо*) Упитни искази без упитне речи Интонација Садашње време у значењу будућег Просто и сложено будуће време **(Интер)културни садржаји:** прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Вы не могли бы помочь мне, пожалуйста?* *Вам помочь? Да, спасибо, возьмите эту сумку, пожалуйста. Спасибо. Благодарю вас. Не за что. Ничего. Дай мне, пожалуйста, тетрадь.* *Минуточку. Вот она.* *Можно я подойду? Можно.* *Извините, можно вопрос? Можно.* *Вы не скажете, как дойти до Красной площади? Конечно, скажу.* *Простите за беспокойство. Извините за опоздание.* Заповедни начин Садашње време глагола Предикатив *можно* Именице треће деклинације (типа *боль, кость*) Упитни искази без упитне речи Интонација Глагол *мочь* у прошлом времену **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Прочитай внимательно вопросы к тексту и обведи кружком букву правильного ответа.* *Отметь правильный ответ.* *Сделай проект-плакат (проект-альбом), презентацию на тему ,,Мой любимый город".* *Нарежь картошку кубиками, положи в салатницу.* *Обрати внимание! Составь предложения! Старайтесь угадать! Закрой глаза!* Заповедни начин **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом**.**
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Мой дедушка живёт в деревне. Я живу в Белграде. В школу я езжу на абтобусе. В свободное время я играю в футбол, люблю играть в компьютерные игры.* *Ты играешь на пианино? Нет, не играю, я пою в хоре.* *Когда ты обычно просыпаешься?* *Что ты делаешь? Пишу задание.* *Она учится на филологическом факультете.* *Она интересуется иностранными языками.* *Он занимается баскетболом.* *В каком классе учишься?* *Обычно я получаю хорошие отметки по математике.* Глаголи кретања*: идти/ходить, ехать/ездить, лететь/летать, плыть/плавать.* Прилози за време, начин Садашње време глагола *есть* и *пить.* Употреба глагола *играть* (*во что, на чём*) Садашње време глагола *петь* и *танцевать* Употреба глагола *интересоваться, заниматься* (*чем*) Садашње и прошло време глагола са суфиксима -ова−/-ева- Неконгруентни атрибут у дативу с предлогом *по*: *контрольная по математике* **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Где он родился?* *На прошлой неделе мы посмотрели хороший фильм.* *Что ты делал/делала вчера вечером?* *Мама нашла свой мобильник.* *Он помог мне выучить урок.* *Мы в прошлом году ездили на машине на море.* Прошло време фреквентних глагола Прошло време повратних глагола Прошло време глагола с суфиксима -*чь* (мочь), -*ти* (идти) Употреба глагола кретања у прошлом времену Прилози и прилошке одредбе за време **(Интер)културни садржаји:** историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости

ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Когда вырасту, я стану врачом.* *Кем ты будешь, когда вырастешь?* *Он напишет тебе эсэмэску, когда приедет.* *Я пойду погулять с собакой.* *Ты не прочитал книгу, а завтра у тебя будет контрольная?Я буду весь день завтра читать.* *У меня на следующей неделе день рождения.* *У меня будет вечеринка, придут мои друзья.* Употреба глагола *стать* и *быть* (кем) Просто и сложено будуће време Прилози и прилошке одредбе за време **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Мне холодно. Мне жарко.* *Мне хочется есть/пить.* *У меня голова болит. Возьми лекарство!* *Надень куртку!* *Налей мне воды, пожалуйста!* *Сделай мне бутерброд, пожалуйста, так есть хочется!* *Я не хочу больше играть! Скучно!* *Мне плохо! Мне нужно выйти!* *Я должен писать домашнее задание.* *Можно я выйду, мне плохо?* *Как ты себя чувствуешь? Всё в порядке?* Безличне реченице Глагол *хотеть* Глагол *хотеться* (безлична употреба: *мне хочется*) Глагол *чувствовать себя* Модалне конструкције (личне и безличне) с *нужно* и *должен.* Заповедни начин Упитни искази без упитне речи Интонација **(Интер)културни садржаји:** мимика и гестикулација, интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Извините, как дойти до книжного магазина?* *Простите, где находится библиотека?* *Идите прямо, потом поверните налево.* *С правой стороны – книжный магазин.* *За углом мой дом.* *Идите прямо до театра, напротив находится библиотека.* Заповедни начин Промена именица прве, друге и треће деклинације Прилози за место и правац Префиксални глаголи кретања **(Интер)културни садржаји:** јавни простор; типичан изглед места
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*По газонам ходить нельзя!* *Можно сесть рядом с вами? Можно, конечно. Нет, нельзя, к сожалению.* *Можно воспользоваться твоим мобильником, пожалуйста?* *Вы должны отключить свои мобильники на уроке.* *Мы должны носить школьную форму.* *Он не может прийти, потому что у него много работы.* Заповедни начин Безличне модалне реченице с предикативима *можно, нельзя*, *надо, нужно* Модална конструкција *должен/должна/должны* **(Интер)културни садржаји:** понашање на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Это твоя собака? Нет, не моя. Чья это собака? Моего друга Саши.* *У тебя есть красная ручка? Да, у меня есть.* *Нет, у меня нет книги.* *У тебя есть фотография Красной площади?* *У меня нет, но у Иры есть.* *У неё нет чемодана, потеряла.* *Это твой пенал? Нет, не мой.* Питања с присвојном упитном заменицом *Чей.* Конструкције за изражавање посесивности Општа и посебна негација Присвојне заменице Упитни искази без упитне речи Интонација **(Интер)културни садржаји:** породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини

ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*У тебя есть хобби? Какое у тебя хобби? Я собираю куклы. Я ращу кактусы.* *Я интересуюсь плаванием.* *Мне нравятся зимние виды спорта.* *Люблю кататься на санках. Не люблю кататься на лыжах. Мой любимый спорт – теннис. Мне интересно смотреть теннис.* *Чем ты интересуешься?* *Тебе нравится играть в волейбол?* *Ты любишь смотреть фильмы?Обожаю читать!* *Вчера я читал „Столичную штучку" Галины Гордиенко. Отличная книга!* Глаголи *заниматься, интересоваться* (чем) Безлична употреба глагола *нравиться* **(Интер)културни садржаји:** интересовања, хобији, забава, разонода, спорт и рекреација; уметност (књижевност за младе, стрип, музика, филм)
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Что ты думаешь на эту тему?* *Пожалуйста, расскажи мне об этой книге! Она интересная? Как тебе кажется, он завтра приедет?Мне кажется, что не приедет.* *Да, я согласен/согласна. Нет, мы не согласны.* Кратки облици придева *согласен* Безлична употреба глагола казаться *Мне кажется* **(Интер)културни садржаји:** поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*Сколько людей видишь на этой картинке?* *Сколько мальчиков? Сколько девочек?* *На полке мало книг.* *Сколько стоит эта книга? Она очень дорогая, 2350 рублей (две тысячи триста пятьдесят).* *Пожалуйста, я хочу заказать спагетти и пиво.* *Мне, пожалуйста, блины с икрой.* *Сколько с нас? С вас 1326 рублей.* *Самое высокое здание в «Москва-Сити» − Башня Восток. Её высота – 348 метров.* *Моя мама работает на 16-ом этаже Башни Восток в «Москва-Сити».* *Самая длинная река в России – Лена (4.400 километров).* Основни бројеви преко 1000 Употреба прилога за количину *много, мало, несколько* уз генитив множине именица Питања са *Сколько.* **(Интер)културни садржаји:** друштвено окружење; валуте циљних култура; метрички и неметрички систем мерних јединица

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Quel est ton nom/ prénom/ surnom ?* *Quel est votre nom, Madame/ Monsieur ?* *Je te/ vous présente Julie.* *C'est Robert, il est nouveau dans notre classe.* *Bienvenu !* *Où habites-tu/habitez-vous ? J'habite 72, rue François Mauriac. Tu habites à quel étage ? Au troisième étage.* *Je fais du football/ de la natation.* *Comment vas-tu à l'école. J'y vais à pieds. Je prends le bus.* *Quelle est la profession de ton père. Il est ingénieur.* *Tu as des frères et des sœurs ? Oui, j'ai une petite sœur.* *C'est mon oncle, il habite à Poitiers, mais il est né à Marseille.* *Mes cousines s'appellent Pauline et Brigitte.* Садашње време фреквентних глагола Питања с упитним речима (*comment, quel, où...*) Личне заменице Присвојни придеви Бројеви (основни и редни) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; већи градови у земљама циљне културе
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Comment est Pierre ? Il est plus petit que Paul, il a les yeux marron et les cheveux noirs. Et il est très sympathique, généreux et un peu timide. Il porte un jean bleu et un t-shirt jaune.* *L'éléphant est un des plus grands animaux sur terre. La tortue est plus lente que le lapin.* *La moto est moins économique que le vélo. La voiture de mon père est plus rapide que celle de notre voisin.* *Besançon est une ville plus tranquille que Marseille.* Описни придеви: род, број и место Поређење придева (*plus grand, meilleur*) Садашње време фреквентних глагола, рачунајући и повратне **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Et si on allait ensemble au concert ? Il commence à 20 heures. Je sais que tu aimes ce chanteur.* *Viens chez moi après l'école et apporte tes CD.* *On pourrait se promener un peu. Oui, pourquoi pas ! Volontiers. Désolée, je ne peux pas. Je ne me sens pas bien.* *Tu devrais manger plus de fruits et de légumes. Si tu ne te sens pas bien, tu dois aller chez le médecin.* Питање интонацијом Заповедни начин Негација (*ne/ n'... pas*) Заменица *on* Садашње време фреквентних неправилних глагола **(Интер)културни садржаји:** прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве

ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Je peux t'aider si tu veux. Oui, merci, c'est très gentil.* *Bonjour Madame, je cherche une jupe en coton. Quelle est votre taille, mademoiselle ?* *A quelle heure part le TGV pour Lyon ? A 9h05.* *Excusez-moi Monsieur, vous pourriez me dire comment venir à la gare ? Oui, vous continuez tout droit, elle est au fond de cette rue. Merci Monsieur. Je vous en prie.* *Où se trouve l'arrêt du bus 23 ? Il n'est pas loin d'ici.* Питање интонацијом Питања са упитним речима Негација (*ne/ n'... pas*) Основни бројеви **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Lis le texte et fais l'activité numéro 2 !* *Il faut lire la consigne avant de faire l'exercice.* *Vous allez faire un projet sur votre ville/ quartier/ animal préféré. Réfléchis bien et réponds !* *Vérifiez vos réponses !* *Vous allez réécouter le dialogue, mais n'ouvrez pas encore vos livres !* Заповедни начин Конструкција *il faut* са инфинитивом Блиско будуће време (*futur proche*) **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*J'habite dans une maison au centre de la ville.* *A quelle heure tu te lèves ? Tous les matins je me lève à 8 heures.* *D'habitude, nous mangeons à 14 heures.* *Qu'est-ce que tu fais ? Je regarde la télé.* *Mon frère va à la piscine tous les jours, il adore nager.* *Elle est forte en biologie, mais très faible en allemand.* Предлози Питања са упитним речима (*que, quel, quand*) Редни бројеви до 20 Прилози за време (*maintenant, toujours*) Садашње време фреквентних глагола, рачунајући и повратне **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Au Moyen Âge les chevaliers vivaient au château.* *Les frères Lumière ont inventé le cinéma.* *Comment as-tu passé le week-end ?* *Avez-vous déjà visité la France ?* *Quand ma mère était jeune, elle faisait du basket.* *Tu as fait ton travail de géographie ?* *J'ai appelé Sophie, mais elle n'a pas répondu.* Сложени перфект Заповедни начин Питања интонацијом и инверзијом Питања са упитним речима (*où, comment*) Негација (*ne/ n'... pas*) **(Интер)културни садржаји**: историсјки догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Qu'est-ce que tu aimerais faire quand tu seras grand?* *Cet après-midi je vais sortir avec mes cousins.* *La semaine prochaine j'aurai 13 ans.* *Samedi soir j'organiserai une boum, j'inviterai mes copains.* *Je t'aiderai à faire ton devoir de biologie.* *Cette BD, je vais la lire pendant les vacances.* Блиски футур (*futur proche*) Футур први (*futur simple*) Кондиционал глагола *aimer* Питања са упитним речима (*que*) Присвојни придеви **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*J'ai mal à la tête/ à la gorge/ au pied.* *Tu es fatigué ?* *La musique classique m'intéresse beaucoup.* *J'ai envie de sortir/ de me reposer.* *J'ai besoin de dormir/ de manger.* *Je vais me coucher maintenant.* *Faites attention !* *Ne parlez pas !* *Oh, quel dommage ! Je suis désolée !* Заповедни начин Изрази са глаголима *avoir* и être Садашње време фреквентних глагола, рачунајући и повратне **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Je suis chez Michel. Il habite près de chez moi.* *Pour venir chez nous, prenez la première rue à droite, puis la deuxième à gauche.* *Vous devez tourner à gauche au deuxième feu.* *Le cinéma se trouve à côté du supermarché.* *Où est-elle ? Je pense qu'elle est restée chez elle.* *Je vais à la bibliothèque. Elle se trouve entre le musée et le collège.* Питање интонацијом Презент фреквентних глагола **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места

ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Est-ce que il y a des places libres dans la salle ? Oui, vous pouvez entrer.* *Vous ne pouvez pas passer par ici. Ce n'est pas possible.* *Vous devez déposer votre sac à la réception.* *Il est interdit de fumer dans la salle.* *Je ne peux pas sortir, je dois me préparer pour le test d'anglais.* *Il faut promener son chien chaque jour.* Питање интонацијом и упитном конструкцијом *est-ce que* Негација (*ne/ n'... pas*) Конструкција *il faut* са инфинитивом Модални глаголи **(Интер)културни садржаји**: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Nous avons des amis en France.* *Ils ont des jeux de société.* *Ils n'ont pas de lecteur DVD dans leur classe.* *Ces deux filles sont ses soeurs.* *J'ai un petit chien blanc. Ma cousine a aussi un chien, mais le sien est gris.* *A qui est ce parapluie, à toi ou à Pierre ?* Негација (*ne/ n'... pas*) Присвојни придеви Присвојне заменице Конструкције за изражавање припадања *(à moi, à toi, à Pierre, à qui*) Презентативи (*c'est / ce sont...*) **(Интер)културни садржаји**: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Quels sont tes loisirs préférés ? J'adore les jeux vidéo.* *Tu l'aimes beaucoup? Oui, je l'adore.* *La Suisse, c'est un très beau pays.* *Je n'aime pas la poésie, mais j'aime beaucoup les romans policiers.* *Tu préfères regarder les films à la télé ou à l'ordinateur ?* *Cette BD ne me plaît pas.* Питање интонацијом Личне заменице у служби директног и индиректног објекта Негација (*ne/ n'... pas*) Прилози за количину (*beaucoup, très*) Садашње време фреквентних глагола **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Je pense qu'il faut l'aider. Moi aussi.* *Oui, tu as raison.* *Bien sûr, je suis d'accord avec lui.* *Non, je ne suis pas tout à fait d'accord.* *C'est bien/ ce n'est pas bien.* *Qu'est-ce que vous pensez de… ?* Наглашене личне заменице Негација Садашње време фреквентних глагола **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*Combien d'enfants y a-t-il dans le parc ? Il y a quatre garçons et cinq filles.* *Cette guitare coûte 150 euros.* *Je voudrais encore un peu de jus de fruits, s'il vous plaît. Il n'y en a plus.* *Qui est arrivé le premier ?* *Il habite dans le dixième arrondissement.* Основни бројеви до 1 000 Редни бројеви до 20 Партитивно *de* Кондиционал глагола *pouvoir* и *vouloir* **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	Hola Hola + nombre Señor / Señora + apellido Por favor Saludo + soy / me llamo *Hola, soy Pedro, ¿qué tal?* *Buenos días, me llamo Dani Rovira; soy actor.* *Hola, ¿eres Rosa? Sí, soy yo.* Encantado/a *- Hola, soy María. ¿Y tú?* *- Soy Rodrigo. Encantado. Este es mi amigo. Se llama Juan.* ¿Cómo te llamas? ¿Cuántos años…? ¿Dónde…? ¿De dónde eres? ¿Qué haces? ¿A qué te dedicas? *Hola, soy Juan. Tengo doce años. Soy de Madrid pero vivo en Granada. Tengo dos hermanas mayores. Practico tenis y natación. A veces hago montañismo con mi mejor amigo.* *Esta es mi prima Elena. Vive en Serbia. Su madre es profesora de español.* *Este es el señor Rodríguez. Es de España. Se dedica al diseño.* Поздрави (*¡Hola¡ ¿Qué tal? ¡Buenos días! ¡Buenas tardes! ¡Buenas noches! ¡Hasta luego! ¡Adiós! ¡Chao!*) Индикатив презента фреквентних глагола Упитне речи (*qué, quién/es, cómo, dónde, de dónde, cuánto, cómo*) Личне заменице Показне заменице (*este/a/os/as*) Присвојни придеви Бројеви **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтиве комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; титуле уз презимена особа; већи градови у земљама шпанског говорног подручја

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Me llamo Carolina, soy de Francia. Ahora vivo en Salamanca, en España. Soy alta, morena y un poco tímida. Siempre llevo pulseras, son regalos de mis amigas. Me parezco a mi hermana mayor.* *Serbia se encuentra en el sureste de Europa, en los Balcanes. Su capital es Belgrado, una ciudad con larga historia. Serbia tiene más de siete millones de habitantes. Su naturaleza es preciosa. Sobre todo es famosa por sus ríos y bosques...* Придеви – род, број и слагање са именицама Положај придева Компаратив придева (*más…que, menos…que*); компаратив најчешћих неправилних придева (*mejor, peor, mayor, menor*) Апсолутни суперлатив с прилогом *muy.* Прилози за количину *poco, mucho, bastante*; разликовање *mucho/muy.* **(Интер)културни садржаји:** особености неких земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Vamos al cine mañana. –¿Por qué no? Es una buena idea. –¿Qué ponen? –Es una comedia; dicen que es buena. ¿A qué hora quedamos? –A las seis, ¿te parece bien? –Sí, perfecto.* quieres + infinitivo *¿Quieres venir a mi casa esta tarde? –No puedo, tengo mucho trabajo.* Te invito a + *Marcos te invita a su concierto de guitarra. Es el 13 de junio a las 6 de la tarde en la sala de actos.* Презент индикатива (фреквентни глаголи) *querer* + инфинитив глагола *poder* + инфинитив глагола Потврдни и одрични облик **(Интер)културни садржаји:** прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	poder + infinitivo *¿Te puedo ayudar? –Sí, está bien, gracias. / Sí, gracias.* *¿Me puedes ayudar? –Sí, claro. –Muchas gracias. /* *–No, lo siento. –No pasa nada.* querer + un/una… *Quiero un vaso de agua. –Aquí tienes.* *Quiero empezar otro libro. –Debes leer* Manolito Gafotas*, es muy divertido.* Модални глаголи *querer, poder, deber.* Личне заменице – COID (*me, te, le, nos, os, les*) **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Lee estas instrucciones antes de continuar. Escribe tu nombre y continúa. Piensa bien cada pregunta. Toma apuntes antes de marcar la respuesta con bolígrafo. Revisa el trabajo antes de entegarlo.* Императив за друго лице једнине и множине фреквентних глагола у потврдном облику **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом**.**
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Los días de entre semana me despierto a las siete. Desayuno y voy a escuela. Después de las clases suelo hacer mis tareas. Por la tarde suelo quedar con mi mejor amigo. Nos encanta jugar al fútbol.* *¿Quieres venir a mi casa? –No puedo, estoy trabajando; tenemos una prueba de matemáticas mañana.* *Puedo nadar, pero todavía no sé bucear.* *Mi hermana sabe español.* Индикатив презента за изражавање радње у садашњости (догађаји, активности, способности) Повратни глаголи Глагол *saber, poder* за изражавање способности *saber + *el/la.* Глаголске перифразе *estar* + gerundio, *soler* + gerundio (најфреквентнији глаголи) Прилози за време (*ahora, siempre, a veces, nunca…*) Саставне реченице са везником *y.* Супротне реченице са везником *pero.* **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Cuando mis padres eran jóvenes, la comunicación era muy diferente. No tenían teléfonos móviles. Si querían salir, podían acordar dos o tres días antes. Tampoco había redes sociales. ¿Qué hacían en su tiempo libre?* *Cuando era pequeño, no podía quedarme solo en casa.* *¿Cuándo tenemos la prueba de español? –La profesora ha dicho que no tenemos más pruebas.* Имперфекат за описивање прошлих радњи Временске реченице: *cuando era, cuando tenía ... años, érase una vez* Сложени перфекат (*pretérito perfecto*): партицип правилних глагола и најчешћих неправилних глагола (*participios irregulares: hecho, dicho, escrito, visto*) **(Интер)културни садржаји:** живот некад и сад; бајке
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*¿Qué vas a hacer mañana? –Voy a montar en bici. ¿Quieres ir conmigo? –Sí, voy a llamarte por la mañana.* Глаголска перифраза ir a + infinitivo Прилози и прилошки изрази за време (*mañana, el sábado siguiente, la semana que viene…*) **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Tengo hambre/ sed/ calor/ frío.* *Tengo hambre. –¿Quieres un bocadillo? –Sí, gracias.* *Tengo sed. –Toma agua. / ¿Por qué no bebes agua?* *¿Cómo estás? ¿Estás bien? –¡Muy bien! / Estoy triste. / Estoy cansado/cansada.* tener + hambre, sed, sueño, calor, frío estar + bien, mal, alegre, triste, cansado/a **(Интер)културни садржаји:** мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Disculpe, ¿sabe dónde está el museo? –Debes ir todo recto y girar a la izquierda después del semáforo. Cruza la calle y continúa hacia el parque. Ahí hay una fuente. El museo está a la derecha.* Императив за друго лице једнине и множине фреквентних глагола у потврдном облику Прилози *aquí, ahí, allí.* Прилошке одредбе *muy cerca, muy lejos.* Предлози за изражавање положаја и просторних односа (*a, en, sobre, debajo de, al lado de, enfrente, a la derecha...*) *Hay / Está, están.* **(Интер)културни садржаји:** јавни простор; типичан изглед места
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Disculpa / disculpe, ¿puedo entrar? ¿se puede entrar?* *Apagar los móviles. Se deben apagar los móviles.* Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и обавезе **(Интер)културни садржаји:** понашање на јавним местима; значење знакова и симбола
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*¿De quién es este libro? –Es mi libro. / (Es) mío.* *¿Es el gato de María? –No, es de Juan.* Конструкција за исказивање припадности Питања са *de quién.* Присвојни придеви и заменице Показни придеви Одређени и неодређени члан Негација Упитна интонација **(Интер)културни садржаји:** породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*¿Qué te gusta hacer en tu tiempo libre? –Me gusta… Prefiero…* *Me gustan/me encantan las películas de suspense porque…* *¿A quién le gusta…?* Глаголи *gustar, encantar.* Глагол *preferir.* Одређени члан са глаголом *gustar.* **(Интер)културни садржаји:** уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*¿Te parece…? ¿En tu opinión…?* *En mi opinión… Para mí…* *Tienes razón… No estoy de acuerdo…* (no) estar de acuerdo, (no) tener razón Изражавање мишљења индикативом Наглашене личне заменице после предлога (*mí, ti, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas*) **(Интер)културни садржаји:** поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*¿Cuántos estudiantes sois en la clase? –Somos 21.* *¿Quiénes son estas tres personas?* *¿Alguien ha visitado el museo de Salvador Dalí? –Nadie. / Sí, mi hermano lo ha visitado.* *¿Cuánto vale el jamón serrano? –Es a dos euros los 100 gramos. –¿Me puede dar 200 gramos, por favor?* *¿Hay una parada de autobuses? –Sí, sí hay. / No, no hay.* Бројеви 1-1 000 Квантификатори *mucho, poco, bastante.* *Hay/no hay.* hay + неодређени члан / одсуство члана Заменице *alguien, algo; nadie, nada.* Упитни придев *cuánto/a/os/as.* **(Интер)културни садржаји:** друштвено окружење; новац

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у

виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ исхода, комуникативних функција и језичких активности, наставника постепено води од исхода, преко комуникативне функције као области, до **препоручених** језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама, који оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно уважавају следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– настава се заснива и на социјалној интеракцији с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике / активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „проблем-ситуација" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење" исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика:

– уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);

– препознавање везе између група слова и гласова;

– одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;

– извршавање прочитаних упутстава и наредби.

Писмено изражавање:

– повезивање гласова и групе слова;

– замењивање речи цртежом или сликом;

– проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично);

– повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;

– попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);

– писање честитки и разгледница;

– писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

*Предвиђена је израда **два** писмена задатка у току школске године.*

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),

– референцијалну (о темама о којима је реч) и

– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

– од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,

– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,

– од особина онога ко говори,

– од намера с којима говори,

– од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,

– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста;

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично.

Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домен);

– степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији *монолошког излагања*, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији *интеракције*, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);

– излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.).

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

– читањем писаног текста пред публиком;

– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.

– реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

– размену информација,

– спонтану конверзацију,

– неформалну или формалну дискусију, дебату,

– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља *интеркултурна компетенција*, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник

између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

УПУТСТВО ЗА ТУМАЧЕЊЕ ГРАМАТИЧКИХ САДРЖАЈА

Настава граматике, напоредо с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Улога граматике у процесу овладавања језиком је пре свега практична и састоји се у постављању основе за развијање комуникативне компетенције. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује остварености исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик–наставник, као и ученик–ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

5. УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПРЕПОРУЧЕНЕ ВРСТЕ АКТИВНОСТИ И НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду дате су у програмима за сваки обавезни предмет и изборни програм у делу *Упутство за остваривање програма.*

6. ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИПРЕМУ ИНДИВИДУАЛНОГ ОБРАЗОВНОГ ПЛАНА ЗА УЧЕНИКЕ КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ДОДАТНА ОБРАЗОВНА ПОДРШКА

6.1. Индивидуални образовни план за социјално ускраћене ученике и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом

Индивидуални образовни план се припрема за ученике којима је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, каснијег укључивања у школовање, недовољног познавања језика и других разлога потребна додатна образовна подршка. Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања таквих ученика у редован образовно-васпитни рад и њихово осамостаљивање у вршњачком колективу. За сваког ученика појединачно, према његовим специфичним потребама и могућностима, припрема се прилагођен начин образовања који обухвата индивидуални образовни план, програм и начин рада који садрже: 1) дневни распоред активности часова наставе у одељењу; 2) дневни распоред рада са лицем које пружа додатну подршку и учесталост те подршке; 3) циљеве образовно-васпитног рада; 4) посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за поједине или све предмете са образложењем за одступање; 5) програм по предметима, у коме је прецизирано који садржаји се обрађују у одељењу, а који у раду са додатном подршком; 6) индивидуализован начин рада наставника, избор адекватних метода и техника образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање. Тим за инклузивно образовање чине одељењски старешина и предметни наставници, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика. Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

6.2. Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима

За ученике са изузетним способностима, школа обезбеђује израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана којим се врши проширивање и продубљивање садржаја образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план је посебан акт, који има за циљ оптимални развој ученика и остваривање исхода образовања и васпитања, у складу са прописаним циљевима и принципима, односно задовољавања образовно-васпитних потреба ученика. Индивидуални образовни план укључује: 1) педагошки профил ученика, у ком су описане његове јаке стране и потребе за подршком; 2) план индивидуализованог начина рада, којим се предлажу одређени видови прилагођавања наставе (простора и услова, метода рада, материјала и учила) специфичним потребама ученика и 3) план активности, којим се предвиђени облици додатне подршке операционализују у низ конкретних задатака и корака, и спецификује распоред, трајање, реализатори и исходи сваке активности.

Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке ученику. Тим за пружање додатне подршке чине: наставник предметне наставе, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика, укључујући мере и активности предвиђене индивидуалним образовним планом. Он се остварује доминатно у оквиру заједничких активности у одељењу а у складу са потребама ученика, на основу одлуке тима за пружање додатне подршке ученику, делом може да се остварује и ван одељења.

Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

7. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА

7.1. Начин прилагођавања програма предмета од значаја за националну мањину

У настави предмета од значаја за националну мањину (историја, музичка култура и ликовна култура) изучавају се додатни садржаји који се односе на историјско и уметничко наслеђе одређене мањине. Од наставника се очекује да, у оквирима дефинисаног годишњег фонда часова, обраде и додатне садржаје, обезбеђујући остваривање циља предмета, стандарда постигнућа ученика и дефинисаних исхода. Да би се ово постигло веома је важно планирати и реализовати наставу на тај начин да се садржаји из културно-историјске баштине једне мањине не посматрају и обрађују изоловано, већ да се повезују и интегришу са осталим садржајима програма користећи сваку прилику да се деси учење које ће код ученика јачати њихов осећај припадности одређеној националној мањини.

7.2. Начин прилагођавања програма за двојезично образовање

Школа, у складу са неопходним условима за рад у двојезичној настави и квалификованим стручним кадром, одређује предмете, фонд часова који ће се реализовати на страном језику као и начин остваривања наставе која се одвија на страном језику.

8. ДРУГА ПИТАЊА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

8.1. Упутство за остваривање слободних наставних активности

Слободне наставне активности школа планира Школским програмом и Годишњим планом рада. Оне могу бити из природних или друштвених наука, уметности и културе, технике, као и других области у складу са интересовањима ученика, просторним и људским ресурсима. Школа је у обавези да ученицима понуди листу од три слободне наставне активности, а ученик обавезно бира једну од њих и похађа током целе школске године. Слободне наставне активности реализују се по програму који припрема школа или по програмима који су претходно донети као изборни (нпр. свакодневни живот у прошлости, цртање, сликање, вајање, чувари природе и сл.). Сврха ових активности је оснаживање ученика да препознају своја интересовања и способности које су важне за професионални развој и доношење одлука за наставак школовања и зато ученици могу сваке године бирати различите слободне наставне активности. Наставу треба тако организовати да ученици имају што више могућности за активно учешће, за интеракцију са другим ученицима, коришћење различитих извора информација и савремених технологија.

8.2. Упутство за остваривање ваннаставних активности

Школа је у обавези да својим Школским програмом и Годишњим планом рада предвиди различите програме ваннаставних активности у складу са интересовањима ученика, ресурсима и просторним могућностим. Поред организације излета, екскурзије, посета изложбама и сарадње са локалном самоуправом, ученицима треба понудити већи број друштвених, техничких, хуманитарних, спортских и културних активности. Наставници, одељенске старешине и стручни сарадници кроз свој непосредни рад са ученицима упознају их са понудом ванаставних активности, њиховим садржајем, начином рада и сврхом. Такође, потребно је да и родитељи буду упознати са понудом школе и мотивисани да њихова деца изаберу оне активности које им највише одговарају.

План и програм ваннаставних активности школа сама припрема у складу са исказаним интересовањима ученика и својим могућностима. Избор начина рада треба да буде у функцији подстицања активног учешће ученика и њихове самосталности. Неке активности могу бити тако организоване да их заједнички воде два и више наставника (на пример: драма, покрет, музика).

Учешће ученика у друштвеним, техничким, хуманитарним, спортским и културним активностима доприноси многим важним исходима образовања и васпитања, као што су:

– задовољење различитих образовних потреба и интересовања ученика;

– препознавање професионалних способности и интересовања, упознавање са светом рада;

– надоградња исхода који се остварују у оквиру редовне наставе и доприносе развоју међупредметних исхода;

– унапређивање различитих способности (интелектуалне, физичке, креативне, радне...);

– јачање капацитета ученика за разликовање безбедног од небезбедног понашања и заштиту од ризичног понашања;

– подстицање хуманог и одговорног односа према себи, другима и окружењу, јачање осетљивости за оне којима је потребна помоћ (нпр. стари и болесни);

– унапређивање различитих врста писмености (језичке, медијске, културне, научне...);

– култивисање коришћења слободног времена;

– подстицање интеркултуралног дијалога;

– разумевање концепта инклузије и јачање осетљивости за различитост;

– јачање генерацијских веза између ученика различитих одељења без компетитивности;

– релаксација, растерећење напетости ученика, самоисказивање;

– јачање везе са локалном заједницом;

– развој осећања припадности својој школској заједници;

– подстицање самосталности, проактивности и предузимљивост;

– припрема за решавање различитих животних ситуација;

– промоција школе и њеног идентитета.

Школа треба да настоји да резултати рада ученика у оквиру ваннаставних активности постану видљиви како у оквиру школе, тако и шире, као што су организовање представа, изложби, базара, објављивање на сајту, смотре стваралаштва, спортски сусрети и др.

ХОР / ОРКЕСТАР

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова. Хорови могу бити организовани као хор разреда првог циклуса, хор разреда другог циклуса, хор на нивоу школе, од првог до осмог разреда, или разредни хор.

Оркестар може да се образује у зависности од услова школе. Оркестар је инструментални састав од најмање 10 извођача који свирају у најмање три самосталне деонице. Могу се образовати оркестри блок флаута, тамбурица, гудачког састава, хармоника, мандолина, као и мешовити оркестри.

Рад са хором/оркестром представља сложенији вид образовног-васпитног рада наставника. Рачуна се као саставни део обавезне наставе, а вреднује се као педагошка норма наставника у оквиру обавезне двадесеточасовне норме са по 3 часа недељно, односно по 108 часова годишње. Часови хора/оркестра изводе се континуирано од почетка до краја школске године и део су радне обавезе ученика који су прошли аудицију за хор/оркестар.

Рад са хором/оркестром има образовни и васпитни циљ.

Образовни циљ обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, спонтаног изражавања, музичког слуха и ритма, развијање гласовних могућности и учвршћивање интонације, способност за фино нијансирање и изражајно певање применом елемената музичке изражајности (темпо, динамика...). Развија се дечји глас, правилно држање, дисање, интонација, изговор и артикулација.

Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, саваладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње. Упознавање разноврсних дела домаћих и страних аутора доприноси развоју опште културе, међусобном разумевању, уважавању и поштовању.

Утицај музике на здравље (психолошки, социолошки, емоционални развој) је веома значајан. Учествовање у хору/оркестру у великој мери доприноси смањењу стреса и агресивности. Ученици који певају, односно свирају показују боље резултате у учењу и социјалним вештинама. Уједно, учествовање у групном музицирању подстиче и доживотну љубав према музици.

ХОР

Наставник формира хор на основу провере слуха и певачких способности ученика, дикције и осећаја за ритам, након чега следи класификовање певача по гласовима. Хорске пробе се изводе одвојено по гласовима и заједно. Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха, као и народне, пригодне, песме савремених дечјих композитора и композиције са фестивала дечјег стваралаштва. У току школске године потребно је са хором извести најмање десет двогласних и трогласних композиција, а cappella или уз инструменталну пратњу. При избору песама наставник треба да пође од узраста ученика, процене гласовних могућности, и примереног литерарног садржаја.

Садржај рада:

– одабир и разврставање гласова;

– вежбе дисања, дикције и интонације;

– хорско распевавање и техничке вежбе;

– интонативне вежбе и решавање појединих проблема из хорске партитуре (интервалски, хармонски, стилски);

– музичка и психолошка обрада композиције;

– увежбавање хорских деоница појединачно и заједно;

– остваривање програма и наступа према годишњем програму школе.

На часовима хора, наставник треба да укаже на грађу и важност механизма који учествује у формирању тона у оквиру певачког апарата. Дисање, дикција и артикулација представљају основу вокалне технике па тако вежбе дисања и распевавања морају бити стално заступљене. Препоручује се комбиновано дисање, нос и уста истовремено, и то трбушно, дијафрагматично дисање.

Певач на слушаоца делује и тоном и речју. У том смислу наставник треба да инсистира на доброј дикцији која подразумева јасан и разговетан изговор текста, односно самогласника и сугласника, али и на правилном акцентовању речи. Препоручљиво је певање вокала на истој тонској висини, уз минимално покретање вилице у циљу изједначавања вокала, а у циљу добијања уједначене хорске боје.

Код обраде нове песме или композиције прво се приступа детаљној анализа текста. Уколико је текст на страном језику, ученици морају научити правилно да читају текст, изговарају нове, непознате гласове који не постоје у матерњем језику и упознају се са значењем текста. У оквиру анализе текста важно је обратити пажњу и на акцентовање речи и слогова у зависности од дела такта у коме се налазе и мелодијског тока. Следи анализа нотног текста и усвајање мелодије у фрагментима. Ова фаза припреме захтева одвојене пробе по гласовима. На заједничкој проби хора, након усвајања песме/композиције у целини треба обатити пажњу на динамику и агогику.

Обрађене композиције треба изводити на културним манифестацијама школе (Дан школе, Свечана прослава поводом обележавања школске славе Светог Саве, Годишњи концерт...), и ван ње, као и на фестивалима и такмичењима хорова, како у земљи, тако и ван ње.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА РАД ХОРА

Химне:
Државна химна
Химна Светом Сави
Химна школе
Народне и песме домаћих аутора:
Српска народна песма, *Уродиле жуте крушке*
Српска народна песма, *Чај горо, лане моје*
Српска народна песма, *Заспо Јанко*
Збирка хорских композиција, *Варај Данке*
Збирка хорских композиција, *Живкова таштa*
Нишка бања, аранжман Ник Пејџ
Станиша Коруновић, *Цвеће.*
Светолик Пашћан Којанов, *Зимска песма*
Биљана Мандић, *Љубичица*
Владимир Ђорђевић, *Веће врана*
Стеван Стојановић Мокрањац, *Ал` је леп овај свет*
Марко Тајчевић, *Пошла румен.*
Жарко Петровић, *Серенада Београду*
Даворин Јенко, *Востани Сербије*
Никола Грбић, *Ово је Србија*
Стеван Стојановић Мокрањац, *У Будиму граду*
Драган Пантић, *Симонида*
Константин Бабић, *Чај горо*
Ју рок мисија, *За милион година*
Духовне песме:
Милешевка
Бели анђео
Ударало у тамбуру ђаче
Помози нам, Боже драги
Помози нам, вишњи Боже
Јосиф Маринковић, *Оче наш*
Вера Миланковић, *Оче наш*
Непознат аутор, *Бројаница Светог Саве*
Непознат аутор, *Пред иконом Светог Саве*
Непознат аутор, *Радуј се* (ускршња песма)
Страни композитори:
Јохан Себастијан Бах, *Ах, што волим*
Волфганг Амадеус Моцарт, *Лаку ноћ (Вопа пох)*
Ђовани да Нола, *Chi la gagliarda*
Лудвиг ван Бетовен, *Ода радости*
Дмитри Бортњански, *Многаја љета*
Дарко Краљић, *Чамац на Тиси*
Арсен Дедић, *Кад би сви*

Харолд Арлен, *Изнад дуге (Over The Rainbow)*
Хозе Марти, *Guantanamera*
Џо Дасин, *Champs Elysées*
Боб Марли, *Don't Worry, Be Happy*
Дин Мартин, *Volare*
Грчка народна песма, *Mi mou thimonis matia mou*
Традиционална песма из Енглеске, *Green sleeves*
Нена, *99 Luftballons*
Јапанска дечја песма, *Tanabata Sama*
Ричард Роџерс: *Edelweiss*
Традиционална песма из Италије, *L'inverno se n'è andato*

На репертоару хора могу се наћи и вишегласне песме које су предложене у Препорученим композицијама за певање и свирање, нарочито ако је реч о разредном хору.

ОРКЕСТАР

Садржаји рада:

– избор инструмената и извођача у формирању оркестра;

– избор композиција према могућностима извођача и саставу оркестра;

– техничке и интонативне вежбе;

– расписивање деоница и увежбавање по групама (прстомет, интонација, фразирање);

– спајање по групама (I–II; II–III; I–III);

– заједничко свирање целог оркестра, ритмичко-интонативно и стилско обликовање композиције.

У избору оркестарског материјала и аранжмана водити рачуна о врсти ансамбла, узрасту ученика и њиховим извођачким способностима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав. Школски оркестар може наступити самостало или као пратња хору.

Назив програма: МАТЕРЊИ ЈЕЗИК / ГОВОР СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

БУЊЕВАЧКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Naziv predmeta	**Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture**
Cilj	**Cilj** nastave i učenja bunjevačkog jezika sa elementima nacionalne kulture u sedmom razredu osnovne škule je proširivanje znanja iz prithodni razreda o bunjevačkom jeziku; proučavanje književnosti na maternjem jeziku, osposobljavanje učenika za nove forme usmenog i pismenog izražavanja, stalno bogaćenje ričnika izvornim bunjevačkim ričima ko i nigovanje i razvijanje multikulturalnosti u našoj multietničkoj sridini.
Razred	**Sedmi**
Godišnji fond časova	**72 časa**

− Razlikuje prominljive i neprominljive riči; − Odredi vrstu riči; − Pripozna podvrste riči; − Razlikuje i pravilno upotribljava padeže; − Deklinuje imenske riči u jednini i u množini; − Razlikuje prideve i priloge; − Izvede komparaciju prideva i priloga; − Razumi pojam sintagme; − Odredi vrstu sintagme; − Razumi nastanak staroslovenskog jezika; − Kratko opiše Moravsku misiju; − Objasni pojam „porodica jezika“; − Nabroji sve jezike unutar slovenske jezičke porodice; − Poštiva osnovna pravopisna pravila pri pisanju; − Pravilno upotribljava interpunkcijske znakove; − Razlikuje kvantitet akcenta;	BUNJEVAČKI JEZIK	Vrste riči; podvrste riči (sistematizacija i proširivanje znanja). Gramatičke kategorije imenski riči. Komparacija prideva i priloga. Sintagma Moravska misija Ćirila i Metodija; staroslovenski jezik Jezičke porodice; slovenski jezici Pravopis; osnovna pravopisna pravila; interpunkcijski znakovi (sistematizacija i proširivanje znanja) Dugački i kratki akcenti
− Pripozna književne rodove; − Tumači motive određeni književni dila; − Odredi temu; − Okarakteriše likove i razumi socijalni milje iz kojeg dolaze; − Uočava razliku izmed narodne i autorske književnosti; − Uočava elemente dramskog teksta i nike njegove osobine; − Pripozna stilske figure u određenim tekstovima; − Koristi oko 50 novi punoznačni bunjevački riči; − Diskutuje na zadatu temu;	KNjIŽEVNOST	„Veliki dan“ – Gabrijela Diklić „Korizma i Uskrs“ – Gabrijela Diklić „Snaš Kata u Varoši“ – Gabrijela Diklić „Luka tumači Kati diplomaciju“ – (odlomak) Marko Peić „Aska i vuk“ – Ana Popov „Žar tica“ – narodna pripovitka, ispripovidala Ana Vojnić Kortmiš „Zanat je zlatan“ – narodna pripovitka, ispripovidala Ana Vojnić Kortmiš „Ružina dobrota i Božić“ – narodna pripovitka, ispripovidala Ana Vojnić Kortmiš Groktalica „Janjica divojka privarila Ivu Senjanina“ „Sigra zlatni imena“ – stara bunjevačka dičija sigra, zapisala Suzana Kujundžić Ostojić Kraljička pesma –„Mi selu iđemo“ ispivala Ana Vojnić Kortmiš, „Bunjevačke novine“, br. 2007, br. 22, str. 20

− Zna odbranit svoju tvrdnju jel stav; − Opisiva lik iz pročitanog književnog dila; − Opisiva enterijer, eksterijer, pejzaž i portret; − Piše izvištaj i intervju; − Pripovida o doživljajima sa izleta, litovanja i porodični okupljanja; − Objašnjava značaj dužijance za Bunjevce; − Pripoznaje bunjevačka imena i prizimena; − Objašnjava poriklo bunjevački imena i prezimena; − Demonstrira porodično stablo svoje familije; − Razumi i zna objasnit ulogu Bunjevaca u prisajedinjenju Vojvodine Kraljevini Srbiji; − Uočava karakteristike i značaj somuna kod Bunjevaca; − Prezentuje izreke o kruvu; − Uočava karakteristike i značaj božićnjaka; − Imenuje figure na božićnjaku; − Objasni broj figura i njevo misto na božićnjaku; − Objasni poriklo naziva božićna grana; − Demonstrira i objasni kadgodašnje ukrašavanje božićne grane; − Pripozna i objasni bunjevački narodni običaj za Vodeni ponediljak; − Pripozna kraljičku krunu; − Objasni karakteristike kraljičke krune; − Usvaja i izvodi pokrete bunjevački narodni igara; − Pripoznaje i opisiva roljku; − Navodi i objašnjava naminu i način upotribe roljke; − Samostalno primenjiva osnovne elemente slamarske tehnike; − Zna napravit božićnu i uskršnju čestitku od slame;	JEZIČKA KULTURA ELEMENTI NACIONALNE KULTURE	Snaš Kata Diskusija na temu o značaju zanata Moja soba Moj baćo Moja nana Prolićne boje Zima u mojem kraju Izvištaj sa izleta Doživljaji sa litovanja Nediljna užna Značaj Dužijance za Bunjevce Bunjevačka imena i prezimena Porodično stablo Uloga Bunjevaca u prisajedinjenju Vojvodine Kraljevini Srbiji Tradicionalni kruv - somun Božićnjak Božićna grana Značaj i uloga Marinskog prela Bunjevački narodni običaji za Vodeni ponediljak Kićenje kraljica za Dove – kraljička kruna Bunjevačka narodna igra Tandrčak Roljka Božićna čestitka od slame Uskršnja čestitka od slame

Ključni pojmovi sadržaja: bunjevački jezik, književnost, jezička kultura, nacionalna kultura

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program nastave i učenja izbornog predmeta, Bunjevačkog jezika sa elementima nacionalne kulture u sedmom razredu ostvariva se u nikoliko jasno definisani nastavni etapa ko i u prithodnom razredu. Program je orijentisan na ishode i daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da ovaj program prilagodi potribama odiljenja i karakteristikama učenika. Ishodi definisani po oblastima, usmiravaje nastavnika da operacionalizuje ishode na nivou jedne nastavne jedinice.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

U oblasti bunjevačkog jezika učenici stiču znanja o specifičnostima bunjevačkog jezika kroz pridviđene gramatičke i pravopisne sadržaje. U oblasti jezičke kulture stavljamo akcenat na upoznavanje novi izvorni bunjevački riči, njevo pravilno naglašavanje, ko i poseban oblik rečeničnog iskaza koji je karakterističan za bunjevački jezik. Pravilna upotriba bunjevačkog jezika pridstavlja osnovu za svaku dobru usmenu i pismenu komunikaciju. U oblasti književnosti proučavaje se dila savrimeni bunjevački autora ko i narodna književnost. Razvija se logičko i kritičko mišljenje putom razumivanja i tumačenja poetski, prozni i dramski tekstova koji obogaćivaje maštu učenika i doprinose većoj kreativnosti na maternjem jeziku.

Upoznavanje i nigovanje nacionalne kulture ostvariva se postupnim usvajanjom znanja o bunjevačkoj istoriji, kulturi i tradiciji. U sedmom razredu posebna pažnja je posvećena proučavanju pojedinačni bunjevački narodni običaja karakteristični za određene periode tokom godine, a koji su u vezi sa virskim praznicima. Značajno misto zauzima sticanje znanja o karakteristikama i značaju kruva, ko i o upoznavanje karakteristika obrednog kruva.

U nastavi bunjevačkog u sedmom razredu zastupljeni su oni oblici, metode i sridstva rada koji doprinose boljem usvajanju nastavnog sadržaja poštujuć ujedno individualne karakteristike učenika.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Praćenje i vridnovanje nastave se obavlja kroz usmenu i pismenu proviru znanja, primenom formativnog i sumativnog ocinjivanja. Ocine su brojčane i ne ulaze u prosek. Učenik se ocinjiva na osnovu aktivnosti i učešća u različitim oblicima grupnog rada. Nastavnu temu bunjevački jezik pratimo i vridnujemo putom pismeni provira. Književnost pratimo i ocinjivamo kroz usmene provire, recitovanjom, razumivanjom pročitanog teksta jel dramatizacijom obrađeni dramskih tekstova. Jezičku kulturu pratimo i ocinjivamo kroz usmene i pismene vižbe. Elementi nacionalne kulture se prate i ocinjuju kroz usmenu i pismenu proviru znanja ko i kroz praktične radove (rukotvorine od slame).

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

A tantárgy neve	**Magyar nyelv a nemzeti kultúra elemeivel, anyanyelvápolás**
Cél	A *magyar nyelv* oktatásának és tanulásának **célja**, hogy a tanuló ápolja vagy idegen nyelvként tanulja a magyar nyelvet, helyesen használja a különféle kommunikációs szituációkban, beszédben és írásban. Ismerje meg, értékelje és becsülje a magyar nemzeti értékeket és hagyományokat, elfogadja a különböző kultúrákat és fejlessze az interkulturális kommunikációt; fejlessze a kulcskompetenciákat.
Osztály	**Hetedik**
Évi óraszám	**72 óra**

KIMENET A tematikai egység/terület feldolgozását követően a diák képes lesz a következőkre:	**TERÜLET / TEMATIKAI EGYSÉG**	**TARTALOM**
– Felismeri az irodalmi mű jellemző vonásait. - Felismeri és megkülönbözteti a prózai és a verses formákat – Meghatározza az irodalmi mű témáját, szereplőit, összefoglalja, reprodukálja a cselekményt. – Megkülönbözteti a népköltészetet a műköltészettől, a szépirodalmi szöveget a nem szépirodalmi szövegektől. Különbséget tesz a szerző és a narrátor/lírai én között. – Felismeri az epikai, drámai és lírai szövegek beszélőjét. – Meg tudja állapítani a cselekmény helyét és idejét. – Felismeri a költői jelzőt, a megszemélyesítést, a hasonlatot, a metaforát, az iróniát, a fokozást, a túlzást és a hiperbolát. – Meghatározza és példákkal illusztrálja a következő szépirodalmi szövegelemeket: a téma, a cselekmény helye és ideje, főszereplő, mellékszereplő stb. – Ismeri és megnevezi a következő fogalmakat: monda, mese, tájleíró költemény, elbeszélés, novella, regény, levél, napló, életrajz, önéletrajz, ballada, dráma. – Megnevezi és a gyakorlatban is alkalmazza a leírás formáit: személyleírás, tárgyleírás, tájleírás. – Felismeri és értelmezi az egyszerű szövegek konfliktushelyzeteit, a hősök jellemvonásait, s velük kapcsolatban megállapít, véleményt formál. – A szépirodalmi művek tudatos, igényes olvasója. – Képes esztétikai élmény átélésére. – Tiszteli a nemzeti irodalom és kultúra hagyományait. – Többszöri olvasás után megérti az egyszerű és/vagy összetettebb szövegeket. – Hangosan olvas és reprodukál rövidebb és/vagy hosszabb szövegeket, ügyelve a helyes artikulációra, hangsúlyra, hanglejtésre, valamint mondatformálásra. – Képek, kérdések, vázlat és kulcsszavak alapján összefoglalja a szöveg lényeges információit. – Megfogalmazza a szöveghez kapcsolódó egyéni élményeit. – Képes a nem lineáris szövegek befogadására. – Megismeri a vajdasági magyar gyermeksajtót.	**IRODALMI ISMERETEK**	**LÍRA** **Feldolgozásra szánt szövegek** 1. Radnóti Miklós: *Éjszaka* 2. Weöres Sándor: *Őszi zápor* (részlet) és/vagy más gyermekverse 3. Petőfi Sándor: *Csatadal* 4. Arany János: *Családi kör* 5. Pilinszky János: *Téli ég alatt* 6. Nemes Nagy Ágnes: *Tavaszi felhők* (zenei feldolgozása is) 7. Kosztolányi Dezső: *Kip-kop, köveznek* **Kiegészítő, választható szövegek** **1.** Ady Endre: *Balzsam tündér postája* **2.** Domonkos István: *Tessék engem megdicsérni; Béci* **3.** Tolnai Ottó: *Puccs* **4.** Varró Dániel: *Miért üres a postaláda mostanába?* **5.** Petőfi Sándor: *Reszket a bokor, mert...* **6.** Ács Károly: *Valaki verset olvasott* **7.** Fehér Ferenc: *Apám citerája* **8.** Varró Dániel: *Pakolgató* vagy *Maszat-hegyi naptár* **9.** Weöres Sándor: *Ó, ha cinke volnék* **10.** Weöres Sándor: *Újévi jókívánságok* **11.** Kiszámolók **12.** Varró Dániel: *Nem, nem, hanem* **13.** *Honfoglalás* Kortárs költők alkotásai. Néhány magyar költő rövid életrajza és délszláv kapcsolatainak feldolgozása (pl. Petőfi Sándor, Arany János) Néhány magyar irodalmi szöveg szerb, illetve délszláv fordítása. **Irodalmi alapfogalmak** Műnemek: líra. A szöveg formája: a verses forma. Műfaji ismeretek: a dal, a szabadvers. Stíluseszközök: pl. a megszemélyesítés, a költői jelző, a hiperbola, a fokozás, a metafora, a hasonlat, a hangutánzás és a hangulatfestés. A költői és a lírai én. A lírai formanyelv jellemzői: képiség, ritmus, szerkezet. Rímfajták. **EPIKA** **Feldolgozásra szánt szövegek – kötelező szövegek** 1. Egy kortárs magyar szöveg feldolgozása 2. Egy világirodalmi szövegrészlet feldolgozása magyar nyelven 3. Csáth Géza: *Egy vidéki gimnazista naplójából* 4. Illyés Gyula: *Petőfi Sándor* (részlet) 5. *Rúzsa Sándor* (zenei feldolgozása is) 6. Gion Nándor: *A kárókatonák még nem jöttek vissza* (részlet) 7. Janikovszky Éva: *A tükör előtt (Egy kamasz monológja)* 8. Gobby Fehér Gyula: *Az ujjak mozgása* 9. Méhes György: *Duci bácsi* **Kiegészítő, ismeretterjesztő, választható szövegek** *1. Arany János: Mátyás anyja* *2. Kőmíves Kelemenné* *3.* Mikszáth Kálmán: *Akik ugatnak* *4. Görög Ilona (A csudahalott)* *5.* Móra Ferenc: *A csókai csata* *6.* Karinthy Frigyes: *Röhög az egész osztály* (részlet) *7.* Nógrádi Gábor: *Hogyan neveljük szüleinket?* *8.* Herceg János: *Medvetánc* (részlet) *9.* Németh István: *Színötös* *10. A szilvás gombóc* (mese)

		Irodalmi alapfogalmak Szerző és elbeszélő. Epikai műfajok: a napló, az életrajz és az önéletrajz, a novella és az elbeszélés. A leírás (táj-, személy- és tárgyleírás). A komikum és az irónia. A jellemzés fajtái pl. párbeszédben, az önjellemzés. Az epikai művek szerkezeti egységei. **Nemzeti kultúra** **Kötelező témák:** Híres magyar személyiségekről szóló írások (pl. Árpád magyar fejedelem, Szent István király, Mátyás király, Kossuth Lajos, gróf Széchenyi István stb.) Mondák (pl. a török dúlás idejéből, A fehér ló mondája, Mátyás királyról stb.) **Kiegészítő, választható szövegek:** 1. A magyar népviselet 2. A magyar néptánc – a csárdás (pl. *Az a szép*) 3. Népszokások (pl. húsvét, pünkösd, mindenszentek és a halottak napja, karácsony stb.) 4. Idénymunkálatokhoz kötött népi szokások (pl. kukoricafosztás, szüret) Válogatás a kortárs epikai alkotásokból. **Projektmunka:** – magyar és szerb műfordítások elemzése, összevetése az eredeti szöveggel, – gyermekversek a magyar és a délszláv irodalomban (pl. Jovan Jovanović Zmaj és Arany János vagy Weores Sándor), – ünnepek a magyar és a délszláv kultúrában, - híres ételek a magyar és a délszláv kultúrában (összehasonlítás), - hangszerek a magyar és a délszláv kultúrában (poszter, video- vagy hanganyag készítése), - magyar és délszláv népviselet, - magyar történelmi személyiségek (pl. Mátyás király), - magyar személyek a délszláv történelemben (pl. Hunyadi János / Sibinjani Janko) - Mutasd be a családodat! - családfa készítése, a családtagok jellemzése - A kedvenc sportom / sportolóm - Hova szeretnél elutazni? Mutasd be a kedvenc országodat! - Mutasd be a szülőhelyedet! - Szervezzünk meg egy utazást! stb. - Védett állatok Szerbiában és pl. Magyarországon - Mit tehetünk a Föld megmentése érdekében? **DRÁMA ÉS FILM** Népszokásokkal kapcsolatos dramatikus játékok (pl. lucázás, betlehemezés stb.) **Választható filmek** Mancs (részlet), Egri csillagok, Gusztáv, Magyar népmesék, Mesék Mátyás királyról stb.
– Különböző beszédhelyzetekben nyelvtudásának megfelelően egyszerű és/vagy összetettebb/bonyolult információkat kér és ad. – Megérti azokat alapvető információkat, amelyek a mindennapi kommunikációs helyzetekben hangzanak el. – Nyelvtudásának megfelelően alkalmazza a szituatív kódváltást. – Használja a megfelelő udvariassági formákat. –Megérti a hangzó, multimédiás anyagok lényeges információit. – Részt vesz szerepjátékokban. – Kommunikációs alapismeretek elsajátítása	**KOMMUNIKÁCIÓ**	A kommunikáció tényezői A non-verbális kommunikáció A szupraszegmentális tényezők – szerb–magyar kontrasztív összevetés A kommunikációs helyzetek: a beszélgetés, a felszólalás, az érvelés és a vita. A levélírás. Témakörök: információkérés- és adás, tanácskérés- és adás, egyszerű felszólítások alkalmazása. Családtagok, irodalmi alkotások hőseinek, filmek / színházi előadások hőseinek bemutatása és jellemzése. Környezet/lakóhely, tárgyak, videojátékok bemutatása, munkafolyamatok elmesélése. Szabadidős tevékenységek bemutatása. Nyári élmények elmesélése. Utazás megtervezése: keressük meg a legrövidebb / legolcsóbb utazási módot, vásároljunk jegyet, béreljünk hotelt / szobát, szervezzük meg a programot! (dramatizált játék, képregény, videó készítése) Vásárlás dramatizálása (pl. hangszer, ruházat). Ki vagyok én? - egy ismert ember életrajza (múlt idő, E/1), jellemzés. Naplóírás (valós vagy kitalált személy) stb. A hallás utáni szövegértés fejlesztése. Udvariassági formák: köszönés, bemutatkozás, bemutatás, elköszönés, megköszönés, bocsánatkérés, telefonálás, útbaigazítás, értesítés, meghívó, születésnapi gratuláció, jókívánság kifejezése stb. Részvétel rövid interakciókban, a beszédszándékok egyszerű kifejezése.

		Kommunikáció begyakorolt beszédfordulatokkal. Rövid, egyszerű szövegek létrehozása (napi tevékenységek, tervek, kívánságok, útmutatások). A diákok anyanyelve hatására előállt interferencia jelenségek javítására irányuló képességek fejlesztése. Bizonyos információk lokalizálása hangzó és multimédiás anyagokban. Szerepjátékok.
– Alapszinten kontrasztív módon gondolkodik, összevet. – Felismeri és megnevezi az alapszófajokat (ige, főnév, főnévi igenév, melléknév, számnevek, névmások, határozószók). – Ismeri és alkalmazza az igeidőket és igemódokat. – Ismeri és alkalmazza az alanyi és tárgyas ragozást. – Ismeri és alkalmazza a melléknevek fokozását. – Képes az elsajátított nyelvi modellek alkalmazására.	**SZÓFAJTAN**	A magyar és a szerb nyelv szerkezetének összehasonlítása. A szófajok – kontrasztív összevetés. A főnevekre vonatkozó tudás elmélyítése: a főnév fajtái, mondatbeli elhelyezése és toldalékolása. A névmásokra vonatkozó tudás elmélyítése. A személyes, kérdő, mutató és vonatkozó névmás. A névmások szövegszervező szerepének megfigyelése, alkalmazása a szövegalkotásban. A határozószók és mondatbeli szerepük. A névutók és mondatbeli szerepük. A kötőszavak. Információk gyűjtése, adatok elrendezése, lexikonhasználat. Helyesírási táblázatok, fürtábrák, folyamatábrák stb. készítése, ún. nehéz szavak jegyzékének készítése.
– Többszöri olvasás után megérti az egyszerű és/vagy összetettebb szövegeket. – Hangosan olvas és reprodukál rövidebb és/vagy hosszabb szövegeket, ügyelve a helyes artikulációra, hangsúlyra, hanglejtésre, valamint mondatformálásra. – Képek, kérdések, vázlat és kulcsszavak alapján összefoglalja a szöveg lényeges információit. – Megfogalmazza a szöveghez kapcsolódó egyéni élményeit. – Képes a nem lineáris szövegek befogadására. – Megismeri a vajdasági magyar gyermeksajtót.	**OLVASÁS ÉS SZÖVEGÉRTÉS**	Tanári minta alapján a szavak, szószerkezetek, mondatok helyes felolvasása a szupraszegmentális jegyek (ritmus, hangsúly, hanglejtés) helyes felhasználásával. Szövegek hallgatása és megértése, a tanult témák keretében. A kifejező és a néma olvasás gyakorlása, az egyszerűbb szövegek megértése kifejező és néma olvasás után. Az egyszerűbb átvitt értelmű szavak és szókapcsolatok megértésének gyakorlása. Ismeretlen elemek azonosítása új szövegekben, jelentésük tisztázása. Szövegfeldolgozó feladatok megoldása. Nem lineáris szövegek feldolgozása (pl. képregények, táblázatok, gondolattérképek, pókhálóábrák, diagramok, grafikonok stb.) Egy-egy cikk feldolgozása a vajdasági magyar gyermeksajtóból (Jó Pajtás)
– Ismeri és alkalmazza a helyesírási alapelveket. – Képes rövid szövegek másolására. – Képes rövid szövegek alkotására (képeslap, meghívó, SMS stb.) – Ismeri és alkalmazza az elválasztás szabályait. – Képes 10-12 mondatos és/vagy hosszabb fogalmazás írására.	**HELYESÍRÁS**	Nyomtatott minta alapján szavak, szókapcsolatok, mondatok másolása. Mondatok, szövegrészek leírása tollbamondás alapján. Szavak, szószerkezetek, mondatok leírása emlékezetből (pl. képekhez kapcsolva). Az igekötők helyesírása. A rövid és a hosszú magánhangzók és mássalhangzók megkülönböztetése. Az igemódok helyesírása: kijelentő mód, feltételes mód, felszólító mód és a határozott ragozás. Az elválasztás szabályai – az eddig megszerzett tudás elmélyítése. A tulajdonnevek helyesírásának gyakorlása, elmélyítése. A helyesírási szabályzat használata. A leggyakoribb nyelvi hibák. A vessző helyes használata.
– Hangalak és jelentés alapján felismeri a rokon értelmű és az ellentétes jelentésű szavakat. – Felismer (egyszerűbb) közmondásokat, szólásokat. – Szókincsét kb.250–300 további új lexikai egységgel gazdagítja.	**SZÓKÉSZLET**	Szóalkotás. Rokon értelmű, többjelentésű, ellentétes jelentésű, hangutánzó szavak a választott szövegben, azok stílusértéke. Állandósult szókapcsolatok.

Kulcsfogalmak: artikuláció, prozódia, interakció, kérdés-válasz, bemutatkozás és bemutatás, helyesírás, állandósult szókapcsolatok, ünnepek, szituációs szövegek, ismeretterjesztő szövegek, szépirodalmi szövegek, film.

Házi feladatok

Írjanak egyszerűbb fogalmazásokat a megadott témakörökben! Pl. leíró fogalmazást (valós, vagy képzeletbeli tárgy, táj, kép vagy képsor alapján), elbeszélő fogalmazást (valós vagy kitalált események, önállóan vagy képsorok, kérdések alapján), jellemzést (valós vagy kitalált személyek).

Házi olvasmány

A tanulók tudásszintjéhez mérten válasszunk ki egy-egy szöveget házi olvasmányként, egyet-egyet mindkét félévben (pl. kortárs magyar szövegeket).

Iskolai dolgozat

A tanulók mindkét félévben egy-egy írásbeli dolgozatot írnak a megfelelő szinten, a feldolgozandó témakörökben – pl. híres személy bemutatása és jellemzése, múltbeli események (Velem történt..., A legkedvesebb családtagom, El szeretnék utazni... stb.)

ÚTMUTATÓ A PROGRAM DIDAKTIKAI-METODIKAI MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

I. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS TERVEZÉSE

A tantárgy keretében a tanulók nyelvismerete alapján differenciáljuk a célokat és a kimeneteket, valamint az oktatási feladatokat. Meg kell különböztetnünk az anyanyelvápolást a magyar nyelv idegenként való tanulásától. Javasoljuk a diákok nyelvismeretének felmérését az első órán, amely a nyelvismeret szerinti csoportok kialakításának alapját képezi. A kitűzött célok csakis a differenciált oktatás keretében valósíthatók meg.

II. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS MEGVALÓSÍTÁSA

A szövegek nem egyforma nehézségűek, a tanár a gyerekek szintjének megfelelően válogathat, szükség esetén adaptálhatja is őket. A feldolgozás során annyira mélyednek el a szövegben, amennyire az osztály tudásszintje ezt megengedi. Nem muszáj minden szöveget, nyelvtani jelenséget megtanítani, illetve teljes egészében elsajátítani. Ha a tanár úgy méri fel, elegendő a rövid említés / magyarázat is a szövegben lévő példák illusztrációjával, a hangsúly lehet a gyerekek gyűjtésén / munkáján is.

A készségek fejlesztése komplex módon történik, úgy, ahogy azok a valós kommunikációs helyzetekben természetes módon összekapcsolódnak. A nyelv elsajátítása továbbra is, minden esetben kontextusba ágyazva, konkrét beszédszituációkban valósul meg, melyekben a verbális és a nem verbális elemek, a szociokulturális tudás természetes egységet alkotnak. Ezért az oktatás is komplex módon folyik. A motiváció fenntartása miatt fontos, hogy a tanuló a fejlettségi szintjének megfelelő, változatos, érdekes és értelmes, kihívást jelentő tevékenységek során sajátítsa el a nyelvet, és a feldolgozásra kerülő témakörök megfeleljenek a tanulók érdeklődésének, igényeinek és szükségleteinek. A nyelvtani szerkezeteket továbbra is kontextusba ágyazva sajátítják el, majd fokozatosan megfigyeltetjük a nyelv szabályrendszere és az anyanyelvükhöz hasonló, illetve attól eltérő nyelvi jelenségeket. A magyar nyelv agglutináló jellegéből fakadóan a sikeres tanulás feltétele a grammatikai jelenségek tudatosítása.

Ebben a szakaszban is fontos célkitűzés, hogy a tanulók nyelvi kompetenciájának fejlesztése szoros összefonódásban és kölcsönhatásban történjen a fejlesztési szakaszra vonatkozó nevelési célokkal és más kulcskompetenciák fejlesztésével, így a szociális kompetenciával, az esztétikai-művészeti tudatossággal és kifejezőképességgel, valamint az önálló tanulással. Fokozatosan egyre nagyobb szerepet kap a digitális kompetencia, hiszen az IKT-eszközök használata az információszerzés és az információcsere korszerű és hatékony eszköze.

A tanulók, attól függően, hogy **anyanyelvápolásként** vagy **idegen nyelvként** tanulják a nyelvet:

- gyakorolják a mindennapi témákról szóló beszélgetésbe való bekapcsolódást,
- gyakorolják a kérdésmegértést és a (rövid) - megválaszolást,
- gyakorolják az állítás, tagadás, tiltás, felszólítás, kérés, köszönet megértését és kifejezését,
- fejlesztik a tárgyleírásnak, a személyek, állatok bemutatásának/bemutatkozásának, az eseménymondásnak és megértésnek a készségét,
- beszélgetnek az emberek közti különbségekről, más kultúrákról, nyelvekről,
- felfogják az irodalmi szöveg globális jelentését, rákérdeznek az ismeretlen szavakra, vagy megkeresik őket a szótárban,
- kérdések segítségével megállapítják a cselekmény szereplőit, a helyét és idejét,
- alkalmazzák a szövegekben előforduló új lexikát,
- szókincsüket új szavak tanulásával gazdagítják, szókincsgyarapító gyakorlatokat végeznek, szóképzéssel szavakat alkotnak (kb. 250–300 új szó),
- a nyelvtudás szintjének megfelelően elsajátítják a legfontosabb nyelvi-nyelvtani ismereteket, pl. ki tudják fejezni az egyes és többes számot, használják a tárgyragot, az igéket ragozzák jelen, múlt, jövő időben, gyakorolják az alanyi és tárgyas ragozást,
- fejlesztik helyesírási készségüket: szótagolnak, elsajátítják és gyakorolják az elválasztás szabályait, gyakorolják a tulajdonnevek helyesírását, a magán- és mássalhangzók időtartamának jelölését, a *j*- hang kétféle jelölését, az egybe- és különírás egyszerűbb eseteit, az igemódok és a határozott ragozás helyes írását,
- begyakorolják az elsajátított nyelvi modelleket: meghatározott mondattípusok elsajátítása, mondatbeli kapcsolatok, szószerkezetek elsajátítása, transzformálási gyakorlatok, mondatalkotási gyakorlatok megadott elemek és szavak felhasználásával, a nyelvtani egységek kontrasztív (szerb-magyar) módszerekkel történő összehasonlítása,
- alkalmazzák a helyesírási alapelveket,
- magyar filmeket, gyermekfilmeket és rajzfilmeket tekintenek meg, segítséggel megállapítják a témát, a szereplőket, a helyet, az időt,
- válaszolnak a szöveg (rajzfilm, film) cselekményére vonatkozó kérdésekre, maguk is tesznek fel kérdéseket,
- megnevezik környezetük személyeinek, tárgyainak tulajdonságait,
- használják a személyes névmásokat és azok ragos alakjait (velem, nálad stb.)
- használják a kérdő névmásokat és a mutató névmások tárgyragos és határozóragos alakjait (ki?, mi?, kik?, mik?, milyen?, mennyi? hány? hova?, mikor?, ez, az, ilyen, olyan, ennyi, annyi, ettől, attól, ezt, azt stb.)
- alkalmazzák az egyeztetést,
- ápolják a nemzeti hagyományokat, megismerkednek a népviselettel, a népi énekekkel, a népi hangszerekkel, az ünnepi szokásokkal, részt vesznek népi hagyományokhoz / ünnepekhez kapcsolódó dramatikus játékokban stb.
- megismerkednek a magyar művészet, tudomány és történelem néhány képviselőjével, a műfordítások jelentőségével és a kulturális kapcsolatok egyéb vonatkozásaival.

Fontos feladat a kifejező olvasás (kreatív és kritikai olvasási szempontok) gyakorlása, néhány memoriter beiktatása, a hozzászólás gyakoroltatása, a nem lineáris szövegek feldolgozása (pl. állatkerti belépőjegyek, menetrendek, képregények, nyelvtani táblázatok, gondolattérképek, pókhálóábrák, diagramok, grafikonok stb.)

III. A TANÍTÁSI-TANULÁSI FOLYAMAT ELLENŐRZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A szummatív értékelés megvalósításához írásbeli és szóbeli tudásfelmérő, feladatlap, iskolai dolgozat, esszé, teszt alkalmazható. A korszerű didaktika és módszertan megköveteli más értékelési módok, például a formatív értékelés alkalmazását is. Az ilyen jellegű értékelés információt nyújt a tanárnak és tanulónak arról, hogy milyen kompetenciákat fejlesztett ki, illetve sajátított el, és melyeket kevésbé. A formatív értékelés révén a tanár (portfólió, feljegyzések, tanulói napló, visszajelzések, megbeszélések, kérdések, tanulói önértékelés, a társak értékelése, csoportmegbeszélések, példatárak alkalmazása, diagnosztikus teszt stb.) adatokat gyűjt a tanuló teljesítményéről. A szummatív osztályzatnak akkor van értelme, ha magában foglalja a tanuló minden teljesítményét.

A tervezés, megvalósítás, ellenőrzés és értékelés a tanári hivatás részét képezi. Fontos, hogy a tanuló teljesítményének figyelemmel kísérése mellett a tanár folyamatosan kövesse és értékelje a tanítási-tanulási folyamatot, valamint önértékelésre törekedjen. Az önértékelés a közoktatás minőségének javítását szolgálja.

Programo pale sikljope rromane čhibako palo eftato klaso ande fundosko sikavipe thaj vinajipe

РОМСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Nav predmetosko: **Rromani čhib e kotorenca pale nacionalno kultura**

Res: Res sikavimasko ande predmeto Rromani čhib e kotorenca pale nacinalno kultura si te pindžaras thaj zuravas džanglipe pale rromani čhib, lilaripe thaj e kultura rromengi, sar vi te barjaras džanglipe čhibako ande averčhande trajoske kotora, sar vi barjaripe gindosko pale nacionalno identiteto, sar amarengo khajda vi aver manušengo save trajin paša amende.

Klaso: **Eftato**

Beršesko fondo sikavimasko **72**

ISHODO SIKAVIMSKO Kana del pes gata e tema/kotor sikljarno džanela te:	**KOTOR/ E TEMA**	**SAINĆARIPE**
- pindžarel lilaripaske kotora; - džanel te ande gilja dikhel e strofa, stiho, thaj e rima; - šaj te dikhel ververipe maškar tradicijsko thaj ramome lilaripe; -šaj te pindžarel fundo giljako, paramičako; - džanel te dikhel ande paramiča vrijama, than, thaj so kerel pes ande paramiča; -šaj te dikhel vervripe maškar e manuša ande paramiča; -pindžarel e kompozicija ande drama (čino, scena, dikhipe); – pindžaren pes e trajosa thaj tradicijasa e rromengi; – pindžarel pes e rromengi kulturako-historikane kustikipasa; – pindžarel pes pindžarde rromenca ande rromani historija thaj o holokausto; – pindžaren kernavna si, lel, del; – šaj te dikhel so mijal a so si averčhande maškar rromane dijakturja; – ververkerel standardno rromani čhib katar; dijalekturja – orta vakerel kernavne – orta mothol e navna džuvljikane, muršikane thaj liduj lingurja maškar e kazusurja; – orta mothol e pašnavna thaj e đindurja; – varvekerel e ažutimaske kernavna thaj e modalne kernavna; – orta lekharel sar ramol ande standardno lekharipe; – džanel te ulavel lavorra pe funkcija savi si la thaj pe sainćaripe; – pindžarel subjekato, objekato thaj predikato; – pindžarel so si sinonimo thaj homonimo; – šaj te kerel svato ande 1. thaj 3. lingo, sar si ramosardo ando programo; – džanel te losarel kotora andar o lil; – džanen te keren svato aver manušenca, jakha ande jakha, numaj prikal o telefono sar kerel pes orta svato; – šaj te mothon e paramiča savi si lačhardi ande jekh pinta numaj ande nekabor pinte (sar vareso so sas); – šaj te mothon e paramiča kana des len but pučipa pe save musaj te mothon e paramiča; – mothon e paramiča thaj šaj te ramon la; – pindžaren xarne filmoske paramiča, kamen te dikhen len, thaj džanen te phenen so dikhle; – džanen so si e TV emisije thaj keren svato so kamen te dikhen; – pindžaren so šaj te dikhas ando filmo (pinta, alav, bašalipe, rang, ašundipe).	LILARIPE	**E Lektira** 1. A. Krasnići: Antologija romske poezije-losaripe; 2. A. Krasnici: Indijske bajke-indijake paramiča; losaripe; 3. Tradicijake rromane gilja-losaripe; 4. Kotor katar o dramsko lil - losarel o sikljarno; 5. Zlatomir Jovanović, Marcel Courthiade-indijaki paramiča *Baxt sapengo* **Lila:** Lil drabarimasko palo eftato klaso; E gramatika pale rromani čhib thaj ota lekharipe; Bućarno lil; E lirika- Lilaripaske alava: gilarno, gili, lirsko subjekto; E stilske figure, e metafora, e gradacia, e komparacia; Lirikasko ulavipe -lirikaske gilja (kamipaske, gilja pale abjavutne, pherjasutne, bućarimaske, balade, romanse) paramiča – ilvarno, vakerutno manuš; Motivo, e fabula, vrijmaski linea; Tradicijaki thaj artistikani paramiča; E drama; Lilaripaske alava; Čino, dikhipe, scena; **E nacionalno kultura** **Lil** **Historija rromengi II** E sikamne pindža ren historija rromengi trujal vrijamaske epohe sar vi pindžaripe e pindžarde Rromenca save ačhade pala peste vurma sar lilvarne numaj ande historija, artizmo, bašalipe thaj aver; Holokausto;
	ČHIB (Lil drabarimasko pale šovto, bućarno lil, E gramatika rromane čhibako, Orta rromano lekharipe R. Djurić)	− Kernavna Si, Lel, Del − Orta mothol alava, kidipe alavego e intonacija; − Kernavna-vrijama; − Navna džuvljikano lingo; − Muršikano lingo, liduj linga − Pindžaripe e modalnekernavnenca mangel, trubul, mol; − Pindžaripe sikavnen e sarnavnenca; − Ramosaripe sar vorbis; − Pindžaripe e alavenca trujal e intonacija (vakerimaske alava, pučimaske alava); − Vakerimaske vežbe - sa jekh sikljope andar o *Lil drabarimasko;* − Te sikljon neve alava; Rodas majbut te mothon amenge kana pučas len; Trubun te keren majbut pe intonacija; − Korkoro te vorbin pe tema savi den lenge katar 20 dži ke 30 lavorra;
	ČHIBAKI KULTURA	**E vežbe katar vakeripe** − Vorba-vorba varekasa; Vakeripe so sas khajda te phenen po rindo sar si čhutine e pinte; − Vakeripe sar sas khajda te avel so majbut pučipa; − Vakeripe: − Vakeripe šejengo (sar xaćarde e paramiča); − Vakeripe sar e vežba. Vakeripe katar e džuvdimata thaj o trujalipe; − Sikamnengo gindo pale kova so drabarde; − Kana nakhaven trubun te len alavari; − Vakeripe angle amala; **E vežbe pale ramosaripe** − Ramon e paramiča ande vrijama savi nakhli-majšukar đes familijasa;
	E MEDIJSKO KULTURA	− E filmoske paramiča pale čhavorra. − TV emisije sar zuravipe te barjaren rromani čhib. − Računari/interneto pale čhavorra saven si 13. berš

Importantne alava: lirsko gili, paramiča, e sintaksa, holokausto, homonimura thaj sinonimura

SAINĆARIPE PROGRAMOSKO

Kana sikljona čhavorrenca o predmeto: Rromani čhib e kotorenca pale nacionalno kultura trubun te len sama pe fundoske pedagogikane gindurja kaj si o sikamno ande sikavimakso centro, godolastar sikljarno trubul te pindžarel thaj te dikhel so šaj te sikljol o čhavorro thaj te khajda arakhel o metodo sar trubul te sikljol lesa, thaj te šaj so majbut sikljol neve sikavimaske kotora.

Ande sikavipe trubul te so majlačhe prezentuil lilaripa save sikamne bi pharimasa sićona. Gadava trubula lenge pale majdur sikljope, te barjaren o džanglipe pale rromani čhib thaj e kultura.

Paše fundoske metode, ande sikavipe trubun te avel tumen vi:

- e metoda drabarimaski
- e metoda vorbaki – vorbaki metoda
- e metoda haljarimaski (monološko metoda)
- e metoda praktikane bućako – naučno-rodipaski metoda andar e čhibake kotora, e dijalektologija, prozodija, rromane dijakturja, kidipe averčhande tradicijake lilaripasa, buti neve tehnologijasa.

Trubun te ande buti čhavorrenca si tumen averčhande kotora bućake sar kaj si: buti jekhe čhavoresa, buti liduj čhavorrenca, buti ketane čhavorrenca, – sikljope trujal averčhande khelimata sar kaj si e kvizurja, mothovipa andar o muj thaj aver sar te alava save but drom phenen pes sikljon. Pučipa thaj boldo svato- pučipe khajda te vazden o krlo. E vežbe – pučas, das boldo svato kaj naj vareso numaj te si vareso, ande xarni thaj lungo forma, e intonacija pučimaski thaj boldo alav e intonacijasa. Vakeripe - pale kova so sas amenge, so ašundam, dikhlam. Mothovipe- pale trujalipe thaj e manuša (kon, so, kana, sar, kaj), mothovipe pherde alavenca. Dijalogo – maškar sikamne pale vareso so džanen, so sas lenge ketane. Vorba sosko si fundo ande rromane paramiča thaj e gilja.

Vakeripe – xarne paramiča, e basne, kova so xaćarde. Fundosko svato pale rromane garadine alava, djilabipe gilengo. E konstrukcija pale vorbaki komunikacija. Len sama te orta mothon e grafemenge krla, alava, e intonacija rindo alavengo, aver alava save si čhutine ande rromani čhib. Barjaripe alavengo, alava pale manuša thaj šeja ande prezento, perfekto thaj futuro.

Sikavipe rromane čhibako e kotorenca pale nacionalno kultura del fundoske džanglipa andar e čhib, lilaripe thaj nacinalno kultura.

Ko sikamno trubus te džungadon kamipe te drabaren, ramon, kiden rromane alava, te pindžaren, sikljon thaj afirmišin rromani kultura, tradicija thaj rromano trajo.

Sikljope si lačhardo khajda te pindžaren, len sama, thaj te afirmišin rromani kultura, sikljon stanadardno rromani čhib te keren svato thaj te ramon, te barjaren rromani čhib thaj rromano alavari, te pindžaren sikamnes e rromane tradicijasa thaj historijasa. Trubun te pindžaren e čhavorren sar sas rromenge ande holokausto.

I. PLANO PALE SIKLJOPE

Plano sikavimasko boldino si po ishodo. Sikljope si pe than so sikljol pes, boldino po ishodo sikljavimasko savo mothol amenge so e čhavorra sikljona po agor školako. Godolastar avela ando maškar sikljavimasko o sikamno, a na kova so sikljol. E sikljarne korkoro, numaj vi sikamnenca losarena kova so sikljona, a so si ramosardo ando plano, numaj kova so džanen majlačhe, so kerde majbut drom, sar sikljona čhavorrenca, andar soske lila lenge sikamne po agor školako avena dži ke ishodurja. E sikamne rodena thaj sikljona neve džanglipa. Godova metodo del šaipe te sikljope avel so majlačhe čhavorrenge.

Neve vinajipake-sikavimaske procesurja pindžarde si pe godova kaj si bolde ko sikamno. Kana keras o plano sikavimasko šaj te avel men lačho ishodo. Lačhipe savo si men katar ishodurja ande fundosko sikavipe si majbut, dikhas so den sikamnenge thaj sikljarnenge. E sikamne ažutin te haćaren so kamel pes lender, sikljol pes kova so si importantno taj den šaipe (korkoro) dikhipe kazom sikljile. Den lenge sa kova so trubun te džanen po agor ande tema, predmeto, klaso vi po agor fundoske školako. E ishodurja sikavimaske šaj te loćaren sikamnenge ramosarimaske thaj vorbake egzamurja. Šaj te aven fundo pale losaripe sainćarimako, a so sikljarnenge del tromalipe te sikljon e čhavoren andar e lila save kamen, thaj te den len tromalipe te korkoro arakhen neve sikavipa. Lačhe ramosarde e ishodurja den šaipe te so majloke losaren sikavimaski strategija thaj e metoda savenca šaj te so majloke keren didaktičko-metodikano proceso sikavimasko.

Paše godova, e ishodurja sikavimaske save si lačharde khajda te sikljon, e ishodurja šaj te aven vi egzamurja sar e sikamne sikljile.

II. DIDAKTIKAKO - METODIKANE ALAVA

Lilaripe

Lilaripe si ande sikavipe artistikano thaj barelilaripasko kotor.

Ande sikavipe si majanglal čhutino artistikano, haćarimasko kotor. Kava si čhutino resesa te so majlačhe sikamne sikljon te drabaren, haćaren kova so si ramosardo, thaj aver so si ramosardo ando programo. Či trubus te bistras kaj si niveli barjarimasko, gindosko, emocionalno sar vi niveli ande lingvistikano barjaripe savo šaj te zuravel e percepcija pale lilaripe. Lilaripe šaj pire šukarimasa te barjarel thaj zuravel čhavorrengo gindo, čhib, kulturake kotora, haćaripe pale lilaripe thaj aver.

Lilaripake kotora si fundoske katar kova so kerel pes ande lilaripe, vrijama, manuša thaj kova so keren ande jekh lilvarno kotor. But si importantno te sikljarno sikljol e čhavorren sar trubun te drabaren. Kana losarena lil pale drabaripe, trubun te len sama pe:

Psihološko kriterijumo (lil savo šaj te drabaren čhavorrenge ande šovto klaso);

Estetsko kriterijumo (artistikano šukaripe);

Etičko kriterijumo (e afirmacija lileski savi či nakhel beršenca);

Nacionalno kriterijumo (pakipe te losaren rromano lilaripe)

Gnoseološko kriterijumo (kazom šaj te lilaripe avel o fundo pale džanglipe čhibako thaj lilaripako).

E sikamne pindžaren pes e nacionalno kulturasa trujal o lilaripe, čhib, thaj e čhibaki kultura thaj trujal aver kotora save si phangle pale tradicija thaj historija rromengi.

Čhib sar sikavimasko kotor:

Alavari, e gramatika, ortoepija, ortogafija thaj sintaksa. Kava e čhavorra sikljon ande predmeto rromani čhib e kotorenca pale nacionalno kultura sar vi pe aver predemturja. O sikljarno trubul te sikamnenca sa jekh drom sikljol dži kaj e sikamne či sikljon kova so si ramosardo ando program. E vežbe musaj te aven ande sa jekh nastavno kotor te so majlačhe sikljon.

Sikljarno sa jekh trubul te phenel e sikamnenge kazom si importantno te orta keren svato savo sikljol pes ande ortoepske vežbe.

E ortoepske vežbe či trubun te keren sar korkorutne natavne kotora, numaj paše nastavne kotora save ramon ando plano; alavengi intonacija šaj te pe jekh rig phandel pes e čhibaki kulturasa, e vorbasa andar o muj thaj aver. Šaj te ande sikljope mućen o audio snimko te sikamne šaj so majlačhe sikljon ašundo, te sikljon bašalipe thaj e dikcija vorbaki.

Nesave ortoepske vežbe šaj te keren pes ketane aver kotorenca andar o lilaripe sar kaj si: e artikulacija šaj te čhon ande sidjarno svato, kana keren e sidjarne alava ande rromani tradicija; e prozodija alavengi, sidjaripe, ritmo, alavengi intonacija thaj danfo šaj te čhon ande vežbe te drabaren andar o krlo lilaripaske kotora. Sar e ortoepsko vežba trubun te sikamne vorbin pe godji lilaripaske kotora gilja thaj e kotora paramičake (audio ažutimasa).

Čhibaki kultura

Sainćaripe kulturako, vorbako thaj ramosarimasko si ande funkcija te barjarel čhibaki kultura, komunikacija pe vorbako thaj ramosarimasko niveli

Kava si vi ande aver sikavimaske kotora. Majanglal trubun te den sikavnenge ramosarimaske vežbe, a palal godova vorbake. Trubun te len sama te sikamnenge den vežbe save si pale eftato klaso. Kova so trubun te keren sikamnenca kana si pučipe pale vorba si: paramiča pale kova so sas, so dikhle, so kamen. E teme save šaj te den sikamnenge si: buli familija. Autobiografsko paramiča. Dosturja. Xabe. Phiradipe. Mungro amal – mungri amalni. Bućarimasko djes sikamnengo. Tromali vrijama. Džanglipe. Lil. TV thaj o radio. Mamijake thaj paposke paramiča. Arakhas o trujalipe-džuvdimata thaj aver. Beršeske kotora. Buća. Kamipe dejake čhibako. Importantne rromane đesa. Čhavrikane lila. Dromaripe. Sporto. O računari. E planeta. Kontinenturja. Kotora phuvjake. Kaj kamlemas te dromarav. Gilja, vorba, e radionice pale vorba. Stripo.

Katar o sikamno ažućaras te šaj korkoro te vakerel pe nesavi tema, sar vi te kerel alava katar dino alav. Trubun te džanen te mothon piro gindo pale kova so drabarde (so si lenge šukar so naj, sostar) te phenen kon ramosarda lil, kon si angluno ande paramiča, sosoko si manuš thaj aver. Trubun te džanen te najisaren thaj te rudisaren pale ažutipe.

Trubun te barjaren piro alavi kana drbarena o rromano alaviri. Barjaripe alavengo šaj te buljaren khajda kaj ramosarena o rebuso, khelena pes alavenca. Trubun te ramon piro alavari ande savo avena ramosarde bipindžarde alava.

E medijsko kultura

Sainćaripe ande medijsko kultura trubus te dikhas sar sikljope ande aver sikavimaske kotora ande predmeto Rromani čhib e kotorenca pale nacionalno kultura sar vi kova so sikljon ande aver predmeturja.

E medijsko kultura si e funkcija te majanglal či del te bilačhipe savo del pes ande filmurja avel dži ko sikamno, sar vi te o sikamno vrimajsa korkoro pindžarel so si pala leste a so naj. Imoprtantno si vi kava te phenas e sikamnenge kaj kova so šaj te kerel pes ando crtano filmo naštik ando lengo trajo.

III. DIKHLJARIPE THAJ DEVIPE MOLIPE SIKLJOVIPASKE

Dikljaripe anglosaripasko thaj notiribe rezultatja sikljovnesko sito formatesko thaj sumatesko thaj realizunelape ano rami e *Regulako lil vaš notiribe sikljovnengo ano fundono edukuibe.* Procesi dikljaripe thaj devipe molipe jeke sikljovneske musaj te lelpe inicijalno nota kotar niveli ano savo sikljovno arakhelape. Sikavno kotar procesi sikljovipasko ano kontinuiteti thaj ano misalutno čhane sikavela sikljovneske pedo kvaliteti oleske reslipasko adžahar so inardutni informacia ovela adaptirimi, kobor manglape šuži thaj informativno vaš te ovel ola rola inicijativno inardutni informacija. Sakova aktivipe sitoj šukar šansa vaš te notirinelpe anglunisaripe thaj devipe inardutni informacija, a sikljovnenge manglape te delpe kvalifikacia thaj te delpe zorakaripe vaš korkore te notirinen poro anglunisaripe ano reslipe rezultatja sikljovipaske, sar ini anglunisaripe aver sikljovnengo.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Denumirea disciplinei:	**Limba română cu elemente ale culturii naţionale**
Scopul	**Scopul** predării şi învăţării *Limbii române cu elemente ale culturii naţionale* este ca elevul, prin însuşirea cunoştinţelor funcţionale despre sistemul limbii şi despre patrimoniul cultural şi prin dezvoltarea strategiei de învăţare a limbii române, să-şi formeze capacitatea elementară de comunicare scrisă şi orală şi să ia o atitudine pozitivă faţă de alte limbi şi culturi, precum şi faţă de propria lui limbă şi patrimoniul cultural.
Clasa	**A VII-a**
Fondul anual de ore	**72 de ore**

FINALITĂŢI După terminarea clasei elevul va fi capabil:	**FUNCŢII COMUNICATIVE**	**ACITIVITĂŢI LINGVISTICE** (în funcţiile comunicative)
– să înţeleagă texte mai simple legate de salutări, prezentări şi cererea / oferirea informaţiilor de natură personală; – să salute, să se prezinte pe sine şi pe alţii folosind mijloace lingvistice simple; – să facă schimb de informaţii mai simple, de natură personală; – în câteva enunţuri legate, să ofere informaţii despre sine şi despre ceilalţi; – să înţeleagă texte mai simple legate de descrierea persoanelor, plantelor, animalelor, obiectelor, locurilor, fenomenelor, acţiunilor, stărilor şi evenimentelor; – să descrie şi să compare fiinţe, obiecte, locuri, fenomene, acţiuni, stări şi evenimente folosind mijloace de limbă mai simple; – să înţeleagă sugestii, sfaturi şi cereri şi invitaţii mai simple la activităţi comune şi să răspundă la acestea cu argumentări corespunzătoare; – să adreseze sugestii, sfaturi şi invitaţii la activităţi comune folosind modele de comunicare adecvate situaţiei; – să ceară şi să ofere informaţii suplimentare cu privire la propuneri, sfaturi şi invitaţii la activităţi comune; – să înţeleagă cererile şi solicitările obişnuite şi să răspundă la ele; – să adreseze cereri şi solicitări obişnuite; – să felicite, să mulţumească şi să-şi ceară scuze folosind diverse mijloace de limbă; – să înţeleagă şi urmeze instrucţiuni mai simple privind situaţiile comune din viaţa de zi cu zi; – să ofere instrucţiuni mai simple despre situaţiile comune din viaţa de zi cu zi; – să înţeleagă texte mai simple care descriu acţiunile şi situaţiile din prezent; – să înţeleagă texte mai simple care descriu capacităţi şi abilităţi;	**SALUTAREA ŞI PREZENTAREA PROPRIE ŞI A ALTORA ŞI CEREREA / OFERIREA INFORMAŢIILOR DE BAZĂ DESPRE SINE ŞI DESPRE ALŢII**	Audierea şi citirea textelor mai simple legate de salutare şi prezentare (dialoguri, texte narative, formulare etc.). Reacţia la impulsurile orale sau scrise ale interlocutorilor (profesorilor, colegilor etc.) şi iniţierea comunicării; oferirea informaţiilor orale şi scrise despre sine şi căutarea şi oferirea informaţiilor despre alte persoane.
	DESCRIEREA FIINŢELOR, OBIECTELOR, LOCURILOR, FENOMENELOR, ACŢIUNILOR, STĂRILOR ŞI ÎNTÂMPLĂRILOR	Audierea şi citirea unor texte mai simple care se referă la descrierea fiinţelor, obiectelor, locurilor, fenomenelor, acţiunilor, stărilor şi întâmplărilor; descrierea / compararea orală şi scrisă a fiinţelor, obiectelor, fenomenelor şi locurilor.
	EXPRIMAREA UNEI PROPUNERI SAU A UNUI SFAT, ADRESAREA INVITAŢIEI DE PARTICIPARE LA O ACTIVITATE COMUNĂ ŞI REACŢIONAREA LA ACEASTA	Audierea şi citirea textelor simple care conţin sugestii. Negocieri orale şi scrise cu privire la unele propuneri de participare la activităţi comune; scrierea invitaţiilor pentru o aniversare/petrecere sau a e-mailurilor / SMS-urilor prin care este stabilită o activitate comună; acceptarea / refuzarea propunerii, oral sau în scris, respectând normele de bază ale politeţei şi exprimarea justificării / scuzei adecvate.
	EXPRIMAREA CERERII, INFORMAŢIE, SCUZEI, FELICITĂRII ŞI RECUNOŞTINŢEI	Audierea şi citirea enunţurilor simple prin care se felicită, solicită/oferă ajutor, serviciu, informaţie sau se cer scuze, se exprimă mulţumiri. Felicitarea orală şi scrisă, cererea şi oferirea de informaţii, adresarea cererii pentru ajutor/serviciu şi reacţionarea la aceasta, exprimarea scuzelor şi a recunoştinţei.
	ÎNŢELEGEREA ŞI OFERIREA INSTRUCŢIUNILOR	Audierea şi citirea textelor care conţin instrucţiuni mai simple (de exemplu, pentru realizarea unei sarcini, a unui proiect etc.) cu sprijin vizual şi fără el. Oferirea instrucţiunilor orale şi scrise.

– să facă schimb de informaţii individuale şi / sau o serie de informaţii referitoare la acţiuni în prezent; – să descrie acţiuni, capacităţi şi abilităţi folosind un şir de enunţuri; – să înţeleagă texte mai simple în care sunt descrise experienţe, evenimente şi abilităţi în trecut; – să facă schimb de informaţii individuale şi / sau o serie de informaţii despre experienţe, evenimente şi capacităţi în trecut; – să descrie într-un şir de enunţuri scurte, experienţe şi evenimente din trecut; – să descrie un eveniment istoric, o personalitate istorică etc. – să înţeleagă enunţuri simple referitoare la decizii, promisiuni, planuri, intenţii şi prevederi şi să reacţioneze la ele; – să facă schimb de enunţuri simple cu privire la promisiuni, decizii, planuri, intenţii şi prevederi; – să comunice ce planifică el/ea sau altcineva ce intenţionează sau prevede; – să înţeleagă expresii comune privind dorinţele, interesele, necesităţile, simţurile şi sentimentele şi să reacţioneze la ele; – să exprime dorinţe, interese, necesităţi, simţuri şi sentimente prin mijloace de limbă mai simple; – să înţeleagă întrebări mai simple legate de orientarea / poziţia obiectelor şi fiinţelor în spaţiu şi direcţia mişcării şi să răspundă la ele; – să ceară şi să înţeleagă informaţiile despre orientarea / poziţia obiectelor şi fiinţelor în spaţiu şi în direcţia mişcării; – să descrie cu un şir de enunţuri simple direcţia mişcării şi relaţiile spaţiale; – să înţeleagă interzicerile mai simple, regulile de comportament, obligaţiile proprii şi ale altora şi să reacţioneze la ele; – să facă schimb de informaţii mai simple referitoare la interziceri, avertizări, regulile de comportament şi obligaţiile acasă, la şcoală şi într-un loc public; – să înţeleagă expresii mai simple referitoare la posedare şi apartenenţă; – să formuleze enunţuri mai simple referitoare la posedare şi apartenenţă; – să întrebe şi să spună ce are / nu are cineva şi cui aparţine ceva; – să înţeleagă enunţuri mai simple care se referă la exprimarea mulţumirii şi nemulţumirii şi să reacţioneze la acestea; – să exprime mulţumirea şi nemulţumirea şi să dea explicaţii simple; – să înţeleagă enunţuri mai simple prin care se cere o opinie şi să reacţioneze la ele; – să exprime opinia, acordul / dezacordul şi să dea explicaţii scurte; – să înţeleagă noţiuni mai simple cu privire la cantitate şi preţ; – să întrebe şi comunice cât de mult există / nu există, folosind mijloace lingvistice mai simple; – să întrebe / spună / calculeze cât costă ceva.	**DESCRIEREA ACȚIUNILOR ÎN PREZENT**	Audierea şi citirea descrierii şi schimbul de păreri privind evenimentele / activităţile şi abilităţile permanente, obişnuite şi actuale. Descrierea orală şi scrisă a evenimentelor / activităţilor şi abilităţilor permanente, obişnuite şi actuale.
	DESCRIEREA ACȚIUNILOR ÎN TRECUT	Audierea şi citirea descrierilor şi schimbul oral şi în scris a enunţurilor legate de evenimente/activităţi şi capacităţi în trecut; descrierea orală şi scrisă a evenimentelor / activităţilor din trecut; alcătuirea şi prezentarea proiectelor despre evenimente istorice, personalităţi etc.
	DESCRIEREA ACȚIUNILOR VIITOARE (A PLANURILOR, INTENȚIILOR, PREVEDERILOR)	Audierea şi citirea textelor mai scurte în legătură cu hotărârile, planurile, intenţiile şi prevederile. Înţelegerea / informarea cu privire la decizii, planuri, intenţii şi prevederi.
	EXPRIMAREA DORINȚELOR, INTERESELOR, NECESITĂȚILOR, SIMȚURILOR ȘI SENTIMENTELOR	Audierea şi citirea enunţurilor în legătură cu dorinţele, interesele, necesităţile, simţurile şi sentimentele. Înţelegerea orală şi scrisă cu privire la satisfacerea dorinţelor şi necesităţilor, propunerea soluţiilor cu privire la simţuri şi necesităţi; exprimarea orală şi scrisă a sentimentelor şi reacţionarea la sentimentele altora.
	EXPRIMAREA RAPORTURILOR ÎN SPAȚIU ȘI INDICAȚIILOR CU PRIVIRE LA ORIENTAREA ÎN SPAȚIU	Audierea şi citirea textelor simple cu privire la mişcarea şi orientarea în spaţiu şi a raporturilor spaţiale mai specifice. Schimbul oral şi scris de informaţii privind mişcarea orientarea în spaţiu şi raporturile spaţiale; descrierea orală şi scrisă a direcţiei de mişcare şi a raporturile spaţiale.
	EXPRIMAREA APROBĂRII, INTERZICERII, A REGULILOR DE COMPORTAMENT ȘI A OBLIGAȚIILOR	Audierea şi citirea enunţurilor simple privind interzicerile, regulile de comportament şi obligaţiilor. Punerea întrebărilor privind interzicerile, regulile de comportament şi obligaţiile şi răspunsul la acestea; comunicarea orală şi scrisă a interzicerilor, a regulilor de comportament şi a obligaţiilor.
	EXPRIMAREA APARTENENȚEI ȘI POSEDĂRII	Ascultarea şi citirea textelor mai simple cu enunţuri în care se spune ce are / nu are cineva, sau cui aparţine ceva; punerea întrebărilor despre aparţinere şi răspunsul la ele.
	EXPRIMAREA MULȚUMIRII/ NEMULȚUMIRII	Audierea şi citirea textelor mai simple care se referă la exprimarea mulţumirii / nemulţumirii. Exprimarea orală şi scrisă a mulţumirii / nemulţumirii.
	EXPRIMAREA OPINIILOR	Audierea şi citirea textelor mai simple cu privire la cererea opiniilor şi exprimarea acordului / dezacordului. Cererea orală şi scrisă a opiniilor şi exprimarea acordului şi dezacordului.
	EXPRIMAREA CANTITĂȚII, A PREȚURILOR	Audierea şi citirea textelor mai simple în care se exprimă cantitatea şi preţul; ascultarea şi citirea textelor privind comenzile la restaurant, cumpărăturile. Punerea întrebărilor cu privire la cantitate şi preţ şi răspunsul la acestea, oral şi în scris, jucarea rolurilor (într-un restaurant, într-un magazin, la bucătărie ...); scrierea şi calcularea preţurilor.

DOMENIILE TEMATICE ÎN ÎNVĂȚAREA LIMBII ROMÂNE CU ELEMENTE ALE CULTURII NAȚIONALE PENTRU ȘCOALA ELEMENTARĂ – CICLUL AL DOILEA

Notă: Domeniile tematice se întrepătrund şi sunt aceleaşi în toate cele patru clase ale celui de-al doilea ciclu de instrucţie şi educaţie elementară – în fiecare clasă următoare se actualizează, iar apoi se lărgeşte fondul de cunoştinţe de limbă, obişnuinţe şi abilităţi, precum şi contextele extralingvistice referitoare la o temă concretă. Profesorii abordează temele în conformitate cu interesele elevilor, necesităţile lor şi metodele moderne de însuşire a limbii.

1) Identitatea personală
2) Familia şi mediul social înconjurător (prieteni, vecini, profesori etc.)
3) Caracteristicile geografice
4) România – ţara de unde descind strămoşii mei şi Serbia – patria mea
5) Locuinţa – forme, obişnuinţe
6) Lumea vie – natura, animalele de companie, protecţia mediului de viaţă, conştiinţa ecologică
7) Istoria, experienţa în timp şi perceperea timpului (trecut – prezent – viitor)
8) Şcoala şi viaţa şcolară, sistemul şcolar, instruirea şi educaţia
9) Viaţa profesională (profesia de viitor), planurile legate de profesia de viitor
10) Tinerii – copiii şi tineretul
11) Ciclurile vieţii
12) Sănătatea, igiena, prevenirea bolilor, tratamentul
13) Emoţiile, dragostea faţă de partener şi relaţiile între oameni
14) Transportul şi mijloacele de transport
15) Clima şi condiţiile meteorologice
16) Ştiinţa şi cercetarea
17) Arta (în special literatura modernă pentru copii, muzica contemporană, arta vizuală, dramatică)
18) Principiile etice ; atitudinile, stereopiturile, prejudecăţile, toleranţa şi empatia, grija faţă de alţii
19) Obiceiurile şi tradiţia, folclorul, aniversările (zilele de naştere, sărbătorile)
20) Timpul liber – distracţia, divertismentul, hobby-urile
21) Alimentaţia şi obişnuinţele gastronomice
22) Călătoriile
23) Moda şi îmbrăcămintea

24) Sportul
25) Mediile, mass-media, Internetul şi reţelele sociale

LIMBA ROMÂNĂ

Funcţia comunicativă	Conţinuturile de limbă
SALUTAREA ŞI PREZENTAREA PROPRIE ŞI A ALTORA ŞI CEREREA / OFERIREA INFORMAŢIILOR DE BAZĂ DESPRE SINE ŞI DESPRE ALŢII	*Cum te cheamă/Care este numele tău/ prenumele/porecla?* *Care este numele dumneavoastră, doamnă/ domnule?* *Îţi prezint/ V-o prezint pe Otilia.* *Acesta este Marcel, colegul nou-venit în clasa noastră.* *Bine ai venit!* *Unde locuieşti/locuiţi? Locuiesc pe strada Tudor Vladimirescu 168. La ce etaj locuieşti? La etajul al treilea.* *Practic fotbalul / înotul/ tenisul de masă.* *Cum vii la şcoală? Vin pe jos. Eu vin cu bicicleta. Tu faci naveta în fiecare zi cu autobuzul?* *Care este profesia tatălui tău? Cu ce se ocupă? El este inginer/profesor/vânzător.* *Tu mai ai fraţi, sau surori? Da, eu am o soră mai mică.* *Acesta este unchiul meu, care trăieşte la Arad, dar este născut la Panciova.* *Pe verişoarele mele le cheamă Ana şi Petra. Ele sunt gemene.* Prezentul verbelor frecvente Întrebări cu cuvinte interogative (*cum, care, unde...*) Pronumele personale Pronumele posesive şi adjectivele posesive Numeralele (cardinale şi ordinale) **Conţinuturi (inter)culturale**: reguli de comunicare politicoasă; prenumele, numele şi poreclele; rudele şi relaţiile de rudenie; adresa; prezentarea formală şi neformală; gradele de rudenie şi relaţiile între rude; oraşele mai mari din ţările a căror cultură se însuşeşte.
DESCRIEREA FIINŢELOR, OBIECTELOR, LOCURILOR, FENOMENELOR, ACŢIUNILOR, STĂRILOR ŞI ÎNTÂMPLĂRILOR	*Cum este Marin? El este mai mic decât Petru, are ochii castanii şi părul negru. Este foarte simpatic, dar un pic timid. Poartă ginşi albaştri şi cămaşă galbenă.* *Elefantul este cel mai mare animal de pe pământ. Broasca ţestoasă este mai înceată decât iepurele.* *Motocicleta este mai puţin economică decât bicicleta. Maşina tatălui meu este mai rapidă decât cea a vecinului nostru.* *Vârşeţul este un oraş cu mai puţină agitaţie decât Belgradul.* Adjectivele calificative: genul, numărul şi locul. Comparaţia adjectivelor (*mai mare, cel mai mare*). Prezentul verbelor frecvente, inclusiv al celor reflexive. **Conţinuturi (inter)culturale**: caracteristicile ţării noastre şi a ţărilor în care se vorbeşte limba-ţintă (obiective importante, caracteristici geografice etc.)
EXPRIMAREA UNEI PROPUNERI SAU A UNUI SFAT, ADRESAREA INVITAŢIEI DE PARTICIPARE LA O ACTIVITATE COMUNĂ ŞI REACŢIONAREA LA ACEASTA	*Vrei să mergem împreună la concert? La ce oră? La ora 20. Ştiu că îţi place acest artist.* *Să vii la mine după ore şi te rog să aduci CD-urile tale.* *Am putea să facem o plimbare. Da, de ce nu! Cu plăcere. Îmi pare rău, dar nu pot. Nu mă simt bine.* *Va trebui să consumi mai multe fructe şi legume. Dacă nu te simţi bine, va trebui să consulţi un medic.* Întrebarea prin intonaţie. Imperativul. Negaţia (*nu*). Conjunctivul prezent. Prezentul verbelor frecvente. **Conţinuturi (inter)culturale:** adresrea ocazională a propunerilor, sfaturilor şi invitaţiilor şi reacţionarea la propuneri, sfaturi şi invitaţii.
EXPRIMAREA CERERII, INFORMAŢIEI, SCUZEI, FELICITĂRII ŞI RECUNOŞTINŢEI	*Dacă vrei, pot să te ajut. Ah, mulţumesc, eşti foarte drăguţ/ă.* *Bună ziua, doamnă, caut o fustă din bumbac. Ce număr căutaţi?* *La ce oră pleacă trenul spre Belgrad? La ora 10 şi un sfert (11 fără un sfert).* *Vă rog să mă scuzaţi, domnule, puteţi să îmi spuneţi cum pot să ajung la gară? Da, desigur. Continuaţi drept (la stânga/la dreapta) şi veţi ajunge. Vă mulţumesc. Cu plăcere.* *De unde pot să iau autobuzul 4? Nu este departe de aici.* Întrebarea prin intonaţie. Întrebări cu cuvinte interogative. Numeralele cardinale **Conţinuturi (inter)culturale:** regulile comunicării politicoase, sărbătorile şi evenimentele importante, felicitarea.
ÎNŢELEGEREA ŞI OFERIREA INSTRUCŢIUNILOR	*Citeşte textul şi rezolvă exerciţiul numărul 2!* *Trebuie mai întâi să citeşti cerinţa înainte de a rezolva exerciţiul.* *Veţi face un proiect despre satul/oraşul/regiunea/ animalul de companie. Reflectaţi bine şi răspundeţi!* *Verificaţi răspunsurile vostre!* *Veţi reasculta dialogul, dar nu veţi deschide cărţile încă!* Imperativul. Timpul viitor. **Conţinuturi (inter)culturale**: regulile de comportament politicos în conformitate cu gradul de formalitate şi situaţie.
DESCRIEREA ACŢIUNILOR ÎN PREZENT	*Locuiesc într-o casă în centrul oraşului.* *La ce oră te trezeşti? În fiecare dimineaţă eu mă trezesc la ora 7.* *De obicei luăm masa la ora 14.* *Ce faci? Urmăresc o emisiune la televizor.* *Fratele meu merge la piscină în fiecare zi. El adoră înotul.* *Ei îi place biologia, dar nu-i merge româna.* Prepoziţiile. Întrebări cu cuvinte interogative (*ce, care, când*). Numerele ordinale până la 100. Adverbele de timp (*acum, vreodată, mereu*). Prezentul verbelor frecvente, inclusiv al celor reflexive. **Conţinuturi (inter)culturale**: viaţa în familie; viaţa la şcoală – activităţi şcolare şi extraşcolare; vacanţa şi călătoriile.

DESCRIEREA ACȚIUNILOR ÎN TRECUT	*În România există multe castele interesante. Le-ai vizitat? Unde se găsesc? Pe unde ai călătorit? Ce ai vizitat? Ce te-a fascinat?* *George Enescu a fost pianist excepțional. Ce știi despre dânsul?* *Cum ți-ai petrecut weekendul?* *Ce ținuturi (țări) ai vizitat?* *Tatălui mei îi plac călătoriile. Și mie îmi place geografia.* *L-am sunat pe Andrei, dar nu este disponibil.* Perfectul compus. Imperativul. Întrebarea prin intonație. Întrebări cu cuvinte interogative (*unde, pe unde, cum, ce*). Forma negativă. **Conținuturi (inter)culturale**: evenimente istorice, descoperiri epocale; personalități importante din trecut.
DESCRIEREA ACȚIUNILOR VIITOARE (A PLANURILOR, INTENȚIILOR, PREVEDERILOR)	*Ce ți-ar plăcea să fii când vei fi mare?* *În după masa aceasta voi ieși cu verișorii/verișoarele mele.* *Săptămâna viitoare voi împlini 14 ani.* *Sâmbătă seara voi organiza o petrecere, îi voi invita pe prietenii mei.* *Te voi ajuta la temele de la geografie.* *În vacanță voi face mai multă lectură la istorie și geografie.* *Voi termina lectura acestui roman în vacanță.* Timpul viitor. Condiționalul verbului *a merge*. Întrebări cu cuvinte interogative (*ce*). Adjectivele posesive. **Conținuturi (inter)culturale**: reguli de comportament politicos în conformitate cu gradul de formalitate și situație.
EXPRIMAREA DORINȚELOR, INTERESELOR, NECESITĂȚILOR, SIMȚURILOR ȘI SENTIMENTELOR	*Mă doare capul/gâtul/piciorul.* *Ești obosit/ă?* *Îmi place muzica (clasică/populară/distractivă).* *Doresc/vreau să ies/ să mă odihnesc.* *Vreau să dorm/să mănânc/să beau.* *Vreau imediat să mă culc! (să mănânc…)* *Fiți atenți!* *Nu vorbiți!* *Vai, ce păcat! Îmi pare rău!* Imperativul. Prezentul verbelor frecvente, inclusiv al celor reflexive. **Conținuturi (inter)culturale**: mimica și gesticularea; interese, hobby-uri, distracție, divertisment, sport și recreație.
EXPRIMAREA RAPORTURILOR ÎN SPAȚIU ȘI A INDICAȚIILOR CU PRIVIRE LA ORIENTAREA ÎN SPAȚIU	*Eu sunt la Eugen. Ea locuiește lângă noi.* *Ca să ajungeți la noi, mergeți două străzi drept înainte, apoi faceți stânga și la primul colț o luați la dreapta.* *Cinematograful se află în apropierea supermarketului.* *Unde locuiește el? Unde este Ionel? Cred că este acasă.* *Mă duc la muzeu. El se găsește între bibliotecă și bancă.* Întrebare prin intonație. Prezentul verbelor frecvente. **Conținuturi (inter)culturale**: spațiul public, aspectul tipic al locului.
EXPRIMAREA APROBĂRII, INTERZICERII, A REGULILOR DE COMPORTAMENT ȘI A OBLIGAȚIILOR	*Există vreun loc liber în sală? Da, puteți intra.* *Îmi pare rău, nu puteți trece pe aici. Nu este posibil.* *Trebuie să vă lăsați bagajul la recepție.* *Fumatul este interzis în sală.* *Nu pot să ies, trebuie să mă pregătesc pentru testul la română.* *Trebuie să plimbați câinele în fiecare zi.* Întrebare prin intonație. (Conjunctivul) Construcția *trebuie să*. **Conținuturi (inter)culturale**: comportamentul în locurile publice; semnificația semnelor și simbolurilor.
EXPRIMAREA APARTENENȚEI ȘI POSEDĂRII	*Noi avem prieteni în România.* *Ei au jocuri de socializare.* *Ei nu au calculator în clasă.* *Aceste două fete sunt surorile lui/ei* *Eu am un cățel alb. Și verișoara mea are un cățeluș, dar este negru.* *Al cui este telefonul? Este al tău, ori al lui Denis?* Pronumele și adjectivele posesive. **Conținuturi (inter)culturale**: familia și prietenii; raportul față de averea proprie și a altora.
EXPRIMAREA MULȚUMIRII/ NEMULȚUMIRII	*Ce faci în timpul liber? Care sunt locurile preferate pe care le-ai vizitat? Eu ador jocurile pe calculator.* *Îți plac mult? Da, le ador.* *Serbia este o țară frumoasă.* *Nu îmi place poezia, dar îmi plac foarte mult romanele polițiste.* *Urmărești filmele la televizor, sau la calculator?* *Acest film/ carte îmi place/ nu-mi place.* Întrebarea prin intonație. Pronumele personale cu funcția de complement direct și indirect. Adverbele (*mult, foarte*). Prezentul verbelor frecvente. **Conținuturi (inter)culturale**: arta, literatura pentru tineret, benzile desenate, muzica, filmul.

EXPRIMAREA OPINIILOR	*Cred că are nevoie de ajutor. Şi eu cred la fel.* *Da, ai dreptate.* *Desigur, sunt de acord cu el.* *Nu, nu sunt deloc de acord.* *Este bine/nu este bine.* *Ce părere aveţi referitor la…?* Forma afirmativă şi negativă. Prezentul verbelor frecvente. **Conţinuturi (inter)culturale**: respectarea normelor fundamentale de comportament politicos în comunicarea cu colegii şi adulţii.
EXPRIMAREA CANTITĂŢII, NUMERELOR ŞI PREŢURILOR	*Câţi copii sunt în parc? Sunt patru băieţi şi cinci fete.* *Această chitară costă 9785 de dinari sau 417 roni, cu o reducere de 7%.* *Vă rog, aş mai vrea un pic de suc de portocale. Nu mai avem. Se poate de mere?* *Cine a sosit primul?* *El locuieşte la etajul doi.* Numeralele cardinale. Numeralele ordinale până la 100. Condiţionalul verbelor frecvente. **Conţinuturi (inter)culturale**: mediul social; valutele culturilor ţintă.

INSTRUCŢII PENTRU REALIZAREA DIDACTICO-METODICĂ A PROGRAMEI

I. PLANIFICAREA PREDĂRII ŞI ÎNVĂŢĂRII

Programa predării şi învăţării orientată pe finalităţi oferă profesorului o libertate mai mare în crearea şi proiectarea predării şi învăţării. Profesorul are rolul de a contextualiza Programa în funcţie de necesităţile specifice ale elevilor dintr-o clasă, luând în considerare componenţa clasei şi caracteristicile elevilor; condiţiile tehnice, mijloacele didactice şi mediile de care dispune şcoala; manualele şi alte materiale didactice, resursele, posibilităţile comunităţii locale în care şcoala funcţionează. Pornind de la finalităţi, funcţiile comunicative şi activităţile de limbă recomandate, profesorul întocmeşte planul anual (global) de activitate din care va dezvolta mai târziu planurile operaţionale. Finalităţile sunt definite pentru sfârşitul anului şi îl îndrumă pe profesor să operaţionalizeze la nivelul unei sau mai multor unităţi metodice în funcţie de nivelul realizărilor elevilor. Finalităţile se deosebesc astfel că unele finalităţi se pot realiza mai uşor şi mai rapid, dar pentru cele mai multe finalităţi este nevoie de mai mult timp, de o serie de activităţi diferite şi mod de muncă diferit. În faza de planificare a predării şi învăţării este foarte important să se aibă în vedere faptul că manualul este instrumentul de predare şi că aceasta nu determină conţinuturile disciplinei şi de aceea, conţinuturile oferite în manualul trebuie acceptate selectiv şi în funcţie de finalităţile prevăzute. Având în vedere că manualul nu este singura sursă de cunoştinţe, profesorul trebuie să-i îndrume pe elevilor să folosească şi alte surse de informarea şi însuşire a cunoştinţelor şi abilităţilor.

II. REALIZAREA PREDĂRII ŞI ÎNVĂŢĂRII

Programa axată pe finalităţile indică aceea ce un elev este capabil să producă şi să înţeleagă în procesul de comunicare. Reprezentarea tabelară a finalităţilor, funcţiilor comunicative şi activităţilor lingvistice îl conduce treptat pe profesor de la finalităţi şi funcţiile comunicative ca domenii, până la activităţile de limbă şi conţinuturile r**ecomandate** în funcţiile comunicative dezvoltând capacităţile elevilor de a comunica şi utiliza limba în viaţa lor de zi cu zi, în context particular, public sau educaţional. Aplicarea acestui mod de abordare a predării limbii se bazează pe tendinţa de respectare a următoarelor atitudini:

– limba ţintă este folosită într-o clasă în contexte de interes pentru elevi, bine concepute, într-o atmosferă agreabilă şi relaxantă;
– discursul profesorului este adaptat vârstei şi cunoştinţelor elevilor;
– profesorul trebuie să fie sigur că elevii au înţeles sensul mesajului, inclusiv elementele sale culturologice şi educaţionale şi ale socializării;
– este importantă semnificaţia mesajului lingvistic;
– predarea se bazează pe interacţiunea socială cu scopul de a se îmbunătăţi calitatea şi volumul materialului lingvistic; lucrul în sala de clasă şi în afara acesteia se desfăşoară prin rezolvarea problemelor în grup sau individual, prin căutarea informaţiilor din diferite surse (internet, reviste pentru copii, prospecte şi audio-material) precum şi prin rezolvarea unor sarcini mai mult sau mai puţin complexe în condiţii reale şi virtuale, cu un context, procedeu şi scop clar definite;
– profesorul îndrumă elevii în legile codului oral şi scris şi în relaţiile de reciprocitate dintre ele;
– toate conţinuturile din gramatică sunt introduse prin metoda inductivă, prin diverse exemple contextualizate, în conformitate cu nivelul de cunoştinţe al elevilor, dar fără explicaţii gramaticale detaliate, cu excepţia cazului în care elevii insistă asupra lor, iar cunoştinţele sunt evaluate şi notate pe baza utilizării lor în contexte comunicative adecvate.

Abordarea comunicativ-interactivă în predarea limbii include, de asemenea, următoarele:

– însuşirea conţinutului lingvistic prin participarea concretă şi gândită la actul social;
– conceperea programei de predare şi învăţare ca pe un ansamblu de sarcini şi activităţi dinamice, pregătite în comun şi adaptate listei de sarcini şi activităţi;
– profesorul trebuie să permită accesul la ideile noi şi acceptarea lor;
– elevii sunt consideraţi participanţi responsabili, creativi şi activi la actul social;
– manualele reprezintă o sursă de activitate şi trebuie îmbogăţite prin folosirea materialelor suplimentare autentice;
– sala de clasă este un spaţiu care poate fi adaptat zilnic la necesităţile de predare;
– lucrul la un proiect, considerat o sarcină prin care se stabileşte corelaţia cu alte obiecte, stimulează elevii la munca studioasă şi de cercetare;
– pentru introducerea unui nou material lexical vor fi utilizate structurile gramaticale cunoscute şi invers.

Tehnici / activităţi

În timpul orei se recomandă schimbul dinamic al tehnicilor / activităţilor care nu trebuie să dureze mai mult de 15 minute.

Ascultarea şi răspunsul la îndrumările profesorilor în limba maternă (română) sau de pe înregistrările audio (*ascultă, scrie, uneşte, determină, găseşte* şi activităţile legate de munca în clasă: *desenează, decupează, colorează, deschide / închide caietul* etc.)

Lucrul în perechi, grupuri mici şi mari (mini-dialoguri, joc pe roluri, simulări etc.)

Activităţi manuale (realizarea panourilor, prezentărilor, ziarelor, posterelor etc.).

Exerciţii de ascultare/audiere (după instrucţiile profesorului sau înregistrărilor audio să unească noţiunile, să adăuge părţi ale imaginii, să completeze informaţii, să selecteze enunţuri exacte şi inexacte, să determine cronologia etc.).

Jocuri potrivite vârstei.
Clasificarea şi compararea (după cantitate, formă, culoare, anotimpuri, îmi place / nu-mi place, comparaţii ...).
Rezolvarea „situaţiilor-problemă” în clasă, dezbateri şi mini-proiecte.
„Transpunera» enunţului în gest şi a gestului în enunţ.
Corelarea audio materialului cu ilustraţiile şi cu textul, a titlului cu textul, sau stabilirea titlului.
Crearea în comun a materialelor ilustrate şi scrise (planificarea diferitor activităţi, raport / jurnal de călătorie, afiş publicitar, programul serbării sau al altei manifestaţii).
Înţelegerea limbii scrise:
– identificarea trăsăturilor distinctive care indică asupra particularităţilor gramaticale (gen, număr, timp verbal, persoană ...);
– identificarea legăturii dintre grupurile de litere şi sunete
– răspunsul la întrebări simple despre text, corect / incorect, alegeri multiple;
– executarea instrucţiunilor şi comenzilor citite
Exprimarea în scris:
– corelarea sunetelor cu grupului de litere;
– înlocuirea cuvintelor cu imagini sau ilustraţii;
– găsirea cuvintelor omise (completarea unui şir, găsirea “intruşilor”, careuri în opt direcţii, cuvinte încrucişate etc.);
– unirea textului mai scurt şi a propoziţiilor cu imaginile/ilustraţiile;
– completarea formularului (anunţul la un curs, etichetă pentru bagaj etc.);
– scrierea felicitărilor şi a cărţilor poştale;
– scrierea textelor mai scurte;
Introducerea în literatura pentru copii şi transpunerea în alte medii: joc, cântec, dramă, arte plastice.

STRATEGII DE ÎMBUNĂTĂŢIRE ŞI EXERSARE A COMPETENŢELOR DE LIMBĂ

Având în vedere că finalităţile se realizează prin abilităţi de limbă, este important ca în predarea păstrării şi cultivării limbii materne acestea să se exerseze permanent şi simultan. Doar în acest fel, elevii pot dobândi competenţele lingvistice care sunt în concordanţă cu scopurile date.
De aceea este importantă dezvoltarea strategiei de îmbunătăţire şi de exersare a competenţelor lingvistice.

Audirea/Ascultarea

Înţelegerea vorbirii este activitatea lingvistică de decodificare a sensului literar şi implicit al sensului textului oral; pe lângă capacitatea de a distinge unităţi fonologice şi lexicale şi unităţi cu semnificaţie conturată în limba care se învaţă, pentru să realizeze cu succes înţelegerea, elevul trebuie să aibă şi următoarele competenţe:
– discursivă (despre tipurile şi caracteristicile textelor şi canalelor de transmitere a mesajelor);
– referenţială (despre temele care se abordează) şi
– socioculturală (în legătură cu situaţiile de comunicare, modurile diferite de formulare a anumitor funcţii de vorbire etc.).
Dificultatea exerciţiilor legate de înţelegerea vorbirii depinde de mai mulţi factori:
– de calităţile personale şi capacităţile ascultătorului, inclusiv capacitatea cognitivă de abordare,
– de motivarea şi motivele pentru care ascultă/audiază textul oral,
– de trăsăturile celui care vorbeşte,
– de intenţia cu care vorbeşte,
– de contextul şi circumstanţele - favorabile şi nefavorabile - în care se realizează ascultarea şi înţelegerea,
– de caracteristicile şi tipul de text care trebuie ascultat etc.
Progresul (de la uşor la mai greu, de la simplu la mai complex) pentru această activitate lingvistică în cadrul Programei este, prin urmare, prevăzut la mai multe niveluri. În mod aparte sunt relevante următoarele:
– prezenţa / absenţa elementelor vizuale (de exemplu, mai uşor de înţeles sunt considerate textele orale însoţite de elemente vizuale, din cauza abundenţei de informaţii contextuale care se înregistrează automat în memorie pe termen lung, lăsând posibilitatea ca atenţia să fie concentrată asupra altor detalii);
– lungimea textului oral;
– viteza cu care se vorbeşte;
– claritatea pronunţării şi posibilele devieri de la vorbirea standard;
– cunoaşterea temei;
– posibilitatea / imposibilitatea ascultării/audierii din nou etc.

Citirea

Citirea sau înţelegerea textului scris aparţine aşa-numitei abilităţi lingvistice receptive vizuale. Cu această ocazie, cititorul primeşte şi prelucrează, adică decodează textul scris de unul sau mai mulţi autori şi găseşte semnificaţia. În timpul citităului este necesar să se ia în considerare anumiţi factori care influenţează asupra procesului de citire, cum ar fi: caracteristicile cititorilor, interesele, motivaţiile şi intenţiile, caracteristicile textului care se citeşte, strategiile pe care cititorii le utilizează, precum şi cerinţele impuse de situaţia în care se citeşte.
Pe baza intenţiei cititorului, distingem următoarele tipuri de citire:
– citirea cu scopul îndrumării;
– citirea cu scopul informării;
– citirea pentru a urma instrucţiunile;
– citirea din plăcere.
În timpul citirii, distingem şi nivelul de înţelegere, astfel că citim pentru a înţelege:
– informaţii globale
– informaţii speciale,
– informaţii complete;
– sensul ascuns al unui anumit mesaj.

Scrierea

Prin producţia scrisă se subînţelege abilitatea elevului ca în formă scrisă să descrie evenimente, sentimente şi reacţii, să transmită mesaje şi să-şi exprime opiniile, să facă rezumatul conţinutului diferitor mesaje (din mass-media, textele literare şi artistice, etc.), să ia notiţe, să pregătească prezentări şi altele.

Dificultatea exerciţiilor legate de producţia scrisă depinde de următorii factori: nivelul de cunoaştere al lexicului şi al competenţei de comunicare, capacitatea de prelucrare cognitivă, motivaţie, capacitatea de a transmite mesajul în unităţi de text coerente şi asociate.

Progresul reprezintă un proces care presupune însuşirea strategiilor şi structurilor lingvistice de la uşor la greu şi de la simplu la complex. Fiecare nivel lingvistic superior presupune repetarea ciclică a elementelor însuşite anterior, la care se adaugă structuri lingvistice, lexicale şi comunicative mai complexe. Pentru această activitate lingvistică în cadrul Programei este prevăzut un progres pe mai multe niveluri. Sunt deosebit de relevante următoarele:

– temele (viaţa de zi cu zi a elevilor şi mediul înconjurător, interese personale, evenimente actuale şi diverse aspecte ale contextului socio-cultural, precum şi teme legate de diverse discipline şcolare);

– felul şi lungimea textelor (texte formale şi neformale, rezumate, notiţe personale);

– lexicul şi funcţiile comunicative (capacitatea elevilor de a realiza diverse aspecte funcţionale, cum ar fi descrierea oamenilor şi evenimente în diferite contexte temporale, exprimarea presupunerilor, îndoielii, recunoştinţei, etc. în domeniul particular, public, educaţional);

– gradul de independenţă al elevilor (de la scrierea dirijată/direcţionată, în care se facilitează scrierea prin exerciţii concrete şi îndrumări, până la scrierea independentă).

Vorbirea

Vorbirea ca o abilitate productivă este privită din două aspecte, şi anume, în dependenţă de faptul dacă este în funcţia *prezentării monologice*, prin care vorbitorul anunţă, informează, prezintă sau ţine o prelegere la una sau mai multe persoane, sau dacă este în funcţia *interacţiei*, când se face schimbul de informaţii dintre doi sau mai mulţi interlocutori cu un anumit scop, respectând principiul colaborării în timpul dialogului.

Activităţile de producţie ale vorbirii monologice sunt:

– adresarea în public (comunicări, oferirea de instrucţiuni şi informaţii);

– expunerea în faţa publicului (prelegeri, prezentări, reportaje, rapoarte şi comentarii asupra unor evenimente etc.)

Aceste activităţi pot fi realizate în moduri diferite:

– prin citirea textului scris în faţa publicului;

– prin expunerea spontană sau expunerea cu ajutorul suportului vizual sub formă de tabele, diagrame, desene ş.a.

– prin interpretarea unui rol sau a unui cântec.

Interacţiunea presupune aplicarea continuă şi succesiunea strategiei receptive şi productive, precum şi a strategiilor cognitive şi discursive (luarea şi darea cuvântului, negocierea, conformarea, propunerea soluţiilor, rezumarea, atenuarea sau evitarea neînţelegerilor sau medierea într-o neînţelegere) care sunt în funcţia realizării cât mai reuşite a unei interacţiuni. Interacţiunea poate fi realizată printr-o serie de activităţi, de exemplu:

– schimbul de informaţii,

– conversaţia spontană,

– discuţii neformale sau formale, dezbateri,

– intervievarea sau negocierea, planificarea şi cooperarea în comun.

Competenţa socio-culturală şi medierea

Competenţa socioculturală şi medierea reprezintă un set de cunoştinţe teoretice (competenţe) care se aplică într-o serie de activităţi lingvistice în două medii lingvistice de bază (scrisă şi orală), utilizând în acelaşi timp şi toate celelalte activităţi lingvistice (înţelegerea vorbirii, vorbirea şi interacţiunea, scrierea şi înţelegerea textelor scrise). Deci, ele reprezintă categorii foarte complexe care sunt prezente în toate aspectele procesului de predare şi ale procesului de învăţare.

Competenţa socioculturală ca un ansamblu de cunoştinţe despre lume în general, despre asemănările şi diferenţele dintre modelele culturale şi comunicative în comunitatea lingvistică în care trăieşte elevul şi comunitatea/comunităţii a cărei limbă o învaţă. Aceste cunoştinţe, în funcţie de nivelul competenţelor lingvistice generale, pornesc de la cunoaşterea principiilor de comunicare cotidiană (stiluri funcţionale de bază şi registrele), până la cunoaşterea caracteristicilor diferitor domenii ale utilizării limbilor (particular, public şi educaţional), elementelor paralingvistice şi elementelor de cultură / culturi ale comunităţilor în care este vorbită limba care se învaţă. Cunoştinţele menţionate sunt necesare pentru o comunicare competentă şi reuşită în activităţile concrete de comunicare în limba ţintă.

Un aspect aparte al competenţei socio-culturale îl constituie *competenţa interculturală*, care subînţelege dezvoltarea conştiinţei despre alţii şi cei care sunt altfel, cunoaşterea şi înţelegerea asemănărilor şi diferenţelor dintre lumi, respectiv dintre comunităţi lingvistice cu care elevul ajunge în contact. Competenţa interculturală subînţelege, de asemenea, dezvoltarea toleranţei şi atitudinii pozitive faţă de caracteristicile individuale şi colective ale vorbitorilor de alte limbi, ale oamenilor care aparţin altor culturi, care sunt într-o măsură mai mare sau mai mică diferite de ale elevului însuşi, adică, dezvoltarea unor personalităţi interculturale, prin ridicarea gradului de conştientizare cu privire la valorile diferitelor culturi şi dezvoltarea capacităţii de integrare a experienţelor interculturale în propriul model cultural de comportament şi credinţă.

Medierea este o activitate în care elevul nu-şi exprimă opinia, ci acţionează ca un intermediar între persoanele care nu sunt capabile să comunice direct. Medierea poate fi scrisă şi orală şi include comprimarea şi rezumarea textului şi traducerea. În această Programă traducerea este tratată ca o activitate lingvistică aparte care nu trebuie în nici un caz să fie folosită ca o tehnică pentru însuşirea oricărui aspect al limbii ţintă prevăzută prin predarea comunicativă. Traducerea implică dezvoltarea cunoştinţelor şi abilităţilor de folosire a mijloacelor auxiliare (a dicţionarelor, îndrumătoarelor, tehnologiilor informaţionale etc.) şi capacitatea de găsire a echivalentelor structurale şi lingvistice între limba din care se traduce şi limba în care se traduce.

INSTRUCŢIUNI PENTRU INTERPRETAREA CONŢINUTULUI GRAMATICAL

Predarea gramaticii, laolaltă cu predarea şi însuşirea lexicii şi a altor aspecte ale limbii, este una dintre premisele însuşirii şi păstrării limbii materne. Însuşirea gramaticii implică formarea noţiunilor gramaticale şi a structurii gramaticale în vorbirea elevilor, însuşirea fenomenelor gramaticale, formarea deprinderilor şi aptitudinilor în domeniul analizei gramaticale şi aplicarea cunoştinţelor gramaticale, ca supliment la edificarea şi îmbunătăţirea culturii vorbirii.

Rolul gramaticii în procesul de însuşire a limbii este în primul rând practic şi constă în stabilirea bazei pentru dezvoltarea competenţei comunicative. Fenomenele gramaticale trebuie privite din punct de vedere funcţional (abordare funcţională). În procesul de predare al limbii cu

elemente ale culturii naţionale în măsură cât mai mare trebuie să fie incluse acele categorii gramaticale care sunt tipice şi necesare pentru vorbirea şi comunicarea cotidiană şi anume, prin modele diverse, prin aplicarea regulilor de bază şi combinarea acestora. Trebuie să se tindă spre însuşirea receptivă şi productivă a gramaticii prin tot felul de activităţi de vorbire (ascultare, citire, vorbire şi scriere, dar şi traducere), la toate nivelurile de învăţare a limbii, în conformitate cu scopurile şi finalităţile.

Scopul principal al predării unei limbi este dezvoltarea competenţei de comunicare la un anumit nivel de limbă, în funcţie de statutul limbii şi de anul de învăţare. În acest sens, la anumite categorii gramaticale este dată observaţia că ele sunt însuşite receptiv, în timp ce altele sunt însuşite productiv.

III. MONITORIZAREA ŞI EVALUAREA

Munca fiecărui profesor este formată din planificare, realizare, monitorizare şi evaluare. Este important ca profesorul să monitorizeze şi evalueze continuu nu numai realizările elevilor, procesul de predare şi învăţare, ci şi propria activitate, pentru îmbunătăţirea permanentă a procesului instructiv.

Procesul de monitorizare a finalităţilor realizate începe prin aprecierea nivelului de cunoştinţe al elevilor la începutul anului şcolar pentru ca profesorii să poată să-şi planifice procesul de predare şi procesul de monitorizare şi evaluare a rezultatelor a progresului elevilor. Acest proces este realizat prin evaluarea formativă şi cumulativă. În timp ce în notarea formativă pe parcursul anului urmăreşte realizările elevilor prin diferite instrumente (teste de diagnostic, de autoevaluare, portofoliu de limbă, exerciţii bazate pe proiecte etc.), prin notarea sumativă (teste de evaluare a nivelului de limbă) se apreciază mai precis îndeplinirea finalităţilor la sfârşitul unei anumite perioadă de timp (sfârşitul semestrului, anului, ciclului de instruire). Evaluarea formativă nu este doar monitorizarea realizării elevilor, ci şi monitorizarea modului de activitate şi un instrument care permite profesorului ca în timpul procesului de predare să schimbe şi să îmbunătăţească procesul de lucru. Cu prilejul notării şi evaluării realizărilor elevilor trebuie să se ţină cont ca modalităţile prin care acestea se pun în aplicare nu diferă de activităţile obişnuite la oră, deoarece notarea şi evaluarea sunt considerate parte integrantă a procesului de predare şi învăţare, nu activităţi izolate care creează stres la elevi şi nu dau o imagine reală a realizărilor lor. Prin notare şi evaluare trebuie să se asigure progresul elevilor în atingerea finalităţilor, dar şi calitatea şi eficienţa predării. Scopul notării trebuie să fie şi ridicarea nivelului de motivaţie la elevi pentru progres şi nu evidenţierea greşelilor. Elementele care se evaluează sunt diverse şi trebuie să contribuie la imaginea atotcuprinzătoare a progresului elevilor, consolidarea competenţelor lor comunicative, dezvoltarea abilităţilor şi capacităţilor necesare pentru activitatea şi instruirea de viitor. Acest lucru se realizează prin notarea diferitelor elemente, cum ar fi abilităţile lingvistice (citire, ascultare, vorbire şi scriere), însuşirea conţinuturilor lexicale şi a structurilor lingvistice, aplicarea ortografiei, angajamentul şi sârguinţa în activităţile în timpul orei şi în afara orelor, aplicarea normelor sociolingvistice. Cu ocazia notării şi evaluării, este necesar ca modalităţile de verificare şi notare să fie cunoscute elevilor, adică să fie în conformitate cu tehnicile, tipologia exerciţiilor şi felurile de activităţi care se aplică la orele obişnuite, precum şi la modul în care se evaluează realizările. Astfel de reguli şi organizare ale procesului de evaluare şi de notare asigură o atmosferă pozitivă şi sănătoasă în procesul de învăţare, dar şi relaţii reciproce şi de comunicare calitative între elev - profesor şi elev - elev, dar, de asemenea, ajută elevului să înţeleagă importanţa şi semnificaţia evaluării încurajându-l să preia responsabilitatea pentru propria planificare şi îmbunătăţire a procesului de învăţare.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Назва предмету	**Руски язик з елементами националней култури**
Циль	**Циль** настави и ученя *рускоґо язика з елементами националней култури* то попсцигнуц таки ступень розвою комуникативних схопносцох школяра же би вон самостойно применьовал схопносци висловйованя у стандардних и фахових комуникативних ситуацийох (у складзе зоз тематичнм минимумом и у писаней форми), пестовал национални и културни идентитет, етнїчне самопочитиванє и упознаванє школярох зоз елементами традициї, култури и обичайох Руснацох.
Класа	**Седма**
Рочни фонд годзинох	**72 годзини**

ИСХОДИ По законченей теми/обласци школяр годзен:	**ОБЛАСЦ / ТЕМА**	**ЗМИСТИ**
- одредзиц характеристики трох книжовних родох: лирики, епики и драми; - препознац и одредзиц тему прозного дїла; - одредзиц мотив у писнї - зжато виприповедац змист дїла (фабулу) – обачиц и видвоїц подобносци и розлики медзи епским и лирским дїлом; - одредзиц поетичну слику у писнї; - навесц характеристики сонету; - поцагнуц паралелу медзи биографию и автобиографию; - швидко читац и розумиц пречитане; - видвоїц зоз тексту потребну информацию; - розумиц текст, гоч з нього вихабени даєдни информациї; - препознац народну приповедку або писню и на основу териториялних розликох у язику дзе є записана, чи у Керестуре, чи у Коцуре; - розликовац восточни, заходни и южни славянски язики; - потолковац характеристики руского язика; - препознац норми руского язика; - розликовац букви и гласи у руским язику - правиц розлику медзи простим, преширеним и зложеним виреченьом; - препознац нєзависни зложени виреченя; - одредзиц главне, тє. зависне виреченє у зложеним виреченю; - правилно хасновац слова у хторих ше зявюю випадни вокали О, Е и А у сербских словох (сербски презвиска и географски назви); - правилно писац слова у хторих окончене виєдначованє консонантох по дзвонкосци; - розликовац праве и пренєшене значенє при вецейзначних словох; - возиц розгварку зоз виражованьом складаня або нєскладаня зоз собешеднїком; - водзиц розгварку хаснуюци слова за виповеданє процивеня, преувелїчованя, нєсогласносци; - прецизно виражовац думки и чувства хаснуюци синоними, антоними, гомоними, деминутиви и аугментативи;	КНЇЖОВНОСЦ	**Школска лектира** Поезия 1. Мелания Павлович, *Єст єдна нїтка* 2. Мирон Колошняї, *Зарод* 3. Мирон Колошняї, *Вербово пруце* 4. Гавриїл Костельник, *З мойого валала* (виривок) 5. Михал Рамач, *Дражка на салаш* 6. Гавриїл Надь, *Шерцу* 7. Агнета Бучко, *Гу слунку* Проза 1. Евгений М. Кочиш, *Цо паметам о себе* (виривок) 2. Евгений М. Кочиш, *Наднїчаре* (виривок) 3. Руска народна приповедка, *Треба у младосци робиц* 4. Руска народна приповедка, *Хто шме єсц на лежацо* Домашня лектира: 1. Руски народни писнї (школске виданє зборнїка) – вибор; робота Володимира Гнатюка 2. Хмара на верху тополї, Антология поезиї за дзеци – вибор Книжовни род: лирика, епика и драма – характеристики Тема дїла, фабула, мотив, зжати змист Подобносци и розлики медзи епским и лирским дїлом Поетични слики у писнї Народни писнї и приповедки – робота етнографа Володимира Гнатюка Сонет – характеристики Биография и автобиография Розвиваніе способносци швидкого читаня з розуменьом Диягоналне читанє зоз цильом находзеня одредзених информацийох и лєгкого знаходзеня у рижних текстох

- прекладац текст з єдного язика на други; - обачовац дух язика при прекладаню; - написац кратку конферансу за приредбу; - написац сценарио за школску приредбу; - представиц Руснацох припаднїком других народох и то представиц историю, традицию, язик, културу и обичаї; - представиц живот Руснацох на Горнїци; - потолковац потребу за селєньом до Бачки; - препознац народни писнї и приповедки записани у Керестуре и Коцуре; - розликовац народну бешеду у Коцуре и Керестуре; - повязац нєшкайши обичаї зоз давнима; - мац формоване поняце националней припадносци; - идентификовац постоянє припаднїкох других народох; - робиц на пестованю квалитетного живота вєдно зоз припаднїками других народох; - уключовац ше до роботи културно-уметнїцких дружтвох; - провадзиц дзецински радио и ТВ емисиї на руским язику; - провадзиц часопис за дзеци *Заградка.*	ЯЗИК ҐРАМАТИКА И ПРАВОПИС	Руски язик у фамелиї славянских язикох Нормованє руского язика – робота Гавриїла Костельника Глас, буква, слово, синтагма, виреченє Просте, преширене и зложене виреченє Нєзависно зложене виреченє Зависно зложене виреченє; главне у зависним виреченю Випадни вокали О и Е и випадни вокал А у сербских словох хтори хаснуєме у руским язику Виєдначованє консонантох по дзвонкосци Лексични и семантични вежби Вецейзначносц словох, праве и пренєшене значенє словох Правилне писанє словох у хторих окончене виєдначованє по дзвонкосци
	ЯЗИЧНА КУЛТУРА	Розправянє о патреней представи, вистави або спортским змаганю Лексика – слова за виповеданє складаня, нєсогласносци, процивеня, преувелїчованя, наглашованя Синоними, антоними, гомоними, деминутиви и аугментативи Преклад зоз руского на сербски язик и процивно зоз сербского на руски, та поровнац два руски тексти Писанє конференси, або краткого сценария за школску приредбу Представиц Руснацох на основу научених историйних податкох
	ЕЛЕМЕНТИ НАЦИОНАЛНЕЙ КУЛТУРИ	**Зоз прешлосци Руснацох** Присельованє Руснацох до Бачки Школи на Горнїци Школа у Керестуре Перши кнїжки: перша кнїжка уметнїцкей поезиї, перша ґраматика руского язика, календари и новини Зазберованє народного скарбу и робота Володимира Гнатюка Снованє дружтвох Обичаї Облїванє Прадки Вереня и суєверя Сунякалов Кресценє дзецка Карпаторуски храм Валал музей Випатрунок обисца О 250 рокох Уключованє до роботи културно-уметнїцких дружтвох спрам интересованьох Проваденє дзецинских радио и ТВ емисийох на руским язику Провадзенє часопису на руским язику *Заградка*

Ключни поняца змисту: кнїжовносц, язик, язична култура, елементи националней култури.

УПУТСТВО ЗА ВИТВОРЙОВАНЄ ПРОГРАМИ

Наставна програма *руского язика зоз елементами националней култури* состої ше з трох предметних обласцох: литератури, язика и култури висловйованя. Розподзельованє наставних годзинох би нє требало буц, а на каждей годзини треба окремну увагу пошвециц култури висловйованя школярох и култури Руснацох у Сербиї зоз акцентом на народну традицию и обичаї. Шицки три обласци медзисобно попреплєтани и анї єдну нє мож виучовац изоловано и без учасци других обласцох.

I. ПЛАНОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

Наставна програма *руского язика зоз елементами националней култури* фундаментує ше на исходох, односно на процесу ученя и школярскох посцигнуцох. Исходи представяю опис интеґрованих знаньох, схопносцох, становискох и вредносцох хтори школяр формує, преширює и преглїбює през три предметни обласци того предмета.

Наставна програма орієнтована на исходи дава наставнїкови векшу шлєбоду, вецей можлївосци у креированю и обдумованю настави и ученя. Улога наставнїка контекстуализовац тоту програму спрам потребох конкретного оддзелєня беруци до огляду шлїдующе: уровень знаня руского язика, состав ґрупи и характеристики школярох; учебнїк и други наставни материял хтори буду хасновац; технїчини условия, наставни средства и медиї зоз хторима школа розполага; ресурси, можлївосци, як и потреби локалного стредку у хторим ше школа находзи. Рушаюци од датих исходох и змистох наставнїк преше креирує свой рочни и ґлобални план роботи зоз хторого познєйше розвиє свойо оперативни плани. Исходи дефиновани по обласцох олєгчую наставнїкови дальшу операционализацию исходох на уровню конкретней наставней єдинки.

Препоручує ше же би ше школяром презентовали популарни дзецински и народни дзецински писнї, же би ше провадзел дзецински часопис и реализовало заєднїцке патренє театралней представи за дзеци по руски.

Тексти зоз додатней часци програми треба же би наставнїкови послужели и при обробку наставних єдинкох зоз ґраматики, як и за обробок и утвердзованє змистох зоз култури висловйованя. Дїла хтори ше нє буду обрабяц, наставнїк би требал препоручиц школяром за читанє у шлєбодним чаше.

Попри корелациї медзи текстами, нєобходне же би наставнїк успоставел вертикалну корелацию. Наставнїк муши буц упознати зоз змистами руского язика предходних класох же би ше могло почитовац принцип поступносци и систематичносци.

Наставнїк, тиж так, треба же би познал змисти других предметох и зоз предходних класох хтори преучую историю, традицию и културу Руснацох, треба же би сам познал традицийну и духовну културу Руснацох зоз наглашку на обичаї Руснацох у Сербиї.

Исходи вязани за наставну обласц литература засновани на читаню. Рижни форми читаня основне предусловиє же би школяре у настави здобували спознаня и же би ше успишно уводзели до швета литературного дїла. Школяре ше у седмей класи поступнє уводза до виглєдовацкого читаня. Тиж так школяром треба давац порив же би сами замерковйовали и виправяли правописни ґришки у СМС комуникациї, як и у розличних типох комуникациї прейґ интернету. Попри того, школярох треба упутйовац на хасновањє *Сербско-рускоґо* и *Руско-сербскоґо словнїка*, як и других словнїкох и приручнїкох. Наставнїк би требал на годзину приношиц прикладнїки спомнутих словнїкох, поготов кед ше обрабяю правописни теми, же би школяром давал порив за порядне и систематичне хасновањє приручней литератури.

II. ВИТВОРЙОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

Язик

Розвиванє култури висловйованя єден з найважнєйших задаткох настави мацеринскоґо язика з елементами националней култури. Тота наставна обласц, ґоч є програмски конституована як окремне подруче, муши ше повязовац зоз обробком литературних текстох, як и зоз наставу ґраматики и правописа. Тиж так, обробок литературного текста и робота на ґраматики и правопису литературного язика муши уключовац и змисти хтори допринoша пестованю култури усного и писаного висловйованя.

Нужне же би наставнїк вше мал на розуме пресудну улогу прилагодзениих и систематичних вежбох, односно же наставна материя нє усвоєна док ше добре нє увежба. То значи же вежбанє муши буц состойна часц обробку наставней материї, применьованя, обновйованя и утвердзованя знаня.

Бешеда на руским язику основне предусловиє за кажду другу роботу. Програм за основну школу подрозумює три уровнї – початни, стреднї и висши – та ше седма класа находзи у висшим уровню. Кажди школяр ма розлични уровень розуменя бешеди и писменосци на руским язику, а понеже у ґрупи мале число школярох, вец ше подрозумює максимално индивидуална робота зоз школяром. Кажди модел подрозумює диялоґ або двох школярох або школяра и наставнїка. У тим поступку барз важна интервенция наставнїка понеже нє треба допущиц ситуацию же би були у диялоґу двойо собешеднїки хтори нє знаю правилно конструовац модел. Кед ше у диялоґу зявює язично, тє. ґраматично погришно формулована конструкция виреченя вец ю треба такой и виправиц же би ше у розгварки нє зявйовал вецей раз чути погришни модел.

Розуменє книжовного дїла школяр учи на годзинох порядней настави, а на настави пестованя циль же би школяр дознал, пречитал, дожил книжовне дїло написане на руским язику. Фонд годзинох барз мали та оможлївює лєм же би ше у седмей класи дознало даєдни податки о живоце и роботи даєдних писательох хтори були найпродуктивнєйши. Вибор книжовних дїлох за наставу пестованя огранїчени зоз уровньом школярового познаваня язика, тє. вибор прави наставнїк спрам учебнїка хтори му понука книжовни тексти на вецей уровньох зложеносци.

Елементи националней култури подрозумюю же ше здобува представа о културних подїйох у актуалним чаше о подїйох зоз историї Руснацох и живота у окруженю о обичайох, облєчиву и роботи у прешлосци и пременкох хтори принєсол сучасни живот. Индивидуална робота зоз школяром подрозумює же наставнїк практично за каждого школяра прави програм йоґо напредованя, а дати програм седмей класи то лєм общи або указуюци рамик за йоґо роботу.

III. ПРОВАДЗЕНЄ И ВРЕДНОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

Провадзенє и вредноване резултатох напредованя школярох у функциї досцигованя исходох, а почина з инициялним преценьованьом уровня на хторим ше школяр находзи и у одношеню на цо ше будзе преценьовац йоґо дальши цек напредованя, як и оцена. Кажда активносц добра нагода за преценьованє напредованя и даванє повратней информациї. Кажда наставна годзина и кажда активносц школяра нагода за формативне оценьованє, односно регистрованє прогресу школярох и унапрямованє на дальши активносци.

Формативне вредноване состойна часц сучасноґо приступу ґу настави и подрозумює преценьованє знаньох, схопносцох, становискох и справованя, як и розвою одвитуюцей компетенциї под час настави и ученя. Под формативним мераньом подрозумює ше зазберованє податкох о школярових посцигнуцох, а найчастейши технїки то: реализация практичних задаткох, провадзенє и зазначованє школярових активносцох под час настави, нєпостредна комуникация медзи школяром и наставнїком, регистер за каждого школяра (мапа напредованя) итд. Резултати формативного вреднованя на концу наставного циклуса треба же би були виражени и сумативно – зоз числову оцену.

Робота каждого наставнїка состої ше од планованя, реализациї и провадзеня и вреднованя. Важне же би наставнїк континуовано диференцийно провадзел и вредновал попри посцигнуцох школяра и процес настави и ученя, як и себе и свою власну роботу. Шицко цо ше укаже як добре и хасновите наставнїк вихаснує и познєйше у своєй наставней пракси, а шицко цо ше укаже як нєдосц ефикасне и ефективне требало би унапредзиц.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Назов predmetu	**Slovenský jazyk ako jazyk s prvkami národnej kultúry**
Cieľ	**Cieľ** učenia *slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry* je dosiahnuť taký stupeň rozvoja komunikačných zručností u žiaka, aby vedel samostatne uplatniť osvojené rečové zručnosti v štandardných a odborných komunikatívnych situáciách (a v súlade s tematickým minimom aj v písanej podobe), pestovať národnú a kultúrnu identitu, etnickú sebaúctu a zoznamovať ich s prvkami tradície, kultúry, zvykov a obyčají slovenského národa s osobitným dôrazom na slovenskú komunitu v Srbsku.
Ročník	**Siedmy**
Ročný fond hodín	**72 hodín**

VÝKONY Po skončení ročníka žiak bude schopný:	**OBLASŤ/ TÉMA**		**OBSAH**
− určiť literárny druh literárneho diela; − analyzovať prvky kompozície lyrickej básne (strofa, verš); − odlíšiť charakteristické vlastnosti ľudovej slovesnosti od vlastností umeleckej literatúry; − rozlíšiť ľudovú povesť, rozprávku, bájku, baladu; − rozlíšiť realistickú a fantastickú prózu − rozlíšiť literárne postupy; − hodnotiť umelecký prednes, rozprávanie alebo dramatický dej (žartovný, veselý, smutný a pod.); − určiť tému, miesto a čas konania deja; dejovú postupnosť; − rozlíšiť vlastnosti postáv na príkladoch z textu /vonkajšie vlastnosti a charakter postáv/; − opísať povery, zvyky/obyčaje, spôsob života a udalosti z minulosti opísané v literárnych dielach; − analyzovať prvky kompozície dramatického diela (dejstvo, scéna, výstup); − chápať vzťah k materinskému jazyku a k jazyku iných národov; − poznať zhodu jazykových javov medzi slovenčinou a srbčinou; − odlíšiť spisovný jazyk od nárečia; − rozlíšiť podelenie spoluhlások na tvrdé, mäkké a obojaké; − rozlíšiť ohybné slovné druhy; − poznať pády a pádové koncovky v korelácii so srbčinou; − určiť kategóriu rodu, čísla, pri ohybných slovách; − uplatniť pravopisnú normu pri písaní vybraných slov (typické príklady); − dôsledne uplatniť pravopisnú normu pri písaní veľkého písmena; − uplatňovať interpunkčné znamienka; − rozdeľovať vety podľa obsahu a členitosti; − vymenovať základné vetné členy a rozlišovať ich v jednoduchej vete; − používať *Pravidlá slovenského pravopisu* a iné pravopisné príručky; − poznať niektoré frazeologické útvary; − správne vyslovovať tvrdé spoluhlásky *d,t,l, n* pred *i, e;* − správne vyslovovať slová vzhľadom na intonáciu; − rozprávať jasne dbajúc na spisovnú jazykovú normu; − plynulo a zreteľne čítať nahlas a potichu literárne a vecné texty; − využívať rôzne slohové postupy: deskripciu (portrét, enteriér, exteriér, prírodné javy), rozprávanie v 1. a 3. osobe, dialóg; − vedieť sa poďakovať, požiadať o pomoc, počúvať hovoriaceho; − určiť časti textu (názov, odseky); − utvoriť hovorový prejav alebo napísaný text o vnímaní prečítaného literárneho diela a na témy z každodenného života a vlastnej predstavivosti; − urobiť a predniesť dramatizáciu prečítaného textu podľa výberu, zážitku alebo udalosti z každodenného života; − používať slovník pri obohacovaní slovnej zásoby (paralela so srbským jazykom a pri preklade); − správne odpísať kratší text so zadanou úlohou (obmena rodu, čísla, času, slabík...); − zostaviť a napísať pozdrav a blahoželanie, mail a SMS; − zaspievať priliehavé slovenské ľudové a súčasné populárne detské pesničky; − predniesť ľudové koledy a vinše vzťahujúce sa na sviatky alebo ročné obdobia; − zapojiť sa do vekuprimeraných ľudových hier a tancov; − poznať charakteristiky slovenského ľudového odevu; − zaznamenávať sviatky (v porovnaní so srbskými); − poznať tradičné slovenské zvyky a obyčaje (zabíjačka, Mikuláš, Lucka, Vianoce/koledovanie/ oblievačky) a k tomu priliehavé tradičné jedlá; − poznať niektoré svadobné obyčaje, piesne a vinše viažuce sa za slovenskú svadbu v danom prostredí; − poznať festivaly s národnostným významom a brať účasť na niektorých (ako divák alebo ako účastník); − poznať inštitúcie s národnostným významom, múzeá, etno-domy, galérie.	LITERATÚRA		**LYRIKA** **Literárne termíny a pojmy** Básnik a báseň. Strofa a verš v lyrickej básni/piesni. Druhy autorských a ľudových lyrických piesní a básní: opisné, zbojnícke a obradné, žartovné. **ŠKOLSKÁ LEKTÚRA** 1. Pavel Mučaji: *Ráno na rovine/Báseň o Petrovci* 2. Pavel Grňa: *Ja som niečo chcel* 3. Daniel Hevier: *Náušnica v uchu* 4. Kamil Peteraj: *Školská lavica* 5. Miroslav Antić: *Raz v stredu* 6. Michal Babinka (výber z diela) 7. Štefan Moravčík: *Žuvačka pre oči* 8. Ľudové piesne: (výber), riekanky, hádanky 9. Ľudové koledy a svadobné a iné vinše: (výber) 10. Slovenské ľudové balady (výber) **EPIKA** **Literárne termíny a pojmy** Spisovateľ a rozprávač. Slovotvorné postupy: opis, rozprávanie v prvej a tretej osobe; dialóg. Fabula: sled udalostí. Charakteristika postáv – spôsob vyjadrovania, správanie, fyzický vzhľad a charakter. Druhy epických diel: bájka, ľudová a autorská rozprávka, povesť, balada. **ŠKOLSKÁ LEKTÚRA** • Ľudová bájka: *Lišiak a žaba,...* • Slovenská ľudová rozprávka (výber) • Slovenská ľudová povesť (výber) • Ľudová rozprávka iných národov (výber) • Juraj Tušiak: *Krivý čert* • Andrej Čipkár: *Kumarí – dievča, ktoré nechodí po zemi* • Anna Papugová: *Lena v texaskách* • Anna Nemogová Kolárová: *Ľúbostný prípad* • Miroslav Demák: *Husle* • Zoroslav Spevák Jesenský: (výber z diela) • Ľudové porekadlá a príslovia **DRÁMA** **Literárne termíny a pojmy** Dejstvo, výstup, osoby v dráme. Dramatické útvary a rozhlasová hra. **ŠKOLSKÁ LEKTÚRA** VHV: *Zem* (úryvok) 1. Divadlo pre deti: (výber) 2. Detské ľudové hry: (výber) **VEDECKOPOPULÁRNE A INFORMAČNÉ TEXTY** 1. Malé formy ľudovej slovesnosti 2. Zo života našich predkov 3. Výber z kníh, encyklopédií, časopisov pre deti a internetu. 4. Z tlače a internetu o našich celomenšinových festivaloch **DOMÁCA LEKTÚRA** 1. Slovenské ľudové rozprávky a bájky: (výber) 2. Výber z diela súčasných slovenských vojvodinských autorov **Doplnková lektúra** (výber z 3 diel) 1. Pozeral/a som detský slovenský film alebo sfilmovanú rozprávku: (voľný výber) 2. Komiks podľa výberu 3. Pozeral/a som divadelné predstavenie pre deti
	JAZYK	Gramatika (jazyk, fonetika, lexikológia, morfológia)	
		Pravopis	
		Ortoepia	

	JAZYKOVÁ KULTÚRA	Rozprávanie – o zážitkoch, o tom čo videli, čo by si priali. Tvorenie skupiny slov na určenú tému a viet zo zadaných slov. Samostatné rozprávanie (8 – 10 viet) o svojom súrodencovi, priateľovi, spolužiakovi, o živote v škole, o svojom zážitku, o nejakej udalosti, v ktorej brali účasť. Opis – enteriéru a exteriéru, ľudí, zvierat, prírodných javov, zvykov a obyčají. Poďakovanie, žiadosť o pomoc, účasť v dialógu. Vyjadrenie svojho názoru o prečítanom texte (čo sa mi páčilo a prečo). Názov textu, autor, ústredná postava a jej vlastnosti. Reprodukcia počutého a prečítaného textu alebo rozprávky, bájky za pomoci osnovy alebo samostatne. Opis obrázka alebo rozprávky podľa dejovej osnovy alebo pomocou členenej ilustrácie. Reprodukcia slovenského filmu, rozprávky, detského divadelného predstavenia podľa zostavenej osnovy. Dramatizácia textu podľa výberu, zážitku alebo udalosti z každodenného života. Používanie slovníka na obohacovanie slovnej zásoby, paralela so srbským jazykom, kalky, vysvetlenie významu slov v kontexte. Používanie slovníka pri preklade. Porozumenie určitým frazeologickým jednotkám. Hlasné a tiché čítanie, správna dikcia a intonácia vety. Odpisovanie kratších viet a textov, charakteristických slov a výrazov, odpisovanie so zadanou úlohou (obmena rodu, čísla, času, slabík...). Rozdelenie viet podľa obsahu a členitosti. Vymenovanie základných vetných členov a rozlišovanie ich v jednoduchej vete. Písanie pozdravu a blahoželania, SMS, mailu. Verejný výstup, prezentovanie vlastnej a tímovej práce. Tradičná slovenská ľudová kultúra /svadobné obyčaje v jednotlivých prostrediach/.

Kľúčové pojmy obsahov: literatúra (lyrika, epika, dráma), jazyk (jazyk, fonetika, lexikológia, morfológia, pravopis, ortoepia), jazyková kultúra

POKYNY NA DIDAKTICKO-METODICKÚ REALIZÁCIU PROGRAMU

Program vyučovania a učenia slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry obsahuje tri vzdelávacie oblasti: literatúru, jazyk a jazykovú kultúru. Rozdelenie hodín sa neodporúča podľa vzdelávacích oblastí, ba naopak, na každej hodine by sa mala venovať náležitá pozornosť kultúre vyjadrovania žiakov, národnej tradícii, zvykom, obyčajam a kultúre Slovákov v Srbsku. Teda, všetky tri oblasti sa navzájom integrujú a ani jedna sa nemôže vyučovať oddelene a bez vzájomnej spätosti s inými oblasťami.

Program vyučovania a učenia slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry založený je na vzdelávacích výkonoch, respektíve na procese učenia a žiackych výkonoch. Vzdelávacie výkony predstavujú opis zjednotených vedomostí, zručností, postojov a hodnôt, ktoré žiak buduje, rozširuje a prehlbuje prostredníctvom troch vzdelávacích oblastí tohto vyučovacieho predmetu.

I. PLÁNOVANIE VYUČOVANIA A UČENIA

Program vyučovania a učenia slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry zameraný na výkony umožňuje učiteľovi väčšiu voľnosť, viac možností pri plánovaní vyučovacieho procesu a učenia. Úlohou učiteľa je, aby kontextualizoval daný program potrebám konkrétnej triedy majúc na zreteli: poznávaciu úroveň slovenského jazyka, zloženie triedy a charakteristiky žiakov; učebnice a iné učebné materiály, ktoré bude používať; technické podmienky, vyučovacie prostriedky a médiá, ktorými škola disponuje; rezorty, možnosti, ako i potreby lokálneho prostredia, v ktorom sa škola nachádza. Vychádzajúc z daných výkonov a obsahov, učiteľ najprv tvorí svoj ročný globálny plán práce, z ktorého neskoršie bude rozvíjať svoje operatívne plány. Výkony definované podľa oblastí, uľahčujú učiteľovi sfunkčnenie výkonov na úrovni konkrétnej vyučovacej jednotky. Teraz má učiteľ pre každú oblasť definované výkony. Od neho sa očakáva, že pre každú vyučovaciu jednotku vo fáze plánovania a písania prípravy na hodinu definuje diferencované výsledky práce žiakov: tie, ktoré by všetci žiaci mali dosiahnuť, tie, ktoré by väčšina žiakov mala dosiahnuť, a tie, ktoré by mali iba niektorí žiaci dosiahnuť. Takýmto spôsobom sa dostane nepriamy vzťah so štandardmi na troch úrovniach žiackych výkonov. Zároveň pri plánovaní treba mať na zreteli, že sa výkony rozlišujú, že sa niektoré ľahšie a rýchlejšie môžu realizovať, ale pre väčšinu výkonov (najmä v oblasti literatúry) potrebné je omnoho viac času, viac rozličných aktivít a prác na rôznych textoch. Vo fáze plánovania vyučovacieho procesu je veľmi dôležité mať na zreteli, že učebnica je iba vyučovacím prostriedkom a že neurčuje obsah vyučovacieho predmetu. Preto k obsahu učebníc treba pristúpiť selektívne. Pritom čítanka, spolu s CD k učebnici a gramatikou, je len jedným z možných prameňov vedomostí a učiteľ žiakom umožňuje prehľad a vlastnú skúsenosť v používaní iných prameňov poznania. Pri plánovaní vyučovacieho procesu treba prihliadať na predbežné vedomosti, skúsenosti, intelektuálne schopnosti a na záujmy žiaka. Nevyhnutné je dať dôraz na rozširovanie slovnej zásoby a možnosti využívať jednotlivé kultúrne podujatia a sviatky, ktoré sa ponúkajú v daných prostrediach, s cieľom formovania predstáv o živote Slovákov v minulosti, o tradíciách a kultúre, ktorá slovenskú menšinu na tomto území charakterizuje. Odporúča sa porovnávať zaznamenávanie určitých sviatkov so zaznamenávaním sviatkov iných menšín, ktoré žijú spolu so Slovákmi v daných lokalitách.

II. REALIZÁCIA VYUČOVACIEHO PROCESU A UČENIA

LITERATÚRA

Základ programu z literatúry tvoria texty z lektúry. Lektúra je rozvrhnutá podľa literárnych druhov – lyrika, epika, dráma a zároveň obohatená výberom neliterárnych, vedecko poulárnych a informatívnych textov. Povinná časť lektúry pozostáva hlavne z častí, ktoré patria do základného národného korpusu, ktorý je obohatený aj súčasnými aktuálnymi dielami. Výber diel je v najväčšej miere založený na princípe vekovej primeranosti.

PRÁCA S TEXTOM

Rozlišovanie: rozprávky (ľudové a autorské), bájky, básne, balady, povesť, porekadlá a príslovia, hádanky, rečňovanky.

Čítanie – kratších slovenských ľudových rozprávok, bájok, povestí a textov z umeleckej tvorby, piesní, básní, balád. Nacvičovanie plynulého čítania s porozumením, ktoré sa rovná hovoru. Pri spracovaní básní treba nacvičovať umelecký prednes.

Od žiakov v tomto veku treba očakávať, že budú vedieť postrehnúť priebeh udalosti, hlavnú a vedľajšie postavy, vlastnosti postáv (zovňajšok a charakterové vlastnosti, dobré a zlé konanie), čas a miesto konania deja, začiatok, zauzlenie a rozuzlenie, dejovú postupnosť, opis okolia a ľudí; posolstvo prísloví; ponaučenie bájok porovnávať s udalosťami zo života. Všímať si fantastické prvky v rozprávkach a prenesený význam v bájkach.

Odporúča sa žiakom prezentovať populárne detské a ľudové piesne, sledovať detské časopisy (písanie krátkych literárnych prác do časopisov), spoločné pozeranie a rozbor aspoň jedného divadelného predstavenia a filmu pre deti v slovenskej reči, návšteva celomenšinových podujatí, etno domu, múzeí a galérií, ktoré predstavuju slovenskú kultúru a tradície.

Texty z doplnkovej časti programu majú poslúžiť učiteľovi aj pri spracovaní učiva z gramatiky, tiež na spracovanie a upevňovanie obsahov z jazykovej kultúry. Diela, ktoré učiteľ nespracuje, má navrhnúť žiakom na čítanie vo voľnom čase.

Nový program je založený na väčšej integrácii literárnych a neliterárnych diel. Korelácia je umožnená adekvátnym kombinovaním povinných a nepovinných diel.

Okrem korelácie medzi textami učiteľ má umožniť vertikálnu koreláciu. Tiež má byť oboznámený s obsahmi slovenského jazyka z predchádzajúcich ročníkov, čo umožňuje dodržiavať princípy postupnosti a systematickosti.

Učiteľ má poznať obsahy predmetu zo slovenských dejín, hudobnej a výtvarnej kultúry pre 6. ročník (príklad: *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem, architektúru vojvodinských Slovákov, výtvarné umenie, slovenské ľudové svadobné piesne, časti kroja, výšivky a výzdoby,...*), tradičnú a súčasnú duchovnú kultúru Slovákov s dôrazom na zvyky a obyčaje Slovákov v Srbsku.

Horizontálnu koreláciu učiteľ nadväzuje predovšetkým na vyučovanie srbského jazyka, dejín, výtvarnej kultúry a hudobnej kultúry, náboženstva a občianskej výchovy.

Vzdelávacie výkony späté s oblasťou literatúry založené sú na čítaní. Rôzne obmeny pri čítaní sú základným predpokladom, aby žiaci vo vyučovaní získavali vedomosti a aby sa úspešne uvádzali do sveta literárneho diela. V šiestom ročníku pestuje sa predovšetkým zážitkové čítanie a žiaci sa postupne uvádzajú do bádateľského čítania.

JAZYK

Vo vyučovaní jazyka žiaci sa uschopňujú pre správnu ústnu a písomnú komunikáciu v spisovnom slovenskom jazyku.

Keď sa v obsahoch programu uvádzajú vyučovacie jednotky, ktoré žiaci už spracovali v predošlých ročníkoch, stupeň osvojenosti a uplatnenosti spracovaného učiva sa overuje, opakuje a nacvičuje na nových príkladoch, ktoré predchádzajú spracovaniu nových obsahov, pričom sa zabezpečuje kontinuita práce a systematickosť v nadväzovaní nového učiva na získané vedomosti.

Nevyhnutné je, aby učiteľ vždy mal na zreteli význam priliehavých a systematických cvičení, lebo učivo sa nepovažuje za zdolané, kým sa dobre nenacvičí. To znamená, že cvičenia majú byť súčasťou spracovania učiva, uplatnenia, opakovania a upevňovania vedomostí.

Učivo o ohybných slovných druhoch treba spracovať poukazujúc na podobnosť slovenského jazyka, keď ide o slovné druhy a skoňovanie. Rozsah učiva si učiteľ plánuje podľa toho, s akou skupinou pracuje (homogénnou alebo heterogénnou) a podľa úrovni znalosti jazyka a toho, koľko rokov predtým žiaci navštevovali hodiny slovenčiny. Žiakov treba postupne zaúčať rozdeľovať vety podľa obsahu a členitosti a vymenovať základné vetné členy a rozlišovať ich v jednoduchej vete.

Pravopis

Pravopisné pravidlá sa osvojujú prostredníctvom systematických cvičení (pravopisné diktáty, oprava textu, testy s otázkami z pravopisu atď.). V kontexte pravopisných cvičení žiaduce je občas zapojiť aj otázky, ktorými sa overuje ortografia (správne písanie písmen). Písať diktát sa odporúča len vo funkcii nacvičovania učiva s dôrazom na veľké začiatočné písmená a znaky interpunkcie na konci vety a pri písaní priamej reči.

Treba podnecovať žiakov, aby sami zisťovali a opravovali pravopisné chyby, SMS komunikácií, mailoch, ako aj pri rôznych typoch komunikácie prostredníctvom internetu.

Žiakov treba usmerňovať, aby používali pravidlá a príručky slovenského pravopisu a slovníky. Žiaduce je, aby učiteľ mal tieto príručky na hodine vždy, najmä keď sa spracuje učivo z pravopisu a usmerňoval žiakov používať uvedené príručky.

Ortoepia

Učiteľ má neustále poukazovať na dôležitosť správnej výslovnosti, ktorá sa upevňuje prostredníctvom určitých ortoepických cvičení. Ortoepické cvičenia netreba realizovať ako osobitné vyučovacie jednotky, ale spolu so spracovaním tém z gramatiky; prízvuk vo vete sa môže nadväzovať na kultúru vyjadrovania, nácvik prednesu básne a pod. Používaním auditívnych záznamov žiakov: CD k čítanke a ďalších, treba zvykať na správnu výslovnosť, melodickosť, dikciu ...

Niektoré ortoepické cvičenia sa môžu konať aj pri zodpovedajúcich témach z literatúry: napr. artikulácia sa môže nacvičovať pri jazykolamoch, keď sa spracúvajú ako časť z ľudovej slovesnosti; prízvuk, tempo, rytmus, intonácia a prestávky sa môžu nacvičovať čítaním nahlas úryvkov z lektúry (podľa výberu učiteľa alebo žiaka) atď. Ako ortoepické cvičenia treba využívať aj prednes spamäti naučených úryvkov z poézie a prózy (pomocou auditívnych učebných prostriedkov).

JAZYKOVÁ KULTÚRA

Rozvíjať jazykovú kultúru je jedna z najdôležitejších úloh vyučovania materinského jazyka s prvkami národnej kultúry. Aj keď je táto oblasť vyučovania v programe určená ako osobitná oblasť, musí sa využívať tak pri spracovaní literárnych textov, ako aj pri vyučovaní gramatiky a pravopisu. Spracovanie literárneho textu a učenie gramatiky a pravopisu spisovného jazyka musí zahrňovať aj obsahy, ktoré prispievajú k pestovaniu kultúry ústneho a písomného vyjadrovania.

V tejto vekovej kategórii od žiakov treba očakávať poznanie nasledujúcich oblastí: *Rozprávanie* – o zážitkoch, o tom čo videli, čo by si priali. Odprúčané témy na spracovanie: Širšia rodina. Príbuzenské vzťahy. Životopisné údaje. Hostia. Jedálny lístok. Návštevy. Môj priateľ – moja priateľka. Pracovný deň žiaka. Voľný čas. Záľuby. Kniha. TV a rozhlas. Rozprávky starej matere a starého otca. Časti tela – podrobnejšie. Chráňme prírodu – zvieratá a rastliny. Počasie. Ročný kolobeh v prírode. Povolania a remeslá. Rodná reč. Láska k rodnej reči. Najdôležitejšie slovenské vojvodinské manifestácie pre deti – festivaly a prehliadky. Časť svadobných zvykov a ľudového odevu v jednotlivých prostrediach. Časopis

Zornička. Návšteva priateľa v Novom Sade, Kovačici, Báčskom Petrovci (celomenšinové inštitúcie, galérie, múzeá, ktoré zachovávajú slovenskú ľudovú kultúru a tradície, etno - domy, najstaršie domy, architektúra vojvodinských Slovákov so zameraním na svoje prostredie). Telefonická konverzácia. Doprava. Športy. Kupujeme počítač. Významné sviatky a dátumy pre slovenskú menšinu. Slovenské kultúrne, informačné a náboženské inštitúcie. Planéta Zem. Kontinenty, strany sveta. Kam by som chcel(a) cestovať. Pesničky, dialógy, scénky, dielne na vylepšenie konverzácie. Komiks. Pexeso.

Od žiakov sa naďalej očakáva tvorenie skupiny slov pre určenú tému a viet zo zadaných slov. Majú vedieť vyjadriť svoj názor o prečítanom texte (čo sa mi páčilo a prečo), jeho názov, autora, ústrednú postavu a jej vlastnosti. Majú sa vedieť poďakovať, požiadať o pomoc. Majú samostatne porozprávať niekoľko viet o svojom súrodencovi, priateľovi, spolužiakovi, o živote v škole, porozprávať svoj zážitok, nejakú udalosť, v ktorej brali účasť...

Reprodukcia – počutého a prečítaného textu alebo rozprávky podľa osnovy alebo samostatne. Opísať obrázok alebo postupný dej pomocou členenej ilustrácie. Vedieť reprodukovať podľa osnovy sledovaný slovenský film, rozprávku alebo detské divadelné predstavenie, scénku alebo oslavu.

Opis – enteriéru a exteriéru, ľudí, zvierat, prírodných javov, vymyslených príbehov, sviatkov a obyčají.

Dialóg – rozprávanie o udalosti prostredníctvom vynechania slov opisu; priama a nepriama reč. Majú povedať samostatne a súvisle najmenej 8-10 viet o obrázku, precvičenej téme a viesť dialóg.

Dávať dôraz na interpunkciu (bodka, čiarka, výkričník, otáznik, priama reč).

Dramatizácia – kratšieho textu podľa výberu, zážitku alebo udalosti z každodenného života (situáciu v knižnici, v obchode, na pošte, u školského pedagóga, zážitok s kamarátmi...); čítanie podľa úloh a striedania úloh.

Rozhovor – prihliadať na rozvoj slovníka každodennej konverzácie, obohacovanie aktívnej slovnej zásoby, frazeológia. Frekventované vety z každodenného života. Rozličné tvary vyjadrovania, vynachádzavosť, dôvtip. Cvičenia so zmenou a doplňaním viet.

Slovník – použitie slovníka pri obohacovaní slovnej zásoby, paralela so srbským jazykom, kalky, vysvetlenie významu slov v kontexte. Obohacovanie slovnej zásoby žiakov pomocou didaktických hier z jazyka, rébusov, doplňovačiek, prešmyčiek, hlavolamov,... Písanie vlastného slovníka menej známych slov a výrazov.

Čítanie – Hlasné a tiché čítanie, správna dikcia a intonácia vety. Melódia vety. Slová, v ktorých nastáva spodobovanie spoluhlások.

Odpisovanie – kratších viet a textov, charakteristických slov a výrazov, odpisovanie so zadanou úlohou (obmena rodu, čísla, času, slabík...). Písanie krátkej slohovej práce podľa osnovy alebo zadaných otázok v rozsahu 6 – 8 viet; písanie pozdravu a blahoželania.

Žiaci si majú osvojiť aktívne približne 400 slov a frazeologických spojení. Pasívna slovná zásoba má byť na každej úrovni vyššia ako aktívna.

Ako mimovyučovacie čítanie sa odporúčajú časopisy pre deti a mládež, slovenská detská literatúra a ľudová slovesnosť.

Od žiakov očakávame, aby vedeli aspoň 4 básne, 5 slovenských ľudových piesní a súčasné populárne detské pesničky, hádanky, riekanky, niektoré porekadlá a príslovia, predniesť ľudové koledy a vinše vzťahujúce sa na sviatky alebo ročné obdobia, dve krátke prózy v rozsahu 6 – 8 riadkov a 4 krátke dialógy alebo účasť v detskom divadelnom predstavení. Žiaci by sa podľa možnosti, mali zapojiť do vekuprimeraných detských ľudových hier a tancov, mali by poznať charakteristiky slovenského ľudového odevu (svadobný odev), zaznamenávať sviatky (v porovnaní so srbskými), poznať tradičné slovenské zvyky a obyčaje (zabíjačka, svadba, Mikuláš, Lucka,Vianoce /koledovanie/ oblievačky) a k tomu priliehavé tradičné jedlá a ľudový odev.

Prvky národnej kultúry a tradície

Zoznamovanie detí so základmi dejín slovenskej menšiny v Srbsku (presídľovanie, kultúrne, vzdelanostné, cirkevné a hospodárske snahy, vrcholné kultúrne výsledky, relevantné organizačné formy a inštitúcie…), sprostredkovanie poznatkov, ale i pestovanie emočného vzťahu k tradícii, kultúre, obyčaja a zvykom slovenskej menšiny vo Vojvodine, Srbsku, ale i na celej Dolnej zemi (folklór, remeslá, ľudová slovesnosť, divadlo, literatúra, hudba, tradičné detské hry, obyčaje, demonológia…), no nie v zmysle romantického tradicionalizmu a paseizmu, ale vždy v relácii k budúcnosti, rozvoju a modernizácii. Na minulosť sa opierať, do budúcnosti sa pozerať. Sprostredkovať deťom poznatky o slovenskej komunite v Srbsku (osady, inštitúcie a organizácie, osobnosti, mená, priezviská, pôvod…), ale i o stykoch s inými etnickými skupinami a kultúrami, o prínosoch Slovákov tunajšiemu prostrediu (v školstve, kultúre, umení, architektúre…). Snažiť sa slovenskú identitu a sebaúctu pestovať subtílne, nie prostredníctvom hesiel a fráz, ale na konkrétnych príkladoch, spájať pritom poznatky s emočným nasadením, vždy ale so zreteľom na menšinové a ľudské práva, na európsky kontext, tiež na interetnickú úctu, toleranciu a interakciu.

DIDAKTICKÉ POKYNY

Keď ide o tento predmet, musí sa mať na zreteli podstatná úloha: naučiť žiakov pekne rozprávať po slovensky, čítať, písať a získať zručnosť v jazykovej správnosti. Musia sa mať vždy na zreteli predvedomosti žiakov a na ne sa musí vždy sústavne nadväzovať. Na každej hodine si má učiteľ zvoliť diferencovaný prístup, lebo sú žiaci vekovo zmiešaní a prichádzajú s rozličnými jazykovými kompetenciami.

Gramatika sa má podávať v implicitnej podobe, namiesto opravovania chýb sa využíva modelovanie správneho rečového variantu. Neodmysliteľné je vytvorenie príjemnej atmosféry, ktorá predpokladá partnerský vzťah medzi učiteľom a žiakom a má pomôcť prekonať psychickú bariéru pri aktivizácii získaných rečových zručností, schopností a návykov. Každý jazykový prostriedok sa demonštruje v určitom kontexte, nie izolovane. V nácviku rečových zručností majú dominovať rozličné formy dialógov v interakcii učiteľ – žiak a žiak – žiak. K požiadavkám na spôsob vyjadrovania žiadúca je jednoduchosť, prirodzenosť, spontánnosť a jazyková správnosť.

III. SLEDOVANIE A HODNOTENIE VYUČOVANIA

Sledovanie a hodnotenie výsledkov napredovania žiaka je vo funkcii dosiahnutia výkonov a začína základným hodnotením úrovne, na ktorej sa žiak nachádza podľa toho, čo sa bude brať do ohľadu pri hodnotení procesu jeho napredovania, ako aj známka. Každá aktivita je dobrá príležitosť na hodnotenie napredovania a získavanie spätnej informácie. Každá vyučovacia hodina a každá aktivita žiaka je príležitosťou pre formatívne hodnotenie, totiž zaznamenanie postupovania žiaka a usmerňovanie na ďalšie aktivity.

Formatívne hodnotenie je zložkou súčasného prístupu vyučovaniu a znamená hodnotenie vedomostí, zručností, postojov a správania, ako aj rozvíjania zodpovedajúcej kompetencie diferencovane, počas vyučovacích hodín a v priebehu učenia. Výsledok takého hodnotenia dáva spätnú informáciu ako učiteľovi, tak aj žiakovi o tom, ktoré kompetencie sú dobre zvládnuté a ktoré nie, ako aj o účinnosti zodpovedajúcich metód, ktoré učiteľ uplatnil na uskutočnenie cieľa. Ako formatívne hodnotenie sa chápe zbieranie údajov o dosiahnutých výsledkoch žiaka a najčastejšie techniky sú: realizácia praktických úloh, sledovanie a zapisovanie aktivít žiaka v priebehu vyučovania, priama komunikácia medzi žiakom a učiteľom, evidencia pre každého žiaka, (mapa postupovania) atď. Výsledky formatívneho hodnotenia na konci vyučovacieho cyklu majú byť vyjadrené známkou, v súlade s pravidlami o známkovaní.

Práca každého učiteľa je zložená z plánovania, uskutočnenia a sledovania a hodnotenia. Dôležité je, aby učiteľ sústavne sledoval a hodnotil diferencovane, okrem dosahov žiakov aj proces vyučovacích hodín a učenia, ako aj seba a svoju vlastnú prácu. Všetko to, čo sa ukáže ako dobré a užitočné, učiteľ bude aj naďalej využívať vo svojej praxi vyučovania, a všetko to, čo sa ukáže ako nedostatočne účinné a efektívne, malo by sa zdokonaliť.

СЛОВЕНАЧКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Ime predmeta:	**Slovenski jezik z elementi narodne kulture**
Cilj	Cilj pouka *Slovenskega jezika z elementi narodne kulture* je, da učenci osvojijo zakonitosti slovenskega književnega jezika, v katerem se pisno in ustno pravilno izražajo, da se spoznajo z izbranimi knjižnimi, gledališkimi, filmskimi in drugimi umetniškimi deli iz slovenske kulture zapuščine in jih znajo interpretirati in razumeti.
Razred	**Sedmi**
Letno število ur	**72 ur**

IZHODIŠČA Po zaključenem razredu bo učenec sposobljen, da:	**PODROČJE/TEMA**	**VSEBINE**
– razume krajše dialoge (do 15 replik – vprašanja in odgovori), zgodbe in druge vrste besedil in pesmi o temah, vsebinah in komunikacijskih funkcijah, predvidenih v učnem načrtu, ki jih posluša v živo ali prek avdio-video zapisov; – razume občo vsebino in prepoznati ključne informacije iz krajših in prilagojenih avtentičnih besedil iz vsakdanjega življenja, po 1 ali 2 ponovitvah; – razume in se na ustrezen način odzove na ustmena sporočila, povezana z osebno izkušnjo in aktivnostmi pri pouku (poziv k skupinski aktivnosti, naročilo, navodilo, dogodek iz neposredne preteklosti, načrti za bližnjo prihodnost, vsakdanje aktivnosti, želje, izbira itd.); – razume krajše reklame, radio in TV oddaje o temah, predvidenih v učnem načrtu. – razume besedila (do 200 besed), ki vsebujejo pretežno poznane jezikovne elemente, internacionalizme, strukturalne in leksične, ter so v skladu z razvojnimi in kognitivnimi karakteristikami, izkušnjami in zanimanji učencev; – razume in adekvatno interpretira vsebine ilustriranih besedil (stripi, TV program, urnik, kino napovednik, vozni red, specializirani časopisi, javne informacije itd.), z uporabo jezikovnih elementov, predvidenih v učnem programu; – prepozna in izpostavi predvidljive informacije v besedilih iz vsakdanjega življenja (pisma, krajši časopisni članki, navodila z uporabo) in krajših književnih oblikah (pripovedke, poezija, dramska besedila), ki so prilagojena razvojni stopnji in zanimanju učencev. – razume krajša besedila, povezana z gradivom drugih predmetov, naslanjajoč se na obči smisel besedil in predhodno usvojenih znanj; – je sposoben podati sklep o možnem pomenu nepoznanih besed, opirajoč se na obči smisel besedila s temo iz vsakdanjega življenja; – se naknadno usposablja za samostojno branje besedil različnih žanrov in glede na predhodni razred naprednih besedil; – se privaja na in vadi učinkovito uporabo jezikovnih priročnikov in dvojezičnih slovarjev.	**BRANJE IN PISANJE**	– okoli 250-400 novih polnopomenskih in pomožnih besed; – slovnične vsebine iz prejšnjih razredov (ponavljanje in vadba na poznani in novi leksiki); – imenovanje subjekta (samostalnik) in preprostega glagolskega predikata (osebne glagolske oblike); – samostalniki – moški, ženski in srednji spol: mestnik in orodnik ednine; – pridevniki – moški, ženski n srednji spol: rodilnik, mestnik in orodnik ednine; – stopnjevanje pridevnikov; – sestavljanje samostalniških in pridevniških besed; – kazalni zaimki – sklanjanje; – svojilni zaimki – sklanjanje; – zaimek *sebe, se* – glagoli – *moči, morati, iti, hoteti* (sedanji in pretekli čas); – velelnik; – povratni glagoli; – števila od 100 dalje; – prislovi časa, kraja, vzroka in lastnosti; – vezniki; – vprašalnice *Kdo/Kaj/Kje/Kdaj/Zakaj*...
– zna pismeno oblikovati povedi in krajša besedila (do 100 besed), katerih koherentnost in kohezijo dosega z uporabo poznanih jezikovnih elementov, povezana s poznanimi besedili in vizualnimi spodbudami; – zna izpostaviti ključne informacije in pripovedovati o videnem, doživetem, slišanem ali prebranem; – zna uporabljati pismeni kod za izražanje lastnih potreb in interesov (pošiljanje zasebnih sporočil, čestitk, elektronske pošte ipd.); – v kratkih formalnih pismih (obvestilo profesorjem, sosedom, trenerju) uporablja oblike nagovora, prošnje, pozdrava in zahvale.	**JEZIK** **Slovnica, pravopis, ortoepija**	- pozdravljanje, predstavljanje sebe in drugih; - identifikacija in poimenovanje oseb, objektov, delov telesa, živali, barv, številk itd.; - razumevanj in izražanje preprostih navodil in ukazov; - postavljanje vprašanj in odgovarjanje nanje, prošnje in izrazi hvaležnosti, prejemanje in pošiljanje vabil k sodelovanju pri igri ali skupinski aktivnosti, izražanje odnosa v smislu je/ni mi všeč, izražanje fizičnih senzacij in potreb, poimenovanje aktivnosti (povezanih s temami); - izražanje prostorskih odnosov in velikosti; - dajanje in pridobivanje informacij o sebi in drugih; - podajanje obvestil in njihovo prejemanje; - opisovanje oseb in predmetov; - izrekanje prepovedi in reagiranje na prepoved; - izražanje pripadnosti in lastništva; - pridobivanje pozornosti in mišljenja, - izražanje strinjanja/nestrinjanja; - podajanje opravičila, izražanje nezadovoljstva in protesta; - posredovanje osnovnega pomena, oblikovanega v okviru komunikacijskih funkcij, tretji osebi;
– zna pripovedovati o obravnavanem besedilu in mu spremeniti zaključek; – zna povzeti in razširiti besedilo; – zna pripovedovati o poslušanem odlomku iz radijskih in TV oddaj; – zna oblikovati načrt (v smislu podnaslova, tez); – na podlagi zadanega uvoda zna pripovedovati o doživetjih učencev in dogodkih iz neposredne in širše okolice. – obvladane (že sprejete) vsebine iz književnosti povezuje z novimi književno umetniškimi besedili; – razlikuje med folklornimi oblikami (rekla, uganke ...); – prepoznava rime, verz in kitice v lirski pesmi; – določa karakteristične vsebine, občutke, videze in postopke posameznih likov; – zapaža vezi med posameznimi dogodki; – povezuje naslove in avtorje prebranih literarnih del; – razlikuje med tipi književnega ustvarjanja (ljudska in avtorska književnosti); – razlikuje med osnovnimi književnimi vrstami (lirika, epika, dramatika); – prepoznava različne oblike izjavljanja v književno-umetniškem besedilu: naracija, opis, dialog, monolog; – zapaža pomembne elemente književno-umetniškega besedila: motivi, teme, fabula, čas in kraj dogajanja, liki i dr. – prepoznava razlike med pripovedovanjem o vsebini in analizo določenega književnega dela.	**JEZIKOVNA KULTURA** **Branje** **Pisanje** **Poslušanje in govorjenje**	- izbira vsebin za elemente slovenske narodne kulture je prepuščena učitelju, priporoča pa se, da se te vsebine uresničuje tudi skozi ples in glasbo (poslušanje slovenskih pesmi, spoznavanje z inštrumenti, narodnimi plesi …), risanke, filme, pravljice, zgodbe, legende, pomembne osebnosti in dogodke iz slovenske zgodovine, skozi običaje in njihovo predstavljanje pri urah, na šolskih prireditvah itd. - priporoča se uporaba: avdio-vizualnega gradiva (filmi, glasbeni zapisi, radio, televizijske oddaje); zbirk narodnih iger in pesmi; gradiva iz družinskih arhivov; ustmena tradicija, ki jo ohranjajo in prenašajo starejši člani družine. - šola: aktivnosti v šolskih objektih; sodelovanje s sorodnimi šolami, ki nosijo isto ime ali predstavljajo mesta druženja; - vsakdanje življenje: obisk muzeja, razstave, koncerta, knjižnice, sejma; - družba in narava: glavne gospodarske veje, veliki gradbeni objekti, naravne lepote, turizem, turistične agencije (vozni red, presedanje, letališče), športni center; - aktualne teme: težave sodobnega sveta (hrana, pitna voda, lakota), zaščita človeškega okolja, sodobna sredstva komunikacije; - tradicija in običaji slovenske kulture (proslave, karnevali, manifestacije …), razvijanje kritičnega odnosa do negativnih elementov kulture med vrstniki (netoleranca, agresivno obnašanje ipd.), aktualne teme iz slovenske kulturne zgodovine i dr.).

	KNJIŽEVNOST	– avtorske lirske pesmi slovenskih avtorjev; – slovenske ljudske lirske pesmi; – slovenske basni, ljudske zgodbe, legende in pravljice; – umetniške zgodbe in pravljice v slovenščini; – gledališke drame za otroke v slovenščini; – televizijske in radijske-drame; – slovenske risanke; – stripi in otroški časopisi v slovenščini; – otroške narodne igre; Spisek priporočene lektire: • I. Petric Lasnik, N. Pirih Svetina, A. Ponikvar: »Gremo naprej. Priročnik za učitelje«. Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009. • Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša: »Slovar slovenskega knjižnega jezika«. Ljubljana : DZS, 2005. • Simon Rigač: »Mali srbsko-slovenski & slovensko-srbski slovar = Mali srpsko-slovenački & slovenačko-srpski rečnik«. Ljubljana: DZS, 2005. • Martin Krpan (Fran Levstik), Povodni mož (France Prešeren), Pegam in Lambergar (ljudska), Pesem (Tone Pavček), Mačkova očeta (Janko Kersnik), Življenje (Niko Grafenauer), Bobi (Ivan Cankar), Zdravljica (France Prešeren), Geniji v kratkih hlačah (Slavko Pregl), Pod milim nebom (Desa Muck). • Časopisi i revije: Pil plus, Gea, Galeb

Ključni pojmi vsebine: jezikovna kultura, branje, pisanje, poslušanje in govorjenje, književnost, tradicija.

NAVODILO ZA DIDAKTIČNO-METODIČNO URESNIČEVANJE PROGRAMA

I. NAČRTOVANJE POUKA IN UČENJA

Sedmo leto učenja tujega jezika je usmerjeno na utrjevanje predhodno usvojenih znanj in uvajanje učencev v globlje veščine razumevanja in rabe slovenskega jezika. Komunikativno-interaktiven pouk jezik razumeva kot sredstvo komunikacije, zato se pri poučevanju uporablja naslednje osnove: v učilnici se uporablja ciljni jezik, v osmišljenem družbenem kontekstu učencev, učitelj pa svoj govor prilagaja razvojni stopnji in znanju učencev.

Na področju književnosti se učence uvede v razumevanje književnega dela, ki pomeni prepoznavanje in razlikovanje lirskega, proznega in dramskega teksta ter razumevanje konstrukcije besedil (uvod, zaplet, razplet, zaključek). V delu učnega načrta, ki je usmerjen na elemente narodne kulture, se priporoča komparativna metoda, kot pristop, ki omogoča prepoznavanje kulturnih elementov v ožjem ali širšem kontekstu. Ko gre za jezik, se uporablja komunikativno-interaktivno metodo poučevanja.

Pri pouku slovenskega jezika z elementi narodne kulture je težišče dela usmerjeno na učence: te se obravnava kot odgovorne, kreativne in aktivne udeležence učnega procesa, ki s svojim trudom in delom pridobivajo in razvijajo jezikovne sposobnosti, usvajajo jezik in pridobljena znanja uporabljajo v komunikaciji. Učenci sprva poslušajo in se odzivajo, kasneje začnejo govoriti. Ko gre za književnosti in elemente narodne kulture, otroci lahko aktivno sodelujejo v spontanem pogovoru pri urah, ali pri zbiranju obvestil, raziskav in spoznanj starejših članov družine (posebej dedkov in babic), ki so povezani s temami iz narodne tradicije.

II. URESNIČEVANJE POUKA IN UČENJA

Učitelj načrtuje, vodi in organizira učni proces (izbira vsebino dela, leksiko, metode in oblike dela, tipe in število vaj itd.), usmerja delo učencev, da bi se najuspešneje uresničili zastavljeni cilji. Učitelj spoštuje načelo individualizacije pri delu, glede na to, da je znanje jezika med učenci zelo raznoliko, in vaje postavlja tako, da vsakemu od učence omogoči čim pogostejšo verbalno aktivnost. Pri aktivnostih, povezanih s pridobivanjem znanja o elementih narodne kulture in književnosti, praktična plat pouka obsega aktiven stik s predmeti, ki predstavljajo materialno komponento tradicionalne kulture, najsi gre za njihovo izdelavo, ali srečanje z njimi v avtentičnem ambientu.

V učilnici se uporablja ciljni jezik, govor učitelja pa je prilagojen znanju in razvojni stopnji učencev. Učitelj mora biti prepričan, da je njegovo sporočanje razumljeno, skupaj s kulturološkimi, vzgojnimi in socializacijskimi elementi. Začenši s petim razredom se pričakuje, da učitelj usmerja pozornost učencev na pomen slovnične preciznosti izjavljanja. Prav tako jih od petega razreda umerja na zakonitosti ustmenega in pisnega koda ter njihovega medsebojnega odnosa. Vse slovnične vsebine se uvaja brez detajlni gramatičnih pojasnil, razen če jih učenci zahtevajo.

Kjerkoli je pri realizaciji pouka slovnice to mogoče, se uporablja modele in tabele, da bi dosegli boljše razumevanje jezikovnih pojavov. Izbira, število in vrsta vaj je odvisna od jezikovnega gradiva in njegovega odnosa do jezika učencev. Tam kjer so razlike opaznejše, se uporablja več vaj. Tako pri slovnici kot pri jezikovnih veščinah se predvidi razširitev za učence, ki pri usvajanju slovenskega jezika napredujejo hitreje.

• Učna sredstva: visoka raven motivacije učencev je lahko znatno spodbujena s strani učitelja, ki v ta namen uporablja ustrezna avdio-vizualna sredstva, učbenike in delovne zvezke, slike, fotografije, oddaje in filme itd. Učitelj mora učence spodbujati k zbiranju učnih sredstev, povezanih z obravnavanimi temami (razglednice, čestitke, slike, časopisni članki itd.). Pri poučevanju književnosti in elementov narodne kulture se priporoča navedeno literaturo, čeprav je izbira vsebin do določene mere prepuščena učitelju.

• Tehnike:

– Veščina branja: prepoznavanje vezi med črkami in glasovi, povezovanje besed in slik, odgovarjanje na preprosta vprašanja, povezana z besedilom, izpolnjevanje prebranih navodil in ukazov, prepoznavanje posebnosti slovničnih specifik (spol, število, glagolski čas, oseba ipd.), odgovarjanje na vprašanja v zvezi z besedilom, ki ponujajo izbiro med drži/ne drži ali več možnih odgovorov;

– Veščina pisanja: vnašanje manjkajoče besede (dopolnitev niza, prepoznavanje vsiljivca, križanke ipd.), povezovanje krajšega besedila in povedi s slikami/ilustracijami, izpolnjevanje obrazcev (prijava na razpis, sklenitev mesečne naročnine na otroški časopis, nalepke za kovčke itd.), pisanje čestitk in razglednic, pisanje krajših besedil;

– Veščina poslušanja: odzivanje na zapoved učitelja ali poslušano zapoved z avdio zapisa (predvsem fizične aktivnosti: vstani, sedi, hodi, skoči, igraj ipd.; pa tudi ročne aktivnosti znotraj učilnice: riši, izreži, pobarvaj, odpri/zapri zvezek ipd.); povezovanje zvočnega gradiva z ilustracijami: povezovanje pojmov iz delovnega zvezka (dodaj manjkajoče dele slike), prepoznavanje točnih in netočnih izrazov, utrjevanje kronologije ipd.; pretvarjanje izjave v gesto;

– Veščina govorjenja: igre, petje v skupini, razvrščanje in vzporejanje (po velikosti, obliki, barvi itd.), ugibanje predmetov in oseb, pretvarjanje geste v izjavo;

– Veščina govorne in pisne interakcije: reševanje aktualnih težav v razredu oz. dogovarjanje glede aktivnosti, skupno ustvarjanje ilustriranih materialov (album fotografij z izletov ali proslav, načrt tedenskih aktivnosti, izleta, druženja itd), interaktivno učenje, spontani pogovor, delo v parih, malih in velikih skupinah (drobni dialogi, igranje vlog itd.);

– Prenos otroške književnosti v druge medije: igro, pesem, dramski komad, likovne oblike itd.

III. SPREMLJANJE IN VREDNOTENJE POUKA IN UČENJA

Ocenjevanje predstavlja del učnega procesa, vendar ne kot izolirana aktivnost. Evaluacija naj zagotovi boljšo kakovost in učinkovitost učenja, predvsem pa napredovanje učencev v skladu z operativnimi nalogami. Ocenjevanje se izvaja s poudarkom na preverbi doseženega znanja, v cilju močnejše motivacije, ne pa s poudarkom na napakah. Ocenjuje se razumevanje govora, razumevanje krajših pisanih besedil, sposobnost monološkega in dialoškega ustmenega in pismenega izražanja, poznavanje leksičnih in gramatičnih vsebin (znanje se določa in ocenjuje na podlagi uporabe v ustreznem komunikacijskem tekstu) ter pravopisa, sodelovanje pri urah, izpolnjevanje domačih nalog in projektov (posameznih in skupinskih). Načini preverjanja morajo biti učencem vnaprej najavljeni in poznani ter usklajeni s tipom vaj, ki se jih izvaja pri pouku.

Spremljanje in vrednotenje pouka in učenja naj bo v skladu s Pravilnikom o ocenjevanju učencev v osnovnem izobraževanju in vzgoji. Mero napredovanja učenca, oziroma vrednotenje je treba primerjati z začetnim nivojem znanja učenca. Učitelj tekom procesa pouka in učenja permanentno in jasno daja povratno informacijo o kakovosti znanja učenca. Povratna informacija naj bo smerokaz za nadaljnje delo, toda istočasno tudi motivacija za učenca. Vrednotiti je treba vse dejavnosti učenca, razen vrednotenja in dajanja povratne informacije pa je pomembna naloga navaditi učence na samovrednotenje.

УКРАЈИНСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Назва предмета	**Українська мова з елементами національної культури**
Мета	**Метою** навчання *української мови з елемнетами національної культури* є досягти учнями такого ступеню комунікативних здібностей, на якому вони зможуть самостійно вживати засвоєні навички розмовного мовлення в стандартних та професійних комунікативних ситуаціях (залежно від тематичного мінімуму та в письмовій формі), плекати національну та культурну ідентичність, етнічну самоповагу та ознайомити учнів з елементами традиції, культури, звичаїв українського народу, підкреслюючи особливі риси української громади в Сербії.
Клас	**сьомий**
Річна кількість годин	**72 години**

НАВЧАЛЬНІ ДОСЯГНЕННЯ Після закінчення класу учень:	**ОБЛАСТЬ/ТЕМА**	**ЗМІСТ**
− може визначити рід художнього твору; − аналізує композицію ліричного вірша (строфа, рядок); − відрізняє жанрові особливості народної творчості від особливостей художньої літератури; − відрізняє народну притчу, байку, баладу, легенду; − відрізняє реалістичну прозу від міфопоетичної прози; − розрізняє види художнього стилю мовлення; − визначає основний настрій інтерпретації вірша, оповідання або драми (гумористична, весела, сумна тощо); − визначає тему, місце та час відбування події; − послідовність подій; − характеризує образи героїв, наводячи приклади з тексту/ внутрішні та зовнішні риси; − наводить приклади вірувань, звичаїв, способу життя та подій в минулому, що описані в літературних творах; − аналізує елементи драматичного твору (дія, сцени, зображення подій, персонажі); − правильно переписує короткий текст за заданим завданням (зі зміною роду, числа, часу, складів ...); − розрізняє речення за метою висловлювання − визначає підмет і присудок в реченні і розпізнає їх на простих прикладах − складе та напише привітання та листівку, повідомлення електронною поштою та СМС; − виконує українські народні та популярні дитячі пісні, відповідно до віку; − шанує свою рідну мову та мови інших народів; − розрізняє подібність мовних явищ між українською та сербською мовами; − відрізняє літературну мову від діалекту; − розрізняє поділ приголосного на тверді та м'які; − розрізняє змінні частини мови; − розрізняє відмінки і відмінкові форми у співвідношенні з сербською мовою; − визначає категорії роду та числа змінних частин мови; − правильно застосовує правописні норми у написанні „вибраних слів" (типові приклади); − правильно застосовує правописні норми у написанні великої літери; − правильно застосовує правописні норми у пунктуації; − використовує „*Правила українського правопису*" − та інші довідники з українського правопису; − правильно вимовляє голосний *и* та приголосний *г*; дієслівні закінчення *–ся, -ться* − правильно вимовляє − ненаголошені голосні звуки; − в розмові дотримується норм літературної мови; − виразно читає вголос літературні та нелітературні твори;	**ЛІТЕРАТУРА**	**ЛІРИКА** **− Літературні терміни та поняття** − Поет і вірш. − Строфа і рядок у ліричному вірші. − Жанри авторської та народної лірики: описовий (дескриптивний); календарно-обрядовий, героїчний і жартівливий епос. **ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРА** − Леся Українка: *Як дитиною було…* − Станіслав Чернілевський: *Забула внучка в баби черевички…* − Ірина Жиленко: *Жар-Птиця, Підкова* − Ігор Калинець: *Писанка, Стежечка, Блискавка, Веселка* − Тарас Шевченко: *За сонцем хмаронька пливе* − Павло Тичина: *Гаї шумлять* − Максим Рильський: *Дощ, Осінь-маляр із палітрою пишною* − Григір Тютюнник: *Дивак* − Василь Сухомлинський: *Материнське щастя* − Грицько Бойко: *Маринка та Галинка* − Ліна Костенко: *Кольорові миші* − Народні вірші (на вибір), загадки, народні приказки − Народні весільні та інші обрядові пісні (на вибір) − Українські народні балади (на вибір) **ЕПІКА** **Літературні терміни та поняття** − Письменник і оповідач. − форми оповіді: опис, розповідь від першої та третьої особи; діалог. − Фабула: послідовність подій. − Характеристика персонажів – особливості мови, поведінка, зовнішній вигляд та риси характеру. − Види епічних творів: байки, народні та літературні казки, притчі, балади. **ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРА** − Народні байки: (на вибір) − Українська народна притча (на вибір) − Українська народна балада (на вибір) − Народні притчі інших народів (на вибір) − Степан Руданський: *Козак і король* − Степан Олійник: *Чудо в черевику* − Павло Глазовий: *Заморські гості* − Іван Франко: *Фарбований Лис*

− використовує різні форми оповіді: дескрипцію (портрет, інтер'єр, зовнішній вигляд, природні явища), розповідь від 1-ї та 3-ї особи, діалог; − уміє ввічливо подякувати, попросити про допомогу, уважно вислухати співрозмовника; − виділяє частини твору (назву твору, уривки); − складає усний або письмовий твір про свої враження від літературного твору, на теми з повсякденного життя та світу уяви; − переказує прочитаний твір за вибором, розповідає подію з власного досвіду або подію з повсякденного життя; − використовує словник, збагачуючи свій словниковий запас (паралелі з сербською мовою та при перекладах); − читає короткий простий текст з розумінням; − декламує народні обрядові вірші, пов'язані з святами або порами року; − бере участь у дитячих іграх, які відповідають його віку; − розрізняє характерні особливості українських народних костюмів; − святкує свята (і порівнює їх з сербськими); − відрізняє традиційні українські звичаї (Різдво - *Коляда*, *святий Миколай, Великдень - писанка*), а також традиційні народні страви; − йому відомі деякі весільні обряди, весільні пісні та привітання характерні для деяких регіонів України; − йому відомі фестивалі національної культури та, якщо це можливо, бере у них участь (як учасник або глядач); − йому відомі національні установи, музеї та етно домівки, галереї.			− Євген Гуцало: *Лось* − Анатолій Гртгорук: *Відро води* − Олена Пчілка: *Мишача рада* − Вадим Дорошенко: *Чудо-Юдо – Змій Морський* − Народні прислів'я **ДРАМА** **− Літературні терміни та поняття** − Дія, сцени, персонажі п'єси. − Види драматургії та радіо вистава. **ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРА** − Ляльковий театр для дітей − Дитячі народні ігри (на вибір) **НАУКОВОПОПУЛЯРНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ВИДАННЯ** (на вибір до 2 твори) − Народна творчість. − З життя наших предків. − На вибір з видань, енциклопедій, журналів для дітей та Інтернету − З журналів та Інтернету про фестивалі національної культури та культурні заходи **ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ**: • Українські народні казки та легенди (на вибір). • Вибір з антології української дитячої літератури. **Література для додаткового читання** − Я дивився/лась дитячий український фільм (вільний вибір). − Комікс на власний вибір. − Я дивився/лась дитячу виставу.
	МОВА	Граматика (мова, фонетика, лексикологія, морфологія)	− Тверді і м'які приголосні. − Змінні слова: іменники, прикметники, займенники, числівники, дієслова (виділяє і визначає в тексті). − Іменники – відмінювання іменників. − Займенники – питальні, відносні та заперечні. Їх відмінювання. − Дієслова – дієслівні форми (теперішній, минулий та майбутній час).
		Правопис	− Велика літера в складових частинах географічних назв; в назвах інституцій, підприємств, установ, організацій (типові приклади). − Пунктуація: кома (при переліку); лапки (прямя мова); тире (замість лапок в прямій мові). − Крапка, знак оклику, знак питання.
		Ортоепія	− Вимова голосного *и*, приголосного *г* та дієслівних закінчень *–ся, -ться* − Вимова ненаголошених голосних звуків
	МОВНА КУЛЬТУРА		− Спілкування – про події з власного досвіду, про те, що вони бачили, про особисті уподобання. − Групування слів, що належать до *певної теми* та складання речень з даних слів. − Самостійна розповідь (8-10 речень) про свого брата або сестру, друга, однокласника, про життя в школі, про подію з власного досвіду, про подію, в якій брали участь. − Опис – інтер'єру і екстер'єру, людей, тварин, природних явищ. − Подяка, прохання про допомогу, участь у діалозі. − Особисте ставлення до прочитаного тексту (що мені сподобалося і чому). − Назва тексту, автор, головні герої та їхні особливості. − Переказ почутого чи прочитаного твору / казки за допомогою плану або самостійний переказ. − Опис зображення або виконання дії на малюнку з використанням декількох ілюстрацій. − Переказ українських фільмів, казок, дитячих театральних вистав, на основі розробленого плану. − Драматизація твору на вибір або події з повсякденного життя. − Використання словників для збагачення словникового запасу, паралелі з сербською мовою, пояснення значення слова в контексті. − Використання словника при перекладі. − Розуміння найчастіших фазеологізмів. − Голосне й тихе читання, правильна дикція та інтонація речення. − Переписування коротких речень і текстів, виписування окремих слів і виразів, переписування завдань (зі зміною роду, числа, часу, складів ...) − Вміння розрізняти речення за метою висловлювання. Вміння визначати підмет і присудок в реченні і розпізнавати їх на простих прикладах. − Написати привітання та вітання. − Публічний виступ, презентація власного твору та групової роботи. − Традиційна народна культура (весільні звичаї).

Ключові поняття змісту: література (лірика, епіка, драма), мова (мова, фонетика, лексикологія, морфологія, орфографія, орфоепія), мовна культура.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНОГО ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Програма навчання та вивчення *української мови з елементами національної культури* складається з трьох предметних областей: літератури, мови та мовної культури. Розподіл навчальних годин повинен бути зроблений на основі предметних областей, але завжди, на кожному уроці, слід приділяти особливу увагу культурі мовлення учнів та культурі українців у Сербії, звертаючись при цьому до народних традицій та звичаїв. Ці три області переплітаються між собою і жодна з них не може вивчатись окремо і без взаємодії з іншими областями.

Програма навчання та вивчення *української мови з елементами національної культури* базується на навчальних досягненнях, тобто на процесі навчання та досягненнях учня. Навчальні досягнення – це опис інтегрованої сукупності характеристик: знань, навичок, переконань та цінностей, які учень здобуває та поглиблює.

І. ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ ТА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Програма навчання, яка орієнтована на навчальні досягнення дає викладачеві більшу свободу, більше можливостей у плануванні та розробці уроків та самого навчання. Роль викладача полягає в тому, щоб контекстуалізувати цю програму у відповідності до: потреб конкретного класу з урахуванням: рівня знань української мови, складу учнів в класі та їхніх індивідуальних особливостей; підручників та інших навчальних матеріалів, які буде використовувати; технічних умов, навчальних ресурсів та засобів масової інформації доступних у школі; ресурсів, можливостей та вимог соціального оточення, в якому знаходиться школа. Виходячи з заданих навчальних досягнень та змісту, викладач спочатку створює свій річний глобальний план роботи, на підставі якого він пізніше буде розробляти свої оперативні плани.

Навчальні досягнення, визначені по областях, полегшують викладачеві подальшу операціоналізацію навчальних досягнень до рівня конкретної навчальної одиниці. Від викладача очікується, що для кожної навчальної одиниці, на етапі планування та написання плану уроку, визначить диференційовані очікувані результати щодо трьох рівнів складності: ті, яких повинні досягти усі учні, ті, яких повинна досягти більшість учнів, і ті, яких повинні досягти лише деякі учні. Таким чином, створюється непрямий зв'язок з навчальними досягненнями щодо трьох рівнів успішності учнів. При плануванні слід також мати на увазі, що очікувані результати відрізняються, що деяких з них можна досягти легше та швидше, але для більшості з них (особливо для предметної області, літератури), потрібно більше часу, різних заходів та роботи над різними видами тексту. У процесі планування та навчання важливо мати на увазі, що підручник є навчальним інструментом і не визначає зміст предмету. Тому, до змісту, наведеному у підручнику, потрібно застосувати вибірковий підхід. Крім підручника, як одного із джерел знань, викладач повинен відкрити учням й інші джерела знань і навчити їх працювати з ними. При плануванні навчального процесу слід враховувати знання, досвід, інтелектуальні здібності та інтереси учнів.

Необхідно звернути особливу увагу на збагачення словникового запасу та використати певні культурні заходи та свята, які відбуваються в певних осередках, з метою ознайомлення учнів з життям українців у минулому, їхніми традиціями та культурою, як характерними рисами української меншини на цих просторах. Рекомендується порівнювати святкування українських свят із святкуванням цих свят іншими народами та іншими національними громадами, які живуть на цих просторах.

ІІ. ВИКОНАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

ЛІТЕРАТУРА

Основу програми з літератури складають твори для літературного читання. Список творів для літературного читання поділений на літературні роди – *ліpику, епос, драму*, та доповнений вибором непрофесійних, науково популярних та інформативних текстів. До списку літератури для літературного читання входять переважно твори, що належать до національного корпусу, який збагачений творами сучасної літератури для дітей. Вибір творів в основному залежить від особливостей сприйняття учнем художнього твору, в залежності від його віку.

РОБОТА НАД ТЕКСТОМ

Літературні жанри: казки (народні та авторські), байки, вірші, балади, прислів'я, загадки, скоромовки.

Читання – виразне читання коротких українських народних казок, байок, художніх текстів, віршів, балад. Розвиток техніки виразного читання з розумінням, яке є найближче природній мові. Під час роботи над віршами слід тренувати правильну вимову і виразне декламування.

Очікується, що учень цього віку вміє визначити хід подій, головних і другорядних героїв, особливості характеру (зовнішній вигляд та риси характеру, добрі та погані вчинки), час і місце розгортання подій, початок подій, хід подій, кінець подій, описати оточення та людей; визначити народну мудрість в прислів'ях; порівняти повчання в байках з життєвими подіями. Визначити елементи фантастики в казках та переносне значення в байках.

Рекомендується, ознайомлювати учнів з популярними дитячими та народними віршами, рекомендувати їм читати дитячі журнали, (писати короткі літературні твори для дитячих журналів), подивитися, проаналізувати і обговорити принаймні одну театральну виставу та фільм для дітей українською мовою, відвідати фестивалі національної культури, етно домівки, музеї та галереї, які представляють традиційну українську культуру.

Тексти для позакласного читання повинні допомогти викладачеві в опрацюванні граматичних одиниць, а також в опрацюванні та визначенні змісту творів з культури мовлення. Твори, які не будуть опрацьовуватись на уроці, викладач повинен запропонувати учням для читання у вільний час.

Нова програма заснована на більшому взаємозв'язку літературних та нелітературних творів. Кореляційний зв'язок виражається у адекватному поєднанні обов'язкових та вибіркових творів.

Разом із кореляцією між художніми творами, викладачеві необхідно встановити вертикальну кореляцію. Викладач повинен бути ознайомлений зі змістом предмету *Українська мова* з попередніх класів для дотримування принципу поступовості та систематичності. Викладач повинен бути також ознайомлений з українською історією, музичним та художнім мистецтвом для 6 класу (наприклад: Переселення українців на терени західних Балканн, українська архітектура, образотворче мистецтво, українські народні весільні пісні, український народний костюм, вишивка та прикраси...), а також знати традиційну і духовну культуру українців у Сербії та їхні національні звичаї.

Горизонтальну кореляцію викладач встановлює, насамперед, з предметами: сербська мова та література, історія, образотворче мистецтво, музична культура, релігієзнавство та громадянське виховання.

Навчальні досягнення з літератури базуються на читанні. Різні форми читання є основною передумовою того, щоб учні на уроках набували знань і успішно входили у світ літературного твору. У шостому класі, в першу чергу потрібно плекати, читання з розумінням, завдяки якому учні поступово відкривають для себе світ читання.

МОВА

На уроках мови учні готуються до правильного усного та письмового спілкування стандартною українською мовою.

Коли у змісті програми наводяться уроки, які учні вже опрацювали в молодших класах, слід розуміти, що цим перевіряється рівень засвоєння і здатність застосовувати уже пройдений навчальний матеріал, а після повторення і перевірки знань на нових прикладах йде опрацювання нового матеріалу, забезпечуючи тим самим безперервність навчання, систематично пов'язуючи новий матеріал із уже закріпленими знаннями.

Важливо, щоб викладач завжди мав на увазі вирішальну роль систематичного виконання вправ, тобто навчальний матеріал не є засвоєним, якщо його добре не закріпити. Це означає, що робота повинна бути невід'ємним фактором при опрацюванні навчального матеріалу, застосування, повторення і закріплення знань.

При засвоєнні змінних частин мови потрібно звертати увагу на специфіку української мови у порівнянні з сербською мовою. Обсяг навчального матеріалу викладач повинен планувати у відповідності до групи з якою працює (однорідною чи гетерогенною) і залежно від рівня знань учнів та від того, скільки років вони вже вивчали українську мову. Учні повинні поступово навчитися розрізняти речення за метою висловлювання та виділяти підмет і присудок на простих прикладах.

Правопис

Правила правопису засвоюються систематичним виконанням вправ (написання диктантів, виправлення помилок у даному тексті, відповідні тести з правопису, тощо). В межах орфографічних вправ також бажано періодично включати вправи для перевірки графіки (правильне написання букв). Диктанти рекомендується писати лише у функції вправи звертаючи увагу на написання великої літер та знаків пунктуації в кінці речення та при прямій мові.

Також слід заохочувати учнів, щоб вони самі знаходили та виправляли орфографічні помилки в СМС-повідомленнях, повідомленнях електронною поштою а також у різних видах Інтернет-зв'язку.

Крім того, учнів потрібно скеровувати на використання *Правил українського правопису* та посібників з українського правопису. Бажано, щоб викладач завжди мав з собою примірник *Правил українського правопису* та посібник з українського правопису, особливо коли учнів проходять теми з правопису та заохочувати їх до систематичного використання цих посібників.

Ортопедія

Викладач повинен постійно вказувати на важливість правильної вимови, яка тренується виконанням певних ортопедичних вправ. Ортопедичні вправи не повинні виконуватись на окремих уроках, їх треба пов'язати з відповідними темами з граматики; інтонація в реченні, з одного боку, може бути пов'язана з культурою висловлювання, шляхом повторення віршів тощо. З використанням аудіозаписів в учнів потрібно розвинути навички для відтворення і засвоєння правильної вимови, мелодії, дикції ...

Деякі ортопедичні вправи також можуть виконуватись при засвоєнні відповідних тем з літератури: наприклад, артикуляцію можна тренувати, вимовляючи скоромовки, вивчаючи їх при опрацюванні народної творчості; наголос в словах, темп, ритм, інтонацію в реченні та паузу можна тренувати шляхом читання вголос уривків з творів для читання (за вибором викладача або учня) і т. д. Як ортотерапевтичну вправу, потрібно практикувати декламування уривків з віршів та творів напам'ять (за допомогою аудіо матеріалів).

МОВНА КУЛЬТУРА

Розвиток мовної культури є одним з найважливіших завдань викладання рідної мови з елементами національної культури. Ця навчальна область, хоч за програмою і виділена як окрема область, повинна бути пов'язана не лише з роботою над літературними творами, але й з граматикою та орфографією. В свою чергу, робота над літературними творами та робота над граматикою й правописом літературної мови, повинні сприяти плеканню культури усного та писемного мовлення.

Від учнів цього віку потрібно очікувати знання наступних предметних областей:

Переказування – пригоди з власного досвіду, того, що вони бачили, того, що вони хочуть. Рекомендовані теми для опрацювання: Родина. Родинні відносини. Автобіографічні дані. Гості. Меню. Відвідування. Мій друг – моя подруга. Робочий день учня. Вільний час. Інтереси. Книга. Телебачення та радіо. Бабусині та дідусеві казки. Частини тіла – детальніше. Ми бережемо природу – тварини та рослини. Погода. Пори року. Професії та ремесла. Рідна мова. Любов до рідної мови. Найважливіші українські події в Сербії для дітей – фестивалі та огляди творчих колективів. Весільні звичаї та обряди, різновиди народних костюмів. Дитячий журнал *Соловейко*. В гостях у друзів в Новому Саді, Сремській Митровиці, Вербасі, Кулі (культурно-мистецькі осередки, які плекають українські народні традиції та культуру українців, галереї, музеї, етно домівки, архітектура українців у Сербії, з звертанням уваги на свій осередок). Телефонна розмова. Транспорт. Спорт. Ми купуємо комп'ютер. Важливі для української громади свята та дати. Українські культурні, інформаційні та релігійні інституції. Планета Земля. Континенти, країни світу. Куди я хочу поїхати подорожувати? Пісні, діалоги, невеликі сценарії, майстер-класи для вдосконалення розмовної мови. Комікси. Головоломки з малюнками.

Учні також повинні вміти складати групи слів за значенням і складати речення з заданих слів. Вони повинні вміти висловити свою думку та особисті переконання про прочитаний текст (те, що мені сподобалося і чому), сказати назву текст, назвати автора, головних героїв та їхні характерні риси. Вони повинні вміти подякувати, а також попросити про допомогу. Вони повинні самостійно, в декількох реченнях розповісти про себе, про свого брата чи сестру, про свого друга, про однокласників, про життя в школі, про те, що з ними трапилось, про якусь подію, в якій вони брали участь.

Відтворення – почутого чи прочитаного тексту чи казки за допомогою складеного плану чи самостійного переказу. Описати зображення або зображену дію, на основі отриманої ілюстрації. Вміти переказати (використовуючи свої знання) український дитячий фільм, казку або дитячу виставу чи свято.

Опис – інтер'єру і екстер'єру, людей, тварин, природних явищ, вигаданих подій, свят і звичаїв.

Діалог – це переказ подій за відсутності опису подій; пряма і непряма мова. Потрібно самостійно і за темою скласти принаймні 8 речень про зображення, засвоєну тему та вести діалог. Повага до пунктуації (крапа, кома, знак питання, знак оклику).

Драматизація – короткий текст за вибором, за подією з власного досвіду або за подією з повсякденного життя (ситуація в бібліотеці, в магазині, у пошті, у шкільного педагога, пригоди з друзями ...); читання по ролях і рольові ігри.

Спілкування – збагачення словникового запасу словами з повсякденного життя загальної розмовної мови, фразеологія. Часті речення з повсякденного життя. Вправи на редагування та закінчення незавершених речень.

Словник – використання словника для збагачення словникового запасу, паралельно з сербською мовою, кальки, тлумачення значення слова в контексті. Збагачення словникового запасу учня з використанням дидактичних мовних ігор, ребусів, вставних слів, кросвордів ... Ведення словника з мало відомими словами та виразами.

Читання – голосне і тихе читання, правильна дикція та інтонація речення. Мелодія речення. Слова, у яких відбувається оглушення дзвінких приголосних.

Переписування – коротких речень та текстів, виписування окремих слів і виразів, переписування завдань (зі зміною роду, числа, часу, складів ...). Написання короткого твору за допомогою питань від 6 до 8 речень; написання привітань та вітань.

Учні повинні активно засвоїти 400 слів і фразеологічних одиниць. Пасивний словниковий запас повинен бути більший ніж активний, на кожному рівні.

Для читання на власний вибір рекомендуються газети для дітей та молоді, українська дитяча література та народне мистецтво.

Від учня очікується, що він: вивчить напам'ять принаймні 4 вірша для декламування, 5 українських народних віршів і сучасних популярних дитячих віршів, загадки, деякі прислів'я, декламуватиме народні вірші, пов'язані з релігійними святами або порами року, вивчить напам'ять два коротких прозових тексти в обсязі 6 - 8 речень та 4 коротких діалога або візьме участь у дитячій виставі. Учні повинні, якщо це можливо, займатись дитячими народними танцями, відповідно до їхнього віку, повинні розрізняти елементи українського народного костюму (весільний), відзначати релігійні свята (в порівнянні з сербскими), знати традиційні українські традиції та звичаї (*святий Миколай, Різдво - коляда, Великдень*) і традиційні страви й національні строї.

Елементи національної культури та традицій

Ознайомлення учнів з основами історії української меншини в Сербії (доселення, культурні, освітні, релігійні та економічні заходи, найвищі культурні досягнення, відповідні організації та установи ...), та з плеканням емоційного ставлення до традицій, культури, звичаїв і традицій української меншини в Сербії (фольклор, ремесла, народні прислів'я, театр, література, музика, традиційні дитячі ігри, звичаї, демонологія...), але не в сенсі романтичної традиціоналізму, а на шляху до майбутнього, до розвитку і модернізації. Покладатися на минуле, але дивитись в майбутнє. Надати учням інформації про українську громаду в Сербії (населені пункти, установи і організації, відомі особистості, імена, прізвища, походження ...), а також про зв'язки з іншими етнічними спільнотами та культурами, про внесок українців на цих теренах (в галузі освіти, культури, мистецтва, архітектури ...). Прикладати зусилля, щоб українська ідентичність і самоповага виховувались витончено, не за допомогою прислів'їв та фраз, а на конкретних прикладах, при цьому поєднати дані з емоційним спрямуванням, надаючи значення правам людини і меншин, міжетнічній повазі, толерантності і взаємодії.

ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Необхідно завжди мати на увазі основне завдання даного предмета: учні повинні добре навчити володіти українською літературною мовою та набути навичок лінгвістичної правильності. Завжди слід мати на увазі попередні знання учнів, щоб можна було пов'язати зі знаннями, якими вони вже опанували. На кожному уроці вчитель повинен обирати диференційований підхід, оскільки учні різного віку і мають різні мовні компетенції.

Граматику потрібно викладати імпліцитно, замість виправлення помилок, працювати над формуванням правильного мовлення. Необхідно створити приємну атмосферу, яка вимагає партнерства між вчителем/викладачем та учнями, і потрібно допомогти учням подолати психологічний бар'єр щодо мовного спілкування та мовленнєвих навичок. Кожен інструмент мови демонструється в конкретному контексті, а не ізольовано. При тренуванні мовленнєвих навичок повинні переважати різні форми діалогу в спілкуванні вчитель – учень та учень – учень. У мовленні вимагається простота мовлення, природність й спонтанність та лінгвістична правильність.

III. СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Процедура контролю і оцінювання успіху учнів ведеться для досягнення очікуваних результатів навчання, вона починається з встановлення фактичного рівня знань, на якому знаходився учень, і виходячи з цього, оцінюються його подальші навчальні досягнення, від яких залежатиме оцінка. Кожна діяльність є доброю можливістю для оцінювання навчальних досягнень та отримання зворотніх інформацій. Кожен урок і кожна діяльність учня – це нагода для формувальної оцінки, тобто реєстрації навчальних досягнень учня та його спрямовування у подальшому навчанні.

Формативна оцінка є невід'ємною частиною сучасних методів навчання та включає в себе оцінку знань, навичок, ставлення, поведінки та розвиток відповідних компетенцій протягом уроку та навчання. Як формативний вимір, вона включає в себе збір даних про навчальні досягнення учня, а найбільш поширеними є наступні методи: реалізація практичних завдань, спостереження і нотатки учнівської активності під час уроку, пряме спілкування між учнем і викладачем, реєстр для кожного учня (карта навчальних досягнень) і т.д. Результати формативного оцінювання в кінці навчального циклу повинні бути виражені підсумковою оцінкою – цифрою.

Робота кожного викладача полягає у плануванні, досягненні результатів, спостереженні та оцінці. Важливо, щоб викладач постійно слідкував і оцінював диференційовано не тільки навчальні досягнення учня та процес навчання, а й себе та свою роботу. Все, що виявиться хорошим і корисним, викладач буде продовжувати використовувати в своїй практиці навчання, а все, що виявиться неефективним, потрібно буде покращити.

ЧЕШКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Název předmětu: **Český jazyk s prvky národní kultury**

Cíl: Cílem učení **českého jazyka s prvky národní kultury** je dosažení stupně rozvoje komunikativních schopností u žáků samostatně uplatnit schopnost vyjadřovat se ve standardních a profesních komunikačních situacích (v souladu s tematickým minimem a písemně), ošetřovat národní a kulturní identitu, etnické sebehodnocení a seznámení žáků s prvky tradice, kultury, zvyků českého národa se zvláštním důrazem na českou komunitu v Srbsku.

Třída: **Sedmá**

Roční fond časů: **72 hodiny**

VÝSLEDKY Na konci školního roku žák bude shopen:	**OBLAST / TÉMA**	**OBSAHY**
– určit pohlaví literárního díla; – analyzovat prvky skladby lyrické básně (strofa, verš); – odlišovat charakteristiky lidové literatury od charakteristik umělecké literatury; – rozlišovat národní příběhy, básně, balady, přednášky; – rozlišovat realistickou prózu a prózu založenou na nadpřirozené motivaci; – rozlišovat literární formy mluvení; – odhadnout základní tón interpretace písně, příběhu nebo dramatu (vtipný, veselý, smutný, atd.); – určit tému, místo a čas událostí; sled událostí; – ilustrovat charakterové znaky s příklady z textu / vnitřních a vnějších rysů; – vypravovat přesvědčení, zvyky, způsob života a události v minulosti popsané v literárních dílech; – analyzovat prvky kompozice dramatického textu (akt, jev, pohled - zjev, scéna); – správně přepísat kratší text daným úkolem (změna pohlaví, čísla, času, slabik...); – znát rozdělení vět; – určit předmět a predikát a najít je v jednodušších příkladech; – spojit (dát dohromady) a psát pozdravy a blahopřání, sms a mail; – zpívat české a populární dětské písně, které jsou vhodné pro jeho věk; – porozumět vztahu k mateřskému jazyku a jazykům jiných národů; – uznávát přizpůsobení jazykových jevů mezi českým a srbským jazykem; – rozpoznat rovnáni mezi jazykovými jevy mezi českým a srbským jazykem; – rozlišuje literární jazyk od dialektu, zná některé frazeologické formy; – rozlišit rozdělení souhlásek na tvrdé, měkké a dvojité; – různé typy proměnných slov; – rozlišovat mezi formami pádu a pádu ve vztahu se srbským; – určit kategorií rodu a čísla ve vztahu k variabilním slovům; – při psaní „vybraných slov“ (typických příkladech) důsledně aplikovat normu pravopisu; – důsledně uplatňovat normu pravopisu při použití velkých písmen; – důsledně aplikovat pravopisnou normu při použití interpunkce; – používat *„česká pravidla pravopisu“;* – a další příručky českého pravopisu; – správně vyslovovat „tvrdé souhlásky“; – správně vyslovovat slova, starat se o intonaci; – mluvit jasně a respektovat normy literárního jazyka; – srozumitelně číst nahlas a v sobě literární a neumělecké texty; – využívat různé formy vyprávění: deskripce (portrét, interiér, exteriér, přírodní jevy), vyprávění v 1. a 3. osobě, dialog; – poděkovat, požádat o pomoc, vyslechnout partnera; – vylučovat části textu (název, pasáže); – spojuje mluvený nebo psaný text o zkušenostech z literárního díla a na témat z každodenního života a světa představivosti; – dramatizovat čtení textu podle vlastního výběru, zkušenosti nebo události z každodenního života; – používat slovník při obohacení vlastního fondu slov (paralelně se srbským jazykem a v překladu); – číst kratší jednoduchý text s porozuměním; – recitovat národní rituální písně týkající se prázdnin nebo ročních období; – zapojit se do lidových her odpovídajících jeho věku; - Psaní: najít chybějící slovo, dokončít řadu, najít vetřelce (křížovky, osmisměrky atd.), psát věty a kratší texty jejíž soudržnosti dosáhne s použitím známých jazykových prvků, na základě známého textu s vizuální oporou v učebnici; vyplnít formulář (přihlášku do kurzu, předplatné na dětský časopis, jmenovka na cestovní tašku), psát blahopřání , pohledy a kratší texty; - rozlišit charakteristiky českého národního kroje - označit svátky a porovnat je se srbskými - rozlišit tradiční české zvyky: Předvánoční koncert; Tři králové; Morana; Pálení čarodějnic; Národní Noc muzea. - rozlišit tradiční národní jídla - znát některé svatební zvyky, svatební písně a gratulace, které jsou charakteristické pro určité regiony České republiky; - znát festivaly celostátního významu a pokud možno se jich účastní (jako účastník nebo publikum); - znát instituce národního významu, České muzeum, Banátový pokoj, etno domy, knihovnu.	**LITERATURA**	**LYRIKA** **Literární termíny a pojmy** Básník a píseň. Strofa a verš v lyrické básni. Typy básní autorské a lidové lyriky: popisná (popisná); o hajdukech , rituální a vtipné. **ŠKOLNÍ ČETBA** **• Doporučená četba:** **- Iva Maráková - Pranostiky a hry na celý rok, - Josef Václav Sládek - Dětská (Dětská poezie), - Můj první obraz slovník;** **• Časopisy - Sluníčko, Mateřídouška.** **EPOS** **Literární termíny a pojmy** - Spisovatel a vypravěč. - Typy vyprávění: popis, vyprávění v první a třetí osobě; dialog. - Fabula: sled událostí. - Charakterizace postav - způsob řeči, chování, fyzický vzhled a charakter. - Druhy epických děl: smyšlenka, lidové a umělecké pohádky, tradice, balady. **DRAMA** **Literární termíny a pojmy** - Akt, výjev, tváří v dramatu. - Dramatické typy a rozhlasová dramata. **ŠKOLNÍ ČETBA** 1. Iva Maráková - Pranostiky a hry na celý rok (odlomek) 2. Loutkové divadlo pro děti 3. Národní hry (výběr) **VĚDECKÉ A INFORMATIVNÍ TEXTY** (vyberte až 2 díly) 1. Lidová díla 2. Ze života našich předků 3. Výběr z knih, encyklopedií, časopisů pro děti a internetu 4. Z časopisů a internetu o festivalech a akcích celostátního významu **DOMÁCÍ ČETBA:** 1. České národní pohádky a básní (výběr) 2. Výběr z tvorby současných českých autorů Vojvodiny **Doplňkový výběr četby:** JEŽKOVÁ A.: Karel IV. KROLUPPEROVÁ, D .: Magdalena Dobromila Rettigová POLÁČEK, K.: Bylo nás pět PROCHÁZKOVÁ, I .: Únos domů RANSOME, A: Boj s ostrovy SCOTT, M .: Alchymist SÍS, P.: Zeď ŠTULCOVÁ, R .: Mojmír TOMAN, M .: Můj Golem TOWNSENDOVÁ, S.: Adrian Mole VERNE, J .: Tajuplný ostrov VERNE, J .: Dva roky prázdnin WERICH, J .: Fimfárum WILSON, J .: Přežít ZAPLETAL, M .: Lovec hvězd ZAPLETAL, M .: Soví jeskyně **Literatura:** - Remediosová Helena, Do you want to speak Czech?: worbook, volume 1 = Wollen Sie Tschechisch sprechen? : Arbeitsbuch zum 1. Teil / Helena Remediosova, Elga Čechová, Harry Putz; [ilustrace Ivan Mračeк-Jonáš]. - 2. vyd. - Liberec: H. Putz, 2001. - 224 s. - M. Hádková, J. Línek, K. Vlasáková, Čeština jako cizí jazyk = Čeština jako cizí jazyk, Úroven A1 = úroveň A1, Univerzita Palackého v Olomouci Katedra bohemistiky Filozoficke fakulty, podle „Společného Evropského referenčního rámce pro jazyky.” Jak se učíme v jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotime“- vydání první, vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Čeké republiky / nakladatelstvi TAURIS, 2005. - 320 stran.

	Pravopis **Ortoepie** **JEZYKOVÁ KULTURA**	- Koprivica Verica, Česko-srbský, srbsko-český slovník = Česko-srbský, srbsko-český slovník: [výslovnost, gramatika] / [zařídila] Verica Koprivica. - 1. vydání - Bělehrad: Agentura Matić, 2008 (Bělehrad: Demetra). - 540 s. ; 20 cm. - (nové vydání); - Jeníková Anna, Srbsko-český, česko-srbský slovník = Srbsko-český, Česko-srbský slovník / vydalo nakladatelstvi LEDA spol. s.r.o. - vydáni prvni, Voznice, Česká republika, 2002 - 592 stran. - Mluvení o zkušenostech, o tom, co viděli, o osobních přáních. - Vytvoření skupiny slov na konkrétní téma a sestavení vět z daných slov. - Samostálně mluvení (8 až 10 vět) o svém bratrovi nebo sestře, jiném, příteli, příteli ve škole, o životě ve škole, o své zkušenosti, o události, na které se podíleli. - Popis - interiér a exteriér, lidé, zvířata, přírodní jevy, zvyky. - Vděčnost, žádost o pomoc, účast v dialogu. - Osobní postoj ke čtení textu (co se mi líbilo a proč). - Název textu, autor, hlavní postava a její vlastnosti. - Přehrávání poslechu nebo čteného textu / pohádky, básní s plánem nebo nezávislé přehrávání. - Popis obrázku nebo příběhu nebo provedení děje pomocí obrázku na několika obrázcích. - Reprodukce českého filmu, pohádek, divadelních představení dětí na základě dokončeného plánu. - Dramatizace textu volbou nebo událostí z každodenního života. - Využití slovníků k obohacení slovního fondu, paralelně se srbským jazykem, cizi slov, vysvětlující význam slova v kontextu. - Používání slovníku při překladu. - Porozumění nejčastějším fázologismům. - Hlasité a tiché čtení, korektní dikce a intonace vět. - Přepisování krátkých vět a textů, charakteristických slov a výrazů, kopírování na základě zadaného úkolu (změna rodu, čísla, času, slabik ...) - Rozdělit věty. Identifikace subjektu a predikátu v jednodušších větách. - Psaní pozdravů a blahopřání, SMS a e-mailu. - Veřejné vystoupení, prezentace vlastního textu a týmová práce. - Tradiční lidová kultura / svatební zvyky v konkrétním prostředí/.

Klíčové pojmy obsahu: literatura (lyrika, epos, drama), jazyk (jazyk, fonetika, lexikologie, morfologie, pravopis, ortoepie), jazyková kultura.

INSTRUKCE PRO DIDAKTICKO – METODICKOU REALIZACI PROGRAMU

Program výuky a učení českého jazyka s prvky národní kultury se skládá z následujících oblastí: literatura, jazyk a jazyková kultura. Rozdělení vyučovacích hodin by nemělo být prováděno na základě oborů, ale vždy by měla být věnována zvláštní pozornost kultuře výrazu žáka a kultuře České republiky v Srbsku s důrazem na lidovou tradici a zvyky. Všechny oblasti se propletájí a žádná oblast se nemůže naučit samostatně a bez spolupráce s ostatními.

Program výuky a učení **českého jazyka s prvky národní kultury** je založen na výsledcích, tj. na procesu učení a úspěchu žák. Výsledky jsou popisem integrovaných znalostí, dovedností, postojů a hodnot, které žák staví prostřednictvím vzdělávacích oblastí tohoto předmětu.

I. PLÁNOVÁNÍ VÝUKY A UČENÍ

Program výuky a učení je založen na výsledcích, dává učitelům větší svobodu, více příležitostí pro tvorbu a navrhování výuky a učení. Úlohou učitelů je kontextualizovat tento program na potřeby konkrétního oddělení s ohledem na úroveň znalostí českého jazyka, složení katedry a vlasností žáků; učebnice a jiné učební materiály k použití; technické podmínky, výukové prostředky a média, které má škola k dispozici; zdroje, příležitosti a potřeby místního prostředí, ve kterém se škola nachází. Počínaje danými výsledky a obsahem učitel nejprve vytvoří svůj roční, globální pracovní plán, ze kterého bude později vypracovávat své operační plány. Výsledky definované oblastmi usnadňují učiteli další operacionalizaci výsledků na úroveň konkrétní vyučovací jednotky. Od učitelů se očekává, že definují diferencované očekávané výsledky na třech úrovních v každé plánovací jednotce, během fáze plánování a psaní připrav, v závislosti na pre-znalostech studenta. Při plánování je třeba také poznamenat, že očekávané výsledky se liší, že některé lze dosáhnout snadněji a rychleji, ale pro většinu očekávaných (zejména pro oblast gramotnosti), které vyžadují více času a více různých činností. V procesu plánování výuky a učení je důležité mít na paměti, že učebnice je výukovým nástrojem a že neurčuje obsah předmětu. Obsah by proto měl být vybrán selektivně a je to jen jeden z možných zdrojů znalostí kterýzaleží na učiteli, aby umožnil žákům prohlédnout a přiblížit vlastní zkušenosti s využitím jiných zdrojů znalostí. Při plánování výuky je třeba vzít v úvahu předchozí znalosti, zkušenosti, intelektuální schopnosti a zájmy studentů.

Je třeba zdůraznit bohatost slovní zásoby a využít určité kulturní události a svátky, které se konají v určitých lokalitách, aby se čeští občané seznámili v minulosti, jejich tradice a kultura, která patří k menšinám v tomto regionu. Doporučuje se srovnávat oslavy svátků s Čechy oslavou svátků s většinou a národními společenstvími, kteří žijí společně v určitých prostředích.

II. DOSAŽENÍ VÝUKY A UČENÍ

Komunikační funkce jsou v sedmé třídě stejné jako v předchozím ročníku, jedině jsou obohaceny o nové lexikální a gramatické aspekty. Co jde o komunikační funkce, ony mohou být jednoduché nebo složité, v závislosti na cílové skupině (věk, úroven jazykové znalosti, vzdělání) a zahrnuje: pozdrav, představení sebe a druhých pojmenování a popis lidí, budovy, částí těla, jiných živých bytostí, barvy, čísla atd.. Popis lidí ve vztahu k jejich fyzickým vlastnostem (velikost, barva, tvar), klást a odpovídat na otázky, poprosit, poděkovat, pozvat a přijmout účast ke hře /skupinové činnosti; vyjádřit své pocity a potřeby, popsat aktivity, popsat polohu a místo, dávat informace o jiné osobě nebo o sobě, vyžádat si a dávat

informace, popsat osobu nebo předmět, zakázat a reagovat na zákaz, vyjádřit sounáležitost, zeptat se kolik je hodin, upozornit na sebe, vyžádat si a dávat povolení, omluvit se, přijmout omluvu, vyjádřit zálibu, odpor, vyjádřit rozhořčení a protest, v rámci navedených komunikačních funkcí seznámit ostatní s textem a svými prožitky.

LITERATURA

Povinný program literatury se skládá z textů z četby. Četba je rozdělena do literárních rodů - lyrických, epických, dramatických a obohacených o výběr ne-literatury faktu, vědecky populárních a informativních textů. Povinné četby jsou především práce národního korpusu, které obohacuji o díla současné literatury. Výběr díla se opírá především o dílu podle principu věkové vhodnosti.

PRÁCE S TEXTEM

Rozlišuje: pohádku (lidovou a autorskou pohádku), umělecká tvornost, písen‘, baladu, tradice, hádank, pořekadlo.

Čtení - krátkých českých lidových pohádek, básní, tradice a textů z umělecké tvořivosti, písní, balady. Čtení se může procvičovat ve skupině s ohledem na správnou výslovnost určitých hlasu. Při zpracování písní žáci můsi procvičovat pěkné čtení a recitování.

Žáci tohoto věku by měli být požádáni, aby určili průběh událostí, hlavní a sekundární postavy, osobnostní rysy (vnější a vnitřní charakteristiky, dobré a zlé činy), čas a místo plnění, začátek, komplikace a řešení, průběh činnosti, popis prostředí a lidí; poselství v příslovích; poučení v uměleckých tvořilosti srovnat se životními událostmi. Vyhlášení fantastických prvků v pohádkách a přenesený význam v básnich.

Doporučuje se, aby žáci prezentovali oblíbené dětské a lidové písně, sledovali dětské časopisy (psát krátká literární díla pro dětské časopisy), společně pozoroválí a analyzovali a diskutovali alespoň jednu divadelní hru a film pro děti v českém jazyce, navštívit manifestace národního významu, etno domy, muzea a galerie, které představují tradiční českou kulturu.

Texty z doplňkové části programu by měly sloužit jak učiteli, tak i zpracování učebních jednotek z gramatiky, jakož i zpracování a určování obsahu jazykové kultury. Pokud učitel nebude nějakou práci zpracovávat, pak by měl svým žákům ve volném čase doporučit čtení. Nový program je založen na větší korelaci mezi literárním a ne-literárním dílem. Korelace je zajištěna odpovídající kombinací povinných a volitelných práci.

Kromě souvztažnosti mezi texty učitel stanoví vertikální souvztažnost. Učitel by měl být obeznámen s obsahem českého jazyka předchozích ročníků, aby respektoval zásady postupnosti a systematičnosti.

Učitel by měl také znát obsah českých dějin, hudby a výtvarného umění pro 7. ročník, tradiční a duchovní kulturu České republiky, s důrazem na zvyky a zvyky České republiky v Srbsku..

Učitel vytváří horizontální souvztažnost mezi výukou předmětů srbský jazyk a literatura, historie, výtvarného umění, hudební kultury, náboženské výchovy a občanské výchovy.

Literární výstupy jsou založeny na čtení. Různé formy čtení jsou základním předpokladem pro získání vědomostí a úspěšný vstup do literárního světa. V šestém ročníku je především rozvíjena čtenářská zkušenost a žáci jsou postupně zařazováni do výzkumného čtení.

JAZYK

V jazykových třídách jsou žáci připraveni na řádnou ústní a písemnou komunikaci se standardním českým jazykem.

Pokud obsah programu uvádí, že učební jednotky již byly studovány v předchozích ročnících, předpokládá se, že je kontrolována míra přijetí a schopnost aplikovat dříve zpracovaný materiál a opakování a školení na nových příkladech předchází zpracování nového obsahu, který zajišťuje kontinuitu práce a systematické propojení nového materiálu se stávajícími znalostmi.

Je nezbytné, aby měl učitel vždy na paměti klíčovou úlohu systematických cvičení, to znamená, že učební materiály nejsou přijímány, dokud nejsou dobře vyškoleni. To znamená, že cvičení musí být nedílnou součástí zpracování výukových materiálů, využití znalostí, obnovy a hodnocení.

Materiál o variabilních typech slov by měl být řešen s důrazem na speciality českého jazyka ve srovnání se srbským jazykem. Rozsah materiálu plánuje učitel v souladu s tím, s jakou skupinou je materiál realizován (homogenní nebo heterogenní) a podle úrovně znalostí daného materiálu a jak před mnoha lety žáci navštěvovali výuku českého jazyka. Žáci by měli postupně trénovat na sdílení vět a rozpoznat subjekt a predikát na jednoduchých příkladech.

Pravopis

Pravidla pravopisu jsou přijímána systematickými cvičeními (pravopisné diktáty, korekce chyb v daném textu, testy s otázkami z pravopisu apod.). V pravopisných cvičeních je také žádoucí občas zahrnout otázky ke kontrole grafu (správné označení). Psaní diktátu se doporučuje pouze ve funkci cvičení s důrazem na psaní velkých písmen a interpunkčních znamének na konci věty a zavádění slov.

Žáci by měli být také povzbuzováni k tomu, aby nacházeli a opravovali pravopisné chyby SMS komunikace, správné psaní e-mailů, jakož i v různých typech komunikace přes internet.

Žáci by se měli dále zaměřit na používání *Pravidel českého pravopisu* a českých příruček pravopisu. Je žádoucí, aby učitel včas předal kopii *Pravidel českého pravopisu*, české pravopisné příručky a slovníky, zejména při řešení pravopisných problémů a povzbuzoval je k systematickému používání těchto příruček.

Ortoepie

Učitel by měl neustále upozorňovat na důležitost správného projevu, který je podpořen realizací některých ortoepických cvičení. Ortoepická cvičení by neměla být realizována jako samostatná vyučovací jednotka, ale s příslušnými tématy z gramatiky; větny intonace může být spojena s kulturou vyjadřování, praxí recitování písní, a tak dále. S použitím zvukových nahrávek by žáci měli být zvyklí na reprodukci a přijetí správné výslovnosti, melodie, dikce...

Některá ortopedická cvičení mohou být prováděna při zpracování vhodných témat z literatury: např. artikulace může být vykonávána v dětské rozpočítávání při hře, když jsou zpracovány jako součást lidových umění; přízvuk, tempo, rytmus, intonace a přestávky mohou být trénovány podle volby (učitele nebo žáku). Jako ortopedické cvičení by mělo být také řečeno o zapamatovaných pasážích ve verších a próze (s pomocí audio výukových zařízení).

JAZYKOVÁ KULTURA

Rozvoj jazykové kultury je jedním z nejdůležitějších úkolů výuky mateřského jazyka prvky národní kultury. Tato oblast výuky, i když je programově koncipována jako zvláštní oblast, musí být spojena se zpracováním literárních textů i s výukou gramatiky a pravopisu. Zpracování literárních textů a práce na gramatice a pravopisu musí rovněž zahrnovat obsah, který přispívá k pěstování kultury ústního a písemného vyjádření.

Od žáků tohoto věku očekávámé znalosti z následujících oblastí:

Přesvědčování - o zkušenostech, o tom, co viděli, o osobních zájmech. Doporučená témata pro zpracování: Širší rodina. Vztahy s příbuznými. Autobiografická data. Hosté. Jídelní listek. Návštěvy. Můj kamarád– moje kamarádka. Pracovní den. Volný čas. Zájmy. Kniha. TV a rádio. Pohádky prarodičů. Části těla - podrobnější. Chráníme přírodu - zvířata a rostliny. Čas. Roční cyklus v přírodě. Zájmy a řemesla. Mateřský jazyk. Láska k mateřskému jazyku. Nejvýznamnější české projevy v Srbsku pro děti - festivaly a skauti. Součástí svatebních zvyků a krojů v jednotlivých prostředích. Návštěva různých projevů v Běle Crkvě, Kruščici, České vesnici, Gaji, Novem Sadu, Vrši, Sremu, Kragujevci, Bělehradě (stejně jako instituce národního významu, které zachovávají českou národní tradici a kulturu Čechů, muzea, etno domy, nejstarší domy, architekturu Vojvodinští Čechů v Srbsku s důrazem na životní prostředí). Telefonický rozhovor. Provoz. Sport. Kupujeme počítač. Významné svátky a daty pro českou komunitu. České kulturní, informační a náboženské instituce. Planeta Země. Kontinenty, cizí země. Kde bych chtěl/a cestovat. Písně, dialogy, malé scénáře, dílni pro zlepšení konverzace. Ilustovaná povídka. Skládání s obrázky.

Od žáků se očekává, že budou tvořit skupinu slov na konkrétním předmětu a formy vět z uvedených slov. Musí vědět, jak určit hlavní osobnost v textu a jeho vnějších vlastnostech. Potřebují vědět, poděkovat a jak požádat o pomoc. Měli by samostatně říci (několik vět) o sobě, o svém bratrovi nebo sestře, o svém kamarádu/ kamarádu ve škole, o životě ve škole, o jejich zkušenostech nebo nějaké události, na které se podíleli.

Reprodukce - poslech nebo čtení textu nebo pohádek pomocí kompozitního plánu nebo samostatného přehrávání. Popište obraz nebo pořadí akce na základě ilustrací. Rozmnožujte (pomocí základu) vynikající český film, pohádku nebo dětská divadelní představení či oslavu.

Popis –interiéru a exteriéru, lidí, zvířat, přírodních jevů, fiktivních událostí, svátků a zvyků.

Dialog - přepočítávání událostí s vynechanými popisnými slovy; přímé a nepřímé řeči. Mělo by nezávisle a citlivě sestavit alespoň 8 vět o obrazu, o předmětu, který je vyškolen, a vést dialog. Respektování interpunkce (tečka, čárka, dotazník, vykřičník).

Dramatizace - kratší text dle výběru, zkušenosti nebo události z každodenního života (situace v knihovně, v obchodě, v poště, ve školním pedagogovi, zkušenosti s kamarády ...); čtení textu rolemi a nahrazování rolí.

Rozhovor - starat se o rozvoj denního konverzačního slovníku, obohacujícího aktivní slovní zásobu. Časté věty z každodenního života. Různé formy vyjádření. Cvičení s nahradou slov a doplnění slov ve větě.

Slovník - použití slovní zásoby k obohacení slovního fondu, paralelně se srbským jazykem, počet, výklad významu slova v kontextu. Vývoj slovníků pomocí didaktických jazykových her, rebusů, náplní, záhlaví.. Psaní slovíček méně známých slov a výrazů.

Čtení - hlasité a tiché čtení, korektní dikce a intonace vět. Melodie věty. Slova, ve kterých se konzistence souhlásky objevuje ve zvuku.

Přepisování - krátké věty a texty, psaní charakteristických slov a výrazů, kopírování úkolem (nahrazení rodu, čísla, času, slabik...). Psaní krátké skladby pomocí otázky od 6 do 8 vět; psaní pozdrav a psaní blahopřání.

Žáci by měli přijmout aktivní 300 slov a frazeologické jednotky. Pasivní slovník by měl být na každé úrovni rozsáhlejší než aktivní.

Čtení vlastní volby doporučuje noviny pro děti a mládež, českou dětskou literaturu a lidové umění.

Předpokládá se, že se žáci naučí nové: minimálně 4 recitace, 5 českých písní (lidové nebo současné populární dětské písně), hádanky, některá přísloví, recitování lidových písní souvisejících s náboženskými svátky nebo ročními obdobími, dva kratší prózy v rozsahu 6. – 8 vět a 4 nové krátké dialogy nebo účast na dětském divadelním představení. Žáci by měli být, pokud je to možné, zapojeni do dětských národních her odpovídajících jejich věku, měli by rozlišovat rysy českých krojů (svatební), slavit náboženské svátky (ve srovnání se srbskými), znát tradiční české návyky a zvyky (svatba, označování Mikulaše a Tři králové, Vánoce, Maškarní ples, Vejce festu) a tradičních jídel označujících svátky a krojů.

Prvky národní kultury a tradice

Seznámení žáků se základy dějin české menšinové komunity v Srbsku (imigrace, kulturní, vzdělávací, náboženské a ekonomické aktivity, špičkové kulturní výsledky, relevantní organizační útvary a instituce...), zajištění a poskytování údajů, ale také pěstování emocionálního vztahu k tradici, kultuře, zvykům a návyky české menšinové komunity v Srbsku (folklór, řemesla, lidové výtvory, divadlo, literatura, hudba, tradiční dětské hry, zvyky, démonologie ...). Poskytnout žákům informace o české komunitě v Srbsku (osady, instituce a organizace, slávné osoby, jména, příjmení, původ...), ale také vazby na jiné etnické komunity a kultury, o příspěvku Čechů do místního prostředí (ve vzdělávání, kultuře, umění, architektuře..). Česká identita a sebeúcta by měly být podpořeny subtilně, bez použití výroků a fráze, ale na konkrétních příkladech, kombinovat údaje s emocionálním orientace, dávajícím důležitost menšinovým a lidským právům, interetnické úctě, toleranci a interakci.

ZPŮSOB DOSAŽENÍ PROGRAMU

Vždy je třeba mít na paměti základní úkol tohoto předmětu: naučit se dobře ovládat český literární jazyk a osvojovat si dovednosti v jazykové správnosti. Předběžná znalost studentů musí být vždy vzata v úvahu, aby mohli stavět na materiálu, který již zvládli. Učitel by si měl vždy zvolit diferenční postup, protože studenti různých věkových kategorií mají různé jazykové kompetence.

Gramatika by měla být vyučována v implicitní formě, spíše než opravovat chyby a používat správnou variantu řeči. Je nezbytné vytvořit příjemnou atmosféru, která vyžaduje partnerství mezi učiteli a studenty a měla by pomoci překonat psychologickou bariéru v aktivaci schopnosti projevu a zvyků. Každý jazykový nástroj je demonstrován v konkrétním kontextu, ne izolovaně. Při výkonu řečových dovedností by měly různé formy dialogu v interakci dominovat učitel - žák a žák - žák. Výraz vyžaduje jednoduchost, přirozenost a spontánnost a jazykovou správnost.

III. NÁSLEDOVÁNÍ A HODNOCENÍ VÝUKY A UČENÍ

Následování a hodnocení výsledků žákového postupu je ve funkci dosahování výsledků a začíná úvodním posouzením úrovně, na které se žák nachází, v souvislosti s tím, co bude posouzeno pro jeho další pokrok, jakož i hodnocení. Každá činnost je dobrou příležitostí pro hodnocení pokroku a poskytování zpětné informace. Každá doba výuky a každá aktivita žáka je příležitost k formativnímu hodnocení, tj. zaznamenávání pokroku žáků s odkazém na další činností.

Formativní hodnocení je nedílnou součástí moderních výukových přístupů a zahrnuje hodnocení znalostí, dovedností, postojů a chování a rozvoj vhodných kompetencí ve výuce a učení. Jako formativní měření se jedná o sběr údaj o výsledcích žáků a nejběžnějšími technikami jsou: realizace praktických úkolů, sledování a zaznamenávání činností žáků během výuky, přímá komunikace mezi žáky a učiteli, registr pro každého studenta (mapa progresů) atd. Výsledky formativního hodnocení na konci cyklu výuky by měly být vyjádřeny sumativním číselným stupněm.

Práce každého učitele spočívá v plánování, realizaci a následování a hodnocení. Je důležité, aby učitel průběžně sledoval a vyhodnocoval diferenciálně, s výjimkou úspěchů žáků, a proces výuky a učení, také sebe a svou práci. Všechno, co se ukáže jako dobré a užitečné, bude i nadále používat ve své pedagogické praxi a mělo by se zlepšit vše, co se jeví jako neúčinné a účinné.

1. ХРВАТСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Naziv predmeta	**HRVATSKI JEZIK S ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE**
Cilj	Cilj je učenja Hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture njegovanje hrvatskoga jezika čitanjem književnih djela, upoznavanjem i razumijevanjem povijesne i kulturne baštine Hrvatske i Hrvata te razvijanjem višejezičnosti i interkulturalnosti kao načina života u suvremenome društvu.
Razred	**Sedmi**
Godišnji fond sati	**72 sata**

1. Hrvatski jezik i književnost		
– govoriti jasno poštujući normu hrvatskoga standardnog jezika – razlikovati hrvatski standardni jezik i zavičajni govor – rabiti hrvatski jezik u skladu sa standardnojezičnom normom – razlikovati alternacije ije/je/e/i u hrvatskome standardu i u zavičajnom govoru – rabiti zamjeničke oblike (neodređene) u skladu s normom hrvatskoga standardnog jezika – primijeniti pravopisna pravila pri pisanju velikoga i maloga početnog slova u imenima društava, organizacija, udruga – interpretativno čitati književne tekstove – čitati s razumijevanjem, analizirati i interpretirati književne i neknjiževne tekstove – rabiti razne oblike pripovijedanja: opisivanje, pripovijedanje, dijalog – sastaviti govoreni ili pisani tekst o doživljaju književnoga djela i na teme iz svakodnevnoga života i svijeta mašte – prepoznati zajednički i različiti leksik hrvatskoga i srpskoga književnog jezika – prepoznati osobine likova i potkrijepiti primjerima iz književnoga teksta – vrednovati postupke likova i stavove potkrijepiti dokazima – ilustrirati vjerovanja, običaje, način života i događaje iz prošlosti opisane u književnim djelima.	**Jezik**	Ponavljanje jezičnoga nastavnog sadržaja prethodnih razreda Razlike hrvatskoga i srpskoga standardnog jezika Smjenjivanje ije/je/e/i u različitim oblicima iste riječi Neodređene zamjenice Pravila pisanja velikoga početnog slova u imenima društava, organizacija, udruga Pisanje upitnih i niječnih rečenica Povijest hrvatskoga književnog jezika – prvi tiskani rječnik, gramatika, Gajeva reforma Biografija i autobiografija Pisanje sastavaka: opisi i pripovijedanje Odlike krasnoslova i govorne vrednote (interpretativno čitanje) Usmeno izražavanje u skladu s pravogovornom normom hrvatskog standardnog jezika Stvaralačko prepričavanje, dramatizacija.
	Književnost	**Poezija** 1. Dragutin Tadijanović, *Dugo u noć, u zimsku bijelu noć* 2. Vjekoslav Majer, *Moj otac i ja* 3. Vesna Krmpotić, *Što sam ja tebi, more* 4. Miroslav Krleža, *Čežnja* 5. Jure Kaštelan, *Volio bih da me voliš* 6. Petar Preradović, *Rodu o jeziku* 7. fra Ante Vučković, *Riječ* 8. Aleksa Kokić, *Tuga našeg šora u ljetno veče* 9. Jakov Kopilović, *Ako si...* 10. Jakov Kopilović, *Jablani* 11. Ante Sekulić, *Dok jesenske kiše padaju* **Proza** 1. Hrvoje Hitrec, *Smogovci* 2. Vjekoslav Majer, *Dnevnik malog Perice* 3. Ivana Brlić-Mažuranić, *Autobiografija* 4. Matko Peić, *Srijem* 5. Zlatko Krilić, *Susret s jeseni* 6. Ratko Bjelčić, *Prvi poljubac* 7. Pavao Pavličić, *Dobri duh Zagreba* 8. Ksaver Šandor Gjalski, *Na Badnjak* 9. Matko Peić, *Nije sva Slavonija ravna*

		10. Siniša Glavašević, *Priča o djetinjstvu* 11. Marija Jurić Zagorka, *Kći Lotršćaka* 12. Balint Vujkov, *Bajke* (izbor) **Drama** 1. Ivana Marinić, *To nisam ja* *2. Mali diplomata i drugi igrokazi* (izbor: Katarina Čeliković) 3. Miro Gavran, *Traži se novi suprug* Izbor prigodnih tekstova iz časopisa *Modra lasta, Hrvatska riječ* – podlistak *Kužiš* Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi* Jure Šonje, *Rječnik hrvatskog jezika* **Domaća lektira** 1. Damir Miloš, *Bijeli klaun* 2. Zoran Pongrašić, *Gumi-gumi* 3. Branka Primorac, *Maturalac* 4. Branka Kalauz, *Čuj, Pigi, zaljubila sam se* 5. Zlatko Krilić, *Prvi sudar, Veliki zavodnik*, *Zagonetno pismo* 6. Jasminka Tihi-Stepanić, *Ljeto na jezeru Čiču* 7. Julijana Matanović, *Vezanje tenisica s jednom nepoznanicom* 8. Sanja Pilić, *Mrvice iz dnevnog boravka*
2. Elementi nacionalne kulture		
– navesti ključne događaje iz hrvatske povijesti 18. i 19. stoljeća – imenovati praznike hrvatske zajednice u Republici Srbiji – objasniti značaj geografskog položaja Panonske Hrvatske – prepoznati elemente i vrijednosti tradicijske kulture i baštine Panponske Hrvatske – opisati značajne blagdane i običaje vezane uz njih – opisati obrt/zanat značajan za očuvanje kulturne baštine i tradicije – otplesati jedan tradicijski ples – imenovati dijelove narodne nošnje u kojoj se pleše – poznavati filmsko ostvarenje barem jednoga hrvatskog redatelja u zavičaju i u Republici Hrvatskoj – navesti odlike nacionalne kuhinje – pripremiti tradicionalno jelo – otpjevati pjesme primjerene dobi – navesti imena značajnih glazbenika i njihova djela – prepoznati njihov značaj za očuvanje tradicije i nacionalnog identiteta – prepoznati tradicijske instrumente – prepoznati djela hrvatskih likovnih umjetnika u zavičaju i u Republici Hrvatskoj – iskazati svoj estetski doživljaj – vrednovati djela likovne baštine i suvremenoga likovnog izričaja u skladu sa svojom dobi – likovno se izraziti na zadanu temu.	**Povijest i geografija**	**Povijest** Marija Terezija i Josip II. Maksimilijan Vrhovac Nacionalni preporod Hrvata Modernizacija Hrvatske (biskup Josip Juraj Strossmayer, ban Ivan Mažuranić) Kraj 19. stoljeća u Hrvatskoj **Panonska Hrvatska** Značajniji gradovi: Osijek, Vukovar, Đakovo, Zagreb, Varaždin Kulturno-povijesne znamenitosti (UNESCO-ova baština), prirodne ljepote, nacionalni parkovi i parkovi prirode, znamenite ličnosti, značajne manifestacije **Praznici hrvatske zajednice u Republici Srbiji**: Sv. Josip (19. ožujka), Dan rođenja Ivana Antunovića (15. kolovoza – obilježava se u lipnju), Dan rođenja bana Josipa Jelačića (16. listopada) i Dan prvoga saziva Hrvatskoga nacionalnog vijeća (15. prosinca).
	Tradicijska kultura i baština: – blagdani i običaji – zanati/obrti – folklor i nošnja – kazalište, film, nacionalna jela.	**Blagdani:** Božić, Uskrs i običaji koji se odnose na ta dva najveća kršćanska blagdana **Stari zanati**. Izrada predmeta od prirodnih materijala: čamac, bačva, drvene klompe, papuče, tambure, zvečke, šling, slike od slame, posuđe itd. (jedan po izboru). Dječje tradicijske igračke od drveta – Hrvatsko zagorje **Narodni ples** *Slamarsko kolo* Slavonski plesovi **Tradicijska jela** po izboru iz panonske Hrvatske i Vojvodine (Srbije) **Kazališna predstava ili filmsko ostvarenje** po izboru (*Smogovci*, animirani film po izboru) **Kulturne manifestacije u zajednici** – upoznavanje s kalendarom, razgovor i posjet odabranim manifestacijama.
	Glazbena kultura	*1. Lijepa naša domovino* – himna Republike Hrvatske (Antun Mihanović) 2. Hrvatski glazbenici i glazbeni sastavi 20. i 21. stoljeća (Novi fosili, Magazin, Oliver Dragojević, Gibonni...) *3. Tekla voda Karašica* *4. Bećarac* *5. Ajd na livo* Druge pjesme po izboru nastavnika prilagođene dobi učenika.
	Likovna kultura	Julije Knifer Vučedolska kultura Plakat, fotografija.

Ključni pojmovi sadržaja: neodređene zamjenice, biografija, smjenjivanje ije/je/e/i, Panonska Hrvatska, Hrvatska u 18. i 19. stoljeću, himna, vučedolska kultura.

UPUTE ZA DIDAKTIČKO-MEODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja Hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture čine dvije velike predmetne cjeline: Hrvatski jezik i književnost i Nacionalna kultura. Preporučena je distribucija sati po predmetnim cjelinama sljedeća: Hrvatski jezik i književnost – 36 sati, Nacionalna kultura – 36 sati. Cjeline su kompatibilne i prožimaju se te se ne mogu proučavati izolirano.

Hrvatski jezik izučava se na sadržajima književnosti, povijesti, geografije, tradicijske kulture, glazbene i likovne kulture. Preporučuje se nastavu Hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture izvoditi u dvosatu, tj. dva sata uzastopno, da bi se preporučeni sadržaji mogli povezati u zaokruženu cjelinu. Preporučuje se sadržaje predmeta tematski povezati. Na taj je način moguće pratiti geografsku podjelu na regije Hrvatske (nizinska, gorska i primorska) uz obvezno izučavanje sadržaja iz dijela Srbije gdje žive Hrvati.

Nakon odabira okosnice sata/teme, potrebno je povezati sve elemente programa: književni sadržaj, sadržaje iz jezika i sadržaje iz nacionalne kulture. Program je ponudio sadržaje uz uvažavanje dobnih obilježja učenika i oslanja se na njihova prethodna znanja i iskustva. Ako je skupina učenika mješovita po uzrastu, program je potrebno diferencirati uz uvažavanje obilježja (dob, predznanje, motiviranost, zanimanja) skupine s kojom se ostvaruje. Stoga, nastavnik ima mogućnost kombinirati sadržaje iz programa za sedmi razred sa sadržajima iz razreda koji prethode sedmom razredu, kao i onih koji slijede u osmom razredu.

Program Hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture usmjeren je na ishode. Ishodi predstavljaju opis integriranih znanja, vještina, stavova i vrijednosti koje učenik gradi, proširuje i produbljuje dvjema velikim predmetnim cjelinama unutar ovoga predmeta.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentiran na ishode nastavniku daje veću slobodu u stvaranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je kontekstualizirati program potrebama konkretnoga razrednog odjela ili skupine učenika, imajući u vidu: sastav i obilježja učenika, udžbenike i druge nastavne materijale koje će upotrebljavati, tehničke uvjete, nastavna i medijska sredstva kojima škola raspolaže, izvore podrške, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od danih ishoda i sadržaja, stvara se godišnji – globalni plan rada iz kojega se razvijaju mjesečni – operativni planovi. Ishodi definirani po područjima olakšavaju dalju operacionalizaciju ishoda na razini određene nastavne jedinice.

Pri planiranju treba misliti na složenost ishoda (neki se ostvaruju brže i jednostavnije od drugih), ali je za većinu ishoda potrebno više vremena, više različitih aktivnosti, kao i uporaba raznih izvora znanja (tekstovi, film, glazba itd.). Tijekom planiranja nastave i učenja, važno je misliti na to da je udžbenik nastavno sredstvo te da ne određuje sadržaje predmeta. Zato je potrebno sadržajima udžbenika pristupiti selektivno i u odnosu na predviđene ishode. Osim udžbenika, kao jednog od izvora znanja, nastavnik učenicima treba omogućiti uvid i iskustvo korištenja i drugih izvora znanja poput filma, glazbenoga događaja, posjeta ustanovi kulture itd. Preporuka je da se učenicima ne zadaje domaća zadaća. Učenicima se mogu preporučiti književna djela za neobavezno čitanje (domaća lektira) u skladu s dobi i zanimanjima te vrijedni elektronički sadržaji.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

JEZIK

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pisanu komunikaciju hrvatskim standardnim jezikom, kao i za uporabu lokalnoga materinskog govora.

Pri navođenju nastavnih jedinica obrađivanih u prethodnim razredima, provjerava se stupanj usvojenosti i sposobnost primjene prethodno obrađenoga gradiva, a ponavljanje i uvježbavanje na novim primjerima prethodi obradi novoga sadržaja, čime se osigurava kontinuitet rada i sustavnost u povezivanju novoga gradiva s postojećim znanjima.

Osnovni programski zahtjev u nastavi jezika jest predstaviti i tumačiti jezik kao sustav. Jezične pojave ne proučavaju se izolirano, izvan konteksta u kojem se ostvaruju njihove funkcije. U odgovarajućoj prilici znanja iz gramatike stavljaju se u svrhu tumačenja teksta. Jezične pojave navode se i prikazuju u kontekstu, odnosno smještaju se u govorne situacije u kojima se mogu jasno prepoznati, izdvojiti i objasniti njihova obilježja i funkcije.

Pravopisna pravila usvajaju se analizom pisanih vježba. U pravopisnim vježbama vježba se pravilno pisanje odraza *jata* u primjerima u kojima se pojavljuju alternacije *ije/je*: kraćenje *ije* u *je*, duljenje *je* u *ije.* Učenici se potiču na samostalno uočavanje i ispravljanje pravopisnih pogrešaka u komunikaciji SMS-om, kao i u raznim oblicima komunikacije internetom.

Osim toga, učenici se upućuju i na korištenje pravopisne knjige i pravopisnoga rječnika (školsko izdanje). Preporučuje se donošenje pravopisne knjige na sat obrade pravopisnih tema.

Potrebno je stalno ukazivati na važnost pravilnoga govora, koji se njeguje provođenjem ortoepskih vježba. Ortoepske vježbe ne ostvaruju se kao posebne nastavne jedinice, već uz odgovarajuće teme iz gramatike, rečenična intonacija povezuje se s pravopisom, sintaksom itd. Preporučuje se stvaranje navike prepoznavanja, reproduciranja i usvajanja naglasaka hrvatskoga standardnog jezika te uočavanje odstupanja i razlikovanje vlastite dijalektalne akcentuacije od standardnojezične norme.

Obvezno je povezivanje jezične kulture s obradom književnih tekstova kao reprezentativnih obrazaca izražavanja, a i s nastavom gramatike i pravopisa. Jezična kultura njeguje se provođenjem leksičko-semantičkih i leksičko-stilističkih vježba, koje bogate rječnik i razvijaju sposobnost i vještinu izražavanja. Razvijanje jezičnoga mišljenja vježba se na tekstu ili tijekom govornih vježba.

KNJIŽEVNOST

Okosnicu programa književnosti čine poetski, prozni i dramski tekstovi. Program je moguće obogatiti izborom znanstvenopopularnih i informativnih tekstova prilagođenih dobi učenika.

Uz obvezni popis tekstova za obradu, program dopušta nastavniku dopunjavanje ili zamjenu jednoga njegovog dijela (30%) tekstovima po vlastitu izboru. Tako osmišljen program omogućava fleksibilan i kreativan pristup proučavanju književnoga stvaralaštva, uz odabir različitih razina obrade: interpretacije, prikaza ili osvrta. Izbor djela usklađuje se s mogućnostima, potrebama i zanimanjima određene skupine učenika. Razlike u ukupnoj umjetničkoj i informativnoj vrijednosti pojedinih tekstova utječu na odgovarajuća metodička rješenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta ovisno o složenosti njegove strukture, povezivanje i grupiranje s odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja – gramatike, pravopisa i jezične kulture i sl.) te sadržaja elemenata nacionalne kulture.

Tijekom obrade književnih djela, kao i u okviru govornih i pisanih vježba, učenici se potiču na otkrivanje osobina, osjećaja i duševnih stanja pojedinih likova, kao i na izražavanje svojih stavova o postupcima likova. U skladu s ishodima učenici se potiču na potkrjepljivanje svojih dojmova, stavova i sudova o književnome djelu dokazima iz samoga teksta čime se osposobljavaju za samostalno iskazivanje vlastitih misli i stavova, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkoga stava.

Osim korelacije među tekstovima i sadržajima iz raznih područja programa (jezik, književnost, povijest, geografija, likovna i glazbena kultura) obveznih i odabranih po vlastitu izboru u skladu sa zanimanjima skupine učenika, neophodno je uspostaviti i vertikalnu korelaciju. Nastavnik mora poznavati sadržaj predmeta Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture prethodnih i narednih razreda radi poštivanja načela postupnosti i sustavnosti.

Mogući primjeri funkcionalnoga povezivanja programskih sadržaja iz književnosti, povijesti, geografije, glazbene i likovne te tradicijske kulture su sljedeći:

– Dan materinskog jezika: *Lijepa naša domovino*, Petar Preradović, *Rodu o jeziku*, fra Ante Vučković, *Riječ*, ban Ivan Mažuranić, Josip Juraj Strossmayer, *Ajd na livo*

– Ljubav: Miroslav Krleža, *Čežnja*, Jure Kaštelan, *Volio bih da me voliš,* Ratko Bjelčić, *Prvi poljubac*, Oliver Dragojević, Dan zaljubljenih

– Đir po Slavoniji i Srijemu: Matko Peić, *Srijem*, vučedolska kultura, *Tekla voda Karašica*, grad Vukovar, Siniša Galašević, *Priče o djetinjstvu*

– Glavni grad Zagreb: Marija Jurić Zagorka, *Kći Lotršćaka*, grad Zagreb, ban Josip Jelačić, Dan hrvatske zajednice, film *Smogovci*.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Radi dostizanja ishoda prate se i vrednuju rezultati napredovanja učenika. Svaka aktivnost prilika je za procjenu, bilježenje napredovanja, davanje povratne informacije, kao i za formativno ocjenjivanje i upućivanje na dalje aktivnosti.

Formativno vrednovanje dio je suvremenoga pristupa nastavi i podrazumijeva procjenu znanja, vještina, stavova i ponašanja, kao i razvijanja odgovarajuće kompetencije tijekom nastave i učenja. Učinak takvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o dostizanju kompetencija, kao i o učinkovitosti primijenjenih metoda. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće su tehnike: ostvarivanje praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje aktivnosti tijekom nastave, izravna komunikacija učenika i nastavnika, mapa osobnoga razvoja s najuspješnijim uradcima učenika itd. Rezultati formativnoga vrednovanja na kraju nastavnoga ciklusa iskazuju se i sumativno – brojčanom ocjenom.

Rad nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Osim postignuća učenika, nastavnik kontinuirano prati i vrednuje proces nastave i učenja te vlastiti rad. Sve što se u nastavnoj praksi pokaže dobrim i korisnim treba koristi i dalje, a nedovoljno učinkovito i djelotvorno treba unaprijediti.

2. МАКЕДОНСКИ ЈЕЗИОК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Назив на предметот **МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК СО ЕЛЕМЕНТИ НА НАЦИОНАЛНА КУЛТУРА**

Цел **Целите** на наставата по *Македонски јазик со елементи на национална култура* е да се прошират знаењата на учениците стекнати во претходните одделенија; да се постигне степен на развој на комуникативните способности и вештините за употреба на македонскиот литературен јазик во различни ситуации на комуникација; да се развива и негува љубовта кон литературата на македонски јазик, како и кон литературата воопшто; со читање и толкување на книжевните дела да се развиваат читачките компетенции кои, покрај книжевното знаење, опфаќаат емоционално и фантазиско уживување, живо памтење, истражувачко набљудување; да се поттикнуваат имагинацијата и уметничкиот сензибилитет, естетското доживување и критичкото мислење, моралното расудување и асоцијативното поврзување; континуирано да се збогатува речникот на учениците со зборови од македонскиот јазик; да се оспособат учениците за употреба на нови облици на усно и писмено изразување; да се негуваат националниот и културниот идентитет и да се развива мултикултуралноста.

Одделение **Седмо**

Годишен фонд на часови **72 часа**

ИСХОДИ По завршеното одделение ученикот ќе биде во состојба да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**СОДРЖИНИ**
– ги користи книжевните термине и поими обработувани во претходните одделенија и да ги поврзува со новите дела што ги чита; – ги истакне универзалните вредности на книжевните дела и да ги поврзе со сопственото искуство и околностите во кои живеат; – чита со разбирање различни видови на текстови и да ги коментира, во согласност со возраста; – ја разликува народната од авторската книжевност и карактеристиките на книжевните родови и основните књижевни видови; – ги разликува основните карактеристики на стихот и строфата – вкрстена, обградена (гушната) и паралелна рима; рефрен... – локализира книжевни дела; – разликува етапи во драмските дела; – го разликува авторот во книжевноуметничкиот текст од нараторот, драмското лице или лирскиот субјект; – ги разликува облиците на кажување (формите на раскажување); – ги идентификува јазичко-стилските изразни средства и ја разбира нивната функција; – го анализира идејниот слој на книжевното дело служејќи се со аргументи од текстот; – ги воочи разликите при карактеризацијата на ликовите според особините; – критички размислува за смислата на книжевниот текст и аргументирано да го образложи својот став; – го доведе во врска значењето на поговорките со идејниот слој на текстот; – ги препознае националните вредности и да го негува културноисториското наследство; – да препорача книжевно дело со кусо образложение; – да спореди книжевно и филмско дело настанато по иста предлошка, театарска претстава и драмски текст; – го развива личниот и националниот идентитет; – изведува заклучоци за сличностите и разликите на народните и верските обичаи кај српскиот и македонскио народ; – воочува сличности и разлики кај српската и македонската носија и народни ора; – ги доведува во врска причините и последиците на историските настани; – изведува заклучоци за поврзаноста на националната историја со регионалната и европската; – пореди различите историјске изворе; – ги споредува полбата и начинот на живот на припадниците на различни народи и религии во Османското царство; – ги воочува историските промени; – споредува различни историски извори; – разликува глаголски облици и да ги употреби во согласност со нормата; – одреди видови на зборови во типични случаи; – воочи делови на именска синтагма; – препознава видови на напоредни односи помеѓу реченичните членови и независните реченици; – доследно ја применува правописната норма; – препознана акцентски целини; – говори на зададена тема почитувајќи ја стандардната јазична норма; – разликува книжевноуметнички од новинарски функционален стил; – состави кохерентен пишуван текст во согласност со зададена тема од наративен и дескриптивен тип;	**КНИЖЕВНОСТ**	**ЛЕКТИРА** **ЛИРИКА** 1. Коле Неделковски: *Работник* 2. Кочо Рацин – избор 3. Србо Ивановски: *Смешен настан на улица* 4. Константин Миладинов – избор 5. Душица Илин: *Етична* 6. Радомир Андриќ: *Питу Гули* 7. Цане Андреевски – избор 8. Македонки народни песни – избор 9. Јован Јовановиќ Змај: *Вечна љубав* **ЕПИКА** 1. Блаже Конески: *Изложба* (извадок) *2. Мерак за книгата* (извадок од *Аутобиографијата,* Марко Цепенков) 3. Стале Попов: *Калеш Аńа* (извадок од романот) 4. Петар Кочиќ: *Низ меќава* *5. Дневникот на Ана Франк* (извадок) **ДРАМА** 1. Васил Иљоски: *Бегалка* – извадок 2. Војдан Чернодрински: *Македонска крвава свадба* – извадок **НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ** Избор од енциклопедии и списанија за деца **ДОМАШНА ЛЕКТИРА** 1. Оливера Николова: *Девојките на Марко* 2. Горјан Петревски: *Споменка* 3. Антоан де Сент Егзипери: *Мали Принц;* **Допунски избор лектира:** 1. Иво Андриќ: *Аска и волк* 2. Мирослав Антиќ – избор 3. Видое Подгорец: *Белото Циганче* 4. Бошко Смаќоски: *Големи и мали* 5. Борис Вишински: *Рацин* (извадок од драмата) **КНИЖЕВНИ ТЕРМИНИ И ПОИМИ** Опкорачување. Рефрен. Цезура. Авторски лирски песни. Јазичко-стилски изразни средства: метафора, алегорија, градација, словенска антитеза, фигуре на повторување (асонанца и алитерација). Функција на мотивите во композицијата на лирската песна. Фабула и сиже. Статички и динамички мотиви. Композиција. Епизода. Видови на карактеризација на книжевен лик. Внатрешен монолог. Хронолошко и ретроспективно раскажување. Дневник. Патопис. Автобиографија. Афоризам. Поговорки; гатанки... Драма – етапи: вовед, заплет, кулминација, перипетија, расплет. Драмска ситуација.

– напише поедноставен аргументативен текст повикувајќи се на аргументи; – препознае цитат и фуснота и да ја разбере нивната улога; – напише електронска (имејл, SMS) порука почитувајќи ги нормативните правила; – примени различни стратегии на читање (информативно, доживувачко, истражувачко и др.); – состави текст од репортажен тип (искуствен или фикционален); – правилно да ги употреби фразеологизмите кои се јавуваат во книжевните и медиумските текстови наменети на младите.	**ЕЛЕМЕНТИ НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ**		Народни и верски обичаи на Македонците – проширување и продлабочување на стекнатите знаења во претходните одделенија). Отпорот на македонскиот народ против турската власт: ајдуци, востанија (Карпошево, Разловечко, Кресненско, Илинденско востание). Народни песни (избор). Народни ора. Песни од детски фестивали (избор). Домашни ракотворби. Македонски народни носии – со посебен осврт на свадбарската носија во минатото). – Македонски јадења.
	ЈАЗИК	**Граматика**	– Македонска варијанта на црковнословенскиот јазик: Јоаким Крчовски и Кирил Пејчиновиќ. – Акцентск целини. – Глаголи. – Безлични глаголи. Неличне глаголски форми (глаголска л-форма, глаголски прилог, глаголска именка, глаголска придавка.Сегашно време, минато определено несвршено (имперфекат) и минато оопределено свршено време (аорист), заповеден начин (значење и употреба). – Модални зборови: сврзници, честички, извици... – Реченични членови. – Удвојување на директниот и индиректниот предмет. Удвојување на предметот (кратки облици на личните заменки). – Сложена реченица. Видови на независносложени реченици.
		Правопис	Правописни решенија во врска со обработените глаголски облици. Пишување на кратенки. Правописни знаци.
		Ортоепија	– Вежби за правилно изговарање на акцентски целини.
	ЈАЗИЧНА КУЛТУРА		Книжевни и други видови на текстови во функција на унапредување на јазичната култура. Книжевноуметнички и новинарски текстови. Усни и писмени состави според однапред зададени насоки (ограничен број на зборови; зададена лексика; одредени граматички модели и сл.). Текст заснован на аргументи. Репортажа. Цитати и фусноти од различни книжевних и неуметничких текстови. Нелинеарни текстови: табели, легенди, графикони, мапи на ум и друго. Говорни вежби: интерпретативно-уметнички (изразно читање, рецитирање); вежби на аргументирање (дебатен разговор). Правописни вежби: диктат, исправување на правописни грешки во текст; глаголски облици; електронски пораки. Јазични вежби: дополнување на текст со различни облици на зборови; обележување на комуникативни реченици во текстот; искажување на реченичен член на повеќе начини (збор, синтагма); фразеологизми (разбирање и употреба) и др. Писмени вежби и домашни задачи и нивна анализа на часот. – Две школски писмени задачи – по еден во секое полугодие.

Клучни поими на содржините: книжевност, јазик, јазична култура, елементи на национална култура.

КОРЕЛАЦИЈА СО ДРУГИ ПРЕДМЕТИ
Српски јазик и литература
Историја
Географија
Музичка култура
Ликовна култура
Верска настава
Граѓанско воспитување

УПАТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО РЕАЛИЗИРАЊЕ НА ПРОГРАМАТА

Програмата на настава и учење по предметот *Македонски јазик со елементи на национална култура* за седмо одделение ја чинат следните предметни области: јазик, литература, елементи на национална култура и јазична култура. Поделба на наставните часови направена е врз основа на предметните области: јазик – 15 часа, литература – 25 часа, елементи на национална култура – 18 часа и јазична култура – 14 часа. Меѓутоа, на секој час треба да се посвети особено внимание на културата на изразувањето на учениците и културата на Македонците со нагласок на народната традиција, навиките и обичаите. Сите области на програмата се преплетуваат и ниедна не може да се изучува изолирано и без содејство со другите области. Програмата овозможува корелација со предметите: *Српски јазик и литература, Историја, Географија, Музичка култура, Ликовна култура, Верска настава и Граѓанско воспитување.*

Програмата на настава и учење по предметот по *Македонски јазик со елементи на национална култура* е заснована на исходи, односно на процесот на учењето и постигањата на учениците. Исходите претставуваат опис на интегрирани знаења, вештини, ставови и вредности што ученикот ги гради, проширува и продлабочува низ сите предметни области на овој предмет. Во процесот на наставата треба да се појде од тоа дека ученикот е во центар на воспитно-образовната работа, дека наставата е насочена кон ученикот.

I. ПЛАНИРАЊЕ НА НАСТАВАТА И УЧЕЊЕТО

Програмата на наставата и учењето ориентирана е кон исходите и на наставникот му дава поголема слобода, повеќе можности во креирањето и осмислувањето на наставата и учењето. Улогата на наставникот е начините на реализација на подучувањето да ги

прилагоди според потребите на конкретно одделение имајќи ги во вид: составот на одделението и карактеристиките на учениците; учебникот и другите наставни материјали што ќе бидат користени; техничките услови, наставните средства и медиумите со кои училиштето располага; ресурсите, можности, како и потребите на локалната средина во која училиштето се наоѓа. Тргнувајќи од дадените исходи и содржини, наставникот најнапред го креира својот годишен, то ест глобален план на работа од кој подоцна ќе ги развива своите оперативни планови. Исходите дефинирани по областите му ги олеснуваат на наставникот понатамошна операционализација на исходите на ниво на одделна наставна единица. Од наставникот се очекува за секоја наставна единица, во фазата на планирањето и пишувањето на припреми за час, да ја прилагоди на исходите на учењето. ги дефинира очекуваните резултати на три нивои: оние што би требало сите ученици да ги достигнат, оние што повеќето ученици би требало да ги достигнат и оние што би требало само некои ученици да ги достигнат. При планирањето треба, исто така, да се има во вид дека некои исходи полесно и побрзо можат да се остварат, додека за други е потребно повеќе време, повеќе различни активности и работа на различни текстови.

Освен учебеникот, како еден од изворите на знаење, наставникот траба да ги упати учениците за користење и на други извори на сознавања (списанија, интернет...). При планирањето на процесот на наставата и учењето треба да се води сметка за стекнатите знаења во претходните одделенија, интелектуалните способности и интересирањата на учениците. Дефинираните исходи на наставата го олеснуваат изборот на наставните методи и постапките на креирањето на наставниот процес со вклучување и на активностите на учениците во наставата и учењето. Со нивна примена можат да се следат и вреднуваат постигањата на учениците.

Неопходно е да стави се нагласок на богатењето на речникот и да се искористат оддделни културни манифестации и празници, кои се одвиваат на одредени локации со цел на запознавање со животот на Македонците во минатото, нивната традиција и култура.

II. РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА И УЧЕЊЕТО

КНИЖЕВНОСТ

Столбот на програмата по литература го чинат текстовите од лектирата. Лектирата е расподелена по литературни родови – *лирика, епика, драма,* обогатена со избор на нефункционални, научнопопуларни и информативни текстови. Обврзителниот дел на лектирата се состои, воглавно, од дела кои ѝ припаѓаат на македонската литература, обогатен и со дела на српската и светската литература, како и со дела на припадниците на македонската заедница во Србија. Изборот на дела во најголема мерка е заснован на принципот на прилагоденост на возраста на учениците. Со реализација на наставата по литература треба да се развива логичното размислување, со интерпретацијата на поетските, прозните и драмските дела да се развива и збогатува детската мечта и да се поттикнува креативноста, творештвото кај учениците на македонски јазик. Корелацијата со *српски јазик и литература* овозможува полесно да се реализира наставата по литература, пред сè, кај литературните родови и видови, стилските фигури, структурата и композицијата на книжевните дела.

Заради негување на читачките навики, дадени се и дела за домашна лектира, како и дополнителен избор на текстови. Дополнителниот избор на текстови треба да им се препорача на учениците за читање во слободно време, а можат да се користат при обработка на наставните единици по граматика, елементи на национална култура и јазична култура. При планирањето на годишниот план на работа и месечните планови на работа, неопходно е да се воспостави и избалансирана дистрибуција на наставните единици поврзани со сите подобласти на предметот, функционално да се поврзат содржините по јазик, елементи на национална култура, литература и јазична култура и да се остават доволно часови за утврдување и систематизација на градивото.

Екранизираните книжевни дела можат да послужат за компаративна анализа и воочување на разликите помеѓу книжевните и театарските/филмските фабули и изрази, со што кај учениците се развива медиумската писменост. Кај учениците треба да се негува креативноста и да се мотивираат за творење со текстови од енциклопедии и списанија за деца.

Со обработката на книжевните дела, со примена на аналитичко-синтетички методи и со методата на решавање на проблемски прашања, учениците треба да се навикнуваат своите впечатоци и ставови да ги докажуваат со аргументи од делата. Водејќи сметка за исходите во корелација со јазичната култура, треба учениците да се поттакнуваат да ги откриваат карактеристиките, доживувањата, состојбите и чувствувањата на ликовите. Со ваков пристап учениците се оспособуваат да истражуваат, критички да размислуваат и да заземаат и да ги искажуваат своите ставови.

Учениците треба да ја разбираат фикционалната природа на книжевното дело и неговата автономност (односно да прават разлика помеѓу лирскиот субјект и поетот, нараторот и писателот, како и фактот дека книжевното дело обликува една можна слика на стварноста.

Во наставната интерпретација на книжевноуметничкото дело обединувачки и синтетички чинители можат да бидат: уметничките доживувања, текстуалните целини, битните структурни елементи (тема, мотиви, поетски слики, фабула, односно сиже, книжевни ликови, смисла и значење на текстот, мотивациски постапки, композиција), форми на кажување (облици на излагање), јазичко-стилските постапки и литерарните (книжевноуметничките) проблеми.

Книжевнотеориските поими учениците ќе ги запознаваат со обработка на соодветни текстови и со помош на освртот на претходното читачко искуство. Во програмата не се наведени сите поими и видови на книжевни дела предвидени за усвојување во претходните одделенија, но се очекува дека наставникот ќе се наслони на стекнатото знаење на учениците, дека ќе го повтори и продлабочи на примери, во согласност со постарата возраст. Повторувањето и поврзувањето на книжевните термини и поими обработувани во претходните одделенија со новите дела кои се обработуваат во ова одделение е обврзително. Во поглед на разбирањето на лирските книжевни дела на посточкото знаење за видовите на стихови, строфи и рими му се надоврзуваат поимите цезура и опкорачување. Се повторуваат и прошируваат знаењата за патриотската поезија, се совладува смислата за социјалните мотиви во предложените песни или раскази, се усвојуваат нови видови на лирски песни. Знаењата за стилските фигури се дополнува со контраст, хипербола, метафора, алегорија, словенска антитеза, асонанца и алитерација. Постоечките знаења за елементите на епското дело (поимот мотив, разликата помеѓу фабула и сиже), за композицијата и облиците на кажување благо се усложнуваат и продлабочуваат (воведување на поимите за статички и динамички мотиви, за епизода, внатрешен монолог, разликување на хронолошко и ретроспективно кажување).

На јазичко-стилските изразни средства им се приоѓа од доживувачко гледиште; ќе се поаѓа од предизвиканите уметнички впечатоци и естетичките сугестии, па потоа ќе се истражува нивната јазичко-стилска условеност.

При обработката на книжевните дела, како и во рамките на говорните и писмените вежби, ќе се настојува учениците да бидат во состојба да направат различни видови на карактеризација на ликовите: да откриваат што повеќе карактеристики, чувства и душевни состојби на книжевните ликови (според карактеристиките: физички, говорни, психолошки, општествени и етички), да ги изразуваат своите ставови за нивните постапки и да се обидат да ги согледат од различни перспективи.

Исходите врзани за наставната област книжевност засновани се на читање. Со читање и толкување на книжевни дела ученикот ги развива читачките компетенции кои подразбираат не само истражувачко набљудување и стекнување на знаења за книжевноста, туку ги поттикнуваат и развиваат емоционалното и фантазиското доживување, имагинацијата, естетското доживување, ги богатат асоцијативните сили, уметничкиот сензибилитет, критичкото мислење и го изградуваат моралното расудување. Разните облици на читање се основен предуслов учениците во наставата да стекнува-

ат сознанија и успешно да се воведуваат во светот на књижевното дело. Освен доживувачкото читање, учениците се повеќе треба да се насочуваат на истражувачко читање (читање според истражувачки задачи, читање од различни перспективи и сл.) и да се оспособуваат да го искажат своето доживување на уметничкото дело, да ги увидат елементите од кои делото е сочинето и да ја разберат нивната улога во изградбата на светот на делото.

Наставникот мора да води сметка за стекнатите знаења на учениците во претходните одделенија при усвојувањето на знаењата за книжевнотеориските поими. На јазично-стилските изразни средства им се приоѓа од доживувачко гледиште; ќе се тргнува од предизвиканите уметнички впечатоци и естетските сугестии, па потоа ќе се истражува нивната јазично-стилска условеност.

Покрај корелацијата помеѓу текстовите, неопходно е наставникот да воспостави вертикална корелација. Наставникот претходно обврзително се запознава со содржините на предметот Македонски јазика са елементи на национална култура од претходните одделенија заради воспоставување на принципите на поступност и систематичност.

Наставникот, исто така, треба да ги познава содржините на другите предмети обработувани во одделенската настава и во петто одделение во основното училиште, кои се во корелација со предметот Македонски јазик со елементи на национална култура. Така, хоризонтална корелација наставникот воспоставува, пред сè, со наставато по Историја, Ликовна култура, Музичка култура, Верска настава и Граѓанско оспитување.

Меѓупредметното поврзување – интеграцијата во рамките на програмата е насочена кон откривање, покажување на географската карта на местата кои се споменати во книжевните дели, од историскиот аспект да се дискутира за ликовите кои се опишуваат во книжевните дела, преку музиката да се направи поврзување со некои теориским поими од книжевноста.

ЕЛЕМЕНТИ НА НАЦИОНАЛНА КУЛТУРА

Запознавањето на учениците со основите на историјата на македонскиот народ има за цел да се зачува идентитетот, да се развива љубовта и да се вреднуваат сопствената историја, традиција и култура да се развива интеркултуралноста, почитува и зачувува националното и светското културно наследство, културата и традицијата на другите народи. Со корелација со предметот *историја,* ученикот треба да усвои знаења за отпорот на македонскиот народ против турската власт, како и да изведува заклучоци за поврзаноста на македонската национална историја со регионалната и европската. Пристапот на наставата подразбира не само учениците да ги развиваат основните знаења, туку да ги искористат во развојот на вештината на критичко мислења и изградба на ставови и вредности.

Предметите *граѓанско воспитување* и *верска настава* овозможуваат полесно запознавање традиционалните обичаи на Македонците за Божиќ, Велигден, запознавање со националните празници и правење на компарација со обичаите на другите народи. Корелација е потребна и со *ликовна и музичка култура* при обработката на културно-историските споменици и македонските народни песни и ора.

Наставникот треба да избере и некои додатни содржини кои им се примерени на средината во која учениците живеат, или им одговараат на нивните интересирања (на пример, содржините од минатото на родниот крај на нивните предци, локалната историја, со што кај учениците се постигнува појасна претстава за историското и културното наследство во нивниот крај или крајот на нивните предци). Учењето на областа елементи на национална култура треба кај учениците да створи што појасна слика за причините и последиците на одредени настани.

Сите предвидени теми, треба да се реализираат со адекватни содржини од сродни предмети, посебно од књижевноста. Во реализацијата на исходите голема помош можат да пружат употребата на различни новинарски и историски текстови, историски и географски карти, документарни и играни видео и дигитални материјали, илустрации. Посебно внимание треба да му се посвети на оспособувањето на учениците за ефикасно користење на информационо-комуникациските технологии (употреба на интернет, правење на презентации, користење на аудио-визуелни материјали и изработка на самостојни работи на учениците).

ЈАЗИК

Во наставата од областа на *јазикот* учениците се оспособуваат да имаат правилна усна и пишана комуникација на македонски стандарден јазик. Затоа барањата во оваа програма не се насочени само на усвојување на јазичните правила и граматичките норми, туку и на разбирање на нивната функција и на правилна примена во усното и писменото изразување.

Кога во содржините на програмата се наведуваат наставни единици кои учениците ги имаат обработувано во претходните одделенија, се подразбира да се провери степенот на усвоеноста и способноста за примена на порано обработеното градиво. Повторувањето и вежбањето на нови примери треба да претходат на обработката на нови содржини, со што се обезбедува континуитет во работата и систематичност во поврзувањето на новото градиво со постоечките знаења.

Нужно е наставникот секогаш да ја има на ум пресудната улога на систематските вежбања, односно дека наставното градиво не е усвоено додека добро не се увежба. Тоа значи дека вежбањата мора да бидат составен чинител на часовите кога се обработува наставното градиво, применува наученото, повторуваат и утврдуваат знаењата.

Граматика

Основно програмско барање во наставата по граматика на учениците јазикот да им се претстави и толкува како систем. Ниедна јазична појава не би требало да се изучува изолирано, вон контекстот во кој се остварува нејзината функција (во секоја погодна прилика знаењата од граматика можат да се стават во функција на толкување на текст, како уметнички така и научнопопуларен). Една од особено функционалните постапки во наставата по граматика се вежбања засновани на користење на примера од непосредната говорна пракса, што наставата по граматика им ја приближува на животните потреби во кои применетиот јазик се појавува како сестрано мотивирана човечка активност. На овој начин кај учениците се развива и свест за важноста на културата на говорот, која е неопходна во секојдневниот како дел од општата култура, а не само како дел од наставната програма.

Наставата по морфологија подразбира заокружување на знаењата за градењето на глаголските облици. Како нови содржони се усвојуваат: градењето и значењето на неличните глаголски форми (глаголската л-форма, глаголскиот прилог, глаголската именка, глаголската придавка), сегашното време, минатото определено несвршено (имперфект) и минатото определено свршено време (аорист), заповедниот начин (значење и употреба). Неопходно е да се поврзат новите содржини со градивото обработено во претходните одделенија, па да се систематизира поделбата на видовите на зборовите со усвајување на нови содржини: сврзници, честички, извици...

Наставата по синтакса подразбира воведување на поимот синтагма и воочување на главниот и зависниот член во нејзината рамка. Се воведува поимот комуникативна и предикатска реченица. Мора да се укаже на надредената на поимот (комуникативна реченица) и да се покаже односот на овие два типа реченици (една комуникативна реченица може да содржи повеќе предикатски реченици).

Правопис

Правописните правила се усвојуваат со систематски вежбања, па е неопходно поврзување со адекватни теми и на часовите по граматика и на часовите по книжевност.

Во врска со усвојувањето на видовите на реченицитe, неопходно е да се обработи интерпункцијата, првенствено, запирката. Потребно е јасно да се наведат правилата кога запирката мора да

се пишува, а кога е необврзителен знак или одлика на стил. Поврзувањето на содржините од граматика и книжевност се врши со анализирање на употребата на запирката во одделни реченици и воочување на употребата на запирката во книжевните дела. Во основни црти потребно е да се укаже на специфичноста на книжевноуметничикот стил, каде понекогаш, како резултат на креативноста на писателот, намерно не применуваат правописни правила (особено во поезијата). Пишувањето на кратенки се однесува на обновување на наученото во врска со кратенките, но и на проширување на типовите на кратенки.

Правописните правила се усвојуваат со систематски вежбања (правописни диктати, исправка на грешки во даден текст, тестови со прашања од правопис итн.). Исто така, учениците треба да се поттикнуваат сами да ги воочуваат и исправуваат правописните грешки во СМС комуникацијата, како и во различни видови на комуникација преку интернет. Покрај тоа, учениците треба да се упатуваат на служење со правописот на македонскиот јазик.

Ортоепија

Ортоепските вежбе не треба да се реализираат како посебни наставни единици, туку со адекватни теми од граматика, како и на часовите по книжевност и елементи на национална култура. На ова ниво ученици треба да го воочуваат акценатските целини правилно да ги обележуваат акцентираните слогови. Доколку за тоа постоја могжности, наставникот би требало да пушта снимки на правилниот изговор и да укажува на разликите во изговорот. Учениците треба да се навикнуваат да го препознаваат, репродуцираат и усвојат правилно акцентираниот говор, а на местата каде се отстапува од акценатската норма да го разликуваат стандардниот акцент од акцентот во дијалектите.

ЈАЗИЧНА КУЛТУРА

Развивањето и унапредувањето на јазичната култура претставува една од најважните задачи на наставата по *Македонски јазик со елементите на национална култура*. Една од основните задачи на наставата по јазична култура се однесува на усовршувањето на јазичките изразни средства кај учениците, а нејзина крајна цел е учениците да бидат оспособено за воспоставување на квалитетна и целисходна комуникација. Областа *Јазична култура* опфаќа усно и писмено изразување. Наставната работа во оваа област се реализира во содејство со другите области на предметот Македонски јазик со елементи на национална култура, како и со самостојни наставни единици. Во повратна насока, обработката на книжевен текст, работата на граматиката и елементите на национална култура мораат да вклучуваат и содржини за негување на културата на усното и писменото изразување кај учениците.

Наставата ќе биде поучигледна и поефикасна ако се анализираат снимени кажувања и читања. При реализацијата на наставните содржини пожелно е да се користат и современи информациско-комуникациски технологии (на пример паметна табла, компјутер и видео-бим и сл.).

На оваа возраст би требало да се разгледуваат специфичностите на два функционална стила: книжевноуметнички и новинарски. Учениците би требало да се поттикнуваат во зададен наменски креиран измешан (со книжевноуметнички и новинарски стил) текст пронаоѓат и разпределуваат реченици со оглед на тоа дали му припаѓаат на књижевноуметничкиот или новинарскиот стил. Потоа, да пронајдат реченица напишана со новинарски стил во текст кој е напишан со книжевноуметнички стил и обратно. Би требало да ги објаснат сличностите и разликете помеѓу овие два функционална стила, да ги препознаваат и образложат елементите на двата стила во адекватно одбрани текстови, развивајќи ја способноста за разбирање на нивните особености.

Кохерентноста претставува важно обележје на текстуалната структура и упатува на континуитетен карактер на некој текст. Затоа во наставата по језична култура би требало да се оспособуваат учениците во усна и писмена форма да конципираат состави според насоки што ќе им бидат зададени. На пример, би требало да составуваат логички осмислени текстови врз основа на зададени зборови со обврзителна употреба на тие зборови; да составуваат текстови чија должина ќе биде ограничена (ограничен број на зборови); во текстот што го составуваат да употребуваат исклучително определени граматички модели или одредена лексика. Исто така, би требало да ги поттикнуваме да осмислат повеќе различни почетоци на текст на иста зададена тема или да осмислат повеќе различни завршетоци на наменски подготвен и според барањето прилагоден недовршен текст; да го менуваат крајот (или други погодни делови) со литерарна предлошка; да воспоставуваат нарушен хронолошки или поредок во зададен текст и слично.

Би требало учениците да се поттикнуваат аргументирано да го образложуваат својот став поврзан со проблемска ситуација во книжевно дело; аргументирано да го образложуваат својот експлицитно изнесен став за некое, за нив, важно прашање; да од мноштво образложенија на некој/нечиј став издвојуваат аргументи со кои тој став е образложен и да отфрлаат делови од текст кои не се поврзани со аргументацијата; со аргументи да искажат зошто не се согласуваат со аргументите на други. Исто така, би требало да се оспособат да ги толкуваат постапките на јунаците во книжевното дело, поткрепувајќи го тоа со аргументи кои происекуваат од текстот.

Еден од основните облици на усно и писмено изразување – опишувањето, представува темелна програмска содржина за усовршување и негување на добрата јазична култура на учениците.

Една од формите на изразување која е во функција на оспособувањето на учениците својот језичен израз да го унапредат, обогатат и прилагодат на одредена комуникативна ситуација може да биде и репортажата. Учениците би требало да се упатат во основните карактеристики на овој новинарски жанр како би можеле да напишат состав во вид на репортажа (на пример, репортажа за училиштето, екскурзија и слично).

Оспособувањето на учениците за успешно читање, користење и разбирање на нелинеарен текст една е од задачите на наставата на језична култура во оваа возраст. Учениците би требало да направат едноставни табели врз основа на зададен текст кој содржи податоци погодни за табеларен приказ; да читаат податоци од табели и да ги толкуваат; да прават едноставни дијаграми врз основа на зададени податоци, како и да толкуваат податоци од поедноставни дијаграми и да изведуваат заклучоци врз основа на тие податоци. Би требало да сместуваат содржини на погодни граматички единици во табеларни прикази и врз основа на податоците од нелинеарен текст да состават линеарен текст и друго.

Имајќи го во вид влијанието на медиумските технологии на јазикот, во текот на наставата по јазична култура би требало учениците се поттикнуваат да применуваат експлицитна норма и кога комуницираата со посретство на современи информационо-комуникациски технологии. Учениците би требало да се поттикнуваат, на пример, да анализираат имејл/SMS пораки, воочувајќи ги во нив грешките во однос на нормативните правила и да ги исправуваат грешките.

Применувањето на различни стратегии на читање поврзано е со разбирање на прочитаното и со успешно читање на текст. Затоа во наставата по јазична култура би требало учениците да се поттикнуваат, на пример, да воочуваат разлики во функциите и квалитетот на различни типови на читање; да дефинираат ситуации во кои би требало да употребат некоја стратегија на читање; да вежбаат брзо, временски ограничено да пронајдат информации за зададен текст; да толкуваат доживување на прочитан текст; да разликуваат аргументи од коментари во рамките на истражувачкото читање; аргументирано да образлагаат читачко доживување.

Говорната вежба во потполност да би ја остварила својата улога во наставата по језична култура, потребно е да биде прецизно испланирана, добро подготвена и детално организирана. Со говорните вежби треба да се укажува и на основните одлики на правилниот и добриот говор (не е важно само што се кажува туку и како се кажува), како и на најчестите грешки како што се употреба на непримерене лексике и сл. На оваа возраст најпогодни можат да бидат следните говорни вежби: интерпретативно-уметнички

(изразно читање, рецитирање); вежби на аргументирање (дебатен разговор).

Правописните вежби претставуваат најдобар начин да се научат и проверат правописните правила, како и воочените недостатоци да се отклонат. На ова возраст најдобор е да се применуваат и прости и сложени правописни вежби кои се погодни за совладување како само на едно правописно правило од една правописна област, така и за повеќе правописни правила од неколку правописни области. Адекватни можат да бидат следните правописни вежби: диктат, исправување на правописни грешки во текст; глаголски облици; електронски пораки.

Различни видови на јазични вежби потребно е да се бираат според интересирањата на учениците или во контекст со наставната содржина. Тоа можат да бидат: дополнување на текст; обележување на комуникативни реченици во текст; искажување на реченичен члена на повеќе начино. Со примена на јазички вежби кај учениците се создава навика да промислуваат и да бараат адекватен језичен израз за она што сакаат да го искажат (во зависност од комуникативната ситуација) и се зголемува фондот на таквите изрази во нивниот речник, со особен нагласок на фразеологизмите (примерите да се земаат од обработени текстови).

Говорните, правописните, лексичко-семантичките, стилските вежбе треба да се планираат и реализираат со цел на развивање на јазичкото мислење, унапредувањето на културата на изразувањето и негувањето на формите на учтивост.

Правописните вежби треба добро да се припремат почитувајќи го принципот на постапност, како при учењето на правописните правила, така и при проверката на наученото. Стекнувањето на правописните навики може да се спроведува со организирање на квиз, со диктат, со самостојно пишување, со дополнување на текст...

Учениците треба да се поттикнуваат и навикнуваат јасно, прецизно и промислено да се изразуваат бирајќи зборови и изрази со лексичко-семантички вежби и стилски вежби, со што се постигнува и бзбогатување на речникот на учениците.

Обврзително е да се изработат две школски писмени задачи.

III. *СЛЕДЕЊЕ И ВРЕДНУВАЊЕ НА НАСТАВАТА И УЧЕЊЕТО*

Во севкупното планирање на содржините на предметот *македонски јазик со елементи на национална култура* треба да се вклучуваат и планирања кои се поврзани со вреднување на постигањата на учениците за време на реализацијата на програмата на наставата и учењето и на крај од определени образовни периоди. Тоа подразбира дека вреднувањето треба да биде дел од дневните, месечните и глобалните планирања. Следењето и вреднувањето на резултатите на напредовањето на ученикот е во функција на постигнувањето на исходите, а започнува со иницијална проценка на нивото на кое се наоѓа ученикот во однос на тоа ќе се проценува неговиот понатомошен тека на напредувањето.

Дијагностичкото проверување на почетокот на годината има за цел да се спознае состојбата поради квалитетно планирање и реализација на програмата. Дијагностичкото проверување може да се спроведе на различни начини: дијагностички тестови, со усни прашања подготвени од наставникот, со усни прашања подготвени од учениците, со пишување на кратки состави и сл. На овој начин се добива слика за предзнаењата на учениците.

Во текот на наставата се препорачува формативно следење кое ќе овозможи формирање на објективни описи како повратна информација за постигањата на ученикот во определен временски период.

Секоја активност е добра можност за проценка на напредувањето и давање на повратни информации. Секој наставен час и секоја активност на ученикот е можност за формативно оценување, односно регистрирање на напредокот на ученикот и упатување за понатамошните активности поради напредување.

Формативното вреднување е составен дел на современиот пристап на наставата и подразбира проценка на знаењата, вештините, ставовите и однесувањето, како и развивање на соодветни компетенции во текот на наставата и учењето. Формативното мерење подразбира прибирање на податоци за постигањата на ученикот и изработка и водење на портфолио на ученикот (регистар за секој ученик, мапа на напредување), што подразбира:

– собирање и бележење на показатели (активности на ученикот, непосредна комуникација, реализација на задачи, домашни задачи, писмени вежби, презентации, детски творби, искази, опишувања, раскажувања, прераскажувања и сл.) за секој ученик посебно;

– однапред подготвени евалвациони листи за секој ученик, кои се пополнуваат по конкретна активност или студии на случај, при што наставникот ја бележи фактичката состојба;

– инструменти кои се однесуваат на секое програмско подрачје поединечно и во кои наставникот внесува податоци за постигањата на ученикот во однос на сите развојни аспекти (интелектуалните, емоционалните и психомоторичките) кои се поттикнуваат со програмата и насочени се кон проверката на остварените исходи.

Проверувањето на знаењето треба да се реализира со разни постапки и форми: усно, преку говорни, писмени, стилски вежби, сликовно-писмени вежби, вежби со подвлекување, заокружување; домашни задачи, истражувачки задачи, практично преку презентација и сл.

Врз основа на сите податоци добиени со следењето на постигањата и формативното оценување, наставникот ја опишува развојната состојба за секој ученик одделно, во рамките на секое програмско подрачје, а на крајот на првото и второто полугодие со сумативно вреднување, со описна оценка.

Портфолиото на ученикот, со прочистени и селектирани податоци, продолжува да се води во наредното одделение.

Портфолиото треба, во текот на целата година, да им биде достапно на родителите за да можат да ги следат напредувањето и постигањата на своите деца.

Работата на секој наставник се состои од планирање, реализирање, следење и вреднување. Освен постигањата на ученикот, важно е наставникот континуирано да ги следи и вреднува процесот на наставата и учењето, себе си и сопствената работа. Сè што ќе се покаже како добро и корисно, наставник и понатаму ќе го користи во својата наставна пракса; сè што ќе се покаже као недоволно ефикасно и ефективно, би требало да се унапреди.

3. ВЛАШКИ ГОВОР СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Numilji lu kurs **VUORBA ŠÎ KULTURA VLAHA**

Cilju **Cilju** lu învacatu lu *Vuorba šî kultura Vlaha* je sî să întarjaskă pućearja dî komunikacîje a lu škuolarj atît sî puoată sîngurj sî vorbaskă în situacîje dîn tuoatădzî šî în tjemurj dîn strukă (în rîndu ku tjemurlji śe îs pusă prîn vuorbă šî în fuoarmă dî skris), sî kaće aluor identjitet dî etnicitjet šî dî kultură šî sî să kunuoaskă ku elementurlji dî tradicîje, kultură šî ađeturlji Vlahilor.

Razu **Ašapćija**

Fuondu dî śasurj pră an **72 dî śasur**

AŹUNSU Dîpa śe oguoaje ku tjema škuolarju o să puoată sî:	**TJEMA**		**SUCÎNUTU**
– spună ruodu lu skrisuoarja dî literatură – analizirjaskă elementurlji dî kompozicîje lu kîńciku dî lirjikă (struofa, vjersu) – aflje motjivu în kîńciśe – kunuoaskă elementurlji dî akustikă šî veđearje în sljika dî poezije – kunuoaskă šî sî aflje epitjeturlji în kîńcik – kunuoaskă šî sî aflje onomatuopeja – kunuoaskă šî sî aflje komparacîja în kîńcik – aljagă fuormilji dî povăstujit în literatură – spună śe je înśeputu, śe înklšitu, śe kulminacîja, da śe dîsklšitu în tjekstu dî pruoză – spună tjema, luoku šî vrjeamja kîn să lukră šuoa; rînđitu lu potrivjelurj – spună karje îs junaśi în tjekst – dăskrije kaptarja, gîndurlji šî aja śe asîmt junaśi în tjekst – analizirjaskă aja śe lukră junaśi în tjekst, askultîndu să ku argumjenturj dîn tjekst – vadă aja śe je dî rîs în skrisuoarja dî literature – ilustruje kređerurlji, ađeturlji, kum să trajit šî potrivjelurlji dîn vrjeamja śe a trjekut dăskrisă în skrisuoarja dî literatură – aljagă suoarta lu dramă (dî teatăr, dî talevizije, dî radio) – analizirjaskă elementurlji dî kompozicîje în tjekstu lu dramă (činu, poivitu, scjena) – kîńće kîńciśe vlasăšć dîn lumnje šî dî kopij karje îs în rîndu ku aluor anj – skrije o skrisuoarje ku dăskrisu lu junaś šî aja śe sa potrivit în skripsuoarja dî literatură karje a śećit	LITERATURA		**LIRJIKA** **Terminurlji dî literatură** Kîntatuorju šî kîńciku. Struofa šî vjersu în kîńciku dî lirjikă. Motivurlji în kîńcik. Elementurlji dî akustikă šî veđearje în sljika dî poezije. Epiteturlji. Onomatuopeja. Komparacîja (śe să parjekjeašće, vuorba dî parjekit, ku śe să parjekjeašće). **Lektjira** – kîńciśe dă žalje, deskîńciku – kîńciśe pomîntuluj – kîńciśe svîncîlor **–** Kîńciśilji vlasăšć a lu lumnje or a lu autorj šî poecî vlasăšć kum aljeaźe nastavnjiku. **EPIKA** **Terminurlji dî literatură** Al śe skrije šî al śe povîastuje. Fuorma lu spusu: dăskrisu, povăstujitu; dijaluogu. Fabula: rînđitu lu potrivjelurj. Junaśi aj marj šî junaśi aj miś. Karakterizacîja lu figurj – kum vorbjeašć, kum să rînduje. Karakterizacîja lu figurj pră etikă; relacîja ku ajlalc. Suoarta lu povješć dî epikă: basnă, povješć dî lumnje, povješć skrisă dî autorj. **Lektjira** – Повјестјиј дје копиј пијнтру ноаптја бунă - Povješćilji dî kopij pîntru nuoapća bună, Negotin 2017 – Basnje šî povješć vlasăšć a lu lumnje šî/or a lu autorj kum aljeaźe nastavnjiku. **DRAMA** **Terminurlji dî literatură** Činu, poivitu, figurîlji în dramă. Sorcîlji lu dramă. Komjeđa – karakteristikurlji. **Lektjira** 1. Žukarijilji dî batrînjeacă (pră aljes). 2. Drama dî teatăr, TV or radio. **TJEKSTURLJI DÎ NAUKĂ ŠÎ DÎ INFORMISÎT (aljeasă pînă la duoa)** 1. Kultura vlasaskă dîn lumnje. 2. Dîn vijaca lu anuoštri aj batrînj. 3. Aljesu dîn kărc, enciklopedije, nuovinj dî kopij šî dî la Internet. 4. Teksturlji dîn nuovinj (aljesu đin „Vuorba nuastră”) **Šîmăj lektjiră dî aljes** 1. Filmurj pră ljimba anuastră 2. Stripurj karje kum aljeaźe. 3. Am katat teatru dî kopij.
– sa fakă deklinacija numinjicîlor – sa fakă konjugacija verburljilor în vrjemurj noj – sa puată pră tuaće sa lje potrivjaskă în vorbiturj – sa să kunuaskă ku struktura vuorbilor šî ku zîđitu lor – sa aflje muađilji vuorbilor – vadă šî aljagă vuorbilji înskimbatoarje – vadă šî aljagă vuorbilji njeînskimbatoarje.	Gramatika (ljimba, fonetika, leksikoluogija, morfoluogija)	LJIMBA (VUORBA)	Pronvacatu: aoristu šî imperfektu Învacatu: Vrjeamja verburljilor: imperativu, potencijalu, futur II Deklinacija numinjicîlor Morfologija vuorbilor: radaśina vuorbi, prefiks, sufiks, deminutiv, augmentativ, hipokoristik, pejorativ Sintaksa: Vuorbilji înskimbatuoarje: numiturilji, adusaturilji, pronumiturilji, numjeri, verburlji. Vuorbilji njeînskimbatuoarje: adunaturilji, propusurlji, ljegaturilji, vorbiturilji šî zbjeraturilji.
– să askulće ku skripsuoarja vlasaskă (ćirilica šî latinica) kînd skrije la „vuorbje aljeasă”. – sa skrije đirjept ljimbilji strinje, diftongurj uo/ua šî žumaglasîluor împreunaće (îă) în aorist	Skrisu đirjept		Skrisu lu glasurj ă, й, дз, ш́, ж́ (ă, î, dz, ś, ź) Skripsuoarja Vlaha – ćirilica. Skripsuoarja Vlaha – latinica. Sa skrije đirjept ljimbilje strinje, diftongurj uo/ua šî žumaglasîluor împreunaće (îă) în aorist
– vorbaskă kum trîabje glasurlji ă, î, dz, ś, ź – vorbaskă vuorbilji kum trîabje šî ja sama dî intonacîje – vorbaskă încaljes în rînd ku aja kum să vorbjeašće în aluj luok – śećaskă încaljes tjeksturj ku tjematikă în mulće fjealurj			Vuorbitu lu glasurj ă, î, dz, ś, ź. Intonacîja šî pauzîlji în rîndu ku sîamnurlji dî interpunkcîje; întonacîja lu spusurlji dî întrabat. Artikulacîja: vorbjeašće sî să audă răpedzîtuorilji, întînj merjekuc da prăurmă măjjut (sîngurj or în grupă)

– să aźuće ku măjmulće fuorme dî povăstujit: deskripcîja , enterijeru, eksterijeru, pojivitu în priruodă), dijaluogu – vorbaskă njeînpeđekat la glumj šî ku telefuonu – askulće ku încaljes tjeksturlji vlasăšć karje lji să śećesk – askulće suvorbituorju ku încaljes – întîlpină tjekstu vorbit or skris dî aja kum a vadzut šî a sîmcît karća dîn literatură or la tjemă dîn traju dî tuoatădzî šî dîn lumnja visatuoarje – dramatizuje tjekstu śe a śećit šî potrivjeala dîn traju dî tuoatădzî – să aźuće ku vuorbarju la îngazdatu lu aluj fuond dî vuorbje – śećaskă ku încaljesu tjekstu skurt šî ušuor skris pră ljimba Vlaha – đirjept intonirjeaaskă spusu dî dzîs, dî întrabat šî dî zbjerat kind śećeašće tjekstu – śećeaskă în śeat tjekstu šî raspunđe la întrabărj ljegaće dî tjekst dîpa śe śećeašće – prospună ku vuorba šî în skrisuoarje pră ljimba Vlaha filmurlji śe a katat; povîastuje ku vuorba šî în skrisuoarje pră ljimba Vlaha śe vjeađe pră sljikă/sljiś šî dî potrivjelurj – recituje kîńćiśe dî ađeturj vlasăšć dîn lumnje ljegaće dî dzî marj – proskrije un tjekst skurt pră planu śe je dat (înskimbatu lu ruod, număr, vrjeamja, sluogurj…) – skrije la kărc – skrije tjeksturj la tjema lu škuoală, drugarije, ferije dî vară šî dî jarnă.	KULTURA LU LJIMBĂ/VUORBĂ	– Povîastujitu – dî aja śe lji sa potrivit, dî aja śe a vadzut, dî aja śe jej vrjeu, dî śe lji duor. – Întîlpinatu lu grupj dî vuorbj la vro tjemă šî întîlpinat spusu dîn vuorbje śe îs daće. Vorbitu la telefuon – înśeputu šî ogojitu ku vuorba în rîndu ku bontuonu. – Bontuonu, rugatu dî aźutamînt, dijaluogu. – Povăstujitu (în doa, tri spusurj) dî aj dîn kasă, komšîj, drugarj, škuoală šî aja śe să lukră la škuoală, ka šî dî vro potrivjală karje îj sa potrivit. – Dăskrisu – lu enterijer šî eksterijer, lu uoamenj, žuoavinje, poivituri în priruodă. – Śe sîngur ginđeašće dî tjekstu śe a śećit (dî śe ma fuost drag šî dî śe). – Kapjećenja, autoru, junaku šî kum je jeal. – Reprodukcîja lu tjekstu/povastă askultată or śećită, ku aźutatu lu plan or sîngur reprodukuje. Dăskrisu lu sljikă or vrun lukru în măjmulće sljiś. Reprodukcîja în vuorbă or skris lu filurj śe îs kataće, pră plan śe je fakut Dramatizacîja lu vrun tjekst pră vuoje or potrivjeală dîn tuoatădzî. Intonacîja đirjaptă lu spusu dî dzîs, dî întrabat šî dî zbjerat kind să śećeašće tjekstu. Dikcîja šî intonacîja đirjaptă lu vuorbje kind să recituje kinćiśe dî ađeturj vlasăšć. Śećitu în śeat šî raspunsu la întrabărj dî tjekstu śe je śećit. Îngazdatu lu vuorbarj: *vježbilji dî leksikă šî semantikă* (sî dzîšem aśi: fužitu dî vuorbj premulće; însamnatu figurativjit lu vuorbje; aflatu lu părcîlji lu spus karje nus); *vježbilji dî stil*: (sî dzîšem aśi: tjekstu învintă povăstujitu frumuos; šabluonu dî situacîje ka o fuormă dî katat mejfrumuos spus) – Proskrisu lu tjeksturj skurće pră daćina śe je dată (primenjitu lu ruod, număr, vrjeamja, sluogu...). Skrisu la kărc. Skrisu la tjeksturj la tjema lu škuoală, drugarije, ferije dî vară šî dî jarnă. Prezentacîja lu tjekst karje sîngurj a skris šî lukru în tim. **Kărcîlji:** Golubović Slobodan, *Vuorbarju: vlaško-srpski rečnik*, Bgd, 2013. Golubović Slobodan, *Vuorbarju: srpsko-vlaški rečnik*, Beograd, 2016.
– sa aflje kum sa trajit vrodată šî kum am dotrajit în vrijamja Turśîlor – să audă povješć dîn mitologija Vlahilor šî sa aflje dă karje arîtarj sa povastujitt vrodată – sa kunuaskă običăjurlji anuaštre šî kum sa fakut ađeturlji – sa învjecă kum să gaćešće vro mînkarje batîrnjaskă – sa kunuaskă povješć dă uaminj kunoskuc	ELEMENTURLJI DÎ KULTURĂ ŠÎ TRADICÎJE	– Povješć dîn vrjemja Turśîlor šî istorija nuastră dîn vrjemja aja – Traju al dă vrodată – Mitologija – Ađeturj šî običăjurj – Muzika dă vrodată – Uaminj kunoskuc – Mînkarja dă vrodată **Kărcîlji dî aźutat:** – Проф др Перић Миодраг, *Власи североисточне Србије*, Петровац на Млави 2014. – Голубовић Милена, У свету симбола: анализа ритуала „узимања” Ускрса у селу Дубока, *Митолошки зборник* 32, Рача, 2014.

Terminurlji dî kjeaje lu sucînatură: literatura, ljimba (vuorba), kultura lu ljimbă (vuorbă), elementurlji dî kultură šî tradicîje.

PROGRAMU DÎ EDUKACÎJE ŠÎ ÎNVACAT

DÎ AŠAPĆILJA RAZ DÎ ÎNVĂCAMÎNTU ŠÎ VĂSPITUJITU

KORELACÎJA KU ALĆE KURSURJ
Istuorija
Geografija
Muzika
Likuovno
Krjeđearja
Građansko

INSTRUKCÎJE DÎ REALIZACÎJA LU PROGRAM

Programu dî edukacîje šî învacatu lu *Vuorba šî kultura Vlaha* are patru tjeme: literatura, ljimba/vuorba, kultura lu ljimbă/vuorbă šî elementurlji lu tradicîje šî kultură. Śasurlji nu ar trăbuji sî să înpartă pră tjeme, ma la tuot śasu trîabje luvat sama dî kultura lu vuorbitu škuolarilor šî dî kultura Vlahilor în Sîrbije ku akcjentu la tradicîje šî ađeturlji lumnji. Tuoaće alje patru tjemj îs propljećiće šî njiś una nu să puoaće învaca sîngură fîrdă korelacîje ku aljelalće tjemj.

Programu dî edukacîje šî învacatu lu *Vuorba šî kultura Vlaha* je fundat pră aźunsurj, pră procesu dî învacat šî aja la śe škuolarji aźung. Aźunsurlji îs dăskrisu lu šćutu, lukru, stavurj šî vrjedujealje integrisîće, karje škuolarju formirjeašće, larźeašće šî adînkjeadză prîn ăăašća tjemj.

I. PLĂNIRJITU LU EDUKACÎJE ŠÎ ÎNVACAT

Programu dî edukacîje šî învacat ku fokusu pră aźunsurj lu nastavnjik dîa măjmarje slobuoadă, măjmultă pućearje în kreacîje šî proginđitu lu edukacîje šî învacat. Nastavnjiku je aśi sî apruoapje programu śe je dat lu aja śe trîabje lu aluj raz în rîndu ku: nivou kît să šćije vuorba Vlaha, škuolarji în raz šî aluor karakteristikurj; kărcîlji dî învacat šî alće materijalurj dî edukacîje ku karje o sî să askulće.

Programu dî edukacîje šî învacat ku fokusu pră aźunsurj lu nastavnjik dîa măjmarje slobuoadă, măjmultă pućearje în kracîje šî proginđitu lu edukacîje šî învacat. Nastavnjiku je aśi sî apruoapje programu śe je dat lu aja śe trîabje lu aluj raz în rîndu ku: nivou kît šă šćije vuorba Vlaha, škuolarji în raz šî aluor karakteristikurj; kărcîlji dî învacat šî alće materijalurj dî edukacîje ku karje o sî să askulće; tehnika, alatu dî edukacîje šî medij karje jeastă în škuoală; resursurlji, puoćerilji, ka šî aja śe trîabuje lu luoku unđe je škuoala. Pornjind dî la aźunsurj šî sucînaturilji karje îs daće nastavnjiku măjîntînj faśe aluj planu dî an, un plan dî lukru în global dîn karje praurmă o sî fakă să planurlji dî operativă. Aźunsurlji definisîc pră tjemj ušurjeadză lu nastavnjik operacionalizacîja lu aźunsurj la nivou lu tuoată lekcîja. Dî la nastavnjik să ašćată dî tuoată lekcîja, în faza lu plănirjitu šî skrisu lu sprimitură dî śas, sî definisaskă dîferencirjiće rezultaturlji karje trîabje sî fije šî aja în tri nivuorj: aăalja la karje tuoc škuolarji trîabje sî aźungă, aăalja la karje trîabje sî aźungă măjdotuoc škuolarji šî aăalja la karje trîabje sî aźungă numa vrunji. Aša indirjekt să faśe o relacîje ku standardurlji la tri nivuorj. La planirjit trîabje sî să ajbje în gînd kă rezultaturlji karje să ašćată nus tuotuna, unji să măjušuor šî măjjut realizuje, dar dî măjmulće (mîjkusama dî tjema dî edukacîje, literatura) trîabje măjmultă vrjeamje, măjmulće aktivnosturj šî lukru la măjmulće tjeksturj. În faza lu planirjitu lu edukacîje šî învacat trîabje sî să ajbje în gînd kă je karća dî învacat alat dî edukacîje šî nu determinisîašće aja śe sucînje kursu. Dîspră aja trîabje selektujit aja śe sucînje karća dî învacat. Prînga karća dî învacat, ka izvuoru lu šćutu, nastavnjiku trîabje sî arîaće lu škuo-

larj šî alće izvuoară. Kînd să planirjeašće procesu dî edukacîje trîabje purtat griža dî aja śe škuolarji šćiu, dî aluor iskustvă, pućearja lu aluor intelekt šî dî śe să interjeasuje.

Akcjentu trîabje pus la îngazdatu lu vuorbarj šî ku aźutatu lu potrivjelur dî kultură šî dzîlje marj, karje să fak în vrun luok, ku cilju sî să kunuoaskă ku traju Vlahilor dî vrodată, aluor tradicîje šî kultură. Să krišeašće sî să fakă komparacîje întră aja kum să însamnă dzîljilji marj la Vlasînj šî la Sîrbj, or la alće etnicitjeturj ku karje Vlasi trajesk în vrun luok.

II. REALIZACÎJA LU EDUKACÎJE ŠÎ ÎNVACAT

LITERATURA

Programu dî literatură je fakut dîn tjeksturj karje îs rîndujic prîn rodurj lu literatură – *lirjika, epika, drama* ku dodatu lu tjeksturj aljeasă firdă fikcîje, karje popularizăsk nauka šî karje informisăsk. Aljesu lu tjeksturj je lasat lu nastavnjik, da trîabje sî fije în rîndu ku anji lu škuolarj.

LUKRU KU TJEKSTU

Să aljeaźe: povasta (dîn lumnje, alu autor), basna, kînćiku, śumjelś, răpjedzîturj.

Śećitu – lu povješć vlasăšć skurće, tjeksturj dîn literatura frumuoasă, kînćiśe, basne. Vježbujitu lu śećitu frumuos šî încaljes, karje je apruoapje lu vuorba dî tuoatădzî. Kînd să lukră kînćiku trîabje vežbujit śećitu frumuos šî recitujitu.

Dî la škuolarj dîn asta vrstă să ašćată, sî šćije sî vadă rîndu lu potrivjelurj, junaśi šî aj dî lăturj, vrejeamja šî luoku unđe să potrivješće, înśeputu, înklîšitu šî dîsklîšitu lu lukrarje, dăskrisu lu înokuolu šî uoamenji; porînśilji lu śumjelś; krišitura lu basne sî să adukă în relacîje ku potrivjelurj dîn vijacă. Sî vadă elementurlji dî fantastikă în povješć šî kum în basne aja śe să povîastuje însamnă altăśe.

În ašapćilja raz kînd lukră kînčišilji škuolarji să învacă sî kunuoaskă onomatuopeja, komparacîja, da šî să raznjaskă epiteturlji. Să ašćată kă puot să îj kunoaskă šî să îj determinjirjaskă. Trîabje să šćije sî vadă motivurlji în kînćik, šî sljišilji dî poezîje.

În ašapćilja raz, kînd să lukră tjeksturlji dî pruoză, akcjentu să punje la karakterizacîja lu junaś dî etikă. Să înđamnă vuorba la tjemă kum îs junaśi karje îs dăskriš în tjeksturj.

Tjeksturlji karje îs dodac lu program trîabje sî aźuće lu nastavnjik šî kînd lukră lekcîjilji dîn gramatikă, ka šî kînd lukră materjalu dîn kultura lu ljimbă/vuorbă. Tjeksturlji karje nu lukră, nastavnjiku trîabje sî înbije lu škuolarj sî śećaskă în vrjeamja sluobîdă.

Prînga korelacîje întră tjeksturj nastavnjiku trîabje sî fakă šî korelacîja în vertikală. Nastavnjiku trîabje sî fije kunoskut ku sucînatura lu „Vuorba šî kultura Vlaha" dîn razurlji dîntînj dîspră principu lu gradacîje šî sistematizacîje.

Nastavnjiku trîabje sî kunoaskă kultura dî tradicîje šî sufljet alu Vlasi dîn Sîrbije.

Korelacîja în horizontală nastavnjiku faśe, măjîntînj, ku kursu lu ljimba šî literatura sîrbaskă, istuorija, likuovno, muzika, krjeđearja šî građansko.

Aźunsurlji ljegac dî tjema lu literatură îs fundac la śećit. Dîpa śe śećesk tjekstu, škuolarji să învintă sî skrije un tjekst în karje o să daskrije śe sa lukrat în tjekstu al śećit. Mulće fuoarmje dî śećit je aja śe trîabje lu škuolarj sî tunje în lumnja lu kărcîlji dî literatură. Dîpa śe śećesk škuolarji să învintă să reprodukuje aja śe a śećit. Aša avjem šî aźunsu karje je śušit în aja parće sî škuolarji kînće un kînćik vlasăsk.

LJIMBA (VUORBA)

În edukacîje dî ljimbă/vuorbă škuolarji să sprimăsk dî komunikacîje bună în vuorbă šî skris pră vuorba vlasaskă.

Kînd să în sucînatu lu program vorbjeašće dî lekcîjilji lukraće în razurlji aj dînainće să cjeanuje kă aja kît je învacat šî kît puoaće sî să askulće ku aja śe je învacat nainće, să proîntrabă. Pînă nu să pornjeašće ku lukru la sucînatu nou, je lasat luok dî pronojitu šî vježbujitu lu al batrîn în situăcîj noj, ku śe să faśe lunźeašće lukru šî sistjematikă în prinsu lu aja śe să învacă nou ku aja śe să šćije.

Întuotdîuna nastavnjiku trîabje sî ajbje în gînd luoku lu vježbujitu dîn gură šî ku sistjematikă šî ku aja kă lekcîja nu je gatată dîkă nuje šî bun vježbujită. Aja arată kă vježbujitu trîabje sî ajbje parće šî kînd să lukră lekcîja în realizujitu, în pronojitu šî întaritu lu aja śe să învacă.

Gramatika (ljimba, fonetika, leksikoluogija, morfoluogija)

În ašapćilja raz, škuolarji întarjesk aja śe šćiu dî vuorbilji înskimbatuoarje šă vuorbilji njeînskimbatuoarje. Aša să măjkalumnja kunuosk ku struktura lu spus. În paksă lji să arată pră śe să aljeaźe spusu răsfirat dîn spusu njerăsfirat, ka šî spusu ku unu, măjmulc or fîrdă subjekt.

Ka šî în razurlji śa trekut, škuolarju în aźunsu lu procjesu dî edukacîje trîabje sî fije kadîr sî vadă pră śe să aljeaźe vuorba vlasaskă în aluj luok šî sî o înparjekjeadză ku vuorba în alće krajurj, ka šî ku ljimbilji lu altă lumnje, măjîntînj ku ljimba sîrbaskă.

Ortografija

Regulatjiva dî ortografije să învacă prîstă vježbujitu ku sistjem (dîktatu dî ortografije, înđirjeptatu lu sminćiturilji în tjekstu śe je dat, tjesturj ku întrabărj dîn ortografije šî aša). În vježbilji dî ortografije, ar fi bun, vrjeamje dî vrjeamje sî fije šî întrabărj ku karje să vjeađe kum să šćije grafija (kum să skriu sluovilji pră ortografije).

Prînga aja, trîabje învintac škuolarji sîngur sî vadă šî sî înđirjeapće aja śe a sminćit în ortografije prîn komunikacîje ku SMS, ka šî prîn alće tipurj dî komunikacîje prîstă Internet.

Ortoepija

Nastavnjiku întuotdîuna trîabje sî arîaće vrjedujala lu vuorbitu đirjept, karje să vjeažbuje ku vježburlji dî ortoepije. Aăašća vježbj nu să realizuje ka lekcîje aljeasă, ma prînga tjemurlji dî gramatjikă; intonacîja lu spus să puoaće doparće ljega dî kultura lu vuorbă, vježbujitu lu recitujitu lu kînćiśe šî aša. Askultîndu să ku audio snimăk, škuolarji trîabje sî să doložaskă sî reprodukuje šî să ja vuorbitu đirjept, melodija, dikcîja...

Njišće vježbj dî ortoepije să puot vježbuji ku tjemurj dîn literatură: aša, artikulacîja puoaće sî să vjeažbuje ku vorbitu lu spusurjealje, atunjś kînd să lukră; akcjentu lu vuorbă, tjempu, ritmu, intonacîja lu spus šî pauzurlji să puot vježbuji ku śećitu la glas lu tjeksturj dîn lektjiră (pră aljesu a lu nastavnjik or a lu škuolarj, šî aša). Ka o vježbă dî ortoepije trîabje lukrat šî vorbitu dîn gînd lu învacaće tjeksturj dî vjersurj or pruoză (ku aźutamîntu lu audio tjehnikă).

KULTURA LU LJIMBĂ/VUORBĂ

Învaljitu lu kultura lu ljimbă/vuorbă je una dîn măjmarj daćinj lu edukacîja dî ljimba/vuorba ku elementurlji lu kultura lumnji. Asta tjemă, makră dîkă je pusă ka o tjemă aljeasă, trîabje sî să ljeaźe dî lukratu lu tjeksturj dî literatură ka šî ku învacatu lu gramatikă šî ortografije. Tuot aša, šî lukratu la tjeksturj dî literatură šî lukru la gramatikă šî ortografije trîabje sî sucînă pastratu lu kultura spusă šî skrisă.

Edukacîja o sî fije măjbună dîkă să analizirjesk povješćilji šî śećiturlji. Kînd să realizuje sucînatura dî edukacîje je bun sî să askulće ku tehnoluogije nuoj dî informacîje šî komunikacîje (kum îs: table šćută, kompjuteru, video-bimu šî aša…).

Škuolarju să motivisîašće sî prospună aja śe îj sa potrivit, aja śe a vadzut šî aja śe vrjeu jej, ka šî sî dăskrije enterijeru, eksterijeru, uoamjenji, žuoavinjilji šî pojiviturlji în priruodă.

Dî la škuolarj să ašćată sî puoată sî întîlpinje grupj dî vuorbje dî vro tjemă šî spusurj dîn vuorbje śe îs daće. Trîabje sî šćije sî spună śe ginđesk dî tjekstu śe a śećit (dî śe la fuost drag šî dî śe), sî spună kum je numit tjekstu, kum kjamă autuoru, junaku šî aluj vrjedujealje. Trîabje sî šćije sî dzîkă fala šî să kaće aźutamînt. Singur trîabje sî spună (duoa tri spusurj) dî aluor fraće or suoră, dî drugarj dîn škuoală, dî vijaca la škuoală, dî vro śuoava śe a petrekut, dî vro potrivjeală karje lji sa potrivjit.

Să învintă šî să reprodukuje tjekstu or bajkă karje je askultată or śećită, ku aźutamîntu lu plan or sîngur. Dăskrisă sljika or lukru pră rînd ku aźutamîntu lu ilustrăcîj karje îs înparcîće. Reprodukujit filmu śe je katat, vro bajkă or predstavă dî kopij dîn teatăr.

Cilju lu vježbilji dî vorbit je învaljitu lu kultura lu vorbit. Ku sucînatura karje je bun organizujită šî progińditǎ, škuolarju să motivisîašće dî vorbit karje mjearźe kîrtă ušuor, încaljes, njeînpeđekat šî njeaćid vorbit lu škuolarj.

Fuormilji lu bontuon, aja în ljimbă ku śe să spunje śuoava în rîndu ku bontuonu are marje parće în realizacîja lu edukacîja lu kultura ljimbi. Trîabje la škuolarj dat în gînd dî luoku lu bontuonu în vuorbă šî ljimbă, dî manirurjîn komunikacîje, trîabje spus vrjedujala lu cînutu dî vorbitu šî skrisu kalumnja šî ku bontuon. Lu škuolarj trîabje spus kă în kuprinsu lu konvencîje lu bontuon mejđeasă îs fuormilji dî etikjecîje dîn gură šî în skris kum îs askultatu ku pronumitura Vuoj, etikjeta ku karje să aratǎ poštojalǎ kînd să vorbjeašće în komunikacîja în lumnje šî dî službă, ka šî askultatu în vuorbă ku ekspresije (fuormilji dî bontuon): parjerîau, mulcamitu, śinstîtu, rugamîntu. În ašasîlj raz fuormilji dî bontuon în vuorbă să vjeažbuje prîn înśeputu šî gatatu lu vuorbă prîstă telefuon în rîndu ku bontuonu. Prînga aja, ar trăbuji învintac škuolarji sîngurj să spunǎ śe gînđesk dî vorbitu/njevorbitu în rîndu ku bontuonu.

Cilju lu vježbilji dî leksikă šî semantikă je îngazdatu lu vuorbarju lu škuolarj šî aratat kă să puoaće askulta ku măjmulće vuorbje šî spusur kînd să spunje śoava šî înđirjeptat kînd nus spusă în kontjekst. Askultîndu să ku ăăašća vježbj, la škuolarj să faśe învîacu să progińđaskă šî să kaće măjbună frază dî aja śe vrjeu sî spunǎ (în rîndu ku situacîja dî komunikacîje) šî îngažđadză fuondu dî aša frazurj šî vuorbje în aluor vuorbarj. Vježbilji trîabje sî fije în rîndu ku interesujala lu škuolarj šî sucînatura lu edukacîje. La întarjitu lu vorbitu încaljeas šî învintatu lu škuolarj sî ginđaskă dî vuorbje šî aja śe jealje însamnă aźută vježbilji ku karje să înđirjaptă sî nu vorbaskă vuorbje premulće šî vuorbje dî protpă. Aźută šî vježbilji ku karje să aratǎ śe însamnă vuorbulji în figurativă, ka šî vježbilji ku karje să află aja śe în spus nuje dzîs or skris.

Ku vježbilji dî stil škuolarji să înđirjaptă sî ljeaže vuorbilji šî frăzurlji altkum dîkăt kum je întotdîuna šî să aflje aluor potencijalurj. Aluor cilj nuje numa sî să înđirjeapće aja śe je grješît, ma šî škuolarji sî îš fakă învîacu să vorbaskă šî skrije kum trîabje. Šćutu dî stil šî dî aja śe să puoaće spunja ku ljimba škuolarji măjmult kapîtă dîn tjeksturlji dî literatură, prîntu śe je asta ljegat dî edukacîja dî literatură, ma nu trîabje sî să înbărabarjaskă ku analjiza lu ljimba šî stilu lu ăăašća tjeksturj. Lukru la învaljitu lu šćutu dî stil a lu škuolarj puoaće sî să funđeadză la tjekst ka un înśeput dî povăstujitu frumuos šî kitat, kă avjem în gînd kă în tjeksturlji dî literatură ušuor să vjeađe stilu kitat šî ku karje puoaće sî să askulće kîn formirjeašće vuorbilji šî spusurlji în nuoj situacîj dî komunikacîje.

Prăn mulće fuormje dî śećit škuolarju vjeažbuje dikcîja šî intonacîja lu spusurj. La înbogacîtu šî vježbujitu lu skris să aźunźe ku skrisu la kărc šî skripsuorj.

Škuolarji să învintă să śećaskă aja śe a skris šî să ja parće în prezentujitu lu teatru lu kopij.

ELEMENTURLJI LU KULTURĂ ŠÎ TRADICÎJE

Kunoskutu lu škuolarj ku elemjenturj dî istuorija lu etnicitjetu Vlahilor în Sîrbije (ku arja dî traj, ku aktivnosturlji în kultură, învăcamînt, krjeđearje šî ekonuomije, ku măjmarj rjezultaturj în kultură, ku înstitucîje šî organizacîje...), sprimitu šî înbijatu la fakturj, ma šî învaljitu la o relacîje ku emocîje dîspră tradicîja, kultura, ađeturlji šî învîacurlji lu etnicitjetu Vlahilor în Sîrbije (folkluoru, zanaturlji, kultura lumnji, teatru, literatura, muzika, źukarije dî kopij dîn tradicîje, ađeturlji...), ma nu în rîndu ku romantizmu dî romantikă, numa śušit kîrtă vrjeamja śe vinje, la progrjes šî modernizacîje. Rîdzîmac dî vrjeamja śe a trjekut katăm la vrjeamja śe vinje. În ašasîlja raz akcjentu je la istorija Vlahilor dîn Vaku al mižlošin. Dî realizacîja lu asta tjemă lu škuolarj trîabje sî să sprimaskă fakturjlji dî komunitjetu Vlahilor în Sîrbije (luokurlji, institucîje šî organizacîje, lumnja kunoskută, numilji, pronumilji, poljikra...), da šî dî ljegaturilji ku alće etnicitjeturj šî kulturj, dî aja śe Vlasi a dat lu ăăsta okuol (în prosvjetă, kultură, arhitjektură...). În rîndu ku aja kît să puoaće sî să škuolarji prindă în źuokurj vlasăšć karje îs în rîndu ku aluor anj, da sî šćije šî pră śe să kunoašće puortu vlasăsk, sî însîamnje la dzîlje marj (sî lje bărabarjaskă ku a lje sîrbješć), sî kunoaskă învîacurlji šî ađeturlji Vlahilor dî tradicîje.

Korjelacîja dî horizontală în asta tjemă nastavnjiku puoaće sî fakă ku edukacîja dî ljimba šî literatura sîrbaskă, istorija, geografija, likuovno, muzika, edukacija dî krjeđearje šî văspitujitu dî orašîanj.

Nastavnjiku trîabje sî să kinuje sî să identitjetu šî poštojala lu etnicitjetu vlasăsk pazaskă ušuor, nu ku vorbiturj šî frazurj, ma în situacîj dîn tuoatădzî să înpreaonje fakturlji ku emocîje, šî dîa marje luok lu prava lu etnicitjeturj šî prava lumnji, lu poštojală întră etnije, lu tolerancîje šî interakcîje.

Kum să realizujeašće programu

Întuotdîuna trîabje sî să ajbje în gînd adîntînje daćină lu kurs: sî învjeacă škuolarji frumuos sî vorbaskă vuorba vlasaskă, frumuos sî śećaskă šî skrije. Măjmult bagat dî sama šî la aja śe škuolarju šćije întînj, dîspră ljegat dî aja śe să šćije. La tuot śasu nastavnjiku trîabje sî să askulće în edukacîje ku procedura diferencirjită, kă škuolarji nus dî o samă šî nau tuotuna kompetencîje dî ljimbă.

Atmosfjera la śas trîabje sî fije relaksirjită, sî kaće o relacîje dî partnerj întră oćitul/nastavnjik šî škuolarj kum sar măjušuor trješa barijera lu psihă la aktivizacîja lu pućearja lu vorbit šî învîacurj. Tuot śe să lukră dî ljimbă să demonstrirjeašće în kontjekst, nu să skuoaće dînlăturj. Kînd să vjeažbuje pućearja dî vuorbă dominirjesk dijaluogurlji în măjmulće fuoarmje în interakcîja lu nastavnjik ku škuolarju šî škuolarju ku škuolarj. La vuorbit să katǎ sî nu fije komplikujit, sî fije njeînsîljit šî sî să spune kum trîabje.

III. PETRJEKUTU ŠÎ VRJEDUJALA LU EDUKACÎJE ŠÎ ÎNVACAT

Petrjekutu šî vrjedujala lu progrjesu škuolarilor să lukră pră Pravilniku dă vrjedujala lu škuolarj pînă la aoptlja raz.

Petrjekutu šî vrjedujala lu progrjesu škuolarilor să lukră dî sî să puoată aźuns la aźunsurj, da înśeapje ku ocjena dîntînj lu nivou la karje je škuolarju šî în relacîje ku karje să ocjenjeašće kît progrjes a avut šî śe ocjenă o sî ajbje. Fijekarje aktivnuost arje potencijal dî procjenjitu lu aja kît sa mărs nainće šî dî sî să kapiće informacîje napuoj. Tuot śasu dî edukacîje šî aktivnuosturlji lu škuolarj je šansa dî sî să formirjaskă ocjenă, dî sî să registruje kît škuolarju a mărs nainće šî sîj să spunǎ śe trîabje šîmăj sî lukrje.

Formirjitu lu ocjenă je un nou princip în edukacîje karje sucînje procjenujitu lu aja śe să šćije, śe să puoaće, cînutu šî rîndu la lukru, ka šî întarjitu lu kompetencîj dî vrjeamje lu eukacîje šî învacat. Măsuratu la formirjitu lu ocjenă sucînje astrîns la fakturj dî aja śe škuolarji a lukrat, a măjđeasă îs aăašća tjehnjike: realizacîja lu daćinj în praksă, petrekutu šî însamnatu lu aja śe škuolarji lukră dî vrjeamje dî edukacîje, komunikacîja întră nastavnjik šî škuolarj, registru dî tuot škuolarju (mapa dî progrjes) šî aša. Rjezultaturlji lu vrjedujală ku formirjitu lu ocjenă la kăpatînju lu ciklusu dî edukacîje trîabje sî fije dat întruuna în ocjenă ku număr.

Lukră lu nastavnjik să sucînje dîn plănirjit, realizujit, petrjekut šî vrjedujit. Nastavnjiku trîabje în kontinuitjet sî petrjakă šî ocjenjaskă diferjencirjit prînga aja śe škuolarji a fakut, šî procjesu lu edukacîje šî învacat, ka šî pră jeal sîngur šî aluj lukru. Ku tuot śe să arată bun šî śe aźută, nastavnjiku o sî să aźuće ku aja în aluj praksă dî edukacîje, da tuot śe să arată ka njedastul bun ar trăbuji ogođit sî fije măjbun.

Оквир слободних наставних активности

ОПШТЕ УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ СЛОБОДНИХ НАСТАВНИХ АКТИВНОСТИ ОД ПЕТОГ ДО ОСМОГ РАЗРЕДА ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Концепт и сврха слободних наставних активности

Слободне наставне активности (у даљем тексту СНА), су део плана наставе и учења који школа планира Школским програмом и Годишњим планом рада. Ученици у сваком разреду, од петог до осмог, бирају један од три програма СНА који школа нуди што значи да ће сваки ученик током другог циклуса основног образовања и васпитања похађати четири различита програма. Ученици и њихови родитељи се пре избора упознају са понуђеним програмима на часу одељенског старешине, на родитељском састанку, путем сајта школе, лифлета и др. Одабрани програми СНА су за ученика обавезни а успех се изражава описном оценом и не утиче на општи успех.

Иако се за неке СНА може направити природна веза са одговарајућим обавезним предметима не треба их посматрати као неку врсту њиховог проширивања или продубљивања. У њиховом остваривању наставник се ослања на ученичка и школска и ваншколска знања и искуства. Програми СНА нису намењени само некој групи ученика као што су нпр. ученици који се спремају за такмичење или им је потребна додатна подршка у учењу. Сврха СНА је да допринесу остваривању општих исхода образовања и васпитања, развијању кључних и општих међупредметних компетенција потребним за сналажење у свакодневном животу. Осим тога, подршка су професионалном развоју ученика који на крају основне школе доносе важну одлуку о наставку школовања у контексту новог концепта средње школе у којој се полажу општа и стручна матура. И на крају, мада не мање важно, СНА доприносе бољем упознавању ученика и њиховој сарадњи, јер се остварују у групама састављеним од ученика из различитих одељења.

Програми СНА садрже циљ, компетенције, исходе, теме, кључне појмове садржаја, упутство за дидактичко-методичко остваривање и оцењивање ученика. Поред шест програма који су припремљени од стране Завода за унапређивање образовања и васпитања и шест програма која су припремила стручна друштва, школа може ученицима да понуди и друге програме које је самостално припремила по истом моделу, као и програме изборних предмета који су реализовани до доношења новог плана и програма наставе и учења (нпр. *Народна традиција* и *Шах*).

Програми СНА које је припремио Завод дати су у две групе. Прву чине програми намењени ученицима 5. и 6. разреда, а другу 7. и 8. У првој групи су *Вежбањем до здравља, Животне вештине* и *Медијска писменост,* а у другој *Предузетништво, Моја животна средина* и *Уметност.* Стручна друштва су за ученике 5. и 6. разреда припремила *Домаћинство*, *Цртање сликање и вајање*, *Чувари природе*, *Музиком кроз живот* и *Сачувајмо нашу планету*, а за ученике 7. и 8. разреда *Филозофија са децом*.

Начин остваривања програма и улога наставника

Програми СНА су тако конципирани да фаворизују активност ученика, повезивање њиховог школског и ваншколског искуства, учење путем решавања проблема, сарадњу и тимски рад, као и употребу савремених технологија у образовне сврхе.

Сваки појединачни програм СНА садржи дидактичко-методичко упутство које, заједно са овим општим упутством, даје комплетну слику о природи конкретног програма и његовом остваривању.

Програми СНА реализују се комбиновањем различитих техника рада са ученицима, као што су: презентације, демонстрације, студије случаја, симулације, играње улога, дебате, рад у малим групама, рад на пројектима, гледање и анализа видео прилога, креативне радионице, рад у групи на платформама за учење, повезивање са вршњацима из других школа или држава, гостовања стручњака, учење у другим установама, посете разним дешавањима, укључивање у акције... Потенцира се самосталност ученика у активном начину учења, а улога наставника је превасходно у томе да уведу ученике у тему, представе им кључне појмове садржаја и подстакну их на активност коју затим усмеравају, прате и вреднују. Уколико је потребно може се користити модификовано кратко предавање које држи наставник или ученик.

Због природе програма и чињенице да се у сваком разреду похађају другачије СНА увођење ученика у тему је изузетно важно. Наставник треба кратко да представи сваку тему користећи разноврсне материјале које је унапред припремио/ла (филмови, слике, приче, новински текстови...), а који имају функцију мотивисања ученика. Избор подстицаја треба да одговара не само теми већ и узрасту ученика. Добар уводни материјал се препознаје по томе што је код ученика изазвао радозналост, потребу да о томе разговарају, постављају питања, истражују, предлажу...

Концепт СНА не базира се на коришћењу уџбеника који су посебно за њих припремљени. Напротив, ученици се подстичу да користе што различитије изворе информација и да према њима имају критички однос. Циљ је јачати ученике да се ослањају на сопствене снаге, да развијају компетенције за рад са подацима. Иако се очекује да ће се ученици у великој мери ослањати на интернет као брз и лако доступан извор информација, треба их охрабривати да користе и друге изворе као што су књиге, старе фотографије, интервју и др.

Праћење, вредновање и оцењивање

У складу са чланом 61. *Закона о основном образовању и васпитању* и *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању* (члан 7), СНА се описно оцењују (истиче се, добар и задовољава), а оцена не улази у општи успех ученика. То подразумева да наставник континуирано прати активности ученика и њихов напредак у достизању исхода и развоју компетенција.

Имајући у виду концепт програма СНА, исходе и компетенције које треба остварити, односно развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа остварује се на различите начине. Ученици треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати.

Наставници могу да припреме материјале које ће користити за процењивање знања, вештина, ставова, пре и након обраде неке тематске целине ради објективности утврђивања ученичког напретка. Могу се користити и презентације ученика, продукти њиховог рада, писање есеја или резултати на тематским квизовима.

Током школске године наставник пратити и вреднује и друге показатеље напретка као што су нпр. начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како брани своје ставове. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни.

ПРОГРАМИ СЛОБОДНИХ НАСТАВНИХ АКТИВНОСТИ КОЈЕ ЈЕ ПРИПРЕМИО ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

СЕДМИ РАЗРЕД

МОЈА ЖИВОТНА СРЕДИНА

Циљ учења слободне наставне активности је да допринесе развоју компетенција потребних за одговорну улогу у друштву у погледу очувања животне средине, биодиверзитета и одрживог развоја.

Разред **Седми или осми**
Годишњи фонд часова **36 или 34**

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ По завршетку програма ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција Решавање проблема Сарадња Одговорно учешће у демократском друштву Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини Естетичка компетенција Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	– образложи избор теме/истраживања из области одрживог развоја, циљ и план рада користећи вештину јавног говора; – формулише истраживачки задатак; – планира ресурсе и управља њима, усмерен на достизање реалног циља; – прикупи, одабере и обради информације релевантне за истраживање, користећи поуздане изворе информација, наводећи извор и аутора; – прикаже и образложи резултате истраживања са аспеката очувања животне средине, биодиверзитета и здравља, усмено, писано, графички или одабраном уметничком техником; – користи ИКТ за комуникацију, прикупљање и обраду података и представљање резултата истраживања; – вреднује утицај својих навика у потрошњи ресурса и одлагању отпада; – учествује у акцијама које су усмерене ка заштити, обнови и унапређењу животне средине и одрживом развоју; – повеже значај очувања животне средине са бригом о сопственом и колективном здрављу; – одговорно се односи према себи, сарадницима, животној средини и културном наслеђу; – користи језик и стил комуникације који су специфични за поједине научне и техничке дисциплине и чува језички идентитет; – сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу; – критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.	**ЕКОЛОШКИ ОТИСАК И ОПСТАНАК** Еколошки отисак. Биокапацитет. Еколошки дуг. Одрживи развој Еколошко право. **УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ** Врсте отпада. Управљање отпадом. Комунални отпад. Депонија. **РЕЦИКЛАЖА, РЕМЕДИЈАЦИЈА И ПОНОВНА УПОТРЕБА ДОБАРА И СИРОВИНА** Секундарне сировине: папир, уља у исхрани, текстил, пластика. Предности и недостаци поновне употребе добара и сировина. 3Р правила. **ОБНОВЉИВИ ИЗВОРИ ЕНЕРГИЈЕ** Извори енергије. Енергетска ефикасност. Обновљиви извори енергије. Предности и недостаци обновљивих извора енергије.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Сврха програма слободне наставне активности *Моја животна средина* је да се ученици оспособе за мултидисциплинарно изучавање проблема из домена очувања животне средине и одрживог развоја, остваривање својих идеја кроз различите пројекте и даљи професионални развој.

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Моја животна средина.*

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У програму су предложене четири теме: *Еколошки отисак и опстанак, Управљање отпадом, Рециклажа, ремедијација и поновна употреба добара и сировина* и *Обновљиви извори енергије.*

Програм је тако конципиран да фаворизује активности ученика, повезивање њиховог школског и ваншколског искуства, учење путем решавања проблема, сарадњу и тимски рад, као и употребу савремених технологија у образовне сврхе. Препоручује се употреба модификованих предавања (добро структуирано, систематично и кратко представљање најважнијих елемената теме/садржаја), затим различитих врста презентације, демонстрације, студије случаја, симулације, играње улога, дебате, рад у малим групама, рад на пројектима. Потенцира се самосталност ученика у активном начину учења, а улога наставника је превасходно да уведу ученике у тему, представе кључне појмове садржава и подстакну их на активност коју затим усмеравају, прате и вреднују.

За сваку тему наставник треба да припреми што више различитих материјала који имају функцију подстицаја, мотивисања ученика за рад на њима. Поред материјала (филмови, слике, приче, новински текстови...), то могу бити гостовања особа или посета установама. Избор подстицаја треба да одговара теми, узрасту ученика и њиховим интересовањима.

Програм се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ се ученици подстичу да користе што различитије изворе информација и да имају према њима критички однос. Циљ је оснажити ученике да се ослањају на сопствене снаге, да развијају осећај компетентности у раду са подацима. Иако се очекује да ће се ученици у великој мери ослањати на интернет као брз и лако доступан извор информација, треба их охрабривати да користе и друге изворе као што су књиге, старе фотографије и разговор са људима.

Како би се што боље остварила веза између садржаја програма и реалног живота пожељно је, кад год је то могуће, да се ученицима омогуће посете установама и институцијама у средини где живе, као и непосредни контакт са људима који имају интересантна животна и/или професионална искуства у вези са темом која се обрађује.

Број часова по темама и редослед тема нису унапред дефинисани. За сваку тему и наставне јединице у којима се она обрађује, потребно је формулисати исходе који су рефлексија исхода за крај разреда и индикатора међупредметних компетенција, а садрже специфичности везане за конкретну тему/проблем.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЕКОЛОШКИ ОТИСАК И ОПСТАНАК

У активностима за достизање исхода акценат треба да буде на истраживању појмова биокапацитет и еколошки дефицит на интернету и у литератури. Ученици ће стећи сазнања о томе шта се подразумева под еколошким дугом и зашто се обележава међународни еколошки значајан датум Дан еколошког дефицита. На тај начин упутиће се у потешкоће које прате човечанство (како производити храну и како се снабдевати енергијом). Даље учење може да се настави кроз друштвену игру, у групама, тако да таблу за игру и правила осмишљавају сами. Таблу могу да праве користећи једно од „Р-правила" (нпр. поновна употреба одбачених материјала), као што се може видети у кратком филму: https://www.dailymotion.com/video/x2z91xz. Игра треба да буде у вези са темом (победник је онај који не прекорачи еколошки дуг; игра може да има и картице са питањима у вези са еколошким отиском; више фигурица на табли може да доведе до потешкоћа за играча, како би се приказао проблем пренасељености итд.), а циљ је да ученици савладају основне појмове о еколошком дефициту и да схвате проблеме који настају услед еколошког дуга.

Додатне информације се могу добити на:

https://www.wwfadria.org/sr/?uNewsID=307170

https://www.wwfadria.org/sr/?uNewsID=346896

https://balkangreenenergynews.com/rs/dan-ekoloskog-duga-2020-je-u-avgustu-skoro-ceo-balkan-vec-probio-limit/

https://www.nationalgeographic.rs/vesti/12219-sta-je-dan-ekoloskog-duga-i-zasto-dolazi-sve-ranije.html

https://www.overshootday.org/

Потребно је најпре обрадити појам еколошког отиска и његову сврху (које информације и увиде пружа појединцу, породици и друштву). Потом ученици рачунају еколошки отисак на онлајн наменском калкулатору: https://www.footprintcalculator.org/. У паровима праве табеле у које ће уносити податке за сопствени еколошки отисак, али и еколошки отисак замишљених личности, које ће разврставати по унапред осмишљеним критеријумима. Веома је значајно да критеријум осмисле, односно одаберу самостално, тј. у договору са својим паром. На пример, ако је критеријум превоз до посла, могу упоређивати еколошке отиске особа које користе сопствени аутомобил, градски превоз или бицикл, или, уколико је критеријум исхрана, да упоређују особе са здравим навикама у исхрани, са особама које се хране у ресторанима брзе хране, вегетаријанцима итд. Податке до којих су дошли представљају одељењу табеларно и уз помоћ графика и сви заједно изводе закључке, али и предлоге како да се смањи еколошки отисак.

Додатне информације се могу добити на:

https://www.footprintnetwork.org/?__hstc=207509324.f808b906e9fb58f7b3586309ec-391ca5.1616951460185.1616951460185.1616951460185.1

https://data.footprintnetwork.org/#/

https://csienvisci.files.wordpress.com/2012/09/lab-1-ecological-footprint-activity.pdf https://www.homeworkmarket.com/questions/lab-10-11-12-13

Достизање исхода може да се оствари у радионичарском раду за смањење еколошког отиска. Ученици у групама проналазе ликовне приказе еколошког отиска (пример: https://i.pinimg.com/564x/45/9d/d5/459dd5aa24b7c7136670b97564771b1f.jpg), а онда и сами треба да осмисле и реализују своју идеју како да тај еколошки отисак смање (кроз корекцију сопствене исхране или избегавањем супстанци које изазивају болести зависности). Свој рад могу да насликају и направе у виду паноа или да направе онлајн инфографик, попут: https://www.canva.com/design/DAEXi7I_bXk/oIvzsCio-7wy_uJTxKIq9jw/view?utm_content=DAEXi7I_bXk

Право на животну средину припада основним људским правима, па тако је и основно право детета. Ђаци могу да погледају снимак где добијају основна сазнања о еколошком праву: https://rtsplaneta.rs/video/show/1426836/. Ту ће сазнати који су циљеви одрживог развоја које су прописале Уједињене нације. Наставници могу да користе и приручник Зелени пакет (GreenPack_SB_Dec2012). Ученици треба да формирају парове и сваки пар треба да се определи за један од циљева и да истраже приче из живота или медија које су у вези са њим. Потом ће представити ту причу целом одељењу и тада се организује дебата: једна половина одељења заступа став да су ту прекршена људска права, а друга заступа став да нису и аргументују своје ставове. Групе могу да упореде развијеност циљева одрживог развоја једне високо развијене државе и ниско развијене државе, висок и низак животни стандард и дођу до сазнања који од циљева се најспорије развија у тим земљама.

Додатне информације се могу добити на:

https://www.unicef.org/serbia/publikacije/mapiranje-globalnih-ciljeva-odr%C5%BEivog-razvoja-i-konvencije-o-pravima-deteta

https://www.unicef.org/serbia/media/12731/file/mapiranje.pdf

УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ

Ученици се баве темом решавања проблема отпада (депоније, мелиоризација земљишта, спаљивање отпада и рециклажа). Све групе добијају потребан материјал, истражују литературу и претражују интернет. За остваривање исхода у реализацији ове теме потребно је обрадити класификацију отпада према: врсти материјала од којег је направљен (лим, пластика, стакло, органски...), према изворима настајања (кућни, индустријски, медицински...) или према критеријуму који ученици сами одреде, претходно информишући се о томе какве врсте отпада могу бити. Своје резултате представљају табеларно. Такође, потребно је да истраживањем сазнају шта се подразумева под појмом „управљање отпадом" и да представе нека решења како се отпадом управља у другим државама.

Ученици ће стечена знања о управљању отпадом (посебну пажњу обратити на комунални отпад), најпре применити у свом домаћинству уз подршку чланова своје породице, а касније реализовати у школском простору. Своја искуства ученици ће поделити са млађим ученицима школе, породицом и локалном заједницом, тако што ће направити пано са илустрованим ситуацијама (или фотографијама које су сами направили) како се правилно поступа са отпадом.

У оквиру ове теме ученици могу да истраже које институције у локалној заједници су надлежне за решавања проблема отпада, да остваре сарадњу са тим институцијама, тако што ће направити интервјуе са представницима тих институција и на тај начин направити подкасте на Јутјубу или чланке за школски часопис.

У оквиру ове теме задатак ученика је да у својој школи промовишу значај класификовања отпада (органски, папир, пластика) и осмисле кампању промовисања правилног поступања са отпадом у својој школи. То могу урадити тако што ће у групама осмислити назив кампање, лого и паролу и то пропратити ликовним презентацијама, видео клиповима, презентацијама, стрипом. Надаље ће описивати циљ и реализацију своје кампање. Заједно са другим групама анализирају колико је њихова кампања реална и колико може бити успешна. Дискутују о могућим потешкоћама да се кампања спроведе, као и о могућим позитивним ефектима које она може да произведе. У разговору са својим другарима кориговаће слабе стране своје кампање, те проналазити нове начине како да она буде што успешнија, односно масовнија.

РЕЦИКЛАЖА, РЕМЕДИЈАЦИЈА И ПОНОВНА УПОТРЕБА ДОБАРА И СИРОВИНА

За остваривање исхода и у реализацији ове теме потребно је представити све могућности смањења отпада (тзв. Р-правила на енглеском говорном подручју). Ученици се деле у групе и свака има другачији задатак: једна да рециклира, друга да врши ремедијацију, а трећа да осмисли идеју како да поново употреби отпад за неку другу сврху (практичан рад је пожељан). Све групе добијају исти материјал (папир, пластику, органски отпад итд.), односно исти отпад, али ће претраживањем интернета и литературе налазити начине како да га третирају у складу са активностима своје групе. Кроз рад, одговориће на бројна питања: На који начин можемо добити папир? Како на животну средину утиче бацање штампаног

папира на депонију? Како настају уља која се користе у исхрани? Како употреба истог јестивог уља више пута у припремању хране утиче на здравље људи? Да ли се употребљено уље у домаћинству и ресторану може још једном користити и у које сврхе? Како добијамо текстил? Како на животну средину утиче производња памука? Шта су банке одеће? Како рециклажа текстила утиче на животну средину? Како настаје пластика? Како производња пластике утиче на животну средину? Зашто пластичне кесе мењамо биоразградивим? Где можемо употребити рециклирану пластику? Шта је ремедијација? Који су добри примери праксе ремедијације? Које су предности а који су недостаци поновне употребе добара и сировина?

Ученици у групама могу да направе пано, стрип или филм (https://www.youtube.com/watch?v=BXHPNgww5Q8) о „животу једне конзерве". Шта се дешава ако конзерва заврши на депонији или водотоку или у рециклажном центру. Да би урадили овај рад потребно је да истражују шта се дешава са одбаченим конзервама, али и да разумеју зашто је неопходно рециклирање конзерви и других материјала. Такође, могу да праве паное на теме: колико дуго одређени пластични производи остају у природи (https://www.wwf.org.au/Images/UserUploadedImages/408/img-lifecycle-of-plastics-infographic-1000px.jpg) или да упоређују колико се воде и енергије утроши на израду новог папира и на његову рециклажу.

ОБНОВЉИВИ ИЗВОРИ ЕНЕРГИЈЕ

За достизање исхода треба искористити већ стечена знања ученика о обновљивим и необновљивим изворима енергије, али и знања из географије и вештине стечене на техици и технологији за радионичарски рад о изворима енергије. Ученици у групама раде на немим картама означавају места у Србији и другим државама у којима се користе обновљиви извори енергије (за означавање се могу користити и 3Де модели; ручно израђене ветрењаче и соларни панели, на пример). Свака група добија задатак да ради на другој држави и потом презентују своје радове и упоређују колико која држава користи обновљиве, а колико необновљиве изворе енергије.

Ученици могу да учествују у дебати на тему колико су обновљиви извори енергије добри и лоши по животну средину. Како би што успешније учествовали у дискусији, треба претходно да се припреме и да на интернету и литератури пронађу о каквом се извору енергије ради, које су његове добре и лоше стране и у којој мери је развијена технологија која такве изворе користи. Правила којих треба да се придржавају у дебати је да користите аргументе, а не мишљење, да буду парламентарни и саслушају аргумент противника на који онда могу да дају контрааргумент.

Треба обрадити појам енергетске ефикасности и зашто је она значајна, а може се радионичарски урадити заједно са начинима штедње енергије тако да ђаци цртежима или фотографијама своје околине упоређивати одрживу и неодрживу потрошњу енергије. На једном онлајн зиду ће бити примери одрживог коришћења (штедљива сијалица, искључен ТВ док ради компјутер итд.), а на другом контрапримери (обичне сијалице, укључени разни апарати истовремено).

Такође, ђаци могу правити промотивне постере за активност коју организује WWF „Сат за нашу планету" (https://www.wwfadria.org/sr/ukljuci_se/sat_za_nasu_planetu/), као и да осмишљавају активности (старе дечје игре које су се играле пре појаве интернета, свирање гитаре и сл) које се тад могу уприличити.

Ђаци у групама истражују енергетски ефикасне грађевине у свету, дају своје идеје и у корелацији са предметом „техника и технологија" праве макете таквих грађевина. Макете могу бити и динамичне, попут фонтане која никад не пресушује:

https://www.youtube.com/watch?v=K49QOM_B8dA

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како прикупљају податке, како бране своје ставове, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретација, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. За неке садржаје прикладни су и други начини провере напредовања као што су нпр. квизови или улазни и излазни тестови како би се утврдили ефекти рада на нивоу знања, вештина, ставова. Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању.* Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење.

УМЕТНОСТ

Циљ учења слободне наставне активности *Уметност* је да ученик развија вештине комуникације и сарадње, критичко и стваралачко мишљење, осетљивост за естетику, радозналост, мотивацију за истраживање и изражавање у различитим медијима као и одговоран однос према очувању уметничког наслеђа и културе свога и других народа.

Разред **Седми или осми**

Годишњи фонд часова **36 или 34**

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају програма ученик ће бити у стању да	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Компетенција за целоживотно учење Естетичка компетенција Решавање проблема Комуникација Сарадња Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција	– образложи значај традиционалне визуелне уметности за идентитет народа и појединца; – повеже карактеристичан артефакт са континентом и културом којој припада; – обликује ликовне радове са препознатљивим елементима одабране културе; – опише одабрани продукт визуелних уметности и процес његове израде; – пореди основне одлике традиционалне визуелне уметности два или више народа; – објасни значај и улогу културног наслеђа; – објасни главне карактеристике традиционалне музике на простору Балкана и Србије и њихов међусобни утицај;	**ТРАДИЦИОНАЛНА ВИЗУЕЛНА УМЕТНОСТ ШИРОМ СВЕТА** Визуелна уметност народа Аустралије и Новог Зеланда (сликарство аустралијских Аборицина, традиционална тетоважа Маора) Уметност америчких народа (тотеми, керамика, ћилими, корпе) Култура древне Индије, Кине и Јапана (градови, храмови, одећа, писмо) Уметност народа Африке (маске и штитови) Словенска традиција (митологија, симболика и орнаментика)

Одговорно учешће у демократском друштву Предузимљивост и оријентација ка предузетништву Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини	– прикаже елементе прожимања традиционалне музике различитих народа на простору Балкана на музичким примерима; – презентује традиционалну музику карактеристичну за различите крајеве Балкана и Србије; – прикаже начине очувања музичког културног наслеђа; – објасни како савремене технологије утичу на развој музике; – презентује начине промоције музичких дела и догађаја; – прикаже примену музике у другим уметностима; – истражи и објасни шта је музичка критика и која је њена улога; – аргументовано искаже утисак о слушаним делима. – комуницира учтиво, јасно и аргументовано уз уважавање различитих мишљења, идеја и естетских доживљаја; – пронађе, самостално и у сарадњи са другима, релевантне податке и информације користећи савремену технологију; – учествује активно, према сопственим способностима и интересовањима, у истраживачком и радиоичком раду.	**ТРАДИЦИОНАЛНА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ БАЛКАНА И СРБИЈЕ** Културно наслеђе (значај и улога) Традиционална музичка уметност Балкана (основне карактеристике у односу на ентитет и међусобни утицаји, сличности и разлике) Традиционална музика Србије (певање, свирање, обичаји, обреди, ношња, кола...) Начини очувања културног наслеђа **МОДЕРНО ДОБА И МУЗИКА** Савремене технологије и музика. Маркетинг у музици. Примењена музичка уметност. Музичка критика и интервју.

УПУТСТВО ЗА МЕТОДИЧКО-ДИДАКТИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм слободне наставне активности *Уметност* интегрише садржаје из културе, различитих уметности и више уметничких дисциплина. Он омогућава ученицима: да упознају културу и уметност народа свих континената, њихове сличности, разлике и међусобне утицаје; да открију како се прожимају различите врсте уметности; да уче како да користе разноврсне, релевантне и поуздане податке и информације за истраживачки и стваралачки рад; да ефикасно сарађују и комуницирају; да развијају критичко мишљење, конструктивно размењују мишљења и формирају позитивне вредносне судове са циљем очувања културе и идентитета, развијања самопоуздања и самопоштовања, поштовања и заштите људских права; да развијају радозналост, мотивацију, као и афинитет према култури и уметности; да се изражавају у одабраним уметничким дисциплинама и медијима.

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Уметност.*

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предвиђено је да се прва тема реализује током првог полугодишта, а друга и трећа у другом полугодишту.

Програм је тако конципиран да фаворизује активности ученика, повезивање њиховог школског и ваншколског искуства, учење путем решавања проблема, сарадњу и тимски рад, као и употребу савремених технологија у образовне сврхе. Потенцира се самосталност ученика у активном начину учења, а улога наставника је превасходно да уведу ученике у тему, представе кључне појмове садржаја и подстакну их на активност коју затим усмеравају, прате и вреднују.

Активности које су погодне за реализацију програма *Уметност* су: креативне радионице; презентације; анализа инсерата филмова, аудио-визуелних прилога, аудио и визуелних садржаја; рад на истраживачким и пројектним задацима; прављење досијеа, дигиталне збирке и сл.; студије случаја; играње улога; дискусије; рад у групи на платформама за учење; повезивање са вршњацима из других школа или држава; гостовања стручњака; учење у другим установама; посете разним културно-уметничким дешавањима; обликовање и организовање промоција и кампања; укључивање у акције у локалној заједници...

У складу са специфичностима програма и просторно-техничким капацитетима, ученици се могу изражавати кроз различите медије: слику (скице, цртежи, слике, плакати, књига уметника, мурали...); скулптуру; фотографију; видео; анимацију; акцију (перформанс, хепенинг, флеш моб, игровне активности); дизајн (сценографија, костимографија...); музику (инструментална, вокална, вокално-инструментална и сценска); сценски израз (глума, кореографија, плес); музичку критику...

Програм се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ се ученици подстичу да користе што различитије изворе информација и да имају према њима критички однос. Циљ је оснажити ученике да се ослањају на сопствене снаге у процесу проналажења релевантних информација.

За сваку тему наставник треба да припреми што више различитих материјала који имају функцију подстицаја, мотивисања ученика за рад на њима. Како би се што боље остварила веза између садржаја програма и реалног живота пожељно је, кад год је то могуће, да се ученицима омогуће посете установама и институцијама у средини где живе, као и непосредни контакт са људима који имају интересантна животна и/или професионална искуства у вези са темом која се обрађује

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ТРАДИЦИОНАЛНА ВИЗУЕЛНА УМЕТНОСТ ШИРОМ СВЕТА

Основна идеја теме је да се ученици упознају са одабраном баштином народа свих континената из области визуелних уметности и културе, при чему је предвиђено да то буду садржаји који нису обухваћени програмом предмета Ликовна култура. Ради постизања динамике наставе и подстицања радозналости и стваралачког мишљења препорука је да се сваки континент представи другим уметничким дисциплинама и да се планирају другачије активности ученика, где је то могуће.

Предлог је да након уводног часа ученици упознају визуелну уметност Аустралије и Новог Зеланда кроз индивидуални истраживачки рад (у школи и код куће). Ученици могу да припреме кратке дигиталне презентације или видео прилоге. Потребно је да наставник постави јасне критеријуме према којима ће проценити квалитет презентације и да одреди број слајдова, односно трајање видео прилога (до 3 минута) водећи рачуна о томе да сви ученици треба да виде све радове и да изнесу своја запажања и утиске. Током уводног часа је потребно објаснити да је визуелна уметност важна за идентитет народа и појединца и зашто је идентитет важан. Потребно је нешто рећи о техникама и мотивима, као и о томе какву функцију је сликарство народа Аустралије и Новог Зеланда имало некада, а какву има данас. Прилози за приказивање могу да садрже и краће прилоге о музици (на пример, диџериду технике опонашања звука из природе) и плесу (традиционални плес *хака*) како би ученици добили јаснију слику о уметности ових народа.

Могуће истраживачке теме за ученике су: повезаност прича и слика у култури аустралијских народа; симболи у сликарству аустралијских народа; техника сликања тачкама (dot-painting); слике на кори еукалиптуса (bark-painting); слике на стенама у региону Кимберли; најпознатија дела једног савременог аустралијског сликара инспирисаног традицијом – Клифорд Посум (Clifford Possum Tjapaltjarri) или Квини Мекензи (Queenie McKenzie); значење тра-

диционалне тетоваже та моко (*tā moko*); старе фотографије становништва Новог Зеланда; стилови традиционалних огртача и њихов утицај на савремену моду; један познати новозеландски уметник – Џорџ Нуку (George Nuku) или Чарлс Фридрик Голди (Charles Frederick Goldie)...

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

– Australian Aboriginal peoples - Leadership and social control | Britannica

– https://www.artyfactory.com/aboriginal-art/aboriginal-art.html

– The Wandjina - YouTube

– Mysterious Kimberley Rock Art - YouTube

– Culture of New Zealand - history, people, women, beliefs, food, customs, family, social, marriage (everyculture.com)

– T HYPERLINK "https://www.tepapa.govt.nz/discover-collections/read-watch-play/maori/tamoko-maori-tattoos-history-practice-and-meanings"āmoko | Māori tattoos: history, practice, and meanings | Te Papa

– Traditional Maori costume Archives - World4

– Contemporary M HYPERLINK "https://nzhistory.govt.nz/culture/nz-painting-history/contemporary-maori-art"āori art - History of New Zealand painting | NZHistory, New Zealand history online

– Aboriginal Dreamtime Stories - Japingka Aboriginal Art Gallery

– Dreamtime Aboriginal Art Library of Knowledge (aboriginal-art-australia.com)

– Aboriginal Australian Bark Paintings | Museum of Natural and Cultural History (uoregon.edu)

– The Bradshaw Paintings - Australian Rock Art Archive (bradshawfoundation.com)

– The meaning behind M HYPERLINK "https://www.fq.co.nz/maori-cloaks-traditional-meaning/"āori cloaks | Fashion Quarterly (fq.co.nz)

Уметност америчких народа ученици могу да упознају кроз креативну радионицу где могу, према интересовањима, да моделују тотеме или посуде од меког материјала, да цртају дизајн употребних предмета са мотивима карактеристичним за одабрано племе, као и да их обликују одабраном традиционалном техником. Препорука је да ученици пореде орнаменте различитих племена тражећи сличности и разлике, као и да изложе фотографију свог рада заједно са примером који им је послужио као подстицај за стварање.

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

– Traditional Native American Tribal Art (indians.org)

– Native American art - The function of art | Britannica

– Native American religions - Forms of religious authority | Britannica

– Native American Art: Sandpainting, Baskets, Pottery and Painting (nativeamerican-art.com)

– Home | Museum of Pre-Columbian Art of Cusco of Peru (mapcusco.pe)

– The Collection

– Aztec Designs (aztecsandtenochtitlan.com)

– USA Native American Navajo Weaving HYPERLINK "https://textiledesigntechniques.as.ua.edu/usa-native-american-navajo-weaving/"–

– Peruvian Textiles History | Study.com

– The Paracas Textile (article) | Khan Academy

– El Paso Museum of Art - Expressions in Clay: Pre-Columbian Pottery Types from the Southwest - YouTube

– Native American Pottery: How to Identify and Price Cochiti and Tesuque Pueblo Pottery (Part 1) - YouTube

Култура древне Индије, Кине и Јапана може се истраживати кроз компаративну анализу. Ученици могу да се поделе у мање групе које ће припремити краће презентације о сличностима и разликама између: обичаја; најстаријих градова; архитектуре храмова; традиционалне одеће или писма. Ученици које ове културе посебно занимају могу даураде додатна истраживања (да истраже елементе одеће самураја; да истраже традиционална позоришта; да напишу задату реч на сва три језика...), као и даураде ликовни рад на основу садржаја који их највише мотивише.

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

– Indian HYPERLINK "https://www.holidify.com/pages/indian-traditions-and-culture-1331.html"

– Chinese Culture, Customs and Traditions in China (chinahighlights.com)

– 138 Types of Japanese Culture - Japan Talk (japan-talk.com)

– Cities of the Indus Valley Civilization | World Civilization (lumenlearning.com)

– Top 10 Staggering Ancient Towns in China | Places HYPERLINK "https://www.pandotrip.com/top-10-staggering-ancient-towns-in-china-28519/"

– The Top 7 Historic Cities in China: China's 7 Ancient Capitals (chinahighlights.com)

– India's Oldest Surviving Temples (livehistoryindia.com)

– 10 Most Amazing Temples in China (with Map HYPERLINK "https://www.touropia.com/temples-in-china/"

– INDIAN 29 States traditional Dressing Style Officially - YouTube

– Traditional Japanese Clothing - WorldAtlas

– Samurai Armor: Evolution and Overview - YouTube

– Getting to Know the Chinese Traditional Clothing - Hanfu - YouTube

– Traditional Chinese Clothing - Han Couture - YouTube

– Learn Marathi / Devanagari Calligraphy in Marathi | Beginners Calligraphy HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=jX-Dl6r-UnFw"

– Appreciating Chinese Calligraphy - YouTube

– How to start? | Chinese Calligraphy Tutorial - YouTube

– Beautiful traditional Japanese Calligraphy KANA SHODO | Satisfying handwriting - YouTube

Предлог је да ученици упознају уметност афричких народа кроз обилазак Музеја афричке уметности у Београду и/или разгледање дигиталних збирки, гостовање стручњака или онлајн састанак са стручњацима... Ученици могу да разговарају са стручњацима о приликама у којима су се маске користиле, како су маске утицале на савремену западну уметност, у којим музејима се чувају..., као и да направе маску или штит техником папир маше или комбинованом техником.

Материјали који се могу користити за припремање наставе: https://www.artyfactory.com/africanmasks/index.htm (dodato)

– http://thegypsetters.net/dot-dot-dot/ HYPERLINK "http://thegypsetters.net/dot-dot-dot/5-fun-facts-african-masks"5 HYPERLINK "http://thegypsetters.net/dot-dot-dot/5-fun-facts-african-masks"-fun-facts-african-masks

– https://www.blendspace.com/lessons/tAffwmFdAlwI_Q/c-african-masks

– African Masks Examined: History, Type, Role, Meaning HYPERLINK "https://afrikanza.com/blogs/culture-history/african-masks"

– stories behind african masks - YouTube

– Sadigh Gallery African Masks - YouTube

– African Shields (hamillgallery.com)

– National Museums of Kenya HYPERLINK "https://www.museums.or.ke/"– HYPERLINK "https://www.museums.or.ke/"

Предлог је да ученици у школи заједно погледају филм/видео прилоге о Словенима, а затим размене утиске и дискутују. Како је словенска митологија и традиција популарна тема стрипова, ученици могу да осмисле и нацртају јунака стрипа или видео игре. Могућа активност је и обликовање накита или другог употребног предмета украшеног словенским орнаментима.

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

– Stari Sloveni - Istorija i tradicija [ceo film] - YouTube

– Митска бића (Словенска митологија) - Mitska bica (Slovenska mitologija) - YouTube

– Mitologija Ju HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=MdbO7YVoV7o"žnih Slovena - YouTube

– Čudotvorni mač - YouTube

– Ruslan and Ludmila HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=j6YB59ETDqk"Руслан и Людмила (HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=j6YB59ETDqk"1972 HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=j6YB59ETDqk") Aleksandr Ptushko - YouTube

– Slavic Symbols - Visual Library of Slavic Symbols (symbolikon.com)

– Славянские узоры и орнаменты. Шпаргалка с эскизами - YouTube

– www.starisloveni.com :: Stari Sloveni, Staroslovenska mitologija, religija i istorija

ТРАДИЦИОНАЛНА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ БАЛКАНА И СРБИЈЕ

Основна идеја теме је да се ученици упознају и оснаже за позитиван и одговоран однос према историјском наслеђу у домену традиционалне музике Балкана и Србије са акцентом на међусобан утицај, трајање и очување.

Наставник планира како ће се учење одвијати у складу са интересовањима ученика и могућностима школе (опремљеност савременим техничким уређајима, доступност етнолошких филмова...) и локалне заједнице.

У процесу реализације програмских садржаја наставник треба да уведе ученике у тему кроз кратки теоријски приказ или аудио-видео запис, а затим да их кроз конкретне задатке усмери на истраживање које може да се односи на различите аспекте изучавања предмета музичког наслеђа у односу на временски оквир настанка, просторни оквир настанка, носиоце, примаоце, контекст настанка, контекст садашњег деловања и сл.

У циљу упознавања материјалних извора као грађе за истраживање елемената народне културе учење може да се одвија и кроз посете појединим институцијама, на првом месту етнографским збиркама и музејским поставкама или посете нпр. кустоса школи. У оквиру народне уметности, ученике би требало упутити на значај старих уметничких заната и њихов опстанак, а као крајњи продукт тог рада било би организовање изложбе ученичких радова.

У циљу упознавања и очувања музичке традиције на простору Балкана и Србије ученици проучавају музику, плес, ношњу, обичаје, обреде, начин живота, из различитих географских локалитета. Истраживање може да се односи на: прожимање елемената традиционалних култура различитих народа на простору Балкана и Србије и миграције као чинилац прожимања; развој традиционалне музике у домену певања (техника певања, текстови песама, пратња...) или свирања (врсте инструмената, распрострањеност у односу на географски центар, карактеристике...); преношење музичких записа из једне средине у другу (исти текст, различита мелодија и обрнуто); реконструкцију и демонстрирање народних обичаја из различитих крајева земље и у склопу њих музике, народне ношње, кола... У том смислу уколико услови локалне средине то дозвољавају, део програма се може реализовати у сарадњи са фолклорним друштвима или певачким групама које изводе народне игре (кола) и традиционалну музику. У склопу истраживања традиционалне и народне песме ученици могу ићи и трагом актуелних етно група (Моба, Бистрик, Траг, Бело платно…) како би упознали наше вокално традиционално наслеђе које је подељено на старије и ново певање, тј. на певање *на глас* (старији начин певања у секундама) и певање *на бас* (новије).

Поред обредних, ученици могу да изучавају песме које су настале у вези са празницима који се обележавају у локалној средини (Васкршње, Божићне, Лазаричке и друге песме) и реконструишу исте.

Резултати истраживања у овој области могу бити полазиште за примену вршњачке едукације кроз умрежавање ученика и наставника из различитих делова Србије путем интернет платформи. Ученици стечена знања из области традиционалне музичке уметности такође могу презентовати ученицима првог циклуса основног образовања, преузимајући улогу вршњака ментора при реконструкцији/демонстрацији народних обичаја.

Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости. Понуђени предлози литературе и сајтова, нису обавезујући.

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

– Боривоје Дробњаковић, *Етнологија народа Југославије*, Научна књига, Београд, 1960, 9–89.

– Димитрије Големовић, *Свака птица својим гласом пева*, Balkan Culture Heritage, Београд, 2019.

– Љиљана Гавриловић, *Балкански костими Николе Арсеновића*, Посебна издања, књ. 52, Етнографски институт САНУ, Београд, 2004, 5–35.

– Тихомир Р. Ђорђевић, *Наш народни живот*, Том 1, Просвета, Београд, 1984, 9–37.

– Петар Влаховић, *Србија: земља, народ, живот, обичаји*, Етнографски музеј и Вукова задужбина, Београд, 1999, 55–94.

– Роман Јакобсон и Петар Богатирјов, „Фолклор као нарочит облик стваралаштва“, Петар Влаховић, „Етничка структура и миграције становништва (у Србији)“, Гласник Етнографског музеја, књ. 44, Београд, 1980, 21–39.

– Драгослав Девић (1960) „Сакупљачи наших народних песама”. Гласник Етнографског музеја 22–23: 99–122

– Зечевић, *Српске народне игре*, „Вук Караџић”, Етнографски музеј, Београд, 1983.

– Андријана Гојковић, Народни музички инструменти, „Вук Караџић”, Београд, 1989.

– Јасна Бјеладиновић, „Сеоске ношње и њихова типолошка класификација”, *Гласник Етнографског музеја*, књ. 44, Етнографски музеј, Београд, 1980, 75–97.

– Никола Ф. Павковић, „Село као обредно-религијска заједница”, *Етнолошке свеске* I, Београд, 1978, 51–65.

– Младен Марковић (1994) „Етномузикологија у Србији”. Нови звук 3: 19–29.

– Филм „Русе косе цуро имаш” као показатељ симбиозе уметности читавог Балкана https://www.youtube.com/watch?v=NGCURBHF

МОДЕРНО ДОБА И МУЗИКА

У оквиру ове теме ученици могу да истражују развој модерних технологија у служби широке заступљености примењене музике у медијима, односно мултумедијалним уметностима. Ученици упознају сценску музику, музику на филму, позоришту, радију, телевизији и интернету кроз приказивање видео материјала који ће подстаћи истраживачке задатке, презентације, дебате, интервјуе, критике… Препорука је да фокус рада буде на примењеној музици на подручју Србије и то истраживањем музике за филмове/серије српских композитора Зорана Симјановића, Војислава Вокија Костића, Војкана Борисављевића, Горана Бреговића...

У оквиру теме ученици могу да раде на припреми извођење одређене музичке нумере из филма, мјузикла, позоришта..., откривајући повезаност музике и других уметности.

Маркетинг у музици се може истраживати на више начина. Један аспект може бити одговор на питање како одређено дело или музички догађај промовисати (како је то некада изгледало, а како данас...), а други аспект је на који начин избор музике и сама музика утиче на маркетинг неког другог уметничког (или друге врсте) производа. У циљу разумевања значаја музике у рекламама, а у сврху маркетинга (промоције школе, догађаја, хуманитарних акција, локалне заједнице...), ученици истражују одабране рекламе, анализом одабраних доносе суд о улози музике и дефинишу кораке у процесу израде. Ради унапређивања маркетинга школе ученици припремају материјал за израду спота за химну школа/џингла за различита дешавања...), користећи ИКТ.

После увода наставника у музичку критику као вида уметничке критике ученике треба кроз разговор навести да сами или истраживањем дођу до података који ће им дати одговоре на различита питања као што су: шта је то што музичку критику одваја од извештавања, шта може бити предмет уметничке критике, ко може бити музички критичар и који су објективни за разлику од субјективних аспеката музичке критике; који је значај музичке критике за извођача, публику, музикологе... Ова тема треба да резултира музичком критиком коју ће ученици у улози музичког критичара написати након посете неком концерту, или слушања одређене композиције/извођача на часу. Ученици могу, такође, да направе кратак приказ музичке критике из пера Бранке Радовић, Смиљке Исаковић…

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

– Вартекс Баронијан: *„Музика као примењена уметност”*, Београд, РТС

– Зоран Симјановић: *„Примењена музика”*, Београд, Бикић Студио, 1996

– Рихард Мерц: *„А, Б, Ц... звука у аудио визуелним медијима”*, Београд, РТС, 2013.

– Дејвид Бирн: *„Како ради музика”*, Геопоетика, Београд, 2015.

– Примена музике у маркетингу, најбоље домаће рекламе, Видео (за ученике): https://www.youtube.com/watch?v=j HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=j85rX5NXIFU&t=185s"85

– Примери музичке критике: http://stankosepic.com/prikazi_i_kritike.php

– Бранка Радовић: *„Шта је то музичка критика”*, Наслеђе, Крагујевац, 2007. вол. 4, број 8, стр. 121–154.

– Смиљка Исаковић. *„Бемус преплетум мобиле*”, Службени гласник, Београд 2012.

– Смиљка Исаковић: *„Виђења – Musica modus vivendi”*, РТС, Београд 2013.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како прикупљају податке, како бране своје ставове, како аргументују, евалуирају, примењују, процењују последице итд.

Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретација, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. За неке садржаје прикладни су и други начини провере напредовања као што су нпр. квизови или улазни и излазни тестови како би се утврдили ефекти рада на нивоу знања, вештина, ставова. Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању.* Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење.

ПРЕДУЗЕТНИШТВО

Циљ учења слободне наставне активности *Предузетништво* је да допринесе развоју иновативности и предузимљивости код ученика, способности да се идеје претворе у акцију, способности за тимски рад и коришћење разноврсних извора знања ради бољег разумевања друштвених процеса и појава и преузимања одговорне улоге у савременом друштву.

Разред **Седми или осми**

Годишњи фонд часова **36 или 34 часа**

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ По завршетку програма ученик ће бити у стању да	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Комуникација Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција Решавање проблема Сарадња Одговорно учешће у демократском друштву Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини Естетичка компетенција Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	– наведе основна права потрошача и начине њихове заштите; – на декларацији пронађе најважније информације о производу и одреди однос цене и квалитета; – посматра занимања из перспективе некад и сад и предвиди могућности њиховог развоја у будућности; – повезује одређена занимања и врсту и нивое образовања; – препозна проблеме у свом непосредном окружењу и дискутује о могућностима њиховог решавања; – се укључи у иницијативе које се покрећу у школи; – разликује особине лидера и менаџера; – одговорно преузима задужења у тиму, сарађује са другим члановима тима и учествује у доношењу одлука; – планира, распоређује и управља ресурсима (знања и вештине, време, новац, технологије); – учествује у осмишљавању пословне идеје; – информише се о постојању сличних производа на тржишту; – комуницира са окружењем о креативним идејама свога тима; – примењује правила пословне комуникације; – поштује етичке принципе у пословању; – израчуна трошкове израде производа према датим инструкцијама; – прикупи информације о ценама сличних производа на тржишту и на основу њих одреди цену свог производа; – учествује у промоцији и продаји производа; – презентује рад свог тима.	**ЗАШТИТА ПРАВА ПОТРОШАЧА** Однос цене и квалитета производа/услуге. Декларација производа. Уговорна обавеза за услугу. Остваривање права потрошача. **СВЕТ РАДА** Свет занимања некад, сад и у будућности. Професионална оријентација. Професионални развој. Форма и функција CV и мотивационог писма. Концепт целоживотног учења. **ПОКРЕНИ СЕБЕ И ДРУГЕ** Покретање иницијативе. Менаџмент и лидерство. **УЧЕНИЧКА ПРЕДУЗЕЋА** Појам предузећа (привредног субјекта). Производ и/или услуга. Појам тржишта. Људски и материјални ресурси. Пословна комуникација. Основни етички принципи у пословању. Процес производње и процес пружања услуга. Цена производа или услуге. Облици промовисања производа. Продаја производа или услуге.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Сврха слободне наставне активности *Предузетништво* је развој предузетничких компетенција, подршка професионалном развоју ученика као и припрема за сналажење у савременом свету рада који се мења услед технолошког развоја.

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Предузетништво.*

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У програму су предложене четири теме које иако су програмски дате одвојено у реалном животу се прожимају и са ученицима

треба тако радити да се укаже на њихову повезаност. По садржају тема програм има највећу корелацију са програмом Техника и технологија уз уважавање ученичких ваншколских знања и вештина из света рада.

Наставник је модератор активности. За увођење ученика у тему он припрема што више различитих материјала који имају функцију подстицаја, односно мотивисања ученика за рад на њима. Избору мотивационог материјала треба посветити велику пажњу имајући у виду узраст ученика, њихова интересовања, специфичност теме и предзнања. Материјал треба да мотивише ученике да истражују, улазе у дискусију, образлажу своје ставове. Наставник је пратилац ученичких активности и, уколико је потребно, давалац додатних подстицаја, али не и готових решења. Потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима.

Програм се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ се ученици подстичу да користе што различитије изворе информација и да према њима имају критички однос.

Број часова по темама није унапред дефинисан. За сваку тему и часове на којима се она обрађује, потребно је формулисати исходе који су рефлексија исхода за крај разреда и индикатора међупредметних компетенција, а садрже специфичности везане за конкретну тему/садржај.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЗАШТИТА ПРАВА ПОТРОШАЧА

Кроз студију случаја ученици се оспособљавају да у оквиру задатог буџета одаберу производ или услугу и аргументују свој избор у односу на критеријуме као што су квалитет, цена, еколошка подобност, корисност производа/услуге, естетска вредност, робна марка, трајање гаранције, могућности сервисирања итд. Ученици се оспособљавају да се информишу о производу (прехрамбеном, хемијском, техничком, одећа и обућа) на основу његове декларације. Упознају се шта су то права потрошача и на који начин могу да их остваре. Упутити ученике на услове које потрошач мора да испуни да би остварио своја права. Посебну пажњу посветити правима потрошача у односу на безбедност и квалитет производа/услуге, могућност замене или повраћаја новчаних средстава уколико није испуњена потпуна функционалност производа у гарантном року, као и у случајевима када производ није у складу са декларацијом или за услугу није испуњена уговорна обавеза. Постоје велике могућности за истраживачке задатке као што су нпр. да ученици пронађу информације о уобичајеном трајању гаранције за различите врсте производа.

СВЕТ РАДА

Уводне активности у ову тематску целину имају за циљ да ученици сагледају развојност занимања што подразумева и њихово нестајање, као и факторе који до тога доводе (технолошки развој, промене људских потреба...). За промишљање о развоју занимања у будућности погодне су креативне радионице.

Ради пуног разумевања света рада ученици треба да се упознају са образовним профилима у оквиру различитих подручја рада, школама које их образују и захтевима које треба да испуне они који желе да се за њих школују. У ту сврху може се користити информатор за упис у средњу школу, а ученици подељени у групе могу добити различите задатке да га проуче (подручја рада, образовни профили у подручју рада, услови за упис, трогодишњи и четворогодишњи образовни профили, дуално образовање...). Неко од ученика требао би да се бави и информацијама о питањима како се наставља школовање после средње школе и разликама које постоје између похађања гимназије и стручне школе, односно разликама између опште и стручне матуре. Имајући у виду узраст ученика ниво академског образовања треба да буде само на информативном нивоу. На основу тог истраживачког рада може се организовати активност у којој сваки ученик или пар треба да припреми презентацију у стандардизованој форми за изабрани образовних профил. Презентација би требало да садржи информације о школама које образују тај образовни профил, минималном броју бодова из претходних школских година, условима уписа, могућностима запошљавања и наставка школовања, као и за које послове су ученици оспособљени након завршетка школовања. Припремљене појединачне презентације објединити и објавити на сајту школе. Уколико постоји могућност, ученицима омогућити комуникацију са представницима средњих школа, као и појединцима који се баве тим занимањима а то може бити неко од родитеља.

У оквиру ове теме ученици треба да се упознају и са појмовима професионални развој, професионална оријентација и селекција, форма и функција CV и мотивационог писма. Током рада ученицима сугерисати да ће због динамичних промена на тржишту рада, током своје професионалне каријере бити принуђени да буду флексибилни, да се континуирано усавршавају и оријентишу ка целоживотном учењу.

ПОКРЕНИ СЕБЕ И ДРУГЕ

За увођење у тему наставник може да припреми примере неких иницијатива, пожељно је да буду на глобалном и локалном нивоу, који илуструју снагу иницијативе и предузетништва. Након тога, може се организовати активност у којој ученици треба да идентификују различите проблеме у свом непосредном окружењу (нпр. проблеми у вези са животном средином, безбедношћу у саобраћају...), и сагледају могућности њиховог решавања из перспективе сопственог ангажовања и укључивања појединаца, група и организација из локалне заједнице. Овај садржај добро кореспондира са програмом *Грађанског васпитања* за све разреде јер он потенцира грађански активизам који се заснива на истим овим корацима: препознавање проблема – тражење решења. Након спроведене анализе ученици треба да изаберу два проблема и промишљају које су могућности њиховог решавања. Подељени у групе сачињавају план акције са основним елементима. Наставник кроз примере успешних менаџера и лидера, упознаје ученике са особинама које их одликују. На основу својих интересовања и способности ученици преузимају улоге у тиму, а затим анализирају које особине менаџера и лидера су им потребне за успешно обављање задатка. У раду се могу консултовати са особама за које процене да им могу помоћи. Спровођење ове активности не треба да траје дуже од 3 часа јер је то увод у следећу тему где се очекује да ученици искажу, у складу са својим узрастом и знањем неки ниво иницијативности и предузимљивости.

УЧЕНИЧКА ПРЕДУЗЕЋА

Током остваривања ове теме, ученици треба кроз практичан рад и симулацију рада привредног друштва да стекну јаснију слику о економском, финансијском функционисању предузећа, да развијају сопствене предузетничке капацитете, социјалне, организационе и лидерске вештине. Привредно друштво се оснива као виртуелни привредни субјекат који нема правни значај, али су сви процеси који се одвијају у њему реални. Уколико школа има регистровану ученичку задругу, пословање ученичких предузећа је потребно укључити у рад ученичке задруге.

Ученици се дели на две групе (од 10–15 ученика). Свака група оснива и води сопствено предузеће – привредни субјекат, са реалним процесима, производима/услугама и остварује зараду. Ученичко предузеће, под менторством предметног наставника, пролази кроз све фазе развоја стварног привредног друштва (оснивање, развијање, затварање). Свако ученичко предузеће осмишљава свој производ или услугу, трудећи се да буду оригинални, иновативни и креативни. Са циљем постизања ових захтева, важно је да ученици прикупе информације о истим или сличним производима или услугама на тржишту и успоставе комуникацију са окружењем како би испитали могућност остваривања пословног успеха. У складу са производом/услугом, ученици бирају назив предузећа, израђују лого предузећа и праве план активности. Са

циљем прикупљања новчаних средстава за почетак рада предузећа, ученици могу да организују културни или спортски догађај, продајну изложбу, аукцију, сајам. Како би обезбедили успешно пословање, ученици се уз помоћ наставника упознају са правилима пословне комуникације, основним етичким принципима у пословању и рационалном управљању расположивим ресурсима (знања и вештине, време, новац, технологије). Ученицима указати на важност поштовања кодекса пословног понашања, од начина опхођења до кодекса облачења. Неопходно је да ученици уоче разлику између свакодневне и пословне комуникације (вербалне и невербалне). Инсистирати на поштовању основних етичких начела, као што је професионално обављање пословне делатности, савесно извршавање обавеза и преузимање одговорности, поштовање преузетих обавеза, коришћење допуштених средстава за постизање пословних циљева.

Ученици израчунавају све трошкове које су имали током реализације своје идеје. У те трошкове спадају трошкови материјала, трошкови израде и други трошкови. На основу прикупљених података, формирају продајну цену и усклађују је са ценама сличних производа на тржишту.

Уз помоћ наставника, осмишљавају различите облике промовисања и продаје свог производа и остварују интеракцију са пословним сектором и потенцијалним купцима. Промовисање се може остварити и коришћењем ИКТ алата. Продајне активности могу бити реализоване на продајним изложбама, сајмовима и базарима.

Након реализоване теме, неопходно је да сваки тим изврши евалуацију спроведених активности и изради презентацију о раду свог предузећа. Чланови тима доносе заједничку одлуку у које сврхе ће бити искоришћена новчана средства зарађена током пословања ученичког предузећа.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како комуницирају и сарађују, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, дају креативна решења, како представљају резултате свога рада итд.

Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретација, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, колико су креативни, како решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам.

Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању.* Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење.

ПРОГРАМИ СЛОБОДНИХ НАСТАВНИХ АКТИВНОСТИ КОЈЕ СУ ПРИПРЕМИЛА СТРУЧНА ДРУШТВА

ДОМАЋИНСТВО

Циљ учења слободне наставне активности *Домаћинство* је да ученици интегришу и функционализују знања стечена у оквиру различитих предмета у контексту свакодневног живота, да унапреде вештине и формирају навике у вези са важним активностима у свакодневном животу у области становања, одевања, исхране и употребе различитих материјала.

Разред **Седми или осми**
Годишњи фонд часова **36 или 34**

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају програма ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја програма
Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима информацијама Дигитална компетенција Решавање проблема Сарадња Одговорно учешће у демократском друштву Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини Естетичка компетенција Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	– одговорно испуњава обавезе потребне за живот у заједници / домаћинству; – преиспита сопствене и навике других чланова заједнице/домаћинства и утиче на њихову промену ка рационалном планирању, економичној потрошњи и развијању одговорних еколошких навика; – користи рачунарске апликације, 3D приказ грађевинског објекта и унутрашњег уређења домаћинства, уважавајући потребе савремене културе становања; – учествује у активностима уређења и заштите домаћинства и окружења у коме се оно налази; – анализира карактеристике савремене културе становања и повеже развој и значај урбанизма за побољшање услова живљења домаћинства; – правилно разврстава и одлаже отпад из домаћинства, припрема га и предаје на рециклажу; – образлаже на примеру у домаћинству употребу обновљивих извора енергије и значај топлотне изолације са уштедом енергије у домаћинству; – правилно и безбедно користи уређаје за загревање и климатизацију простора; – разликује природне од вештачких тканина, правилно их употребљава и одржава; – планира буџет домаћинства и управља њиме; – планира радну недељу, укључује и усклађује обавезе које има као појединац и у заједници/ домаћинству; – припрема и уређује простор за ручавање и формира културне навике приликом узимања хране;	**САВРЕМЕНО ДОМАЋИНСТВО И ПОРОДИЦА** Домаћинство. Организација домаћинства. Породица, односи и потребе у породици и њихово усклађивање. Формирање здраве породице. Фазе породичног живота. Култура као начин живота и културно наслеђе. **КУЛТУРА СТАНОВАЊА** Породично домаћинство на селу и у граду. Породица и домаћинство. Функционалне целине домаћинства и њихове улоге. Технички апарати у домаћинству. Безбедност у домаћинству. Уређење домаћинства и околине у градској и сеоској средини. Економично коришћење и потрошња воде у градском и сеоском домаћинству. Уштеда енергије у домаћинству. Хемијска и микробиолошка исправност воде. Отпадне воде у домаћинству. Основни хигијенски захтеви домаћинства. Прикупљање, сортирање и одлагање отпада у домаћинству. **КУЛТУРА ОДЕВАЊА** Улога одеће и обуће у животу човека. Природни и вештачки материјали, њихова својства и употреба у домаћинству. Одржавање одеће, кућног текстила, и декоративног плана у домаћинству.

	– правилно се храни, води рачуна о сопственом здрављу и здрављу породице;-планира дневне оброке за своје домаћинство у складу са општим принципима правилне исхране уз уважавање потреба свих чланова домаћинства; – примењује основне технике и правила обраде и припреме намирница уз примену правилног руковања прибором, посуђем, справама и апаратима за припрему хране; – истражује и прави план набавке средстава за одржавање личне хигијене и чистоће домаћинства; – процењује значај и утицај информација и извора информација и повезује их са сопственим искуством ради решавања различитих проблемских ситуација; – комуницира на конструктиван начин; – процењује значај и утицај научних достигнућа на свакодневни живот; – осмишљава и предузима истраживање у решавању проблема, одговорно се односи према свом животу, животу других и животној средини; – критички процењује сопствени рад и рад сарадника у групи; – сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и афирмише толеранцију и равноправност у дијалогу.	Одржавање и чишћење природних и вештачких материјала. Организација складиштења кућног текстила, обуће и одеће. Рециклажа кућног текстила и одеће. **КУЛТУРА ПОНАШАЊА** Планирање и расподела буџета. План набавке и избор артикала. План и припреме за путовање. Правила понашања у превозним средствима, у граду и на путовању. Савремена средства комуникације и претраживање различитих информација. **СРЕДСТВА ЗА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНЕ ХИГИЈЕНЕ И ХИГИЈЕНЕ ДОМАЋИНСТВА** Значај воде за одржавање хигијене. Средства за личну хигијену. Козметичка средства. Кућна апотека. Материјали за опремање домаћинства Одржавање домаћинства Отпадни материјали у домаћинству. **ИСХРАНА У ДОМАЋИНСТВУ** Хранљиви састојци и животне намирнице. Класификација животних намирница према пореклу (биљне и животињске), улози у организму (енергетска, градивна, заштитна и регулаторна) и саставу. Енергетска вредност намирница. Потребе за састојцима хране зависно од узраста, занимања, пола, спољашње средине, здравственог и физиолошког стања организма. Рационална исхрана човека. Принципи рационалне исхране. Законски прописи, правилници о намирницама и квалитету хране. Последице неправилне исхране. Припремање хране, начини обраде намирница. Хигијенски услови приликом припремања хране. Одлагање, чување и конзервисање намирница. Апарати и машине за припремање, чување и обраду хране и намирница Загађујуће супстанце хране и мере заштите Адитиви Органска и ГМО храна Култура исхране и понашање за трпезом: послуживање и узимање хране, стоно посуђе и прибор. Национална кухиња и кухиње у свету.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм слободне наставне активности *Домаћинство* намењен је ученицима седмог или осмог разреда основне школе. Циљ ове слободне наставне активности је да се интегришу и функционализују знања стечена у оквиру различитих предмета у контексту свакодневног живота, да се унапреде вештине и формирају навике у вези са важним активностима у свакодневном животу у области становања, одевања, исхране и употребе различитих материјала.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

СНА-*Домаћинство* реализује се у седмом или осмом разреду са једним часом недељно. Препоручује се реализација наставе у групи од 10, а највише 15 ученика, у специјализованој учионици, опремљеној потребним наставним средствима, или у учионици која поседује рачунаре. Ради стицања увида у предзнања ученика, препоручује се да наставници који реализују наставу ове слободне наставне активности размотре садржаје програма наставе и учења следећих предмета: Свет око нас, Природа и друштво, Српски језик, Ликовна култура, Техника и технологија, Биологија, Физика, Хемија, Историја, Географија. Настава ове слободне наставне активности треба да пружи услове за интегрисање и функционализацију знања из различитих наставних предмета и свакодневног животног искуства, умења и формирање навика потребних за унапређивање квалитета живота, заштите, како сопственог здравља, тако и здравља других људи и очувања животне околине. У циљу развијања сарадничких способности и формирања вештина потребних у свакодневном животу, препоручује се да се настава реализује применом метода кооперативног учења у групама.

Наставник има потпуну слободу да прилагоди наставу специфичностима друштвене заједнице и природног окружења у коме се школа налази. Такође, ученици могу у складу са својим интересовањима, разматрати нека питања, истраживати, правити презентације, пројекте, паное, симулирати тв/ радио емисије, организовати дебате итд.

Програм учења се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени већ се ученици подстичу да користе што различитије информације и да имају према њима критички однос. Циљ је оснажити ученике да се ослањају на сопствене снаге, да развију осећај компетентности у раду са подацима. Иако се очекује да ће се ученици у великој мери ослањати на интернет као брз и лако доступан извор информација, треба их охрабрити да користе и друге изворе као што су књиге, старе фотографије и разговор са људима, староседеоцима, позивати у госте на часове родитеље који би могли учествовати у реализацији часа са више улога: презентовања њихове улоге у домаћинству, презентовања њиховог занимања. Такође, часовима могу присуствовати сведоци „минулих времена”, кустоси музеја, лекари, свештена лица који би разговарали и дебатовали са учени-

цима. Предлаже се, када год је то могуће, употреба ИКТ (алата за извођење образовно-васпитног процеса).

Број часова по темама и редослед тема нису унапред дефинисани. За сваку тему и наставне јединице потребно је формулисати исходе који су рефлексија исхода за крај разреда и индикатора међупредметних компетенција, а садрже специфичности везане за конкретну тему.

У програму слободне наставне активности *Домаћинство* постоји шест наставних тема: *Савремено домаћинство и породица, Култура становања, Култура одевања, Култура понашања, Средства за одржавање личне хигијене и хигијене домаћинства и Исхрана у домаћинству*.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

САВРЕМЕНО ДОМАЋИНСВО И ПОРОДИЦА

У оквиру наставне теме *Савремено домаћинство и породица* ученици интегришу, функционализују знања, али и стичу знања о појмовима: породица, породица у ужем и ширем смислу, о фазама породичног живота, односима у породици и потребама савремене породице. У оквиру стицања знања о породици ученици уче о њеној улози у формирању културних потреба, навика и интересовања и развоју културног идентитета и припадности одређеној групи. Овакав приступ доприноси успостављању односа између појединца, породице и друштва, као и у успостављању релације „ми" и „други" што знања добијена у оквиру овог програма доводи у везу са знањима која се добијају у оквиру других предмета (српски језик и књижевност, географија, свакодневни живот у прошлости, грађанско васпитање, веронаука итд.). На исти начин се објашњава појам културно наслеђе, тако да ученици разумеју да се култура као начин живота (култура становања, одевања, исхране, понашања, рада) у прошлости испољава кроз наслеђе (материјално и нематеријално), а савремена култура – кроз савремени начин живота. У оквиру ове теме ученици би требало да направе план активности своје породице на дневном, недељном или месечном нивоу, и да истраже културно наслеђе своје породице.

КУЛТУРА СТАНОВАЊА

У наставној теми *Култура становања* ученици треба да науче да постоје различите врсте стамбеног простора, о могућностима за економично и целисходно коришћење тог простора, као и о могућностима прилагођавања стамбеног простора функционалним и естетским потребама чланова породице. Треба указати на важност и улогу стамбеног простора у нормалном функционисању и различитим фазама развоја једне породице. Стан/домаћинство треба разматрати као сложени скуп његових фунцкионалних целина. Ученик треба да зна који су функционални, хигијенски и естетски захтеви које стамбени простор треба да испуни.

У овој теми треба размотрити начине уређења и одржавања стана/домаћинства према потребама чланова породице/домаћинства и према односу стан околина/окружење. У оквиру практичних вежби различите групе ученика треба да израде предлоге уређење стана/домаћинства у коме живе, поштујући потребе, склоности и активности особа које у њему живе (спортисти, музичари, писци, лица са специјалним потребама, деца, старе особе) и да међусобним извештавањем кроз дискусију одобре или унапреде предлоге. Утицај породице и појединца на уређење околине треба размотрити из угла градска/сеоска средина, асфалтирана/неасфалтирана улица и сл. Такође, треба размотрити уређење стана/домаћинства са различитих аспеката: функционално/ модерно/ практично/. Кроз дискусију са ученицима треба размотрити безбедност у домаћинству, на одржавање и безбедну употребу кућних апарата, ученике упутити да истражују и презентују уштеду топлотне енергије у домаћинству (правилна употреба кућних апарата, топлотна изолација стана, грејање стамбених простора). Организовати посету водоводу, хемијској и микробиолошкој лабораторији у истом, организовати дебату са ученицима на тему употреба воде у градском и сеоском домаћинству, зашто је неопходно економична употреба воде, да ли користити флаширану или „чесменску воду" и проблему отпадних вода.

Кроз искуства деце треба указати на значај савремених апарата у домаћинству. У оквиру ове теме ученици се обучавају за њихову безбедну примену и разумевање конвенционалних ознака на апаратима у домаћинству. Такође, уче и о важности правилног избора и примене прибора и средстава за одржавање стамбеног простора и околине као и о селективном прикупљању отпада у домаћинству (класификација, рециклирање, разградивост отпада). У овом делу, ученици би могли и да покрену сакупљачку акцију секундарних сировина, да је прошире на целу школу и/ или локалну заједницу. За то би требало да направе тим, поделе улоге у тиму, осмисле све фазе акције, начин оглашавања, прикупљања и улагања новца који добију после продатих секундарних сировина. Такође, ученици могу да направе изложбу од кућног отпада: пластичних флаша, лименки, старе хартије, стаклене амбалаже. Изложба би могла бити и продајна, а зарађен новац ученици би могли да употребе за хуманитарну акцију или за опремање кабинета/учионице (кутка) за домаћинство.

У оквиру ове теме препоручује се употреба апликација, софтвера, нпр. Sweet home или неке друге, уз помоћ које ученици могу да планирају, пројектују и уређују виртуални простор за живот. Ученици у паровима могу да направе пано, или кратки филм којим приказују класификацију, рециклирање и разградивост отпада у домаћинству. Овај део наставе ученици би могли да употпуне практичним радом, компостирањем биоразградивог отпада из домаћинства. У оквиру ове теме реализовати и вежбу пречишћавање воде. Било би упутно ученике упутити у прављење филтера за воду од природних материјала, у слојевима (за преживљавање у природи и измењеним условима живота).

КУЛТУРА ОДЕВАЊА

У оквиру наставне теме *Култура одевања* ученици треба да науче: које улоге имају одећа и обућа у животу савременог човека (физиолошка, психолошка, естетска, функционална), да одећа и обућа могу бити направљене од природних и вештачких материјала, разлике у својствима природних и вештачких материјала, да врше избор тканине према својствима тканине и намени одеће, да на основу својстава тканине бирају начине за чишћење и чување одеће и обуће, значење ознака на декларацији одевних предмета. Овде би ученици могли да истражују изглед и крој неког одевног предмета (нпр. Ђачке униформе, одела за матурско вече) кроз векове и да направе модну ревију. Увод у ову област могла би бити посета локалном музеју или гостовање кустоса локалног музеја.

Важно је да ученици науче о избору материјала из угла улоге/ намене одеће и обуће.

Кроз практични рад треба овладати вештинама одржавања одеће направљене од различитих материјала (прање, уклањање флека, пеглање, одлагање, пришивање дугмета), правилно читати и тумачити декларације на етикетама обуће и одеће, осмислити пано и представити одржавање одеће направљене од различитих материјала.

У овом делу наставе ученици могу да направе презентацију на тему Рециклирани памук и његова употреба. Такође, могу организовати прикупљачку акцију старе, памучне гардеробе, пронаћи која текстилна трговина откупљује стару гардеробу или организује акцију старо за ново. Нову гардеробу, зарађену тим путем, донирати прихватилишту за младе или сигурним кућама.

КУЛТУРА ПОНАШАЊА

Четврта тема *Култура понашања* треба да омогући ученицима да стекну/унапреде вештине у важним и свакодневним активностима у области културе понашања: куповини, комуникацији и путовањима. У области куповине мисли се на правилан избор потребних (не сувишних) артикала, планирање и правилну расподелу кућног буџета. Информисање о квалитету артикала путем информационих и комуникационих технологија, поред тога што омогућава правилан/најбољи избор, омогућава и уштеду новца

и времена. Такође, примена информационих и комуникационих технологија омогућава и успешно планирање и реализацију путовања. Одабир дестинације, резервација и куповина карата се, на пример, данас много лакше обављају уз помоћ информационих технологија.

Савремена средства комуникације данас омогућавају бољу информисаност и лакшу комуникацију са пријатељима, члановима друштвених група којима припадају као и са члановима уже и шире породице. Ученици треба да кроз практичне примере и реализацију науче о употреби (техничкој примени) ових средстава, али и о састављању сажетка разговора, писма, поруке, тако да не изоставе суштину (зашто некога зову или шта је предмет поруке или писма, е-маил-а).

У оквиру ове теме ученици треба да овладају вештином писања и упућивања једноставних писаних форми биографије, захтева, молби и жалби. Ово подразумева податке: коме је намењено, истицање предмета, неопходних/релевантних информација и потребне податке о подносиоцу (име и презиме, адреса, контакт телефон и други биографски подаци). Како би наведено увежбали, ученици могу да покрену неку иницијативу у школи и да дозволу и мишљење траже електронским путем од директора, Наставничког већа и сл.

У оквиру ове теме ученици у групама треба да направе план буџета и набавки, направе избор артикала на основу података о квалитету и цени артикала, планирају путовање, направе буџет и план обиласка културно-историјских знаменитости. Одраде вежбу званичне коресподенције као: писање биографије, упућивање захтева, молби, жалби и сл.

СРЕДСТВА ЗА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНЕ ХИГИЈЕНЕ И ХИГИЈЕНЕ ДОМАЋИНСВА

Ова тема ће омогућити ученицима да разврставају хемикалије на козметику, личну хигијену, кућну хемију, правилно употребљавају исте и укажу на важност познавања и правилног читања ознака на истим. Ученици треба да истраже и да направе план набавке кућне апотеке и апотеке за путовање. Како и чиме могу да заштите дрво, метал и зидове од атмосферског утицаја, такође треба да истраже како да уклоне мрље са стакла, намештаја, металних предмета, одеће и обуће у домаћинству. Ученици могу да истражују у групама и резултате презентују на паноу, Power Point презентацијом, кратком анимацијом или усмено.

ИСХРАНА У ДОМАЋИНСТВУ

Наставна тема *Исхрана у домаћинству* ће омогућити ученицима да истражују и упознају се са „органском производњом хране". Да истраже планирају буџет и за исхрану свог домаћинства ако користе „органску храну" и храну која није органска, са посебним осврtом на ГМО. Ученици треба да се упознају са термином „правилна исхрана" и да испланирају потрошачку корпу за једно домаћинство. Ученици треба да истраже и презентују потребе за градивним, енергетским и заштитно регулаторним састојцима хране, у зависности од узраста, врсте занимања, пола, климатских услова, здравог и физиолошког стања организма. Шта су последице неправилне исхране? Ученици би требало да упознају прописе и правилнике који се односе на храну. Такође, овде се учи о мерама заштите хране од загађивања, правилном одлагању, чувању и конзервирању намирница (физичке, хемијске и биолошке методе), како се припрема храна, који су начини обраде намирница како да намирнице током припремања не изгубе хранљиве вредности, који су хигијенски услови приликом припремања хране, како се правилно рукује и како се одржавају машине за обраду намирница и апарата за чување хране. Култура понашања за трпезом и култура исхране се демонстрирају. Такође, ученици презентују националну и светске кухиње (ово се може реализовати и кроз школску манифестацију Међународни дан језика, где ће у једном сегменту бити приказане гастрономије земаља чији се језици и култура презентују).

У оквиру ове теме планиране су вежбе које се могу изводити у групама: састављање јеловника (расподела укупних енергетских потреба по појединим оброцима у току дана (кроз симулацију ситуације одласка код нутриционисте по савет: детета спортисте, потхрањене особе, особе са вишком килограма, труднице, детета у пубертету).

Ученици могу да истражују навике у исхрани код нас и у свету, као и последице тих навика. Увежбавају припрему хране у сировом стању, као што су: салате и сокови од воћа и поврћа, припремају млечне напитке, воћни јогурт, као и дезерт.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. На почетку сваког часа, наставник пружа ученицима могућност да сами себе процене у теми часа која ће се обрађивати (базирано на дотадашњим стеченим знањима у другим наставним предметима или свакодневном животном искуству). То се може реализовати тако што ће ученици проценити своје знање на стикеру, а наставник залепити те стикере на помоћној табли и сл. За ову намену наставници могу позвати ученике да подигну онолико прстију своје шаке којом оценом процењују своја предзнања (један прст одговара оцени недовољан (1), пет прстију одговара оцени одличан (5). Такође, наставник позива ученике на крају сваког часа да процене себе, у смислу, колико су напредовали у стицању знања, вештина, формирању ставова, током часа. То би, уједно, могла бити и ученичка евалуација наставниковог рада на часу. Наставник сваку врсту оцењивања јасно и прецизно образлаже ученику, поштујући његов интегритет. У *Домаћинству* као слободној наставној активности најважније је да наставник прати напредак ученика у вештинама комуникације (вршњачкој и са одраслима), критичког мишљења, мотивисаности, предузимљивости, организацијским вештинама, културним навикама, односу према сопственом здрављу, здрављу његове околине, као и о бризи за очување животне средине, креативности и решавању проблема. Наравно, наставник уз помоћ одељењског старешине и ПП-службе је способан да примени прилагођавање метода, али и садржаја за ученике са посебним потребама у наставном процесу. Наравно, то се односи и на израду посебног наставног материјала, као и правила оцењивања.

Линкови ка референтним сајтовима:
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_bezbednosti_hrane.html
https://www.vet.minpolj.gov.rs/projects/sr/den/
https://www.efsa.europa.eu/en
http://www.dnrl.minpolj.gov.rs/lat/o_nama/hrana.html
https://www.muzejisrbije.rs/
https://www.nb.rs/pages/article_link.php?id=109
http://192.168.8.1/html/guide.html?randid=1004436850?updatare direct=www.sepa.gov.rs
http://www.sepa.gov.rs/
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_upravljanju_otpadom.html
https://kompanije.co.rs/kategorija/otkup-i-prodaja-sekundarnih-sirovina
https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-nacinu-skladistenja-pakovanja-obelezavanja-opasnog-otpada.html
https://www.ekologija.gov.rs/dokumenta/upravljanje-otpadom/pravilnicihttps://www.ekologija.gov.rs/dokumenta/upravljanje-otpadom/pravilnici
https://www.who.int/
http://etnokutak.com/blog/koji-su-stari-zanati/

ФИЛОЗОФИЈА СА ДЕЦОМ

Циљ учења слободне наставне активности *Филозофија са децом* је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће подстаћи и убрзати његов интелектуални развој и унапредити вештине размишљања, закључивања, самосталног, критичког и креативног мишљења.

Разред **Седми или осми**
Годишњи фонд **36 или 34**

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају програма ученик ће бити у стању да:	Кључни појмови садржаја програма
Компетенција за целоживотно учење Сарадња Решавање проблема Одговорно учешће у демократском друштву Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција Комуникација Одговоран однос према околини Естетичка компетенција	– критички промишља и анализира питања и проблеме свог окружења – са пажњом слуша саговорника и комуницира са другима на конструктиван начин – јасно изрази сопствене мисли и осећања – практикује интелектуалну отвореност и радозналост – уважава релевантне аргументе – практикује толеранцију и разлике у мишљењу – искаже објективност и непристрасност у процени властитих и туђих становишта, поступака и постигнућа – сарађује са члановима групе којој припада и одупре се притиску групе на асертиван начин – препозна проблеме у свом непосредном окружењу и дискутује о могућностима њиховог решавања – развије осетљивост за социјални и културни контекст – учествује у расправи која доприноси атмосфери отворености и узајамног уважавања – преузме одговорност за сопствене поступке, однос према природном и друштвеном окружењу, – усвоји интелектуалне врлине истинољубивости	Појам добра/зла Појам уметности Појам правде Појам слободе Појам среће Појам толеранције Појам вршњачког насиља Појам истине/лажи Појам живота Појам времена и простора Појам пријатељства Појам храбрости Појам бога Појам човека Појам мудрости и знања Појам света Појам природе Појам једнакости и различитости Појам љубави

УПУТСТВО ЗА МЕТОДИЧКО-ДИДАКТИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм слободне наставне активности *филозофија са децом* је инспирисан историјом филозофије, али његов циљ није да подучава филозофији. СНА *филозофија са децом* у центар ставља филозофско истраживање које подстиче децу да критички и самостално мисле, формирају, храбро и рационално аргументују своје ставове. СНА *филозофија са децом* доприноси остваривању општих исхода другог циклуса образовања и васпитања, као и развоју кључних и међупредметних компетенција.

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, циљеви и исходи образовања и васпитања одређени чланом 8 и 9 ЗОСОВа, опште међупредметне компетенције одређене чланом 12 ЗОСОВа, Стратегија развоја образовања 20-30, као и ово упутство које изражава специфичности програма *филозофије с децом.* Програм СНА *филозофија са децом* има подршку Међународног савета за филозофско истраживање са децом (ICPIC), Европске фондације за филозофирање са децом (SOPHIA), УНЕСКА, Америчког филозофског друштва, бројних националних организација и програма Европе, Америке, Аустралије, Јужне Америке, српског Центра за филозофско истраживање у образовању – филозофија за децу, Српског филозофског друштва.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Како програм фаворизује активност ученика, планирање наставе подразумева најпре припрему простора у којем је традиционална учионица претворена у простор истраживачке радионице погодан за филозофију са децом. Важно је да у учионици има довољно места да се столице сместе укруг или полукруг, тако да могу једни друге да виде. У тој позицији ученици могу чешће и лакше да комуницирају и ступају у контакте једни са другима. Ученицима не треба дозволити да седе изван круга и да се на тај начин искључе из дискусије.

Улога наставника у радионицама филозофских истраживања подразумева вештину фацилитатора. Наставник нема за циљ трансфер знања и вредности, већ увођење ученика у тему, помагање деци да оно што већ постоји у њиховом духу искажу на артикулисан начин, да у сарадњи са другом децом, конструишу нова знања. Наставник води и прати ученике током процеса истраживања, представља кључне појмове садржаја, подстиче ученике да анализирају, пореде понуђене одговоре, траже алтернативе, откривају везе међу појмовима. Наставник прати интересовања ученика, подстиче радозналост, негује критички дух својих ученика, подстиче ученике на размишљање о вредностима, на култивисање врлина, аргументовање, истрајност и аутономно мишљење. Наставник подучава ученике помоћу упитаности, на рефлексиван и самокоригујући начин, као такав он је модел својим ученицима.

Наставник не користи уџбеник, већ стимулус, материјал који раније припреми да би мотивисао ученике, изазвао конфликт у мишљењу и патос за учење и истраживање. Стимулус провоцира тему и мотивише ученике за дискусију. Стимулус зависи од теме и узраста ученика. У филозофској радионици је то најчешће прича, али то може бити и слика, филм, етички конфликт, нечији поступак, песма, музика, провокативно питање, новински текст...

Филозофска питања која наставник припреми да би подстакао дискусију зависе од *вештина* које се тим питањима желе изградити код ученика. Питањима којима се тражи разјашњење (можеш ли то да објасниш, можеш ли да ми даш пример за, шта тиме хоћеш да кажеш...) изграђују се вештине дефинисања, објашњавања, давања примера, преиспитивања. Питањима којима се траже разлози, узроци и аргументи (зашто тако мислиш, на чему то заснива, како то знамо...) изграђују се вештине формирања аргумената и претпоставки, образлагање, тражење разлога и узрока. Питањима којима се испитују алтернативни ставови (можеш ли то да кажеш на други начин, постоји ли другачији став, а шта ако неко предложи да...) изграђујемо вештине прављења дистинкције, спекулисања, испитивање алтернативних ставова. Питањима којима се испитују последице (шта следи из тога што си рекла, да ли се тај став слаже са оним што је претходно речено, како би ти проверио да ли је то тачно...) изграђују се вештине имплицирања, доследности испитивања последица, проверавање. Питањима којима се испитују сама питања (какво је то питање, где смо стигли са тим питањем, да ли смо сад ближи одговору на наше питање...) развијамо вештине испитивања, анализирања, повезивања, сумирања.

Теме о којим се у радионицама расправља су отворени проблеми и питања која упућују на даље размишљање и истраживање, дискусију и сукоб различитих идеја, питања на које није могуће дати један, тачан, коначан одговор, питања на које ученици дају

различите, често супротстављене одговоре. Филозофска питања нису емпиријска, не могу се решити рачунањем, гледањем у књигу и провером у искуству. Наставник може дозволити ученицима да и сами постављају питања.

Отворени филозофски проблеми (теме – питања) за дискусију би на пример били: шта значи бити срећан, како знамо да је нешто добро, шта је толеранција, зашто је важно говорити истину и да ли је некада добро лагати, шта је циљ нашег живота, шта је време, шта је то што нешто чини лепим, шта је пријатељство, храброст, вредности породице, правда, слобода итд.

Број питања и број часова по темама унапред није дефинисан. Једна тема може бити разматрана на два часа, идеално би било на сваком часу обрадити по једну тему тј. један проблем. За сваку тему и часове на којима се она обрађује, потребно је формулисати исходе који су рефлексија исхода за крај разреда и индикатора међупредметних компетенција, а садрже специфичности везане за конкретну тему/садржај.

У остваривању програма СНА *филозофија са децом* садржаји и теме се могу надовезати на програме предмета историје, српског језика и књижевности, психологије, наставом из уметности, рачунарства и информатике, са животом у школи и ваншколским искуством.

Литература коју наставник може користити у припреми филозофских истраживачких радионица:

– Радмила Бранковић-Сатон, Радмила Гошовић, Весна Гошовић, *Филозофија с децом, Приручник за наставнике*, Креативни центар, Београд, 2007,

– Михаил Епштејн, *Чему све уопште*, Службени гласник, Београд, 2020,

– Јустејн Гордер, *Софијин свет*, Геопоетика, Београд, 1998,

– Ћурко Бруно, Грегурић Ивана, *Нови вал у филозофији*, Загреб, Јасенски и Турк, 2012,

– Ćurko, Bruno, Kragić, Ivana: *Filozofija za decu-primer Male filozofije*, Osijek: Život i škola, 2008,

– Lipman Mattew, *Philosophy for Children*, Thinking: the Journal of Philosophy for Children, 3, Monteclair State, NY, USA 1996,

– Lipman Mattew, *The Educational Role of Philosophy*, Critical&Creative Thinking 1/1, Dubuque, Iowa, March 1993,

– Lipman Mattew, *Thinking Children and Education*, Kendal/ Hunt Publishing Company, Dubuque, Iowa, 1993,

– Fisher, R., *Teaching Children to Learn*, Stanley Thornes, Cheltenham, UK 1995,

– Brenifier O., *La pratique da la philosophie 'a l'ecole primaire*,Paris,Alcofribas nasier 2007,

– Gregory, M., *Philosophy for Children and its Critics*: a Mendham Dialogue, 2011,

– E Marsal, T. Dobashi, B. Weber (Eds.): *Children Philosophize Worldwide*: Theoretical and Practical Concepts (pp. 23–46). Frankfurt: Peter Lang.

– Vansieleghem, N. & Kennedy, D, *What is Philosophy for Children, What is Philosophy with Children – After Matthew Lipman*. Journal of Philosophy of Education, 45(2), 171–182.,2011,

– Pešić, J. , *Sličnosti i razlike u konceptualizovanju kritičkog mišljenja. Psihološka istraživanja*, 14 (1), 5–23.2011,

– Cleghorn, Paul (2002): *„Why Philosophy with Children?"*, *Education Review,* Vol. 15, No. 2, str. 47–51.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Активности у филозофским истраживачким радионицама имају форму структуираног и дисциплинованог, одређеним правилима вођеног дијалога у којем ученици и наставник најпре заједно читају причу (гледају, слушају филм...). Потом наставник, фацилитатор даје могућност (време) да ученици испитају своје мисли о причи (филму, слици...) и да размисле о ономе што их чуди или збуњује, о ономе што их је заинтригирало. Наставник пружа прилику да ученици размене сопствена мишљења са другом или са групом. Затим ученици, уз асистенцију тј. фино подешену подршку наставника, предлажу и демократски бирају питања за дискусију, исписују сва важна питања на табли.

На почетку дискусије наставник тражи од ученика да погледају да ли постоји неки појам који треба дефинисати, да ли постоје различите интерпретације појмова које треба разјаснити. Отварањем дискусије водитељ, наставник треба да се уздржи од личног изјашњавања и давања одговора на питања. Кроз дискусију ученици развијају критички смисаони дијалог. Учесници у дијалогу чине заједницу истраживача која покушава да пронађе најсмисаонију решење за проблем, да трага за истином, а не да покаже како је неко у праву а неко није. У овако замишљеном, сократском дијалогу влада дух заједнице истраживача који развија способност грађења својих идеја на идејама осталих учесника.

Иако наставник има план вођења дискусије, своју агенду, он мора знати када може да се повуче, да деци преда контролу и води истраживање са стране. На крају дискусије треба размислити о ономе о чему је дискутовано и о начину на који је дискутовано. Тема о којој се дискутује има једнаку важност за постизање циља као и начин на који се дискутује. У дискусију треба укључити и ученике који се сами не јављају. Завршна реч треба да буде кратка и не треба је коментарисати.

Радионице филозофских истраживања програма *филозофија са децом* могу бити унапређене играма. У овом контексту игре имају функцију средства за подучавање и подстицање развоја ученика. Игре које се користе у програму филозофија са децом омогућују ученицима да вежбају вештине као што су планирање, постављање питања, расуђивање, посматрање нечега са различитих тачака гледишта, размишљање о новим идејама.

У филозофским истраживањима фацилитатор ће бирати оне игре које ће се најбоље уклопити у постизање задатог циља: вежбање креативног мишљења, концентрације, пажљивог слушања и памћења, вежбање говорења, размишљање о значењу веза међу речима, размишљање о узрочно-последичним везама, вежбању самодисциплине и говорења пред публиком, подстицања сарадње чланова групе, подизање енергије у групи, креативно хипотетичко мишљење ...

Упркос разликама међу играма, све оне код ученика играча подстичу независност, самопоуздање, сарадњу и уважавање. Оне, такође, подржавају вредности и позитивно понашање које је неопходно за односе у заједници.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како дају креативна решења, како бране своје ставове, како аргументују, евалуирају, примењују, процењују последице итд.

Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретација, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, како решавају задатке који садрже аспекте истраживачког рада.

За неке садржаје прикладни су и други начини провере напредовања као што су нпр. квизови или улазни и излазни тестови како би се утврдили ефекти рада на нивоу знања, вештина, ставова.

Евалуатори овог програма не морају бити само наставници који изводе наставу. Допринос процесу евалуације могу дати сама деца (само-евалуација), родитељи заинтересовани за резултате рада са њиховом децом, али и колеге и стручни сарадници који могу даље користити резултате евалуације за планирање својих активности.

У *филозофији са децом* постоје многи елементи који утичу на различите циљеве образовања, тако да је потребно да одлучимо

шта желимо да евалуирамо и колико ће евалуација бити селективна. Евалуациони упитници, најчешће направљени у виду евалуационих листова могу процењивати резултате когнитивног плана и односе у истраживачкој групи, затим метакогнитивне процесе, тј. критичко промишљање о сопственим мисаоним процесима и вештинама мишљења, као и промишљање о процесима и вештинама мишљења других чланова групе, потом мишљење о томе у којој се мери група понашала као заједница истраживача и шта ученици мисле о сопственом доприносу у остварењу циља часа, мишљење о сопственим и туђим идејама и предлозима за дискусију.

Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању.* Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење.